

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Martin Krummholz

Gallasové. Barokní kavalíři a mecenáši (1630 - 1757)

***Counts of Gallas. Baroque Chevaliers and Patrons
(1630 - 1757)***

Disertační práce

vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Konečný

2013

*Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a na základě
uvedených pramenů a literatury*

v Praze 28. března 2013

Poděkování

Tato práce vznikla za podpory a pomoci mnoha vážených kolegů a přátel, a to zejména Hellmuta Lorenze, Friedricha Pollerosse, Andrey Sommer Mathis, Elisabeth Kieven, Alastaira Lainga, Petra Mati a Martina Mádla. Za vstřícnost a důvěru srdečně děkuji především Václavu Ledvinkovi, kolegům z děčínského archivu, Janě Pavlíkové z Frýdlantu a Marii Sophii Doblhof.

Vsadit bádané téma do širšího evropského kontextu mi umožnila stipendia: Aktion / ÖAD (2004, 2008), Alfreda Badera (2006), Bibliotheca Hertziana (2007) a Francis Haskell Memorial Fund Scholarship (2009)

ABSTRACT

Gallas nobility, originally from Trident region, came in Bohemia due to the property gains of the imperial general Mathias Gallas (1588 – 1647), who acquired the *incolat* in Bohemia in 1647. The three following generations of his descendants have assimilated and successfully adapted to the environment of the Central European Habsburgian aristocracy. The Gallas estate properties had been the sixth largest in the Bohemian Kingdom shortly after the first half of the 17th century. Skilful social strategy and property management by Franz Ferdinand Gallas (1635 – 1697) was a necessary prerequisite for the ambassador career of his son Johann Wenzel Gallas (1671 – 1719). The Gallas family – chronically lacking in descendants – died here out in the fourth generation by Filip Josef Gallas (1703 – 1757). Both their name and coat of the arms were then inherited by an allied Clam family, who were taking care of the Gallas properties for four generations as well.

The beginning as well as end of the Gallas activities in Bohemia is symbolically bordered by the disturbed social-political events of the Thirty Years' War and the Austro-Prussian war. In 1630, Matyas Gallas went to besiege the distant Italian Mantova, expecting rich spoils. In the 1757, however, the Gallas properties in Bohemia were plundered by the Prussian army as a consequence of the lost battle near Liberec. The presence of foreign armies at the turn of the thirties and forties of the 17th century as well as at the end of the fifties of the 18th century disabled the stay of the Gallas family in the North Bohemian residences.

Considering the time period of almost one and a half century, geographical vastness of the live stories and quite a broad spectrum of the topic, several priorities have been defined. The work is based on four bibliographic studies focusing on the relationships of the Gallas family members to the art. The topic of „patronage“ was, beside the direct support of the arts (building constructions, artistic commissions, foundations), enriched by the so called „chevaliers (grand) tours“ (Länderreisen), the interior decoration of the Gallas residences and their library. It should be noted that any of the earlier mentioned topics (tours, residences, furniture and books) can be a subject for a more detailed study.

Even though I have intensively studied the archive materials, I preferred a „synthetic“ approach to the gathered information. First of all, I have created a base, which was necessary to understand the four-generation-long Gallas patronage (as well as „patronage“). Further, I

have investigated the contexts of foundation, commission, construction and collecting activities, and importantly, specific social interactions playing a significant (and today often forgotten) role. I attempted to reconstruct the social and cultural links of the Gallas family members (and their clerical) and cover their relationship to the arts, or more precisely, to the role (function) of what we nowadays call „the arts“ (or cultural property) for the four Gallas generation fulfilled. The scope of this study did not (and could not) allow to cover economic and servitude affairs in the Gallas North Bohemia dominium. The building activity in this area has been included selectively in a summary – only more significant constructions and monuments built by the Gallas family or their higher officers have been mentioned. The archives studies and formal analysis were used in an attempt to group the selected buildings according to the plausible attributions of the authors. Investigations of the Gallas residences and other relevant buildings as well as the surviving furniture represent a crucial part of this work. The comparison of the buildings´ today state with the iconographic and archive materials makes it more or less possible for an art historian to fulfil some parts of the live stories and fates of the particular localities, which would remain empty if only the study of the archive materials was applied. In short, I have attempted to reconstruct the blurred picture of the Gallas culture live and their patronage.

ABSTRAKT

Gallasové přicházejí do Čech z rodného Tridentska v souvislosti s majetkovými akvizicemi císařského generála Matyáše Gallase (1588 - 1647), který získal roku 1634 český inkolát. Následující tři generace jeho potomků se zde asimilovaly a úspěšně socializovaly v prostředí střeoevropské habsburské aristokracie. Již po polovině 17. století byla gallasovská pozemková držba šestou největší v Českém království. Obratná sociální a majetková strategie Františka Ferdinanda Gallase (1635 - 1697) se stala nezbytným předpokladem významné diplomatické kariéry jeho syna Jana Václava Gallase (1671 - 1719). Gallasovský rod - stíhaný nedostatkem potomků - tu ve čtvrté generaci vymřel po meči zámožným Filipem Josefem (1703 - 1757). Jméno i erb Gallasů tehdy podědil spřízněný rod Klamů (Clamů) pečující o původní gallasovské majetky rovněž po čtyři pokolení.

Počátek i konec působení Gallasů v Čechách symbolicky ohraničují pohnuté společensko - politické události třicetileté války a válek prusko - rakouských. Zatímco v roce 1630 se Matyáš Gallas vydal s vidinou tučné kořisti obléhat vzdálenou italskou Mantovu, byla na jaře 1757 v důsledku prohrané bitvy u Liberce pruským vojskem plundrována přímo zdejší gallasovská panství. Ovšem stejně jako na přelomu 30. a 40. let 17. století, tak i koncem 50. let století následujícího, znemožňovala přítomnost cizích vojsk Gallasům pobyt na jejich severočeských sídlech.

Vzhledem k časové periodě téměř jednoho a půl století, geografické rozlehlosti "dějišť" životních příběhů i poměrně široké námětové škále tématu bylo nutné si předem vytknout několik priorit. Základem práce tak jsou čtyři biografické medailony soustředující se na vztah jednotlivých Gallasů k umění. Do problematiky "mecenátu" byly kromě přímé podpory umění (stavební činnost, zaměstnávání umělci, fundace) začleněny též takzvané "kavalírské cesty" (přesněji *Länderreisen*), vybavení gallasovských sídel a jejich knihovna. Přičemž je evidentním, že kterékoliv z uvedených podtémat (cesty, sídla, mobiliář, knihy) by si zasluhovalo samostatné a mnohem důkladnější zpracování.

Přestože je bází této práce intenzivní studium archivních pramenů, preferoval jsem pokus o "syntetický" přístup k materiálu. Předně byl vystavěn rámec, nutný pro následné uchopení čtyři generace trvajících gallasovského mecenátu (i "mecenátu"). Dále jsem ovšem sledoval aspekt kontextu fundátorské, objednavatelské, stavební a sběratelské činnosti, a zejména konkrétní sociální interakce sehrávající důležitou (a dnes již vesměs zapomenutou)

úlohu. Mou snahou bylo rekonstruovat společenské a kulturní vazby jednotlivých Gallasů (a gallasovského úřednictva) a postihnout charakter jejich poměru k umění, resp. roli (funkci), již to, co dnes nazýváme uměním (či hmotnou kulturou), v případě čtyř gallasovských generací plnilo. Námětem této práce nejsou (a nemohou být) hospodářské a poddanské poměry gallasovských severočeských panství. Tamní stavební činnost relevantního období je pojednána v závěru selektivně a velmi sumárně, s tím, že jsou zmiňovány především významnější stavební památky vybudované v regionu hraběcí rodem nebo jeho vyšším úřednictvem. Na základě studia archiválií a za pomoci stylové analýzy jsem se vybrané stavby pokusil rozčlenit do skupin podle plausibilních autorských atribucí. Nedílnou součástí mé práce byl průzkum vlastních gallasovských sídel a dalších relevantních staveb, jakož i dochovaného mobiliáře. Konfrontace současného stavu s ikonografickým a archivním materiálem historikovi umění umožňuje více či méně vyplnit některá místa životních příběhů a osudů dané lokality, jež by na základě pouhého studia archivních pramenů zůstávala prázdná. Byl tedy učiněn pokus náznakově rekonstruovat oprýskaný obraz gallasovské kultury života a jejich mecenátu.

OBSAH

Úvod	15
Matyáš Gallas	
<i>Die Gallassen auss anderer Wurzel alss auss der hopfen undt NB Görsten wurzel entsprossen</i>	20
Sacco di Mantova	21
Strmá kariéra	27
Mramoroví imperátoři	30
František Ferdinand Gallas	
Mládí bez otce	36
Kavalírské cesty	39
Cesta generálových synů	41
<i>Mit Blut besiegelte Treue</i>	44
<i>Das ganze burgrafische hauss und die ganze gallassische freindtschafft.</i>	
Pod křídly Martinice	48
Svatá Hora	52
V lůně rodiny a Jizerských hor	54
Sfortuna vedlejší rodové linie	56
Jan Václav Gallas	
<i>Ein wohl qualificirter Cavallier</i>	60
Vzestupy a pády evropských dynastií	73
(Po)Stuartovská Anglie	76
<i>Der Posto in Haag ist angenehmer alss der hiesige</i>	78
<i>Auss Englandt mit der Pagage kommende Hunde</i>	87
<i>In Fahl ich zu Prag zu wohnen hätte</i>	92
"Holub na střeše"	96
<i>Il grande Contestabile del Regno di Sicilia</i>	100
Papa Albani	103
<i>Gran Teatro del Mondo</i>	108
<i>Zu Rom liebet man die Pracht</i>	113
Luogo di rispetto	120
"Coppia Immortale"	131
<i>Eroe Germano - mirabil misto di Mercurio e Marte</i>	137
<i>Il buon gusto di questo Prencipe</i>	146
"Kdo přichází?!"	156
Filip Josef Gallas	
<i>Frau Gross Mama a nejbohatší z Gallasů</i>	163

Úředníci	
Ve službách Gallasů	181
<i>Hraběte z Gallasu Regent, aneb Inspector</i>	183
<i>Adeliche Familia: Tugend, Vernunft, Experiencz und Wissenschaft</i>	
Scherzerové z Kleinmühl	190
<i>Signori miei Conti. Gallasovští hofmistři</i>	195
Agenti a domovníci	198
<i>Peritissimo Intendente Enrico Dienebier da Praga</i>	202
Sídla	
Pražské nemovitosti	212
<i>Vídeňsky elegantní a česky těžkopádný</i>	215
Východočeská sídla	223
Severočeské dominium	224
Hejnice	230
Hrady a zahrady	237
Gallasovské podobizny a jejich autoři	238
Závěr	244
Prameny a literatura	247
Seznam vyobrazení	284
Obrazová příloha	288

Úvod

Gallasové přicházejí do Čech z rodného Tridentska v souvislosti s majetkovými akvizicemi císařského generála Matyáše Gallase (1588 - 1647), který získal roku 1634 český inkolát. Následující tři generace jeho potomků se zde asimilovaly a úspěšně socializovaly v prostředí středoevropské habsburské aristokracie. Již po polovině 17. století byla gallasovská pozemková držba šestou největší v Českém království.¹ Obratná sociální a majetková strategie Františka Ferdinanda Gallase (1635 - 1697) se stala nezbytným předpokladem významné diplomatické kariéry jeho syna Jana Václava Gallase (1671 - 1719). Gallasovský rod - stíhaný nedostatkem potomků - tu ve čtvrté generaci vymřel po meči zámožným Filipem Josefem (1703 - 1757). Jméno i erb Gallasů tehdy podědil spřízněný rod Klamů (Clamů) pečující o původní gallasovské majetky rovněž po čtyři pokolení.²

Počátek i konec působení Gallasů v Čechách symbolicky ohraničují pohnuté společensko - politické události třicetileté války a válek prusko - rakouských. Zatímco v roce 1630 se Matyáš Gallas vydal s vidinou tučné kořisti obléhat vzdálenou italskou Mantovu, byla na jaře 1757 v důsledku prohrané bitvy u Liberce pruským vojskem plundrována přímo zdejší gallasovská panství. Ovšem stejně jako na přelomu 30. a 40. let 17. století, tak i koncem 50. let století následujícího, znemožňovala přítomnost cizích vojsk Gallasům pobyt na jejich severočeských sídlech.³

Vzhledem k časové periodě téměř jednoho a půl století, geografické rozlehlosti "dějišť" životních příběhů i poměrně široké námětové škále tématu bylo nutné si předem vytknout několik priorit. Základem práce tak jsou čtyři biografické medailony soustředující se na vztah jednotlivých Gallasů k umění. Do problematiky "mecenátu" byly kromě přímé podpory umění (stavební činnost, zaměstnávání umělců, fundace) začleněny též takzvané "kavalírské cesty" (přesněji *Länderreisen*), vybavení gallasovských sídel a jejich knihovna. Přičemž je evidentním, že kterékoliv z uvedených podtémat (cesty, sídla, mobiliář, knihy) by si zasluhovalo samostatné a mnohem důkladnější zpracování.

¹ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, Praha 2004, s. 170. O sto let později byl Filip Josef Gallas pátým nejmajetnějším českým šlechticem (tamže, s. 172).

² S krátkým vstupním intermezem poručnické správy Jana Kryštofa Clama. Poslední mužský potomek clam-gallasovského rodu, František zemřel v roce 1930.).

³ Až do roku 1649 byl Frýdlant obsazen švédskými vojáky. Kvůli přítomnosti pruských vojsk pak při obou holdech vrchnosti v letech 1757 a 1759 zastupoval panstvo hejtman Paul. Johann Carl ROHN, *Chronic Vormals Böhmischer Cron-Lehen. Friedland und Reichenberg*, Praha 1763, s. 401, 425.

Přestože je bází této práce intenzivní studium archivních pramenů, preferoval jsem pokus o "syntetický" přístup k materiálu. Předně byl vystavěn rámeček, nutný pro následné uchopení čtyři generace trvajících gallasovského mecenátu (i "mecenátu"). Dále jsem ovšem sledoval aspekt kontextu fundátorské, objednatelské, stavební a sběratelské činnosti, a zejména konkrétní sociální interakce sehrávající důležitou (a dnes již vesměs zapomenutou) úlohu. Mou snahou bylo rekonstruovat společenské a kulturní vazby jednotlivých Gallasů (a gallasovského úřednictva) a postihnout charakter jejich poměru k umění, resp. roli (funkci), již to, co dnes nazýváme uměním (či hmotnou kulturou), v případě čtyř gallasovských generací plnilo. Námětem této práce nejsou (a nemohou být) hospodářské a poddanské poměry gallasovských severočeských panství. Tamní stavební činnost relevantního období je pojednána v závěru selektivně a velmi sumárně, s tím, že jsou zmiňovány především významnější stavební památky vybudované v regionu hraběcího rodu nebo jeho vyšším úřednictvem. Na základě studia archiválií a za pomoci stylové analýzy jsem se vybrané stavby pokusil rozčlenit do skupin podle plausibilních autorských atribucí. Nedílnou součástí mé práce byl průzkum vlastních gallasovských sídel a dalších relevantních staveb, jakož i dochovaného mobiliáře. Konfrontace současného stavu s ikonografickým a archivním materiálem historikovi umění umožňuje více či méně vyplnit některá místa životních příběhů a osudů dané lokality, jež by na základě pouhého studia archivních pramenů zůstávala prázdná. Byl tedy učiněn pokus náznakově rekonstruovat oprýskaný obraz gallasovské kultury života a jejich mecenátu.

Zachování jisté proporčnosti si vynutilo výraznou redukci kapitoly věnované pražskému paláci, který je samostatným tématem mého dlouholetého výzkumu.⁴ Stavební historie i umělecko - historický význam této mimořádné a kvalitativně jistě nejhodnotnější gallasovské architektury jsou tak pojaty ve zkratce.⁵ Palác je nahlížen jako součást rodové rezidenční sítě a především v kulturně - sociálních souvislostech.

Transkribované a stručně komentované inventáře gallasovských sídel, obrazů a knih druhého svazku mají především posloužit jako pomůcka či východisko dalšího gallasovského bádání. V tomto případě umožňují získat představu o (ne)okázalosti vybavení jednotlivých sídel a ilustrují jejich význam a funkci v dané gallasovské generaci.

⁴ Předkládaná práce navazuje na autorovo dosavadní mnoholeté bádání, jehož dílčím výstupem byla na přelomu let 2007 a 2008 výstava *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura. Výzdoba. Život rezidence.*

⁵ Autor v současné době dokončuje rukopis monografie *Clam – Gallasova paláce.*

Stav bádání

Zatímco se v obecnější poloze stává problematika novověké šlechty, jejich cest, sídel, životního stylu a mecenátu v posledních letech předmětem intenzivnějšího zájmu českých badatelů,⁶ je vlastní gallasovské bádání takřka *terra incognita*. Pozornosti se tradičně těšila kontroverzní osobnost generála Matyáše Gallase - jednoho z Valdštejnových "vrahů"; dále pak existuje několik prací věnovaných diplomatické činnosti Jana Václava Gallase v Anglii.⁷ Tím ovšem výčet aktuálnějších gallasian končí. K Františku Ferdinandovi a Filipu Josefu Gallasovi dosud žádná monografická literatura neexistuje. Deficit gallasovského bádání výmluvně ilustruje skutečnost, že i v případě obou uvedených "známých" příslušníků rodu byla až do nedávna uváděna mylná data narození.⁸

Co se místopisu Ještědska a Jizerskohorska týče, je k dispozici především starší německo-jazyčná literatura.⁹ Zatímco *Liberecko* vyšlo v rámci umělecko-topografických soupisů v roce 1934, *Frýdlantsko* se již vydání tiskem nedočkal.¹⁰ Autorem (rukopisu) obou svazků byl historik umění a zemský konzervátor Karl Kühn (1884 - 1945), jehož lze právem označit za dosud nejvýznamnějšího badatele umělecké problematiky bývalého

⁶ V tomto směru jsou v českém prostředí podnětnými především badatelské výsledky absolventů brněnského Semináře dějin umění prof. Jiřího Kroupy, dále pak vytrvalá badatelská činnost historiků Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a recentně též Univerzity Pardubice.

⁷ Jan KILIÁN, *Jan Matyáš Gallas pohledem kritické historiografie*, Fontes Nissae 3, 2002, s. 37 – 59; Robert REBITSCH, *Mathias Gallas (1588 – 1647)*, Münster 2006; Constantin HÖFLER, *Die diplomatische Correspondenz des Grafen Johann Wenzel Gallas*, Wien 1869; Elisabeth MACH, *Johann Wenzel Graf Gallas, kaiserlicher und königlich-spanischer Botschafter am Hof der Königin Anna von England (1705 – 1711)*, Dissertation, Universität Wien, 1966; Elke JARNUT DERBOHLAV, *Die Österreichische Gesandtschaft in London (1701 – 1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972; Antonín SEDLÁČEK, *Diplomatická činnost Jana Václava Gallase v Anglii v letech 1704 – 1711*, in: *Sborník Severočeského muzea*, 9, Liberec 1988, s. 53 – 67.

⁸ V roce 1990 korigoval italský historik Preve CECCON mylně tradované datum Matyášova narození 16. září 1584, a to spolehlivým údajem tridentské matriky na 17. října 1588. REBITSCH (pozn. 7), s. 30 - 31; Chybné datum narození (23. březen 1669) Jana Václava Gallase pochází od ROHNA (pozn. 3), s. 288.

⁹ Josef BENNESCH, *Ortsgeschichte von Haindorf*, Friedland 1924; Hermann HALLWICH, *Reichenberg und Umgebung*, Reichenberg 1874; Franz HÜBLER, *Führer durch Reichenberg und Umgebung*, Reichenberg 1883; Franz NĚMETHY, *Das Schloss Friedland in Böhmen*, Prag 1818; Gustav PAZAUREK, *Schloss Friedland*, in: *Mitteilungen der Nordböhmisches Gewerbe-Museums*, XXIII, 1905, s. 43 – 60; Anton RESSEL, *Beiträge zur Geschichte der gräflichen Familien Gallas und Clam-Gallas*, in: *Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues*, XXI, 1927, s. 95 – 111; Anton RESSEL, *Beiträge zur Geschichte der gräflichen Familien Gallas und Clam-Gallas. 2. Die gräfliche Familie Clam-Gallas*, in: *Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues*, XXIII, 1929, s. 84 – 94, 159 – 170; Johann Carl ROHN, *Chronic Vormals Böhmisches Cron-Lehen. Friedland und Reichenberg*, Praha 1763; Ernst Alwin SEELIGER, *Die Geschichte des Friedländischen*, Friedland 1927.

¹⁰ Karl KÜHN, *Topographie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale im Bezirke Reichenberg*, Brno – Praha – Leipzig – Wien 1934; Karl KÜHN, *Verzeichnis der kunstgeschichtlichen und historischen Denkmale im Landkreis Friedland*, 1943, rukopis, Ústav dějin umění AV ČR, v. v. i. V současné době je tento rukopis připravován kolegyní Kristínou UHLÍKOVOU k vydání.

gallasovského teritoria.¹¹ Obecně lze ovšem konstatovat, že ani barokní architektura regionu není - s výjimkou hejnického poutního chrámu - dosud uspokojivě probádána.¹²

Bází předkládané práce je několikaleté studium archivního materiálu, jehož je k dispozici relativně hojné množství. V první řadě jde o objemné (clam-)gallasovské fondy uložené ve Státním oblastním archivu v Litoměřicích: rodinný archiv vulgo Historickou sbírku Clam-Gallasů, velkostatky Frýdlant, Liberec, Grabštejn a Lemberk.¹³ Historická sbírka Clam-Gallasů je ovšem - jak už sám název fondu napovídá - svou strukturou atypickým rodovým archivem, vznikajícím od první poloviny 19. století postupným shromažďováním a doplňováním (jako "sbírka"). Zatímco obsahuje poměrně velké množství písemností vztahujících se k velkostatkům, jsou materiály týkající se přímo jednotlivých členů rodu objemově disproportionální. Ze čtyř zkoumaných mužských příslušníků Gallasů se pouze v případě Františka Ferdinanda dochovala osobní korespondence.¹⁴ Zcela pak postrádáme materiál charakteru "ego-dokumentů".¹⁵ V souvislosti s významným diplomatickým angažmá Jana Václava Gallase je klíčovým pramenem diplomatická korespondence vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchivu.¹⁶ Jeho působení reflektují rovněž tištěné novinové tituly.¹⁷ Další relevantní údaje ke Gallasovu vyslaneckému působení se podařilo nashromáždit v italských a anglických archivech a knihovnách. Dílčí informace pak bylo možné získat studiem relevantních fondů především Národního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy a poboček státních oblastních archivů aj. V případě rodinných archivů jsem čerpal m.j. z vídeňských (Harrachové) a římských (Sforza-Cesarini) pramenů.

¹¹ Jaroslav ZEMAN, *Polozapomenutý historik umění Karl Friedrich Kühn (1884 - 1945)*, in: Sborník Národního památkového ústavu, Územního pracoviště v Liberci, 2007, s. 85 - 89; Kühnova pozůstalost je částečně uložena v Moravském zemském archivu, fond G 177 (Karel Kühn), další část pak v brněnském Národním památkovém ústavu. Za laskavé upozornění vděčím Tomáši Valešovi.

¹² Mojmír HORYNA, *Tomáš Haffenecker a stavba poutního kostela v Hejnicích*, in: Umění, 29, 1981, s. 437 - 447

¹³ Od roku 1965, kdy byla zrušena expozitura Oblastního archivu v Liberci, se tyto fondy nacházejí v děčínské pobočce SOA Litoměřice. Viz: Helena SMÍŠKOVÁ, *K počátkům děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích aneb budování zemědělsko-lesnického archivnictví*, in: Otto Chmelík - Marcela Oubrechtová - Zemanová - Václav Zeman (eds.), *Amicae Decini cum honore. Pocta archivářce Heleně Smíškové k pracovnímu jubileu, Děčín - Litoměřice 2012*, s. 55).

Fond clam-gallasovské Ústřední správy obsahující vesměs materiály až od konce 18. století, byl v daném případě využit pouze okrajově.

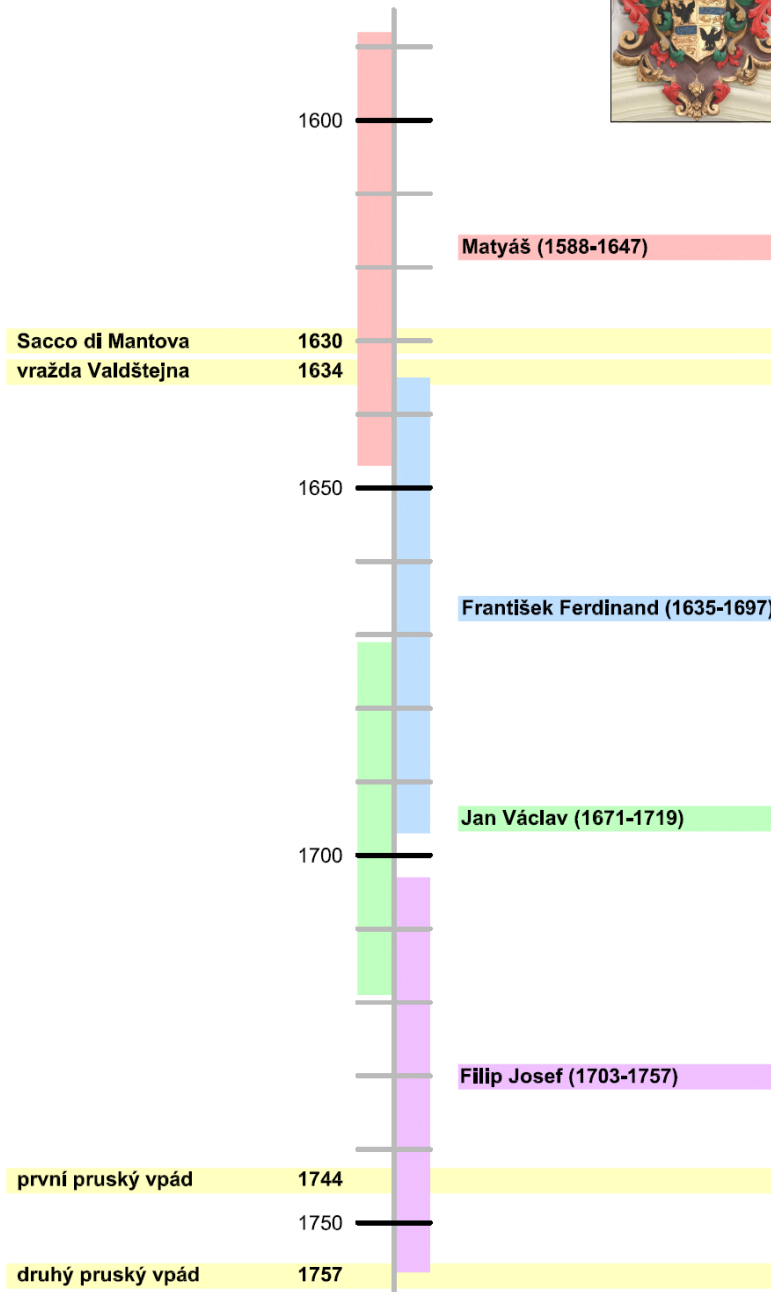
¹⁴ HS Clam - Gallas, kartony 447 - 455.

¹⁵ Na fatální absenci biografického materiálu v případě Matyáše Gallase si stěžuje REBITSCH (pozn. 7), s. 5 - 7, 29 - 31.

¹⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, England; Italien - Spanisches Rat; Neapel; Rom; Rom - Vatikan.

¹⁷ Především *Avvisi Italiani*; *Daily Courant*; *Diario di Roma*; *Diario Ordinario d'Ungheria*; *London Gazette*; *The Post Boy*; *Wienerisches Diarium*.

Gallasové

**Die Gallassen auss anderer Wurzel alss auss der hopfen
undt NB Görsten wurzel entsprossen.¹⁸**

Gallasové pocházejí z alpského Tridentstva [obr. 3] - území, jež bylo původně kněžněným biskupstvím a nejnižnější výspou Říše, kde se němčina tradičně mísila s převládající italštinou.¹⁹ Řadili se po staletí k tamní nižší šlechtě a původně byli nazýváni podle hradu Campo u tridentského Lomasa, jež drželi lénem do 15. století.²⁰ Již v 11. století je zmiňován Odorico di Campo. Z tohoto rodu pak vzešli i dva entšší biskupové: Alberto (1184 – 1188) a Aldrighetto (1233 – 1247). Gallasso di Castel Campo z armanovské větve rodu se v 15. století usadil přímo v Tridentu a jeho potomci se podle něj počali nazývat "Gallasové".²¹ Přestože patřili - spolu s Arco a Lodrony - k předním tridentským rodinám, svým významem až do počátku 17. století nepřekročili hranice tohoto nehostinného, strategicky však významného regionu.²²

17. října 1588 byl v tridentském kostele San Pietro pokřtěn Matyáš, syn Pankráce Gallasse a Annunziaty Mercanti.²³ Jeho otec byl profesionálním vojákem ve službách arcivévody Maxmiliána III. Tyrolského. Jako mladík byl pážetem. Po vzoru svého otce se pak rozhodl pro vojenskou kariéru, kterou zahájil jako jezdec ve službách Ferdinanda Madruzza, bratra tridentského biskupa kardinála Carla Gaudenzia Madruzza, s jehož vojskem se zúčastnil vojenských operací ve Flandrech a španělsko-piemontské války.²⁴ V roce 1618 byl Gallas jmenován pevnostním velitelem a posléze hejtmanem v Rocca di Riva při Lago di Garda, kde se měl mj. poznat s Janem Aldringenem.²⁵ Počátkem roku 1621 vstoupil do vojska Katolické ligy Maxmiliána Bavorského, kde postupně povýšil do hodnosti plukovníka.²⁶ Albrecht z Valdštejna vyhledávající pro svou armádu schopné muže i v řadách

¹⁸ Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín, Historická sbírka Clam - Gallasů (dále "HS Clam - Gallas"), inv. č. 1577, karton 457, dopis Antonína Pankráce Gallase Františku Ferdinandu Gallasovi, dato 3. březen 1687.

¹⁹ REBITSCH (pozn.7), s. 22n.

²⁰ Tamže, s. 26n.

²¹ Tamže, s. 28.

²² Luciano PELLICIONI, *Storia della famiglia Gallassi di Castelcampo*, Roma, s. d. (1978?); též objemná rukopisná historie rodu v majetku Marie Sophie Dobbhof.

²³ Původní italská forma jména "Gallasso" se posléze transformovala na "Gallas". REBITSCH (pozn. 7), s. 30; Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Vite e azzioni di personaggi militari e politici*, Vienna 1674; Hermann HALLWICH, *Mathias von Gallas*, in: *Allgemeine deutsche Biographie*, 8, Leipzig 1878, s. 320 – 331.

²⁴ REBITSCH (pozn. 7), s. 31; Laura DALI PRÁ (ed.), *I Madruzzo e l'Europa*, Milano 1993.

²⁵ REBITSCH (pozn. 7), s. 32n.

²⁶ Tamže, s. 37.

hlavního spojence, získal již roku 1623 z bavorské armády Jana Aldringena. Matyáš Gallas se nechal generalissimem zlákat až počátkem roku 1629, poté, co mu byla v souvislosti se zamýšleným italským tažením nabídnuta generálská hodnost.²⁷ Gallase tehdy ve Vídni podpořil prezident dvorské válečné rady Rambaldo Collalto.²⁸

Sacco di Mantova

Válečná léta bývají obdobím umělecké stagnace, vojenské operace provází ničení a znehodnocování staveb a uměleckých artefaktů, v důsledku pohnutých událostí zanikají umělecké sbírky. Osudy ve válce ukořistěných děl jsou vesměs těžko stopovatelné, neboť zpravidla bývají rekvírována vojáky neznalými uměleckých kvalit a stávají se zhusta pouhým předmětem jejich momentálního obohacení. Nejsou-li umělecké předměty okamžitě znehodnoceny, změny často během krátkého období několikrát vlastníka, s čímž souvisejí (mnohdy utajované) transfery na větší či menší vzdálenosti. Takové situace jsou vždy příležitostí jak pro obchodníky a umělecké agenty, tak pro lichváře a spekulanty. Bylo-li jedním z cílů vojenské operace zmocnit se konkrétního uměleckého pokladu, obohatila pak na jednom místě odcizená díla buď některou ze stávajících sbírek nebo se stala jádrem nově vznikající kolekce. Následným vlnám praxe klasického sběratelství ve smyslu získávání objektů z uměleckého trhu předcházela v první etapě živelný transfer uměleckých předmětů, co by válečné kořisti. Z pohledu dějin umění bylo jednou z největších katastrof první poloviny 17. století plnění Mantovy v letech 1630/31, doprovázené svrchu popsaným typem sběratelství v uvozovkách.²⁹

Mantovský dvůr uměnímilovných Gonzagů (1328 – 1708) zaměstnával po staletí nejslavnější umělce své doby (mj. Pisanella, Mantegna, Albertiho, Tiziana, Rubense). Po příchodu Raffaelova dědice Giulia Romana se Mantova proměnila ve velkolepé rezidenční město [obr. 6], které nemělo v tehdejší Evropě obdoby.³⁰ Mantovské vévodské paláce 16. a počátku 17. století (Palazzo Ducale, Palazzo del Té, vila Favorita) se staly inspirací a vzorníkem tvůrcům novověké architektury daleko za éru manýrismu. Skvostná výzdoba a vybavení gonzagovských rezidencí nezaostávaly za náročností svého architektonického

²⁷ Tamže, s. 374.

²⁸ Tamže, s. 43.

²⁹ Pavel BALCÁREK, *Dobyvatel Mantovy*, in: Studie muzea Kroměřížska 1990, 76 – 92; Martin KRUMMHOLZ, *Sacco di Mantova (1630 – 1631)*, in: Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (ed.), *Valdštejn*, Praha 2007, s. 320 – 326.

³⁰ Mafredo TAFURI, *Giulio Romano*, Cambridge 1989.

řešení. V době největší slávy přitahovala Mantova pozornost všech milovníků umění, navštěvovali ji četní panovníci a diplomaté a všichni se vyjadřovali s obdivem. Dobové popisy se vesměs shodují v hodnocení tohoto „největšího knížecího obydlí na světě“.³¹ Zcela bez přehánění platil mantovský vévodský palác za „nejkrásnější v Itálii, nejskvělejší a nejprostornější ze všech. Pohodlně mohl hostit císaře s celým dvorem, neboť zde bylo k dispozici více než pět set místností krásně vyzdobených a královsky vybavených, další pak pro kardinály a jiné pro cizí vyslance. Hodnota zdejšího vybavení a textilií byla nevyčíslitelná.“³²

Ve Francii i záalpských zemích byli tehdy právě mantovští umělci velice žádaní, což dokládá bezprostřední vznik skvostné wittelsbašské rezidence v Landshutu v letech 1636 - 1643 či angažování bývalého mantovského dvorního architekta Niccola Sebregondiho Albrechtem z Valdštejna o sto let později.³³ Strategická poloha Mantovy a proslulé bohatství Gonzagů činily vévodství atraktivním zejména pro středoevropské Habsburky, kteří se zde tradičně střetávali s Francií. Nakolik spadala Mantova do habsburské sféry zájmů, dokládají čtyři habsbursko-gonzagovské sňatky uzavřené během jediného století (1561 – 1651): Z rodu Gonzagů pocházely druhá žena Ferdinanda Tyrolského, druhá žena Ferdinanda II. a třetí žena Ferdinanda III. Šestý mantovský vévoda Ferdinand I. Gonzaga, jehož dvorním malířem byl Domenico Fetti, vytvořil v letech 1613 – 1626 z proslulých a systematicky budovaných rodových sbírek první „moderně“ pojaté muzeum, v němž byly umělecké objekty rozmístěny do jednotlivých sálů předmětově (*Galleria della Mostra, Galleria dei Marmi, Zoiolera, Antiquarium, Camera dei Cristalli, Camera degli Argenti, Camera dei Sassi, Camera del tesoro, Museo scientifico*). Po Ferdinandově smrti v roce 1626 se stal vládcem Mantovy jeho bratr Vincenzo II., jehož časným úmrtím v prosinci 1627 nečekaně vymřela hlavní linie mantovských Gonzagů.³⁴

Náhly skon dvou mantovských vévodů umožnil z pohledu dějin sběratelství „událost století“. Své dědické nároky hodlal za pomoci zbraní prosadit Carlo I. Nevers z vedlejší gonzagovské větve, který sbírky svých předchůdců příliš neznal. Této situace využil vlámský obchodník Daniel Nys usazený v Benátkách, mající o mantovských skvostech naopak velmi dobrý přehled. Již dlouho si připravoval půdu pro získání nejceněnějších položek gonzagovské galerie pro dychtivě vyčkávajícího anglického krále. Na základě Nysovy účelové lži, že prý zesnulý vévoda krátce před smrtí rozhodl o prodeji části sbírek,

³¹ Slovy bourbonského prince Jindřicha II. Condé (1588 – 1646) v jeho *Le Voyage en Italie*, která vyšla tiskem v Lyonu roku 1665.

³² Luca DI LINDA, *Relationi et descrittioni universali et particolari del mondo*, Venezia 1672.

³³ Gerhard HOJER (ed.), *Der Italienische Bau. Materialien und Untersuchungen zur Stadtresidenz Landshut*, Landshut 1994; Iris LAUTERBACH – Klaus ENDEMANN – Christoph Luitpold FROMMEL (eds.), *Die Landshuter Stadtresidenz*, München 1998.

³⁴ Ferdinand a Vincenzo II. byli bratry císařovny Eleonory (1598 – 1655), druhé manželky Ferdinanda II. (1578 – 1637).

svolil Carlo I. Nevers k odeslání vybraných předmětů z Mantovy do Benátek, odkud byly roku 1628 přepraveny do Anglie.³⁵ Z gonzagovské obrazárny tak pečlivě vybráno zmizelo to nejcennější. Řadu významných děl (mj. Tiziana, G. Romana či D. Fettiho) tehdy v mantovském paláci nahradily kopie. V důsledku pohnutých událostí ovšem vznikl rovněž inventář (z let 1626/1627), který je pro rekonstrukci mantovských sbírek a představu o původním vybavení rezidence zásadního významu.³⁶ Sám Nys neodešel s prázdnou. Množství vzácností pak zůstalo v jeho vlastním majetku v Benátkách. Značnou část jich prodal v listopadu 1636 lordu Arundelovi, který tehdy přijel jako anglický vyslanec do Řezna.³⁷

Po smrti Vicenza II. Gonzagy (1627) vypukl mezi vedlejšími větvemi rodu spor o dědictví, k němuž se přidružily velmocenské zájmy Habsburků a Francie. Situace tak vyústila v tzv. válku o Mantovské dědictví tvořící samostatnou kapitolu dějin třicetileté války.³⁸ Zatímco prozíravý Albrecht z Valdštejna nechtěl oslabit habsburský vojenský potenciál v severní Evropě a byl od počátku proti italskému tažení, podporovali u císaře mantovskou operaci především kníže Eggenberg, Rombaldo Collalto a španělský vyslanec Ossogna. Odpočátku bylo počítáno s bohatou italskou kořistí, na kterou ostatně byli neskrývaně lákáni budoucí vojáci již při verbování.³⁹ V létě 1629 vstoupilo do Lombardie císařské vojsko pod vedením generála Collalta a v říjnu zahájilo obsazování mantovského území. Obléhání dobře opevněné Mantovy veleli v zastoupení nemocného Collalta Jan Aldringen a Matyáš Gallas. Během zimního přerušení obléhání se 10. února 1630 oba zastupující velitelé císařské armády v jihozápadně od Mantovy ležícím Gazzuolu oženili s dcerami hraběte Zikmunda Arco. Gallasova nevěsta Isabella Arco byla dvorní dámou Klaudie Medici, manželky arcivévody Leopolda V. Tyrolského; Jan Aldringen si vzal za ženu její sestru Lívii.⁴⁰ Samotná Mantova padla císařským po osmi měsících 18. července 1630, čímž započalo čtrnáctiměsíční rabování, kterého nebyl ušetřen ani vévodský palác. Přestože válku o mantovské dědictví formálně ukončilo mírové jednání v Cherascu 19. července, ještě do

³⁵ A. LUZIO, *La Galleria dei Gonzaga venduta all' Inghilterra nel 1627-8*, Milano 1913; dobový inventář: Oxford, Bodleian Library, Ms Ashmole 1514.

³⁶ Z recentního systematického výzkumu a pečlivé edice pramenů zejména: Raffaella MORSELLI, *Le Collezioni Gonzaga. L'elenco dei beni del 1626 – 1627*, Milano 2000; Paola VENTURELLI, *Le Collezioni Gonzaga. Cammei, cristalli, pietre dure,oreficerie, cassetine, stipetti. Intorno all'elenco dei beni del 1626 – 1627 da Guglielmo a Vincenzo II. Gonzaga*, Milano 2005; Stefania LAPENTA – Raffaella MORSELLI, *Le Collezioni Gonzaga. La Quarderìa. Nell'elenco dei beni del 1626 – 1627.*, Milano 2006.

³⁷ MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 157.

³⁸ Romaldo QUAZZA, *La guerra per la sucessione di Mantova e del Monferrato 1628 – 1631*, Mantova 1926; David PARROTT, *Der Mantuanische Erbfolgestreit und der Dreissigjährige Krieg*, in: Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (eds.), *1648. Krieg und Frieden in Europa II*, München 1998, s. 153 – 160.

³⁹ Když ovšem Valdštejn zjistil, že je císař pro vojenskou operaci v Itálii pevně rozhodnut, navrhol napadnout zároveň bohatou benátskou republiku, aby se chystaná akce vyplatila. REBITSCH (pozn. 7), s. 49.

⁴⁰ Tamže, s. 375 - 376.

konce roku 1631 pokračovaly transporty obrovské kořisti, odhadované celkem na 18 milionů scudi. Kořistníky neodradila ani skutečnost, že si svým počínáním osudově zneprátelel císařovnu Eleonoru, které nemohly být zločiny páchané v jejím rodném městě a na majetku jejího rodu lhostejné. Podle Ziliolovy kroniky (1646) císařští vojáci ve finální fázi rabování strhávali ze stěn paláce gobelíny a tapisérie, které pak používali jako koňská sedla.⁴¹ Četná písemná svědectví z mnoha míst severní Itálie (Como, Cremona, Brescia, Bergamo, Modena) zmiňují transporty mantovských mobilií, jež se během krátké doby rozprchly po celé Evropě. Dle dobových zpráv projelo Cremonou v období od července 1630 do září 1631 celkem 287 přeplněných vozů vezoucích na sever mantovskou kořist.⁴² V souvislosti s ohlášeným návratem vévodského páru do Mantovy měl potom markýz Francesco Cavriani potíže vybavit pro nové panovníky ve zcela vyprázdněném paláci alespoň pouhé dvě místnosti, což výmluvně ilustruje důsledky čtrnáctiměsíčního drancování bohatstvím přeplněné nejvelkolepější knížecí rezidence Evropy.⁴³

Vojákům bylo „podle starého válečného řádu“ přiznáváno právo na válečnou kořist.⁴⁴ Po první živelné vlně kořistění docházelo k více či méně spořádanému dělení společného rekvíru (munice, zbraně, obilí, mobilie) a následným, nepřehledným a neevidovaným směnám a prodejům. Nedostatečná písemná agenda císařské válečné pokladny nám pak zcela znemožňuje adekvátně analyzovat situaci. Stejně jako běžný voják měly i vyšší šarže nárok na přirozený díl válečné kořisti. Velitelům ovšem navíc příslušelo zajistit výplatu žoldu a rozdělení proviantu. Hojně dochovaná soukromá korespondence dokládá četné finanční transakce. Vzájemné mantovské pohledávky tak mezi sebou vymáhali ještě i potomci tehdejších generálů (Gallas, Aldringen) a jednotlivých plukovníků (Piccolomini, Colloredové, Leslie).⁴⁵ Je nasnadě, že umožnila-li to situace, došlo k vyrovnání i formou daru či směny části vlastního dílu mantovského rekvíru.

Obléhání a následné dobytí a drancování Mantovy císařským vojskem probíhalo vesměs pod velením tehdy do Čech přicházejících šlechticů, převážně jihotyrolského nebo italského původu (Rombaldo Collalto, Jan Aldringen, Matyáš Gallas, Ottavio Piccolomini, Jeroným, Rudolf a Jan Colloredové). V případě Aldringena, Gallase a Piccolominiho se jedná o tutéž trojici, která se o pár let později podílela na likvidaci Albrechta z Valdštejna.⁴⁶ Právě Sacco di Mantova (válečná kořist) a "chebská záležitost" (a související císařské donace) byly základem majetkového a sociálního vzestupu těchto mužů. Zatímco valdštejnské konfiskáty

⁴¹ MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 162.

⁴² Raffaella MORSELLI, *L'ordine segreto degli oggetti*, in: Raffaella MORSELLI (ed.), *Gonzaga. La Celeste Galeria*, Mantova 2002, s. 36.

⁴³ MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 172 - 173.

⁴⁴ REBITSCH (pozn. 7), s. 399.

⁴⁵ Tamže, s. 54.

⁴⁶ Je více než symbolické, že dobytí Mantovy (18. července 1630) je téměř současné Valdštejnovu sesazení říšským sněmem v Řezně (13. srpna 1630).

se staly jádrem jejich nového pozemkového majetku, bohatství mantovské provenience umožnily další transakce a akvizice.

Formálně byl prvním mužem mantovského tažení generál Rambaldo Collalto (1575 – 1630), jenž za své vojenské zásluhy obdržel krátce předtím (1628) řád Zlatého rouna.⁴⁷ K italské akci ho motivovaly i osobní pohnutky: Toužil se pomstít benátské republice, která ho svého času připravila o rodový severoitalský majetek. Zdravotní stav však Collaltovi znemožnil aktivní účast na dalších vojenských operacích již krátce po vstupu na italské území. Období mantovské akce strávil nemocný generál v ústraní nedalekého benediktinského kláštera San Benedetto. Během zpáteční cesty do Vídně pak v Churu 18. listopadu 1630 zemřel a velení armády převzali osvědčení Gallas a Aldringen. Collaltův vlastní podíl na kořistě není jasný. Nakolik zřejmě nebyl tak očividným jako Gallasův, Aldringenův nebo Piccolominiho, musela mu jako velícímu generálovi připadnout alespoň určitá (byť jen symbolická) část kořisti. Do collaltovské Brtnice, kterou Rambaldo získal roku 1623 co by konfiskát po Zdeňkovi z Valdštejna a kde záhy zaměstnal italského architekta Giovanniho Battistu Pieroniho, se tak dostaly mj. klíče od mantovské pevnosti. Svícny hlavního oltáře brtnického kostela byly ulity z rekvírovaných gonzagovských děl.⁴⁸ Skutečnost, že mantovské kořistě zůstávalo nadlouho v evropském povědomí a nečisté svědomí pronásledovalo ještě i potomky jeho hlavních protagonistů, dokládá nárek Antonia Rambalda Collalta během morové epidemie v roce 1715: *Nemohu přece uvěřit, že pouze mě chce Bůh potrestat za všechny hříchy, kterých se dopustila císařská vojska v Mantově asi před sto lety!*⁴⁹ Poměrně překvapivou pak je dezinformace uvedená v souvislosti s prodejem uměleckých sbírek dědiců Livia Odescalchiho do Francie britským listem *Daily Courant* v roce 1721. Jednalo se totiž o proslulou původní kolekci královny Kristíny Švédské, o které ovšem anglické noviny mylně sdělují, že se "původně nalézala v Mantově, odkud ji odvezl generál Gallas do Prahy", kde se jí pak ale zmocnili Švédové!⁵⁰

Poměrně těžko lze specifikovat podíl na kořisti druhého ze zastupujících velitelů, Jana Aldringena (1588 – 1634).⁵¹ Tento vzdělaný muž zahájil svou kariéru zprvu jako úřední písař, a to rovněž ve službách tridentských Madruzzů a Pankráce Gallasse, Matyášova

⁴⁷ Janko SCHOETTER, *Rambold XIII. Collalto*, in: Allgemeine deutsche Biographie, 4, Leipzig 1876, s. 404 – 405.

⁴⁸ BALCÁREK (pozn. 2), 90.

⁴⁹ Zdeněk KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu*, Brno 2011, s. 43.

⁵⁰ *The late Queen of Sweden's fine Pictures are preparing to be sent away for Paris; they were formerly in the City of Manua, and seized by General Gallas at the Time he surprized that City; he carried them into Prague in Bohemia, where they were seized upon a second Time by the great Gustavus Adolphus, this Queen's father. The Queen caused them to be brought hither at the Time she fixt her Residence in this City. Upon her Death; Don Livio Odescalchi purchased them of her Executors: the Duke of Bracciano inherited them after Death of the latter, and now the Duke of Orleans has bought them, in order to be hung up in his Closet. (Daily Courant, 18. září 1721).*

⁵¹ Janko SCHOETTER, *Johann von Aldringen*, in: Allgemeine deutsche Biographie, 1, Leipzig 1875, s. 327 – 329.

otce.⁵² Dobové prameny a literatura přisuzují právě Aldringenovi rozhodující podíl na drancování a bezohledném počínání císařských vojáků v Mantově, kdy nebyly ušetřeny ani kostely a kláštery. Od 21. července 1630 se usadil ve vévodském paláci, kde se choval jako nový pán; pořádal dokonce hostiny pro zkroušenou mantovskou šlechtu.⁵³ Posléze si přivlastnil značnou část tamních skvostů. Zmocnil se vévodského pokladu a knihovny, která byla zčásti vydražena na veřejném prostranství za směšné částky. Co bylo vyňato z dražby, Aldringen odvezl a daroval svému bratrovi Johannu Markovi, biskupovi v Seckau.⁵⁴ Bressianiho cremonská kronika tak zaznamenává, že v dubnu 1631 projely městem dva vozy se 17 truhlami Aldringenovy válečné kořisti, naloženými nejkrásnějšími textiliemi vysoké ceny.⁵⁵ Jan Aldringen padl 1634 v bitvě u Landshutu. Od následujícího roku se pak vlekly spory Matyáše Gallase s jeho dědici o testamentárně přiřčenou sumu čtyřiceti tisíc zlatých a dva nejlepší koně. V této při pak pokračovali ještě i Gallasovi potomci.⁵⁶ Vzhledem k Aldringenově časně smrti, nedostatečně dokumentovanému osudu jeho pozůstalosti a komplikované majetkové situaci, nelze rozšířit přehled dosud určených aldringenovských mantovských italik (album kreseb Antonia Maria Vianiho, Fettiho Ino a portrét Francesca II. Gonzagy, monumentální plátno Investitury Federiga II. Gonzagy od Lorenza Costy).⁵⁷

Na císařův pokyn vypracoval 24. ledna 1631 tehdejší plukovník Ottavio Piccolomini (1599 – 1656) zprávu o stavu mantovského vévodského paláce a jeho mobiliáři. Tehdy se tam ještě nalézalo původní vybavení, které však soupis podchycuje (záměrně?) nahodile a neúplně.⁵⁸ Piccolomini tak získal neomezený přístup do všech prostor zatím ještě nevyřabované rezidence. Svou "důsledností" navíc rozhodoval o tom, co bylo prohlášeno za ztracené a co se v paláci dosud oficiálně nalézalo. Piccolominiho vlastní kořist dokládají jak zmínky v dobových kronikách tak ve vzájemné korespondenci s dalšími vyššími veliteli. Poměrujeme-li vztah k umění předních protagonistů mantovských událostí, jak se odrazil v jejich následné stavební a sběratelské činnosti, dospějeme k závěru, že právě Ottavio Piccolomini z nich byl nejvýraznějším stavebníkem a mecenášem.⁵⁹ Své konkurenty

⁵² REBITSCH (pozn. 7), s. 34.

⁵³ MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 167.

⁵⁴ Ibidem, 160 – 163; Paola VENTURELLI, *Le Camere del tesoro. 'Havendo hanimo tutti li christalli, e altre vasi, cameo grande et altri camei'. Oggetti preziosi della collezione Gonzaga (dal duca Guglielmo al 1631)*, in: Raffaella MORSELLI (ed.), *Gonzaga. La Celeste Galeria*, Mantova 2002, s. 247.

⁵⁵ MORSELLI, 2002 (pozn. 42), s. 36.

⁵⁶ REBITSCH (pozn. 7), s. 54, 400 - 401.

⁵⁷ Martin ZLATOHLÁVEK – Giulio BORA, *Kresby z Cremony 1500 – 1580. Umění renesance a manýrismu v lombardském městě*, Praha 1995, s. 3 – 8; Martin ZLATOHLÁVEK (ed.), *Italské renesanční umění z českých sbírek. Kresby a grafika*. Praha 1996; R. BERZAGHI, *La collezione Clary-Aldringen*, in: *Fare storia dell'arte. Studi offerti a Lina Castelfranco*, Milano 2000, s. 115 – 126.

⁵⁸ VENTURELLI (pozn. 54), s. 102.

⁵⁹ Hermann HALLWICH, *Octavio Piccolomini*, in: *Allgemeine deutsche Biographie*, 26, Leipzig 1888, s. 95 – 103; Otto ELSTER, *Piccolomini Studien*, Leipzig 1911; Milan ŽĎÁRSKÝ, *Rodová galerie Piccolominiů na zámku v Náchodě*, *České památky* 10/1999, č. 1, s. 5 – 7; K. LECHNER, *Kirche und Kloster der Serviten in der Rossau in Geschichte und Kunst*, Wien 1970; Helmut LAHRKAMP, A

(Gallase, Aldringena, Colloredy, Leslieho) překonal dále tím, že jako jediný dosáhl povýšení do knížecího stavu.

Pátrání po předmětech mantovského původu v českých rezidencích Piccolominiů (Náchod) naráží na stejná úskalí jako v případě Colloredů (Opočno, pražský palác).⁶⁰ Oba dva rody jsou totiž italského původu a zejména Colloredové zůstali v živém kontaktu s Itálií až do 18. století. Proto je nesnadné určit přesnou provenienci četných colloredovských italik, neboť tato mohla být získána rozmanitým způsobem dalšími příslušníky rodu, žijícími či působícími v Itálii. Akvizice Jeronýma (1582 – 1638) a jeho bratra Rudolfa (1585 – 1657) Colloredů, jejichž pluky se mantovských operací aktivně účastnily, nejsou zatím přesněji specifikovatelné. Totéž se týká i Skota Waltera Leslieho (1606 – 1667), který ovšem prokazatelně získal některé mantovské mobilie z paláce Matyáše Gallase.⁶¹ Převládající negativní historický obraz pražského velitele a maltézského velkopřevora Rudolfa Colloreda je ovšem třeba korigovat, neboť dobové prameny dokládají jeho kulturnost a kultivovanost.⁶² Na Malé Straně si vystavěl jeden z nejkázalejších paláců tehdejší Prahy, s překrásnou zahradou, vyhledávanou a obdivovanou zahraničními návštěvníky města. Tento Colloredův palác byl ve své době centrem pražského společenského života; konaly se zde hostiny, plesy, maškarády, vyjížďky na saních i ohňostroje.⁶³

Strmá kariéra

Vstup švédského vojska Gustava Adolfa do válečných událostí (1630) si vyžádal vyklizení italského bojiště a dojednání separátního míru s Francií stvrzujícího mj. legitimitu mantovského dědictví Carla I. Neverse. Za císařskou stranu tehdy jednal a závěrečnou mírovou listinu v piemontském Cherascu 19. června 1631 signoval Matyáš Gallas.⁶⁴ Úspěšné vojenské a diplomatické působení během Mantovské války zabezpečilo Gallasovi

Portrait by the Painter Jan Boeckhorst and the Imperial Military Commander Ottavio Piccolomini's Contacts with the Art World, in: Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (eds.), *1648. Krieg und Frieden in Europa II.*, München 1998, s. 209 – 214; Ulrike SEEGER, *Dekorationsentwürfe von Carlo Lurago für Schloss Náchod unter Fürst Ottavio Piccolomini*, *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 70, 2007, s. 89 – 112.

⁶⁰ Hubert LANDA, *Katalog der Gemälde-Galerie des Fürsten Colloredo-Mannsfeld in Opočno*, Opočno 1929; Antonín MATĚJČEK, *Zámecká galerie v Opočně*, in: *Umění* 9/1936, 13 – 36; Martin KRUMMHOLZ, *Die Bilder des Hieronymus Graf von Colloredo (1674 - 1726). Zu den Anfängen der Colloredo-Mannsfeld'schen Gemäldesammlung in Opočno und zur Baugeschichte des Prager Palais*, in: Roswitha JUFFINGER (ed.), *Zentrum der Macht. Die Kunstsammlungen der Salzburger Fürsterzbischöfe*, Salzburg 2011, s. 561 - 603.

⁶¹ HS Clam-Gallas, inv. č. 1403, karton 411.

⁶² Kupř. na mnoha místech Harrachovy deníky: Katrin KELLER - Alessandro CATALANO (eds.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien 2010.

⁶³ KRUMMHOLZ (pozn. 60), s. 570 - 576.

⁶⁴ REBITSCH (pozn. 7), s. 56.

císařovu přízeň a bylo podnětem pro následné povýšení do hraběcího stavu v březnu 1632.⁶⁵ Díky přízni a důvěře Albrechta z Valdštejna byl v říjnu téhož roku jmenován polním maršálem a v září 1633 generálporučíkem zastupujícím samotného generalissima. Gallas se tehdy ovšem dokázal zorientovat v choulostivé situaci a včas se před císařem od Valdštejna distancoval. Přestože vítězná bitva u Nördlingen 1634 zůstala jediným Gallasovým velkým vojenským úspěchem, zajistily generálovi poslušnost a loajalita vůči rakouskému domu trvalou důvěru Vídně. V lednu 1636 byl jmenován skutečným tajným radou a o deset let později (1646) mu španělský král udělil lénem vévodství Lucera v Neapolsku. Vrchním velením císařské armády byl Gallas po Valdštejnově smrti pověřován opakovaně v letech 1634, 1637 - 1639, 1643 – 1645 a 1646 – 1647.⁶⁶ Jako služebně nejvýše postavený ze tří „velkých exekutorů“ (s Piccolominim a Aldringenem), byl po generalissimově úspěšné likvidaci odměněn nejštedřeji: Valdštejnskými panstvími Frýdlantem a Libercem (1634),⁶⁷ pražským staroměstským palácem a malostranskou zahradou po Vilému Kinském (zavražděn spolu s Valdštejnem) a konečně trčkovskými Smiřicemi (1636).⁶⁸ Souběžně s českými akvizicemi rozhojnil Matyáš svůj majetek i v rodném Tridentu, kde postupně koupil trautmanndorffský zámek Freyenthurm (1634) v Matarellu, tridentský palác (1642) a další nemovitosti.⁶⁹ Titulu vévody z Lucery Gallas za svého života neužíval.⁷⁰ Správou českých, tridentských i lucerských majetků pověřil generál, prodlévající většinu času u vojska, již ve třicátých letech spolehlivě správce.⁷¹

V Čechách strávil Matyáš Gallas pouze dvě zimy (1638/39 a 1643/44), a to na Smiřicích. Přes významné majetkové zisky v českém království, se generál nadále cítil doma v rodném Tridentu, kde si rovněž přál být pochován. Vlastní rezidenci si zde vybudoval ve výstavném Fuggerovském paláci [obr. 4] v tehdejší Via Lunga, který koupil roku 1642. Palác

⁶⁵ Tamže, s. 57.

⁶⁶ Tamže, s. 382. Mezi Gallasovými vlivnými příznivci nalezneme prezidenta dvorské válečné rady Jindřicha Šlika, říšského vícekancléře Ferdinanda Zikmunda Kurze ze Senftenau, knížete Václava Eusebia Lobkovice a nejvyššího hofmistra knížete Maxmiliána Trauttmansdorffa. Jeho nejotevřenějším kritikem byl pak arcivévoda Leopold Vilém, který v čele vojsk s Gallasem alternoval. (Tamže, s. 305)

⁶⁷ Odhadovaná na 503.516 zl.

⁶⁸ Odhadovány na 391.554 zl. REBITSCH (pozn. 7), s. 393.

⁶⁹ Jen v roce 1634 koupil Gallas v Tridentu nemovitosti za celkovou sumu 136.300 fiorinů. REBITSCH (pozn. 7), s. 390.

⁷⁰ Tamže, s. 383. Narozdíl od Ottavia Piccolominiho, který se běžně podepisoval jako „vévoda z Amalfi“.

⁷¹ Českým gallasovským správcem (a později jedním z poručníků sirotků) byl od roku 1635 Štěpán Rathmüller z Rathmühlu – původem voják. Lucerským agentem byl od 1635 v Neapoli žijící Claudio Casnedi, s jehož působením (za roční plat 500 zl.) nepanovala přílišná spokojenost. Instrukce z roku 1648 hovoří o nutnosti docílit po zplnoletnění generálova syna obnoveného udělení Lucery v léno a poté tamního holdu v jeho přítomnosti. Za Matyáše k němu totiž nedošlo a Lucerští tak Gallase jako svého pána neakceptovali. (HS Clam-Gallas, inv. č. 1419, karta 416). V Tridentu vystřídal v roce 1648 agenta Perrottiho Giorgio Giorgi (HS Clam-Gallas, inv. č. 1401, karta 407).

vystavěl v osmdesátých letech 16. století pro augsburského bankéře Paula Fuggera a jeho ženu Elenu Madruzzo architekt Pietro Maria Bagnadore. Během úprav v prvním desetiletí 17. století vznikla nádherná, štukem a malbami Domenica Udine z Roveretta dekorovaná palácová kaple [obr. 5].⁷²

Generál Gallas - už od třicátých let sužovaný těžkými záchvaty dny - zemřel ve Vídni 25. dubna 1647. Zanechal své druhé, o třicet let mladší ženě Dorotě Anně Marii z Lodronu (1619 – 1666), s níž se oženil v květnu 1634, pět malých dětí.⁷³ Jeho štědrý odkaz vyvolal svár mezi tridentskými jezuity a karmelitány o to, kde má být zemřelý pochován. Choulostivou situaci na místě řešil koncem roku 1648 osobně kardinál Harrach.⁷⁴ Přestože Matyáš ve svém testamentu pohřební místo explicitně nejmenuje, je zřejmé z formulace "*dove stanno i miei maggiori*", že měl na mysli kostel tridentské "německé" farnosti San Pietro, kde byl před šedesáti lety pokřtěn. Pochován byl ve zdejší kapli svatého Šimona. Testamentárně přičtená tučná suma deseti tisíc zlatých byla ovšem vyplacena až generálovými syny v roce 1664, s tím že podstatnou její část tvořily věnované mantovské mobilie.⁷⁵ Matyášovým odkazem bylo ovšem pamatováno též na tridentské jezuity, kterým takto již podruhé přičkl 20 tisíc zl. výnosů ze svých českých panství, a to na zřízení vlastního kostela a koleje, karmelitánům pak postoupil své pohledávky ve výši devíti tisíc guldenů.⁷⁶

⁷² K tridentskému paláci: Laura DALI PRÁ (ed.), *I Madruzzo e l'Europa*, Milano 1993, s. 573 – 575.

⁷³ Gallasova druhá žena byla dcerou hraběte Filipa Jakuba Lodrona a Viktorie Collalto. Na dojednávání sňatku s nyní již zámožným a společensky významným Gallase se podílel i nevěstin vzdálený příbuzný, salcburský arcibiskup Paris Lodron. REBITSCH (pozn. 7), s. 376 - 378.

⁷⁴ KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 244.

⁷⁵ 3. prosince 1663 píše z Tridentu Františku Gallasovi agent Dossimont (HS Clam-Gallas, inv. č. 1401, karta 407), že kostel San Pietro požaduje doplatit též za pravidelné mše sloužené za zesnulého 109 zl 30 kr. ročně, což za uplynulých 16 let činilo spolu s dalšími pohledávkami celkem 2088 zl. 28 kr. K 15. listopadu 1663 pak kostel obdržel celkem 1672 zl 24 kr. "v darovaných mobiliiích"; vyjmenovány jsou:

Sei giri Arazi di Fiandra per fornire Sale, overo stanze, tutti historiati con figure grandi, e moderno che l'uno con l'altro, sotto sopra sono stimati circa mille fiorini, qual piú, qual meno -

Un fornimento da Stanza di panno d'oro, con suo Baldachino, e Tapetto da tavola, valutato due milla, e cinquento fiorini - dico R 2500 -

Un Baldachino, con sua cascata di veluto rizzo a fiori con fondo di brocato d'oro stim.to R 260 -

Sei Carigoni alla venetiana coperti di veluto cremise, stimati --- R 130 -

sei altri Carigoni coperti di brocato d'oro - R 140

Otto Tapeti da tavola parte persiani, e parte Caierini, grandi, quasi novi -

⁷⁶ REBITSCH (pozn. 7), s. 371.

Mramoroví imperátoři

Svou hlavní rezidenci a bezesporu jeden z nejvýstavnějších tridentských paláců [obr. 4] Matyáš Gallas zakoupil v závěru posledního delšího pobytu v Tridentu (1639 – 1642), po němž se už do rodného města živý nevrátil. Nelze proto určit míru jeho osobního podílu na úpravách a vybavování tohoto obydlí, v němž byla - stejně jako v Matarellu [obr. 3] - dílem rozmístěna, dílem ukryta značná část mantovských skvostů. O jejich původním objemu si lze učinit představu na základě dobové zmínka z Cremony, kterou mělo 20. dubna 1631 projet celkem 87 vozů gonzagovské kořisti směřujících do Tridentu.⁷⁷ V této souvislosti jsou informativní instrukce pro nového tridentského správce (1648) Giorgia Giorgiho, jenž měl pečovat o veškerý nemovitý a movitý majetek, zasílané a odesílané zboží, účty a distribuci almužen vyplývajících z testamentu Matyáše Gallase. Za to měl dostávat roční plat 300 zlatých a na hraběcí účet užívat a krmit služebního koně. Palác tehdy obýval generálův tchán Filip Lodron, jenž měl též nárok na topivo, svíce a víno v gallasovské režii. Z následujících bodů instrukce vyplývá, že palác ani Matarello (zámek Freyenthurn) neměly spolehlivé inventáře, což se týkalo zejména obou *guardarob*, v nichž byla přechovávána nejvzácnější část mantovské kořisti. V tridentském paláci se mj. měly v malém kvelbu nacházet dvě neinventarizované truhly plné stříbra a další umělecká díla "zmiňovaná Turenim o vysoce ceněná", zejména 24 soch antických císařů. V "malém paláci" (sousedícím s velkým tridentským palácem) se nalézal "*grosser Marmolstein*" mající údajně cenu kolem sta dukátů. Rovněž v Materellu jsou dvě zamčené a neinventarizované místnosti plné mobilií.⁷⁸ Přestože největší poklady zůstávaly skryty, budilo pozornost i to co bylo tehdy k vidění. V květnu 1649 tak kupříkladu kolem projíždějící kardinál Harrach obdivoval matarellskou grotu dekorovanou vzácnými sochami.⁷⁹ Palác v Tridentu čas od času navštěvovali někteří zvědaví návštěvníci, mezi nimi i veronský učenec a sběratel Ludovico Moscardo, který si tamní skvosty prohlédl v listopadu 1664. Ve svých dějinách Verony se pak zmiňuje o špercích, klenotech, zlatých vázách, umělecky opracovaných kamenech a křišťálech, obrazech nejslavnějších malířů, tapiseriích, baldachýnech a dalších vzácných interiérových textiliích s gonzagovskými znaky, vykládaných truhlách, bronzových a mramorových skulpturách, majolikových a porcelánových nádobách.⁸⁰ Moscardo

⁷⁷ MORSELLI, 2002 (pozn. 42), s. 36.

⁷⁸ HS Clam-Gallas, inv. č. 1419, karton 416..

⁷⁹ *Vedessimo per strada il castello di Matarello, discosto 3 miglia da Trento, appartenente alli Gallassiani, che é competentemente bello e capace, e v'ha nella grotta figure in pietra di molta valuta.* KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 297, 21. května 1649.

⁸⁰ Ludovico MOSCARDI, *Historia di Verona*, 1668, s. 486.

z gallasovského paláce do vlastních sbírek získal dva obrazy, bronzový idol a několik medailí.⁸¹ Ne zcela čisté svědomí (či obavu ze zásahu Vídně) prokazuje skutečnost, že nejcennější stříbrné předměty zůstaly až do roku 1652 pod zámek a zcela bez inventáře.

Není zřejmé, co (a kdy přesně) bylo prvotním impulzem myšlenky darovat některá umělecká díla ukořistěná Gallasem v Mantově a nalézající se stále v tridentském paláci císaři. Iniciativa následovala Giorgimu roku 1648 nařízenou a zřejmě záhy započatou inventarizací. Dopisem, datovaným ve Vídni 3. prosince 1649, je hrabě Lodron dotazován ohledně oněch „*zwanzig Statuen der alten römischen Kaisern, welche von Mantua kommen*“.⁸² 20. prosince žádá Dorota Marie ze Smiřic své rodiče, aby oněch 24 mramorových soch vydali císařskému poslu Johannu Jacobu Belinimu, a dodává: *Mit welichem praesent ich nit allein vor mich, und meiner Kinder, sondern auch vor Unser ganzes Hauss ein grosse kayl: gnad verlangen verhoffe, wie mir dan bereiths solche versprochen worden*. Šlo tedy o taktický krok mladé vdovy obavující se nepřízně dvora, u něhož tehdy měla rozhodující slovo císařovna vdova Eleonora II. Gonzaga (1598 - 1655).⁸³ Čtyřicet soch imperátorů z mramoru a alabastru dorazilo do Vídně koncem dubna 1650 a císař za ně vzápětí (28. dubna) vdově a jejímu otci vlastnoručně poděkoval. Dva dny nato potvrdil z Vídně Peter Pallinger předání soch do císařské klenotnice.⁸⁴ S vyvolaným zájmem pravděpodobně souvisela inventarizace dosud nevidovaného mobiliáře provedená v tridentském paláci i Matarellu na přelomu let 1651/1652 (viz příloha 1). 9. června 1652 pak následovala žádost Ferdinanda III., aby Filip Lodron umožnil prohlídku „obrazů a soch“ císařovu komorníkovi, který do Tridentu dorazí spolu s malířem Danielem van den Dyckem (1610 - 1670).⁸⁵ Identita obou vizitátorů dostatečně ozřejmuje účel návštěvy, neboť oním "komorníkem" nebyl nikdo jiný než Johann Kunibert Wenzel z Wentzelsbergu (z. 1680) - potomní dvorní kvartýrmistr a významný sběratel a umělecký agent.⁸⁶ "Wenzelius" 5. července 1652 v tridentském paláci zaznamenal: Sousoší lva a býka z bronzu, samostatného bronzového býka, šest obrazů od Domenica Fettiho (mj. Kristus v zahradě Getsemanské, Obětování, Samaritán, Tobiáš, žena s lampou), jednu malbu architektury a dva malé obrazy od Brueghela (Peklo, Smrt P. Marie). V zámku Freyenthurn potom dva malé portréty na dřevě, malý obraz od Andrea Mantegny, malý obraz Boha Všemohoucího, čtyři reliéfní alabastrové podobizny, moderní ženské poprsí z bronzu a bronzového Merkura.⁸⁶

⁸¹ MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 169.

⁸² HS Clam-Gallas, inv. č. 1403, karton 411. Vdova nejednala na základě Matyášova testamentu, jak uvádí REBITSCH (pozn. 7), s. 371.

⁸³ HS Clam-Gallas, inv. č. 1403, karton 411

⁸⁴ Tamže.

⁸⁵ Theodor von FRIMMEL, *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*, München 1913

⁸⁶ HS Clam-Gallas, inv. č. 1403, karton 411:

Lze předpokládat, že Wenzelius tehdy neviděl úplně vše, neboť pozdější palácové inventáře zaznaménávají i další obrazy, bronzové skulptury a jiné cennosti evidentně mantovské provenience. Jednalo-li se v celé záležitosti o iniciativu vídeňského dvora, šlo by za ní spatřovat nejspíše císařovnu vdovu Eleonoru II. Gonzaga nebo císařovnu Eleonoru III. Gonzaga-Nevers, mající na torzu mantovské kořisti přirozený zájem.⁸⁷ Nelze ovšem vyloučit ani případný interes arcivévody Leopolda Viléma (1614 - 1662), opakovaně se s Matyášem Gallasem střídajícího v čele císařské armády. Leopold Vilém, který byl u dvora nejotevřenějším Gallasovým kritikem, náležel k předním sběratelům své doby.⁸⁸ Důsledek tridentské vizitace zůstává zatím neznámý, neboť nevíme, zda Wentzel s Van der Dyckem tehdy vybrali pro císařskou či jinou sbírku další umělecká díla. Určitou stopou v pátrání po dalších osudech mantovských cenností je nedatovaný Georgiho přehled toho, co bylo

Notta delle quadri et statue consegnate dall' Ill.mo S. Conte Felippo di Lodron, et dall' Ill.ma S.ra Contessa Vittoria sua Consorte, come per lettera scritta li da S: Ma. Ces.a Nostro Clem.mo S.e come anco per ordine dell' Ill.mo S. Conte Vincislao di Waiczenhofen, et ll'olt' Ill S.re Steffano Rottmiller, ambi Tutori dell' Ill.mi Sig.ri Conti Pupilli Gallassi, al Sig.re Gio: Chunibert Wenzel, Auitante di Camera di Sua Maesta Ces.a

1.ma Dal Guardarobba.

Un Leone con un torri di Bronzo.

Un altro leon di bronzo separato.

2.do Dalla Camera turchina.

Un quadro del nostro S.re che fá oratione nell'orto, in tella, alto sei quarte, et largo quatro e mezza, rovinatto l'Angelo nella vesta bianca, di mano del Fetty.

3.zo Dal Voltino secreto.

Una Softonista in tavola, un poco rovinata quatro quarti alto, et due e mezo largo, di mano del Fetty

Un Sacreficio di mano del medemo, in tanti locchi rovinato, alto quarti quatro, et largo due.

Una Prospettiva di mano del Hainbig (Stainbig?)

Un Samaritan in tavola un poco rovinato, alto qurti quatro, et largo cinque, di mano del detto Fetti.

Un Tobia in tavola un poco rovinatto della medema grandezza, et mano.

Una Donna con una lume in mano, alto quatro quarti et largo due é mezzo in tavola, dell'istessa mano, et rovinato un poco.

Un Quadretto in tavola, della morte della Beatis.ma vergine rotto in due pezzi, et rovinato totalm.te di mano del Prigel, alto qurti due, et largo due.

Un quadretto dipintovi l'Inferno, un poco rovinato di mano del Prighel.

4.o Dal Castello di Mattarello.

Due quadretti picolini (cioe) Ritratti in legno.

Un quadretto in tella di Andrea Mantegna rovinato in due locchi.

Un quadretto del Padre Omnipotente in Rame.

5.o Dalla Grotta del medemo Castello.

N.o quatro Teste di Rilevo di alabastro bianco.

N.o una Testa col busto da Donna di Bronzo mora, robba moderna

N.o Un Mercurio pur di bronzo, et moderno ancora.

La Misura delli sudetti quadri, é il tutto al Brazzo del Panno di questa Città.

Joannes Cunibertg Wenzelius

[pečet]

⁸⁷ Eleonora II. (1598 - 1655) - dcera vévody Vicenza I. Gonzagy (1562 - 1612), druhá žena Ferdinanda II. Eleonora III. (1630 - 1686) - dcera vévody Karla I. Gonzagy-Nevers (1609 - 1631) byla vdovou po Ferdinandovi III. (1608 - 1657) a matkou Leopolda I.

⁸⁸ REBITSCH (pozn. 7), s. 305; Renate SCHREIBER, 'Ein galeria nach meinem humor'. *Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2004.

z gallasovského paláce "dosud odvezeno". Vzhledem ke skutečnosti, že je zmíněno oněch 24 soch (24.000 zl.) "věnovaných císaři", lze tento soupis datovat „post 1650“. Dále v něm figurují: „kardinálovi“ věnovaná tapisérie z červeného damašku (1.000 zl.), zlatem tkaná tapisérie s gonzagovskými erby (10.000 dublonů), hraběti Lesliemu darovaný „Turein“ s Triumfem bohů (10.000 zl.) a další zobrazující Davida (500 zl.).⁸⁹

Komplikovanou je rovněž identifikace dalšího nedatovaného soupisu, který je součástí téže složky. Obsahuje jednak předpokládaně cenné obrazy (čtyři kusy od Raffaela), sochy a nádoby ze vzácných materiálů (křišťál, alabastr, achát a další polodrahokamy).⁹⁰ Další dílčí informací je rovněž separátní přehled parádních interiérových textilií příležitostně, zapůjčených se svolením poručníků Georgiim 23. října 1651 do tridentského hradu.⁹¹

⁸⁹ HS Clam-Gallas, inv. č. 1401, karton 406:

Zue Trient sein hin weckh genommen worden auss dem Hauss oder Pallatio.

1. 24. figuren als nemblich die Khayser, und andere von Allabaster theils von Marmelstein per wellich geschezt worden ... 24000 Thlr
 2. Item ist dem Cardinalen geschenckt worden, Ein Rott damasten Tapezerey, mit fürhang am bött geschezt worden ... 1000 R.
 3. Item Ein stuckh Tapezerey mit seiden und Goldt gewirckht, und Consegischen Waffen ist geschezt worden 10000 Doblén.
 4. Item dem Graf: Lesele, ist geschenkt worden Ein Stuckh vom Turein gennant Judicium od der Triumphus der Götter, ist geschezt worden ... 10000 R
 5. Item Ihme herrn Grafen Lesle ist geschenckt worden Ein Stuckh genandt David, geschezt ... 500 R.
 6. Item dem herrn Visitainer ist geschenckt worden ein silberner Handt und Güespeckh geschezt ... 500 R.
 7. Was Kleider und and verschemkte sachen infiniten.
 8. Was auf Märisch Cromau ist geführt worden ist in buech beschrieben.
- NB. Dass Original dieser Specification, ist von Herrn Pater Figarolis, wellicher nacher Trient abgefertigt worden, mit eigener Handt geschrieven worden.

⁹⁰ Tamže: *Primo pezzi n.o 68 quadri tra piccoli e mezani, parte in Rame, parte un tela, e parte in legno, due de quadri sono senza tellara di valor considerabile*
Una pietra rotonda che tra al verde figurata.
Una Lampedine di cristallo armato d'argento.
Item un Vaso da fiori di pietra che tira al Turchino quale si crede d'essere d'Agata;
Un vaso di terra d'India Turchino.
Un pellicano di metallo.
Trei statue di metallo da fontana.
N.o 4 pezzi di pittura grandi di mano Raffaele d'Urbino.
Un altro pezzo grande delle tre gratie.
In una Cassa pezzi n.o 51 (?) Quadri piccoli.
N.o 18 pezzi di statue d'alabastro.
N.o 9. pezzi di quadri grandi de paese e Mare di Valsúto:
Pezzi di pittura sparsi per la Salla del Qurdarobba appesi e non appesi, tra grandi mezani e piccoli in tutto n.o 232.

⁹¹ Tamže: *Razzi pezzi N.o 10 con il segno della Giustitia*

Razzi pezzi N.o 8 con il segno dell Falcone

Razzi pezzi N.o 8 con il segno dell Sol

Razzi pezzi N.o 3 con il segno la Donna con la Briglia

Razzi pezzi N.o 8 á fiorami piú alti.

Un fornimento da camera di Damascone pezzi quatro di falde trenta tre

Due frisi piccoli di pezzi N.o 12.

Un Baldachino di brocado con la sua cascada.

Co se původní mantovské provenience císaři věnovaných soch týče, mohlo by se jednat o „dvanáct různých mramorových hlav“ z *camerino delli Imperatori*⁹² či dvanáct poprsí císařů a dvanáct „různých hlav“ z *lozone de quadri*.⁹³ Dále se deset „císařů“ z mramoru a dalších materiálů nacházelo i ve čtvrté skříni knihovny mantovského vévodského paláce.⁹⁴ Dvanáct mramorových hlav imperátorů bylo druhotně umístěno v nově vybudované velké galerii, která byla vyzdobena roku 1618. Zde visely i podobizny antických císařů, a to jedenáct od Tiziána a deset od Giulia Romana,⁹⁵ jež sem byly přemístěny ze zmiňovaného prostoru *Camerina dei Cesari* (či *dei Imperatori*).

V případě Gallasem získaných dvou podobizen antických císařů od „Tiziána“ šlo zřejmě o kopie zhotovené podle originálů náhradou za prodaná díla gonzagovské obrazárny anglickému králi 1628. Totéž může platit i o Fettiho obrazech, zmiňovaných v Tridentu roku 1652. Jednotlivá česká italika, která s větší či menší prokazatelností pocházejí z mantovské vojenské kořisti 1630/31, doputovala do střední Evropy značně rozmanitým způsobem. Většina z nich totiž pravděpodobně náležela ke gonzagovskému souboru prodanému ještě před dobytím Mantovy do Anglie. Řadu děl z původních kolekcí Georga Villierse vévody z Buckinghamu a Karla I. zakoupil v Nizozemí pro pražskou hradní obrazárnu arcivévoda Leopold Vilém.⁹⁶ Osudy obrazů, které cestovaly co by válečná kořist se svými novými majiteli do Čech přímo z Mantovy, zatím nejsou uspokojivě objasněny.⁹⁷ Z výše uvedeného je ovšem patrné, že podstatná část mobilíí a uměleckých předmětů mantovské provenience, která se svého času nacházela v tridentském paláci Matyáše Gallase, byla postupně ještě tamže rozprodávána.⁹⁸ Se vši pravděpodobností se tudíž do Čech s generálovými potomky celá nedostala.⁹⁹

⁹² MORSELLI, 2000 (pozn. 36), s. 369.

⁹³ Tamže, s. 369, inv. č. 2003 a 2004.

⁹⁴ Tamže, s. 377, inv. č. 2142.

⁹⁵ Tamže, s. 128 a 377, inv.č. 665 – 677 a 2005 – 2007.

⁹⁶ Peter Paul Rubens, Shromáždění olympských bohů, Obrazárna Pražského hradu (dále jen „OPH“), inv. č. O102, 204 x 370 cm; Fra Semplice da Verona, Pieta se svatým Františkem a andělem, OPH, inv. č. O 32, 150 x 202 cm; Díla Domenica Fettiho: Kristus na hoře Olivetské, OPH, inv. č. O 28, 90.5 x 55.5 cm; část aldobrandiniovské svatby, OPH, inv. č. O 39, 67.5 x 50.9 cm; Podobienství o Rozsévači, OPH, inv. č. O 25, 60.8 x 44.5 cm.

V úvahu připadá i další Fettiho Kristus na Olivetské hoře, Národní galerie v Praze, inv. č. DO 5356, 170 x 130 cm.

Ke sbírce arcivévody Leopolda Viléma: Karl SCHÜTZ, *The Collection of Archduke Leopold Wilhelm*, in: Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (eds.), *1648. Krieg und Frieden in Europa II*, München 1998, s.181 – 190.

⁹⁷ To je případ monumentálního plátna aldringenovské provenience od Lorenza Costy, Investitura Federiga II Gonzagy, Národní galerie v Praze, inv. č. O 8274, 267 x 639 cm.

⁹⁸ Viz pozn. 75.

⁹⁹ Je doloženo, že v roce 1660 se část gallasovského stříbra nalézala v úschově u "pana Albmayera" ve Vídni. V konceptech soupisu pražských mobilíí Kateřiny Gallasové z léta 1665 pak mj. figurují: *Ein gantz verguldeten Lavor, sambt der Giess kandel so von trinnet gekommen; Ein Roth guldtene gestuckhte Fürhang, von 9 Stukhen so auch von Trient kommen; Einen silbern: aussem etwas an der*

Otázkou zůstává, co dalšího bylo kromě uvedených soch imperátorů z tohoto celku vybráno a odesláno do Vídně.

Nejasný je též osud oněch 24 mramorových byst po té, co byly odvezeny do Vídně. V případě, že nebyly navraceny do Mantovy a v císařských sbírkách zůstaly, muselo by se jednat o antické bysty rozmístěné s dalšími sochami na celkem 13 skříních světské klenotnice podchyčených nejstarším dochovaným inventářem (č. 6253) z roku 1750 jako: Lucillius, Hadrianus, Constantin nebo Decentius, Plotinos, Lucius Verus, Plautilus, rex Juba, Marcus Aurelius, Agrippina, Lucius Aelius, Herenus Etruscus, Caracalla, Hostilianus, Antonius Pius, Manlia Scantilla, Gratianus, Kleopatra, Marcus Antonius, Getaeus, ženská bysta, Tiberius Claudius, Galba, Drusus, Caligula.¹⁰⁰ Nad římsou vstupního prostoru klenotnice se dále nalézalo *zwölf mittlere busten von marmor, so verschiedene portraits von denen ersten kaisern repraesentiren, welche aber von keiner besonderen zeichnung*.¹⁰¹ Původní klenotnice (*Schatzkammer*) byla umístěna do trojpodlažní galerie vybíhající od severo-západní věže původního hradu směrem ke dnešnímu Michaelerplatzu, z jedné strany k ní přiléhala císařská míčovna, z druhé pak privátní zahrada.¹⁰² Za Karla VI. se stal tento trakt spojovací komunikací Hofburgu s nově instalovanou císařskou obrazárnou v sousedním Stallburgu. Součástí tamní umělecké sbírky byly antické / antikizující bysty již za arcivévody Leopolda Viléma. Po reinstalaci provedené na popud Karla VI. v letech 1718 - 1728 se 18 blíže neurčených mramorových poprsí nalézalo v nárožním kabinetu (*Eckkabinett*) a 9 dalších v černém kabinetu (*Schwarzes Kabinett*).¹⁰³

Počátkem šedesátých let 17. století zahájili Gallasovi synové prostřednictvím agentů jednání o prodeji veškerého tridentského majetku, jehož hodnota byla roku 1662 odhadována na 114.957 zl.¹⁰⁴ Nakonec však 18. června 1667 zakoupil palác včetně zařízení, zámek Freyenthurn v Matarellu s příslušnými vinicemi, loukami a dalšími pozemky za podstatně nižší celkovou sumu 70.600 zl. salcburský arcibiskup kardinál Guidobaldo Thun

zier herumb verguldeten Lavor, sambt der zuegehörigen Giess kandtel Jupiter (HS CG, inv. č. 1451, karton 417).

¹⁰⁰ Heinrich ZIMERMANN (ed.), *Inventare, Acten und Regesten aus der Schatzkammer des Allerhöchsten Kaiserhauses*, in: *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, X, 1889, s. CCLI - CCCXIII.

¹⁰¹ Tamže, s. CCCXII, položka 596.

¹⁰² Manfred LEITHE JASPER, *Location and Development of the Treasury in the Hofburg*, in: *Kunsthistorisches Museum Vienna. Guide to the Secular and Ecclesiastical Treasuries*, Wien 1991, s. 11 - 18.

¹⁰³ Sabine HAAG - Gudrun SWOBODA (eds.), *Die Galerie Kaiser Karls VI. in Wien. Solimenas Widmungsbild und Storffers Inventar (1720 - 1733)*, Wien 2010.

¹⁰⁴ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Ústřední správa klášterecké větve Thunů (dále jen ÚS Thun), inv. č. 378, karton 90.

(1616 – 1668) usilující tehdy o své jmenování biskupem v Tridentu.¹⁰⁵ To už se ovšem v tridentském paláci nacházel pouhý zlomek původního skvostného vybavení; ve Freyenthurnu pak nezůstalo ze vzácných kusů vůbec nic.¹⁰⁶ Pozdější, nedatovaný inventář paláce zde podchycuje celkem 113 obrazů.¹⁰⁷ Thunovské soupisy jsou nápadně pečlivější než předchozí gallasovské, což indikuje plausibilní vědomou snahu nepostihnout přesným popisem všechno. Zatímco v objemném gallasovském inventáři ani jednou (!) nenarazíme na zmínku o gonzagovských heraldických symbolech (které explicitně zmiňuje i Moscardo), zaznamenává pozdější thunovský soupis hned dvě gonzagiana, přičemž je pravděpodobné, že se jich tu i po prodeji paláce nalézalo více.¹⁰⁸ Jakoby se Gallasovi synové chtěli zbavit "černého Petra", jehož jim otec v podobě mantovské kořisti zanechal ...

Jisté vzácnosti tridentské provenience se v rodovém majetku přirozeně uchovaly, jak vyplývá mj. z inventáře vídeňského paláce z roku 1719,¹⁰⁹ kde je podchycen též "*feüner sogenanter Mantuanischer Schreib:Kasten*" ve futrálu z červené kůže, tehdy "již 15 let" deponovaný v trezoru u vídeňských augustiniánů. V soupisu majetkových podílů z téhož roku pak figuruje velké oválné zlacené lavabo z Mantovy, dekorované sférou, trojicí delfínů a postavou Jupitera.¹¹⁰

MLÁDÍ BEZ OTCE

Správu čerstvě získaných českých panství (1634 Frýdlant a Liberec, 1636 Smiřice) svěřil generál Gallas Štěpánu Rathmüllerovi, jenž byl původně nadplukovníkem aldringenovského regimentu a posléze správcem jeho severočeské akvizice, panství Teplice. Po náhlé smrti svého přítele, kolegy a švagra Jana Aldringena v bitvě u Landshutu (1634) získal Matyáš Gallas Rathmüllera (od 1639 z Rathmühlu) do svých služeb. K jeho

¹⁰⁵ Tamže, Rodinný archiv kláštereckých Thun-Hohensteinů (dále jen RA Thun), sign. C 9/1 karton 3; koncept smlouvy též HS Clam-Gallas, inv. č. 1401, karton, karton 406. Kardinál Harrach se nicméně domníval, že Thun tridentské gallasovské nemovitosti koupil s cílem zaopatřit některého ze svých četných bratrů. KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 823.

¹⁰⁶ Tamže, RA Thun, sign. C 9/14., karton 4.

¹⁰⁷ Tamže, sign. C 9/8, karton 3.

¹⁰⁸ V zákoutí za druhým pokojem za hlavním sálem jsou lokalizovány: *Una Tavoleta di due pezzi di legno col'arma Gonzaga, e Medici*, z četných portrétů pak kupř.: *Un Ritratto d'un Principe armato di ferro*; *Due Imperatori a Cavallo picoli*; *Sei ritratti di principesse sopra l'asse, picoli*; *Un Ritratto d'un homo con spada in mano*; *Due Ritratti di Carlo Quinto un grandetto, et un piccolo*; a především *Un altro ritratto d'un Duca d'Mantova armato di ferro*. (Tamže, Ústřední správa klášterecké větve Thunů, inv. č. 378, karton 90).

¹⁰⁹ Inventář vídeňských mobilii z roku 1719, HS Clam - Gallas, inv. č. 1961, pag. 323, karton 549.

¹¹⁰ Odhadováno na 954 zl.: *1 Gross sielbernes oval Runthes güssbeckhen, halb vergoldt, von Mantua, 1 runthe Kugel mit dreÿ Delphinen, 1 Figur den Jupiter praesentirendt*. (tamže).

oficiálnímu jmenování došlo 3. června 1635 a ve funkci vrchního hejtmana či regenta gallasovských majetků pak působil až do své smrti (1652).¹¹¹

Dcery zůstaly v péči matky, která se roku 1650 podruhé provdala za knížete Ferdinanda Jana Liechtensteina (1619 - 1666) a přesídlila na Moravský Krumlov.¹¹² Nejmladší generálův potomek, půl druhého roku stará Ignácie Anna zemřela v květnu 1648 a byla pochována v pražském kostele sv. Jiljí. Obě starší dcery [obr. 2] pak v červnu 1657 slavily zasnuby a o měsíc později na Moravském Krumlově své svatby. Terezie (z. 1663/1666) se provdala za Ferdinanda Leopolda hraběte z Náchoda - Lichtenburka (1625 - 1677), Marie Viktorie (1639 - 1687) za Jana Václava Novohradského z Kolovrat (1638 - 1690), později nazývaného "Španělským" Kolovratem.¹¹³ Každá měla testamentárně přislíbené věno 25 tisíc zl., kterého se ovšem na bratřech musely domahat soudní cestou. Gallasovští sourozenci spolu vedli po celý život soudní spory o otcovské dědictví, což se týkalo zejména testamentárně ustanovených odkazů generálových dcer nárokovaných posléze jejich manžely.¹¹⁴ Spor se týkal jak nároků na uvedené věno, tak rodinných klenotů.¹¹⁵

O prvorozeného Františka Ferdinanda Gallase pečovala do jeho čtyř let kojná Anna Schwarzbacherová.¹¹⁶ V roce 1647 byl hejtman Rathmüller jmenován též jedním z poručníků obou mladých Gallasů, a to spolu s hrabětem Václavem Michnou z Vacínova - budovatelem splendidního malostranského paláce (dnešního Tyršova domu).¹¹⁷ Prvního června 1648 absolvali tři gallasovští sourozenci, František Ferdinand, Antonín Pankrác a Marie Viktorie slavnost biřmování; kmotrem chlapců se stal nejvyšší komoří Ferdinanda III., hrabě Johann Rudolf Puchheim.¹¹⁸ Jejich vzdělání pak bylo svěřeno pražským - a předtím možná také

¹¹¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 108, karton 58.

¹¹² HS Clam - Gallas, inv. č. 1400, karton 400.

¹¹³ Ferdinand Leopold měl s Terezií Gallasovou pouze jednoho potomka - záhy zemřelého syna. Závěr jeho života byl neveselý, značné zadlužení vedlo roku 1664 k sekvestraci jeho majetku. Během let 1664 - 1676 celkem sedmkrát neúspěšně žádal o přidělení vídeňského dvorského kvartýru. Nakonec ovšem dožil místo ve Vídni v Ivančicích. Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500 – 1740)*, disertační práce, Jihočeská univerzita České Budějovice 2005, s. 89.

¹¹⁴ HS Clam - Gallas, inv. č. 1463, karton 418.

¹¹⁵ Z pohřešovaných "tridentských klenotů" budiž zmíněn "orel posázený 251 diamanty" (odhadovaný na 1300 zl.), jehož Gallas získal v Ingolstadt, další diamantové klenoty v hodnotě 4450 resp. 1336 zl. a také prapory zajaté nepřátelům v bitvě u Nördlingen 1634. Podle svědectví Matyášova tchána hraběte Lodrona se množství cenností nalézalo v době generálovy smrti též ve Vídni (*trá quale un scrittorio alto, fornito con argento, con certe figure d'animali d'argento, et un regalo dentrovi con piastre d'argento: poi una cassa d'argenteria adorata, al meo giuditio per dodeci Persone, ... Due Colane una con anellé d'oro, et l'altra con anelli da porter in ditto, con pietre diverse*) (HS Clam - Gallas, inv. č. 1403, karton 411).

¹¹⁶ Za což jí byl z vděčnosti Matyášem Gallasem v říjnu 1642 přidělen k bezplatnému doživotnímu užívání domek ve Frýdlantu (HS Clam - Gallas, inv. č. 150, karton 61).

¹¹⁷ Po Rathmüllerově smrti se stal druhým poručníkem svobodný pán Matouš Vernier (HS Clam - Gallas, inv. č. 1400, karton 404).

¹¹⁸ KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 135.

jíčínským - jezuitům.¹¹⁹ Následovalo bakalářské studium poetiky na filozofické fakultě pražské univerzity, kde František Ferdinand Gallas promoval 21. května 1654. Při této příležitosti nechal, spolu s Mitrovicem a dalšími mladými kavalíry vydat tiskem svoje verše.¹²⁰ O něco později ho zde následoval i jeho mladší bratr Antonín Pankrác, jak dokládá drobný nedatovaný tisk.¹²¹

V lednu 1655 se ovšem vyhrotil spor matky s poručníky.¹²² Dorota Anna si tehdy u císaře stěžovala na nedostatečnou péči a požadovala, aby další vzdělávání synů pokračovalo na olomouckém Ferdinandeu, kde by na ně mohla sama dohlížet. Poručníci se však ohradili jednak tím, že mládenci rozhodně nestrádají, přestože nejsou zahrnováni nadbytkem a luxusem, „který by jim navíc v jejich věku byl spíše ke škodě než k užítku“. Oděvů prý mají dostatek a k jídlu jim bývá řádně servírováno 10 až 12 chodů. Je-li momentálně něčeho nedostatek, způsobuje ho fakt, že viktualie nejsou ze severočeských panství dodávány včas. Eventuální změnu místa studií tutoři označili z více ohledů za nežádoucí. Gallasové jsou v Praze vyučováni „známými profesory“, František Ferdinand tu už navíc zahájil i studium filozofie.¹²³ Ve vzdálené Olomouci by svěřenci byli mimo dohled poručníků. Nebylo by možné je dostatečně zaopatřovat viktualiami z jejich panství a především by provinční prostředí nebylo přiměřené jejich stavu. Oproti tomu bylo společenské niveau hlavního města nesrovnatelně vyšší; mladí kavalíři se tu pohybují „*bei grössem concursu der Nobilität*“.¹²⁴ Vůči námitce nadbytečného počtu personálu gallasovští tutoři uvedli, že se od roku 1652 zvýšil pouze o dva na současných 18 (hofmistr, preceptor, komorník, dvě pážata, dva lokajové, posel, kočí, kuchař, kuchtík, pomocná síla v kuchyni, topič, hospodář, sklepník, pradelna, sekretář a dvě další pomocné síly).¹²⁵

Vychovatelem a hofmistrem Františka Ferdinanda a Antonína Pankráce byl po dlouhou dobu Johann Rörich, na kterého bude zejména mladší z bratrů vzpomínat po celý život a kterého na stáří zabezpečí výnosy z gallasovských panství.¹²⁶ Nejpozději od roku 1654 studovali na pražské univerzitě již oba bratři; navštěvovali rovněž přednášky Bohuslava Balbína, jak vyplývá z jejich dochovaných rukopisných poznámek.¹²⁷ V roce 1657 ukončil

¹¹⁹ ROHN (pozn. 3), s. 283, od něhož tuto informaci přebírá i další literatura, pak uvádí rovněž jezuity jíčínské, což se nepodařilo ověřit.

¹²⁰ KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 810.

¹²¹ NA, Genealogická sbírka Wunschwitz, sign. 289 (Gallasů).

¹²² Národní archiv, Stará Manipulace (dále jen NA, SM), sign. G – 2 – 1, karta 778.

¹²³ Doloženy jsou mj. přednášky Bohuslava Balbína (viz pozn. 127).

¹²⁴ O tom, že požadavku matky nebylo vyhověno svědčí mj. skutečnost, že mezi studenty olomouckého Ferdinandea Gallasové nefigurují. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Univerzita Olomouc, kniha č. 5, matrika 1576 – 1724.

¹²⁵ NA, SM), sign. G – 2 – 1, karta 778.

¹²⁶ Jak dokládá oboustranná korespondence až do konce osmdesátých let (HS Clam - Gallas, inv. č. 1577, karta 457).

¹²⁷ Rukopis *Artificiū Amplificationis Traditum a R. P. Bohuslavo Balbino Soc: Je: nec non Eloquentix Professore ordinario Exceptū ab Antonio Pancratio Com: de Gallas Anno LV*, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, knihovna, sign. D.E.IV.12.

starší František Ferdinand Gallas řádné univerzitní studium obhájou své teze u profesora filozofie, jezuity Václava Steigera. Autorem předlohy ikonograficky zajímavého grafického listu Gallasovy teze [obr. 7], dedikované českému králi Leopoldu I., byl Karel Škréta.¹²⁸ Výjev představuje defendenta klánícího se v aréně habsburské říše gigantickému českému lvu. Již dva roky předtím (1655) dosáhl mladý hrabě věku dvaceti let a mohl tak být - na základě otcova testamentu - zplnoletněn a převzít správu rodových majetků i péči o své mladší sourozence. Na radu poručníků se však rozhodl tento zásadní krok učinit až po návratu ze své kavalírské cesty.¹²⁹

Kavalírské cesty

Takzvaná "kavalírská cesta"¹³⁰ završovala léta vzdělávání a výchovy a plnila důležitou roli sociální iniciace mladých urozenců. Nejednalo se o čistě "poznávací" cestu v dnešním slova smyslu. Její průběh zpravidla dělily na jednotlivé úseky dlouhodobé (několikaměsíční) pobyty ve vybraných městech, kde tamní univerzita či šlechtická akademie umožňovaly jak další duševní i tělesné zdokonalování, tak i náležitou přípravu (výuka jazyků) pro další průběh cesty. V barokním období trvala průměrná "cesta po zemích" českých aristokratů dva až tři roky, přičemž její délka i nákladnost plně závisela na finančních možnostech a ambicích rodiny. Mladí kavalíři opouštěli domov zhruba ve věku osmácti - dvaceti let, z organizačních i ekonomických důvodů cestovalo poměrně často několik synů společně. Průběh, délku a rozpočet putování stanovoval otec, v případě sirotků pak poručníci, a to v součinnosti s pečlivě vybraným hofmistrem.¹³¹ Cesta tvořila důležitý

¹²⁸ Sibylle APPUHN RADTKE, *Das Thesenblatt im Hochbarock. Studien zu einer graphischen Gattung am Beispiel der Werke Bartholomäus Kilians*, Weissehorn 1988, s. 81 - 82.

¹²⁹ František Ferdinand se tehdy vyjádřil: *Dass Er wegen mangl der gehörigen Wissenschaft und erfahrungheit so wohl der Rechtshändel, mit welchen sein und seiner geschwisterigten Patrimonium so wohl active als passive zurzeit sehr implicirt ist: Als auch der Wirthschaft, dem jenigen vorzustehen, weniger seines Bruders undt geschwistert Vormundtschaft über sich zunehmben sich nit getrauren noch understehen dörfe: zumahlen Er auch mit seinen Studys occupirt, darzue durch die bevorstehende Reiss in die frembde Länder, das seinige und seiner geschwisterten selbst zu administriren verhindert und hierdurch solche Administration andern mit gefehr aufzutragen gezwungen wurde, auch sonst in fremden Landen seine Studia und adeliche exercitia gerne mit ruhe und ohne dergleichen sehr hinderlichen distractionibus prosequiren wolte.* NA, NM, sign. G – 19 – 2, karton 204, dato 15. prosinec 1656.

¹³⁰ (Tento termín je však invencí 19. století a v poslední době bývá nahrazován adekvátějším pojmem *Länderreise* (česky překládáno jako "cesta po zemích").

K terminologii: Mathis LEIBETSEDER, *Die Kavaliertour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004, s. 18 - 23. V případě níže uvedených tří gallasovských cest se lze v pramenech setkat s termíny: *Reiss in frembde Länder* (1657), *Länderreise* (1688 a 1720).

¹³¹ Elisabeth GARMS - CORNIDES, *Hofmeister auf Grand Tour*, in: Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (eds.), *Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Paris

přechod od nezodpovědného mládí k vlastnímu samostatnému životu. Předpokládaná míra nejrozmanitějších rizik (z pohledu rodičů a vychovatele) a příslib dobrodružství (očima mladíků) byly nedílnou součástí těchto podniků, během nichž si potomek či svěřenec pod bedlivým dohledem uvykal vlastní nezávislosti. Po návratu pak již jako plnoletý mladý muž zahajoval svou kariéru, zakládal rodinu, ujímal se správy majetku. A k tomu všemu ho měla právě *Länderreise* vyzbrojit nezbytnými prvotními zkušenostmi a zážitky, a v neposlední řadě také naučit jisté míře zodpovědnosti.

Co se preferovaných vzdělávacích institucí týče, byly vyhledávanými především nizozemské univerzity proslulé výukou veřejného práva (*Ius Publicum*).¹³² Šlechtičtí synové si však v univerzitních městech zpravidla platili privátní výuku, kterou doplňovali dalšími kurzy (jezdectví, šerm, tanec apod.). Komplexní kultivace ducha i těla dospívajících mladíků pak byla posláním barokních šlechtických akademií. Zdejší vzdělávání probíhalo takzvaně "kavaliermässig", tj. ve třech paralelních oblastech: teoretických předmětech (*Studia*), výuce jazyků (*Sprachen*) a šlechtických cvičeních (*Exercitia*).¹³³ Značné části mladých kavalírů ovšem přirozeně mnohem více konvenovala fyzická cvičení než studium.¹³⁴ Tříbení vybraných způsobů, adekvátního způsobu komunikace a konverzace si pak bylo možné bezprostředně otestovat participací na společenských akcích či přímo dvorském životě. Nezbytným se stalo řádné osvojení si daných konvencí adekvátních sociální vrstvě, k níž náleželi a ve které se pak měli celý život pohybovat a pokud možno úspěšně prosadit. Předpoklady pro to byly dobrá znalost společenských norem a ceremonielních pravidel, schopnost kurtoazního vystupování, jež mělo zároveň působit nenuceně. Za tím účelem se staly nedílnou součástí kavalírských cest návštěvy panovnických dvorů a významných osob, žádoucí byla participace na všemožných společenských událostech. Pokud to okolnosti a rodinné či operativně navázané konexe umožnily, byly vyhledávány veškeré exkluzivní kontakty a doporučení. Pozvání od významného či společensky vysoce postaveného člověka, nabídka účasti na exkluzivní akci, nebo možnost navštívit místa za běžných okolností nepřístupná, indikovaly dílčí společenské úspěchy a *capacitāt* urozeného mládence. Hofmistr a případní další pozorovatelé pravidelně informovali rodiče o průběhu těchto "zkoušek ušlechtilosti". Z dobových pramenů je nicméně zřejmé, že extrémní osvojení si "cizích manýrů" nebylo až tak úplně žádoucím, neboť přílišná afektovanost některých *galant homme* se pak mohla stát u vídeňského dvora zdrojem posměchu.¹³⁵ Nepatřičnými se jevily jak stavovsky nedostatečně reprezentativní vystupování (včetně drahého oblečení a

2000, 251 – 273; Jiří KUBEŠ, *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620 - 1750)*, habilitační práce, Univerzita Pardubice 2011, s. 201n.

¹³² Ikonou "rakouské" šlechty se posléze stal vyhlášený leidský profesor Johann Jakob Vittratus. LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 111.

¹³³ Tamže, s. 105.

¹³⁴ Tamže, s. 188.

¹³⁵ Ivo CERMAN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 96.

kočáru), tak i nepřiměřená rozhazovačnost. Ve snaze co nejvíce eliminovat negativní vlivy neznámého okolí a cizího prostředí se všemi jeho svody (zejména hazardní hry, popíjení, případné zálety), měli mladíci zůstat pod permanentní kontrolou preceptora či jiného člena své suity. Profesionální hofmistři cítili za své svěřence pokaždé velkou zodpovědnost a rodičům je navraceli zpět zpravidla s pocitem značné úlevy.¹³⁶ V rámci své cesty mladíci průběžně navštěvovali četná zajímavá místa, kde si prohlíželi nejrůznější pozoruhodnosti. Významné (dnešní terminologií "památkové") objekty jako zámky, paláce, knihovny, umělecké sbírky a zahrady, doproučované hofmistry i tištěnými průvodci, bývaly zpravidla již tehdy "veřejnosti přístupné", a sice za patřičný *Trinkgeld* tamnímu personálu (stráži, dveřníku, správci).¹³⁷

Cesta generálových synů

V závěru babího léta 1657 se František Ferdinand a Antonín Pankrác vypravili na svou dvouletou "kavalírskou" cestu [obr. 9].¹³⁸ Z Prahy vyrazili 12. září se šestičlenným doprovodem sestávajícím z hofmistra Röricha, dvou pážat, dvou komorníků a lokaje; cestovali najímanými dostavníky.¹³⁹ Přes Beroun, Horšovský Týn, Řezno a Ingolstadt se dopravili do Mnichova, kde strávili čtyři dny a navštívili mj. tamní rezidenci, její zahradu a chrám Panny Marie.¹⁴⁰ Následoval rovněž čtyřdenní pobyt v Augsburgu a další cesta přes Ulm, Schaffhausen, Solothurn, Bielské jezero, Neuchatel a Besancon.¹⁴¹ 16. října dorazili Gallasové do Dole - metropole svobodného burgundského hrabství (*Comté de Bourgogne / Franche – Comté*) a univerzitního města, jež bylo v 17. století baštou katolíků. Zdejší univerzita měla již od 15. století tři fakulty, z nichž zejména právnická dosáhla evropského věhlasu. Ve třetí čtvrtině 17. století tu studovalo též množství středoveropských aristokratů: Ferdinand Bonaventura Harrach, Maxmilián Mořic Liechtenstein, František Antonín Kounic, Karel Ignác Šternberk, Ferdinand Schwarzenberk, Dominik Ondřej Kounic.¹⁴² Mladí Gallasové mající se v Dole zdržet a vzdělávat půl roku, si zde najali dům i s personálem. O průběhu výuky jsme bohužel zpraveni pouze nedostatečně. Z účtů vyplývá, že byl placen

¹³⁶ LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 175.

¹³⁷ Michaela VÖLKEL, *Schlossbesichtigungen in der Frühen Neuzeit*, München- Berlin 2007.

¹³⁸ Její průběh lze rekonstruovat na základě detailního přehledu výdajů vedeného hofmistrem Johannem Rörichem (HS Clam - Gallas, inv. č. 155, karton 61).

¹³⁹ Z účetních položek cesty lze vyčíst některá další jména gallasovského doprovodu (komorníků a kokajů?): *Wiedersperg, Tureck, Flicki*.

¹⁴⁰ Za zpřístupnění interiérů kurfiřtské rezidence (*In der Residenz Ihr dürchl: dem Jenigen so die Zimmer aufgesperret. undt wass von Rariteten verhanden gewesen*) zaplatili Gallasové 3 zl.

¹⁴¹ V Solothurnu byla navštívena zbrojnice, radnice a kostel mučedníků Ursa a Viktora.

¹⁴² KUBEŠ (pozn. 131), s. 92.

učitel jazyků, jenž vyučoval i pážata; dále učitel tance a profesor základů práva D´Talber. Gallasové se intenzivně stýkali s ostatními kavalíry. Zejména během Vánoc a v období masopustu tu panoval velmi čilý společenský život. Výdaje šestiměsíčního pobytu v Dole činily celkem tisíc zlatých. Před odjezdem z se dali František Ferdinand a Antonín Pankrác portrétovat a svůj erb nechali na památku namalovat do deníků kavalírů, s nimiž se zde spřátelili.¹⁴³ Přes Dijon odcestovali Gallasové do Paříže, kam dorazili 24. dubna 1658. Na zdejší šlechtické akademii zahájili od května intenzivní studium jízdy (učiteli De Memmon, placeno v přepočtu 40 zl. měsíčně), šermu (Mr. Filibois, 11 zl.) a tance (měsíčně 10 zl.). Kromě těchto „cvičení“ byla na programu dále výuka o pevnostech a obléhání (*Fortification*; Mr. Agara, 10 zl.) a pochopitelně francouzštiny (11 zl.), ve druhém semestru pak přibyla ještě hra na kytaru. Během volných dnů byly navštěvovány pařížské pamětihodnosti (královské rezidence, palác kardinála Mazarina) a podnikány cesty do blízkého okolí (zámky Raincy a Meudon, St. Dennis, zahrady kardinála Richelieu).¹⁴⁴ Mezi pařížskými vydáními převládají kromě výuky a ubytování zejména výdaje za látky a oděvy, jichž bylo mj. značné množství opakovaně odesíláno do Čech. Poměrně vysoké sumy si vyžádalo najímání kočárů (*Carretten*). Mimo obvyklých poživatin (chléb, víno, sušenky, paštiky, ovoce) jsou hojnými i almužny, peníze na mše a spropitné nejrůznějšímu personálu. Zakoupeno bylo množství knih souvisejících s vyučoványými předměty, jimiž byly francouzština, dějepis, právo, politika, dvorský ceremoniel, cestování, opevňování – geometrie, jezdeckví, koně, přírodní vědy; dále ale také nejrozmanitější užitkové předměty jako kupř. kompas nebo lovecké vábničky. 6. října 1658 zde zemřel jeden z příslušníků gallasovské domácnosti, pan Turek (Mr. Tureck), jenž zde byl následně pochován. Šermu se kromě mladých pánů učila i obě pážata a pan Flick (*Flicki*), kterému byl navíc zaplacen též měsíční kurz skládání stolních ubrousků.¹⁴⁵ Než Gallasové po karnevalové sezóně roku 1659 definitivně opustili Paříž, nechali si za 9 zl. sestavit italským hvězdoporcem horoskopy, zhotovit v červené kůži vázanou a zlaceně dekorovanou knihu, do níž se jim svými erby zvěčnili četní zdejší přátelé a ostatní kavalíři, a učiteli šermu Filiboisovi věnovali na památku stříbrný odlitek gallasovského erbu. Za 150 zlatých byly zakoupeny rovněž čtyři zlaté hodinky určené jako dárek matce, poručníku Michnovi, jeho ženě a dceři.¹⁴⁶ Po návštěvě Orleans, Fontainebleau a Liancourt, kam se mladí páni vypravili bez služebnictva, pouze v doprovodu "pana Wiedersperga", odcestovali přes Rouen do Dieppe, kde museli několik dnů čekat na příznivý vítr k plavbě do Anglie. Tuto zemi Gallasové navštívili přesně v mezidobí cromwellové éry (Oliver Cromwell zemřel na

¹⁴³ 8. dubna 1658: *haben E: gn. dero Arma gentititia andern Cavagliern in Ihre bücher zú einer gedachtnús mahlen lassen.*

¹⁴⁴ Za spuštění zdejších vodotrysků bylo třeba zaplatit spropitné: *In dess Cardinal Richeleu seel: Garthen aússerhalb der Stadt, dem Jenigen so die wasserwerckh springen lassen.*

¹⁴⁵ 10. ledna 1659 zaplacen 6 zl. *dem Flicki haben Eür Gnaden lassen lehren die Salúethen, vor die Taffel zú falten von einem Monath.*

¹⁴⁶ Výdajová položka z 2. února 1659.

podzim 1658) a Stuartovské restaurace (1660). Další třídní zdržení mladé kavalíry čekalo hned v přístavním městě Rye, neboť vyčkávali konce probíhajících svátků, během nichž se tehdy nesmělo v Anglii cestovat.¹⁴⁷ Gallasové pak odjeli na koních do Londýna, kde strávili celkem osm dnů. Na programu byla návštěva zbrojnice, Westminsteru a londýnské akademie, na níž se v uměních vzdělávaly urozené mladé dámy.¹⁴⁸ Koňmo se také vypravili do nedaleké královské rezidence Hampton Court, kterou si prohlédli i s tamními zahradami. Z pečlivě vedených účtů vyplývá, že se významnější anglické nákupy omezily na několik zbraní a jednoho "mladého anglického psa" za 2 zl. Již 7. března odpluli Gallasové z temžského přístavu Gravesend do Middelburgu, kde pak zapíjeli právě absolvovanou nebezpečnou plavbu po moři.¹⁴⁹ Rovněž následující cesta po údajně nesmírně drahém Nizozemí vedla po vodě, a to nejprve přes Antverpy do Bruselu, kde kavalíři navštívili místodržitelskou rezidenci a tamní zvěřinec. Následoval několikadenní pobyt v Antverpách, kde byla předmětem zájmu citadela. Další trasa vedla přes Rotterdam, Delft, Haag, Leiden a Haarlem zpět do Amsterdamu, v němž se Gallasové pár dnů zastavili a prohlédli si zdejší právě dokončovanou velkolepou radnici (1648 - 1665), blázinec, přádelnu a hoblírnu.¹⁵⁰ Z Utrechtu pak pokračovala cesta po souši přes Arnheim a Cleve do Kolína nad Rýnem, odkud se plulo proti proudu řeky do Mohuče. Kratšímu pobytu ve Frankfurtu nad Mohanem následoval po trase Aschaffenburg, Norimberk, Plzeň návrat do Čech. Na přelomu dubna a května 1659 dorazila gallasovská skupina zpět do Prahy.

Gallasovská "kavalířská" cesta trvala rok a půl a vyšla v součtu na 11.600 zlatých. Byla tedy o pár měsíců kratší než obvykle, což lze přičíst na vrub skutečnosti, že byla organizována poručníky stojícími tehdy pod značným tlakem nejrůznějších pohledávek a soudních sporů.

S právě vylíčenou cestou by měl souviset původ pozdně-gotické dřevěné piety [obr. 8] nalézající se dnes na hlavním oltáři libereckého kostela sv. Kříže.¹⁵¹ Podle tradované legendy měla být Františkem Ferdinandem Gallasem získána v Londýně, kde byla údajně "zachráněna", když ji tamní "protestanté" chtěli hodit (nebo snad prý již hodili) do Temže.¹⁵² Od druhé třetiny 17. století stála tato socha ve frýdlantské zámecké kapli, po té na vedlejším oltáři v Hejnicích a konečně roku 1698 byla umístěna do nového kostela sv. Kříže, kde se

¹⁴⁷ *A la rie wegen eingefallenen feyrtägen, 3. tage still gelegen, weilln damahls in Engellandt an dergleichen tagen nicht zú raissen erlaúbt gewesen verzehrt - 3 R.*

¹⁴⁸ 6. února 1659: *In der Academie zú Londen, allwo dass adeliche frauén Zimmer Tantzten, singen undt aúff allerley seithen spiell.* Za umožnění vstupu zapláceno spropitné v přepočtu vycházející na 2 zl.

¹⁴⁹ *Wegen aússgestandener gefahr aúf dem Meer, seindt E: Gnaden fast die ganze Nacht lústig gewesen, undt einen gúthen Reinischen Wein angetroffen verzehrt 10 R.*

¹⁵⁰ *Spinnhaus a Raspelhaus* byly komunálními nápravnými institucemi, v nichž delikventi vykonávali jako součást výkonu trestu manuální práce.

¹⁵¹ KÜHN (pozn. 10), s. 145 -152.

¹⁵² ROHN (pozn. 3), s. 283.

následně stala předmětem katolické devoce. Tradovanou anglickou provenienci tohoto uměleckého díla zpochybňuje předně fakt, že jeho "koupi" nepodchycují hofmistrem detailně vedené účty. Slohový charakter této sochy ale především prozrazuje původ spíše z oblasti Porýní, Burgundska či Nizozemí. Pokud se do Čech dostala skutečně v souvislosti s cestou generálových synů, museli ji získat během svého pobytu v západní části kontinentu, nikoliv v Anglii.

Po návratu do Čech se museli mladí Gallasové na jaře 1659 po nějaký čas zdržet na svých venkovských panstvích, neboť ještě nebyly dohotoveny livreje jejich služebnictva a další vybavení, nezbytné pro stavovovsky adekvátní reprezentaci a vlastní pobyt v zemském hlavním městě.¹⁵³ Od srpna do října pobývali bratři u své matky na Moravském Krumlově, odkud odcestovali do Vídně. Obě destinace nepochybně souvisely mj. s náročným dojednáváním rozdělení otcovského dědictví, neboť i mladší Antonín Pankrác již před nějakým časem dosáhl plnoletosti (*veniam aetatis*). Nekomplikovanou byla dělba vojenských regimentů, z nichž starší syn získal na základě generálova testamentu Německý regiment pěšáků, mladší pak dragounský regiment Plukovník Gallas.¹⁵⁴ Ve Vídni sdíleli Gallasové až do konce března 1660 společnou domácnost. Po té, co se František Ferdinand nejprve nepříjemně zapletl a posléze odhodlal ke sňatku, zařídil si Antonín Pankrác vlastní domácnost a připravoval se na svou vojenskou kariéru, pro niž se již před delší dobou rozhodl. František Ferdinand ve Vídni setrval do konce května a po té se odebral do Čech, kde mu však nadějně vyhlídky kalila temná hrozba.

Mit Blut besiegelte Treue

Někdy po návratu z cesty se František Ferdinand Gallas pravděpodobně ve Vídni začal dvořit Oktávii Marii Markétě Strozziové. Jejich vzájemný poměr nezůstal dlouho utajen, takže se záhy rozšířila zvěst o jejich zamýšleném sňatku.¹⁵⁵ Mladý Gallas ovšem z neznámých důvodů ztratil po několika měsících o hraběnku Strozziovou zájem, čímž jednak hrubě porušil dobové konvence a zároveň se tím dopustil veřejné urážky dotyčné dámy. Zcela nečekaně se navíc dostal do situace, jež ho se vši vážností málem stála život.

¹⁵³ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VI., s. 617.

¹⁵⁴ REBITSCH (pozn. 7), s. 371.

¹⁵⁵ 26. září 1659 si zaznamenal kardinál Harrach: *Man haltet dahie den eltern grafen Gallas schon für einen gleichsamb richtigen breütigamb mitt der freylle Stozzin, die eine gar liebe dama ist.* (KELLER - CATALANO (pozn. 62), VI., s. 717.

Rodinnou čest se totiž ujal hájit Oktáviin blízký příbuzný Petr Strozzi.¹⁵⁶ Ten dopisem z 28. dubna 1660 Gallase vyzval, aby dostal svým slibům a projevům náklonnosti a zároveň odčinil potupu, kterou Strozziho rodině přivodil. Dal Gallasovi patnáctidenní ultimátum ("do 12. května"), jinak se s ním prý vypořádá nikoliv, co by "pěstoun" (*Pflegvater*), nýbrž jako šlechtic i voják.¹⁵⁷ Tyto pohružky přirozeně neovlivnily Gallasovy citové preference; věc byla nicméně velmi vážná, neboť Petr Strozzi proslul svou zálibou v bitkách, šarvátkách a vůbec nebezpečných situacích.

Hrabě Petr Strozzi (1626 - 1664) byl jediným synem generála Giacomu / Jakuba Strozziho (z. 1636).¹⁵⁸ Giacomo Strozzi byl za své vojenské zásluhy jmenován Ferdinandem II. císařským komorníkem a tajným radou; roku 1623 byl povýšen do říšského hraběcího stavu. Krátce před svou smrtí získal (1636) český inkolát a východočeské panství Hořice a statek Třebovětice. Jeho manželka Ottavia (z. 1658/1662), dcera Camilla Strozziho, byla od roku 1622 dvorní dámou císařovny Eleonory I. a od 1647 zastávala úřad její nejvyšší hofmistryně. Strozziiovský vídeňský palác byl ve své době důležitým centrem společenského života.¹⁵⁹ Petr Strozzi svou vojenskou kariéru zahájil v roce 1645, kdy působil v Porýní a španělském Nizozemí. Roku 1647 bojoval v Čechách proti Švédům. V letech 1648 - 1654 působil u dvora Ferdinanda IV.; u příležitosti jeho královské korunovace v červnu 1653 byl jmenován kapitánem trabantů.¹⁶⁰ Po smrti mladého krále se stal Strozzi komorníkem Ferdinanda III. a v červnu se ve Vídni oženil s dvorní dámou Marií Kateřinou Khevenhüllerovou (1628/1633 - 1714), dcerou významného diplomata a autora proslulého historiografického díla *Annales Ferdinandeae* (1640 - 1646), Františka Kryštofa Khevenhüllera.¹⁶¹ V březnu 1654 se stal členem válečné rady, od roku 1656 velel vlastnímu regimentu a účastnil se bojů na řadě míst Evropy. V červnu 1660 povýšil na generál rotmistra. Od března 1662 se zúčastnil protitureckých bojů a obrany Bratislavy; v létě 1663 těžce onemocněl. V listopadu 1663 byl jmenován polním maršálem a následně pověřen diplomatickou misí ve Francii, odkud se navrátí zpátky na bojiště, kde byl těžce zraněn během obléhání Kanisze na jaře 1664. Ve vítězné bitvě u řeky Mur pak byl 6. června 1664

¹⁵⁶ Jejich vzájemný příbuzenský poměr není spolehlivě zjištěný. Pietro Strozzi byl pravděpodobně Oktáviiným bratrancem. Genealogie středoevropské větve Strozziů je bohužel více než konfušní.

¹⁵⁷ NA, NM, sign. G – 19 – 4, karta 204, data Berlin, 28. duben 1660.

¹⁵⁸ Carl von DUNCKER, *Peter Strozzi*, in: Allgemeine Deutsche Biographie, Band 36, München 1893, s. 629 - 630; Johann Baptist WITTING (ed), *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Niederösterreichische landständische Adel*, 2. Teil, Nürnberg 1918, s. 261 - 267.

¹⁵⁹ Právě zde se měla scházet *Accademia degli Antistagiriti* založená počátkem třicátých let architektem a učencem Giovannim Pieronim. Jejimi členy byli mj. toskánský a benátský vyslanec, papežský nuncius, kníže Karel Liechtenstein a známý kapucín Valerián Magni. (Jarmila KRČÁLOVÁ, *Giovanni Pieroni - architekt*, in: Umění 36, 1988, s. 514).

¹⁶⁰ KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 716.

¹⁶¹ Marie Kateřina Strozzi si v letech 1698 - 1704 vybudovala na vídeňském předměstí Josefstadt výstavný zahradní palác. (Hellmut LORENZ - Wilhelm Georg RIZZI, *Das barocke Gartenpalais Strozzi in Wien*, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, LXI, 2007, s. 439 - 455).

postřelen a zemřel. Spočinul v rodinné hrobce ve dvorním kostele vídeňských augustiniánů. Petra Strozziho provázela pověst schopného, neohroženého a takřka nesmrtelného vojáka, vždy směle jdoucího svým mužům osobním příkladem. Testamentem sepsaným 3. srpna 1658 zřídil důležitou nadaci, jejímž úkolem se stala péče o habsburské válečné invalidy. Se smrtí či dalším sňatkem své ženy odkazoval veškerý majetek *zu unterhaltung armer gebrechlicher soldaten und officier*, protektorem svého nadačního odkazu ustanovil pražského arcibiskupa.¹⁶² Tímto činem se Strozzi zapsal do středoevropských dějin nejen jako válečný hrdina, ale též co by jeden z největších domácích dobrodinců zraněných vysloužilých vojáků. Jeho bysta (1898, Mořic Černil) podnes zkrášluje prostranství před vstupem do pražské karlínské Invalidovny.

Již pouhý výčet Strozziho eskapád na stránkách deníků kardinála Harracha by vydal na dobrodružný román: V dubnu 1646 Petr Strozzi přežil smrtelné zranění utržené v souboji s Georgem Nikolasem Rosenbergem, zapříčiněném šarvátkou při hazardní hře.¹⁶³ Další souboj, vyvolaný pro změnu sporem během vídeňského plesu na počátku roku 1648, vedl k těžkému zranění mladého Johanna Bernharda Löbla a uvěznění všech zúčastněných (kromě Strozziho i obou sekundantů).¹⁶⁴ Počátkem května téhož roku vyhrál Petr druhou cenu v "torneo a piedi" uspořádaném Ferdinandem IV. na počest narozenin jeho manželky královny Marie Anny.¹⁶⁵ Opětovný duel zaznamenává Harrach v březnu 1653, tentokrát se Strozzi znesvářel o jistou dvorní dámu s Lodovicem Caprarou.¹⁶⁶ Další ohrožení Strozziho života bylo pro změnu způsobeno zvířetem, a to během císařského lovu u Straubingu v prosinci 1653. Byl těžce zraněn útočícím divočkem, když se snažil pomoci svému příteli Giovannimu Giuseppemu Rabattovi. Zachránil ho tehdy pouze tlustý kožich, který měl na sobě.¹⁶⁷ Kuriozní šarvátku vyvolal Strozzi v únoru 1654, kdy v Řezně pod vlivem sugestivních dojmů z divadelního představení atakoval španělského vyslance, jehož pak musel ochránit Ottavio Piccolomini.¹⁶⁸ Koncem srpna 1657 utřil Strozzi na francouzském bojišti sedm sečných ran, z čehož se dlouho nemohl vzpamatovat. V říjnu se proto vydala jeho žena do Mariazell, aby u Panny Marie orodovala za manželovo zotavení.¹⁶⁹ Během bojů v Dánsku v létě 1659

¹⁶² KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 534.

¹⁶³ Tamže, V., s. 245.

¹⁶⁴ Tamže, III, s. 94.

¹⁶⁵ Tamže, III., s. 129.

¹⁶⁶ Tamže, III., s. 686.

¹⁶⁷ Tamže, III., s. 767.

¹⁶⁸ Tamže, III., s. 784.

¹⁶⁹ Tamže, VI., s. 358 a 378. Jedním z darů za četná manželova uzdravení je prosklenná stříbrná skříňka svatohorské milostné sochy, pořízená Marií Kateřinou Strozziovou za 2118 zl. 23 kr. HOLAS (pozn. 205), s. 225.

Strozzi nejprve málem přišel o celou ruku, pak v potyčce zranil plukovníka Gérarda a po té, co na něj spadl kůň, si vymkl rameno.¹⁷⁰ V říjnu téhož roku byl u Greifswaldu postřelen.¹⁷¹

Protože hrabě Gallas uvedenému ultimátu nevyhověl, dorazil "nesmrtelný" Strozzi působící do května 1660 jako císařský zmocněnec při mírových jednání v Berlíně, do Prahy, kde došlo na přelomu května a června 1660 k duelu. Jeho konání bylo ovšem (Gallasem úmyslně?) vyraženo, v důsledku čehož měli být oba duelanti včas zatčeni. Zatímco Strozzi uprchl, strávil František Ferdinand několik dní v městském arestu, než byl na základě rozhodnutí císaře Leopolda I. z 9. června 1660 propuštěn.¹⁷² Pravděpodobně na zásah nejvyššího purkrabího Martinice byl Strozzi až do následujícího léta (1661) císařem nejrůznějšími vojenskými a diplomatickými úkoly vzdalován Praze. Přestože se Ottavia Strozzi jménem své neteře vzdala vůči Gallasovi jakýchkoliv nároků,¹⁷³ přepadl ho její syn Petr opětovně v říjnu 1661, po svém návratu z Francie. František Ferdinand tentokrát před Strozziho kordem uprchl přímo přímo k nejvyššímu purkrabímu, tehdy již svému tchánovi. Císař se pak, zřejmě na Martinicovu intervenci, rozhodl čerstvě jmenovaného polního maršála odvelet do Uher, kde tento udatný voják o tři roky později zemřel.¹⁷⁴ Oktávie Marie Markéta Strozziiová (z. 1718) se nakonec - již jako dvorní dáma - provdala (1674) za profesionálního vojáka, dalmatského hraběte Frana Diva Gunduliče / Francesca Giovanniho Gondolu (1630 - 1701).

¹⁷⁰ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VI., s. 658, 660, 685.

¹⁷¹ Tamže, VI., s. 705.

¹⁷² NA, NM G – 19 – 4, karton 204, dato Vídeň, 9. červen 1660.

¹⁷³ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Černín dopis Humprechta Jana Černína Bernardu Ignáci Martinicovi, dato Graz, 27. červenec 1660 (za odkaz děkuji Petrovi Maťovi).

¹⁷⁴ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 128; též dopisy Arnošta Vojtěcha z Harrachu Adamu Matyášovi z Trauttmansdorffu, dato 19. a 26. říjen 1661. SOA Plzeň, pobočka Klášter, RA Trautmannsdorff, karton 33; SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Černín, dopis Burkharda von der Klee Humprechtu Janu Černínovi, nedat. (asi 22. říjen 1660), karton 239 (za odkaz děkuji Petrovi Maťovi).

Das ganze burgrafische hauss und die ganze gallassische freindschafft.

Pod křídly Martinice

Hrabě Bernard Ignác z Martinic (1614/1615 - 1685) byl synem defenestrovaného místodžitele Jaroslava Bořity z Martinic (1582 - 1649), úmrtí staršího bratra Jiřího Adama z něho učinilo budoucí hlavu rodiny. O veskrze negativní obraz tohoto kontroverzního muže co by bezskrupulózního "nového Macchiavelliho" se postaral jeho známý kritik a oponent Bohuslav Balbín.¹⁷⁵ Martinic vytrvale stoupal na společensko-politickém žebříčku. Od roku 1651 zastával vrcholnou zemskou funkci nejvyššího českého purkrabího, v roce 1657 obdržel řád Zlatého rouna. Dva roky na to (1659) byl jmenován do čela komise prověřující šlechtou nabyté konfiskáty, což ještě umocnilo jeho všeobecnou neoblíbenost.¹⁷⁶ Když se Martinic na podzim 1659 v Mariazell podruhé ženil s o třicet let mladší Zuzanou Polyxenou z Dietrichsteina, měl tento nevlivnější a nejobávanější muž celého království již tři dospělé dcery představující přirozeně nanejvýš výhodné partie. Právě příbuzenské vazby totiž sehrávaly klíčovou roli v rámci raně novověkých rodinných strategií i pro osobní karierní vzestup jedince.¹⁷⁷ Je možné, že Františku Ferdinandu Gallasovi zprostředkoval prvotní kontakt s rodinou nejvyššího purkrabího kardinál Arnošt Harrach, jenž od padesátých let patřil mezi Martinicovi nejbližší přátele a opakovaně býval hostem i v martinickém Smečně. K okruhu kolem Martinice a Harracha se řadil rovněž "Španělský" (Jan Václav) Kolovrat - od roku 1657 Gallasův švagr - který byl spolu se svou manželkou Marií Viktorií účastníkem společenských setkání v obou domácnostech nejpozději od roku 1657.¹⁷⁸ Harrach, v jehož "fracimoru" (okruh šlechtických dam, se kterými mj. pravidelně hrával stolní hry) se nacházely též Marie Kateřina Stroziová (!) a Marie Isabella Collaltová,¹⁷⁹ si u příležitosti křtu prvorozené Martinicovy vnučky v listopadu 1658 povšiml, že prostřední dcera Ignáce Bernarda, Kateřina, je už "odrostlá, pohledná a pěkně tvarovaná". Dovětek, že "přitom má

¹⁷⁵ Alessandro CATALANO, *Příběhy jednoho mýtu. Bernard Ignác z Martinic - kardinál Vojtěch Harrach - jezuité*, in: Slánské rozhovory 2005, s. 25; Petr MAŤA, *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provincial estates in seventeenth-century Bohemia*, in: Balázs Trencsényi - Márton Zászkaliczky (eds.), *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*, Leiden - Boston 2010, s. 405 - 442.

¹⁷⁶ Zdeněk HOJDA, *Bernard Ignác z Martinic - pokus o portrét fundátora*, in: Slánské rozhovory 2008, s. 15.

¹⁷⁷ MAŤA (pozn. 1), s. 432 - 435.

¹⁷⁸ Kupř: KELLER - CATALANO (pozn. 62), IV., s. 264; VI., s. 788.

¹⁷⁹ Tamže, VII., s. 718.

mnoho z otcovy podoby",¹⁸⁰ napovídá, že hlavní devízou této mladé dámy zřejmě nebyl atraktivní zevnějšek. Okamžité citové vzplanutí neindikuje ani Harrachova zmínka z druhé poloviny dubna 1660, že prý je mladý Gallas odhodlán ucházet se "o jednu" z dosud neprovdaných Martinicových dcer.¹⁸¹ Vzhledem k neurčitosti této vztahové situace a dozvukům strozziovského intermezza je velmi překvapivým překotný spád událostí. Pouhých pár dnů před prvním Strozziho atakem stolovali 25. května s Harrachovými pravidelnými hosty též sešvagření Španělský Kolovrat a František Ferdinand Gallas.¹⁸² V první polovině června pak za Gallase u císařského páru Martinicovým jménem intervenovali mj. tak vlivní přímluvci jako Václav Eusebius z Lobkovic a Humprecht Jan Černín.¹⁸³ Necelý měsíc po propuštění z městského vězení pro napůl uskutečněný duel, je pak už hrabě Gallas ženichem Kateřiny Barbory Martinicové (1642 – 1667)! Jestliže se náhlý zájem o Martinicovu dceru jeví - vzhledem k významnému postavení jejího otce - pochopitelným, vyvstávají vice versa otazníky nad motivací nejvyššího purkrabího: Jak si lze vysvětlit toto doslova "ambulantní" spojení společensky nejvýše postavené, bigotní rodiny s mužem čerstvě poznamenaným stigmatem porušení zásad šlechtické cti i dobové morálky? Ačkoliv stáli v pozadí opravdu velmi vlivní přímluvci, nesehrála rozhodující roli jakási utajovaná protihodnota? Lze snad připustit určitou konotaci s gallasovským tridentským pokladem?

Nakolik četba Harrachových deníků evokuje dojem spontánního vývoje událostí, je nabíledni, že takto zásadní - a s ohledem ke zmiňovaným okolnostem též poněkud choulostivá - událost byla předem nanejvýš důkladně předjednávána a připravována. V souladu s intencí vídeňského dvora se chystaný sňatek odbyl v tichosti a ústraní martinického venkovského sídla. Když se na samém počátku července 1660 do Smečna sjížděla významná aristokratická společnost, byl účel cesty každému ze zúčastněných zřejmý. František Ferdinand Gallas dorazil se suitou svého služebnictva oděnou v nových livrejích v heraldickém dvojzvuku modré a žluté, doplněných stříbrem pobíjenými pochvami; jeho trubači byli vybaveni stříbrnými trumpetami. Pro Kateřinu Barboru Martinicovou byly při té příležitosti zhotoveny čtyři šaty: černé, tělové, citronové a stříbrné barvy. Malostranský kožešník Georg Richthammer zaslal na Smečno vycpaný karmazínový spací kožich (*Schlafpelz*).¹⁸⁴ Během večerní diskuze 2. července se dospělo k závěru, že "komplikace se slečnou Strozziovou je již z cesty", takže se hrabě Gallas může otevřeně ucházet o

¹⁸⁰ *Es ist ein hübsch woll ausformirtes grosses khindt, und hatt vill von dess vatters gestalt.* (tamže, VI., s. 555).

¹⁸¹ *Der eltere graf (Franz Ferdinand) Gallas fanget an sich zu insinuiren in dess obrist burgrafen (Bernhard Ignaz von Martiniz) hauss umb eine auss denselbigen freyllen (Katharina Barbara und Theresia Franziska von Martinitz), wirdt sich mit einer oder anderen beschlagen lassen. Man saget er habe anfangs eine affection gehabt zu der freylle Strozziin, sich aber wegen seiner convenientien jezundt hierher gelencket.* (tamže, VI., s. 776).

¹⁸² Tamže, VI., s. 789.

¹⁸³ SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, RA Černín, karton 134 (za odkaz děkuji Petrovi Maťovi).

¹⁸⁴ HS Clam - Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny, druhé pololetí 1660.

Martinicovu dceru. Vzápětí byl mladý pár vyzván, aby si důvěrně pohovořil, načež druhého dne došlo k zásnubám, během kterých věnoval František Ferdinand Kateřině diamantový prsten.¹⁸⁵ Následně byla za asistence nejvyššího zemského sudího Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat (1600 - 1688) uzavřena svatební smlouva.¹⁸⁶ 4. července dopoledne se potom ve Slaném uskutečnil svatební obřad celebrowaný kardinálem Harrachem. V poledne se - opět ve Smečně - hodovalo, večerní oslavy pak vrcholily tancem. Následujícího dne novomanželský pár déle vospával, načež si prý projevoval vzájemné sympatie; nevěsta se pak objevila s čepcem a kněz jí při mši požehnal. Že i samotného Gallase do jisté míry zaskočil rychlý vývoj událostí, naznačuje okolnost, že svatební dar v podobě četných "drobných galanterií" (stříbrné šálky, rukavice, hedvábné punčochy aj.) nevěstě po strávené svatební noci pouze přislíbil a předal jí ho až v Praze. Harrach k tomu dodává, že vzhledem k tomu, že se Gallas ve všem řídil vzorem hraběte Vrby (manžel starší Martinicovy dcery), vyjde ho to celé nejméně na 10 tisíc zlatých.¹⁸⁷ Drahými prezenty František Ferdinand uctíval svou ženu a téměř stejně starou tchýni i během následujících týdnů. Tyto dary tvořily dílem rodinné skvosty tridentské (a tudíž převážně mantovské) provenience deponované tehdy u "pana Albmayera" ve Vídni,¹⁸⁸ dále pak předměty nakupované v Praze od augsburského kupce Michaela Balthasara (zlacený pohár s víkem, postříbřená cukřenka a šest malých koflíků, zlacená hruška, pozlacené pивní poháry, stříbrný kapesní nůž, stříbrná konvička) či francouzského obchodníka Balthasara Sephira. Mezi gallasovskými výdaji z těchto dnů figurují také černě natřené portrétní rámy a honorář 86 zlatých vyplacený Gallasem zaměstnávanému nizozemskému malíři Abrahamovi de Haen.¹⁸⁹ Novomanželé se zdrželi ve Smečně až do konce července. Mezitím byly u pražských Židů zakoupenými špalíry, závěsy, koženým a nizozemským tkaným stolním kobercem a dalším vybavením zařizeny prostory, jež měli dočasně obývat v Martinicově domácnosti.

Jaro 1661 strávil novopečený pár na gallasovských panstvích.¹⁹⁰ 4. července 1661 se jim narodil syn, pokřtěný 18. června v katedrále sv. Víta kardinálem Harrachem jako Leopold Arnošt Bernard Maxmilián Matyáš Ignác.¹⁹¹ Kmotry dítěte byli sám císař s císařovnou - v zastoupení Maxmiliána Valentina Martinice a jeho ženy Anny Kateřiny.¹⁹² Chlapec ovšem již v únoru následujícího roku zemřel. Počátkem srpna 1661 se František

¹⁸⁵ Za svatební prsten bylo zapláceno "panu Johannu Georgu Wollmannovi Grandlenckému ze Štěkryje" 1550 zlatých. (tamže).

¹⁸⁶ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VI., s. 805 ; Svatební smlouvu spolupodepsali Bernard Ignác z Martinic, František Ferdinand Gallas, Jan Bedřich Trautmansdorf, Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat a Jan Václav Novohradský z Kolovrat. Její opis: HS Clam - Gallas, inv.č. 1448, karton 417.

¹⁸⁷ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VI., s. 806.

¹⁸⁸ HS Clam - Gallas, inv. č. 1451, karton 417.,

¹⁸⁹ HS Clam - Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny, druhé pololetí 1660.

¹⁹⁰ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 29, 63..

¹⁹¹ Archiv hlavního města Prahy (dále jen AMP), sbírka matrik, sign. VÍT N3O1Z1, 1654 – 1663.

¹⁹² KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 92.

Ferdinand odebral do Vídně ve věci sporů o rodový majetek se svým bratrem pobývajícím v té době v Bavorsku.¹⁹³ 18. září byl jmenován císařským komorníkem.¹⁹⁴

Přátelské vztahy Gallase pojily s Maxem Valentinem Martinicem, kardinálem Harrachem, Janem Františkem Vrbnou, Janem Františkem Vrtbou, Janem Václavem Kolovratem a Adolfem Vratislavem ze Šternberka. Tato společnost se často scházela v nově vybudované Martinicově (Maxe Valentina) zahradě v Bubnech, kde se bavila plavbou po Vltavě nebo hraním kuželek a karetních her.¹⁹⁵ "Merendy" se ovšem konaly rovněž v gallasovské zahradě na Kampě,¹⁹⁶ 16. ledna 1662 pak hrabě František Ferdinand poprvé "celou martinickou domácnost" (tj. včetně kardinála Harracha) pozval na banket do svého vlastního, nově upraveného domu na Starém Městě.¹⁹⁷ Koncem jara 1663 vrcholilo jednání o gallasovskou pozůstalost. Dorota Anna Liechtensteinová za tím účelem dorazila do Prahy, Marie Viktorie Kolovratová byla tehdy čerstvě po porodu. Zpočátku se zdálo, že mezi všemi příbuznými panuje přátelství a jsou nakloněni vzájemné dohodě. 22. června 1663 došlo k narovnání mezi knížetem Ferdinandem Liechtensteinem a oběma bratry, kteří se zavázali své matce včas vyplatit vdovský podíl ve výši 52 tisíc zlatých. Hned dalšího dne však došlo mezi Františkem Ferdinandem Gallasem a Janem Františkem Vrbnou k roztržce "kvůli prstenu", jíž se naštěstí podařilo záhy zažehnat a u během společného oběda rodinných klanů Martiniců a Gallasů oba mladé švagry vzájemně usmířit. Následně odjeli oba Gallasové i smazželkami na svá venkovská sídla.¹⁹⁸ Vzájemnými návštěvami se ovšem uvedená společnost šlechtických přátel poctívala i během pobytů na venkově. Tak kupříkladu během cesty do Kladska a zpět na přelomu května a června 1663 zavítal kardinál Harrach do gallasovských Smiřic,¹⁹⁹ dva roky na to (12. července 1665) byl pro změnu František Ferdinand Gallas hostem v arcibiskupské Chrásti u Chrudimi.²⁰⁰

Kateřina Barbora Gallasová zemřela 15. října 1667 ve věku pouhých 25 let. Pochována byla theatinském kostele Panny Marie Altöttingenské v dnešní Nerudově ulici - jedné z významných církevních fundací vého otce. Pro Františka Ferdinanda to byla těžká ztráta, a to jak osobní, tak i společenská. Je totiž evidentním, že výhodný sňatek tomuto bohatému polovičnímu sirotkovi jednak bez nadsázky zachránil život, ale především ho zároveň vynesl do nejvyšších kruhů české šlechtické společnosti.

¹⁹³ Tamže, VII., s. 98.

¹⁹⁴ ÖStA, AVA, Familienarchiv Trauttmansdorff, Kart. 88, sign. S1/17. Za tuto informaci vděčím Petru Maňovi.

¹⁹⁵ Tamže, VII., s. 95.

¹⁹⁶ Tamže, VII., s. 486.

¹⁹⁷ Tamže, VII., s. 157.

¹⁹⁸ Tamže, VII., s. 343, 358 - 362.

¹⁹⁹ Tamže, IV., s. 300 a VII., s. 354.

²⁰⁰ Tamže, VII., s. 652.

Svatá Hora

Příslušnost k "martinickému klanu" a z ní plynoucí sociální prestiž se promítly i do zatím spoře probádaného raného gallasovského mecenátu. Je třeba zdůraznit, že se mladému Gallasovi - synovi pobělohorského "zbohatlíka" - podařilo proniknout do vpravdě exkluzivní society. Nestal se totiž pouze "jedním z příbuzných" nejvyššího purkrabího, nýbrž přímo členem jeho nejužší rodiny, která nebyla nikterak široká. Jak již bylo uvedeno, Bernard Ignác z Martinic měl pouze tři dcery, z nichž si nejstarší Marii Elišku (1657) a po její smrti (1671) i nejmladší Terezii Františku (1643 - 1706) vzal (1674) Jan František Vrbna z Bruntálu (1634 - 1705) - budoucí nejvyšší kancléř českého království (1699 - 1705). Františka Ferdinanda Gallase i jeho dvojnásobného švagra Vrbnu tak lze v souladu s dobovým slovníkem označit za Martinicovy "kreatury". Nejvyšší purkrabí ovšem nebyl jen mocný a krutý, ale též vzdělaný a uměnilovný člověk žijící velmi kulturním životem.²⁰¹ Hlavními církevními fundacemi tohoto bigotního katolíka byly františkánský klášter s Loretou ve Slaném a odlehlou kapli Božího hrobu, dále pak piaristický klášter tamže a konečně pražská theatinská kolej. Zatímco své tělo Martinic testamentárně svěřil rodové kapli ve svatovítské katedrále, jeho srdce mělo být rozděleno na třetiny a uloženo ve zmiňovaných svatostáncích františkánů, piaristů a kajetánů.²⁰² Vedle těchto zbožných založení měly Martinicovy fundace ve dvou předních českých poutních lokalitách - Staré Boleslavi a Svaté Hoře u Příbrami - za cíl především vizualizaci rodové prestiže před nejširšími sociálními vrstvami, počínaje císařskou rodinou a konče masami prostých věřících.²⁰³

Zásahem Panny Marie navrácený zrak tamnímu poustevníkovi (1632) a táhnoucí se válečné útrapy zapříčinily rychlou proměnu svatohorské mariánské kaple ve frekventované poutní místo. To bylo roku 1647 svěřeno březnickým jezuitům, kteří pěstování kultu zdejší milostné sochy učinili nedílnou součástí své rekatolizační politiky. Svatohorská Panna Marie tak kupříkladu byla - spolu s císařem Ferdinandem II. a jeho synem Ferdinandem III. - účastníkem slavnostního svěcení nově zbudovaného mariánského sloupu na pražském Staroměstském rynku.²⁰⁴ Vedle staroboleslavského Palladia a "vítězného" bělohorského obrazu se svatohorská socha zařadila k nejuctívanějším objektům projevů zemské katolické

²⁰¹ Dopisoval si mj. s jezuitským učencem Athanasiem Kircherem (Zdeněk HOJDA, *Bernard Ignác z Martinic - pokus o portrét fundátora*, in: Slánské rozhovory, 2008, s. 15).

²⁰² Tamže, s. 16.

²⁰³ Ke Staré Boleslavi: Štěpán VÁCHA, *Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. Oltářní výzdoba a fundace v 17. století*, in: Umění, 58, 2010, s. 17 - 41.

²⁰⁴ Josef KOPEČEK, *Svatá Hora*, Kostelní Vydří 2006, s. 15.

zbožnosti, v níž členy panovnické rodiny přirozeně následovaly i přední šlechtické rody. Jedním z nevýznamnějších podporovatelů Svaté Hory se záhy stal nejvyšší český purkrabí, který místo navštívil poprvé v roce 1654 a následně pověřil Karla Škrétu zhotovením obrazu milostné sochy.²⁰⁵ O rok později věnoval poutní kapli nový hlavní oltář a varhany.²⁰⁶ V letech 1659 - 1673 pak byl podle projektu Carla Luraga vystavěn dnešní barokní poutní areál tvořený prostorným ambitem se čtveřicí nárožních polygonálních věžic, ústřední svatyní a přilehlou jezuitskou rezidencí. O donace jednotlivých kaplí byl obrovský zájem; objednavatelé (aristokraté, města) si jejich výzdobu "předplatili" často ještě před započatím stavebních prací. Různorodá štuková výzdoba svatohorského komplexu je sumou vývoje tohoto umění v Čechách během druhé třetiny 17. století.²⁰⁷

Trojici otevřených kaplí [obr. 12] středové svatyně - prestižně situovaných přímo proti hlavnímu vstupu do areálu - si pro sebe a své dva zetě vyhradil Bernard Ignác z Martinic. Jejich výstavba (1660 - 1662) bezprostředně navazuje na sňatek Kateřiny Barbory s Gallasem. Impozantní středová kaple (dnes Korunovační) bývala dříve nazývána Martinickou nebo také Purkrabskou a jejím patronem se stal sám Bernard Ignác. Původní výzdoba byla provedena v letech 1665 - 1672, autorem hlavního oltáře (1667) byl tehdejší "malíř pana purkrabího" Jan Kryštof Christl, který mohl být též tvůrcem freskové výzdoby.²⁰⁸ Souběžně vznikly i obě sousední kaple. Výzdoba jižní Vrbovské kaple svatého Jáchyma a Anny (původně sv. Jana Evangelisty) se nakonec protáhla až do roku 1687, neboť peníze zaslané hrabětem Vrbovou v roce 1665 použili patres na jiné účely. Zdejší oltář a štuková výzdoba pochází z let 1667 - 1668 a podílel se na ní Giovanni Bartolomeo Cometa.²⁰⁹

Výzdoba severní Gallasovské kaple sv. Josefa vznikla v letech 1665 - 1667 a její malířská složka (výjevy ze života sv. Josefa) značně utrpěla pozdějšími přemalbami. Jejího tvůrce prameny nezmiňují; mohl jím být některý z umělců činných tehdy pro hraběte Gallase v Praze (Abraham de Haen, Kristián Dittmann). Zatímco Holas označuje za autora pozoruhodné štukové dekorace kaple Santina Cereghettiho, spatřuje v něm Kopeček oprávněně štukatéra figuralistu, jehož rukopis jinde na Svaté Hoře nenalezneme. Tohoto neznámého umělce si hrabě Gallas údajně v září 1667 "přivezl z Prahy".²¹⁰ Přes částečně odlišné autorství, je koncepce výzdoby Gallasovské kaple shodná s jejím jižním pendantem: Zděný edikulový oltář západní stěny flankují niky s postavami světců, v daném případě sv. Františka a sv. Antonína Paduánského. Nad nimi lze v botcových kartuších spatřit erby obou rodů, znovu odkryté až během restaurování v roce 1924. Ve vztahu k manželskému páru

²⁰⁵ František Xaver HOLAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929, s. 45.

²⁰⁶ KOPEČEK (pozn. 204), s. 105.

²⁰⁷ HOLAS (pozn. 205), s. 154n.

²⁰⁸ HOLAS (pozn. 205), s. 210 - 212; KOPEČEK (pozn. 204), s. 101.

²⁰⁹ KOPEČEK (pozn. 204), s. 105.

²¹⁰ HOLAS (pozn. 205), s. 213; KOPEČEK (pozn. 204), s. 107, 110 - 111, 169.

fundátorů je též v další boční nise poblíž sv. Františka (s gallasovským erbem nad hlavou) umístěná socha sv. Kateřiny. Jejím protějškem je pak sv. Markéta. Zatímco volně stojící štukové sochy obou kaplí (Gallasovské a Vrbovské) pocházejí ze stejné ruky [obr. 13], je rukopis dekoru stěn a kleneb odlišný. Kapli sv. Josefa zdobí symetrické sestavy boltcových a chrupavčitých kartuší doplněných monumentalizovanými rozvilinami a figurálními prvky. Vzhledem k tomu, že se na štukové výzdobě každé ze tří souběžně budovaných svatohorských "martinických" kaplí podíleli různí umělci, a se zřetelem ke zmínce o "štukatérovi, jehož si hrabě Gallas přivezl z Prahy", si lze podle vzhledu Gallasovské kaple sv. Josefa učinit představu o plausibilní podobě interiérů dalších tehdejších sídel Františka Ferdinanda, především pražského paláce a smiřického resp. hoříněveského zámku.

Příslušnost k suitě nejvyššího purkrabího hraběti Gallasovi přiblížila také umělce pohybující se v Martinicově okruhu, a to včetně "českého Apella" Karla Škréty.

V lůně rodiny a Jizerských hor

Přesně osm let po smečenském svatebním veselí požádal František Ferdinand Gallas Martinice o formální souhlas se svým opětovným sňatkem.²¹¹ Narozdíl od svrchu podrobně vylíčených okolností prvního manželského pouta, není vůbec zřejmé, jakým způsobem se František Ferdinand seznámil se svou druhou ženou, s níž svůj osud před Bohem spojil osm měsíců od skonu první manželky, 16. června 1668.

Johana Emerencie (1643 - 1735) pocházela z původně polského rodu Gašínů, jejichž společenský vzestup ve Slezsku kolem poloviny 17. století podpořily katolická víra a prohabsburská orientace.²¹² Jedinou dosud známou relevantní vazbou Gašínů s českým prostředím byl vstup Emerenciiny sestry Anny Ludmily (1642 - 1700) do kláštera pražských karmelitánek 29. srpna 1666. Skutečnost, že téhož dne spolu s ní složila řeholní slib i její téměř stejně stará (?) teta Františka Voršila Oppersdorfová (1629/1638 - 1688), indikuje plausibilní roli Oppersdorfů jako prostředníků gašínovsko-gallasovských kontaktů.²¹³ Děd Johany Emerencie a Anny Ludmily - Jan Ota z Oppersdorfu (1585 - 1646) vlastnil východočeská panství Týniště a Častolovice, zastával významné funkce hejtmana a

²¹¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1454, karton 417.

²¹² Petr MAŤA, *Anna Ludmila Gräfin Gaschin (1642 - 1700)*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Schlesische Lebensbilder*, 9, Neustadt an der Aisch 2007, s. 191 - 198.

²¹³ Petr MAŤA, *Anna Ludmila Gräfin Gaschin (1642 - 1700)*, in: Joachim Bahlcke (ed.), *Schlesische Lebensbilder*, 9, Neustadt an der Aisch 2007, s. 194. Františka Voršila byla mladší sestrou Anny Marie Oppersdorfové (1623 - 1663), oddané roku 1663 s Janem Jiřím Gašínem (z. 1659).

komisaře Hradeckého kraje. Jeho styky s Matyášem Gallasem jsou nasnadě. O půl století později to pro změnu byla Johana Emerencie Gallasová, jež zprostředkovala sňatek své neteře Marie Kateřiny Gašínové se svým ovdovělým zeťem Karlem Linhartem z Colonna-Felsu (1674 - 1752).

Nedlouho po svatbě se manželé odebrali na Františkovo liberecké panství, kde poddaní svou novou paní uvítali 30. srpna 1668 s praporem dekorovaným gallasovským a gaschinovským erbem, hraběcími iniciálami a Neposkvrněnou Pannou Marií. Johaně Emerencii byl věnován augsburský stříbrný pohár.²¹⁴ Ve srovnání se svým otcem i bratem (i synem) František Ferdinand Gallas zjevně neusiloval o významnější společenské uplatnění. Nezvolil si žádný z obvyklých typů šlechtické kariéry, ačkoliv by mu ji majetkové zázemí i konexe umožňovaly. Nepostoupil tak za hodnost titulárního císařského komorníka.²¹⁵ Byl zjevně výjimečně vzdělaným šlechticem udržujícím styky s předními pražskými učiteli a umělci. Jeho umělecké sklony a vkus dokládají jak korespondence a podnes fragmentárně dochovaná gallasovská knihovna, tak inventáře obrazové sbírky, již za svého života shromáždil. (viz příloha 7). Z dochovaných písemností dále vyplývá, že pobýval střídavě v Praze a na svých venkovských rezidencích; zprvu především ve východočeské Hoříněvsi. V souvislosti s koupí frýdlantského panství od bratra Antonína v roce 1674 (za 390 tisíc zl.),²¹⁶ byl nucen své nejoblíbenější sídlo prodat Janu Šporkovi.²¹⁷ Tímto aktem tehdy vzniklo jádro rozlehlé gallasovské (a později clam-gallasovské) severočeské domény. Mimo Prahu (v Hoříněvsi, Liberci či na Frýdlantu) se narodili téměř všichni gallasovští potomci.²¹⁸ K dceři Kajetáně z předchozího manželství následně přibylo deset dalších dětí; prvních osm jich Johana Emerencie porodila během necelých deseti let. Dospělého věku se nicméně dožilo pouze pět sourozenců [obr. 2], z nichž ovšem tři synové zemřeli už v dospělém věku. Kromě Jana Václava (1671 - 1719) zůstaly naživu pouze svrchu jmenovaná Kajetána (1666 – 1702), provdaná za svého bratrance Václava Bernarda Vrbnu z Bruntálu, a Johana Aloisie Beatrix (1676 – 1616), oddaná roku 1697 s Karlem Linhartem Samuelem Colonnou z Felsu (1674-1752). Právě tento sňatek přinese v budoucnu gallasovské dědictví rodu Clamů.

Vlnu gallasovských církevních fundací poslední dekády 17. století je třeba nazírat spíše než jako doklad "hyperklerikálního založení" Johany Emerencie,²¹⁹ v souvislosti s

²¹⁴ Zakoupený za 379 zl. při té příležitosti od již zmiňovaného pražského obchodníka se stříbrem Michaela Baltazara. Malovaný prapor byl dílem pražského malíře Georga Gabriela Meyera, který obdržel honorář 94 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1453, karton 417).

²¹⁵ HS Clam - Gallas, inv. č. 1543, karton 436.

²¹⁶ NA, Desky zemské větší (dále jen DZV) 391, fol. B 30 - C 7.

²¹⁷ NA, DZV 391, fol. L 2 - L 8.

²¹⁸ Jejich rodné zápisy se mi však, s výjimkou Jana Václava Gallase, nepodařilo v matrikách dohledat.

²¹⁹ "*Hyperclericale Denkungsart*" - Hermann HALLWICH, *Reichenberg und Umgebung. Eine Ortsgeschichte*, Reichenberg 1874, s. 334

řadou (nečekaných) úmrtí jejich nejbližších. Zřejmým impulzem byl zejména tragický rok 1689, během něhož přišli gallasovští rodiče o oba nejstarší syny Františka Matyáše (1669 - 1689) a Josefa Antonína (1670 - 1689). Roku 1695 pak zemřel švagr Antonín Pankrác Gallas (1638 - 1695), dva roky na to milovaný manžel František Ferdinand (1635 - 1697), a nedlouho po té (1699) i třetí ze synů, Rudolf Hubert (1678 - 1699). Hned v roce 1690 se František Ferdinand s manželkou odhodlali k fundaci kláštera s rodovou hrobkou v Hejnicích. Následně založila Johana Emerenciana ve Frýdlantu arcibratrstvo Svatého Růžence (2. října 1691) a po té liberecké bratrstvo Svatého Škapulíře (1. července 1693), čímž měla dle Rohna "opevnit českou hranici pevnou hradbou a věžemi proti sousední kacířské falešné víře".²²⁰ Zejména v odlehleém frýdlantském výběžku se nicméně veškeré rekatolizační úsilí vrchnosti značně míjelo účinkem. V devadesátých letech 17. století pak na Liberecku vyvrcholila architektonická činnost Marcantonia Canevalleho, který zde kromě hejnického kláštera a nových prostor frýdlantského hradu vystavěl též několik významných kostelních novostaveb (liberecký sv. Kříž, Vratislavice, Rýnovice).

Hrabě František Ferdinand Gallas zemřel v Praze čtvrtého ledna 1697; šest dní na to bylo jeho tělo převezeno do Liberce a následně do nově zřízené hejnické hrobky.²²¹ Na základě prvního bodu otcova testamentu měl být z libereckého a frýdlantského panství zřízen rodový fideikomis, s čímž byli oba pozůstalí synové srozuměni a zahájili v dané věci patřičné procesní kroky.²²² Tento záměr nicméně zhatila nečekaná smrt mladšího Rudolfa Humprechta ve Vídni 11. dubna 1699. Jediným mužským potomkem hlavní rodové linie se tak stal Jan Václav Gallas.

Sfortuna vedlejší rodové linie

Mladší syn generála Matyáše, Antonín Pankrác Gallas (1638 – 1695) se nejpozději během kavalířské cesty rozhodl následovat vojenskou kariéru svého otce, přičemž mu zjevně nepřály doba ani vlastní schopnosti. Po té, co se jeho starší bratr na jaře 1660 odebral vstříc chystaného sňatku do Čech, zřídil si Antonín Pankrác ještě ve Vídni vlastní skromnou domácnost a zanedlouho se vydal proti proudu Dunaje do Bavorska. V srpnu se k

²²⁰ ROHN (pozn. 3), s. 302. Bizarní je v souvislosti s touto formulací tehdejší přítomnost dvou dvojic portrétů Martina Luthera a jeho ženy v prostorách frýdlantského hradu (viz příloha 3, pol. F 248, F 263 a 264).

²²¹ ROHN (pozn. 3), s. 303.

²²² HS Clam - Gallas, inv. č. 1458, karton 417; inv. č. 1558, karton 443.

němu v Linci přidružil z Čech vypravený trumpetista Georg Franz Hutar.²²³ V Mnichově pak hrabě vstoupil do služeb bavorského kurfiřta Ferdinanda Mariy (1636 - 1679), jehož se posléze stal skutečným komorníkem.²²⁴ Tehdejší mnichovský dvůr byl - především díky kurfiřtově manželce Henrietě Adelaidě Savojské (1636 - 1676) - významným centrem společenského života, bezprostředně reflektujícím italské i francouzské inspirace.²²⁵ Gallas se zde záhy brzy sblížil s kurfiřtčinou mladou dvorní dámou Viktorií Arco (1643 - 1709), s níž se pak 6. dubna 1661 - údajně přímo v severoitalském Arcu - oženil. Kvůli složitým jednáním ohledně dělení otcovského majetku odcestoval Antonín Pankrác krátce po svatbě do Vídně a odtud do Čech. Z Frýdlantu pak 8 září dopisem žádá bavorského kurfiřta o svolení, aby k němu mohla z Mnichova přesídlit rovněž jeho žena,²²⁶ která o dva měsíce později skutečně dorazila.²²⁷ Antonína Pankráce k Čechám připoutala především péče o nabyté dědictví, jež v jeho případě tvořila rozlehlá panství Frýdlant a Smiřice. K trčkovským Smiřicím tehdy náležel šosovní dvůr na předměstí Hradce Králové²²⁸ a také trojice měšťanských domů na tamním hlavním náměstí, stojících na místě pozdější biskupské rezidence. Všechny tyto hradecké nemovitosti prodal hrabě Gallas v roce 1662 biskupovi Matyáši Ferdinandu Sobkovi z Bílenberka.²²⁹ V Praze mladší z Gallasů nejprve epizodicky (1663 – 1665) vlastnil dva malostranské šosovní domy na dnešním Valdštejnském náměstí - „mezi Zlatým sluncem a malým, dříve Vřesoveckým domem“ (pozdější č.p. 162).²³⁰ Obydlím, kterého jeho rodina v české metropoli o dvacet let později (1682 – 1691) skutečně užívala, se stal palác se zahradou (později Bredovský, č.p. 882), vybudovaný na místě dvou šosovních domů v Bosácké (dnes Bredovské) ulici na Novém Městě - naproti proslulé Andělské zahradě. Oba tyto domy (Pruskovský a Věžníkovský) Antonín Pankrác v roce 1688– zřejmě s ohledem na blížící se bankrot - převedl na syna Filipa Františka.²³¹ V letech 1686 – 1689 mu, a krátce pak i jeho synovi, patřil také šosovní dům s rozlehlejší zahradou a zahradním altánem

²²³ HS Clam - Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny, druhé pololetí 1660.

²²⁴ HS Clam - Gallas, inv. č. 1577, karton 457.

²²⁵ VÖLKEL (pozn. 137), s. 121.

²²⁶ München, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Personenselekt, Karton. 94, Gallas.

²²⁷ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 106, 134.

²²⁸ 15. března 1638 postoupen císařem Matyáši Gallasovi za 1500 zl., Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, trhové knihy, inv. č. 336, kniha 47, fol. M14v - M15v.

²²⁹ Prodejní cena bývá udávána 1000, 1500 nebo 1600 zl. - viz: Pavel VLČEK - Martin EBEL, *Biskupská rezidence v Hradci Králové*, stavebně-historický průzkum, Národní památkový ústav Praha 1990, s. 3 - 6; též HS Clam - Gallas, inv. č. 1577, karton 457. Prodej zmiňuje rovněž hoříněveský správce Michael Sachs ve svém dopise Františku Ferdinandu Gallasovi, dato Hoříněves, 8. srpen 1662, HS Clam - Gallas, inv. č. 1103, karton 268.

²³⁰ Domy byly koupeny 26. července 1663 za 2.000 zl. Prodány pak 1. května 1665 za 1.000 zl. Gallasovu švagrovi, Janu Václavovi z Kolovrat. (AMP, městské knihy, sign. 2217, fol. M 23; sign. 2278, fol. B 20 – B 24).

²³¹ Zakoupeny Antonínem Pankrácem Gallasem 10. února 1682 od hraběte Leopolda Viléma Valdštejna za 6.000 zl. Prodány Filipem Františkem Gallasem před jeho přesídlením do Slezska 10. dubna 1691 za 7.800 zl. hraběnce Terezii Bredové. (AMP, městské knihy, sign. 2204, fol. 82v - 84v; sign. 2271, fol. 230v – 231r; sign. 2272, fol. 212v – 214r; sign. 2275, fol. 119v – 121r; sign. 2276, fol. 51r-53r, 87v – 89r.

(„Lusthaus“) v nedaleké Růžové ulici (označováno též jako „althanovská zahrada“, pozdější č.p. 899).²³²

V souvislosti s Gallasovým sňatkem s Viktorií Arco se v Čechách ocitli i další příslušníci tohoto rodu, resp. jeho odnože působící v bavorských dvorských službách. Přítomnost Viktoriných sourozenců - potomků Maxmiliána II. Arca (z. 1683): Terezie, Filipa, Ferdinanda a Pirha - dokumentují nejstarší holohlavské matriky až do roku 1685 - kdy Gallasové Smiřice prodali - stejně jako pražské křestní zápisy. Právě v gallasovských Smiřicích pak došlo ke spříznění Arců s východočeskými Věžníky, pro které se tato sociálně významná vazba stala jedním z odrazových můstků následného společenského vzestupu. Bernard František Věžník (1651 - 1714) - pozdější budovatel barokních Nových Dvorů u Kutné Hory - se ve Smiřicích 4. října 1671 oženil s mladší sestrou Viktorie Gallasové, Terezií Arco (n. 1648).²³³ O 14 let později (v srpnu 1685) se ve věžníkovských Nových dvorech provdala Bernardova mladší sestra Barbora za říšského hraběte, císařského komorníka a vrchního velitele bavorské kurfiřtské stráže Filipa Jakuba Arca (1654 - 1704) - muže, jehož život skončí po obvinění z velezrady v souvislosti se spornou kapitulací pevnosti Breisach na popravišti.²³⁴ Tragický osud neminul i dalšího z gallasovsko-věžníkovských švagrů, Ferdinanda Arca (z. 1703), který byl nejenom komorníkem, ale též dobrým přítelem mladého bavorského kurfiřta Maxe Emanuela.

Zatímco rodina Antonína Pankráce žila trvale usazena v Čechách, dokládá torzálně dochovaná korespondence jeho takřka nepřetržitě pendlování mezi Čechami, Vídní, Bavorskem a Itálií.²³⁵ Od konce roku 1663 sestavoval v Podunají vlastní regiment, během následujícího jara pak vážně onemocnel.²³⁶ Když se mu koncem května 1669 ve Smiřicích narodila další dcera, stala se na Gallasovu písemnou žádost její kmotrou v zastoupení Henrieta Adelaida Bavorská.²³⁷ Nákladné vydržování regimentu a zřejmě i jistá lehkomylnost počaly Antonína Pankráce vzápětí mohutně finančně vyčerpávat. Od počátku sedmdesátých let se tak jeho hmotná situace vytrvale zhoršovala natolik, že byl roku 1674

²³² Zakoupeno 11. května 1686 za 4.500 zl. od hraběte Ferdinanda Filipa Lodrona za 4.500 zl. Roku 1688 převedeno na Filipa Gallase. Prodáno 31. srpna 1689 za pouhých 2.800 zl. rytíři Marxmiliánovi Rudolfovi Mundtovi z Mundtfeldu. AMP, městské knihy, sign. 2002, fol. 137v; sign. 2268, fol. 159r – 160v, sign. 2273, fol. 111v – 113r; sign. 2275, fol. 67v – 69v, 119v – 121r, 164v – 166v; sign. 3369, fol. 331r – 332r; sign. 3370, fol. 447r – 448r.; též AMP, sbírka papírových listin, sign. PPL – IV – 8045a, b.

²³³ Přítomnost Terezie Arco zmiňují smiřické matriky nejpozději od roku 1668. Svědky jejího zdejšího sňatku s Bernardem Věžníkem byli právě Antonín Pankrác s manželkou Viktorií, sestrou ženicha, SOA Zámorsk, sbírka matrik, Holohlavy, sign. 42 - 1, NOZ 1667 - 1673, pag. 256.

²³⁴ Kmotrem jejich druhého syna Maxmiliána Filipa Ignáce, narozeného v Nových Dvorech 30. října 1688 byl v zastoupení mladý bavorský kurfiřt Max Emanuel (!). SOA Praha, sbírka matrik, Církvice 1.

²³⁵ HS Clam - Gallas, inv. č. 1577, karton 457.

²³⁶ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 415, 446, 480.

²³⁷ München, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Personenselekt, Karton 94, Gallas. Na základě pověření kurfiřtku zastoupila "hraběnka ze susedství" - pravděpodobně buď Viktoriina sestra nebo "hořiněveská" Johana Emerencie Gallasová.

nucen odprodat svému bratrovi (za 390.000 zl.) frýdlantské panství.²³⁸ Následující majetkové akvizice Antonína Pankráce jsou veskrze marginální, epizodické a zjevně chaotické (1671 - 1672 zboží Tis, 1687 - 1691 Ronov; obojí v Čáslavsku). V říjnu 1685 potom musely být prodány i Smiřice, které zakoupila ovdovělá Isabela Magdalena Šternberková za 353.000 zl.²³⁹ Příčinu vlastního úpadku spatřoval Antonín Pankrác ve skutečnost, že byl v rámci reformy císařského vojska jeho regiment zrušen, a to bez uznání četných protestů a vznesených finančních nároků.²⁴⁰ Pohledávky Gallasových věřitelů nakonec vedly k vyhlášení tříletého moratoria podepsaného císařem 6. října 1689. K avizované exekuci majetku pak pravděpodobně skutečně došlo. Přes akutní hrozbu bankrotu hrabě Gallas nadále křížoval Evropou.²⁴¹ Pobýval kupříkladu i v Mantově a koncem roku 1687 si z Benátek do Prahy dovezl nádherné stříbrné zrcadlo s hodinami.²⁴² Jeho poměrně intenzivní zájem o umění a skvosty ostatně prosvítá řádky nemnoha dochovaných dopisů. Marnotratný hrabě zemřel ve Vídni 27. června 1695.²⁴³

"Dědicem" se stal jediný syn Filip František (1665 – 1730). V mládí byl jeho smiřickým preceptorem Kristian Josef Scharf, v Praze pak vyrůstal v otcově domě na Novém Městě Pražském (pozdější Bredovský palác, č.p. 936) a přinejmenším po jistý čas byl vychováván společně se svými gallasovskými bratřenci. V Praze pak Filip František pobýval ještě i po své svatbě s Annou Karolínou rozenou Mannsfeldovou (z. 1712).²⁴⁴ Teprve počátkem devadesátých let 17. století - snad v souvislosti s exekucí otcova majetku - natrvalo přesídlil do Slezska, kde jeho ženě patřila panství Bobolice (Schrebsdorf) a Witostowice (Schön Jonsdorf) v minstrberském vévodství a Jaszow (Seiffersdorf) v Nisku. Starší zámek v Bobolicích [obr. 14] i renesanční vodní hrad ve Witostowicích si nechali gallasovští manželé přestavět.²⁴⁵ Filip František Gallas zastával funkce císařského komorníka, rady vratislavského knížete-biskupa Františka Ludvíka Falcko-Neuburského (1683 - 1732); byl také jeho hejtmanem v Grodkově a Nyse.²⁴⁶ Po smrti své manželky (1712) vedl v Nyse

²³⁸ NA, DZV 391, fol. B 30 - C 7.

²³⁹ NA, DZV 398, fol. D 23 - E 3.

²⁴⁰ NA, NM, sign. G - 19 - 12, karton 204.

²⁴¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1577, karton 457.

²⁴² HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/10, karton 453, hofmistr Franz Scherzer Františku Ferdinandu Gallasovi.

²⁴³ NA, Genealogická sbírka Wunschwitz, sign. 289 (Gallas).

²⁴⁴ Anna Karolína - dáma řádu Hvězdového kříže - byla vdovou po Karlu Jindřichu Žerotínovi a dcerou císařského polního maršála Filipa Mannsfelda a Marie Kateřiny Popelové z Lobkovic.

²⁴⁵ Bobolice zdědila Anna Karolína po svém prvním manželovi. Filip František Gallas, který byl jejich vlastníkem v letech 1690 - 1716, dal bobolický zámek 1696 - 1697 barokně přestavět. Co by majitelka Witostowic je Anna Karolína Gallasová doložena roku 1707. Od roku 1739 patřily hendrykovskému klášteru, jehož opatům sloužil tento, v letech 1749 - 1763 upravený středověký vodní hrad jako rezidence. Hugo WECZERKA, *Handbuch der historischen Stätten Schlesiens*. Stuttgart 1977, s. 484 - 486; DEHIO, *Handbuch der Kunstdenkmäler in Polen Schlesiens*, München - Berlin 2005, s. 145-146, 1016.

²⁴⁶ Přes své četné úřady a obročí sídlil František Ludvík ve Slezsku, kde si dal v Nyse vystavět okázalou rezidenci. Jeho dlouhý episkopát byl obdobím intenzivní rekatolizace a rozkvětu slezského

neveselý život; zemřel zde po delší nemoci 3. prosince 1734 bez potomků a zanechal po sobě více dluhů než majetku.²⁴⁷

Žádná z jeho tří sester se - zřejmě pro nemajetnost - neprovdala. Zatímco Dorota zemřela ve stejném roce jako její otec (1695), žily Kateřina (1664 - 1732) a Viktorie (1666 - 1739) ve svých pražských staropanenských domácnostech, finančně podporovány bratrancem Janem Václavem a po té jeho synem Filipem Josefem Gallasem.²⁴⁸ Slečna Kateřina Gallasová zemřela 7. prosince 1732 v Martinickém (pozdějším Richterově) domě na staroměstském Malém náměstí (č.p. dům č.p. 459).²⁴⁹ Mladší sestra Viktorie ji na věčnost následovala po sedmi letech 17. prosince 1739; tehdy žila ve čtyřpokojovém bytě v Krennově domě na Staroměstském náměstí.²⁵⁰

Ein wohl qualificirter Cavallier

Gallasovská domácnost konce 17. století měla příznačně barokní "internacionální" charakter. 10. září 1687 přijal hrabě Gallas jako nového komorníka jistého Philipha Cocqa z Paříže.²⁵¹ K roku 1697 je dokonce doložen hraběcí trpaslík (*Zwerck mit seine Weibe*).²⁵² Na výchově gallasovského dorostu - čtyř synů Františka Ferdinanda - se podíleli Wolf Christian

barokního umění. Gerhard LUTZ, *Fürstbischof Franz Ludwig von Pfalz-Neuburg und seine Residenz Neisse*, in: HV (ed.), Ryszard HOŁOWNIA - Mateusz KAPUSTKA (eds.), *Nysa. Sztuka w dawnej stolicy księstwa biskupspiego*, Wrocław 2008, s. 195 - 204.

²⁴⁷ Z nemnoha vzácnějších předmětů zanesených v inventáři ze 13. ledna 1735 lze zmínit pečeti dlo po Matyáši Gallasovi. Následuje soupis obrazů: Sedm rodinných podobizen, z nichž jedna znázorňující tridentského biskupa, 3 ženské portréty, podobizny kardinála Sinzendorfa, trevírského kurfiřta a fakckraběnky, obrazy Panny Marie, Spasitele, sv. Jana Nepomuckého, 4 oválné náboženské obrazy na pergamenu, 40 malých zasklených mědirytin, malý obrázek Jana Nepomuckého, 2 malé scény z jízdy, 2 zasklené obrázky husarů, 2 staré obrazy císaře a císařovny (*von staubarbeit*), 4 malování koně. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1488, karton 419).

²⁴⁸ V roce 1721 resp. 1724 byla Viktorii vyplácena měsíční apanáž ve výši 50 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 2236, karton 595).

²⁴⁹ AMP, sbírka matrik, sign. HV Z2, fol. 6.

²⁵⁰ AMP, sbírka matrik, sign. TÝN Z3, fol. 21. 10. února byl sestaven inventář Viktoriiny pozůstalosti. V bytě sestávajícího ze čtyř obytných místností, kuchyně a kvelbu, se mj. nalézalo: 6 "špatně malovaných" podélných obrazů, 12 středně velkých a 39 malých grafik (*papirene Illuminirte bilder*), 2 velké krajiny, 2 bitvy a 2 květinová zátiší, 4 malé krajiny, 4 malá květinová a 2 ovocná zátiší, 8 velkých a 35 malých grafik, malý collaltovský portrét, stolní oltářík s Pannou Marií, dvěma oválnými obrázky a malovaným krucifixem, dřevěný krucifix, dvě skříňky s Jezulátkem, malé zrcadlo se zlaceným rámem, zlacená truhlička, želvovinová tabatěrka a dvě stříbrné lžičky, lakovaná skříňka ve tvaru melounu, slonovinový kolovrátek, 35 kusů majolikového a 14 porcelánového nádobí, z modré majoliky dále pár pantoflí, čtyři větší a tři menší pyramidy nad kamna (HS Clam - Gallas, inv. č. 1989, karton 550).

²⁵¹ Jeho roční plat byl 200 zl. V roce 1688 ročně pobíral sekretář 150 zl., hofmistr 120 zl., podkoní 100 zl., preceptor 40 zl. a lokaj 20 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 449, karton 108).

²⁵² Tamže.

von Brandenburg (dol. 1681 - 1682),²⁵³ hofmistr František Scherzer z Kleinmühlu (dol. 1684 - 1688),²⁵⁴ roku 1688 je dále zmiňován korepetitor doktor Schamberg.²⁵⁵ V době dospívání udržovali úzké kontakty se svým bratrancem Filipem Františkem Gallasem a dalšími příbuznými z rodů Arco a Lodronů. Vedle vzdálených venkovských sídel jsou tehdy častými pobyty ve středočeské Radimi, kterou spolu s Pečkami, Chvalovicemi a Žabonosy vlastnila Johana Emerencie Gallasová v letech 1685 – 1702.²⁵⁶ Nejmladší Rudolf Hubert (1678 – 1699) byl věkově vzdálen starším bratrům, kteří byli vychováváni společně. Nejstarší František Matyáš (n. 1669) trpěl od mládí srdeční chorobou; povahově byl spíše neklidným, nesoustředěným a nestálým. Josefu Antonínovi (n. 1670) se posléze měla stát osudnou zvolená vojenská kariéra.

Třetí ze synů, Jan Václav, se narodil 20. března 1671 v Hoříněvsi a kmotry mu byli strýc Jan Václav Novohradský z Kolovrat s manželkou a hrabě František Valdštejn.²⁵⁷ Vynikal již od dětství nad sourozence kázní a duševními schopnostmi, pro které bývá v korespondenci hofmistra a rodičů vesměs chválen a vyzdvihován jako velká naděje rodiny. Zatímco se prostřední Josef Antonín připravoval na svou vojenskou budoucnost, absolvovali František Matyáš a Jan Václav roční (1687) studium na právnické fakultě pražské univerzity a rok nato nastoupili společně svou "kavalírskou" cestu. Doprovázel je hofmistr Lepold Wilhelm Richter podílející se již nějaký čas předtím na jejich výchově.²⁵⁸ Richter byl zkušeným průvodcem mladých kavalírů, jenž dříve sloužil u dvora. Předtím cestoval mj. s „mladým hrabětem“ Sinzendorfem a v letech 1707 - 1709 pak s Františkem Dominikem Liechtensteinem.²⁵⁹ O průběhu této gallasovské cesty jsme torzálně informováni z dochované Richterovy korespondence.²⁶⁰ Během jejího plánování si hofmistr s rodiči dojednal honorář „za jednoho kavalíra“ 300 zlatých ročně a po návratu „recompens“ ve výši 1000 zlatých. Celkové výdaje Richter odhadoval nejvýše na dvacet tisíc zlatých.²⁶¹

²⁵³ HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/4, karton 447.

²⁵⁴ HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/10, karton 453. Roku 1688 byl roční plat gallasovského hofmistra 120 zl., sekretáře 150 zl., podkoního 100 zl., preceptora 40 zl. a lokaje 20 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 449, karton 108).

²⁵⁵ Richterův dopis (pozn. 260), 15. únor 1688.

²⁵⁶ NA, DZV 397, fol. M 8 - M 13; DZV 408, fol. N 20 - N 27.

²⁵⁷ SOA Zámorsk, sbírka matrik, Hololavy, sign. 42 - 1, NOZ 1667 - 1673, pag. 110.

²⁵⁸ Možná příbuzný doktora práv Bernharda Richtera, angažovaného 21. srpna 1687 jako pražského gallasovského agenta s ročním platem 60 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 449, karton 108).

²⁵⁹ Dvou a půlroční cesta Františka Dominika Liechtensteina - putujícího incognito jako "baron z Lanškrounu" - podniknutá s Richterem od jara 1707 do listopadu 1709 vyšla přes 25 tisíc zl. Richterovi byla v říjnu 1709 knížetem Liechtensteinem z vděčnosti přiznána renta z výnosů uhříněveského panství ve výši tisíc zlatých, jež měla být *ad dies vitae* každoročně vyplácena koncem října. Gernot HEISS, *Erziehung und Unterricht der Fürsten von Liechtenstein im Zeitalter des Absolutismus*, in: Evelin OBERHAMMER (ed.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstentum Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, München 1990, s. 177; Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein (dále jen HALV), kartony 228, 98.

²⁶⁰ Richterovy dopisy Františku Ferdinandu Gallasovi: HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/10, karton 453.

²⁶¹ Dvouletá cesta s hrabětem Sinzendorfem vyšla na osm tisíc zl. .

Opakovaně zdůrazňoval, že doprovázet dva kavalíry znamená dvojnásobnou starost a péči, zejména v případě slabého a nemocného Františka Matyáše.²⁶² Pro toho představovala náročná cesta velké riziko, což si rodiče i hofmistr velmi dobře uvědomovali. Snad proto od ní neupustili, že se jednalo o nejstaršího syna a tudíž budoucího dědice rodového majetku. Po velikonočních svátcích strávených v Radimi, pobýli mladí Gallasové ještě nějaký čas v Praze a někdy koncem léta 1688 se vydali na cestu [obr. 10]. Nejpozději v prosinci téhož roku už byli v Turíně, kde se - zřejmě již na podzim - zapsali na tamní šlechtické akademii.

V důsledku přesídlení savojského dvora z Chambéry v roce 1563 se Turín v průběhu 17. století proměnil ve velkolepou a společensky atraktivní evropskou metropoli.²⁶³ Kromě výstavného vévodského paláce tehdy vznikla i řada vedlejších savojských sídel v bližším či vzdálenějším okolí hlavního města. Podobu barokního Piemontu a rezidencí savojské dynastie zvěčnilo bohatě ilustrované dvoudílné album *Theatrum Sabaudiae* Giovanniho Tomassa Borgonia.²⁶⁴ Po smrti Carla Emanuela II. (1634 - 1675), bratra Henriety Adelaidy Bavorské (1636 - 1679), tu v letech 1675 - 1684 vládla vdova regentka (*Madama Reale*) Marie Johana Batista Savojsko-Nemourská (1644 - 1724). Profrancouzská orientace Piemontu, pojištěná kardinálem Mazarinem ve druhé třetině 17. století několika bourbonsko-savojskými sňatky, se ještě prohloubila za Viktora Amadea II. (1666 - 1732) panujícího od roku 1684, jehož manželkou se stala Anna Bourbonská (1669 - 1728). Za Bourbony byly provdány i dvě jejich dcery.²⁶⁵ Frankofonnímu turínskému dvoru - proslulému svými

²⁶² *Dopelten Kümmer und Sorg besonderl. mit einem schwachen und gebrechl. Herrn wie der Herr Graf Frantz ist* (Richterův dopis, 10. března 1688).

²⁶³ Turín byl vybudován jako dobře opevněná metropole podle nejmodernějších zásad barokního urbanismu. Po vystavění citadely (1564 - 1570) Francescem Paciottem byla vyhlášena veřejná soutěž (1584) na celkové urbanistické řešení města a rezidence, kterou vyhrál Ascanio Vitozzi - architekt činný do té doby v Římě. Na jeho tvorbu tohoto dvorního architekta pak v roce 1615 navázal Carlo (1571 - 1640) a po něm Amedeo di Castellamonte (1613 - 1683). Slavná éra turínského architektury je pak spjata se jmény Guarina Guariniho (1624 - 1683) a Filippa Juvarry (1678 - 1736, v Turíně od 1714). Guarini zde působil od roku 1666. 1666 kostel San Lorenzo; 1667 kaple Sindone; 1679 palác Carignano. Třetím budovatelem vrcholně barokního Piemontu byl Michelangelo Garove (1648 - 1713). Franco CARESIO, *Arte in Piemonte. Il Barocco*, Torino 2005; Paolo CORNAGLIA, *1563 - 1798, tre secoli di architettura di corte. La città, gli architetti, la committenza, le residenze, i giardini*, in: Enrico CASTELNUOVO (ed.), *La Reggia di Venaria e i Savoia*, Torino 2007, s. 119.

²⁶⁴ Vydané tiskem v Amsterdamu roku 1682 a obsahující celkem 145 vyobrazení pamětihodností piemontských měst a venkova. Titul přirozeně nescházel v gallasovské knihovně (viz příloha 7, pol. B VI/754)

²⁶⁵ Viktor Amadeus se ve francouzsko-habsburském konfliktu o španělské dědictví po dlouhém lavírování nakonec postavil na prohabsburskou stranu. V září 1706 spolu se svým bratrancem Evženem Savojským porazil francouzské vojsko v památné bitvě u Turína. Na základě utrechtských mírových jednání (1713) se Viktor Amadeus stal sicilským králem, "výměnou" Sicílie za Sardinii (1720) byl savojský titul modifikován na "krále sardinského". Enrico CASTELNUOVO (ed.), *La Reggia di Venaria e i Savoia*, Torino 2007, s. 50.

festivitami - připadla zároveň substituční role v období, kdy vlastní Francii habsburským kavalírům znepřístupnily válečné události.²⁶⁶

Šlechtickou akademii (*Accademia Nobile / Accademia Reale*) založila dle intencí Karla Emanuela II. regentka Giovanna Maria Battista, která anoncovala otevření této instituce k 1. lednu 1678 avízem tištěným v italštině, latině a francouzštině. Další leták propagující novou akademii sděloval i jmena prvních chovanců, mezi nimiž figurovali mj. mladíci z Francie, Anglie i Čech. Atraktivním se jevílo úzké propojení instituce s frankofonním turínským dvorem, jež se svými festivitami, soutěžemi a turnaji řadil k "nejelegantnějším" evropským centrům společenského života. První tři roky byla provizorně umístěna přímo v prostorách vévodského paláce, v roce 1680 se přestěhovala do nově vybudovaného komplexu [obr. 15] při severní straně Piazza di Castello (dnešní Via Verdi). Velkolepý projekt Amadea di Castellamonte (1673/1674) počítal s rozšířením města východním směrem (*Città di Pó*) a zdvojnásobením plochy Piazza del Castello. Nakonec jen zčásti realizovaná dlouhá galerie (*Grande galeria*) měla tvořit komunikaci mezi vévodským palácem a komplexem dvorního divadla, šlechtické akademie, stájí a jízdárny. Akademie sestávala z koníren, oktogonální jízdárny, tanečního a šermířského sálu, prostor pro výuku teoretických předmětů, jídelny a penzionátu. Byt sestávající z pokoje, ložnice, kabinetu (vybavených červeným, bílým a žlutým atlasem) a komory pro služebníka, si bylo možné zařídit po svém. Roční pobyt včetně ubytování a stravy činil 100 španělských duplonů. Za přijetí se platilo jednorázově 70 duplonů a každý chovanec si mohl držet pouze jednoho služebníka.²⁶⁷ Patříčné stavovsky přiměřené (*standgemäss*) vystupování bylo automatickým předpokladem. Neadekvátní vybavení obydlí, počet personálu, nepoužívání kočáru či nosítek nebo i nedostatečné oblečení se mohly stát jak předmětem posměchu šlechtických vrstevníků, tak i kritiky ze strany instituce. Bez náležitého ustrojení kupříkladu nebylo možné navštěvovat míčovnu.²⁶⁸

Vedením akademie byl zpočátku pověřen nejvyšší podkoní Carlo Luigi San Martino d'Aglié, markýz San Germano mající za sebou úspěšnou vojenskou kariéru. Roku 1680 ho vystřídal další zkušený voják a pedagog, poručík jízdy Saltun. Zdejší proslulou výuku jezdeckví řídil vrchní vévodský učitel a podkoní Michaele Capitol; praktikováno bylo několik způsobů jízdy. K lekcím tance docházela dvakrát týdně dvorní smyčcová kapela. Polní cvičení a nácvik dobývání probíhal přímo v terénu; byla zde za tímto účelem vystavěna

²⁶⁶ Walter BARBERIS (ed.), *I Savoia. I secoli d'oro di una dinastia europea*, Torino 2007; Clelia ARNALDI DI BALME, - Franca VARALLO (eds.), *Feste barocche. Cerimonie e spettacoli alla corte dei Savoia tra cinque e settecento*, Milano 2009.

²⁶⁷ Za případný vyšší počet personálu se platilo 20 pistolí za každého služebníka, 40 pistolí za vlastního vychovatele.

²⁶⁸ LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 76.

cvičná pevnost, užívána skutečná munice, simulovány požár a exploze. Mezi vyučované teoretické předměty se řadily historie, genealogie, geografie, geometrie.

Pevně stanovený každodenní režim byl poměrně náročným. Se svítáním vzbudil zvuk zvonu služebníky a o půl hodiny později jejich pány. Třetí zvonění oznamovalo počátek jezdeckých cvičení a paralelní výuky geografie, historie, genealogie či jazyků (italština, francouzština). Po snídani se obě skupiny vystřídalily. Před polednem se všichni včetně pedagogů a sloužících účastnili mše sloužené ústavním kaplanem, kterou absolvoval vkleče každý na přiděleném místě. Hodinový oběd se odbyval (po požehnání) u třech velkých kulatých stolů pro 18 stolovníků (u jednoho seděl s chovanci guvernér akademie, u dvou dalších plukovníci); rovněž místo u stolu bylo pevně stanoveno během přijetí. Sloužící stáli za svými pány a obsluhovali je. Během oběda probíhala společenská konverzace. Jakmile guvernér či plukovník doobědval, celé osazenstvo povstalo a po následujícím díkůvzdání se odebralo k lekcím matematiky, geometrie, fortifikací a heraldiky, boji ve zbrani či tance. Navazovala výuka heraldiky, kreslení a jazyků. Zbylý čas mezi koncem vyučování a večeří mohli trávit mladíci po svém na pokojích. Po večeři následovala společná modlitba v kapli a hodinu po té večerka. Mše a společné stolování se konaly i o volných dnech, kterých jinak bylo možné využít k službě u dvora nebo vyřizování vlastních záležitostí. Od deváté hodiny večer panoval noční klid. V dohodě s rodiči a hofmistry mohl být v rámci učebního plánu akcentován konkrétní předmět a disciplína. Privátní výuka byla kategoricky zamítána. Užívání mateřského jazyka místo předepsané italštiny a francouzštiny bylo pokutováno. Platil zde striktní zakáz hazardních her (karty, kostky) a pobyt dam pochybné pověsti, regulován byl počet psů. Povolenými byly pouze bály a oslavy konající se u dvora nebo přímo v prostorách akademie. Praktikovaná náboženská tolerance sice vyvolala roztržku s papežskou kúrií, na druhou stranu ovšem podpořila enormní zájem o nově založenou instituci požívající v osmdesátých letech 17. století mezinárodního věhlasu.²⁶⁹ Díky němu se stala savojská metropole vpravdě kosmopolitním centrem; pobývali zde mj. četní kavalíři z Anglie, Skandinávie, Poblatí, Ruska, Polska. Zanedlouho si ovšem válečné události vynutily epizodická uzavření (1690 - 1697, 1703 - 1713) vyhlášené turínského akademie.²⁷⁰

Gallasovská celkem šestičlenná domácnost se ubytovala v budově akademie, kde bylo dle Richtera nutné platit úplně za všechno. Jednou z prvních nákupních položek se staly

²⁶⁹ Jedinou, středoevropskými mladíky kritizovanou záležitostí tu byla zdejší "ne zcela vynikající" strava. Viz například soud Filipa Erasma Liechtensteina (1684). HEISS (pozn. 259), s. 180.

²⁷⁰ Hermann KELLENBENZ, *Die Anfänge der Militärakademie in Turin*, Archiv für Kulturgeschichte 1961, 299 – 316; Paola BIANCHI, *La corte di Savoia: disciplinamento del servizio e delle fedeltà*, in: Walter BARBERIS (ed.), *I Savoia. I secoli d'oro di una dinastia europea*, Torino 2007, s. 135 - 174; Paolo CORNAGLIA, *L'Accademia Reale e il Teatro, invenzioni castelmontiane*, in: Esiti, 18, 2000, s. 51 - 57; Paola BIANCHI, *"Baron Litron" a gli altri. Militari stranieri nel Piemonte del Settecento*, Torino 2008

Instituce byla v roce 1759 reformována po vzoru akademie ve Wiener Neustadt. Komplex turínského akademie byl zničen během druhé světové války.

módní paruky, jejichž nošení bylo pro mladé kavalíry signem dospělosti. Hofmistr záhy sděluje rodičům, že synové již spolu s dalšími kavalíry frekventují u veřejného stolování u dvora.²⁷¹ Nečetných volných dnů bylo využíváno k vyjížděním do bližšího i vzdálenějšího okolí, oblíbenou destinací byl zejména Milán. Richter úzkostlivě dohlížel nad Františkem Matyášem, který se kvůli srdeční slabosti a dyšnosti necvičil v šermu; intenzitu dalších disciplín (jízda, tanec) bylo nutno regulovat přiměřeně jeho momentální kondici. Zároveň ovšem též projevoval sklony k hazardním hrám, takže mu nebylo dobré dávat do rukou příliš peněz.²⁷² Během chladnějšího období byl jeho zdravotní stav natolik dobrý, že se mohl účastnit i jezdeckých tréninků. Z obav před horkým létem bylo rozhodnuto, aby synové strávili nejteplejší období po Svatém Duchu v Chambéry, kde „*vzduch není teplejší než ve Frýdlantu*“ a lze tam navíc dobře studovat francouzštinu.²⁷³ Po té se měl Jan Václav vrátit nazpět do Turína, zatímco by hofmistr s Františkem Matyášem v zimě navštívil karnevalové Benátky a Řím a pak ho přes Říši doprovodil zpět domů.²⁷⁴ Cesta na letním slunci ovšem staršímu svěřenci nesvědčila a během přechodu Alp zkolaboval. Po několika dnech na lůžku v Chambéry se sice zotavil, ale zanedlouho se v Ženevě znovu roznemohl a po komplikované operaci tu 18. října 1689 v hofmistrově náručí skonal. Pitva konstatovala jako příčinu úmrtí polipy znemožňující srdeční činnost a komplikující dýchání, odhalila i velké ledvinové kameny.²⁷⁵ V protestanském Švýcarsku nebylo snadné nalézt katolické místo odpočinku; povolení k pohřbu se nakonec podařilo získat v nedalekém kapucínském klášteře St. Julien nalézajícím se již na savojském teritoriu. Pohřbu se z Turína přijelo zúčastnit mnoho německých kavalírů. Srdce Františka Matyáše mělo být posláno v kovové schránce přes Norimber do Čech.²⁷⁶ Pro rodiče to byl nanejvýš tragický podzim, neboť téměř současně přišla z uherského bojiště zpráva o smrti dalšího syna, Josefa Antonína.

Těžce zkroušený hofmistr se navrátil za Janem Václavem do Turína, kde mladý hrabě pilně pokračoval ve svém vzdělávání; ke studiu práva si čerstvě přibral dějepis a geografii. Začal již prý velmi pěkně hovořit francouzsky.²⁷⁷ Vedl si po všech stránkách znamenitě, měl dobré výsledky a byl prý neustále chválen. Jeho pokroky byly Richterovi útěchou: *Mich auf*

²⁷¹ Pobyt mezi vznešenými vrstevníky mimochodem býval příležitostí, jak uniknout neustálému hofmistrovu dohledu. Ceremoniální síto totiž nekompromisně odfiltrovalo neurozené (nebo méně urozené) osoby, které na oficiálních místech (dvůr, oficiální apartmány) nebývali vpuštěni dále než do vstupního sálu. *Rudolf Joseph Colloredo von Wallsee und sein Studium in Salzburg 1723-1725*, in: *Salzburg Archiv*, 32, 2007, s. 183 – 184.

²⁷² Richterův dopis, dato Turín 25. prosinec 1688.

²⁷³ Richterův dopis, dato Turín 21. květen 1689.

²⁷⁴ Richterův dopis, dato Turín 11. červen 1689.

²⁷⁵ Richterův dopis, dato Chambéry, 14. červenec 1689; Ženeva, 23. září 1689. Úroveň tehdejší medicíny nebyla valná, většina onemocnění byla v hippokratovském duchu připisována "špatnému ovzduší". LEIBTSEDER (pozn. 130), s. 176 - 177.

²⁷⁶ Richterův dopis, dato Turín 5. resp. 19. listopad 1689.

²⁷⁷ Richterův dopis, dato 23. září 1689.

*der weldt nichts mehr als Seine gute Qualification freuen wird.*²⁷⁸ Oceňoval jak vzájemný soulad (*in gahr guten Verständnuss leben*), tak Václavovu rezistenci vůči "špatné společnosti" některých jeho krajanů (zejména Walderodeho a Trautmannsdorffa).²⁷⁹ Do Turína totiž postupně přijíždělo mnoho „německých“ kavalírů, kteří museli v důsledku vypuknutí falcké války opustit Francii; záhy jejich celkový počet přesáhl tři desítky (Piero Arco, Kufstein, Nostic, Vrtba, Guido Starhrnberg Walderode, Vrbna, "tři" Althannové, "dva" Serényové, Trautmannsdorff, Windischgrätz, Proskau ...). Hofmistr neviděl rád svého svěřence ve společnosti jeho mladých krajanů, a to jednak kvůli morálce; především to ale neprospívalo jazykovému vzdělávání.²⁸⁰ Zcela jinou optikou ovšem nahlížel na "syny ministrů", kterým byl - vzhledem k jejich "sociálnímu potenciálu" - ochoten leccos prominout. Nejenom, že válečné události mladému Gallasovi znemožnily cestu do Francie, ale vynutily si též omezení a nakonec i přerušení provozu turínského šlechtického instituce.²⁸¹ Přestože by hrabě rád na zdejší akademii zůstal ještě déle, bylo rozhodnuto piemontskou metropolí koncem jara 1690 opustit a odebrat se přes Janov do Florencie, kterou dobře informovaný hofmistr upřednostňoval na úkor dosud populární Sieny.²⁸²

Po té co v letech 1659 - 1665 dokončil Cortonův žák a následovník Ciro Ferri (1633 - 1689) skvostnou výzdobu sálů planet piana nobile paláce Pitti, stala se tato medicéjská rezidence exemplem interiérové syntézy architektury, štuky a malby a synonymem barokní okázalosti, významně inspirujícím mj. lebrunovskou Francii.²⁸³ Současně se ovšem počala nad slávou rodu Medici, vykazujícím se díky četným vzájemným sňatkům charakteristickou habsburskou fyziognomií, stahovat mračna. Od roku 1670 Toskánsku vládl Cosimo III. (1643 - 1723), jehož tragické manželství s Markétou Luisou Orleánskou (1645 - 1701) skončilo v roce 1675 rozvodem. Zatímco velkovévoda byl bigotního a prudérního charakteru, projevovali jeho bratr kardinál Francesco Maria i oba synové Ferdinand a Gian Gaston homosexuální sklony. Starší Ferdinand (1663 - 1713) byl ovšem zároveň výjimečně múzicky nadaným, vášnivým sběratelem a mimořádným podporovatelem hudby a divadla.²⁸⁴ Ne zcela dobrovolně se mladý princ právě roku 1689 oženil s princeznou Violou Beatrix Bavorskou (1673 - 1731) - nejmladší dcerou kurfiřta Ferdinanda Mariy, v jehož službách

²⁷⁸ Richterův dopis, dato Turín, 25. únor 1690.

²⁷⁹ Richterův dopis, dato Turín, 1. prosinec 1689.

²⁸⁰ Richterův dopis, dato Turín, 15. a 29. leden 1689.

²⁸¹ Richterův dopis, dato Turín, 29. leden 1689. Když dorazil v březnu 1693 do Turína Jan Maxmilián Thun, již jen smutně konstatoval, že je zdejší proslulá jízdná uzavřena KUBEŠ (pozn. 131), s. 58 - 59.

²⁸² Úroveň výuky v Sieně nepokládal Richter za dostatečně kvalitní (Richterův dopis, dato Turín, 25. únor 1690.

²⁸³ . Jörg Martin MERZ, *Pietro da Cortona and Roman Baroque Architecture*, New Heaven - London 2008, s. 99 - 118.

²⁸⁴ Barbara RIEDERER GROHS, *Das Festspiel "Il Greco in Troia" im Jahre 1689*, in: *Kunst des Barock in der Toskana*, München 1976, s. 225 - 233.

působil Antonín Pankrác Gallas. Tento sňatek znamenal výrazné oživení života medicejského dvora, jehož součástí se stalo i recentní (1689/1690) založení zdejší velkovévodské šlechtické akademie (*Istituto dei nobili*), jejíž okamžitý úspěch významně podpořila současná uzávěra turínské akademie. Neméně příhodné podmínky zde aristokratické kultivaci skýtal okazale fungující dvůr a vyhlášená jezdecká škola. Sedminu celkového počtu studentů v poslední dekádě 17. století tvořili šlechtici z habsburských zemí.²⁸⁵ Ovšem ne všichni zde pobývající kavalíři se nechávali zapsat na akademii, někteří z nich (k nelibosti velkovévody) preferovali soukromé lekce, což byl i případ Jana Václava.

Ten krátce po příjezdu stihl jako divák přihlížet zdejším vyhlášeným oslavám svátku svatého Jana Křtitele. Po té, co mu byl z velkovévodské stáje zapůjčen kůň a další nezbytné vybavení, započal s výukou jezdeckví, která však s ohledem na počasí probíhala pouze třikrát týdně. Rodiče si psali o obraz proslulého florentského Zvěstování, který bude podle hofmistra stát šest guldenů.²⁸⁶ Přestože byl pobyt v toskánské metropoli drahý, vyzdvihoval Richter výhody velkovévodského dvora skýtajícího jak četné důležité zkušenosti, tak konexe. Vzhledem k tomu, že zde převažovali italská vrstevníci, zlepšovala se prý svěřencova italština dvakrát rychleji než by tomu bylo v Sieně.²⁸⁷ Kromě ní se Jan Václav nadále zdokonaloval ve francouzštině, studoval právo a věnoval se jezdeckví.²⁸⁸ K vyjížděním si zde pořídil dvojkolové rolovací chaisé (předchůdce kabrioletu). Přes léto 1690 odjel mladý hrabě kvůli rodinným lucerským záležitostem do Říma, potom až do konce roku pokračoval ve florentinském studiu. Po vánočních svátcích se odsud vydal přes Boloňu do Benátek, aby shlédl proslulé novoroční operní představení. Rodiče projevíli zájem o benátská zrcadla a špalírové textilie (samet, damašek, karmazín), jejichž nákres [obr. 16] resp. vzorek lze podnes nalézt v dochované korespondenci. Sestra Johana oproti tomu projevíla zájem o árie z benátských oper.²⁸⁹ Plánovaný odjezd z Benátek se protáhl kvůli zvěstem o morové epidemii v Neapolsku. Po rozloučení se s tamním císařským vyslancem 25. ledna, *welcher ihm alles offeriret hat in wass Er ihm nur dienen könte*, měl Gallas s doprovodem odplout do Ferrary a pokračovat před Loreto na Řím, zamrzlý kanál si však vynutil cestu po souši přes Padovu a Boloňu.²⁹⁰ Není tudíž zřejmé, zda ještě stihli konec římského karnevalu, jak bylo plánováno. V Římě byla nejenom nezbytnou formalitou návštěva tamního císařského vyslance, kterým byl kníže Antonín Florian Liechtenstein (1656 – 1721). Podpora a zároveň určitá supervize nad cestujícími kavalíry byla součástí "pracovní náplně" příslušných ambasadorů.

²⁸⁵ KUBEŠ (pozn. 131), s. 35 – 36, 56.

²⁸⁶ Richterův dopis, dato Florencie, 20. červen 1690.

²⁸⁷ Richterův dopis, dato Florencie, 11. červenec 1690.

²⁸⁸ V lednu 1691 pak hofmistr s uspokojením konstatuje, že Jan Václav - přestože nebyl ve Francii - to s francouzštinou dotáhl tak daleko, že hovoří stejně dobře jako on sám. Jeho italština je prý už také celkem "fein" (Richterův dopis, dato Benátky, 27. leden 1691).

²⁸⁹ Richterův dopis, dato Florencie, 21. listopad 1690; Benátky, 13. a 20. leden 1691.

²⁹⁰ Richterův dopis, dato Benátky, 27. leden 1691.

Liechtenstein dopisem z 11. března 1691 informoval Gallasova otce, že jeho pana syna uvítal ve svém paláci a nešetřil na mladíkovu adresu pochvalami (*er gewüs zu Ehr der ganzen Nation gestandte ...*), Jan Václav prý vykazoval *schöne Qualiteten, conduit, vernuft und solide Application*.²⁹¹ Liechtensteinova tehdejšího příslíbu, mladého Gallase do budoucna podpořit, bude maximálně využito. Kníže totiž vystoupá po stupních dvorské hierarchie až k vrcholné funkci nejvyššího císařova hofmistra. A někdejší "milý kavalír" o nějakých dvacet později sám na postu císařského vyslance v Římě prokáže obdobné služby cestujícímu Maxi Liechtensteinovi.²⁹² V Římě Richter se svým svěřencem pobývali až do velikonoce. Po té co se ukázalo, že se volba nového papeže zřejmě značně protáhne, odhodlali se - stejně jako spousta dalších kavalírů (zmiňováni mj. Windischgrätz, Leslie, Praschmann, Harant) - k odjezdu.²⁹³ Protože morová epidemie znemožnila uskutečnit výlet do Neapole, staly se další destinací Benátky slavící na svátek Nanebevzetí Panny Marie tradiční *Spoznalizio* - zásnuby dóžete s mořem.²⁹⁴ Cestou se naposledy stavili ve Florencii, kde hrabě 20. května absolvoval audienci u velkovévody i jeho syna a zároveň si u velkoprincesny vyprosil doporučení k jejím kurbavorským rodičům a list zaručující mu bezproblémovou cestu do Bavorska.²⁹⁵ Právě tam a následně možná též do Nizozemí směřovala následující trasa Jana Václava Gallase, o níž už ovšem nemáme bližších informací. Lze tak prozatím předpokládat, že přes území Říše se mladý hrabě navrátil domů, a to zřejmě nejpozději v dubnu 1692.²⁹⁶ Je ovšem možné, že pobyl na některém ze spřízněných říšských dvorů ještě o něco déle.

Z Richterových dopisů lze vyčíst cíl, k němuž během cesty směřovaly jak výchova a vzdělávání jeho svěřence, tak vždy a všude cíleně navazované kontakty a obstarávaná doporučení vlivných osob (dvorští úředníci, vyslanci, synové ministrů). Všichni kavalíři prý po návratu z cesty usilují o službu u dvora a především o klíč skutečného komorníka - *absonderl. ein Cavalier wie der herr graf welcher alss am beständig bey hof verbleiben solle*.²⁹⁷ Rodiče i vychovatel proto všemi cestami sháněli protekci u hofmistrů významných cestujících kavalírů (falcko-neuburský princ Vilém, princ dánský), vyslanců (Benátky, Řím) a frekventovaných dvorů (zejména Florencie). Na klíčovými místech a před vlivnými příslušníky nejvyšších příček sociální hierarchie měl Jan Václav demonstrovat optimální předpoklady pro

²⁹¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/8, karton 451; koncept: HALV, karton 140. Jan Václav tehdy Liechtensteina navštívil v tomtéž paláci (palazzo Cesarini), který sám bude co by zdejší císařský ambasador v letech 1715 - 1719 obývat.

²⁹² Viz pozn. 370.

²⁹³ Richterův dopis, dato Řím, 20. duben 1690.

²⁹⁴ Plánovno v předstihu. Richterův dopis, dato Florencie, 9. říjen 1690.

²⁹⁵ Richterův dopis, dato Florencie, 21. květen 1691.

²⁹⁶ Neboť poslední list nešoucí datum 24. dubna 1692 zaslal Richter Gallasově matce již z Prahy.

²⁹⁷ Richterův dopis, dato Řím, 20. červen 1690.

službu u dvora: *Seine gute qualitäten und maniren promitiren*.²⁹⁸ Že by v tomto usilování sehrála jakousi prostředkující úlohu kurbavorská dvorská služba Gallasova strýce Antonína Pankráce, ze skromně dochovaných pramenů nevyplývá. Šlo přitom o promyšlenou strategii docílit Gallasova jmenování komorníkem budoucího panovníka, arcivévody Josefa, právě tehdy (24. ledna 1690) zvoleného v Řezně římským králem. Na konci roku 1689 Richter rodičům svého svěřence sděluje, že "ve věci komornického klíče u římského krále" se vše vyvíjí dobře, neboť prý byla prostřednictvím falckého prince dojednána protekce u vratislavského biskupa a prince Karla, a tudíž i u samotné císařovny.²⁹⁹ Je samozřejmě otázkou, zda Richter dané přísliby nepřeceňoval. Na druhou stranu je evidentním, že je rozhodně nepodceňoval. Tak či onak, veškeré úsilí bylo po pár letech korunováno kýženým úspěchem: 25. července 1694 byl Jan Václav Gallas ve Vídni jmenován skutečným komorníkem římského krále a obdržel zlatý komornický klíč na černé stužce.³⁰⁰ Stal se tak členem domácnosti Josefa I. obývajícím od roku 1690 okázalé apartmány Leopoldova traktu Hofburgu, obnovené po požáru v letech 1668 - 1681. Co by skutečný komorník měl hrabě Gallas volný přístup až ke dveřím královské retirády.³⁰¹ Jestliže absolvování *Länderreise* bylo nepsaným požadavkem a zároveň nezbytným prostředkem vlastní *qualität* nebo *capacität* kvalifikující k výkonu dvorské služby, byla dosažená komornická hodnost odrazovým můstkem ke třetímu stupni zdárného počátku kariéry, výhodnému sňatku.³⁰² Umožňovala totiž setrvalou přítomnost v centru dění, a tím i naplnění barokního sociálního imperativu: Vidět a být viděn. S tím pochopitelně souvisely nemalé reprezentační výdaje, neboť život přísně hierarchizovaného vídeňského dvora se odbýval podle pevně stanoveného harmonogramu dvorských rituálů a oslav, na čemž se kupodivu pramálo odrážely svízelné události válečného období. Obvyklý černý španělský dvorský oděv dvořané během pobytů na sezónních sídlech zaměňovali za německé "campagne" odění; při slavnostních *Gala-Tage* se dvůr rozzářil zlatem a stříbrem se třpyticích dvorských "gala".³⁰³ Trudné a stereotypní povinnosti dvorské služby více než dostatečně vyvažovaly zábava a rozptýlení, což se týkalo především období masopustu. Rovněž tyto radovánky ovšem podléhaly přísným pravidlům a navíc byly natolik nákladnými, že mnohé kavalíry doslova finančně ruinovaly; jiní se jim raději snažili s omluvou vyhnout, čímž se přirozeně stávali předmětem dvorských kletů. Pro ambiciózního aristokrata byla účast společensky a kariérně

²⁹⁸ Richterův dopis, dato 12. březen a 31. prosinec 1689.

²⁹⁹ Richterův dopis, dato Turín, 31. prosinec 1689.

³⁰⁰ HS Clam - Gallas, inv. č. 1557, karton 443.

³⁰¹ Irmgard PANGERL, "Höfische Öffentlichkeit". *Fragen des Kammerzutritts und der räumlichen Repräsentation am Wiener Hof*, in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (eds.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 259 - 263

³⁰² MAŤA (pozn. 1), s. 413 - 419.

³⁰³ Stefan SEITSCHEK, *Geschichtlicher Abriss*, in: Stefan SEITSCHEK - Herbert HUTTERER - Gerald THEIMER (eds.), *300 Jahre Karl VI. 1711 - 1740. Spuren der Herrschaft des 'letzten' Habsburgers*, Wien 2011, s. 61.

nezbytnou.³⁰⁴ Vedle plesů a maškarád bývaly vyhledávanou karnevalovou podívanou zejména splendidní dvorské vyjížďky na saních - *nobilissima comparsa con ogni maggiore magnificenza* - působivé jak okázalostí a výtvarnými kvalitami saní, tak skvostným oděním osob i koní (postroje) a po setmění okouzující velkolepým osvětlením. V přední části dlouhého konvoje jeli členové císařské rodiny, následovaní nejvyššími hodnostáři a po té komorníky s dvorními dámami. Během karnevalu 1696, jehož se pravděpodobně Jan Václav Gallas zúčastnil, si v prvních saních společně vyjeli římský král Josef a jeho sestra Marie Alžběta. Nejprve kroužili po velkém nádvoří Hofburgu, pak odjeli na oběd do Ebersdorfu a navečer se vrátili do Vídně v mohutném, skvostně iluminovaném průvodu.³⁰⁵ Vzhledem k tomu, že organizace této kratochvilné zábavy spadala do gesce nejvyššího podkoního, kterým byl v letech 1699 - 1705 a 1711 - 1716 Gallasův budoucí tchán, je jeho participace i později vysoce plausibilní.³⁰⁶ Působivé akce ovšem od všech zúčastněných vyžadovaly kromě nemalé hmotné oběti též dlouhodobou přípravu; jejich organizace a nácvik bývaly skutečnou "vědou".³⁰⁷ Konec masopustu pak vrcholil tradiční dvorskou travestií, tzv. Hospodářstvím (*Wirtschaft*), během něhož se císařská rodina i dvorská smetánka přestrojili za anonymní "prosté venkovany", jejichž konkrétní role a partneři bývali určováni losem.³⁰⁸ Postnímu období dominovaly četné mše a návštěvy vídeňských kostelů. O velikonocích vykonávala císařská rodina tradiční pouť ke Kalvárii v Hernalsu. Působivými potom byla procesí Božího Těla. Od jara do podzima probíhala lovecká sezóna rozfázovaná do jednotlivých *divertimenti di caccia* - lovů na divoké kance, jeleny či ptáky - konající se buď v nivách Dunaje, nebo přilehlých revírech některé z letních habsburských rezidencí. Zjara se zpravidla lovilo v Laxenburgu, letní pobyt pak náležel Ebersdorfu a následně Favoritě. V srpnu se konala pravidelná pouť do Mariazell. Příležitostně se zajíždělo též do Badenu, Mauerbachu, Wiener Neustadt či Klosterneuburgu. Mimořádně muzikální císařskou rodinu na všech těchto místech provázela hudba, především oblíbená italská opera. Mezi, každoročně aktualizovaným dvorským kalendářem předepisovanými "Gala-Tage" vynikaly v první řadě narozeniny a jmeniny členů panovnické rodiny. Společensky náročný byl v tomto ohledu zejména listopad, kdy na tradiční procesí od kostela sv. Petra k morovému sloupu na

³⁰⁴ V únoru 1719 sděluje Antonio Rambaldo Collalto z Vídně otci: " V neděli za osm dní bude pastýřská slavnost, kde se stanu vinařem, ale mé víno jsou pouze vinné listy a hrozny vyšité zlatem a stříbrem na mém kostýmu. Avšak čest tančit se čtyřmi arcivévodkyněmi mé výdaje vynahradí." KAZLEPKA (pozn. 49), s. 78 - 80.

³⁰⁵ *Avvisi italiani*, 12. leden 1697.

³⁰⁶ K úřadu nejvyššího podkoního: Martin SCHEUZ - Jakob WÜHRER, *Dienst, Pflicht, Ordnung und "Gute Policey". Instruktionbücher am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (eds.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 74 – 78.

³⁰⁷ Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, disertační práce, Masarykova univerzita v Brně 2007, s. 133 - 134.

³⁰⁸ Alternativním námětem mohla být tzv. selská svatba (*Bauernhochzeit*), které se účastnily "selské" páry pestré etnické provenience. SEITSCHKEK (pozn. 303), s. 76 – 77.

Příkopech (28. října) navazovala oslava výročí založení vídeňského biskupství v chrámu sv. Štěpána, krátce na to (15. listopad) v Klosterneuburgu svátek sv. Leopolda a konečně na sv. Ondřeje (30. listopadu) se v císařské kapli Hofburgu konala hlavní slavnost Řádu Zlatého rouna.³⁰⁹ Další z oficiálních (a nákladných) komornických úkonů představovala účast při slavnostních vjezdech cizích vyslanců a dalších významných hostů, k čemuž bylo zapotřebí adekvátně reprezentativního kočáru a počtu livrejovaného služebnictva.

Hrabě Gallas se také účastnil každoročních letních turnajů konajících se v zahradách císařské Favority. Během nich se mladí komorníci římského krále utkávali v zásahu cíle kopím, pistolí, mečem a "šipkami" (*Dart / Darde*).³¹⁰ Aktivním účastníkem tu býval i římský král Josef I., který se nejednou ocitl mezi vítězi. Nedílnou součástí byla pompézní výzbroj a ustrojení zápolících i jejich koní, livrejovaný doprovod každého z nich, slavnostní famfáry a bubnování. Některé turnaje byly pojaty jako soupeření dvou družstev. Porotu tvořili nejvyšší dvorští hodnostáři a zahraniční vyslanci, v obecenstvu se s císařskou rodinou sešel výkvět vídeňské aristokracie. V takovémto turnaji 24. července 1700 získal Jan Václav Gallas první cenu (stříbrnou vázu) v klání kopím, o rok později (20. srpna 1701) zvítězil ve střelbě pistolí.³¹¹

Tehdy už ovšem hrabě Gallas dosáhl i třetí zmiňované mety, totiž výhodného sňatku. Po smrti otce Františka Ferdinanda, jenž zemřel 4. ledna 1697, se Jan Václav ujal svého dílu dědictví; již 18. února mu holdovali jeho frýdlanští poddaní.³¹² Nečekané úmrtí mladšího bratra Rudolfa Humprechta ve Vídni 11. dubna 1699 učinilo z Jana Václava Gallase jednoho z nejbohatších vídeňských nápadníků. Majetný, udatný a ušlechtilý kavalír se s jednou z nejkrásnějších žen vídeňského dvora musel - přinejmenším od vidění - znát již delší dobu. Mladá Marie Anna Dietrichsteinová (1681 – 1704) byla dvorní dámou císařovny a v roce 1700 čerstvou dámou hvězdového kříže,³¹³ v neposlední řadě však též dcerou nejvyššího císařského podkoního Filipa Zikmunda Dietrichsteina (1651 - 1716). Jejich sňatek se stal velkou dvorskou událostí. V předvečer, 24. dubna 1700 se uskutečnila slavnostní serenáda a

³⁰⁹ Astrid WIELACH, *Die Ordensfeste der Ritter vom Goldenen Vlies im Spiegel der Wiener Zeremonialprotokolle (1665 - 1790)*, in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (eds.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 287 - 308; Anna Katharina STACHER GFALL, *Andreasfest des Ordens vom Goldenen Vlies im Spiegel der Wiener Zeremonial-Protokolle des Wiener Hofes der Jahre 1712 bis 1800*, tamže, s. 309 - 319.

³¹⁰ Stefan SEITSCHEK, *Karussell und Schlittenfahrt im Spiegel der Zeremonialprotokolle – nicht mehr als höfische Belustigungen?*, tamže, s. 357 – 434.

³¹¹ Gallasovu účast na těchto turnajích zaznamenávají *Avvisi italiani*, 24. července 1697, 1. září 1699, 24. července 1700 a 20. srpna 1701.

³¹² ROHN (pozn. 3), s. 304.

³¹³ Dámský řád Hvězdového kříže založila roku 1668 císařovna vdova Eleonora. Velmistřyní řádu byla vždy rakouská arcivévodkyně. Nezbytnou podmínkou udělení řádu bylo kromě zbožného a ctnostného chování prokazatelných 16 šlechtických předků. Hvězdový řád se stal, co by nejvyšší dámské vyznamenání v habsburské monarchii jakýmsi ceremonie protějškem Řádu Zlatého rouna. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1560, karton 443).

následně v neděli 25. vlastní svatba.³¹⁴ Gallasův skvostný a početný průvod zdejších šlechticů a hodnostářů (*pomposissima cavalcata di gran numero di cavalieri e ministri*), v němž se nacházeli i vyslanci Benátek a Savojska, projel mezi "nekonečnými davy přihlížejících" hlavními vídeňskými ulicemi od Dietrichsteinova paláce k Hofburgu, kde se s veškerými poctami uskutečnil svatební obřad.³¹⁵ Šlo o signifikantní dvorský sňatek závěru leopoldinské éry, kdy si v polovině případů brali císařští komorníci zdejší dvorní dámy.³¹⁶ Neméně ukázkově může Gallasův příklad posloužit jako doklad karierní strategie, neboť zde opět figuruje vlivný tchán, který - stejně jako v případě prvního sňatku Gallasova otce - významně podpoří budoucí kariéru svého zeťe. Jan Václav Gallas získal tímto manželským svazkem kromě krásné ženy a vlivného tchána rovněž nanejvýš reprezentativní obydlí.³¹⁷ Pár let předtím dostavěný Dietrichsteinův palác totiž patřil k nejvýstavnějším šlechtickým rezidencím barokní Vídně; byl nota bene nanejvýš prestižně situován v bezprostřední blízkosti Hofburgu.³¹⁸ Je přitom notoricky známé, jak s tehdejší okázalostí vídeňských aristokratických paláců kontrastoval vnější vzhled vlastního císařského sídla.³¹⁹ V létě 1702 se hrabě Gallas se svým tcháňem pravděpodobně zúčastnili prvního tažení římského krále k falcké Landavě zakončeného dobytím této pevnosti 10. září, o čemž svědčí položka "velký stan používaný u Landavy" (*Zelt so vor Landau gebraucht worden*) vídeňského palácového inventáře z roku 1719.³²⁰ Opakování tohoto triumfu o dva roky později se už muselo obejít bez Gallasovy přítomnosti, neboť byl na podzim 1703 vybrán za nástupce Jana Václava Vratislava z Mitrovic ve funkci císařského vyslance v Londýně,³²¹ s čímž úzce souviselo i jeho nutné povýšení do hodnosti říšského dvorního rady.³²² Hrabě Gallas byl tehdy dosud bez diplomatických zkušeností, rozhodujícím kritériem k této volbě tak zřejmě byla jeho pověstná movitost. Jan Václav se ovšem na cestu do Anglie vypravil až

³¹⁴ Herbert SEIFERT, *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Tutzing 1985, s. 117.

³¹⁵ *Avvisi italiani*, 28. duben 1700.

³¹⁶ Beatrix BASTL - Gernot HEISS, *Hofdamen und Höflinge zur Zeit Kaiser Leopolds I. Zur Geschichte eines vergessenen Berufstandes*, in: *Opera historice* 5, 1996, s. 201, 205).

Polovinu ze všech dvorských svateb (*Ehepakten des Hofstaates*) tvořily vzájemné sňatky dvořanů (tamže, s. 210).

³¹⁷ Palác pro své příležitostné vídeňské pobyty využívala i Gallasova matka Johana Emerencie, jak vyplývá z její korespondence z roku 1704. Rudolf ANDĚL, *Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690 – 1722)*, in: Marie VOJTÍŠKOVÁ (ed.), *Sborník příspěvků k době poddanského povstání r. 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 137.

³¹⁸ *LOBKOWITZPLATZ 2 - Geschichte eines Hauses*, Wien – Köln – Weimar 1991; Petr FIDLER, " ... alla moderna gebaut und vom sehr artigen gout ... ". *Das Palais Lobkowitz in Wien. Zur Frage des französischen Einflusses in der mitteleuropäischen Architektur des 17. Jahrhunderts*, in: *Acta Historiae Artium* 3, 1994, s. 145 – 174.

³¹⁹ Přimo k roku 1704: Milena LENDEROVÁ, *Casimir Freschot: Zpráva o vídeňském dvoře (Vídeň a habsburská říše očima francouzského benediktína)*, in: *Opera historica* 5, 1996, s. 293 - 308.

³²⁰ HS Clam - Gallas, inv. č. 1961, karton 549.

³²¹ Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, England (dále jen HHStA, England), Korrespondenz, karton 32, dekret, dato 3. listopad 1703.

³²² S ohledem na dobová ceremonielní pravidla nezbytné, aby se u cizího dvora působící a jednající diplomat honosil přinejmenším říšským hraběcím titulem či zastával post říšského dvorního rady. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 325.

se značným zpožděním, mj. pro vážné onemocnění své ženy, která nakonec skonala 16. února 1704. Prvorozená dcera zemřela po roce života (1701 - 1702) a tak byl jediným potomkem tohoto manželství syn Filip Josef (n. 1703) vyrůstající pro otcovu takřka permanentní nepřítomnost jako sirotek pod kuratelou babičky Johany Emerencie. Nakolik hlubokou ránou byla hraběti Gallasovi ztráta milované první manželky, dokládá skutečnost, že se znovu oženil až po celých 12 letech, a to se sestrou Marie Anny, Marií Ernestinou.

Vzestupy a pády evropských dynastií

Jan Václav Gallas se ocitl na poli mezinárodní diplomacie v obzvláště náročném období, během něhož museli Habsburkové v několika vlnách hájit svá teritoria jak na západě, tak na východě. Přelom 17. a 18. století byl rovněž érou zrodu novodobých velmocí, kterými se stalo Rusko Petra I. (1672 - 1725) a v důsledku níže vylíčených událostí významně posílená Anglie. Klíčovým faktorem evropských turbulencí se nicméně stala expanzivní politika Ludvíka XIV. (1638 - 1715) narušujícího dosavadní hegemonii císaře a vojensky ohrožujícího habsburská území i samotnou Říši. Vzhledem k nulové naději vlastního potomstva španělského krále Karla II. (1661 - 1700), evropská diplomacie intenzivně předjednávala další osud španělského trůnu. Přijatelným kompromisem se jevilo nástupnictví syna ambiciózního bavorského kurfiřta Maxe Emanuela, Josefa Ferdinanda, který ovšem již roku 1699 nečekaně zemřel. Když pak Karel II. počátkem listopadu 1700 skončil, uplatnili proti sobě dědické nároky jeho švagři, manželé dcer Filipa IV.: Francouzský král Ludvík XIV. a císař Leopold I. - oba prosazující za pretendenty své syny. Francouzský princ Filip tehdy byl jednak rychlejší, zároveň však své pretence opíral o testament zesnulého Habsburka. Bourbonskou hegemonii ovšem odmítaly Anglie a Nizozemí a uzavřely roku 1701 s Vídní alianci, k níž posléze přistoupily k Habsburkům dynasticky připoutané Portugalsko a strategicky situované Savojsko. Hrdinou těchto let se stal vojevůdce Evžen Savojský (1663 - 1736). Proti Vídni se naopak s francouzským králem spojil bavorský Modrý kurfiřt - Max Emanuel (1662 - 1726), jenž s vojskem vpadl do rakouského Podunají. Díky anglické spoluúčasti se 13. srpna 1704 podařilo vybojovat rozhodující bitvu u Höchstadtu, v jejímž důsledku byli Wittelsbachové dočasně vypuzeni z Říše. Následovaly dílčí úspěchy na západní i severoitalské frontě (bitva u Turína 1706), kde se proti bourbonským vojskům bojovalo o italskou část španělského dědictví. Za vydatné podpory Francie ovšem vypuklo v Uhrách povstání Františka II. Rákocziho (1676 - 1735), takže Vídeň se najednou ocitla v bezprostředním ohrožení i od východu. Válčilo se ovšem

také na severu, kde byla roku 1707 podepsána Altrandstädtská konvence mj. garantující náboženské svobody ve Slezsku. Prohraná bitva u Poltavy (1709) vzápětí oslabila expanzivního švédského krále Karla II., jehož smrt (1718) umožnila růst ruské hegemonie v severoevropské oblasti.

Koncem září 1703 se arcivévoda Karel zastavil na několik dnů v Praze, během nichž se mj. zúčastnil lovu v královské oboře v Bubenči a revírech u Brandýsa. Pak pokračoval dále přes Sasko a spojenecké Holandsko do Anglie, odkud se počátkem roku 1704 přeplavil do Lisabonu. Za vydatné podpory spojenců pak ovládl Barcelonu a zahájil letitý marný boj o nadvládu nad Španělskem. V Bamberku mezitím povinně konvertovala ke katolictví jeho budoucí nevěsta Alžběta Kristýna Brunšvicko-Wolfenbüttelská a po té, co se ve Vídni odbyla svatba (1707) *per procura*, vydala se i ona za asistence anglické flotily do Barcelony (1708).

Mezi habsburskými bratry narůstaly vzájemné kompetenční spory, především ohledně politiky prosazované na italských územích. Po vítězné bitvě u Turína dobyl Evžen Savojský Lombardii a císařská vojska se vydala směrem k Neapoli, kde bylo záhy nastoleno habsburské místokrálovství. Teprve bezprostřední přítomnost habsburské armády přiměla za dosti dramatických okolností papeže (1709) k uznání Karla (III.) španělským králem. Nečekaná smrt Josefa I. 17. dubna 1711 pak otřásla všemi vydobytými pozicemi. Hegemonie Španělska a dědičných zemí byla pro námořní mocnosti nepřijatelnou. Anglie tak zahájila tajná jednání s Bourbony a za příslib odstoupení Malorky a Gibraltaru opustila původní alianci. Mezitím ovšem musel Karel opustit Barcelonu, kde zanechal do roku 1713 Alžbětu Kristínu jako "guvernérku". Při mírových jednáních v Rastattu (1713/1714) byla Vídeň postavena před hotovou věcí: Bylo rozhodnuto o nástupnictví Filipa V., Habsburkům ze španělského dědictví připadla italská území a katolické Nizozemí (dnešní Belgie). Říši byla tehdy odňata klíčová území na levém břehu Rýna.

Šestnáctileté protiturecké války ukončil roku 1699 mír v Karlovicích. Sultánův útok na tehdy benátská teritoria Krétu a Peloponés v roce 1714 přivedl (1716) císařské vojsko Evžena Savojského opět na uherská bojiště. 5. srpna 1716 došlo k vítězné bitvě u Velkého Varadína, o rok později (18. srpna 1717) byl dobyt Bělehrad. 21. července 1718 pak došlo k podpisu mírové dohody v Požarevací. Většina významných územních zisků ovšem vzala za své během další války v letech 1737 - 1739.

Dalším se série válečných konfliktů se stala válka o polské nástupnictví. V roce 1733 totiž zemřel August Silný, který se stal polským králem díky své konverzi ke katolictví (1697). Se svými nároky tehdy vystoupil tchán francouzského krále Ludvíka XV., Stanislav Leszczyński (1677 - 1766), jenž v Polsku panoval během švédského intermezza 1707 - 1709. Za ruské asistence se nicméně prosadil syn Augusta Silného, Fridrich August II. (1696 - 1763). Tohoto sporu využily Francie se Španělskem k vojenské expanzi do Itálie, Lotrinska a Porýní, jejímž důsledkem byly v letech 1735 - 1737 dojednané územně - dynastické

rošády. Habsburkové přišli definitivně o jih Itálie, Lotrinsko mělo připadnout Leszczyńskému a po jeho smrti Francii, vévodům lotrinským pak jako odškodnění po smrti Gian Gastona Mediciho Toskánsko.³²³

Přestože habsburská říše na základě mírových dohod v Rastattu (1714) a v Požarevacu (1718) dosáhla největší geografické extenze, jednalo se o epizodické "finále", následované neustávajícími ztrátami a oslabováním geopolitického významu. Nejrůznější nároky, vznášené v souvislosti s nesourodým územním konglomerátem uvrhávaly Karla VI. během stále se proměňujících aliancí do čím dál tím větší izolace. Jasnými vítězi sumarizovaných válečných konfliktů se staly Francie s Anglií. Nebyly to ovšem pouze tyto dvě země, jejichž vzestup se udál na úkor proklamované i faktické moci Habsburků.

Agresivní politika krále Slunce, předpokládaná bitva o španělské dědictví, snaha zajistit si hlasy k volbě Karla VI. císařem a následně uznání Pragmatické sankce přinutily Vídeň k četným kompromisům uvnitř samotné Říše. Hierarchický *status quo* prvotně narušil nástup saského kurfiřta Augusta Silného na polský trůn (1697). Nenaplněné bavorské ambice záhy vzkypěly díky francouzskému našeptávání. Podpora braniborského kurfiřta Fridricha III. (1657 - 1713) pak byla vykoupena souhlasem s jeho proklamací pruským králem (1701). Současně s tím získal hannoverský vévoda příslib anglického trůnu, a zároveň je - opět jako výraz císařova vděku - povýšen na devátého říšského kurfiřta. Králem, a to pro změnu švédským, se konečně roku 1720 stává i hessenský landkrabí Fridrich (1676 - 1751). Titulárně "povýšení" protestanští vládci Hannoverska, Hessenska a Pruska následně vytvořili v rámci Říše silnou protiformaci katolické strany.

Závěrečné unisono císařské volby ve Frankfurtu 12. října 1711 umožnila admise devátého hannoverského hlasu, neúčast obou wittelsbašských kurfiřtů (dlících po vyřčené klatbě ve francouzském vyhnanství) a především švédská hrozba odrazující oba případné protikandidáty, braniborského a saského kurfiřta - intenzivně podporované Francií a papežem. Karel VI. byl ovšem zvolen za cenu totální rezignace na sebemenší posílení císařské autority uvnitř Říše. Během předvolebních jednání se navíc v ceremonielním chaosu odrazilo narušení dosavadních říšských heirarchií zapříčiněné novými královskými hodnostmi saského a braniborského elektora.³²⁴

³²³ Stefan SEITSCHKE - Herbert HUTTERER - Gerald THEIMER (eds.), *300 Jahre Karl VI. 1711 - 1740. Spuren der Herrschaft des 'letzten' Habsburgers*, Wien 2011.

³²⁴ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 320 - 337.

(Po)Stuartovská Anglie

Anglie prošla v 17. století poměrně bouřlivým vývojem. Po dvacetiletém revolučním období zde byli roku 1660 restaurováni Stuartovci. Nicméně absolutistické a rekatolizační tendence Jakuba II. (1633 - 1701) nastoupivšího na anglický trůn roku 1685, vyvolaly nespokojenost anglikánské církve, whigovských měšťanských vrstev i části toryovské šlechty. Situace eskalovala v roce 1688 po té, co bigotní královna Marie Modenská porodila následníka trůnu a Jakub II. oficiálně povolil katolickou víru. Opozice tehdy zintenzivnila vyjednávání s manželem Jakobovy prvorozené dcery, Vilémem III. Oranžským (1650 - 1702), který se 5. listopadu 1688 vylodil s vojskem v Anglii. Během tzv. Slavné revoluce (*Glorious Revolution*) anglický parlament sesadil Jakuba II. a jako spoluvladaře instaloval Marii II. (1662 - 1694) a Viléma Oranžského. Následným *Bill of Rights* se Anglie proměnila v konstituční monarchii, v níž získal rozhodující slovo parlament resp. politické strany whigů a toryů, které zcela ovládly scénu za posledního stuartovského panovníka. Tím se stala Jakobova nejmladší dcera Anna (1665 - 1714), provdaná roku 1683 za dánského prince Jiřího (1653 - 1708), která nastoupila po smrti svého švagra Viléma III. roku 1702. V roce 1701 byl potom vyhlášen *Act of Settlement* zajišťující nástupnictví na anglickém trůnu Hannoverké dynastii - protestantským potomkům vnučky Jakuba I. Žofie (1630 - 1714), dcery českého "zimního krále" Fridricha V. Falckého. Nejvýznamnější vnitropolitickou událostí éry královny Anny se stal *Act of Union*, jehož vyhlášením prvního května 1707 vzniklo spojením Anglie a Skotska Království Velké Británie.³²⁵ Vypuzeným Stuartovcům v Británii zůstávalo značné množství více či méně skrytých příznivců, což se týkalo především jejich skotské vlasti. Přirozenými zahraničními spojenci Jakuba II. byli Ludvík XIV. resp. jeho syn Filip V., a pochopitelně papež. Británii tak ohrožovalo po celou první polovinu 18. století nebezpečí jakobitského převratu, o který nepřestávali usilovat Jakobovi potomci: Syn James Francis Edward, zvaný též Starý Pretendent (1688 - 1766) a vnuk Charles Edward (1720 - 1788) vulgo Mladý Pretendent nebo též Bonnie Prince Charlie. Po smrti Ludvíka XIV. přesídlili Stuartovci do Říma, kde se jejich přímým ochráncem a vlivným spojencem stal

³²⁵ Roger HART, *English life in the seventeenth century*, London 1970, 117; Martin KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců*, Praha 1998 ; Edward CORP, *The Stuart Court in Rome*, London, 2003

Kliment XI.³²⁶ K pokusům o komplot a sesazení hannoverské dynastie docházelo opakovaně v letech 1708, 1719 a 1722, největší povstání se uskutečnila 1715/1716 a 1745.³²⁷

Co se společenského klimatu týče, představovala tehdejší Anglie ve srovnání se střední Evropou naprosto jiný svět. V důsledku Slavné revoluce došlo k liberalizaci politického, veřejného i zájmového života. Obchod, věda a umění prosperovaly. Zrušení oficiální cenzury vedlo k otevřené politické debatě a četným polemikám vedeným mj. na stránkách novin. Oblíbené žurnály (kupř. *Review* Daniela Defoe nebo Swiftův *Examiner*) a tištěné pamflety významně ovlivňovaly veřejné mínění, zejména v období voleb. Politici se naučili využívat literárního nadání známých umělců a filozofů. Na přelomu 17. a 18. století se londýnští gentlemani pravidelně scházeli v některém z klubů, kde nad lahví vína diskutovali politiku, literaturu a společenské novinky. Nejslavnějším z těchto spolků byl *Kit Cat Club* založený na sklonku vlády Viléma Oranžského. Sdružoval čelní stoupence politické strany whigů hájící výdobytky Slavné revoluce: náboženskou toleranci, nástupnictví hannoverské dynastie a s tím související válku s nejsilnějším katolickým protivníkem - a podporovatelem sesazených Stuartovců - Ludvíkem XIV. Za vlády královny Anny se *Kit Cat Club* scházel jednou týdně, a to buď ve svém salonku v Barn Elms nebo v některé z londýnských teveren, přes léto pak ve Flask Inn v Hampsteadu.³²⁸

Tehdejší londýnské noviny se svým charakterem nelišily od dnešních. Nechyběly v nich informace o všem, co je ve světě i v Anglii nového.³²⁹ Bylo možné se dočíst o chystaných dražbách obrazů, vzácných italských kreseb, významných knihoven, nejrůznějších koncertech, nebo třeba narazit na oznámení, že se manželka jistého lorda pohybuje po Anglii a dělá na manželův účet neoprávněně dluhy.³³⁰

Značné množství reklam upozorňovalo na knižní publikace všech žánrů (mj. několik edic "přesného" a "nejpřesnějšího" popisu bitvy u Blenheimu), programy kaváren, divadelní a taneční představení. Avízovaly se ovšem též nejrůznější technické novinky, vědecké experimenty, zajímavé přednášky. Nedílnou součástí byly také burzovní zprávy a informace

³²⁶ Pretendentovu výpravu v roce 1708 spolufinancoval papež. Marcus LANDAU, Rom, Wien, Neapel während des spanischen Erbfolgekrieges, Leipzig 1885, s. 368.

Po smrti královny Anny byly po Římě šířeny letáky podporující pretence Jakuba Stuarta na anglický trůn. HALV, karton 141, dopis Jana Václava Gallase Antonu Floriánu Liechtensteinovi, dato 29. prosinec 1714.

³²⁷ Antony KAMM, *The Jacobites*, Edinburgh 2009.

³²⁸ V letech 1700 - 1720 vytvořil podobizny členů klubu dvorní malíř Godfrey Kneller. *The Portraits of Members of the Kit Cat Club*, katalog National Portrait Gallery, London 1945.

³²⁹ Pozornost byla věnována kupř. i hroživé morové epidemii v Čechách 1713.

³³⁰ *On Saturday, August the 4th. in the great Room in the Ship Tavern in Greenwich, will be an extraordinary Consort of Vocal and Instrumental Musick, viz. Several Songs set by the best Masters: Particularly a Song of two Parts by Mr. Henry Purcel, never perform'd but once before in Publick. ... Tickets are deliver'd out at Mr. Blany's Sword Cutler near the Royal Exchange, and at the abovesaid Ship Tavern at Greenwich at half Crown each Ticket.*

Whereas the Lady Anderson, Wife of Mr. Brownlowe Sherard is eloped from her Husband, These are to give Notice to all Persons not to trust her in any kind, for her said Husband will not pay any of her Debts. (Daily Courant, 1. srpen 1705).

o případných bankrotech. Inzerce se týkala kupř. módních záležitostí, "nejkvalitnější" kávy, "zaručeně nešizené" čokolády, nejlahodnějšího čaje, přípravků na vlasy, skvělého čisticího na zuby, nové metody výuky mluvení a četby pro děti atd.³³¹

Během počátečních let vlády královny Anny anglickou politickou scénu ovládal okruh Johna Churchilla, vévody z Marlborough (1650 – 1722), mj. profitujícího z vlivu své ženy Sarah Jennings (1660 – 1744) - dávné královniny důvěrnice. Mocenský "triumvirát" tehdy Churchill utvořil s tchánem své dcery Sidneyem Godolphinem (1645 – 1712) zastávajícím 1702 - 1710 post nejvyššího pokladníka, a svým zetěm Charlesem Spencerem, hrabětem ze Sunderland (1675 - 1722), 1706 - 1710 státním sekretářem.³³² Tato funkce byla jedním z klíčových postů Státní rady (*Privy Council*), nejvyššího poradního orgánu královny a fakticky vládního tělesa. Její členové zároveň zasedali v jedné z komor Parlamentu. Churchillův klan byl jádrem whigovské *junty* ovládající až do roku 1710 anglickou vnitřní i zahraniční politiku a prosazující mj. protibourbonskou válečnou kampaň. Díky vlivu této frakce sdílející obdobné zahraničně-politické zájmy, se podařilo docílit aktivní účasti Anglie v konfliktu o španělské dědictví na straně rakouských Habsburků. V diplomatických jednáních stvrzujících toto klíčové spojení spočíval největší úspěch anglické mise císařského vyslance Jana Václava Vratislava z Mitrovic (1670 - 1712), na niž měl hrabě Gallas navázat.³³³ Několik měsíců před Gallasovým příjezdem vybojovali (13. dubna 1704) Churchill s Evženem Savojským slavné vítězství u Höchstadtu v samém srdci evropského kontinentu. Z obou generálů se stali dobří osobní přátelé, intenzivní osobní i písemný kontakt těchto válečných hrdinů a politiků je pak doložen i s oběma císařskými vyslanci pocházejícími z řad české aristokracie.

Der Posto in Haag ist angenehmer alss der hiesige

Jan Václav Gallas, který se kvůli komplikovaným rodinným (smrt manželky) a majetkovým (mj. koupě panství Grabštejn) záležitostem do Anglie vypravil až na sklonku roku 1704, se cestou na západ minul jak s navracejícím se Mitrovicem, tak s římským králem

³³¹ *Best Chocolate at 3 s per pound without Sugar, Excellent BOHEE Tea at 12 s. and clean JESUITS Bark at 4, 6, 8, to 10 s. per pound, and the best Coffee roasted, with good Encouragement to the Buyers, sold by Robert Fary, Druggist, near St Magnus Church, entring London Bridge. (The Post Man 17. březen 1705)*

³³² Právě vévoda z Marlborough a jeho zeť Spencer přijeli do Vídně jménem královny kondolovat k úmrtí Leopolda I. (Abel BOYER, *The History of Queen Anne*, London 1735, s. 179 - 180). Před závěrečnou audiencí 19. listopadu 1705 je Josef I. mj. provedl císařskými sbírkami kuriozit. (tamže, s.199).

³³³ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 61 - 104.

Josefem opuštějícím v roli vítěze již podruhé porýnskou Landavu. Teprve 9. ledna 1705 dorazil Gallas do Haagu a 16. února se nalodil (v Rotterdamu?) k 22 hodinové plavbě přes kanál do Harwicku. Během ní prožil skutečné drama („*eüssersten Lebens Gefahr*“), neboť ledová kra prorazila dno a námořníci pak celých 20 hodin usilovně odpumpovávali do lodi vnikající vodu.³³⁴ Tokto příznačně započal "po všech stránkách nepříjemný" anglický pobyt Jana Václava Gallase. Do Londýna hrabě dorazil 20. února a hned tři dny na to absolvoval privátní audienci u královny i dánského prince.³³⁵ Veřejná audience u tohoto královského páru se uskutečnila ve Windsoru až 6. září.³³⁶ Přestože není znám popis Gallasova oficiálního vjezdu do Londýna, lze jej rekonstruovat na základě analogických ceremonií, jež líčí dobové noviny. Slavnostní vjezd benátských vyslanců Erizza a Pisaniho, vyslaných Serenissimou k pravidelné gratulaci královnině u příležitosti výročí jejího nástupu na trůn, se uskutečnil 19.května 1707 "in very magnificent Manner". Po přistání v Greenwichi byli uvítáni hrabětem Cholmondeleyem a královským ceremoniářem Cotterellem. Na královském člunu se pak v doprovodu šestice královniných komorníků přeplavili do Toweru, kde je uctila velící jednotka vyvěšenou standardou a dělovými salvami. Po té byli v královnině kočáru, před nímž kráčelo padesát bohatě ustrojených pěšáků, dopraveni do Somerset House. Za nimi jel kočár prince Dánského, na koni pak kurýr Serenissimy, dále dvanáct pážat a dva trubači. První z celkem šesti kočárů těchto mimořádných benátských vyslanců měl zapřaženo osm (!) koní, zbylých pět po šesti. Následovalo osm pěšáků, šest jezdců a tři kočáry řádného benátského vyslance Cornara.³³⁷ Zbytek dlouhého konvoje tvořily kočáry a ekvipáž anglické šlechty. Před Somerset House byli ambasadoři přivítáni prvním královniným komorníkem a princovým podkoním. Na jejich počest tu byla uspořádána okázalá hostina a k jejich třídnímu pobytu připraveny přepychové apartmány zařízené se vši nádherou adekvátní počtům prokazovaným mimořádným vyslancům.³³⁸ 22. května se potom uskutečnila jejich veřejná audience ve Svatojanském paláci.³³⁹ Obdobně jsou líčeny i další vyslanecké

³³⁴ HHStA, England, Korrespondenz ,karton 39, Gallasova relace, dato 13. leden 1705; tamže, karton 41, Gallasova relace, dato 31. květen 1707.

³³⁵ Tamže, relace, 24. únor 1705.

³³⁶ Tamže, relace, 8. září 1705.

³³⁷ V letech byl 1702 - 1705 byl stálým benátským vyslancem v Londýně Alvise II. Mocenigo, jehož vystřídal Francesco Cornaro, který uskutečnil svůj slavnostní vjezd 23. dubna 1706 a hned dva dny na to (!) svou první veřejnou audienci.

³³⁸ Výstavný, palladiovsky adaptovaný Somerset House býval rezidencí Stuartovských královen. Do roku 1692 ho obývala Kateřina Braganza, za níž se palác stal nenáviděným centrem katolicismu. Během Slavné revoluce, ale i později londýnský dav opakovaně napadal místa katolické liturgie, mj. kaple římsky orientovaných ambasadorů.

V roce 1707 dala královna Anna Somerset House nákladně upravit na obydlí cizích vyslanců. Simon THURLEY, *Somerset House, The Palace of England's Queens 1551 - 1692*, London 2009, zejm. s. 72 - 74. V první polovině 17. století patřil Somerset House k cizími návštěvníky nevyhledávanějším londýnským pamětihodnostem. LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 145.

³³⁹ *London Gazette*, 19. květen 1707; BOYER (pozn. 332), s. 289.

vjezdy,³⁴⁰ takže lze předpokládat, že analogicky proběhlo i Gallasovo oficiální entré. Vyslancecké "vjezdy" bývaly velkolepou podívanou a zároveň plnily funkci důležitého sociálního rituálu, během něhož se pověřený diplomat stává oficiálním prostředníkem svého suveréna, a to se vší pompou a poctami, jimiž mu je od této chvíle okolí povinováno. První veřejná audience pak probíhala rovněž podle pevně stanoveného ceremonielu, nad kterým u anglického dvora po generace dohlížel rod Cotterellů.³⁴¹ Ve stanovený čas dorazilo k vyslancovu obydlí šestispřeží královského ceremoniáře (Charlese Cotterella) a dopravilo jej ke dvoru. V královské antekameře byl ambasador uvítán královniným komorníkem a posléze uveden k panovnici. Následujícího dne se ohlásili zahraniční vyslanci, kteří po té svého nového kolegu navštívili, což on následně opětoval; tímto formálním rituálem byly oficiální diplomatické vztahy navázány.

Královský pár tehdy střídavě pobýval v právě dokončovaném velkolepém Hampton Court [obr. 17] a menším oblíbeném sídle na kraji Londýna, Kensingtonském paláci [obr. 18], kam královna ze svých venkovských rezidencí rovněž příležitostně dojížděla na jednání Státní rady. Londýnské audience byly udíleny ve Svatojakubském paláci (*St. James Palace*). Nejenom letní měsíce trávila královna ve Windsoru.

Hlavním Gallasovým úkolem bylo zajistit, aby anglický parlament opakovaně schvaloval co největší finanční podporu pokračující válce proti Francii a bourbonským španělským pretencím. Zpočátku se tyto každoročně požadované "Kriegs-Spesen" pohybující se v řádech miliónů liber sterlingů dařilo prosazovat díky rozhodujícímu vlivu whigistických politiků, s nimiž pojily Vídeň od dob Vratislava z Mitrovic dobré kontakty i společné zájmy. Od úmrtí Leopolda I. pak Gallasovi - stejně jako všem ostatním tehdejšími habsburským diplomatům - komplikoval situaci narůstající nesoulad mezi Josefem I. a jeho bratrem Karlem, z nichž každý pověřoval ambasadory a zmocněnce vlastními úkoly, které nejenže nebyly dostatečně koordinovány, ale často si i navzájem protirečily. Dalším negativem byl značný nesoulad až averze, panující od samého počátku Gallasova londýnského pobytu mezi ním a stálým císařským rezidentem Johannem Philippem Hoffmannem, evidentní mj. z pravidelných relací hraběte. Gallas údajně nedlouho po svém

³⁴⁰ Kupříkladu vjezd francouzského mimořádného vyslance vévody z Aumontu počátkem července 1713 (*London Gazette*, 30. červen 1713) či mimořádných holandských vyslanců hraběte Welderena a Mons. Silvia 4. března 1727 (*London Gazette*, 5. březen 1727).

³⁴¹ Rod Cotterellů zastával funkci královských ceremoniářů po několik generací: Po Charlesi Cotterellovi (1641 - 1686), následoval Charles Lodowick (1686 - 1710), po němž nastoupil jeho syn Clement Cotterell (1710 - 1758). (http://en.wikipedia.org/wiki/Master_of_the_Ceremonies)

15. července 1710 nastoupil do funkce po svém otci Clement Cotterell (*The Post Boy*, 13. červenec 1710). V prosinci pak byl v novinách inzerován aukční katalog knihovny zemřelého Charlese Cotterella, jež měla být dražena 8. ledna 1711. Knihovna (*Bibliotheca Cotterelliana*) obsahovala velkou sbírku vzácných a pěkně svázaných knih v řečtině, latině, španělštině, italštině, francouzštině a angličtině (*The Post Boy*, 9. prosinec 1710).

příjezdu zahájil diskuzi s anglickými obchodními komisaři ohledně projektu vybudování labsko-odersko-dunajského kanálu.³⁴²

U příležitosti významných událostí, jakou se kupříkladu stala vojenská vítězství aliančních vojsk v Katalánsku a Flandrech v létě 1706, bylo v londýnské katedrále sv. Pavla (8. července) slaveno se vší pompou a za účasti královny Díkůvzdání. Londýn následně oslavoval po celý den. Hrabě Gallas nechal po dohodě s dalšími katolickými vyslanci (portugalský, savojský) ve své kapli sloužit dopolední Tedeum a po té uspořádal slavnostní oběd pro zdejší ministry, vyslance a další významné osobnosti (*alles wass gross von Cavalieren und Damen anÿetzo allhier ist*). Následoval ples s banketem a noční iluminace paláce.³⁴³ Další triumfální Díkůvzdání "unter dreÿmahliker lösung der stucken" se ve svatém Pavlu za přítomnosti královny a obou komor Parlamentu konalo posledního dne roku. Den předtím londýnský starosta slavnostně přijal hrdinného vévodu Churchilla; městem projížděly v královnině kočáru ukořistěné nepřátelské praporce, následované dlouhým konvojem nejvýznamnějších hodnostářů.³⁴⁴ Součástí oslav královniných třiačtyřicátých narozenin (17. února 1707) byla též do angličtiny přeložená italská opera.³⁴⁵

V březnu 1707 bylo ovšem ve Vídni rozhodnuto o Gallasově odvolání z Londýna a jeho jmenování nástupcem hraběte Van Goese v Haagu, zatímco anglickou agendu měl prozatimně spravovat Hoffmann. Hrabě Gallas by osobně velmi rád vyměnil Anglii za Nizozemí, jež je (jeho slovy) pohodlnější, levnější, má vyšší kredit, lépe se tam žije, funguje tam pravidelná korespondence a ušetří člověka nepříjemností cestování přes moře. Nicméně se musel omluvit s poukazem, že nedokáže dostatečně rychle opustit Londýn, a sice vzhledem k velkým finančním výdajům, jež ho stálo nedávné zařizování londýnského domu: "*... keiner meiner Vorfahren so vüll beschwerligkeit gehabt habe. sich von hier zu höben, worauf aber gar leicht zu andtworthen, dass auch keiner derselben mit einen so grossen Hauss weesen beladen ware, dan alle insgesambt en chambres Garnies gestanden seÿn, dahin gegen ich ein Haus jährl: mit 500. Pfund Sterling in bestand, und durchgehens mit meinen aigenen Mobilien versehener habe.*"³⁴⁶

Jan Václav Gallas se na podzim 1705 v Londýně zařídil skutečně s dosud nebývalou velkolepostí, a to v luxusním *Leicester House* [obr. 19] poblíž kostela sv. Martina.³⁴⁷ Panské sídlo, obklopené zahradou a polnostmi vybuďoval v letech 1631 - 1635 Robert Sydney,

³⁴² *Avvisi Italiani*, 14. srpen 1705.

³⁴³ HHStA, England, Korrespondenz, karton 39, Hoffmannova relace, dato 9. červenec 1706; karton 40, Gallasova relace z téhož dne.

³⁴⁴ Tamže, karton 41, Hoffmannova relace, dato 11. leden 1707.

³⁴⁵ Tamže, karton 41, Gallasova relace, dato 18. únor 1707.

³⁴⁶ Tamže, karton 41, Gallasova relace, dato 8. duben 1707; Hoffmannova relace, dato 15. Duben 1707.

³⁴⁷ JARNUT DERBOHLAV (pozn. 7), s. 176.

hrabě z Leicesteru. Tento anglický diplomat si ze své vyslanecké mise ve Francii (1636 - 1641) dovezl luxusní mobiliář, kterým novou londýnskou rezidenci vybavil. K hlavním prostorám [obr. 20] *Leicester House* patřily dlouhá galerie s koženými tapetami, velký sál s krbem z portlandského kamene, zelená antekamera s krbem a přijímací pokoj s krbem z černého a bílého mramoru.

Během své návštěvy Anglie se zde ubytovala česká "zimní královna" Alžběta, která tu také 13. února 1662 zemřela. Dům byl většinou pronajímán, mj. francouzskému vyslanci. Nová zástavba se širokými třídami propojujícími po velkém požáru roku 1666 starý Londýn s Westminsterem zasáhla i do okolí Leicesterova domu, který se tak ocitl při severní straně nového čtvercového náměstí. V letech 1698 - 1700 dal Philipp Sydney dům opravit (za 2000 liber) a nově zařídit (za 1500 liber), již roku 1705 však zemřel. Období největší slávy tohoto sídla však mělo nastat až po Gallasově odjezdu a epizodě 1712 - 1717, kdy v domě bydlel John Leveson hrabě Gower. V prosinci 1717 si totiž *Leicester House* i vedlejší *Savile House* pronajal Princ z Walesu (budoucí Jiří II.), který se po roztržce se svým otcem odstěhoval ze Svatojakubského paláce. Za pronájem domu, jenž obýval až do svého nástupu na trůn 1727, platil (stejně jako předtím Gallas) 500 liber ročně. Po deset let byl *Leicester House* centrem stoupenců opozice. Další členové královské rodiny pak dům obývali až do roku 1774, kdy si ho pronajal přírodovědec Ashton Lever, který zde v únoru 1775 otevřel proslulé muzeum *Holophusicon*. V roce 1789 došlo k dražbě veškerého majetku hrabat z Leicesteru a dům se slavnou minulostí byl v letech 1791 - 1792 demolován.³⁴⁸

Prvního května 1707 se stal Gallas svědkem velkolepých oslav (včetně obligátního Díkůvzdání) vyhlášení Unie obou království Anglie a Skotska, kterou oficiálně vznikla Velká Británie.³⁴⁹ Brzy na to odcestoval spolu s vévodou Churchillem do Haagu. Ovšem po té, co se z rozhodnutí Vídně neměl zúčastnit zdejších mírových jednání, absolvoval další z nebezpečných plaveb přes kanál zpět do Londýna. V Haagu se ovšem setkal jak s novým císařským zmocněncem hrabětem Filipem Ludvíkem Sinzendorffem, tak s princem Evženem, který odsud koncem května odjel do Bruselu.³⁵⁰ Někdy během první poloviny roku se hrabě Gallas nechal hrabě portrétovat [obr. 92] vyhlášeným umělcem a dvorním malířem Godfreyem Knellerem (1646 - 1723), jenž byl mj. autorem podobizen většiny tehdejších anglických prominentů, vévodu z Marlborough nevyjímaje.³⁵¹

Již během zimy žádal Gallas panovníka o povolení „kleiner Tour“ do Vídně a na své statky, a to ze stejných důvodů jako čtyři roky předtím (1702/1703) Vratislav z Mitrovic. Za

³⁴⁸ Edwin Beresford CHANCELLOR, *The History of the Squares of London*, London 1907, s. 141 - 171; F. H. W. SHEPPARD (ed.), *Survey of London, vol. XXXIV. The Parish of St. Anne Soho*, London 1966, s. 441 - 453.

³⁴⁹ HHStA, England, Korrespondenz, karton 41, Hoffmannova relace, dato 15. duben 1707.

³⁵⁰ *The Post Boy*, 9. květen 1707.

³⁵¹ Michael Morris KILLANIN, *Sir Godfrey Kneller and his Times, 1646 - 1723*, London 1948; J. Douglas STEWART, *Sir Godfrey Kneller and the English Baroque Portrait*, Oxford 1983.

proklamovanými "domácími záležitostmi" se ve skutečnosti skrývalo především intenzivní úsilování o zproštění londýnské ambasády.³⁵² Po císařském schválení Gallasovy dovolené hrabě absolvoval 24. července audienci u královny ve Windsoru a 7. srpna se přepravil královskou jachtou *William and Mary* na kontinent. Přes Nizozemí se odebral do Čech a počátkem září dorazil do Vídně,³⁵³ kde spolu se svým tchánem Dietrichsteinem a hrabětem Salmem řešili sanaci značných škod, způsobených na severu království švédským vojskem.³⁵⁴ Zatímco odvolání z Londýna nedocílil, byl pro své zásluhy následně (24. července 1708) – ovšem nikoliv zadarmo - odměněn funkcí nejvyššího českého maršálka a rovněž jmenován císařským tajným radou.³⁵⁵ Počátkem ledna 1708 Gallas opustil Vídeň a 9. února byl zpátky v Londýně.³⁵⁶ Ihned po návratu musel řešit velkou nepříjemnost, k níž došlo za jeho nepřítomnosti. Sekretář savojského vyslance Band, zatčený pro podezření ze špionáže, totiž přiznal, že obsah diplomatických depeší svého pána vyzrazoval Gallasovu italskému sekretáři Giovannimu Pietru Primolimu. Následně lord Sunderland zatkl jménem královny samotného Primoliho, který byl ostatně již delší dobu podezříván s udržování komunikace s jakobitským Římem.³⁵⁷ Během výslechu 2. února Primoli prohlásil, že nejednal na příkaz Gallase ani Hoffmanna a že jim získané informace nepostupoval. Po dvou týdnech věznění byl nakonec propuštěn.³⁵⁸ V této souvislosti je třeba zdůraznit, že vyslanci především katolických zemí v Londýně neměli - vzhledem k neustálému latentnímu nebezpečí jakobitských komplotů - rozhodně na růžích ustláno. Opakovaně tu docházelo k útokům zdejšího obyvatelstva na místa katolických bohoslužeb. Ostatně ani respekt vůči diplomatické imunitě se zde příliš nepěstoval. Kromě níže zmiňovaného španělského vyslance Canalese (1701) byl kupř. v červenci 1708 oficiálně atakován a pro údajné dluhy uvězněn ruský vyslanec Matvejev, jenž rozezlen okamžitě opustil zemi.³⁵⁹ Opakující se excesy dohnaly zdejší zahraniční vyslance v únoru 1709 k oficiálnímu protestu (*Observations of the Foreign Ministers on the Bill for preserving their Privileges*).³⁶⁰

Na přelomu září a října 1708 připlula do Portsmouthu arcivévodkyně Marie Anna Josefa - čerstvá nevěsta portugalského krále Jana V. a dynastická pojistka pokračujícího

³⁵² JARNUT DERBOHLAV (pozn. 7), s. 136, 312..

³⁵³ *The Post Boy*, 26. červenec 1707.

³⁵⁴ *The Post Man and the Historical Account*, 30. září 1707.

³⁵⁵ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 396.

³⁵⁶ *Daily Courant*, 15. leden 1708.

³⁵⁷ HHStA, England, Korrespondenz, karton 41, Hoffmannova relace, dato 13. leden 1708.

³⁵⁸ Tamže, Hoffmannova relace, dato 14. únor 1708. Podle Sedláčka měl hrabě Gallas Primoliho koncem srpna 1711 vyslat k císařské korunovaci do Frankfurtu, a to s cílem špehovat v přestrojení za Španěla tamního anglického vyslance lorda Petersborougha. SEDLÁČEK (pozn. 7), s. 74. Cílem tohto jednání mohla být snaha zabránit plánované dehonestaci hraběte Gallase před Karlem VI.

³⁵⁹ BOYER (pozn. 332), s. 355 - 356.

³⁶⁰ Tamže, s. 378.

spojenectví obou zemí.³⁶¹ Gallas, Hoffmann i mimořádný zmocněnec baron Zinzerling jí přijeli do přístavního města pozdravit. 28. října pak následovala smutná a osudová událost. Ve věku 56 let zemřel princ Dánský, o kterého královna do posledního momentu osobně pečovala. Mezi oběma manželi panovala mimořádná harmonie. Anna od této chvíle zanevřela na Kensingtonský palác, rezignovala na společenský život a držela se stále více v ústraní; začala jí také trápit podagra. Zásadními ovšem byly politické konsekvence, neboť se očekávaly významné změny na ministerských postech.³⁶² Čtyřiačtyřicetiletá královna měla za sebou celkem 18 porodů a ani jednoho živého potomka; rázně odmítla pobídku parlamentu k dalšímu sňatku.³⁶³ Tato myšlenka se stala obrovským politikem ovlivňujícím budoucí osud Anglie a zájmy obou stran: protestantské (převážně whigové) a katolické (toryové). Koncem února 1709 do Gallasova domu dorazil lord Sunderland, který vyjádřil královnino "údiv" nad tím, že tu císař kromě Gallase a rezidenta Hoffmanna drží ještě další ministry. Baron Franz Adolf Zinzerling - zdejší rezident Karla III. - byl prý ve styku s jakobity a podílel se na četných inrikách. Bylo vyhověno jeho požadovému odvolání; měl se odebrat do Holandska.³⁶⁴ Koncem dubna 1709 se Gallas s Churchillem opět plavili do Holandska, museli však řadu dnů čekat na příznivý vítr.³⁶⁵ Od 18. do 26. května byli přítomni haagským jednáním.³⁶⁶ Hrabě byl po smrti Dona Bernarda de Quiros 23. července 1709 jmenován prvním vyslancem „španělského krále Karla“ na zdejším mírovém kongresu, jehož se ovšem - se zřetelem k vídeňským pokynům - účastnil pouze nárazově. Současně s tím mu byla svěřena správa provincie Limburg; za obojím lze pravděpodobně spatřovat intervenci Vratislava z Mitrovic.³⁶⁷ V létě 1709 zaplavily Anglii tisíce německých uprchlíků z Porýní, kteří žádali o přepravení do Ameriky. Jejich celkový počet byl v polovině července odhadován na devět tisíc, z čehož většinu tvořili falšní protestanté a zhruba třetinu katolíci z Mohučska a Trevírsko. Nešťastníkům přebývajících zde ve stanech a provizorních přístřeších bylo rozhodnuto poskytnout menší finanční podporu, aby nemuseli žebrať, a následně je přesunout do Irska. Katolíci ovšem měli být na královniny náklady vybaveni pasy a přepraveni zpět do Holandska.³⁶⁸ V téže době do Londýna v rámci své "kavalírské cesty" dorazil kníže František Dominik Liechtenstein, a to v doprovodu stejného hofmistra, s nímž před dvaceti lety cestoval sám hrabě Gallas - Viléma Leopolda Richtera.³⁶⁹ Mladý kníže si 22. července 1709 vyjel v doprovodu císařského vyslance a vévody z Ormondu do Woolwich

³⁶¹ HHStA, England, Korrespondenz, karton 41, Hoffmannova relace, dato 8. říjen 1708.

³⁶² Tamže, Hoffmannovy relace, dato 9. a 13. listopad 1708.

³⁶³ Tamže, karton 42, Hoffmannova relace, dato 8. únor 1709.

³⁶⁴ Tamže, Gallasova relace, 1. březen 1709.

³⁶⁵ *Daily Courant*, 30. duben 1709.

³⁶⁶ MACH (pozn. 7), s. 8.

³⁶⁷ JARNUT DERBOHLAV (pozn. 7), s. 403.

³⁶⁸ hosta, England, Korrespondenz, karton 42, Gallasovy relace, dato 23. červenec a 9. září 1709;.

London Gazette, 15. září 1709.

³⁶⁹ HHStA, England, Korrespondenz, karton 41, Gallasova relace, dato 23. červenec 1709.

prohlédnout válečnou loď *Royal Anne Galley*.³⁷⁰ Jakési styky hrabě Gallas v Londýně udržoval s tamním advokátem Brusterem, jak dokládá podnes dochovaná trojdílná ženevská (Tremiliova - Juniova) bible, kterou Gallas obdržel darem před vánoci 1710.³⁷¹

Od druhé poloviny roku jsou stále patrnější vnitropolitické změny. Královna se obklopuje toryy, vliv churchillovské kliky upadá. V zemi sílí kritika nepřiměřených válečných výdajů a jejich efektivity. Vévoda z Marlborough se stahuje do ústraní, během pobytů v Anglii dlí zpravidla na venkově, především v Blenheimu, kde vzniká monument jeho válečné slávy.³⁷² Katalyzátorem stoupajícího napětí se stal proces s politikem a anglikánským knězem Henrym Sacheverellem (1674 - 1724), který během svých kázání (m. j. v katedrále sv. Pavla) v druhé polovině roku 1709 ostře napadl katolickou církev a whigovskou politiku. Dotčení - především Sidney Godolphin - pak iniciovali soudní proces konající se 21. března 1710 a svým rozsudkem suspendující Sacheverella na tři roky a příkazující veřejně spálit jeho tištěná kázání.³⁷³ Bezprostředně následovaly veřejné nepokoje a četné excesy vůči neanglikánským církvím a kostelům; nebylo daleko ke skutečnému povstání.³⁷⁴ Zároveň se nebývale vyostřily vzájemné invektivy a četné pamflety whigů a toryů. Královna se konečně odhodlala k rezolutnímu zákroku proti whigům. V červnu byl penzionován lord Sunderland, což prý ale toryům stačit nebude. "Velký pokladník" Godolphin, připravený rezignovat ihned po schválení (válečného) rozpočtu parlamentem, byl odvolán již 19. srpna, o čemž se okamžitě mluvilo po všech londýnských tavernách. Nahradil ho Robert Harley (1661 - 1724). Druhým terčem toryů byl samotný vévoda z Marlborough, jehož měl v čele armády vystřídat protestantský brunšvický kurfiřt.³⁷⁵ Prvního října následovaly další změny, státním sekretářem se stal St. John - dle Gallase pyšný a svéhlavý muž.³⁷⁶ V následujících volbách do dolní komory Parlamentu triumfovali toryové. Počátkem ledna 1711 pak královna během nápadně krátké audience Churchillovi s chotí i Sunderlandovi otevřeně vyslovila svou nepřízeň.³⁷⁷ Gallase, který měl být dle instrukcí Karla III. již dávno přítomen v Holandsku, v Londýně zdržoval příkaz císaře a prince Evžena setrvat, dokud Parlament neprojedná další válečné výdaje.³⁷⁸ Za takto nepříznivě se vyvíjejících okolností ho prý neměl kdo nahradit,³⁷⁹ Janu Václavovi tak bylo souzeno dopít svůj zdejší kalich hořkosti do dna. Nebylo totiž pochyb o tom, že nastoupivší toryové jsou jak proti válce, tak proti spojení s katolickými

³⁷⁰ *The Post Boy*, 21. červenec 1709.

³⁷¹ Viz příloha 6, pol. B VI/80.

³⁷² HHStA, England, Korrespondenz, karton 42, Gallasova relace, dato 26. listopad 1709; karton 43, Hoffmannova relace, dato 31. leden 1710.

³⁷³ BOYER (pozn. 332), s. 399.

³⁷⁴ HHStA, England, Korrespondenz, karton 43, Gallasova relace, dato 15. červenec 1710.

³⁷⁵ Tamže, Gallasova relace, 19. a 22. srpen 1710.

³⁷⁶ Tamže, Gallasova relace, 30. a 31. říjen 1710.

³⁷⁷ Tamže, karton 48, Gallasova relace, 13. leden 1711.

³⁷⁸ Tamže, karton 46, Gallasova relace, 19. září 1710.

³⁷⁹ MACH (pozn. 7), s. 12.

Habsburky, a rozhodně tedy nebudou štědrí. Počátkem prosince 1710 anglický parlament proklamoval, že anglikánská církev je "základním sloupem monarchie a nejpevnější hrází proti papežství".³⁸⁰ Proměna vnitropolitické situace se okamžitě odrazila v obratu anglické zahraniční politiky. Záhy bylo zjevné, že Anglie tajně vyjednaná s Francií.³⁸¹ Po smrti císaře Josefa šlo rakouské straně především o to, aby Angličané zajistili bezpečí Alžběty Kristíny v Barceloně po té, co se Karel odebere k císařské korunovaci do Frankfurtu.³⁸² Gallas v této věci doporučoval neztrácet čas a vyslat k anglickému dvoru co nejvlivnější osobu,³⁸³ čímž byl míněn evropský hrdina Evžen Savojský. Situace se však nečekaně vyhrotila, což prý hraběte nepřekvapilo, neboť již delší dobu něco podobného očekával.³⁸⁴ O kauze poměrně otevřeně informovaly britské noviny.³⁸⁵ Hrabě se prý po vytouženém svolení Vídně chystal k odjezdu z Anglie a v té souvislosti 26. října požádal o vystavení pasu a sdělení termínu závěrečné audience v Hampton Court. Kromě vyhýbavých odpovědí mu bylo o dva dny později prostřednictvím ceremoniáře Cotterella doručeno královnino vykázaní od dvora. Podle zpráv v *The Post Boy* mělo být Gallasovo chování v poslední době "no Means agreeable". Údajně vyvolal svými nepřiměřenými kroky (rozkrytí tajných britsko-francouzských jednání) nesoulad mezi královnou a Vídní. Novinami byl připomenut obdobný případ španělského vyslance markýze Canalese z roku 1701. Na Gallasovu žádost o sdělení explicitní příčiny, mu bylo vzkázáno, že královna prý bude informovat přímo císaře.³⁸⁶ Hrabě za útokem proti své osobě spatřoval nového státního sekretáře St. Johna snažícího se maximálně oslabit prorakouskou stranu. Ten si za tímto účelem mj. prostřednictvím Gallasova zpovědníka Françoise Gaultiera "opatřil" jeho korespondenci. Císařský vyslanec byl údajně příliš známý, populární a vlivný, což nové toryovské garnituře vůbec nevyhovovalo.³⁸⁷ Počátkem prosince 1711 se hrabě Gallas nalodil v Greenwichi a odplul z Anglie.³⁸⁸ Když pak počátkem ledna ve snaze zachránit situaci - nebo alespoň reputaci svého přítele, zapuzeného vévody Churchilla - do Londýna dorazil princ Evžen Savojský, ubytoval se také v (exgallasovském) Leicester House.³⁸⁹ Dalším habsburským stálým vyslancem v Londýně se stal po nástupu hannoverské dynastie v letech 1715 - 1717 hrabě Otto Chrisoph Volckra.³⁹⁰ Císařský rezident Hoffmann působil v Londýně až do své smrti 4. března 1724.³⁹¹

³⁸⁰ HHStA, England, Korrespondenz, karton 43, Gallasova relace, dato 2. prosinec 1710.

³⁸¹ Tamže, karton 48, Gallasova relace, 9. září 1711.

³⁸² Tamže, Gallasova relace, 11. září 1711.

³⁸³ Tamže, Gallasova relace, 25. září 1711.

³⁸⁴ Tamže, Gallasova relace, 27. listopad 1711.

³⁸⁵ Záležitost rovněž podrobně popisuje BOYER (pozn. 332), s. 521 - 522.

³⁸⁶ *Evening Post*, 30 říjen 1711; *The Post Boy*, 30. říjen, 1. a 3. listopad 1711.

³⁸⁷ HHStA, England, Korrespondenz, karton 48, Gallasova relace, dato 2. prosinec 1711.

³⁸⁸ *The Post Boy*, 1. prosinec 1711.

³⁸⁹ Max BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen*, III, Wien 1964, s. 83

³⁹⁰ MACH (pozn. 7), s. 340.

³⁹¹ JARNUT DERBOHLAV (pozn. 7), s. 529.

S odstupem času a za změněné politické konstalace píše Abel Boyer (1722/1735), že prý žádný z vyslanců, kteří zde kdy pobývali, neměl lepší a spravedlivější povahu a nebyl tak uznávaný a oblíbený u všech kdo se s ním setkali. Gallas prý, přes svůj velkolepý způsob života, vždy včas a přesně uhradil veškeré pohledávky, takže byl mj. velmi vychvalován zdejšími živnostníky a řemeslníky. Jeho odjezd tak údajně vyvolal všeobecný zármutek.³⁹² Po té, co se s nástupem Jiřího I. politické kyvadlo opět vychýlilo na stranu whigů, vrátil se ke tři roky staré kauze list *English Examiner*: "Na čí popud byl císařův vyslanec Gallas vypuzen od dvora kvůli kritice těchto separátních jednání, jež byla v rozporu s dohodou velké aliance i ujišťováním vůči Vídni? A jestliže hrabě konal jen svou povinnost, nebyl postup vůči němu urážkou? Lze takto nakládat s vyslanci, aniž by jim byl sdělen důvod? Je nyní spokojen ten kdo to tehdy královně poradil?"³⁹³

Auss Englandt mit der Pagage kommende Hunde

Obraťme nyní pozornost od událostí politicko-diplomatických k otázkám uměleckohistorickým. Slavnou revoluci (1688/1689) přirozeně následovala podstatná obměna politických elit. Zatímco mnoho příznivců stuartovské dynastie uprchlo nebo bylo uvězněno, neminula podporovatele Viléma Oranžského králova přízeň. Sociální vzestup nových vévodů (Buckingham, Montagu, Manchester, Devonshire, Kent, Marlborough ad.) se následně odrazil i na jejich stavební činnosti. Zároveň však v ústraní nadále přebývali též někteří méně výrazní exponenti stuartovské éry. S restaurací (1660) se v Anglii uplatnil rovněž silný vliv francouzského dvorského umění, posílený úzkými vazbami královské dynastie s Ludvíkem XIV. Do jisté míry se může zdát pozoruhodnou skutečnost, že tato francouzská orientace - mísící se ovšem s konstantním obdivem k italskému umění - přetrvává i během následujícího období. Teprve smrtí královny Anny (1714) se ambivalentní období "anglického baroka" uzavřelo. Hned následujícího roku se publikací *Vitruvius Britannicus* (1715 - 1725) co by manifestem nového slohu přihlásil o slovo neopalladianismus hannoverské éry.

Následující stručné resume anglické architektury kolem 1700 je vysoce relevantním, neboť archivní prameny dokládají, že hraběte Gallase (a nejenom jeho) tyto záležitosti zajímaly a za pár let sehrály nemalou roli při výstavbě jeho pražského paláce (viz kapitola Pražský palác). "Anglický barok" období 1660 - 1714 se vyznačuje osobitou syntézou

³⁹² BOYER (pozn. 332), s. 521 - 522.

³⁹³ *English Examiner*, 24. únor 1715.

italských, francouzských, nizozemských vlivů a domácí tradice. Jeho hlavním reprezentantem je Christopher Wren (1632 - 1723). Tento všestranně talentovaný muž koordinoval výstavbu nového Londýna po zhoubném požáru 1666. Jeho takřka celoživotním dílem se stala katedrála sv. Pavla budovaná od roku 1670 a kompletně dokončená v roce Gallasova odjezdu (1711). V letech 1682 - 1689 vznikl královský špitál v Chelsea. Kromě obnovy Whitehall (zničené požárem 1698) a zámku ve Windsoru se Wren během oranžské vlády soustředil především na přestavby Kensingtonského paláce (1689 - 1696) a monumentálního Hampton Court (1689 - 1700) - nejoblíbenějších sídel královského páru. Původní panovnická rezidence v Greenwich situovaná pár mil po proudu Temže pod Londýnem, byla přebudována ve velkorysém duchu kontinentálního barokního urbanismu. Palladiánský Queen's House (1614 - 1617) Iniga Jonese se tehdy stal pohledovou dominantou monumentálního, symetricky komponovaného komplexu královského špitálu vybudovaného v letech 1694 - 1742. Nejenom zde Wren úzce spolupracoval s oběma dalšími předními anglickými architekty této éry, Nicholasem Hawksmoorem (1661 - 1736) a Johnem Vanbrughem (1664 - 1726). Majestátní Greenwichi - ležící na vodní spojnici Londýna s kontinentem - připadla úloha ceremoniální brány anglické metropole, analogická římskému náměstí Piazza Poppolo. Sem připlouvaly lodě významných oficiálních hostů, jak již bylo zmíněno výše. John Vanbrugh je též autorem dvou nejvelkolepějších anglických "barokních" zámků. V letech 1699 - 1712 vybuvoval v Yorkshiru venkovskou rezidenci Charlese Howarda [obr. 25] a krátce na to zahájil budování Churchillova Blenheimu (1705 - 1724). Velkolepé sídlo pojmenované po slavné bavorské bitvě vzniklo na pozemcích darovaných vévodovi z Marlborough (tehdy ještě) vděčnou královnou. Anglický parlament následně schválil její výstavbu za veřejné peníze, což ve svém důsledku posléze proti Churchillovi tím více popuzovalo veřejné mínění. Zámek Chatsworth (1687 - 1707) [obr. 27] počal pro hofmistra Viléma Oranžského, Williama Cavendishe, vévodu z Devonshire budovat architekt William Talman, na něhož pak navázal Thomas Archer (?). Majestátní sídlo Burley on the Hill (od 1696) [obr. 29] pro Daniela Finche hraběte z Nottinghamu navrhl zřejmě přímo Christopher Wren.³⁹⁴

Vedle uvedených anglických tvůrců připadla rozhodující úloha též oranžskému dvornímu architektovi Danielu Marotovi (1661 - 1752), který přišel po Slavné revoluci s novými panovníky do Anglie a ve zdejší tvorbě navazal na své dílo započaté v Nizozemí. Marot, který byl synem francouzského architekta Jeana Marota (1620 - 1679) a žákem Jeana Le Pautra (1618 - 1682), vstoupil do oranžských služeb co by hugenotský emigrant v roce 1685. Jeho prostřednictvím se tak do země nejsveřepějšího protivníka "krále Slunce" rozšířil bezprostřední vliv francouzského dvorského umění, jehož přední ukázkou se stalo oblíbené

³⁹⁴ John SUMMERSON, *Architecture in Britain. 1530 to 1830*, New Heaven 1993, s. 173 - 294.

sídlo místodržitelského páru, zámek Het Loo (1684 - 1686). Marot se rozhodujícím způsobem podílel na projektování interiérů i zahrad královské rezidence Hampton Court. Marotovy interiérové návrhy - do značné míry inspirované Jeanem Berainem - se staly díky tištěným edicím záhy plošně rozšířenými.³⁹⁵

Z titulu své profese měl hrabě Gallas návštěvy anglických královských rezidencí na denním programu, což ostatně dokládají i jejich veduty, které si z Anglie přivezl spolu s dalšími obrazy.³⁹⁶ V daném případě se pravděpodobně jednalo o vyobrazení vzniklá podle proslulých předloh vedut královských sídel (1702/1703) Leonarda Knyffa (1650 - 1721), jež byly převedeny do grafiky Johannesem Kipem (1653 - 1722) a staly se pak součástí významné topografické publikace *Britannia Illustrata* (1707 - 1709), nalézající se mj. v gallasovské knihovně.³⁹⁷ Přední místo mezi tehdejšími panovnickými rezidencemi náleželo nepochybně "anglickému Versailles" - zámku v Hampton Court [obr. 17], nad jehož budováním a výzdobou kromě Wrena a Marota dohlížel i vévoda Ralph Montagu - bývalý anglický vyslanec ve Francii a dobrý znalec módního kontinentálního stylu. Celý dvůr se do nové rezidence poprvé odebral na konci října 1699. Státní rada zde zasedala v proslulé králově *Cartoon Gallery* vyzdobené Raffaelovými předlohami tapiserií Sixtinské kaple. Královna Anna si pro sebe nechala upravit původní parádní apartmán Viléma Oranžského [obr. 23]. Na výzdobě interiérů se podílel neapolský malíř Antonio Verrio (1636 - 1707) působící od roku 1665 ve Francii, kde se s ním potkal výše zmiňovaný vévoda Montagu. Na jeho pozvání přišel v roce 1672 Verrio do Anglie a zde působil ve funkci dvorního malíře až do konce svého života. Právě Verrio je autorem výzdoby většiny svrchu uvedených staveb. V letech 1675 - 1684 provedl výmalbu severní partie zámku ve Windsoru, roku 1704 pak dokončil výzdobu Královského schodiště [obr. 21] v Hampton Court - hlavního oficiálního vstupu ke královi / královninu parádnímu apartmánu.³⁹⁸ Zatímco spodní partii schodištní haly dekorují grisaillové trofeony, dominuje horní části figurální stafáž rozmístěná do monumentálního rámce iluzivní architektury. Typologicky toto řešení vychází ze schodiště v Het Loo,³⁹⁹ přičemž předobrazem obou bylo proslulé versaillské schodiště Ambassadorů (1672 - 1679), po němž ke králi Slunce přicházeli veškeří zahraniční hosté.⁴⁰⁰ V letech 1725 -

³⁹⁵ Reinier BAARSEN - Phillip M. JOHNSTON - Gervase JACKSON STOPS - Elaine EVANS DEE (eds.), *Court and Colonies. The William and Mary Style in Holland, England and America*, New York 1988.

³⁹⁶ Příloha 6, pol. P I/346, 348, 349.

³⁹⁷ Příloha 6, pol. B IV/40.

³⁹⁸ Simon THURLEY, *Hampton Court. A Social and Architectural History*, London 2003.

³⁹⁹ Renier BAARSEN, *The Court Style in Holland*, in: Reinier BAARSEN - Phillip M. JOHNSTON - Gervase JACKSON STOPS - Elaine EVANS DEE (eds.), *Court and Colonies. The William and Mary Style in Holland, England and America*, New York 1988, s. 15.

⁴⁰⁰ Za účelem striktní institucionalizace návštěv u dvora zřídil Ludvík XIV. dva nové úřady: *Intoducteur des Ambassadeurs* a *Intoducteur des Princes Étrangers*. Cizí kavalerie se ve stanovený den v doprovodu svého vyslance dostavili do *Antichambre des Ambassadeur*, odkud je pak zmiňovaný *Intoducteur* uvedl k audienci. LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 128 - 129 .

1727 pak vzniklo i obdobně pojaté královo schodiště Kensingtonského paláce, jehož autorem je William Kent.⁴⁰¹

Významným holandským importem a novinkou uplatňující se od 70. let 17. století byla nová výsuvná ("anglická") okna (*sash windows*), jejichž domácí inovace je připisována anglickému vědci Robertu Hookovi (1635 - 1703) - londýnskému geodetovi a asistentovi Christophera Wrena, participujícímu na přestavbě Londýna po požáru 1666. Princip anglických výsuvných oken [obr. 23, 24] spočívá v uplatnění kovových závaží zabudovaných do bočnic okna a udržujících ho v otevřené poloze. Tento složitý mechanismus se až do počátku georgiánské éry uplatňoval vesměs výlučně u prominentních staveb královských či vysoce postavených aristokratických objednavatelů.⁴⁰²

Anglie a Nizozemí byly nejpokročilejšími evropskými zeměmi v oblasti řemeslné výroby a jako takové významně přispěly k proměnám kontinentální kultury bydlení. Oba státy od samého počátku 17. století prostřednictvím svých Východoindických společností čile obchodovaly s Orientem a zásobovaly evropský trh širokým sortimentem vysoce žádaného exotického zboží všeho druhu. To se zde ostatně záhy počalo též poměrně zdatně imitovat. Díky progresivnímu preindustriálnímu vývoji, čilé výrobě i obchodu byly Anglie s Nizozemím rovněž významnými exportéry rozmanitého artiklu mechanické a technické povahy (hodiny, barometry, dalekohledy, kompas, dveřní zámky, okna atd.). Víme, že hrabě Gallas (stejně jako před ním Vratislav z Mitrovic) z Londýna zasílal žádané prvky interiérového vybavení pro tehdy budované vídeňské rezidence prince Evžena Savojského.⁴⁰³ Královna Marie II. si z Holandska přivezla též módní zálibu v orientálním porcelánu a jeho evropských imitacích. Její proslulé sbírky, soustředěné především v Kensingtonském paláci [obr. 34], náležely k největším svého druhu v Evropě.⁴⁰⁴

Jan Václav Gallas - pověstný svou nádherou milovností - se uvedenými módními trendy a pozoruhodnými novinkami přirozeně inspiroval, což výmluvně dokládají písemnosti uchované v rodinném archivu. Ty prozrazují, že si hrabě ze své anglické mise dovezl kromě řady maleb (viz příloha 6),⁴⁰⁵ dovezl rovněž další předměty umělecké a uměleckořemeslné povahy. Vedle žánrových obrazů a pláten zachycujících královská sídla, slavnostní výjevy a přední reprezentanty anglického politického života, odesílal hofmistr Dienebier z Londýna též monumentální portréty na kontinentu obdivovaných anglických loveckých psů.⁴⁰⁶ S

⁴⁰¹ Edward IMPEY, *Kensington Palace*, London - New York 2003.

⁴⁰² Hentie LOUW, *A constructional history of the sash-window, c. 1670 - c. 1725*, in: *Architectural history*, 41, 1998, s. 82 - 130; resp. 42, 1999, s. 173 - 239

⁴⁰³ BRAUBACH (pozn. 389), V., s. 74 a 370. Tématu se naposledy věnovala Ulrike SEEGER, *Městský palác prince Evžena ve Vídni jako možný zdroj pro Jana Václava hraběte Gallase*, in: *Život pražských paláců*, Documenta Pragensia 28, 2009, s. 109 - 124.

⁴⁰⁴ Mark HINTON - Oliver IMPEY (eds.), *Kensington Palace and the Porcelain of Queen Mary II*, London 1998.

⁴⁰⁵ Konkrétně položky: P I/320 - I/379.

⁴⁰⁶ HS Člám - Gallas, inv. č. 1468, karton 418.

gallasovskou bagáží bylo na podzim 1711 do Čech přepravováno i 34 živých loveckých psů [obr. 32], dále pak i tamní drůbež.⁴⁰⁷ List přiložený Dienebierem k hraběcím zavazadlům, transportovaným zřejmě závěrem roku 1711, obsahuje detailní popis zasílaného "kabinetu", v němž se mj. nacházel "model" schodiště pro pražský Gallasův palác a dále Dienebierovi náležící "model postele" (*Model Vor Einer stiegen, wie solche in dem Prag Hauss gemacht werden solle; Ein Model von Einem beth, so mier Gehörrig.*). Do černého lakovaného kabinetu (*schwartz Ost Indischer Schreibkasten*) byl potom vložen soubor grafik určených k zařízení interiéru čerstvě přikoupeného grabštejnského zámku. Ten kromě "východoindického obrazu na zlaceném pozadí" sestával z 25 mědirytů Rubensovy galerie pařížského Lucemburského paláce, 7 mědirytů Rafaelových kartonů z Hampton Court, 9 reprodukcí špalírů zhotovených podle Tiziana a darovaných savojským vévodou Johnu Churchillovi, Rubensova Ukřížování a Nanebevzetí P. Marie, rodokmenu španělské královny, vedut amsterdamské radnice a dalších tamních staveb, vyobrazení opevňovacích prací, stavby lodi a konečně francouzské akademie.⁴⁰⁸ Anglickými tituly byla dopněna rovněž hraběcí knihovna; mnohé z nich se dochovaly dodnes (viz příloha 7, B IV).⁴⁰⁹

Mezi hraběcími akvizicemi pochopitelně nescházel oblíbený anglický (a holandský) nábytek reprezentovaný na kontinentu zpravidla kabinety, hodinami a především komfortními vyplétanými a čalouněnými křesly a židlemi s područkami a vysokými opěradly [obr. 35].⁴¹⁰ Přestože se přesný separátní soupis nedochoval, figurují v pozdějších soupisech gallasovských dědických podílů mj. tyto namnoze vysoce oceňované *Englische Sachen*: Anglické hodiny z ořechového dřeva *von Quari* jdoucí po celý rok (oceněny na 500 zl.); černý lakovaný anglický kabinet s nástavcem o 16 kusech porcelánu (12 horních a 4 spodních - *auf dem Fuess*) - 400 zl; tři šestidílné "východoindické" paravany (*Spanische Wandt*), a to skleněný (375 zl), "osazený kameny" (375 zl.) a (rozbitý) černě lakovaný (50 zl.); pěkná japonská černě lakovaná truhla (350 zl.); soubory kabinetních či krbových nástavců (*Aufsatz*) z černého zlaceného (12 kusů, 400 zl.), barevného (13 kusů, 200 zl.) a modrobílého (11 kusů, 100 zl.) porcelánu; 72 kusů japonských krbových kachlů (123 zl.); podlouhlý černě lakovaný anglický čajový stůl (35 zl.); šest anglických vyplétaných židlí s opěrkami a jedno takové křeslo, dále dvě žluto-bíle čalouněná anglická křesla bez opěrek (vše 50 zl.); anglický čtverhraný koš; dva kovové "indiánští" ptáci [obr. 33] a četné *Indianische Bilder*.⁴¹¹ Z Anglie či Nizozemí rovněž pocházely tapety, špalíry a značné množství modrobílých, černých i

⁴⁰⁷ Zaujetí střeoevropské barokní aristokracie v anglických psech dokládá též korespondence Leopolda Šlika s Františkem Josefem Černínem. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 368.

⁴⁰⁸ HS Clam - Gallas, inv. č. 1468, karton 418, složka „věci dovezených z Anglie“.

⁴⁰⁹ Konkrétně položky: B IV/5 až 7, 12, 21, 23, 34, 35, 37, 38, 40, 41, 44, 45, 47 až 50, 52 až 54, 58, 65, 77.

⁴¹⁰ Adam BOWETT, *English Furniture 1660 - 1714. From Charles II. to Queen Anne*, Woodbridge 2002.

⁴¹¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1981, karton 549.

barevných nádob z porcelánu a majoliky. Jejich vzezření věrně reprodukuje připojené ilustrace [obr. 34]. Jednalo se o vázy nejrůznějších forem, mísy, hrnce, dózy, nádoby na interiérové aroma, poháry, šálky, lahvičky, flakony, nádoby na tabák, ale též figurativní kusy. Jejich podstatný díl tvořil součást módních dekorativních sestav krbů a kabinetů.⁴¹² Dovezeny byly rovněž stříbrné kapesní hodinky, mikroskop, zlacené kompas, lupy, miniaturní váha.⁴¹³ Většina těchto gallasovských "anglických mobilii" - včetně svrchu zmiňovaných loveckých psů - nakonec skončila ve vídeňském paláci.

In Fahl ich zu Prag zu wohnen hätte

Po návratu do Vídně na počátku roku 1712 to Jan Václav Gallas neměl snadné. Je známou skutečností, že dlouhodobější absence u dvora představovala z kariérního hlediska značné riziko. O přízeň panovníka a prominentní pozici na společenském výsluní bylo třeba neustále pečovat, a to s využitím všech možných prostředků. Nečekaná smrt Josefa I. vyvolala v řadách vídeňských dvořanů a úředníků skutečnou paniku, neboť se oprávněně obávali zásadních změn souvisejících s nástupem Karla VI. a jeho "španělské" strany.⁴¹⁴ Svě slovo pak stále ještě měla i konzervativní frakce seskupená kolem vdovy po Leopoldovi I. a stávající regentky, císařovny Eleonory Falcko-Neuburské (1655 - 1720). Gallasovu nezbytnou informovanost a možnost včasné intervence ve Vídni zajišťoval (v souladu s dobovou praxí) placený agent.⁴¹⁵ Tím se v září 1707 stal sekretář vídeňského biskupa Norbert Franz Heimerle, jenž se za standardní roční plat 150 zlatých zavázal: „*an kayl: Hoff zuverichten vorfallende graff gallasische Angelegenheiten soviel es möglich sollicitiren, treiben, und sich deren alles fleissig eýferig, und aufrichtig annehmen, die etwann Ihme zu kommen lassende herrschaftliche Gelder empfangen, und sölbte wieder an die gehörde punctualiter abfuhren*“.⁴¹⁶ Nejpozději od téhož roku hraběti až do jeho smrti jako finanční agent ve Vídni sloužil též Franz von Petrasch, jehož honorář byl ve srovnání s Heimerleho poloviční (75 zl.).⁴¹⁷ Stejná roční částka je potom k roku 1716 doložena i v případě dalšího

⁴¹² Inventář dělení gallasovského majetku (1720), HS Clam - Gallas, inv. č. 1959, karton 549.

⁴¹³ Inventář kabinetu Jana Václava Gallase, 13. říjen 1719, HS Clam - Gallas, inv. č. 1977, karton 549. Inventář vídeň. mobilii (1719), HS Clam - Gallas, inv. č. 1961, pagin. 323, karton 549.

⁴¹⁴ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 337.

Obdobný boj o udržení dvorských postů vypukl i po úmrtí Leopolda I. roku 1705 (tamže, s. 129).

⁴¹⁵ Ke šlechtickým agentům a informátorům mj. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 370n.

⁴¹⁶ HS Clam - Gallas, inv. č. 449, karton 108.

⁴¹⁷ Zřejmě se jedná o příbuzného bratrů Maxmiliána (1668 - 1724) a protoosvícence Ernsta Antona (1680 - 1768) Petraschů, jejichž vojenská kariéra započala v blízkosti prince Evžena Savojského. Petr

"vídeňského agenta" Johanna Friedricha Adalberta Jakla.⁴¹⁸ Zmiňován je rovněž jistý "pan Carrara". Za důležitý zdroj informací - psané noviny - byl Gallasem v roce 1719 honorován Adam Nicolaus Beschmaann.⁴¹⁹ Zatímco agenti měli včas opatřovat veškeré informace a odbývat gallasovskou úřední a finanční agendu, pro vlastní kariéru byla klíčovou podpora dostatečně vlivných "patronů", tj. vysoce postavených osob, ke kterým měl dotyčný blízko a jež nad ním drželi ochrannou ruku a v rozhodující okamžik na nejvyšších místech ztratili slovo. Nejvýznamnějším takovýmto ochráncem hraběte Gallase byl přirozeně jeho tchán, hrabě Filip Zikmund Dietrichstein, jemuž se s nástupem Karla VI. podařilo vrátit do prestižní funkce nejvyššího císařského podkoního. Z Barcelony přijíždějícího budoucího císaře Dietrichstein přijel osobně uvítat do Milána a doprovodil jej i na jeho frankfurtskou korunovaci.⁴²⁰ Lze předpokládat, že Jana Václava podpořil rovněž nový nejvyšší hofmistr, již několikrát zmiňovaný kníže Antonín Florian Liechtenstein. Nelehká anglická mise Gallase dále sblížila s nejvyšším českým kancléřem Janem Václavem Vratislavem z Mitrovic, rakouským kancléřem Filipem Ludvíkem Sinzendorffem a *last but not least* s Evženem Savojským, jemuž - jak bylo svrchu uvedeno - mj. zasílal z Anglie nejrůznější artikl pro jeho vídeňské rezidence.

Janu Václavu Gallasovi se zjevně podařilo uvedené strategie vhodně zkombinovat, neboť ho Karel VI. hned roku 1712 jmenován skutečným tajným radou (s titulaturou "Vaše Excellence") a zároveň hofmistrem své sestry arcivévodkyně Marie Alžběty.⁴²¹ Značně konfuzním je potom dochovaný "koncept" Gallasova údajného jmenování rytířem Řádu Zlatého rouna a s tím související povýšení na španělského granda ze stejného roku.⁴²² Gallasův případ tak stvrzuje skutečnost, že diplomatické zásluhy i hmotné oběti habsburských aristokratů bývaly po návratu "odměňovány" vysokými dvorskými funkcemi.⁴²³

MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory až do současnosti, II.*, Praha 2010, s. 74.

⁴¹⁸ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), Sbírka H, karton 17, "Gallas". V souvislosti s vyřizováním gallasovské pozůstalosti si pak v druhé polovině roku 1719 najala vdova Marie Ernestina jako agenta doktora práv Johanna Hofmanna, a to rovněž za 150 zl. ročně (HS Clam - Gallas, inv. č. 449, karton 108).

⁴¹⁹ Jenž obdržel 20. května 1719 čtvrtletní zálohu 10 rýnských. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1464, karton 418).

⁴²⁰ Bylo-li tehdy skutečně úmyslem anglické toryovské kliky Gallase prostřednictvím lorda Petersborougha u císaře očernit (viz pozn. 357), dokázal na místě - kromě špióna Primoliho - ambulantně zasáhnout též zeťův vlivný protektor.

⁴²¹ Lze oprávněně předpokládat, že hrabě tyto posty nezískal "zadarmo". Gallasův diplomatický kolega Leopold Josef Lamberg byl v roce 1690 jmenován tajným radou a vyslancem na říšském sněmu v Řezně za "standardní" "půjčku" ve výši sto tisíc zlatých. MAŤA (pozn. 1), s. 179.

⁴²² Suspektní dokument nese datum 20. srpna 1712 a je "podepsán" Karlem Španělským. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1469 a 1470, karton 418). Hrabě Gallas ovšem mezi 21 císařem jmenovaných "toisonisty" z roku 1712 nefiguruje. Pravděpodobně by mu tato pocta - vzhledem k mimořádným diplomatickým zásluhám a hmotným obětím pro blaho Arcidomu - neunikla během dalšího četnějšího jmenování v roce 1721; tehdy byl nicméně již dva roky po smrti. *LA TOISON D'OR*, Bruges 1962, s. 49 - 51.

⁴²³ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 25.

K tomu ovšem nedocházelo automaticky a už vůbec ne zadarmo. Za asistence agentů a patronů bylo nezbytné včas vystoupit se svými nároky a nanejvýš neskromně zdůrazňovat vlastní zásluhy a hmotné škody. V principu se jednalo o jakýsi "handl", během něhož byla uplatňováním (často nadsazených) pohledávek snížena "cena" poptávaného postu. Udělení dvorské funkce se totiž splácelo "půjčkou" císaři, přičemž vzájemné usilování daných uchazečů mohlo vyvrcholit skutečnou "dražbou". Tak se kupříkladu roku 1689 stal českým maršálkem Heřman Jakub Černín díky "úvěru" císaři ve výši 400 tisíc zlatých, o pět let později (1694) nabídl bývalý císařský vyslanec Antonín Florian Liechtenstein za úřad nejvyššího maršálka "pouze" standardních sto tisíc zlatých.⁴²⁴ V roce 1708 se potom soupeřilo hned o tři uprázdněné zemské funkce, přičemž v tomto "boji" uspěli Arnošt Josef Valdštejn, Jeroným Colloredo a Jan Václav Gallas.⁴²⁵ Z korespondence Gallasovy matky vysvítá, že každého z nich to stálo obligátních sto tisíc zlatých. Za obdobnou "půjčku císaři" se stal její syn v létě 1708 nejvyšším českým maršálkem.⁴²⁶ Gallasovo jméno údajně okrajově zaznělo i v létě 1712, v souvislosti s vysoce atraktivním postem nejvyššího českého kancléře, uprázdněným skolem Jana Václava Vratislava z Mitrovic.⁴²⁷ Rok po svém návratu do Vídně hrabě Gallas uspěl též se svými pohledávkami v souvislosti s nákladnou anglickou ambasadou, jež ho údajně vyšla na tři sta tisíc zlatých. Jako kompenzaci mu císař 13. června 1713 postoupil výnosy z komorních panství.⁴²⁸

Arcivévodkyně Marie Alžběta (1680 - 1741) - nejstarší dcera z třetího manželství Leopolda I. - byla stejně jako její otec i sourozenci velmi muzikální, zároveň ovšem též mimořádně zbožná. V rámci strategických plánů vídeňského dvora během válek o španělské dědictví bylo zvažováno její jmenování místodržitelkou v Neapoli (1707) či Katalánsku, kde by nahradila svou švagrovou císařovnu Alžbětu Kristínu, která Barcelonu opustila až roku 1713.⁴²⁹ Mj. z obav případných pretencí plynoucích z jejího možného sňatku nakonec z těchto plánů sešlo. Po té co byla opuštěna i myšlenka (1717) jejího místodržitelství v Innsbrucku, odebrala se roku 1725 do habsburského Nizozemí, kde byla guvernérkou až do své smrti. Její bruselský dvůr proslul kromě okázalostí též urputným potíráním jansenismu.⁴³⁰

⁴²⁴ MAŤA (pozn. 1), s. 179.

⁴²⁵ Tamže, s. 181.

⁴²⁶ V srpnu pak Gallasova matka hejtmanu Platzovi sděluje, že i ona "už brzy bude mít sto tisíc pohromadě". ANDĚL (pozn. 317), s. 131.

V relevantní úřední korespondenci je "zapůjčená suma označována jako *"beÿhülff Unserer gegenwertigen höchst beschwerlichen Kriegs aussgaben"* či *"zu gegenwertigen Necessitäten beschene darlehen per m/100 R"* NA, Staré České místodržitelství (dále jen SČM), sign. SČM 1708/ X / a / 3, karton 6016.

Jmenování do této funkce za Gallasovy nepřítomnosti dokládá maximální efektivnost jeho sociální sítě.

⁴²⁷ J. H. Dienebier Platzovi. HS Clam - Gallas, inv. č. 445, karton 104.

⁴²⁸ NA, SČM, sign. 1713 / XI / a / 14, karton 6020; HS Clam - Gallas, inv. č. 1543, karton 436.

⁴²⁹ Informují o tom mj. britské noviny, *British Mercury*, 16. srpen 1712.

⁴³⁰ Gallasovými předchůdci ve funkci hofmistrů této arcivévodkyně byli: Adam Vilém Brandeis (doložen již 1696), kterého koncem května 1699 vystřídal hrabě Johann Wolkard Conzin. Během

Hofmistr stál v čele příslušného dvora (*Hofstaat*), s čímž opět souvisely zvýšené nároky na adekvátní reprezentaci. Počátkem roku 1713 hrabě Gallas rozšířil svůj personál o další dva lokaje, dva hejduky a jednoho běžce. Nechal si pořídit nový kočár a skvostný oděv. Když jel ke dvoru, museli jeho lokajové a pážata kráčet po stranách vozu. Z korespondence Gallasova hofmistra hejtmanu Platzovi vyplývá, že dvorský provoz ve službách bigotní arcivévodkyně hraběte rozhodně nenadchával a zároveň jej značně vysiloval. Věrný služebník soucitně sděluje, že Jeho Excelence musí být už v devět ráno u dvora a pak až do oběda obcházet vídeňské kostely; každý den prý absolvuje nejméně tři mše. Do druhé hodiny potom dohlíží nad stolováním, teprve po té se může jít domů najíst, přičemž musí být už ve tři zpět u dvora. Večer následují nešpory a hodinky, takže mu služba končí až kolem desáté hodiny. Nechal si údajně podrazit boty plechem, aby si během zbožných poutí o kameny nerozdíral nohy. Přichází prý domů tak zničený a unavený, že to vzbuzuje lítost.⁴³¹

V tomto kontextu tak mohl znít požadavek ozývající se z Prahy záhy po Gallasově návratu z Anglie jako vysvobození: Měl být v Praze nejvyšším purkrabím konečně instalován do již před lety udělené funkce českého zemského maršálka a ujmout se z ní plynoucích úředních povinností.⁴³² Z několika dopisů hraběte Gallase z této doby vyplývá, že své reálné hrozící "přeložení" do Prahy vnímal spíše jako kariérní neúspěch, nicméně mu v dané chvíli nezbývalo nic jiného než nastalou situaci řešit. V případě pobytu v Praze tehdy ovšem neměl kde bydlet, neboť staroměstský rodový palác byl v katastrofálním stavu. Po zvažování různých variant se nakonec rozhodl k jeho zásadní přestavbě, které je věnována samostatná kapitola.

římské ambasády Jana Václava měl funkci převzít "hrabě Colonna-Fels". V Bruselu pak tento post zastávali hrabě Giulio Visconti a od roku 1732 Fridrich August Harrach. Výkonným viceguvernérem zde byl od roku 1725 maršál Filip Wirich Daun.

Avvisi Italiani, 30. květen 1699; Elisabeth GARMS CORNIDES, *Das Königreich Neapel und die Monarchie des Hauses Österreich*, in: *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*, Wien – Neapol 1993, s. 22; Ivo CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století*, Praha 2011, s. 200; http://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_AI%C5%BEB%C4%9Bta_Habsbursk%C3%A1)

⁴³¹ " ...Ich höre auch dass Sr: Ex: sich plej in die schuch gebn lassen, damit in den Wohlfarthe gehn, due Spiezig Stainer nicht so in die Füsse stechn (steuhn). Item dass selbe öfters ganz abgemath und müde nacher Hauss kommn, und zu erbarmen wehen, wie sie öfters ausssehe." J. H. Dienebier Platzovi, 5. leden 1713, HS Clam - Gallas, inv. č. 445, karton 104.

⁴³² NA, SČM, sign. 1712 / V / e / 12, karton 6018, dato Vídeň 28. duben 1712.

"Holub na střeše" ⁴³³

Vzhledem k náročné mezinárodní situaci padlo ve Vídni nakonec rozhodnuto o dalším působení hraběte Gallase ve službách habsburské diplomacie. Nejprve byla zvažována jeho participace na mírových jednáních, nakonec ale na jaře 1713 zvítězila intence svěřit mu prestižní vyslanecký post v Římě.⁴³⁴ Lákavá vyhlídka posílení vlastní společenské prestiže v sobě ovšem skrývala nemalé riziko; designovaný vyslanec si dle nepsaného pravidla hradil značné služební výdaje převážně z vlastní kapsy. Pro dostatečně majetného aristokrata mohla být úspěšná diplomatická mise odrazovým můstkem další dvorské kariéry, méně materiálně zajištěného adepta však mohla přivést k bankrotu. Z uvedených příčin se mnozí šlechtici snažili tomuto hazardu ze všech sil vyhnout, což se týkalo i natolik bohatých urozenců jakými byli kníže Jan Adam Ondřej z Liechtensteina nebo hrabě František Josef Černín.⁴³⁵ Protože se speciálně v případě Říma jednalo o naprosto mimořádný závazek, je evidentním, že Gallasovu volbu podmínilo jeho majetkové bohatství. Vídní oficiálně a zpravidla se značným zpožděním proplácená režie byla spíše symbolickou, nicméně i z poměru tax jednotlivých evropských metropolí si lze učinit jistý obrázek: Řím byl kupř. pokládán za dvakrát dražší než Lisabon.⁴³⁶ Sám Gallas předběžně odhadoval plánovaný čtyřletý pobyt v Římě na celkovou sumu 650.700 zlatých, z čehož mu (dle jeho propočtů) mohlo být Vídní proplaceno nanejvýš 275 tisíc. V uvedené částce jsou započteny výdaje za vyplácený personál (180 osob) a koně (nejméně 80 kusů, včetně mul) 120 tisíc ročně, vybavení paláce pak ve výši 80 tisíc. Pořízení celkem 15 (parádních i běžných) kočárů a nezbytně skvostných letních a zimních oděvů pro sto livrejovaných sloužících mělo

⁴³³ Parafrazuji zde Petru Vokáčovou, jež přísloví použila jako příměru v souvislosti s preferencemi zemského působení před nákladnou vyslaneckou kariérou v případě "bohatého" Františka Josefa Černína. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 403.

⁴³⁴ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 93, jmenovací dekret, dato 13. duben 1713.

⁴³⁵ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 91n, 388n.

Potomci Leopolda Josefa Lamberga zdělili po bývalém císařském vyslanci též jeho římské pohledávky ve výši 150 tisíc zlatých, jež si vynutily následné rozprodávání rodového majetku, včetně vídeňského paláce a uměleckých předmětů; Friedrich POLLERROSS, *Die Kunst der Diplomatie. Auf Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 - 1706)*, Petersberg 2010, s.526n.

⁴³⁶ Celkem vyčíslené výdaje sestávaly ze tří položek, z nichž první dvě byly pro všechny lokality stejně vysoké: 1500 florenů ročně na reprezentaci a jednorázově 3000 florenů u příležitosti oslav výjimečné události (habsburské narození, sňatek či korunovace). Vlastní "provozní" náklady pak byly odstupňovány: 4000 (florenů ročně) Řím, Paříž a Anglie; 2000 Portugalsko a Polsko; 1500 Holandsko; 1200 Prusko, Švédsko, Dánsko, Savojsko a Švýcarsko; 800 Benátky; 600 Hamburk; 300 Janov. HHStA, Italien, Rom, Varia, karton 28, opisy a extrakty, složka 1719.

vyjít odhadem na 200 tisíc.⁴³⁷ Na cestovní výdaje bylo zamýšleno dalších 30 tisíc. Pro srovnání: 102 tisíc zl. byla cena panství Kosmonosy.⁴³⁸ Šlo tedy vskutku o enormní finanční zatížení,⁴³⁹ nutně podmíněné mimořádnou osobní motivací. Vyslanceký post představoval metu diplomatické kariéry a zároveň znamenal vstup na velkolepé hlavní jeviště evropského baroka.⁴⁴⁰ Expanzivní politika Ludvíka XIV. si vynutila mobilizaci habsburské diplomatické aktivity. Dosavadní hegemonie císaře jako hlavy křesťanského světa byla smělym francouzským rivalem vážně ohrožena a ukázalo se nezbytným ji hájit doslova všemi prostředky. Římu co by centru církevního politického a společenského dění připadla klíčová úloha: Byl místem, kde velmocenské tábory tradičně zápolily o rozhodující vliv na papežskou politiku. Tyto tlaky dosud nevídanou měrou zesílily v období válek o španělské dědictví, kdy si jak bourbonská tak habsburská strana činily vlastní nároky.

Vizuální propaganda politiky Ludvíka XIV. se neomezovala jen na francouzské teritorium. Přímou v Římě bourbonští stoupenci kromě distribuování četných pamfletů a ilustrovaných tištěných apoteóz mj. vehementně prosazovali umístění jezdecké sochy francouzského krále na Španělských schodech. Vzájemná rivalita obou soupeřů se zrcadlila ve formě i obsahu oficiální diplomatické reprezentace. Sebemenší nedostatek či pochybení na tomto poli bývalo podnětem k medializovanému skandálu, nezbytnému všeobecnému pohoršení a projevům despektu. Prostředkem politické propagandy se stávalo vedle monumentálního i drobné a takzvaně užité umění - formálně vycházející z uzavírající se slavné éry římského vrcholného baroka druhé třetiny 17. století.

Moderníma očima lze barokní Řím nazírat jako výsostně konzumní, neproduktivní město, podvázané papežskou byrokracií a utápějící se v melancholii okázalosti. Římská šlechta si kompenzovala svou ekonomickou bezvýznamnost lpěním na exkluzivitě, pompéznosti a složitým ceremonielu.⁴⁴¹ K tradičně internacionální atmosféře přispívala skutečnost, že rovněž italská obyvatelé Věčného města si zpravidla udržovali původní národní identitu - cítili se tedy nikoliv "Římany", nýbrž Florentány, Benátčany, Lombardány atd.⁴⁴²

Počínaje pontifikátem Julia II. se římské elity generovaly především z vrstvy kardinálů-nepotů (papežských synovců). Na ně bývala na základě nepsaných pravidel delegována péče o hmotné zájmy papežova rodu a církevního státu, jakož i zahraniční politika. Na jejich bedrech spočínuly nezbytné projevy pompy a rozhazovačnosti, od nichž se

⁴³⁷ HS Clam - Gallas, inv. č. 1543, karton 436.

⁴³⁸ Údaj z roku 1729. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 393

⁴³⁹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1543, karton 436.

⁴⁴⁰ Obdobně motivován byl kupř. i Antonio Ramabaldo Collalto, který se roku 1730 prosadil v silné konkurenci především "standardním" příslibem financování si celé mise na vlastní náklady. VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 396.

⁴⁴¹ Elisabeth SLADEK, *Palazzo Chigi an der Piazza SS. Apostoli*, Dissertation, Universität Wien 1983, s. 3n.

⁴⁴² Tamže, s. 10.

samotný pontifik formálně distancoval. Význam nepotů se v 17. století přirozeně významně promítl do uměleckého mecenátu; nejmýstavnějšími římskými paláci se stávaly právě rezidence úřadujících papežských synovců, jež zároveň byly i důležitými centry společenského, politického a uměleckého života.⁴⁴³ Nepotismus byl též důležitým faktorem velkolepé urbanistické proměny Říma v raně novověkém období.⁴⁴⁴ Přestože v roce 1692 došlo k formální aboliaci nepotismu, vliv papežských rodin i nadále přetrvával. To dokládá rovněž případ Klimenta XI. (1700 - 1721) a jeho synovců, kardinálů Annibaleho (1682 - 1751) a Alessandra Albaniho (1692 - 1779).

V rámci organizace papežského státu zastávali nejvyšší výkonné pozice kardinálové - ministři (státní sekretář, římský guvernér, *Auditore della Camera*, *Tesoriere Generale* ad.). Sociální hierarchie i zdejší ceremoniel favorizovaly po kardinálech královské a další přítomné vyslance a vévody; po nich následovala "trůnní knížata" (*principi del Soglio*): říšská knížata, španělští grandí, hlavy prominentních římských rodin a nepotové zesnulých papežů, pak další vysoká aristokracie.⁴⁴⁵

Císařští vyslanci svou fyzickou přítomností zastupovali imperátora (náleželi jim stejné formální pocty jako panovníkovi) a hájili jeho zájmy. Svým oficiálním diplomatickým působením, okázalou reprezentací i zákulisním jednáním usilovali o znovunabytí ztracených výsad a respektu vůči císařskému majestátu. Cílovými skupinami, na něž bylo třeba působit, se kromě významných prominentů (kardinálové, preláti, šlechta) staly též široké vrstvy tvořící nezbytný kompars znásobující lesk pořádaných festivů, jejichž věhlas bylo současně nutné šířit prostřednictvím tištěných médií a zpráv i za hranice Říma a Itálie. Klíčovým úkolem bylo získávání stoupenců na všech stupních sociální a kuriální hierarchie a vytrvalé posilování zdejší "kaiserliche Parthey". Jejich přízeň byla zajišťována jak formálními projevy (zdvořilosti, dary, protislužby), tak akty klientelismu (povyšování, udělování titulů, diplomů, lén, i přímé úplácení).

Přirozeným nejbližším spolupracovníkem císařského vyslance byl říšský kardinál protektor. Tento post zastával v letech 1712 - 1735 Kristián August Sachsen-Zeitz, jehož výkonným komprotektorem byl Wolfgang Hanibal Schrattenbach (1660 - 1738).⁴⁴⁶ Dalším klíčovým spoluhračem byl příslušný zástupce (auditor) u papežského apelačního soudu (*Sacra Rota Romana / Tribunal Rotae Romanae*). Tato významná funkce představovala

⁴⁴³ Tamže, s. 3n.

⁴⁴⁴ Tamže, s. 35n.

⁴⁴⁵ *Notizia della Corte di Roma e de i Trattamenti, e Cerimonie, che si usa.* (HS Clam - Gallas, inv. č. 1531, karta 431); Girolamo LUNADORO, *Relazione della Corte di Roma*, Roma 1697.

⁴⁴⁶ Josef WODKA, *Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie*, Publikationen des ehemaligen Österreichischen Historischen Instituts in Rom, IV/1, Innsbruck - Leipzig 1938, s.62; Richard BLAAS, *Das Kardinalprotektorat der deutschen und österreichischen Nation im 18. und 19. Jahrhundert*, in: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 10, 1957, s. 153)

významnou mezistanici na církevní dráze nejúspěšnějších kanovníků mířících nejvyšším kuriálním postům.⁴⁴⁷ Ke kompetencím auditora se řadil dohled nad (německým) národním kostelem Santa Maria dell' Anima. Standardně zastupoval jak kardinála protektora, tak i císařského vyslance. V období válek o španělské dědictví měl auditor za úkol v první řadě prosazovat u římské kurie císařovy zájmy, což přispělo k tomu, že se tehdy auditori rekrutovali (analogicky jako vyslanci) vesměs z řad vlivné habsburské aristokracie. V letech 1700 - 1711 tak tento úřad vykonával hrabě František Karel Josef Kounic (1676 - 1717), syn Gallasova diplomatického kolegy Dominika Ondřeje Kounice, od roku 1711 lublaňský biskup.⁴⁴⁸ V roce 1714 se jeho nástupcem stal hrabě Michal Fridrich Althann (1682 - 1734), potomní biskup z Vácsu (1718), kardinál (1719), římský vyslanec (1720) a konečně neapolský místokrál (1722).⁴⁴⁹

Jan Václav Gallas byl posledním stálým habsburským vyslancem v Římě z řad aristokracie během nelehkého období evropských válečných konfliktů (1690 - 1719), kdy bylo nezbytné posílit přítomností kompetentního ambasadora prosazování zájmů Vídně. Předtím i potom byl tento úkol svěřován zpravidla vysoce postaveným církevním hodnostářům.⁴⁵⁰ Kromě toho ovšem do Říma za konkrétním účelem přijížděli i mimořádní císařští vyslanci, jejichž úkolem mohla být gratulace papeži, oficiální oznámení nástupu nového panovníka, jeho sňatku či úmrtí, narození následníka trůnu, významného vojenského úspěchu, anebo také přítomnost během probíhajícího či vrcholícího konkláve. Kníže Jan Antonín I. z Eggenberku (1610 - 1649), jehož skvostný vyslanecký kočár se podnes zachoval v Českém Krumlově, tak kupříkladu přicestoval v roce 1638 oznámit Urbanovi VIII. nástup císaře Ferdinanda III.⁴⁵¹

Antonín Florian Liechtenstein (1656 - 1721) dorazil jako mimořádný vyslanec do Říma během konkláve po smrti Inocence XI. v roce 1689. Zvolen byl nakonec téměř osmdesátiletý Alessandro Ottoboni, který po ročním pontifikátu zemřel. Liechtenstein zde pak již jako stálý vyslanec roku 1691 zažil nezvykle dlouhé (půlroční) konkláve, během něhož ho mj. navštívil mladý kavalír Jan Václav Gallas. V červenci 1691 byl konečně zvolen novým pontifikem Inocenc XII. Pignatelli.

⁴⁴⁷ Richard BLAAS, *Das kaiserliche Auditoriat bei der Sacra Rota Romana*, in: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 11, 1958, s. 89.

⁴⁴⁸ Tamže, s. 88.

⁴⁴⁹ Tamže, s. 90. Althann, jenž byl dříve proboštem pražské kapituly a kanovníkem v Olomouci a Wroclawi, se významně podílel na obou konkláve v letech 1721 a 1734, zasloužil se rovněž o povýšení Vídně na arcidiecézi.

⁴⁵⁰ 1667 – 1676 kardinál Friedrich Hessenský, 1676 – 1689 Carlo Pio Savojský, 1689 (od 1691 řádný) – 1694 Antonín Florián Liechtenstein, interregnum Contestabile Colonna, 1695 – 1700 Jiří Adam Martinic, 1700 – 1705 Leopold Josef Lamberg, interregnum František Karel Kounic, 1706 - 1708 kardinál Vincenzo Grimani, 1708 – 1714 Ercole Giuseppe Luigi Turinetti markýz de Prié, 1714 – 1719 Jan Václav Gallas, 1719 - 1720 kardinál Wolfgang Hanibal Schrattenbach.

⁴⁵¹ Barbara KAISER, *Schloss Eggenberg*, Graz 2006.

Zesílené diplomatické úsilí a provídeňské lobbvání ve Věčném městě si vynutily v první řadě turecké války, na které bylo zapotřebí získat nezbytné finanční obnosy. Dalším impulzem ovšem byla agresivní politika Ludvíka XIV., jehož schopným ministrům se postupně podařilo získat na francouzskou stranu většinu kardinálského kolegia. Na přelomu 17. a 18. století pak došlo k výše popisovaným významným dynastickým rošádám na evropských trůnech a proměně stávajících mocenských hierarchií. Podstatnou roli v nich sehrávala konfesionální otázka. Ukázalo se nezbytným nejenom uhájit vlastní pozici (resp. zabránit jejímu dalšímu oslabování), ale též se na prestižním římském jevišti (*teatro del mondo*) se vši rozhodností prezentovat jako čelní mocnost katolické Evropy. Stěžejním Liechtensteinovým úkolem se tak stalo restituovat císařovu prestiž a jeho privilegia v rámci komplikovaných rituálů římského ceremonielu. Bylo třeba vystupovat s velkou důsledností, sebevědomím a okázalostí. Přestože ceremonielní pravidla barokní éry, v níž byl život vyšších společenských vrstev permanentní "inscenací", představovala skutečnou vědu, podařilo se knížeti kodifikovat a z větší části prosadit výsady císařského majestátu. Narážel přitom na četné objektivní komplikace, neboť bylo třeba řešit prolínání nejrůznějších světských a církevních hierarchií, přičemž kolikrát skutečně nebylo možné určit precedenci. V takových případech se dotyčné osoby mohly setkat pouze *incognito*, tj. bez pretencí sociální distinkce. Z Liechtensteinova ceremonielního kodexu budou vycházet všichni jeho nástupci. Kníže pak nezklamal ani na poli vlastní reprezentace. Okázalost jeho oficiálního vystupování (*splendore del suo trattamento*), skvostné kočáry a livreje služebnictva, štedrost a četné veřejné oslavy mu zjednaly oblibu římského lidu i respekt diplomatických konkurentů. K jeho závěrečné audienci u papeže jej doprovázelo přes 300 kočárů. Po návratu do Vídně v létě 1694 se ujal funkce hofmistra arcivévody Karla.⁴⁵² Nakolik středoevropské šlechtě imponovaly jeho "římské manýry", dokládají obdivná slova Václava Vojtěcha ze Šternberka na Liechtensteinovu adresu: *Sein tratto ist sehr fein, si vede che pratticó Corte Romana*.⁴⁵³

Il grande Contestabile del Regno di Sicilia

⁴⁵² Michael HÖRRMANN, *Fürst Anton Florian von Liechtenstein (1676 – 1735)*, in: Volker PRESS – Dietmar WILLOWEIT (eds.), *Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung*, Vaduz 1988, s. 189 – 210

⁴⁵³ Wien, Allgemeines Verwaltungarchiv, Familienarchiv Harrach (dále jen RA Harrach), karton 304, dopis Václava Vojtěcha ze Šternberka Ferdinandu Bonaventurovi Harrachovi, dato Praha, 4. prosinec 1694.

Po Liechtensteinově odjezdu byl jmenován mimořádným císařským vyslancem Contestabile Colonna. Post *Contestabileho* (*Comes Stabuli / Il grande contestabile del regno di Sicilia*) - nejvyššího podkoního království Obojí Sicílie - byl nejvyšší funkcí této monarchie; Contestabile plnil zároveň roli vojenského velitele království. Počínaje Marcantoniem (z. 1659) držel dědičně tento úřad rod Colonnů. Colonnové náleželi k nejstarším a nejváženějším římským rodinám. Již od středověku stáli v čele zdejší procísařské frakce - *ghibelinů*. Jejich tradičním rivalem byli Orsiniové. Jen v období 1563 – 1785 vzešlo z rodu Colonnů 10 kardinálů. Colonnům a Orsiniům náleželo privilegované postavení mezi římskými aristokratickými rody, jež se odrazilo též v rámci papežského ceremonielu. Pradávná řevnivost těchto dvou ctihodných rodin byla překonána dohodou roku 1672, na jejímž základě se měly hlavy obou rodů pravidelně alternovat při výkonu funkce předních "trůnních knížat" (*principe del soglio*) tj. střídát se po stranách papežského trůnu během oficiálních pontifikálních ceremonií.⁴⁵⁴ Contesabile měl rovněž právo jezdit v konvoji tří kočárů - *nach Art der Cardinäl*. Pro císařské zájmy bylo spojení s tímto rodem nepostradatelným. Lorenzo Onofrio Colonna (1637 – 1689) se v Paříži roku 1661 oženil s proslulou Marií Mancini (z. 1714), neteří kardinála Mazarina, čímž tradičně procísařská orientace Colonnů značně oslabil. Prvorozený potomek tohoto nešťastného manželství a budoucí Contestabile Filippo (1663 - 1714) byl vítán na svět v proslulé parádní posteli zhotovené Johannem Paolem Schorem.⁴⁵⁵ Filippův syn Fabrizio (1700 – 1755) [obr. 37g] obdržel od obou pretendentů španělského trůnu (Filipa V. i Karla VI.) Zlaté rouno. Jeho manželkou se stala Catarina Zeferina Salviati (1703 – 1756) [obr. 37h].⁴⁵⁶

S funkcí Contestabileho pak souviselo též tradiční symbolické odvádění neapolského tributu papeži. Každoročně přivážel v předvečer svátku sv. Petra 28. června pontifikovi bílý kůň (*chinea*) lenní taxu ve výši 7000 scudi (uváděn též ekvivalent 20 tisíc dukátů). Tento prastarý rituál se v období baroka vyvinul v jeden z nejokázalejších římských spektaklů.⁴⁵⁷ S válkou o španělské dědictví vypukly bourbonsko - habsburské spory ohledně nároku na

⁴⁵⁴ Mezi oběma rody se tehdy rozhořel spor o prestižnější pravou stranu papežského trůnu. HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karta 102, Gallasova realce, dato 31. prosinec 1718; Tato výsada platila až do roku 1968!

⁴⁵⁵ Eduard A. SAFARIK, *Palazzo Colonna*, Roma 1999, s. 132; Christina STRUNCK (ed.), *Un regista del gran teatro del barocco. Johann Paul Schor und die internationale Sprache des Barock*, München 2008.

⁴⁵⁶ Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, XIII., Venezia 1842, s. 277 - 299, *Colonna*; Prospero COLONNA, *I Colonna dalle origini all' inizio del Secolo XIX*, Roma 1927; Eduard A. SAFARIK, *Palazzo Colonna*, Roma 1999.

⁴⁵⁷ Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, XIII., Venezia 1842, s. 89 - 95; John E. MOORE, *Prints, Salami and Cheese: Savoring the Roman Festivals of the Chinea*, in: *Art Bulletin*, 77, 1995, s. 584 - 608; John E. MOORE, *Building Set Pieces in Eighteenth-century Rome: The Case of the Chinea*, in: *Memoirs of the American Academy in Rome*, 43/44, 1998/1999, s. 183 - 292; Mario GORI SASSOLI, *Della „Chinea“ e di altre „machine di gioia“*, Milano 1994.

chineu (1701/1702),⁴⁵⁸ načež Kliment XI. tento ceremoniel symbolizující investituru neapolského (sicilského) království dočasně zrušil. K jeho obnovení došlo až za Inocence XIII., kdy tribut s veškerou pompou odvedl habsburský místokrál kardinál Althann.⁴⁵⁹

Jedním z nejvěrnějších prohabsburských italských aristokratů daného období byl Livio Odescalchi (1652/1658 – 1713). Synovec papeže Inocence XI. se stal profesionálním vojákem a vyznamenal se při obléhání Vídně roku 1683 a během protitureckých tažení. Za tyto zásluhy byl Leopoldem I. jmenován (1689) dědičným říšským knížetem a posléze vévodou z uherského Sirmia a slovinské Sávy (1694/1697), čímž ho císař zároveň učinil svým vazalem. V roce 1693 získal od Orsiniů vévodství Bracciano; Karlem II. byl jmenován španělským grandem. Livio se stal významnou osobností evropské politické šachovnice, což dokládá i jeho zvažovaná kandidatura na polský trůn v roce 1697. Na svou prohabsburskou loajalitu doplatil v roce 1702 dočasnou konfiskací milánských majetků Filipem V.⁴⁶⁰

V Římě obýval pronajatý palác Chigi na náměstí Santi Apostoli vystavěný v letech 1661 - 1668 G. Berninim a Fontanou pro uměnímilovného kardinála Flavia Chigiho (1631 - 1693). Na výzdobě podnes částečně dochovaných interiérů parádního apartmánu se podíleli mj. Johann Paul Schor / Giovanni Paolo Tedesco a G. B. Gauli zv. Baciccio.⁴⁶¹ V paláci byly umístěny věhlasné umělecké sbírky Kristíny Švédské, jež Livio v roce 1692 koupil za obrovskou sumu 123 tisíc scudi (tj. přes 250 tisíc zlatých). Na počátku roku 1699 v Římě okázale uvítal polskou královnu vdovu Marii Kazimíru Sobieskou, pro kterou dal jako její první římské obydlí upravit svůj palác (1702 se přestěhovala do paláce Zuccari). Livio Odescalchi zemřel 8. září 1713, slavnostní pohřeb se konal v kostele SS. Apostoli Jeho univerzálním dědicem se stal bratranec markýz Baldessare Erba (1683 - 1746), syn Lucrezie Odescalchi a milánského senátora Benedetta Erby, jehož obě manželky byly dcerami Marcantonio II. Borgheseho (1669 - 1732).⁴⁶² Liviovy mělecké sbírky, o které se

⁴⁵⁸ Císařský vyslanec Lamberg tehdy nesehnal peníze na vlastní chnieu. Anjouoskou (Ucedovu) chnieu údajně zamýšlel přepadnout a zabít. Ta byla nakonec papežovými služebníky odhnána od Quirinálního paláce a celý den pak splašeně pobíhala k velkému púobavení Římanů po městě.

⁴⁵⁹ Definitivně byl tento oblíbený rituál zrušen roku 1855.

⁴⁶⁰ *Avvisi Italiani*, 17. červen 1702.

⁴⁶¹ Elisabeth SLADEK, *Der Palazzo Chigi-Odescalchi an der Piazza SS. Apostoli. Studien und Materialien zu den frühen Bauphasen des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: *Römische historische Mitteilungen* 27, 1985, s. 439 - 505; Almamaria MIGNOSI TANTILLO, *La Galleria e l'alcova dell' cardinale Chigi: Troppa E. C. Fancelli nel palazzo ai Santi Apostoli*, in: Maria Grazia BERNARDINI - Silvia DANESI SQUARZINA - Claudio STRINATI (eds.), *Studi di Storia dell'Arte in onore di Denis Mahon*, Milano 2000, s. 305 - 312.

⁴⁶² Vtipnou poznámku na adresu Liviova dědice učinily anglické noviny *Daily Courant*: *We have Advice from Rome, that the Marquis Erba, who has lived here some time in such narrow Circumstances that he could not put himself into Equipage and keep a Coach, is become universal Heir of the Prince Don Livio Odescalchi, and consequently Prince of Sirmia in Hungary, and Duke of Bracciano in the Kingdom of Naples.* (*Daily Courant*, 9. říjen 1713).

mimořádně Gallas z pověření císaře též zajímal (viz níže), byly roku 1721 prodány do Francie vévodovi z Orleáns.⁴⁶³ Baldessare Erba-Odeschalchi palác Chigi v roce 1745 zakoupil a nechal rozšířit Nicolou Salvim a Luigim Vanvitellim do dnešní podoby.⁴⁶⁴

V období válek o španělské dědictví byli přirozeně nejužšími diplomatickými spolupracovníky císařských vyslanců zdejší zástupci spojenců Vídně, tedy ambasadoři Portugalska a Benátek. Vzhledem k profrancouzské orientaci Modrého kurfiřta se staly komplikovanými vztahy s tradičním bavorským partnerem. Nezbytnou pak byla koordinace a spolupráce s guvernéry Neapolska a Lombardie.

Koncem roku 1694 byl císařským vyslancem v Římě jmenován hrabě Jiří Adam II. z Martinic (1650–1714), který ovšem spotřeboval celý rok na nezbytné finanční zabezpečení nákladné mise a náležitě přípravy. Do Říma *incognito* dorazil až 26. listopadu 1695 a po té, co zkontroloval pro sebe připravované obydlí (palác Barberini na náměstí Monte della Pietá), odjel do Frascati.⁴⁶⁵ Hned 15. prosince pak uskutečnil svůj oficiální vjezd.⁴⁶⁶ Martinic se stal v této funkci bezesporu nejvýraznější osobností náročného období eskalující habsbursko-bourbonské rivality. Tento rázný a schopný hrabě se totiž dokázal ve složitém prostředí intrik papežského dvora velmi dobře zorientovat a císařovy zájmy prosazovat natolik kategoricky, že se záhy stal ve Vatikánu nanejvýš neoblíbeným a postupně sílily hlasy požadující jeho odvolání.⁴⁶⁷

Koncem roku 1699 vystřídal nenáviděného "českého hraběte" Leopold Josef Lamberg (1653 - 1706), který hned během počátečního roku ambasády upadl do značných dluhů. Prvním Lambergovým římským obydlím se stal medicejský palác Madama, v němž bydlel na počátku své mise (1689) i kníže Liechtenstein. Kvůli příjezdu kardinála Mediciho na konkláve se však Lamberg musel zanedlouho přestěhovat, a to do paláce Bonelli na náměstí Santi Apostoli. Od června 1702 konečně pobýval ve výstavném paláci Caetani na Corsu.⁴⁶⁸

Papa Albani

Giovanni Francesco Albani (1649 - 1721) byl zvolen papežem 23. listopadu 1700 a přijal jméno Kliment XI. [obr. 36]. Pocházel ze šlechtického rodu, jehož předkové kdysi

⁴⁶³ *Daily Courant*, 18. září 1721.

⁴⁶⁴ Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, XLVII., Venezia 1847, s. 263 - 266; SLADEK (viz pozn. 441).

⁴⁶⁵ *Avvisi Italiani*, 26. listopad 1695.

⁴⁶⁶ Tamže, 17. prosinec 1695.

⁴⁶⁷ LANDAU (pozn. 326), s. 267.

⁴⁶⁸ POLLERROSS (pozn. 435), s. 346.

uprchli před Turky z Albánie do Itálie, kde se rozdělili do větví z Urbina a Bergama. Celé období náročného pontifikátu Klimenta XI. vyplnilo vystupňované francouzsko-habsburské nepřátelství a četné válečné události, jež se nevyhnuly ani samotnému papežskému teritoriu. Kliment XI. též proslul jako zarputilý oponent jansenismu, proti němuž vydal buly *Vineam Domini* (1705) a *Unigenitus* (1717).

Kultivovaný papež se jako kardinál pohyboval v učeneckém okruhu královny Kristíny, byl také členem *Accademie degli Arcadia*, založené v roce 1690, jejíž nejvýraznější osobností byl kardinál Pietro Ottoboni (1667 - 1740). Právě "arkadijský styl" - charakteristický jistým sentimentem, intimitou a drobným měřítkem - se stal slohem Albaniho éry. Papežův zájem o umění dokládají obnovení akademických soutěží (*Concorsi Clementini*) i péče věnovaná průzkumu a opravám zejména starověkých a raně křesťanských bazilik.⁴⁶⁹ V letech 1701 a 1704 Kliment XI. opakovaně konfirmoval zákaz vývozu antických děl ze země, vyhlášený již roku 1686 Inocencem XI.

Během Albaniho pontifikátu byla realizována celá řada významných římských staveb: Výzdoba interiéru lateránské baziliky (1703 - 1718), přístaviště Ripa, kaple Albani v San Sebastiano na Via Appia (od 1710), průčelí kostela Santa Cecilia (1712 – 1724), úpravy baziliky San Clemente, průčelí Santa Maria in Cosmedin a fontána Tritonů (1716 – 1718), jezdecká socha Karla Velikého v atriu sv. Petra (od 1718), tamže náhrobek Kristíny Švédské. Byly dokončeny sochy svatopetrské kolonády, úprava Belvederu pro papežské sbírky, výzdoba velkého sálu Cancellerií (1718), úpravy prostranství před Pantheonem (1711). Probíhaly vykopávky kolem Via Appia, v Orti Sallustiani a na Martových polích, došlo ke vztyčení sloupu Antonia Pia, úpravám exteriéru i interiéru baziliky SS Apostoli (1701 – 1724), Aventina a Kapitolu. Pozoruhodným nerealizovaným záměrem byla navrhovaná výstavba centrálního chrámu v Koloseu.

K oblíbeným umělcům Klimenta XI. se řadili Francesco Trevisani, Andrea Procaccini a především Carlo Maratti, který tehdy v čele svatolukášské akademie nahradil dosud protěžovaného Carla Fontanu. Vlastní rodinnou rezidenci při východním nároží náměstíčka Quattro Fontane (pozdější palác Del Drago) si v době strýcova pontifikátu upravil Carlo Albani. Významnou roli sehráli též oba papežovi synovci, kardinálové Annibale (1682 - 1751) a Alessandro Albani (1692 - 1779). První z nich [obr. 37a] byl v letech 1708 – 1710 nunciem ve Vídni a následně zastával prestižní post nejvyššího papežského komorníka. Rovněž Alessandro, jenž byl původně vojákem (!), působil během sporů o Comacchio jako vídeňský nuncius. Byl předním sběratelem a budovatel proslulé římské vily Albani.⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ Hellmut HAGER - Susan S. MUNSHOWER, *Architectural Fantasy and Reality. Drawings from the Accademia Nazionale di San Luca in Rome. Concorsi Clementini 1700 - 1750*, Pennsylvania 1982.

⁴⁷⁰ Christian Gottfried BUDER, *Leben und Thaten des klugen und berühmten Pabsts Clementis des Eilffften*, Frankfurt am Main 1720; Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica I*, 1840, s. 179 - 181; Emilio LAVAGNINO, *Il Settecento a Roma*, Roma 1959; Luciano ARCANGELI –

Na sklonku roku 1700 se situace značně zdramatizovala. Nový papež byl volen za vyhocených okolností úmrtí posledního španělského Habsburka, jehož zveřejněný testament vyvolal v řadách dosud prohabsburských kardinálů vlnu odpadlictví. Ačkoliv bylo předem jasné, že není naděje na „prohabsburského“ papeže, nepodařilo se Vídni prosadit ani neutrálního kandidáta. Zvolený papež. Albani byl od mládí frankofilem a jeho probourbonskou politiku posilovaly též obavy z reálně hrozícího odpadnutí Francie od katolicismu v souvislosti s jansenistickým hnutím. Profrancouzská majorita v kardinálském kolegiu pojistila Klimentovo uznání Filipa V. španělským králem. V nastálém nástupnickém sporu se papež snažil co nejdéle lavírovat, přičemž ale značně podcenil situaci.⁴⁷¹ Přestože mu Vídeň dlouhodobě nedůvěřovala, neodhodlala se až do skonu Leopolda I. k razantnějším krokům, na což Vatikán spoléhal. Všichni císařští vyslanci přitom viděli situaci zcela jednoznačně a jejich vztahy s papežem tudíž byly nanejvýš vyhrocené. V září 1701 vypuklo v Neapoli prohabsburské povstání, v němž měla císařská strana prsty. Potlačení tohoto neúspěšného komplotu následovaly popravy. Některým vůdcům se ovšem podařilo uprchnout do Říma, kde je vyslanec Lamberg ukryl ve svém paláci.⁴⁷² Na jaře 1702 gradovaly římské potyčky ozbrojeného personálu obou vyslaneckých táborů,⁴⁷³ což vedlo k zásahu papeže, který - jak již bylo uvedeno - rovněž aboloval *chineu*.

Triumfálnímu vjezdu Filipa V. do Neapole 20. května 1702 následovaly třídenní oslavy a iluminace. Krále zde přivítal jako papežův zmocněnec kardinál Carlo Barberini, přítomni byli též kardinálové Janson a Medici.⁴⁷⁴ Lamberg tehdy bez jakéhokoliv oznámení na znamení protestu opustil Řím. Počátkem června se Filip V. přeplavil do Janova a do podzima se účastnil lombardských bojů, 16. listopadu se vypravil zpět do Španělska.⁴⁷⁵ Již 10. září 1702 ovšem vyhlásil císař oběma Bourbonům válku. Po tříhodinové audience kardinála Grimaniho u papeže v polovině prosince 1702 prý měli oba zúčastnění v očích slzy.⁴⁷⁶ Přestože mohlo jít o nadsazenou informaci, je evidentním, že se situace vyhrocovala a všem protagonistům byly srozumitelné veškeré konsekvence.

Po té co byla v září 1703 v Římě zveřejněna habsburská proklamace arcivévod Karla španělským králem, signifikantně nedorazili Lambergovi gratulovat papežský nuncius a

Angela NEGRO – Lucilla DE LACHENAL (eds.), *La Roma di Papa Albani (1700 – 1721)*, Roma 2001, Giuseppe CUCCO, *Papa Albani e le arti a Urbino e a Roma 1700 – 1721*, Venezia 2001.

⁴⁷¹ LANDAU (pozn. 326), s. 64.

⁴⁷² Tamže, s. 126.

⁴⁷³ POLLERROSS (pozn. 435), s. 386n.

⁴⁷⁴ LANDAU (pozn. 326), s. 207; Barberini přivezl Filipovi darem zlaceného Krista v ceně šest tisíc scudi, tři devocionálie, vzácný šálek z polodrahokou, sochu od Berniniho, antickou achátovou skulpturu, 20 obrazů slavných malířů, čtyři zlaté a stříbrné ostatkové relikviáře (*Avvisi Italiani*, 13. květen 1702).

⁴⁷⁵ LANDAU (pozn. 326), s. 216.

⁴⁷⁶ *Avvisi Italiani*, 16. prosinec 1702.

vyslanci Dánska, Florencie, Parmy a Polska.⁴⁷⁷ Když hrabě Lamberg u příležitosti oslav narozenin arcivévody Karla v německém národním kostele 1. října vystavil jeho podobiznu co by španělského krále (*Caroli 3. Contrefait in spann tracht*), následovaly protesty kardinála Jansona a španělského vyslance Uzedy, načež papež pod hrozbou interdiktu nařídil jejich odstranění.⁴⁷⁸ Lamberg dal portrét sejmut a se všemi poctami a početným doprovodem přemístit do audienčního sálu svého paláce, kde byl umístěn pod baldachýnem co by oficiální portrét nového suveréna.⁴⁷⁹ Krátce po té, co v Římě prodlévající polská královna vdova nechala sloužit Tedeum na oslavu dobytí Pasova bavorským vojskem, byla habsburskou stranou okázale oslavována porážka Bavorů v bitvě u Blenheimu (1704). Zatímco pro necenzurované vydání Lambergem objednané Karlovy aklamce byl zatčen tiskař českého původu J. J. Komárek, šířila profrancouzská strana po Římě ilustrace opěvující Rakocziho.⁴⁸⁰ V roce 1704 pak spojenecká vítězství v Uhrách, Bavorsku i západní Evropě signalizovala obrat. Angličané obsadili (jednou provždy) strategický Gibraltar, Evžen Savojský osvobodil Piemont a dobýval Lombardii.

V důsledku válečného stavu byly papežem od počátku roku 1704 zakázány obvyklé karnevalové radovánky včetně divadelních představení, plesů a maškarád. Smrt císaře Leopolda I. na jaře 1705 znamenala konec submisivní politiky Vídně vůči papeži. Oba mladí habsburští pretendenti vůči papežově věrolomnosti okažitě vystoupili s nevídanou razancí.⁴⁸¹ V kontextu ostře zahájené výměny názorů mezi oběma dvory bylo Lambergovi v létě 1705 přikázáno beze slova provždy opustit Řím.⁴⁸² Je patrné, že diplomaté rozhodně neměli "na růžích ustláno" a tehdejší služba arcidomu představoval kromě hmotné oběti rovněž nemalou psychickou (i fyzickou) zátěž. Až následujícího roku světil Josef I. italské záležitosti u papežského dvora maximálně neoblíbenému kardinálovi Vicenzu Grimanimu.

Po vítězství u Turína obsadilo císařské vojsko v listopadu 1706 Milán. V římském lombardském národním kostele (SS. Carlo a Ambrogio) v té souvislosti vypukla další epizoda "válek obrazů": Došlo ke sporům o to, podobiznu kterého "španělského krále" vystavit během svátku sv. Karla Boromejského. V květnu 1707 zahájilo císařské vojsko pod velením Filipa Wiricha Dauna přesun na jih, přičemž v druhé polovině června úmyslně procházelo v těsné blízkosti Věčného města. 7. července byla za asistence anglicko-holandské flotily dobytá Neapol. V rámci oslav byla tamním davem zničena jezdecká socha Filipa V. z roku 1702. Počátky habsburského regentsví poznamenaly kompetenční spory Josefa I. s Karlem III., o nichž se záhy vědělo po celé Evropě. Odrazili se okamžitě na

⁴⁷⁷ LANDAU (pozn. 326), s. 172.

⁴⁷⁸ POLLERROSS (pozn. 435), s. 404.

⁴⁷⁹ Tamže, s. 406.

⁴⁸⁰ Tamže, s. 173.

⁴⁸¹ Tamže, s. 187n.

⁴⁸² Tamže, s. 487.

vzájemné animozitě generála Dauna, kardinála Grimaniho a Jiřího Adama Martinice. Ješitný Martinic se po třech měsících domohl ("ze zdravotních důvodů") návratu do Vídně a generál Daun byl v létě následujícího roku převelen na bojiště západní Evropy. Místokrálovský post tak definitivně získal Grimani (z. 1710), který svým příkrým vystupováním nebývale vyhrotil vztahy s papežem. V září 1708 dobytí spojenci Sardinii představující strategicky opěrný bod pro komunikaci s Barcelonou.

Když 26. května 1708 habsburské vojsko obsadilo lagunu u Comacchia - při pádské deltě situovaného městečka, jež bylo součástí ferrarského (a tedy papežského) území, vyhlásil Kliment XI. proti císaři křížovou válku a z výnosu sixtinského pokladu začal verbovat vojsko. Vypukl poslední vojenský konflikt císaře s papežem v evropských dějinách.⁴⁸³ Tento papežův krok zbavil Vídeň veškerých zbylých ohledů. Datum 26. června 1708 nese "nejostřejší dopis habsburského panovníka papeži v celé historii", jenž byl vypracován na základě pečlivé právní analýzy četnými odborníky. Klimenta XI. obviňuje z podílu na "usurpaci říšských lén" v Itálii, v důsledku čehož jsou Josefem I. prohlášeny neplatnými papežské deklarace i veškerá tamní práva, tituly a majetky.⁴⁸⁴ Papeži bylo předloženo císařovo ultimátum. Daunovo vojsko blížící se z obou stran k Římu nakonec Klimenta XI. přimělo krátce před půlnocí 15. ledna 1709 ke kapitulaci.⁴⁸⁵ Brevem z 10. října 1709 potom v tichosti uznal Karla III. "katolickým" králem Španělska.⁴⁸⁶ Konsekvencí těchto událostí bylo vyhoštění papežského nuncia ze Španělska a přerušení styků tamního duchovenstva s Římem.⁴⁸⁷ Během císařské volby ve Frankfurtu 1711 nicméně papež podporoval, jak již bylo zmíněno, účast wittelsbašských kurfiřtů a císařské pretence sasko-polského Augusta Silného.⁴⁸⁸

V letech 1708 - 1714 zastával vyslanecký post v Římě Ercole Giuseppe Luigi Turinetti, markýz Prié (1658 – 1726), který svou úspěšnou diplomatickou kariéru zahajoval jako komorník prince Evžena Savojského. Od roku 1691 pak byl savojským ambasadorem ve Vídni, kde se v roce 1696 stali kmotry jeho syna arcivévoda Karel a jeho sestra Marie Alžběta.⁴⁸⁹ Turinetti znovu dorazil do Vídně koncem září 1705, kondolovat k úmrtí císaře

⁴⁸³ LANDAU (pozn. 326), s. 371n. Karel VI. Comacchio předal až Benediktovi XIII. roku 1724. (tamže, s. 451).

⁴⁸⁴ Tamže, s. 365 - 366.

⁴⁸⁵ Tamže, s. 421n.

⁴⁸⁶ Což nápadně kontrastovala s okázalou proklamací Filipa V. počátkem února 1701. (Tamže, s. 436).

⁴⁸⁷ Tamže, s. 441.

⁴⁸⁸ Tamže, s. 448.

⁴⁸⁹ *Avvisi italiani*, 7. leden 1696.

Leopolda I.⁴⁹⁰ Následně vystřídal ve službách Habsburků vyslanecké posty v Paříži, Nizozemí, Římě a Belgii.⁴⁹¹

Jeho první oficiální audience u papeže se uskutečnila 7. prosince 1710, doprovodilo ho tehdy na tři sta kočárů.⁴⁹² Tohoto muže přijel o tři roky později vystřídat Jan Václav Gallas.

Gran Teatro del Mondo

Záhy po Gallasově jmenování byly ve Vídni sepsány podrobné vyslanecké instrukce, které však byly ještě počátkem srpna 1713 dopracovány. V úvodu konstatovaly, že přestože vyslanec formálně může během pobytu *incognito* (t.j. před svým oficiálním vjezdem) papeže navštívit pouze jednou, absolvoval Gallasův předchůdce Turinetti privátních audiencí celou řadu. Gallas se tedy má zachovat obdobně. Turinetti zastávající - shodně jako Gallas - zdvojený post "císařského" (Josefa I.) i "katolického" (Karla III. / VI.) ambasadora (*ambasciatore cesareo e cattolico*) navíc vůbec neuskutečnil svůj oficiální vjezd (*Entrata / Einzug*), přestože to papež požadoval. Gallas ho ale uskutečnit musí, a to se vši parádou (včetně halasného troubení), neboť tím bude ceremonielně zajištěn pro případ potřeby neomezený přístup k papeži. Po příjezdu do Říma má hrabě co nejdříve privátně navštívit papeže, složit mu poklonu a sjednat si termín svého veřejného vjezdu. Dále má navázat oficiální styky s prohabsburskými kardinály (jejichž obydlí zdobí císařský znak) a po dobu válek naopak nekomunikovat s kardinály probourbonskými (*angioini*), ovšem s výjimkou kardinála Barberiniho. Gallasovi byl zakázán kontakt s polskou královnou vdovou Marií Kazimírou Sobieskou. Značná pozornost byla věnována popisu komunikace s *Contestabilem* Colonnou. V případě nejasností, se měl hrabě řídit ceremonielními pravidly vypracovanými jeho předchůdcem knížetem Liechtensteinem.⁴⁹³ Mezi běžné vyslanecké úkony náležely předně pravidelné audience u papeže konající se zpravidla jenou až dvakrát týdně, v případě potřeby též audience mimořádné (*extraordinarie*). Dvakrát týdně pak zasílal depeše do Vídně, a to jak císaři, tak Španělské radě spravující a koordinující záležitosti "španělských" a italských teritorií. Členy tohoto vlivného orgánu sídlícího ve vídeňském paláci Caprara byli vedle Ramona Perlase Rialpha (1663 – 1741) Rocco Stella (1662 - 1720), Girolamo Capece

⁴⁹⁰ Tamže, 3. říjen 1705.

⁴⁹¹ Laura PALMUCCI QUAGLINO, *Dai Turinetti di Priero ai Ferrero d'Ormea: vicende familiari e architettoniche di un palazzo torinese tra Sei e Settecento*, in: *Arte Lombardia* 2004, 2, s. 63 – 68.

⁴⁹² LANDAU (pozn. 326), s. 444.

⁴⁹³ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 93, Gallasova relace, dato 31. prosinec, Rom, Korrespondenz, karton 93.

Rofrano, arcibiskup z Valencie. Bylo nutné dohlížet nad provozem zdejší kanceláře (tj. vyslaneckého sekretáře) a její italské, německé i španělské spedice, dále pak koordinovat činnost císařských agentů. Povinností ambasadora bylo poskytovat ochranu všem, kdo na svém obydlí vyvěsili císařský znak. Ambasador konečně fungoval rovněž co by prostředník sociálních kontaktů, mj. v případě cest a návštěv významných osob, kavalírů či umělců z říše a dědičných zemí.

Kvůli řádící morové epidemii musel hrabě Gallas svou cestu do Itálie na přelomu února a března 1714 přerušit povinnou čtyřicetidenní karanténu, kterou strávil na hranicích Benátska v blíže neuvedené vile poblíž Verony.⁴⁹⁴ 7. března pak 1714 dorazil do Benátek, kde se ubytoval v paláci císařského vyslance Filippa Ercolaniho. Odtud pokračoval v doprovodu císařského zmocněnce v Anconě Maffeie přes Ferraru a Anconu směrem k Římu.⁴⁹⁵ 21. března 1714 vjel Gallas za Turinettiho asistence šestispřežím *incognito* do Říma, provázen kočáry Contestabileho Colonny a Livia Odescalchiho. Ubytoval se v Odescalchiho paláci na náměstí Santi Apostoli, který byl pro něho předem zařizován.⁴⁹⁶ Incognito se potom účastnil velikonočních oslav. Po té, co se ohlásil u kardinálů Paulucciho a Albaniho, sjednal si soukromou audienci, během níž bylo stanoveno datum jeho oficiálního vjezdu.⁴⁹⁷ Mezitím pobýval v Římě i mimo město, v dubnu mj. navštívil vilu Torri kardinála Barberiniho.

Vyslanecké vjezdy náležely k vyhlášeným a nesmírně oblíbeným římským barokním spektaklům, jimž byla tradičně věnována velká pozornost, a to jak lidu tak především vyšších vrstev. V kuloárech i dobových novinách se rozebírala očekávaná *magnificenza* i kvantita participujících kočárů, bylo bedlivě sledováno a vyhodnocováno, kdo se zúčastnil a kdo nikoliv. Kromě tiskem vydávaných popisů vznikala i četná vyobrazení [obr. 38] umožňující si učinit poměrně spolehlivou představu o jejich průběhu.⁴⁹⁸ Řadu oficiálních vjezdů a veřejných audiencí zachytil na svých vedutách Gaspar van Wittel.⁴⁹⁹ Nedostatečný počet kočárů marginalizoval význam vjezdu a mohl též indikovat konkrétní diplomatické či jiné spory. Zklamání z nenaplněného očekávání patřičně velkoleposti se mohlo projevit neskrývanou kritikou a pohrdáním. Mezinárodní ostudu si kupříkladu na jaře 1700 vyloužil za svůj římský

⁴⁹⁴ *The Post Boy*, 17. prosinec 1713.

⁴⁹⁵ *London Gazette*, 16. a 30. březen 1714.

⁴⁹⁶ *Diarium Viennese*, Num. 1115, 7. duben 1714.

⁴⁹⁷ BUDER (pozn. 470), III., s. 57.

⁴⁹⁸ Kupř. dvě malby znázorňující vjezd benátského vyslance Niccoló Duoda 1714, Museo di Roma, N 2310, N 2311.

⁴⁹⁹ Fabio BENZI (ed.), *Gaspare Vanvitelli e le origini del Vedutismo*, Roma 2002, s. 40, 41, 75, 89, 117, 173.

vjezd "in forma Pauperit" benátský vyslanec Erizzo.⁵⁰⁰ Důvodem častých prodlev vyslanců a odkládání oficiálních vjezdů bývaly především s nimi související enormní výdaje. Připomeňme, že Lamberga vyšel jeho parádní konvoj na sto tisíc zlatých,⁵⁰¹ Gallas ho odhadoval (včetně livrejů) dokonce na dvě stě tisíc zlatých. Uchvacující parádní kočáry si vyslanci dávali zhotovovat přímo v Římě, což - pokud nebyly objednány předem - způsobovalo další zdržení. Parádní *treno* tvořilo zpravidla pět až deset kočárů, přičemž nejdůležitější (a nejokázalejší) bývaly první tři šestispřeží, v případě většího konvoje jich mohlo být až pět. Oficiální vjezdy se samozřejmě řídily pevně stanovenými ceremonielními předpisy. Příslušného dne ambasador, dosud pobývajícím ve Věčném městě *incognito*, opustil město a vydal se směrem k Milvijskému mostu (Ponte Milvio). Z Říma mu pak vyjel vstříc buď příslušný (národní) kardinál protektor nebo některý z předních členů kardinálského kolegia, následně byl vyslán též kočár státního sekretáře (dříve kardinála nepota) s jeho komorníkem. Ke zde shromážděným slavnostním a dalším vozům římské aristokracie se cestou přidávaly další kočáry. Vrcholem byl vjezd do Říma branou Fiaminia na náměstí Poppolo a následný průjezd Corsem k vyslancovu paláci.

Přestože Gallas hodlal s oficiálním nástupem do funkce vyčkat dokončení skvostného kočárového konvoje, zadaného ke zhotovení "nejznamenitějším římským umělcům", byl Vídní animován, aby vjezd uskutečnil bez dalšího otálení.⁵⁰² Ve čtvrtek 10. května 1714 tedy vyslal svého komorníka Vitelleschiho k papeži, který určil hodinu jeho vjezdu naplánovaného na neděli 13. května odpoledne. Následně byly Gallasem rozeslány pozvánky k účasti všem významným osobám - s výjimkou *angioinů*.⁵⁰³ Slavnostního dne dopoledne se na pokyn hraběcího podkoního Massimiho veškerý Gallasův personál oděný do *gala* nenápadně vytratil z Říma k Milvijskému mostu. Po obědě odjel z města v uzavřeném cestovním chassé sám hrabě. U Milvijského mostu ho již očekávaly četné kočáry kardinálů, knížat, prelátů, šlechty a vyslanců. Po té, co Gallas spolu se svým podkoním vše náležitě zkontroloval, vyrazil v šestispřeží zpět k Římu, odkud mu přijel naproti třemi kočáry kardinál Francesco

⁵⁰⁰ *The Roman people, who are fond of great shows, were very much surprized, that Signor Erizzo should appear in so mean Equipage, and the biting Pasquin, who it seems, expected something more magnificent, said that his Excellency had made his Entry in forma Pauperit* (Post Man and the Historical Account, 16. březen 1700; též *Avvisi italiani*, 6. březen 1700).

⁵⁰¹ POLLEROSS (pozn. 435), s. 524.

⁵⁰² *Mentre il Sig. Ambasciatore Cesareo, e Cattolico Conte di Gallas stava disponendo di far una sontuosa publica Comparsa corrispondente al suo magnifico Ingresso, con havere a tal effetto pensato di sciogliere li più eccellenti Artefici, che sono in questa Città per fare il suo ricco Treno, ricevè inaspettatamente da Sua Maestà Cesarea, e Cattolica l'ordine di non disserirli: Onde non potendo essettuare ciò che haveva ideato.* (*Avvisi Italiani*, Foglio Straordinario, 6. červen 1714, s. 94). Gallas si tedy svůj provizorní konvoj sestavil ze zapůjčených kočárů kardinála Barberiniho, knížete z Caserty a vévody z Bracciana.

⁵⁰³ Stoupenci bourbonského tábora mající na svých obydlích umístěný anjouovský znak.

Barberini, k němuž si hrabě přisedl. Zanedlouho se pak objevil osobní kočár státního sekretáře kardinála Paullucioho, v němž podle zvyklosti přijížděl jeho komorník, který měl přijíždějícímu vyslanci posloužit a dovézt ho ke dvoru. K němu si Gallas s Barberinim a třemi neapolskými arcibiskupy přestoupili. V patřičném pořadí pak celý dlouhý konvoj vyrazil do Říma, přičemž se stále připojovaly další šestispřeží; nakonec jelo v zástupu na 105 kočárů. Davy vyslance vítaly už míli před branou Fiaminia, naprosto zaplěnné bylo celé Corso, kde jásající lidé obsadili rovněž všechna okna. Na náměstí San Marco konvoj zabočil na přeplněné náměstí Apostoli znějícím slavnostní hudbou. Paulucioho kočár vjel do paláce, kde personál i vzácní hosté doprovodili Barberiniho s Gallasem do velkého sálu, v němž bylo uchystáno velkolepé pohoštění, nad kterým bděl vyslancův hofmistr markýz Del Drago. Mezitím byl k papežovu hejtmanovi vyslán hraběcí služebník s avízem o Gallasově příjezdu do paláce. Hrabě se pak s kardinálem odebral do ústraní. Zatímco se Barberini převlékl do rochety, zůstal Gallas i nadále v cestovním oděvu, vyměnil si pouze paruku. Kardinál byl po té uveden do sálu s baldachýnem, pod který usedl a byl následně pohoštěn urozeným služebnictvem. Vznešené hosty obsluhovala pážata v "šlechtické" antekameře (*anticamera nobile*) a další přítomné pak ve spodní antekameře ostatní sloužící. Jakmile se přiblížila stanovená hodina, semkli se všichni hosté kolem hlavního schodiště a vyprovodili hraběte s jeho suitou k Barberiniho kočáru, do něhož hrabě nastoupil. V doprovodu čtveřic dalších kočárů kardinála a vyslance vyjeli na Quirinal. Kardinál vstoupil do papežova přijímacího sálu přednostně, zatímco hrabě Gallas vyčkal v antekameře (*anticamera della Bussola di Damasco*) ve společnosti papežova komorníka. Na vyzvání byl potom dvěma předními ceremoniáři uveden do audienčního sálu: Tříkrát poklekl, políbil papeži stěvíc a ruku. Po té mu bylo přineseno křeslo a přednesl svou úvodní řeč, na níž papež zdvořile odpověděl. Následoval půhodinový rozhovor. Po ukončení audience vyčkal Gallas v prostoru antekamery příchodu kardinála Barberiniho, jenž ho doprovodil ke kardinálům Paullucimu (státnímu sekretáři) a Albanimu (papežskému nepotovi). Následně Barberini se svými kočáry hraběte doprovodil zpět do jeho paláce, kde již vyčkával papežův hofmistr, který Gallasovi dovezl od Klimenta XI. hojné dary, za což obdržel i s doprovodem velkorysé spropitné.⁵⁰⁴ Celkový počet zúčastněných kočárů vjezdu ("pouhých" 126) se nejeví nikterak uchvacujícím. Nevelký interest římské smetánky mohla zapříčinit skutečnost, že Gallas svůj vjezd uskutečnil ve vypůjčených kočárech, čímž nevyhověl zdejšímu imperativu působivé okázalosti. Zmiňovaný závěrečný konvoj Liechtensteina (1694) i vstupní konvoj Martinice (1695) tvořilo více než tři sta kočárů.⁵⁰⁵

Následujícího dne vykonali Gallasovi dvořané a pážata zdvořilostní návštěvy s poděkováním u (vysláním svých kočárů) zúčastněných kardinálů a šlechty.

⁵⁰⁴ *Avvisi Italiani*, Foglio straordinario 6. červen 1714, s. 94

⁵⁰⁵ *Avvisi italiani*, 7. leden 1696.

18. května Gallasův komorník opět navštívil papežský palác, tentokrát aby dojednal termín první veřejné audience, jež byla stanovena na úterý 22. května odpoledne. V pondělí ráno pak byl k římským prominentům vyslán hraběcí personál s pozváním k účasti. Hodinu před stanovenou audiencí se Gallasův personál ustrojený "*all Imperiale*" shromáždil a seřadil podle hodností v antekamerách paláce. Zároveň začali přijíždět četní hosté, které vyslancův komorník pohostil zmrzlinou, čokoládou a sušenkami. Když hrabě opouštěl audienční sál, poprvé se rozezněl zvonek. Gallas nastoupil do kočáru spolu s pěti arcibiskupy, doprovázen "*di grandissimo numero de servitori*". Po celou cestu lemovaly strany ulice davy jásajících Římanů. Po příjezdu do Quirinalského paláce hrabě jistou dobu vyčkal v kočáře, než se jeho personál rozmístil v prostore hlavního schodiště. Po té vstoupil do antekamery *de Bussolanti*, v jejímž středu ho uvítal papežův komorník uvádějící jej následně do antekamery *Della Bussola di Damasco*, kde byli shromážděni četní preláti. Po vstupu do audienčního sálu *Della Bussola di Damasco* předal Gallasovi císařský sekretář jeho pověřovací listinu (*lettere credenziali*) Po příchodu papeže se Gallas dvakrát uklonil, poklekl a políbil papeži střevice. Po té se usadil a italsky papeži přednesl svou řeč a předložil pověřovací listinu. Na závěr hrabě požádal o svolení představit mu všechny členy svého personálu, kteří - zatímco Gallas zůstal sedět - počínaje sekretářem Primolim jednotlivě předstupovali k polibku papežova střevice.⁵⁰⁶ Následně Gallas navštívil kardinály Fabrizia Paulucciho a Albaniho v jejich apartmánech.⁵⁰⁷ Během návratu hraběte vítali fanfáry, v paláce bylo pro hosty opětovně připraveno občerstvení a chudině na náměstí rozdávána almužna. Kvantitativní bilance tohoto spektaklu se jevila úspěšnější: Zúčastnilo se ho celkem 289 kočárů.⁵⁰⁸

Hned po svém březnovém příjezdu do Říma hrabě zahájil intenzivní korespondenční činnost. Několik týdnů po své první veřejné audienci u papeže mu zabraly obligátní návštěvy u celkem 34 kardinálů, což bylo mj. značně vysilující. Každé takové návštěvě, vykonané do detailu v souladu s ceremonielními předpisy a tabulkami, následovalo oboustranné zdvořilostní poděkování.⁵⁰⁹ Jednou či dvakrát do týdne se pak konaly audience u papeže.

⁵⁰⁶ Přirozeně ne každému musel být tento rituál zcela příjemným. Takovou situaci bez obalu popsal württemberský vévoda Karel Evžen roku 1753, který během hromadné audience u papeže polibek střevice pouze předstíral. Jeden po druhém tehdy přistupovali, poklekli na obě kolena, přidrželi se stoličky, aby nepřepadli, a museli políbit papeži zlatě tkaný křížek na jeho rudě sametovém střevice. Jestliže papež zaregistroval jistou nechuť, nadzvedl prý svou nohu dotýcnému až k nosu. LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 1135.

⁵⁰⁷ Kardinál Fabrizio Paolucci (1660 - 1726) byl od nástupu Klimenta XI. (1700) státním ministrem. Papežův synovec Annibale Albani (1682 - 1751) zastával funkci nejvyššího komorníka.

⁵⁰⁸ *Avvisi Italiani*, 6. červen 1714, s. 94.

⁵⁰⁹ *Avvisi Italiani*, 2. červen 1714.

Navečer 13. července 1714 dorazil *incognito* do Říma rovněž olomoucký biskup Wolfgang Hannibal Schrattenbach (1660 - 1738). Po té, co zkontroloval průběh prací v paláci Altems, který se pro něho bohatě zařizoval včetně stájí pro 40 koní, odjel do své vily Frascati. Dva týdny na to uskutečnil svůj slavnostní vjezd, následně v papežské konsistoři obdržel kardinálský klobouk a byl jmenován komprotektorem dědičných zemí. 8. ledna 1715 se pak ujal svého titulárního kostela San Marcello na římském Corsu.⁵¹⁰ Počátkem srpna se uskutečnil již zmiňovaný vjezd benátského vyslance Niccoló Duoda⁵¹¹ a papež se v doprovodu kardinálů Paulucciho a Albaniho, množství prelátů a šlechticů odebral na letní pobyt do Castelgandolfo. Annibale Albani se záhy vrátil do Říma, kde jako první ministr zastupoval papeže během jeho nepřítomnosti.⁵¹²

Prvním Gallasovým obydlím se stal svrchu zmiňovaný palác Chigi (později Chigi-Odescalchi) na náměstí Apostoli [obr. 39], pronajatý od dědiců Livia Odescalchiho, který byl jednou z tehdy nejobdivovanějších, mimořádně luxusně vybavených římských rezidencí.⁵¹³ Zatímco hrabě trávil první měsíce svého pobytu ve Věčném městě v budově vystavěné Gianlorenzem Berninim a Carlem Fontanou, v prostorách vyzdobených neméně proslulými Giovannim Paolem Tedescem a Giovannim Battistou Gaulim a obklopen skvostnými sbírkami Kristýny Švédské, finišovaly ve vzdálené Praze projekční práce novostavby jeho vlastního paláce, navrhovaného Johannem Bernhardem Fischerem z Erlachu. Jejich koordinace spočinula na bedrech Gallasova českého hofmistra Johanna Heinricha Dienebiera, který ostatně v roce 1714 dorazil rovněž do Říma, kde mu koncem léta připadl neméně náročný úkol, totiž organizace prvních Gallasových zdejších festivit.

Zu Rom liebet man die Pracht

Úkolem císařského vyslance bylo jednak - s dodržáním všech privilegií a poct - participovat na římských náboženských i světských slavnostech a dále: Sám okázalými projevy aktivně prezentovat a reprezentovat císařský majestát, jemuž patřičná pompa zjednávala kýžený respekt a ceremonielní imperativ zajišťoval zdvořilou a subordinovanou participaci římského okolí.

⁵¹⁰ *Avvisi Italiani*, 14. a 28. červenec, s. 106 a 130; BUDER (pozn. 470), III., s. 93, 168.

⁵¹¹ *Avvisi Italiani*, 18. srpen, s. 143.

⁵¹² BUDER (pozn. 470), III., s. 118.

⁵¹³ Viz pozn. 461.

Mimořádnými pontifikálními událostmi bývaly volba, intronizace, possesso (lateránská kavalkáda), papežská jubilea, případně úmrtí.⁵¹⁴ Ve výroční den pontifikova nastolení hřměla slavnostně děla, papež asistoval mši v quirinalské kapli na trůnu a s tiárou na hlavě, město navečer ozářily iluminace a ohňostroj z Andělského hradu.⁵¹⁵ Liturgie celebrowané přímo papežem (*functiones*) bývaly označovány jako *publiche funzioni*; pokud byli přítomni "pouze" kardinálové, jednalo se o takzvané *capelle semi pontificie*. Obě nejvýznamnější období liturgického roku (vánoce a velikonoce) trávil papež ve Vatikánu. Třikrát do roka (předvečer Narození Páně, na Zelený čtvrtek a Velký pátek) zde ve společnosti kardinálů stolovali též královští vyslanci a trůnní knížeta (*Principi del Soglio*). O vánocích se mezi nešporami se zpívanou kantátou a půlnoční mší konala štědrovečerní hostina (*con quantità di trionfi*), na které se dovezeným skvostným nádobím, vybranými lahůdkami i nápoji podíleli všichni zúčastnění.⁵¹⁶

Císařští vyslanci z Vídně do Říma "importovali" hlavní dvorské *Gala-Tage*, jejichž standardní struktura bývala: Oznámení a gratulace, slavnostní mše v národním kostele, hostina s hudebním programem a následným bálem, třídenní iluminace, prezentace propagandistických efemerních aparátů a ohňostroj.

K narozeninám a jmeninám císařského páru, papeže a vyslance samotného (svátek sv. Václava) se řadilo narození následníka trůnu, případné sňatky a úmrtí, vojenské úspěchy a významná výročí (kupř. bitvy u Vídně). Obzvláště hektickým byl v tomto ohledu listopad, kdy po sobě v rychlém sledu následovaly svátky sv. Karla (4/11), sv. Alžběty (19/11) a sv. Klimenta (23/11). U příležitosti narozenin a jmenin císaře a císařovny, jakož i dalších významných svátků pořádal ambasador ve svém paláci hostiny pro přední římskou společnost (*persone di distinzione*). Prominentními hosty tu bývali vyslanci Portugalska a Benátek.⁵¹⁷ Řádné iluminace se konaly rovněž v den jubilea pontifikovy intronizace a na svátek sv. Petra. Podnětem k příležitostným iluminacím bývaly již uvedené papežská volba, korunovace a *possesso*, a také promoce nových kardinálů. Vyslancův palác mohl zazářit do noci též v souvislosti s protitureckými triumfy a zrozením korunních princů (spřátelených) cizích suverénů.⁵¹⁸

Součástí předepsaných každodenních zdvořilostí bývalo pravidelné stolování se zvanými cizími návštěvníky Říma, vesměs vyslancovými krajany.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Simonetta TOZZI, *Incisioni barocche di feste e avvenimenti. Giorni d'allegrezza*, Roma 2001; Maurizio FAGIOLO dell'Arco, *La Festa barocca*, Roma 1997; Maurizio FAGIOLO dell'ARCO, *Bibliografia della festa barocca a Roma*, Roma 1994.

⁵¹⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 224, 19. listopad 1718, s. 24; Nr. 227, 26. listopad 1718, s. 20 - 22.

⁵¹⁶ HHStA, Italien, Rom, Varia, karton 26, složka „Libro in 71 Capitoli ..“, fol. 298 - 300.

⁵¹⁷ Tamže, fol. 301 - 303.

⁵¹⁸ Tamže, fol. 379n.

⁵¹⁹ Tamže, fol. 305 - 306.

V koloběhu čtených svátků ubíhal rok za rokem. Na svátek svaté Anežky 21. ledna se konaly vyjížďky šlechtických šestispřeží ke kostelíku této světice před bránou Pia.⁵²⁰ Vrcholem karnevalového období jsou tehdy též hudební sezónou býval maškarní průvod. Ambassador se ho měl v případě zájmu účastnit *incognito*, aby nenarušil průběh veselí ceremoniálními komplikacemi.⁵²¹ Během postu bývala v římských jezuitských kostelech okázale vystavována Nejsvětější Svátost (*Quarantore*). Dvakrát do roka - v předvelikonočním období a o třetí adventní neděli - světil papež zlatou růží, jež byla po té osázena drahými kameny, okouřena kadidelnicí, napařmována a zaslána vybrané vysoce postavené dámě. O květné neděli byly v quirinalské kapli svěceny a rozdávány palmové ratolesti, na Zelený čtvrtek papež žehnal lidu ze svatopetrského balkonu. Během Svatého týdne vykonávali četní poutníci i kardinálové a římská šlechta obligátní návštěvu sedmi hlavních římských bazilik.⁵²² V průběhu Svatodušních svátků se konala slavnost Božího Těla rovněž v německém národním kostele, které se účastnil zpravidla značný počet kardinálů. Na svátek Narození Panny Marie 8. září vyjížděla hromadně římská šlechta za bránu San Giovanni, kde přihlížela návratu procesí ze slavnosti v Grotta Ferratě.⁵²³ Pár dnů na to bylo v den Jména Panny Marie oslavováno vítězství u Vídně v roce 1683.

Jevišti festivit bývaly vedle samotných paláců (jejich interiérů, fasád, prostranství před nimi) též národní kostely. V habsburském kontextu se jednalo především o německý kostel Santa Maria dell'Anima, dále pak španělský kostel San Giacomo, lombardský národní kostel Santi Carlo e Ambrogio a patronátní kostel kardinála Schratzenbacha San Marcello. Průčelí těchto staveb byla při takových příležitostech náročně dekorována efemerními aparáty, tapisériemi, obrazy, stříbrnými předměty, květinami, slavnostním osvětlením ad.⁵²⁴ Na prostranstvích před nimi byly vztyčeny slavnostní efemerní architektury, večer se konaly ohňostroje a přilehlé domy a ulice byly bohatě osvětlovány pochodněmi, svícemi, skleněnými nádobami s ohněm.⁵²⁵ Z fontán prýštilo víno, byl rozdáván chleba a almužny. Ve vyslancově paláci byly pořádány slavnostní hostiny (*rinfranco* či *banchetto*) doprovázené hudebními a scénickými vystoupeními a následujícími bály. Pro baroko byla signifikantím mobilizace doslova všech smyslů. Kromě nádhery "až oči přecházely" se tak bylo možné těšit zvuku hudby (kantáty či serenády), vůni kadidla a nejrůznějších aroma, chuti rozmanitých lahůdek. Zatímco *trionfi (da tavola)* bývaly zpravidla uměleckými předměty dekorujícími slavnostní

⁵²⁰ Tamže, fol. 377n.

⁵²¹ Tamže, fol. 368.

⁵²² Tamže, fol. 378n.

⁵²³ Tamže, fol. 377n

⁵²⁴ Za tímto účelem se převážná část uvedených mobilí zpravidla vypůjčovala, ať už od bohatých prominentů (Contestabile, Carlo Barberini aj.) či z římských klášterů, kostelů či divadel a dalších míst.

⁵²⁵ Dekorace a v exteriéru instalované cennosti bývaly i přes noc bedlivě střeženy před případnými krádežemi či poškozením.

tabuli, jež mohly zároveň sloužit jako mísy pokrmů, jednalo se v případě tzv. *Schauessen* o skutečně jedlé skulptury z cukru, pudinku, kandovaného či zmraženého ovoce.⁵²⁶

Adekvátně svému společenskému postavení využívali všichni dosavadní císařští ambasadoři (Liechtenstein, Martinic, Lamberg, Grimani) služeb prominentní- ho architekta Carla Fontany (1638 - 1714). Když hrabě Gallas dorazil do Říma, byl již ovšem tento věhlasný muž několik týdnů po smrti (5. února 1714). Zcela recentně Věčné město opustil i jeho talentovaný žák Filippo Juvarra (1678 - 1736), jenž právě vstoupil do turínských dvorních služeb. Gallas se tudíž musel obrátit na některého z dalších architektů. Z pramenů vysvítá, že volba padla na Berniniho žáka a Fontanova spolupracovníka Giovanniho Battisty Continiho (1642 - 1723), s nímž tehdy spolupracoval jeho syn Giulio. Dle Dienebiera uměl mladý Contini "celkem hezky kreslit" a snažil se gallasovskou prestižní zakázkou v římském prostředí (neúspěšně) prosadit jako schopný nástupce svého otce.⁵²⁷

Oba Continiové byli spoluvůrci prvních významných festivit, uspořádaných v Římě hrabětem Gallase u příležitosti obligátních dvorských *Gala-Tage* - narozenin císařovny a svátku císaře. Impresáriem obou akcí byl hofmistr Dienebier, jenž tehdy krátce pobýval ve Věčném městě. Náměstí Apostoli bylo dočasně uzavřeno a naproti vyslancově rezidenci byla při nádvoří zdi paláce Colonnů zřízena provizorní orchestra dekorovaná iluzivním mramorováním. V předvečer císařovniných narozenin 27. srpna zde byla uvedena serenáda Gallasova dvorního skladatele Giovanniho Bononciniho - v impozantním obsazení 62 houslí, 12 bas, 12 violoncel, dvou hobojů, čtyř loveckých rohů, tří louten, čtyř sólových zpěváků a dvanácti-členného sboru. Námětem byla císařovnu oslavující rybářská bajka z pera Paola Antonia Rolliho.⁵²⁸ Prominentní hosté naslouchali hudbě z balkónu představeného palácovému průčelí, který byl stejně jako orchestra vyzdoben zlaceným karmínovým damaškem, navíc též alegorií Venuše s Amorem a dvojicí poražených "východních" otroků. Celé náměstí a okolní domy byly skvostně iluminovány pochodněmi, svíčkami, zlacenými kandelábry a skleněnými nádobami. Velké množství římské šlechty se podívané účastnilo přímo ve svých kočárech rozmístěných na náměstí. Do nich jim bylo hraběcím personálem roznášeno vybrané občerstvení, mj. mražené lahůdky chystané po celý den 65 cukráři a jejich pomocníky v plachtou překryté zahradě Odescalchiho paláce. Až do pozdních nočních

⁵²⁶ V roce 1717 obdrželi bavorské kurprincové vánoční dárek od papeže - tabernákl zhotovený z mraženého ovoce. Bayerische Staatsbibliothek, Handschriften und alet Drucke, Ms. 1978, fol. 96r.

Stoly během hostinu u příležitosti císařova svátku, pořádané kardinálem protektorem Cingegosem roku 1726, byly rozmístěny do tvaru orla a *trionfo da tavola* měl podobu císařské Favority. KAZLEPKA (pozn. 49), s. 96.

⁵²⁷ Viz pozn. 533.

⁵²⁸ Básník a libretista Paolo Antonio Rolli (1687 - 1744) působil v letech 1715 - 1744 v hannoverských službách v Londýně

hodin pokračovala zábava v prostorách paláce. V parádním apartmánu byly rozmístěny hrací stolky, velký sál se rozzářil křišťálovými lustry a stříbrnými pyramidami umocňujícími velkolepost již tak všeobecně obdivovaných interiérů této rezidence.⁵²⁹ Byla uchystána okázalá hostina, pět tabulí [obr. 40a] dekorovaly nádoby z japonského porcelánu, českého křišťálu, alabastru a skvostné výtvary (*trionfi*) z cukru a kandovaného ovoce. Mezi lahůdkami nescházely džemy, paštiky, zmrzliny, sušenky, ovoce, limonády atd. Po té uvedl Bononcini ve velkém sále za doprovodu hudebníků a zpěváků svou symfonii pro housle. Společenský večer vyvrcholil závěrečným bálem. Oslavy se zúčastnilo 15 z celkem 18 pozvaných kardinálů, dále pak knížata, vyslanci, aristokracie.⁵³⁰ Další velká sláva následovala na císařův svátek v neděli 4. listopadu. Po návratu ze zpívané semipontifikální mše v lombardském národním kostele přijímal Gallas gratulace.⁵³¹ Contini, který delší dobu pracoval na přípravě ohňostroje, vystavěl za tím účelem nad zdí Colonnů okrasný provizorní pavilon (*Casino in Villa*) [obr. 41]. Před průčelím Odescalchiho paláce byla opět zřízena bohatě zdobená a křišťálovými lustry osvětlená divácká tribuna. Všechna okna do náměstí byla proti rachejtům zabezpečena drátěným pletivem. Navečer se celé prostranství rozzářilo loučemi, pyramidami a osvětlenými skleněnými nádobami. Římsy a zábradlí byly ozdobeny barevnými lampiony. Napětí stupňovalo obřadné troubení a bubnování. Opět bylo podáváno vybrané občerstvení včetně zmrzliny a limonád. Nad bezpečným průběhem vlastního ohňostroje bděl hejtman dělostřelců Andělského hradu Baldi. Po jeho závěru se uskutečnila v paláci velkoprá hostina [obr. 40b]. Okenní pruh od sálu oddělovala mohutná opona ze zlatem zdobeného damašku. Ve vnitřní části této prostory byl umístěn dlouhý stůl s ústředním *trionfo* ve tvaru císařského orla z kandovaného cukru. Závěrem večera byly rozdávány tištěné oslavné básně Paola Antonia Rolliho a Paola Vanniniho.⁵³² V případě obou popisovaných festivit jsme informováni též o řadě technických detailů, neboť Guilo Contini nedostal (narozdíl od svého otce?) za všechny své služby zapláceno a ještě po několika letech prostřednictvím notáře urgoval pohledávky ve výši 1045 scudi (tj. 2351 zl.).⁵³³ V jeho výčtu figurují neuhrazené návrhy divácké pavlače a orchestry (*theatrum*), lavic ve

⁵²⁹ *Già corre fama universale della richissima magnificenza del Palazzo Odescalchi tanto per li suoi superbi paramenti, e rare supelletili, quanto per la gran quantità di riguardarevo li quadri de piú famosi Pittori; onde potete ognun'figurarsi, che sontuoso aspetto fossero a'Convitati le sue stanze illuminate da spaziosi lampadarj di cristallo, e fatte adornare ... Sei Lampadarj dorati, che sostenevano sei ceri per ciascheduno, illuminavano la vasta Sala adorna tutta di gran quadri piú celebri Dipintori ...*

⁵³⁰ *Avvisi Italiani*, 1. září a 28. listopad, s. 153, 197 - 198.

⁵³¹ Papež nebyl přítomen, pobýval tehdy v Castelgandolfu.

⁵³² *Avvisi Italiani*, 3., 10. a 28. listopad, s. 190, 195, 198.

Ilustracemi doplněné popisy obou festivit vydal tiskem J. Komarek, viz: Marcello FAGIOLO (ed.), *Corpus delle feste a Roma 2. Il Settecento e l'ottocento*, Roma 1997, s. XV.

⁵³³ HS Clam - Gallas, inv. č. 1547, karton 438 Podle sdělení J. H. Dienebiera (očitého svědka a spoluvůrce oslav roku 1714) z 31. ledna 1722 se Guilio Contini - nyní poručík regimentu Emanuela Savojského - uhrazení svých pohledávek neúspěšně domáhal již někdy v letech 1716 - 1717 přímo ve Vídni. Po konzultaci s někdejším Gallasovým římským sekretářem Vicinellim a hofmistrem Stampillim doporučuje Dienebier Continimu zaplatit pouze 100 až 150 zlatých.

velkém sále, parádní tabule s *trionfi*. Uvádí, že mu (a jeho podřízenému inženýrovi) přípravy spektaklu zabraly celých pět dnů a nocí. Zmiňuje dozor nad veškerými pracemi, zapůjčení fošen z Vatikánu, tesařské a čalounické práce související s provizorním zastřešením zahrady, vypůjčování a rozmístování stříbrných a křišťálových svítidel, kandelábrů, loučí a svící. Dále zednickou a tesařskou práci související s uzavřením okolních ulic sloupky s nočním osvětlením a konečnou demontáž všeho. Zlacené svícny (*vergoldte Bildthauer:Arbeiths: Leichter*) byly tehdy vráceny do hraběcí stáje. Nakolik bylo důležitým zvětšení efemérních okamžiků, dokládá důkladná kreslířská dokumentace, kterou hrabě Continiho pověřil. Architekt údajně zhotovil šest detailních vyobrazení celé události s popisem, jež byly zaslány císaři; dvě znázorňovala ambasadora s hosty, další dvě orchestru a hudebníky, poslední pak slavnostní hostinu. Tři malé výkresy (balkónu, orchestry a pětice slavnostních tabulí s popisem) se potom měly stát předlohou tištěného popisu události [obr. 40] a proslavit ji jak po Římě, tak i v zahraničí.⁵³⁴ Konečně obsahově shodné náměty, avšak provedené ve velkém měřítku se všemi zúčastněnými (první výkres znázorňoval celý palác) vytvořil Contini jako předlohu pro mědiryty, jež "si hrabě v budoucnu hodlal nechat zhotovit sám pro sebe".⁵³⁵

Pro listopadový ohňostroj navrhl Contini balkon a protilehlý pavilon. Po celých dvacet dnů pak pracoval s inženýrem a dalšími dělníky v divadle Tordinona na vlastním ohňostroji (*machina*). Ze svatého Petra a mnoha klášterů byla zapůjčena prkna a dřevo a drátěné pletivo do oken. Co z toho následně nebylo možné vrátit (bylo ukradeno nebo shořelo), prý zaplatil. Opět dodal dva malé výkresy pro rytiny (ohňostroj a slavnostní tabule - dohromady 10 scudi - [obr. 40b, 41b]) a dva obsahově totožné, ale větší a pečlivě zachycující veškerou stafáž (80 scudi). Jeden z nich je s nejvyšší pravděpodobností totožný s kolorovanou kresbou [obr. 41a] dochovanou v děčínském rodinném archivu Clam-Gallasů.⁵³⁶ Její identifikace je naprosto jednoznačná; námětově se zcela shoduje s Komárkovým tiskem, nahoře je pak Dienebierovou rukou nadepsána: *Rÿss von den fewër wegk so A: 1714 auf dem Plaz St: Apostoli in Rom gemacht worden*. Zobrazena je eskarpovitá terasa předsazená nádvořní zdi Colonnů, se kterou je v zadní partii shodně vysoká. Její nižší konvexně vzduťá přední část, opatřená balustrádou s vázami, je uprostřed prolomena, což umožňuje volný pohled na soustavu kaskád a vodotrysků. Obě roviny substrukce propojují osově symetrické segmenty rozevřených ramen schodiště. Horní platforma je taktéž ve středové partii konvexně - konkávně formovaná a obdobně dekorována. Celou kompozici završuje středový dvojpodlažní pavilon o třech okenních osách, v přízemí opatřený trojicí konvexních sloupových portiků při všech třech stranách. Korunní římsu této stavbičky zdobí balustráda s

⁵³⁴ K čemuž skutečně došlo, z kreseb zjevně vychází Komárkova edice, viz pozn. 532..

⁵³⁵ Za tyto tři výkresy si Contini účtoval 120 scudi, zatímco za předešlé menší pouhých 15 scudi.

⁵³⁶ HS Clam - Gallas, inv. č. 3277, karton 749.

obelisky při nárožích, středový lucernový pavilon pak vrcholí apoteózou panovníkova majestátu - císařským orlem (stejně jako zmiňovaný hlavní prvek slavnostní tabule).

Od konce listopadu se Gallas z pověření Vídně zajímal o případnou koupi mobiliáře a sbírek Livia Odescalchiho. Vzácné vybavení bylo na prodej včetně tapiserií a vyšlo by zhruba na 120 tisíc scudi. Co se týče obrazů, nalézaly se mezi vynikající práce Giulia Romana, Correggia, Tiziana, Veronese, Rafaela, Tintoretta, Rubense, Pordenoneho, Bordoneho, Albaniho a dalších. Kolekce medailí byla údajně rovněž skvostná. Sochy, jež se jevily nejatraktivnějšími ze všeho, byly ovšem takřka nepřepavitelnými. Vévodův agent prý hraběti líčil těžkosti jen pouhého přesunu kdysi z paláce Riario na náměstí Apostoli. Císař tehdy hodlal především doplnit svou vídeňskou knihovnu a sbírku mincí,⁵³⁷ načež Gallas počátkem roku 1715 sděloval výsledky svých konzultací se zdejšími učenci. Ti prý nepokládali římské knihovny za příliš atraktivní, neboť tituly oceňovaných současných autorů tehdy údajně nevycházely v Itálii, nýbrž v Anglii, Holandsku a Paříži. Bylo doporučeno pátrat dále a případně prozatím pořizovat rukopisné opisy toho co nelze získat (rukopisy papežského archivu). Znalí antikváři ovšem císaři doporučovali koupi některé z četných sbírek medailí, k čemuž ovšem bylo třeba předně zjistit, co císař již ve svém *museo molto celebre* vlastnil.⁵³⁸ Právě tento úkol zřejmě inicioval vznik titulu *Monete del Regno di Napoli da Roggiero Primo Ré, fino all'Augustissimo Regnante Carlo VI. Imperadore, e III. Ré Cattolico Cesareho Antonia Vergary*, který vyšel tiskem v Římě roku 1715 a dodnes se nalézá v několika exemplářích ve frýdlantské knihovně.⁵³⁹

Velkolepé podívané babího léta 1714 se nicméně staly zároveň posledními, jež hrabě Gallas na náměstí Apostoli uspořádal, neboť ho avízovaný příjezd Liviova dědice z Milána do Říma donutil dosavadní obydlí opustit.⁵⁴⁰ Jako nové sídlo si původně vyhlédl "palác Savelli",⁵⁴¹ k němuž svrchu zmiňovaný Contini zhotovil přesné zakreslení, návrhy veškerých plánovaných stavebních úprav a následného vybavení jednotlivých prostor.⁵⁴² Z neznámých příčin však z tohoto záměru sešlo. Počátkem prosince 1714 si Gallas nechal upravovat palác Cesarini, do něhož se v první polovně ledna 1715 nastěhoval.⁵⁴³

⁵³⁷ HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 13, Jan Václav Gallas markýzi Rialphovi, dato 23. listopad 1714,

⁵³⁸ HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 14, Gallasova relace, dato 11. leden 1715.

⁵³⁹ Viz příloha 7, pol. B VI/529.

⁵⁴⁰ *Avvisi Italiani*, 24. listopad 1714.

⁵⁴¹ Jež se dle Contiho slov nalézal na návrší a hrabě si ho prý hodlal pronajmout a *mit grosser Magnificenz* upravit včetně přilehlých domů.,

⁵⁴² HS Clam - Gallas, inv. č. 1547, karton 438.

⁵⁴³ *Avvisi Italiani*, 8. prosinec 1714, s. 212.

Luogo di Rispetto

Císařští vyslanci v Římě neměli - narozdíl od Španělů, Benátčanů, toskánského velkovévody - svůj vlastní palác, což znamenalo značný praktický i ceremonielní handicap. Každý z nich tak byl odkázán na *ad hoc* sjednávaný drahý pronájem. Finančně i logisticky náročným bylo též zařizování daného obydlí, které bývalo v závěru mise opět rozprodáváno. Optimální rezidence měla splňovat nároky patřičné výstavnosti, dostatečné kapacity a především vhodného umístění. Po, uvedeným kritériím odpovídajících objektech ovšem panovala ve Věčném městě tradičně značná poptávka. S ohledem na výsadu autonomní jurisdikce (statut *luogo di rispetto*), jíž se ambasády těšily, nebyly nejhodnějšími příliš frekventované lokality a hlavní římské tepny. Kníže Liechtenstein během své mise vystřídal paláce Madama a Cesarini, hrabě Martinic obýval palác Barberini na Monte della Pietá, Lamberg nejprve medicejský palác Madama a po té palác Gaetani na Corsu, Grimani palác Riario, Turinetti potom palác Buffalo poblíž paláce Cesarini. Obydlím kardinála Schrattenbacha byl palác Altemps, Michaela Fridricha Althanna konečně palác Dell'Olmo.

Cesariniové byli starým římským rodem, který v roce 1665 vymřel po meči Giulianem III., o jehož imponující dědictví se podělily dcery Clelia a Livia (1650 - 1712). První z nich měla za muže Filippa Colonna, vévodu ze Sonina, druhá žila původně v klášteře a provdala se až roku 1673, a to za Federica III. Sforzu (1651 – 1712).⁵⁴⁴ Ve velkém paláci Cesarini [obr. 45], situovaném na spojnici kostelů Il Gesu a San Andrea della Valle, zemřela v únoru 1547 slavná a vzdělaná Vittorie Colonna (1490 - 1547).⁵⁴⁵ Liviin vnuk Giuseppe Sforza Cesarini (1705 – 1744) pak v jeho sousedství, na místě bývalé jízďárny vybudoval (1730 - 1732) proslulé Teatro Argentina. Vzhledem k tomu, že majitelům jako hlavní rezidence sloužil dodnes stojící palác Sforzů (Sforza - Cesarini),⁵⁴⁶ stal se celý komplex při Torre di Argentina předmětem dlouhodobých pronájmů. Na konci 17. století byl stavebně upravován, z roku 1689 pocházel nový hlavní portál⁵⁴⁷ a v roce 1697 bylo přestavováno sousední palazzetto.⁵⁴⁸ Těsně před nastěhováním Gallase je zaznamenána celková přestavba paláce

⁵⁴⁴ Elisa DEBENEDETTI, *La quadreria e gli affreschi di Palazzo Sforza Cesarini*, in: *Storia dell'arte* 2003, s. 207 – 222.

⁵⁴⁵ Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, XIII., Venezia 1842, s. 288.

⁵⁴⁶ Lucia CALABRESE (ed.), *Palazzo Sforza Cesarini*, Roma 2008

⁵⁴⁷ Archivio di Stato di Roma, Archivio Sforza Cesarini, I., Vol. I., M. 1. 4.

⁵⁴⁸ *Ibidem*, M. 1. 7.

Cesarini včetně hlavního průčelí a totéž se týkalo protilehlého nájemního domu.⁵⁴⁹ Nedlouho na to měly na místě původní zahrady vzniknout i nové palácové stáje.⁵⁵⁰

Pobyt knížete Liechtensteina a jeho *famille* podchycují Stati Anime farnosti San Nicola dei Cesarini pro roky 1692 - 1694.⁵⁵¹ V následujících letech palác obývala vdova markýza Vaini a její synové s rodinami.⁵⁵² V období 1705 - 1713 tu pobýval boloňský vyslanec hrabě Filippo Aldrovandi Marescotti (1660 - 1748), starší bratr "proradného" papežského nuncia ve Španělsku Pompea (1668 – 1752), významný podporovatel boloňské umělecké akademie a rovněž gratulant Gallasova druhého sňatku (viz výše).⁵⁵³ V květnu 1713 byl palác pronajat za 800 scudi ročně benátskému kardinálovu Pietru Priulimu (1659 - 1728).⁵⁵⁴ Hrabě Gallas zde sídlil od ledna 1715 až do svého odjezdu do Neapole v létě 1719.⁵⁵⁵ Lze předpokládat, že za samotný velký palác platil roční nájem blížící se částce 1030 scudi, za kterou si ho pak na podzim 1719 pronajal portugalský vyslanec Antonio delle Melle, Koncem srpna uvažoval o pronájmu římského paláce portugalský velvyslanec,⁵⁵⁶ jenž zde setrval do roku 1722. V období 1736 – 1769 byl palác Cesarini rezidencí francouzských ambasadorů.⁵⁵⁷ Roku 1855/1856 si dědictví po Salvatoru Sforzovi-Cesarinim rozdělili Lorenzo Sforza - Cesarini a Giovanni Torlonia, za něhož byl (1864) palác upravován a zvýšen o patro. V letech 1883 - 1885 se stalo jeho průčelí součástí nového Corso Vittorio Emanuele II. budovaného v rámci regulací mladé italské metropole. Na konci roku 1896 prodal Torlonia palác Giovannimu Chiasimu, a sice za 32 tisíc scudi.⁵⁵⁸ V souvislosti s odkrýváním antického komplexu Area Sacra dell'Argentina (1926 - 1929) byl palác Cesarini demolován.

⁵⁴⁹ Paolo MICALLIZI (ed.), *Roma nel XVIII Secolo. Atlante Storico delle Città Italiane* 3, Roma 2003, s. 97, 105.

⁵⁵⁰ S. *Ecc.za há fatto fare tanto al di fuori, quanto al di dentro per la piú decorosa abitazione, e si prosegue la fabrica della nuova gran stalla all'incontro del Sud.o Palazzo, dove prima era Giardino. Avvisi Italiani*, 12. leden 1715.

⁵⁵¹ V roce 1693 je zde zaznamenáno celkem 105 osob Liechtensteinovy domácnosti, rok nato o dvě osoby více. Roma, Archivio Vicariato, San Nicola ai Cesarini, Stati Anime 10, fol. 973r -975r; 1005v - 1008r.

⁵⁵² Tamže, Stati Anime 11.

⁵⁵³ Tamže, Stati Anime 11 a 12; Marinella PIGOZZI, *I luoghi dell'abitare della classe senatoria bolognese fra Seicento e Settecento. I Marescotti e gli Aldovrandi*, in: *Arte Lombardia* 2004/2, s. 35 – 45).

⁵⁵⁴ Archivio di Stato di Roma, Archivio Sforza Cesarini, I., Vol. I., P. 29., pag. 105.

⁵⁵⁵ *Avvisi Italiani*, 12. leden 1715.

⁵⁵⁶ Archivio di Stato di Roma, Archivio Sforza Cesarini, I., Vol. I., P. 29., pag. 277.

⁵⁵⁷ Bydleli zde Claudio Francesco De Calignac, Louis Jules Barbon Mancini Mazarini (1716 – 1782), markýz Stefan de Steinvil, Giovanni Francesco Giuseppe Rochechouart (1708 – 1777). Roma, Archivio Vicariato, San Nicola ai Cesarini, Stati Anime 14 až 25.

Francouzský vyslanec kardinál Francesco De Bernis si pak pronajal palác Simonetti naproti kostelu S. Marcello al Corso. V letech 1797 - 1814 byl francouzskou rezidencí palác Venezia. Palazzo Farnese se stal francouzskou ambasádou až od roku 1874.

⁵⁵⁸ Roma, Archivio Capitolino, 30 Notai Capitolini, Uff. 1, Vol. 755 (Filippo Bacchetti, 1856), Atto 433. Popis a odhad paláce včetně plánů arch. Luigiho Beraglia, dat. 28. prosinec 1856.

Jeho podobu kromě starých fotografií [obr. 45] zachycuje též grafický list s vyobrazením dosud nelokalizované festivity z roku 1716 [obr. 44], o němž ještě bude řeč. Šlo o rozlehlý, nesourodý a dodatečně sjednocovaný komplex na půdorysu blížící se písmenu L - při nároží původních ulic Via di Torre Argentina a Via Cesarini (dnešní Vittorio Emanuele), do níž se stavba obracela svým stroze monumentálním "průčelím" o 11 nepravidelných okenních osách, ve třetině své délky mírně zalomeným. Původně byla tato partie paláce pětipodlažní: Nad přízemními krámcí se (pro Řím příznačně) prokládaly dvojice mezaninů a vysokých pater. Z vícero aspektů byly nejvýznamnějšími palácovými prostorami parádní apartmány.

Apartmány vyslanců kopírovaly skladbu reprezentační apartmánů římských kardinálů, v nichž se odbyvaly společenské rituály oficiálních návštěv a audiencí. Ty sestávaly z celé řady místností, z nichž nejdůležitějšími byly: Vstupní sál (*sala dei Parafrenieri*) s vyvýšeným a přepážkou odděleným baldachýnem, jedna až tři antekamery, přičemž vstup do první z nich byl nazýván *porta dell' anticamera* či *porta del decano*. Následovaly přijímací sál pro řádné audience a konečně velký sál s baldachýnem (*stanza maggiore / stanza del Baldacchino*) vyhrazený slavnostním a veřejným (*solenni e pubbliche*) audiencím.⁵⁵⁹ Statut obřadnosti vzácnými textíliemi dekorovaným baldachýnům formálně propůjčovaly znaky vyslanců a příslušných suverénů a jejich zde zavěšované podobizny. Privilegium baldachýnu bylo římským ceremonielem přísně střeženo, náleželo totiž výlučně kardinálům, vyslancům a omezenému okruhu knížat a vévodů.⁵⁶⁰

Na základě rozboru Gallasova římského inventáře (příloha 2) a dosud nepublikovaného plánu piana nobile paláce Cesarini z roku 1739 [obr. 43] lze konstatovat, že dispozice hlavních prostor této rezidence korespondovala s výše zmiňovanou ideální sestavou.⁵⁶¹ Na hlavní schodiště po sobě následovaly při uliční frontě: Vstupní sál, tři antekamery a velký audienční sál s malým balkónem. Taktéž zařízení těchto prostor (v roce 1718) odpovídalo svrchu uvedenému ceremonielnímu využití - první a pátá byly vybaveny baldachýny a dalšími nezbytnými mobiliemi. Pětice místností navazujícího užšího křídla mohla tvořit vlastní parádní apartmán vyslance. Reprezentační prostory Gallasovy manželky se pak nacházely o dvě podlaží výše.

⁵⁵⁹ Apartmán Leopolda I. v Hofburgu měl obdobný počet místností a rovněž dvojici trůnních baldachýnů. Podstatný rozdíl spočíval zejména v přítomnosti pouze jediné antekamery. Sled prostor oficiálního apartmánu do roku 1667 byl: Sál trabantů / rytířský sál (baldachýn) / antekamera / sál tajné rady (baldachýn) / sál tajné konference / retiráda / kabinet. Irmgard PANGERL, "Höfische Öffentlichkeit". *Fragen des Kammerzutritts und der räumlichen Repräsentation am Wiener Hof*, in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (eds.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 255 - 285.

⁵⁶⁰ *Notizia della Corte di Roma e de i Trattamenti, e Cerimonie, che si usa.* (HS Clam - Gallas, inv. č. 1543, RA 436; Girolamo LUNADORO, *Relazione della Corte di Roma*, Roma 1697

⁵⁶¹ Půdorysný plán paláce Cesarini, Roma, Biblioteca di Archeologia e Storia dell' Arte, Lanciani, Roma XI., sign. 51.131.

Početné vyslancově *famillii* nestačil samotný velký palác, takže si od Cesariniů pronajal i přilehlé domy [obr. 42]. Na protilehlé straně ulice Torre di Argentina to byly nájemní domy Cesarini, Argentina, U sv. Františka z Assisi, dále pak palazzetto Cesarini nacházející se v prostoru pozdějšího divadla Argentina. Důležitým objektem byl dům pana Anguissoly [obr. 44], vévody z Piacenzy na druhé straně Via Cesarini (pozdějšího Corsa).

V malém paláci Cesarini (*palazzetto*) je v letech 1716 a 1717 doložen Josef Emanuel Fischer (z Erlachu),⁵⁶² kterému studijní cestu po Evropě umožnila velkorysá podpora císaře ve formě ročního stipendia ve výši 800 zlatých.⁵⁶³ V Římě se měl tehdy věnovat archeologickému studiu pod dohledem Francesca Ficoroniho (1664 – 1747) a rovněž nákupu medailí pro císařovu sbírku. Někdy koncem roku 1717 se měl Josef Emanuel přesunout do Paříže.⁵⁶⁴ Počet příslušníků domácnosti (*famiglia*) císařských vyslanců se standardně pohyboval mezi jedním až dvěma sty osob. Vedle samotného "hofštátu" šlo o nejrůznější kancelářské, řemeslnické a umělecké profese. Učinit si zcela konkrétní představu umožňuje zejména výčet Gallasova personálu podle funkcí (bez udání jmen) čítající na 174 osob. Soupis duší (stati anime) z roku 1719 pak zaznamenává dohromady 88 jmen, což ale nelze považovat za kompletní přehled, neboť zde figurují pouze osoby obývající palác resp. cesariniovský okrsek.

Přehled Gallasova personálu (1716)⁵⁶⁵

Anticamera:

Il M.ro di Camera

Il Coppiere

Il Seg:rio dell'Ambasciata

Dieci Gentilhuomini attuali

Altri Gentilhuomini titolati, et honorarii

Dieci Paggi

Otto Aiutanti di Cam.a

Due Portieri

Un Scopatore di Gabinetto

Un Scopatore per l'Appartamento

⁵⁶² Spolu s ním zde mj. bydlel mladý Vavřinec Voříkovský z Kunratic. Roma, Archivio Vicariato, San Nicola ai Cesarini, Stati Anime 13.

⁵⁶³ Martin KRUMMHOLZ (ed.), *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007, s. 149, č. kat. 213.

⁵⁶⁴ Thomas ZACHARIAS, *Joseph Emanuel Fischer von Erlach*, Wien 1960, s. 17

⁵⁶⁵ HHStA, Rom, Varia, karton 26, složka *Libro in 71 Capitoli* fol. 94 – 96.

Sei Lance Spezzate

In Sala vi erano:

Il Decano

Il Sotto Decano

Ventiquattro Palafrenieri

Dodici Lacché, e Dodici Aiduchi

Per il Servizio della Sua Azienda domestica aveva per capo della medesima:

Il Maggiordomo

Intendente di Casa

M.ro di Casa

Guardarobba

Architetto

Computista

Due Giouani di Comp.ria

Confettoriere

Sotto Credentiere

Scalco

Bottigliere

Sotto Bottigliere

Dispensiere

Sotto Dispensiere

Primo Coco

Coco della Famiglia

Altri Giovanni Aiutanti di Cucina

Tré Facchini per serv:io al Palazzo

Al Comando della Stalla, e per il Governo della Piazza aveva:

Il Cavallerizzo

L'Intendente di Stalla

Cavallerizzo d'opera

M.ro di Stalla di Città

M.ro di Stalla di Campagna

Marescalco

Sei primi Cocchieri

Dodici Cavalcanti

Dieci Garzoni

Quattro Raichnet per Cavalli da Stalla

Per guardia del Portone, e della Piazza teneva:

Il Capitan della Piazza

Due Svizzeri

Quattro Lance Spezzate

Per la Segretaria vi erano:

Un Seg:rio Tedesco

Un Seg.rio Italiano

Un Seg:rio di Gabinetto

Due Giovani Aiutanti di Seg:ria

Per il divertimento della Musica haveva al Suo Servizio:

Il M.ro di Cappella S:r Bononcini

Due Giovani virtuosi

Un musico Soprano

Un violoncello

Un Contrabasso

Un Arciliuto

Sei violini

due Corni da caccia

Due Trombetti

Finalm:te teneva al Suo Ruoto, qualch'altra Persona ornata di Belle Lettere per la Poesia

Gallasův personál (1719) ⁵⁶⁶

Ecc:mo Sir.r Conte Venceslao di Gallasso Ambasc. Cesareo Cattolico da Praga - 47

Ecc:ma Sig:ra Ernestina Contessa Diettresthein da Vienna mog – 26

Ecc:ma Sig. C. Maria Teresa figlia – 2

Ill:ma Sig:ra Contessa Carlotta Tondernoch di Vienna – 22

Ill:ma Sig:ra Contessa Barbera Odiz di Slesia – 23

Lavinia Stampiglia Rom.a – 29

Eleonora Alemanin di Slesia – 26

Gioseppa Englin da Vienna – 26

Rosina Stichtin da Vienna – 29

Elisabetta Alunin da Vienna – 33

Marca Sciechin del Risolo – 23

Christina Smuz di Suenia – 29

⁵⁶⁶ Roma, Archivio Vicariato, San Nicola ai Cesarini, Stati Anime 10. Za jménem a národností následuje věk dané osoby

Sig: Gio: Caspero Krebek di Moravia
Sig: P. Pietro Balduci da Tolentino – 42
Sig: P. Michele Micheli da Lucca – 63
Sig. Baka Giuseppe Cappelletti da Reti – 20
Sig. Cavalier Carlo Noppi da Osimo – 28
Sig. Conte Leonardo Ferretti d'Ancona – 29
Sig. Conte Giuseppe della Torre d'Ascoli – 27
Sig. Alesandro Mangall da Lionessa – 26
Sig. Francesco Pelli da Siena – 27
Sig. Gio: Batta Rolli da Maganza – 29
Sig: Conte Gio: Batta Alfani da Perugia – 23
Sig. P. Fran.o Alferi dell Aquila – 29
Sig. Baron Giuseppe Rosestein – 24
Sig. Gio: Batta Ancioni da Frascati – 30
Sig. P. Emanuelle Suelues Spagnolo – 50
Sig. Christoforo Wondrack Tedesco – 29
Marino Serocineschi Polacco – 42
Federico Grandon da Brandinburgo – 42
Giovanni Susa da Vienna – 25
Carlo de Marco Todesco – 37
Giusso Gaudy da Cogli – 29
Lorenzo Feder di Chirca – 32
Terresa Sucentollerin (Susen...?) da Vienna – 27
Anna Elisabetta Feder
Felippo Piper d'Alzazia – 35
Luca Christoforo Lux Todesco – 46
Giacomo Richter di Slesia – 34
Antonio Calhas Boemo – 32
Giovanni Molisi Ungaro – 36
Mattia Schifer da Vienna – 33
Mattia Vaschikech Ungaro – 32
Mattia Chubich Ungaro - 32
Christofero Mulinari Bavaro – 42
Maria Anna di Baviera mog – 36
Gio: Batta Frainer Grigione – 30
Barbera sua mog – 49
Barbera figlia – 28

Martino Chimel di Slesia – 47
Massimiliano Felter Boemo – 35
Bernardo Medici da Croazia – 26
Sig. Carlo Cerrini da Vienna – 24
Sigismondo Ulefeld da Moravia – 26
Mattia Vindis d’Austria – 27
Pietro Falggio Grigione
Errico Craschus da Vienna – 27
Giovanni Spon Tedesco – 23
Francesco Sumrer da Vienna – 24
Andrea Caspare Grigione – 35
Domenico Tango Grigione – 50
Giovanni Vegrot Tedesco – 35
Alberto Vegrot Tedesco – 32
Tomasso Leder Rom.o – 27
Giuseppe Paolini Grigione – 22
Pietro Leone Francese – 56
Leopoldo Chelner di Vienna – 30
Giovanni Fischer Sassone – 32
Federico Ronton Sassone – 33
Giovanni Scerain d’Austria – 40
Andrea Schneller Ungar – 32
Gioi Andrea Pempp
Venceslao Verna Boemo – 36
Sig: Giovann Mazza da Napoli – 35
Sig: Emanuele Stendardi da Napoli – 35
Sig: Felice Fancelle – 64
Pietro Olivieri da Napoli – 28
Antonio Campiglio Svizzero – 27
Gio: Batta di Ambrogio d’Albano – 22
Pietro Nosi Svizzero – 32
Pietro Stoch
Felippo Vannone Svizzero – 26
Alesio Lorri
Giuseppe Orgnini da Borgogna – 24
Pietro Curacini Svizzero – 25
Gio: Claudio Petri da Borgogna – 30

Pietro
Wolele

Kolem sta osob tvořilo takzvaný livrejovaný personál sehrávající zároveň důležitou ceremonielní roli. Zajímavým poznatkem jistě je, že mezi "stálými" služebníky figurovali vyslancův architekt, hudební skladatel, básník, tři zpěváci a třináct hudebníků. Některé osoby Gallas podědil po svých předchůdcích, jako kupříkladu děkana (decano) Fabrizia Leoniho působícího dříve ve službách Liechtensteina, Martinice i Turinettiho, jehož zkušenosti hrabě velmi oceňoval. S sebou si přivezl i několik osob příslušejících předtím k jeho anglické suitě, kupř. osvědčeného sekretáře Primoliho [obr. 37c] a podkoního Arnolda Rittfeldta [obr. 37d]. Podobu některých členů Gallasovy "famílie" zvěčnil ve svých karikaturách papežský dvorní umělec, malíř Pierleone Ghezzi (1674 - 1755).⁵⁶⁷ V rukopisech kardinála Ottoboniho tak setkáme s Gallasovým hofmistrem markýzem Urbanem Del Drago [obr. 37b], sekretářem Primolim a básníkem Paolem Vanninim, podkoními Arnoldem Rittfeldem a Danielem Roterem, skladatelem Giovannim Bonnoncinim [obr. 37e] a pěvkyní Agnes [obr. 37f].⁵⁶⁸

Vzhledem k tomu, že skupinu uvedených domů Gallasovy početné domácnosti protínala Via Cesarini tvořící úsek *Via Papale* - frekventované spojnice dvou hlavních papežských rezidencí na Quirinalu a ve Vatikánu, docházelo k častým potyčkám a incidentům. Císařský ambasador tak byl nucen vytrvale naříkat nad porušováním statutu "*luogo di rispetto*". Přestože se mu podařilo docílit uzavření krámců (*boteghe*) v přízemí pronajímaných budov, znepřístupnění zdejší veřejné fontány a v roce 1715 též zabránil provedení sčítání duší v této části farnosti San Niccolo,⁵⁶⁹ konečnou nápravu situace si sliboval zejména od získání lépe situovaného obydlí, jež mělo v ideálním případě sloužit habsburským vyslancům jako zdejší trvalé sídlo.

⁵⁶⁷ Elisabeth KIEVEN, *La collezione dei disegni di architettura di Pier Leone Ghezzi*, in: Elisa DEBENEDETTI (ed.), *Collezionismo e ideologia (Studi sul Settecento Romano 7)*, Roma 1991, s. 143 – 175; Giancarlo ROSTIROLLA, *Il 'Mondo novo' musicale di Pier Leone Ghezzi*, Milano 2001.

⁵⁶⁸ Biblioteca Apostolica Vaticana, Ottob. Lat. 3112, fol. 48: *Agnesa Virtuosa di Musica dal S. Conte di Gallas Amb. Cesareo fatto alla Villeggiatura di Marino alla Bevila dove era il Sig.re Imp.re Primolo fatto li 18 9bre 1705 (Mori alli 15 di Novembre 1723 essendo stata affatuosa e malignita et é stata ad xpitta*; fol. 54: *Giovanni Bononcini famoso conator di violoncello e compositore di Musica tenuto virtuoso dall. Amb.r Gallas, fato nel ritorno da Napoli li 2. Genn: 1720*; fol. 80: *Paolo Vannini sotto Seg.rio dell Primoli Seg.rio Imperiale et il do: Vanini comprovisava bene*; fol. 91: *Il Marchese del Drago Magg.ino di Gallas Amb.re Cesareo fatto di 8 7bre 1719 parti per Napoli di 28 Giugno 1719 con il d.o Amb:re che andiede per viceré dove in pochi giorni morí sia e il Pa.dre*; fol. 111: *S. Roter Cavalerizzo di opera dell' amb:re Gallas. et altro piú piccolo fú cavalerizzo di opera del med.o Gallas in Inghiltera fatto alli 10. 7bre 1717 (cavallerizi del Conte di Gallas)*; fol. 126: *Il Sotto Seg.rio del S. Primoli Seg.rio Imperiale coil d.o Seg.rio era tedesco, fatto alli 8, 9bre 1714.*; Ottob. Lat. 3113, fol. 78: *Cauallerizzo di Gallas in Inghilterra.*

⁵⁶⁹ Roma, Archivio Vicariato, San Nicola ai Cesarini, Stati Anime 13. fol. 52r.

Opakovaně se jednalo o koupi vlastního paláce, kde by bylo možné optimálně umístit kancelář i archiv. Ve hře byl tehdy především palác Riario (později Corsini) v Trastevere [obr. 46], v němž dříve bydlela švédská královna a naposledy Grimani -situovaný sice trochu stranou, ale skýtající veškeré žádoucí pohodlí.⁵⁷⁰ Jeho cena by mohla být 40 až 50 tisíc scudi, možná i více. K dispozici pak byl ještě další palác v centru, poblíž paláce Venezia, který by vyšel přes 60 tisíc scudi. V obou případech by byly nezbytnými jisté výdaje spojené s jejich vybavením. Každopádně bylo třeba udržet věc v tajnosti, neboť zdejší dvůr byl proti takovému prodeji cizincům. Španělé prý získali kdysi svůj palác prostřednictvím třetí osoby. Pokud by se nepodařilo žádný z paláců koupit, bylo by žádoucím ho alespoň dlouhodobě (na deset i více let) pronajmout.⁵⁷¹

Návštěva bavorského vyslance Pompea Scarlattiho počátkem prosince 1714 znamenala obnovení diplomatických vztahů obou zemí po uzavření nedávného míru.⁵⁷² Během karnevalové sezóny 1715 figurovala mezi uvedenými operami rovněž premiéra Bononciniho Astarta v divadle Capranica, která sklídila velký aplaus.⁵⁷³ V závěru karnevalu se pak uskutečnil obligátní maškarní průvod, císařský vyslanec po oba večery pořádal skvělé maškarní bály s bohatým občerstvením, jimž předcházela představení v Capranice, kam hrabě zval své urozené hosty.⁵⁷⁴ Pravidelný průvod drábů kolem paláce Cesarini tehdy vyvolal Gallasův spor s římským guvernérem, neboť Gallasův palác se nacházel při jeho trase. Pravidelnými se staly "nobilissime conversazioni" pořádané hrabětem v jeho rezidenci a navštěvované stále rostoucím počtem římských dam a kardinálů.⁵⁷⁵ Velký banket se v Gallasově paláci uskutečnil též v neděli o svátku Božího Těla, po té co v národním kostele skončila slavnostní mše za přítomnosti dvaceti kardinálů.⁵⁷⁶ Koncem června dorazil z Malty do Říma bavorský kurprinc Karel Albrecht cestující incognito jako "rytíř von Bayern". Byl přijat papežem a obdarován růžencem z polodrahokamů a zlatou medailí. Po měsíčním pobytu odjel přes Florencii do Francie.⁵⁷⁷ V červenci Gallas Vídeň informoval o zvažované monumentální úpravě fasády Lateránské baziliky a navrhoval císaři, aby se ve věci angažoval, neboť ho k tomu údajně opravňoval původní nápis konstantinovského průčelí o dělbě papežské a císařské.⁵⁷⁸

⁵⁷⁰ Tehdejší palác Riario byl před úpravami Ferdinanda Fugy na přelomu 30. a 40. let svou rozlohou ani ne poloviční. Jeho původní hmota se dochovala v levé části dnešního paláce Corsini.

⁵⁷¹ Itálie, Rom, Spanisches Rat, karton 10, Gallasova relace, 3. listopad 1714.

⁵⁷² British Mercury, 22. prosinec 1714.

⁵⁷³ Itálie, Rom, Spanisches Rat, karton 12, Gallasova relace, 16. únor 1715

⁵⁷⁴ Tamže, 9. březen 1715

⁵⁷⁵ Tamže, 20. duben 1715.

⁵⁷⁶ *Avvisi Italiani*, 25. červen 1715, s. 114.

⁵⁷⁷ BUDER (pozn. 470), III., s. 236.

⁵⁷⁸ HHStA, Itálie, Rom, Korrespondenz, karton 97, Gallasova relace, dato 20. červenec 1715.

V létě 1715 si hrabě Gallas definitivně vydobyl pověst jednoho z čelních protagonistů římského *teatro del mondo*. Druhého srpna totiž vyjel v doprovodu více než 100 kočárů k papeži poprvé se svým vlastním, čerstvě dokončeným pompézním konvojem (*magnifico e sontuoso treno*), čímž si více než napravil reputaci, částečně pošramocenou loňským oficiálním vjezdem ve vypůjčených kočárech. Livreje Gallasova personálu byly prý opravdu skvostné, cena oděvu jednoho hejduka byla odhadována na 900 florenů. Ostatní personál měl žlutý oděv bohatě zdobený stříbrem. Postroje koní byly z brokátu zdobeného zlatými květy. Samotný splendidní *treno* sestával ze čtyř šestispřeží a desti dvojspřeží. Úvodní čtyři kočáry byly zcela uchvacujícími díky monumentálním zlaceným skulpturám a vzácným textiliím. První kočár (*stufiglia*) jel obligátně prázdný, byl čalouněn modrým sametem a jeho výzdobu tvořily alegorické postavy Minervy, Osvícenosti, Milosrdenství a Velkorysosti, v horní partii pak putti s vavřínovými snítkami a císařský orl. Jeho pořízení bylo odhadováno na 50 tisíc florenů. Druhý, státní kočár vezl ambadora a byl zdoben zlatým brokátém a figurami Míru triumfujícího nad Válkou a Rozbroji, dále Herkula, Merkura a Vítězství s palmovou ratolestí, při vrcholu byla umístěna císařská koruna. Třetí kočár byl potažen červeným sametem a doplněn alegoriemi Osvícenosti, korunované Slávy a Nesmrtelnosti. Čtvrtý kočár pyšníci se zeleným sametem doprovázely postavami putů vynášejších vavřínový věnec.⁵⁷⁹ Hrabě Gallas tím prý (zřejmě nadsazeně) "překonal vše co bylo dosud v Římě viděno".⁵⁸⁰

V neděli 4. září 1715 se v piaristickém kostele sv. Pantaleona uskutečnila akademie dedikovaná císařskému vyslanci, jenž dorazil se sedmi kočáry a doprovodem více než dvaceti prelátů a množství římské nobility. Závěrem zazněly dvě kantáty provedené nejproslulejšími římskými mistry.⁵⁸¹ Týden na to se Gallas zúčastnil též šlechtické akademie v Collegio Clementino, kde ovšem došlo k ceremonielním nepříjemnostem.⁵⁸² V prosinci 1715 hrabě dojednával papežský dispens pro druhý sňatek Liechtensteinova syna Josefa Jana Adama (1690 - 1732) s Marií Annou Thunovou.⁵⁸³ Na Tři krále 1716 se Gallas ve společnosti 15 kardinálů a portugalského vyslance účastnil hostiny pořádané kardinálem Ottobonim v paláci Cancellerií.⁵⁸⁴ K nemilému faux pas došlo v závěru karnevalu 1716, kdy markýz Buffalo hlasitě před svědky odmítl pozvání k privátní oslavě (*una semplice conversazione*) ve vyslancově rezidenci s poukazem na papežský zákaz karnevalového veselí. Vážně tím urazil kromě Gallasovy ješitnosti i jím ztělesňovaný císařský majestát, z

⁵⁷⁹ *Avvisi Italiani*, Foglio straordinario, 21. srpen 1715, s. 137 - 140; *Evropäischen Fama*, 1715, Nr.175, pag. 489 - 491; HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 12, Gallasova realce, dato 3. srpen 1715.

⁵⁸⁰ BUDER (pozn. 470), III., s. 247; *British Mercury*, 1715, s. 242 - 243.

⁵⁸¹ *Avvisi Italiani*, 7. září 1715, s. 156.

⁵⁸² HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 13, Gallasova relace, dato 14. září 1715.

⁵⁸³ Poplatek za jeho udělení: 585 scudi, svatba se konala 3/2 1716, nevěsta ovšem po třech týdnech zemřela.

⁵⁸⁴ BUDER (pozn. 470), III., s. 408.

čehož po čase budou vyvozeny konsekvence.⁵⁸⁵ V druhé polovině února podstoupil veřejnou disputaci hrabě Althann, což mu následně umožnilo konečně se ujmout úřadu auditora Roty.⁵⁸⁶

"Coppia Immortale"

To se už ale hrabě Gallas chystal k odjezdu " auf einige Monath" do Vídně. Při poslední audienci papeži oznámil, že ho po dobu nepřítomnosti bude zastupovat kardinál Schrattenbach. Než se vypravil na cestu, uhradil pečlivě všechny své místní pohledávky. Římané údajně jeho odjezdu litovali - obchodníci a řemeslníci neméně než nádherymilovná šlechta.⁵⁸⁷ Odjížděla s ním německá část jeho personálu. Z Věčného města ho pak až k Milvijskému mostu doprovodili kardinálové Barberini, Schrattenbach a Don Carlo Albani; rozloučit se s ním dorazila též vévodkyně Cesarini.⁵⁸⁸ 15. března Gallas dorazil do Vídně.⁵⁸⁹ Pohnutkou jeho odjezdu z Itálie mohl být kromě nedostatku finančních prostředků i zhoršující se zdravotní stav jeho tchána Filipa Zikmunda Dietrichsteina, který 3. července 1716 zemřel. Polovinu jeho majetku zdědil Gallasův nezletilý syn Filip Josef.⁵⁹⁰ Řešení vážných rodinných záležitostí, spolu s dohledem nad budováním pražského paláce hraběte zdrželo od časnějšího návratu do Říma, k čemuž přispěla i další "komplikace". Během vypořádávání tchánovy pozůstalosti se oba nejbližší pozůstalí - Gallas a jeho švagrová, dvorní dáma Marie Alžběta Dietrichsteinová (1683 - 1745) - odhodlali k vzájemnému sňatku. Zda je k tomu vedlo srdce, přání nebožtíka nebo chladná úvaha, zatím zůstává nezodpovězeno. Každopádně bylo k tomuto svazku s mladší, tehdy již ovšem třiatřicetiletou sestrou první ženy, od jejíž smrti uběhlo celých dvanáct let, zapotřebí papežského dispensu. Ten v září svému patronovi v Římě opatřil skretář Primoli, údajně za deset tisíc "korun" (?).⁵⁹¹ 26. října 1716 se tak v Hofburgu uskutečnila další gallasovská svatba.⁵⁹² Posledního května roku 1717 se hrabě Gallas s manželkou vydal na cestu, během níž mj. opět strávil dva dny v benátském paláci

⁵⁸⁵ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 98, Gallasova relace, dato 25. únor 1716.

⁵⁸⁶ HALV, karton 141, dopis Jana Václava Gallase Antonu Floránu Liechtensteinovi, dato 23. Únor 1715.

⁵⁸⁷ *Avvisi Italiani* 22. únor 1716, s. 42.

⁵⁸⁸ BUDER (pozn. 470), III., s. 414 - 416.

⁵⁸⁹ *Avvisi Italiani* 21. březen 1716, s. 50v.

⁵⁹⁰ Celkový majetek ve výši 178 tisíc zlatých zdědili na poloviny dcera Marie Ernestina a vnuk Gallas, jménem kterého jednal jeho otce. RA Harrach, karton 50.

⁵⁹¹ *Daily Courant*, 5. říjen 1716.

⁵⁹² *Avvisi Italiani*, 1716, 191v.

vyslance Ercolaniho. 20. června se konečně navrátil do Říma,⁵⁹³ kde ho uvítal jásající *popolo* i množství kardinálů; termín první audience byl staven na 26. června.⁵⁹⁴

Během Gallasovy patnáctiměsíční absence se věčný kolotoč římského spektaklu přirozeně nezastavil. Dílčím příspěvkem k projevovaným radostem byl ostatně i samotný vyslancův vídeňský sňatek, který byl mimo jiné uctěn titulem *Raccolta di Componimenti Poetici Per le Nozze Dell' Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signore Gio. Vinceslao di Gallas ... Con ' Illustrissima, ed Eccellentissima Sifnora Ernestina Contessa di Dietrichstein*, vydaným tiskem v červnu 1717 u příležitosti jeho návratu do Itálie.⁵⁹⁵ Obsahuje celkem 67 oslavných básní opěvujících šťastnou událost, Václava, Ernestinu, císařskou glorii a vítězství. V úvodu dedikace Pompea Campany, sepsané ve Folignu 19. června 1717, je zdůrazněn Gallasův *eroico Genio ... che in tanto gloriose, e genorosissime azioni ha impresso il bel ritratto del vostro gran cuore*. Bližší představu o charakteru těchto *componimenti* si lze učinit z následujících čtyř vybraných sonetů:

*Cento di bisso adorne, e di piú rare
Virtudi eccelse, i' vidi entro gli alteri
Carri de' tuoi Trionfi, insiem cantare,
Vincelao, le tue glorie, e gli alti Imperj.*

*Lieto reggeali Amore; e fra le gare
Scernéa gli accenti estremi, et i primieri;
Che quella volea teco Alma ligare,
Cui piú possenti in Te fossero, e veri.*

*Indi appoco gridó: nunzia del forte
Cor hai tu vinto! o voce! o voce! al solo
Cor d' Ernestina aver sai la gran forte.*

*L' Aquile allor tutte si alzaró a volo,
E Amor de' due gran Seni aprió le porte,
Sicché s' uniro. E' l Ciel ne rise, e' l Soulo.*

(Lodovico Viti)

⁵⁹³ *Avvisi Italiani*, 26. červen 1717, s. 113.

⁵⁹⁴ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 99, Gallasova relace, dato 25. červen 1717.

⁵⁹⁵ Dochovaný exemplář frýdlantské knihovny, inv. č. 269 (viz příloha 6, položka B IV/3).

*Giá de le sacre faci e l'ampia luce
Risplende il Cielo, e tutto il Mondo é pieno:
Or che Imeneo già d'Ernestina al seno
Strinse il gran Vinceslao l'inclito Duce.*

*Non piú tra freddo giel gira, e riluce
L una, e l'altr'Orsa, e l pigro Arturo: ameno
E il Polo argente, e l'ultimo Terreno,
Se tra fiamme d'Amore arde, e riluce.*

*Sol tu ne piangi, Invidia, e t'angi, e fremiti;
Che da sí bella Coppia eccelsa, e chiara
Vedrai sorgere Eroi d'immortal Fama:*

*Eroi, che tanto il Mondo onora, e brama,
Ch'empier dovranno di Gloria illustre, e rara
Asia, Lamagna, Italia, e i Lidi estremi.
(Sabenio Sercló)*

*Che bei scherzi d'oprar tu ti compiacci,
Oggi che stringi insieme i chiari Sposi,
Tra tuoi dolci, Imeneo, nodi vezzosi
Per produr nuovi Achilli, e nuovi Ajaci.*

*A quelle d'Ungheria guerriere faci,
Che a Cesar tempran or lauri famosi,
Quelle di duo gentili occhi amorosi
Tu contraponi, ed alle Trombe i baci.*

*A questi sí felici Innesti tuoi
Promette il Ciel frutti di gloria alteri,
Ed l'Austria, ed Iberia i plausi suoi.*

*Che da sí illustri amori, e lusinghieri
Chiaro preveggon ben, che vedran poi
Accrescergli i Trionfi, uscir Guerrieri.*

(Allesandro Ghivizzani)

*Il Tema é grande. Né si vaste Idee
Ho da Vate d'onor negl'Imenei
Di cui Pronube son del Ciel le Dee,
E Paraninsi con Amor gli Dei.*

*Giá col pensiero io tra le Dive Ascree
Volai per implorar gli Estri Pimplei;
Ma non con mente tale, qual si dee
All'alt'Oggetto non da carmi miei.*

*Han gli Sposi del par merto sovvrano,
Fama, e Gloria tributi a lor comparte;
Onde di lor cantar lo tento in vano.*

*Gareggiano Virtú, Natura, ed Arte
In Ambi loro; Ed é l'Eroe Germano
Mirabil Misto di Mercurio, e Marte.*

(Niccoló Montemellini)

V kontextu politického dění se stalo mimořádnou událostí narození korunního prince, arcivévody Leopolda Johanna 13. dubna 1716,⁵⁹⁶ jehož oslavy vyplukly s maximální okázalostí (*pompa natalizia*). Rovněž tyto, z hlediska vizuální propagandy klíčové festivity, se řídily pevně stanovenými pravidly. Blížící se termín urozeného slehnutí musel být avízován v dostatečném předstihu, aby se vše stihlo řádně připravit. Informováni byli též příslušní vyslanečtí kolegové, u nichž se předpokládala jejich participace a veřejné projevy loajality. V souladu s ceremonielem bylo totiž nutné zahájit obligátní tří denní iluminace ještě téhož večera, kdy do Říma dorazil oficiální a zpravidla slavnostně ustrojený kurýr s radostnou zvěstí. Ihned po jeho příjezdu byl (osobně) informován papež a státní sekretář, kteří v zápětí určili termín pontifikálního tedeá. Oficiálním oznámením pak následovaly obligátní gratulace.⁵⁹⁷

⁵⁹⁶ 4. prosince téhož roku ovšem zemřel a císařovna již žádného mužského potomka neprodila.

⁵⁹⁷ Bettina SCHERBAUM, *Festkultur, Diplomatie und Familienglanz. Die Festlichkeiten in Rom anlässlich der Geburt des Kurprinzen Joseph Ferdinand 1692*, in Rainald BECKER - Daniel BURGER

Kardinál vyslal po příjezdu vídeňského kurýra 24. dubna 1716 k papeži svého synovcem hraběte Františka Ferdinanda Schrattenbacha.⁵⁹⁸ Záhy Informoval též bavorského kurprince, kardinály a další potentáty, byl vypraven kurýr k neapolskému místokráli. O tři dny později, 27. dubna se kardinál vydal ve svém novém kočáře a s velkolepým doprovodem 230 dalších vozů do Quirinalského paláce, aby papeži a Svatému kolegiu narození vytouženého habsburského dědice oficiálně oznámil. Během následujících dvou týdnů se konaly na mnoha místech Říma oslavy. V německém národním kostele zaznělo v neděli 10. května tedeum, na náročných přípravách této akce se podílel též Gallasův římský personál. Průčelí chrámu pokryly zlatě tkané gobelíny, nad vstupy byly umístěny znaky papeže, Říše a Španělska. V interiéru byly zavěšeny portréty Klimenta XI. a císařského páru, celý prostor byl vyzdoben karmínovým damaškem se zlacenými trásněmi a dekorován růžemi, hvězdami a Gallasovým erbem. V průběhu mše bylo vypáleno 200 dělových salv. Večer uspořádal Schrattenbach ve svém paláci hostinu doprovázenou ohňostrojem a počátkem tří denních iluminací, jež se uskutečnily i na mnoha průčelích paláců kardinálů, vyslanců a šlechty.⁵⁹⁹ Tedeum bylo zpíváno též 13. května ve skvostně vyzdobeném Schrattenbachově titulárním kostele San Marcello,⁶⁰⁰ následně také v lombardském národním kostele a na dalších místech.⁶⁰¹ V rámci těchto oslav kardinál Schrattenbach mj. angažoval i Pietra Trapassioho - Metastasia (označovaného jako *Familiare dell' Ecc.mo Sig.re Ambascia.re Cesareo*), který u této příležitosti složil *Componimenti Poetici Nel Felicissimo Parto Di Elisabetta Augusta. Il Convito Degli Dei Idillio*.⁶⁰²

Méně pompézními, avšak přesto dostatečně působivými bývaly též oslavy narození potomků samotných císařských vyslanců, konané v německém národním kostele. První se uskutečnila v neděli 18. října 1693 u příležitosti křtu druhorozeného syna knížete Liechtensteina, Innocence Antonína (z. 1707). Mramorem obložené kostelní průčelí tehdy bylo překryto damaškem a okrášleno znaky pontifika i imperátora. Vzácné, zlatě tkané textilie dekorovaly též interiér kostela. Vně i uvnitř byla rozestavěna švýcarská garda. Liechtenstein dorazil s velkým doprovodem ve svém skvostném blankytném parádním kočáře. Při křtu, jenž vykonal konstantinopolský patriarcha kardinál Cybo, zastupoval papeže v roli princova

- Thomas HORLING - Hannelore PUTS (eds.), *Akteure - Beziehungen - Ideen. Bayerische Geschichte im interterritorialen Zusammenhang*, Kallmünz 2010, s. 213 - 233

⁵⁹⁸ Pobývajících v Římě až do léta 1719, kdy se odebral na cestu do Francie (*Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 297, 13. června 1719, s. 24).

⁵⁹⁹ *Racconto delle Feste fatte in Roma ... Della Nascita del Serenissimo Arciduca d'Austria Leopoldo ... dall' ... il Sig. Cardinale Wolfango Annibale de Conti di Schrattempach*, Roma 1716.

⁶⁰⁰ Kde byl autorem výzdoby architekt Ferdinando Peletti.

⁶⁰¹ BUDER (pozn. 470), III., s. 427.

⁶⁰² HS Clam - Gallas, inv. č. 1533, karton 431.

kmotra kardinál ministr Spada.⁶⁰³ Během křtu Martinicovy dcery 12. července 1698 se této funkce ujali vévoda Sora a Livio Odescalchi.

Za půl roku od svého návratu do Říma se musel organizace obdobného veselí zhostit i Jan Václav Gallas. 17. ledna 1718 - den po té, co se zúčastnila slavnostní mše v překrásně vyzdobeném Schrattenbachově titulárním kostele San Marcello - totiž přivedla hraběnka Gallasová na svět dceru, pojmenovanou Maria Elisabetta Anna Antonia Teresa Francesca di Paola Giuseppa Walburga.⁶⁰⁴ Jejími oficiálními kmotry se stali papež, zastoupený kardinálem Albanim a císařovna, která zplnomocnila Flaminii Borghese Odescalchi, vévodkyni z Bracciana. Křest se uskutečnil 1. května v Animě. Císařovnu zastupující vévodkyně dorazila do Gallasova paláce se šesti zlacenými kočáry a splendorním doprovodem veškerého svého služebnictva v "gala" livrejích, obdivována přihlížejícími davy. Hrabě jí uvítal u dveří kočáru a doprovodil do apartmánu k lůžku své manželky. Mezitím obdrželi přítomní kardinálové, vyslanci a šlechta velkorysé občerstvení (ovocné šťávy, sladkosti, delikátní čokoládu). Následně vévodkyni doprovodily vyslančiny dvorní dámy do audienčního sálu, kde ve stoje pod skvostným baldachýnem přijímala gratulace. Gallas zatím v předstihu odjel s deseti parádními kočáry k národnímu kostelu, aby tu stihl uvítat kardinály. Vévodkyni, jež ho zanedlouho následovala, hrabě opětovně pozdravil u dveří kočáru a doprovodil do prostoru kněžiště velkolepě vyzdobeného kostela. Záhy z vyslancova paláce ke kostelu dorazil též kardinál Albani s dítětem, následován 88 preláty a bezpočtem kavalírů a personálu. Již přítomní kardinálové Barberini, Schrattenbach, Scotti a Nicoló Caraccioli se mezitím shromáždili v sakristii kostela, kde gratulovali vévodkyni. Po závěrečném požehnání zavěsil kardinál slavnostně pokřtěné Gallasově dcerce na krk vzácný křížek s relikvií sv. Kříže - papežův dárek. Matce i kojné dítěte pak věnoval dvě zlaté a jednu stříbrnou medaili. Vévodkyně oběma "darovala" měšec dukátů a po té se svou kmotřenkou odjela do Gallasova paláce k její matce. Kardinál Albani následně odložil rochetu a hrabě ho doprovodil ke kočáru. Všichni se záhy opětovně setkali u Gallasovy manželky. V paláci bylo znovu nabízeno pestré občerstvení (mražené trionfi, sladkosti, bonbóny, ovocná tříšť), přičemž přednostně byli obsluhováni kardinál a vévodkyně, a po nich "s nepopsatelnou štědrostí" přečetní urození hosté shromáždění ve všech antekamerách. Personálu obou kmotrů byly prostřeny čtyři velké tabule: První pro pážata, druhá pro komorníky a zbylé dvě pro livrejované služebnictvo (palafrenieri, lokajové, kočí ad.). Hrabě Gallas při té příležitosti rozdal na tři tisíce grošů (300 scudi?) almužen. Večer uspořádal k počtě Terezie Albani a

⁶⁰³ *Esatta Relazione della solennissima funzione del Sagrosanto Battesimo per il Secondogenito nato all'Eccellentissimo Signor D. Antonio Floriano di Liechtenstein Principe del S. R. I. di Nicolsburg in Slesia, Duca di Tropau, et Jagendorf, Conte di Ritperg, Signor Hereditario in Rumburg etc. Cavaliere della Chiaue d'oro di S. M. C. e suo Ambasciatore alla Sede Apostolica. Celebrata nel famoso Tempio dell'Anima della Nazione Imperiale il giorno 18. del Mese di Ottobre dell'Anno 1693.* Biblioteca dell'Accademia Nazionale dei Lincei e Corsiniana, sign. 173 A 10/6

⁶⁰⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 120, 1. leden 1718, s. 9 - 12.

jejího manžela Carla skvostnou zábavu, během níž přítomné udivovalo slavnostní osvětlení celého apartmánu luxusními lustry a stolními pyramidami (*triangoli da tavola*). Hudební a pěveckou složku večera obstarali kromě Gallasových dvorních hudebníků četní římszí *virtuosi*. Závěrečnému bálu tradičně předcházelo "nepopsatelně chutné" občerstvení. Následujícího dne si hrabě vyžádal sdělení termínu mimořádné audience, během níž pak (ve středu) papeži i kardinálu Albanimu náležitě poděkoval za projevené pocty.⁶⁰⁵

Narození Gallasova dalšího potomka o rok později, 30. dubna 1719 se stalo spíše komorní záležitostí, což se může jevit překvapivým, neboť se tehdy jednalo o syna. Křest, odbývajíc se v domácí kapli vykonal vyslancův častý společník, arcibiskup z Miry a vikář římské baziliky San Lorenzo in Damaso, Nicolai. Na důkaz hraběčiny mimořádné úcty ke svatému Františku z Paoly bylo dítě pojmenováno František de Paola Karel Josef Filip Jakub.⁶⁰⁶

Eroe Germano - Mirabil misto di Mercurio e Marte

Hrabě se v létě 1717 vrátil z Vídně vybaven přesnými instrukcemi, jejichž většina bodů se věnovala ceremonielním nejasnostem. Po příjezdu do Říma se měl Gallas dostavit k papeži v cestovních šatech, během *incognita* pak měl nosit buď dvorský oděv nebo „*Campagne:Kleid*“. Až do své veřejné audience, neměl vykonávat žádné oficiální návštěvy a taktéž nikoho přijímat. Sám neměl kardinálům ohlašovat svůj příjezd, pokud ho ovšem někdo z nich o své vlastní vůli během *incognita* navštíví, je mu zavázán projevy „*besondere höflichkeit*“.

Ve věci excesu markýze Buffala bylo nařizeno vyžádat si ihned po příjezdu veřejnou omluvu prostřednictvím kardinála Albaniho. Pokud by k ní během tří nebo čtyř dnů nedošlo, mají být dotyčnému k veřejné potupě odříznuti koně od kočáru, rozbita skla, zbit personál a zpolíčkován i on sám.⁶⁰⁷ Zatímco bylo odsouhlaseno "*gewöhnliche Tractament*" s říšskými knížaty, tajnými rady a španělskými grandy, jež jsou si ceremonielně rovni, bylo čestné místo po vyslancově pravici upřeno kurfiřtům a vládnoucím říšským knížatům. Pokud se Contestabile s vévodou z Graviny shodnou na platnosti dohody z roku 1674, přísluší jim

⁶⁰⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 131, 12. únor 1718, s.10; Num. 152, 7. květen 1718, s. 3 - 20; Popis křtu též: HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 102, Gallasova relace, dato 7. Květen 1718.

⁶⁰⁶ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 285, 6. květen 1719, s. 15 - 19.

⁶⁰⁷ *Hette ihm der bottschafter durch abschneidung der pferde vom wagen, einschlagung der Glässer und prüglung der bedienten einen öffentlichen Pott athun zu lassen, und wurde endlich auch nichts zubedeüten haben, wan in dieser verwirung ein oder anderer streich den Marchesen selbst treffen mögte.*

nadále stejné výsady. Oproti tomu římskému guvernérovi během oficiálních ceremonií nenáleží *il luogo piú degno* mezi ambasádorem a papežem, měl by se držet alepoň o malý krok za nimi.

Gallasovi bylo dále nařízeno, aby se pokusil za účelem finančních úspor tajně dohodnout s ostatními římskými vyslanci na postupném a nenápadném snižování nákladnosti projevů okázalosti.⁶⁰⁸

V případě zřízení stálého sídla císařských vyslanců vedla obava z papežových obstrukcí k tajnému pověření (zjevně nerealizovanou) koupí paláce Riario neapolského místokrále. Gallasův požadavek vlastní knihovny byl zamítnut s tím, že žádná ambasáda dosud knihovnou vybavena nebyla. Se zřízením archivu, v němž by bylo možné uchovávat *publica*, se vyčká do případné koupě vlastního paláce, teprve potom lze zvažovat navrhované ustavení dvou archivářů - pro německy resp. španělsky a italsky psané písemnosti. Choulostivější dokumenty (*segreta*) má ovšem vyslanec stejně přechovávat u sebe pod zámkem a po skončení své mise přivést do Vídně. Žádoucím se jevílo zřízení vlastní císařské poštovny v Římě. Schválen byl Gallasův požadavek ustavení stálých postů vyslaneckého komorníka, děkana a hejtmana (*Capitano della Piazza*). Posláním komorníka bylo bdít nad dodržováním římského ceremonielu; v této funkci byl s ročním platem 480 scudi potvrzen Francesco Vittelleschi. Neustálý problém narušování vyslanecké imunity a svrchovanosti (*luogo di rispetto*) římskými dráby a častými incidenty mezi nimi a císařským personálem, by mohlo vyřešit jak případné přestěhování ambasády do vhodnější lokality, tak zodpovědné působení právě ustaveného hejtmana, jehož hlavním úkolem bylo střežit vyslancovo obydlí.⁶⁰⁹

Záhy po příjezdu absolvoval Gallas mimořádnou audienci u papeže a kardinálů; jeho manželka byla při té příležitosti obdarována. Během jízd městem ho vítaly davy jásajících Římanů. Gallas po té v souladu s vídeňskými pokyny vyzval Buffala k satisfakci za urážlivý výrok během loňského karnevalu,⁶¹⁰ načež se markýz veřejně omluvil.⁶¹¹ Vyslancova novomanželka se stala významným faktorem římského společenského dění, na němž v doprodu dvorních dam od svého příjezdu nepřehlédnutelně participovala a v jehož rámci se sama zhostila též iniciativní role. Její okázalá zbožnost - konvenující papeži a posilující manželovu reputaci - se projevovala intenzivní účastí při všemožných momentech náboženského života. Častými společníky a hosty císařského vyslance i jeho ženy se stali

⁶⁰⁸ *dass der Graf von Gallas mit denen übrigen zu Rom anwesenden Botschafteren, welche so wol als ihre Höffe deren gar zu grosen unkosten vermutlich selbst gern entübriget seyn werden, ohne ordentlich oder formalen impegno, sich darüber zu verstehen, und bey versicherung ihres beyfalls den bisherigen pracht gleichsamb unvermerckt zu minderen, und nach und nach in die gebührende schranken zu richten suche.*

⁶⁰⁹ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 100, Instrukce, dato Vídeň 21. duben 1717.

⁶¹⁰ Diario Ordinario d'Ungheria, 3. červenec 1717, s. 118.

⁶¹¹ Tamže, 31. červenec 1717; s. 136; 7. srpen, s. 142.

bavorští princové Filip Mořic (1698 - 1719) a Kliment August, předurčení církevní dráze a od karnevalu 1717 pobývající v Římě.⁶¹² Náročný a pestrý program svátků a liturgií na prahu léta tradičně souvisel se svatodušními svátky. V neděli 18. srpna a následující středu uspořádala hraběnka Gallasová ve svém paláci "vznešenou konverzaci" (*una nobile conversazione*), které byli přítomni vévodkyně z Bracciana, kněžna z Roccy, bavorští kurprincové, kardinál Schrattenbach a další urození hosté.⁶¹³ Následující neděli (25. srpna) odpoledne se zúčastnila karuselu na zaplaveném náměstí Navona. Navečer se v jejím paláci opět sešlo velké množství dam k další z bezpočtu "konverzací" uchystaných vždy s pestrým pohoštěním a další zábavou.⁶¹⁴

Po radostné novině o vítězství nad Turky z 16. srpna, dorazil do Říma 29. září další, včetně koně vavříny ověnčený vídeňský kurýr, jenž Gallasovi oznámil dobytí Bělehradu Evženem Savojským. Hrabě ihned vyslal svého komorníka sdělit skvělou novinu papeži, který ještě téhož večera za účasti kardinálského kolegia celebroidl děkovnou mši v bazilice Santa Maria Maggiore. Následujícího dne pak Gallas papeži během dlouhé mimořádné audience obšírně líčil všechny okolnosti tohto triumfu.⁶¹⁵ Prvního října se pak konaly obligátní oslavy císařových narozenin včetně iluminací, ohňostroje a dělových salv. Své rezidence dekorovali též kardinálové a vyslanci císařského tábora. Gallas uspořádal první velkou hostinu pro množství prelátů a šlechty, kteří dorazili gratulovat ustrojeni do *gala*.

V neděli 3. října, na svátek Panny Marie Růžencové se uskutečnila v kostele Santa Maria Sopra Minerva pontifikální mše s tedeem. Večer se opakovaly iluminace, ohňostroje i hřmění kanónů. Hosté další Gallasovy recepce tentokrát *in numero copiosissimo* shlédli velkolepý spektakl: Ztemělou ulicí pod okny paláce projížděl osvětlený triumfální vůz (*carro*)

⁶¹² Kurfiřt Max Emanuel po návratu z exilu záhy postupně vyslal své syny na kavalířské cesty, kteří z důvodů ceremonielních nejasností vyhocených i čerstvě projevenými wittelsbašskými mocenskými ambicemi, cestovali *incognito*. V první polovině roku tak pobýval v Římě jako "rytíř von Bayern" nejstarší Karel Albrecht (1697 - 1745, budoucí císař Karel VII.), který se stejně jako o rok později jeho bratři - "hrabata von Wasserburg" a "Hochburg" - ubytoval v domě zdejšího kurbavorského vyslance Pompea Scarlatiho na náměstí Apostoli. Kliment August, již od roku 1715 koadjutor řezenské diecéze, se v roce 1723 stal kolínským kurfiřtem a náležel k předním tehdejšími mnohobročníkům (byl zároveň biskupem v Münsteru, Paderornu, Hildesheimu a Osnabrücku). Mladší Filip Mořic Bavorský zemřel v Římě 12. března 1719 na spalničky, a to krátce po svém zvolení biskupem v Paderbornu a Münsteru. Pohřben byl v kostele Santa Maria Vittoria, jenž se Wittelsbachové od třicetileté války snažili proměnit na bavorský národní kostel. V kariéře vysokého církevního hodnostáře ho vzápětí nahradil nejmladší "modrý kurprinc" Jan Teodor (1703 - 1763), který nakumuloval diecézní posty v Řezně, Freisingu a Lutychu, roku 1746 byl zvolen kardinálem (*Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 253, Nr. 264, 18. březen 1719, s. 3n); Deník cesty Karla Albrechta: Mnichov, Bayerisches Nationalmuseum, Bibl 2368; Wolfgang Johannes BEKH, *Ein Wittelsbacher in Italien*, München 1971. Deník Filipa Mořice a Klimenta Augusta: Mnichov, Bayerische Staatsbibliothek, Handschriften und alte Drucke, Ms. 1978. Juliane RIEPE, *Der Studienaufenthalt Clemens Augusts in Rom (1717 - 1719)*. *Musik in der Ewigen Stadt aus der Perspektive eines deutschen Reisenden*, in: Frank Günter ZEHNDER (ed.), *Die Bühnen des Rokoko. Theater, Musik und Literatur im Rheinland des 18. Jahrhunderts*, Köln 2000, s. 129-150.

⁶¹³ *Diario Ordinario d'Ungheria*, 21. srpen 1717, s. 152.

⁶¹⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, 28. srpen, s. 156.

⁶¹⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, 4. září 1717, s. 160.

s přestrojenými hudebníky. Před ním jeli četní jezdci odění *all'Eroica* a představující hlavní vojevůdce císařských vojsk; doprovázeli je trubači a bubeníci. Za nimi pak přijížděl vezír naříkající nad svou porážkou, následovaný množstvím tureckých vojáků kráčejících v okovech. Když tento průvod dojel pod okna vyslancova apartmánu, rozezněla se hudba. Po úvodní symfonii následovala kantáta opěvující císařské vítězství a potom sonet, jehož tištěná slova byla předem rozdávána všem zúčastněným. Mezitím se kolem "vozu" neustále obměňovaly výjevy vezírů spoutaných řetězy a tupených davem. V úterý papež celebroidal ve svém paláci mši za duše padlých na bojištích.

Několikadenní veselí pak mělo vyvrcholit v neděli 10. října, kdy se dopoledne v Animě konala semipontifikální mše. Protože šlo o první takovou událost po třiceti letech, vypukly obligátní "neřešitelné" ceremoniální dohady.⁶¹⁶ Nebylo jasné, zda mají být kardinálové zvaní papežem nebo ambasadorem, jestli má mši zpívat papežský sbor, mohou-li pážata držet během liturgie svíce, zda má Gallas kardinály přivítat u vstupu do chrámu nebo až před sakristií, jak vysoká a čím pokrytá mají být jednotlivá křesla atd.⁶¹⁷ Ceremoniální poměr mezi císařským vyslancem a kardinály se totiž proměňoval v závislosti na charakteru místa konání dané události. Co bylo možné uskutečnit v rámci exteriérového procesí Božího Těla, nebylo přenositelné na řádnou chrámovou liturgii. Národní chrám měl odlišný statut než ostatní kostely atd. Po úspěšně zakončené mši, pozval Gallas vznešené hosty na hostinu do svého paláce. Na večer byla naplánována iluminace s ohňostrojem, jehož aparát byl umístěn na křižovatce ulic mezi vyslancovými domy. Místo rejů ohně se však nakonec spustil déšť, takže spektakl bylo nutné odložit na středu. Druhého dne byla papežskou konsistoří zveřejněna pět let utajovaná konverze saského kurprince ke katolictví. Ve středu 13. října večer se pak konečně mohl konat Gallasem uchystaný ohňostroj, jenž se prý vydařil, "aniž by kohokoliv zranil". Pro pohodlí urozených hostů, kteří se nevešli do oken Gallasova paláce, nechal hrabě zřídit venkovní provizorní tribunu potaženou damaškem, dekorovanou tapisériemi a osvětlenou svícemi. Všechny okolní ulice ucpaly davy zvědavých diváků. Po skončení ohňostroje přijel před ambasadorův palác opět onen "vůz" jako v neděli, tentokrát ovšem velkolepěji vypravený (*apparato* - ?). Byly reprízovány kantáta, symfonie i průvod a výjevy s poraženými Turky a vezíry. Opětovně následovala v parádních prostorách paláce hostina s hraním, hudbou a plesem.⁶¹⁸ Právě tuto festivity by měl ilustrovat lept [obr. 44] vytvořený podle předlohy Paola Gamby grafikem Arnoldem van Westerhoutem (1651 – 1725).⁶¹⁹ Svrchu uvedený popis ovšem zcela neodpovídá kreslenému výjevu. Ten představuje pevně

⁶¹⁶ Semipontifikální mše údajně byla výsadou královských národních kostelů. Ibidem, Gallasem organizovaná sláva se do značné míry inspirovala obdobnou událostí, jež spočinula roku 1697 na bedrech jeho předchůdce Martinice. (*Avvisi Italiani*, 12. říjen 1697).

⁶¹⁷ Kupř. i typ látky, její barva a odstín zde hrály zcela zásadní roli.

⁶¹⁸ HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 17, Gallasova relace, dato 23. Říjen 1717.

⁶¹⁹ Museo di Roma, GS 197. Didier BODART, *L'oeuvre du graveur Arnold van Westerhout (1651 – 1725)*, Brussel 1974, s. 112.

situovaný efemerní aparát ve tvaru věžovité architektury, umístěné nad průchozí substrukcí v podobě skaliska (kompozičně připomíná Eifelovu věž). Na balustrádových ochozech obou etáží věže jsou znázorněni poražení Turci - vyhánění meči a ratolestmi a shazování dolů, na vrcholovém nástavci se nad vytrubujícími gloriemi a shromážděnými trofejemi tyčí alegorie Vítězství distribuující vavřínové věnce. Zachycená stavba formálně vychází z římského baroka druhé poloviny 17. století, především architektury Carla Rainaldiho a Francesca Borrominiho (varianty průčelí sv. Petra a S. Agnese). Kompozičně pak má jisté analogie v některých, rovněž průchozích *chineách* budovaných před palácem Colonnů. Co se ztotožnění sujetu se zmiňovaným popisem oslav týče, lze předpokládat, že se v případě věžovité architektury mohlo jednat buď o vlastní *machinu* ohňostroje, kterou hrabě ve své relaci blíže nepopisuje, nebo jde o onen *carro*, jenž byl pro účely grafického listu zbaven kol a usazen přímo na ulici. Westerhoutův lept je v kontextu daného tématu ovšem jedinečným zdrojem informací o vzezření Gallasova římského obydlí. Přestože znázorněná lokalita nebyla dosud identifikována, je z komparací s pozdějšími fotografiemi paláce Cesarini [obr. 45] i dobových map evidentní, že se jedná právě o úsek původní Via Cesarini (dnes Corso Vittorio Emanuele II.). Monumentální stavba vlevo je samotný palác Cesarini, jehož celé první patro směrem do ulice zaujímaly výše uveden reprezentativní prostory [obr. 43]. Nejbohatěji vyzdoben je ostatně balkón Gallasova velkého audienčního sálu využívaný běžně jako vyhlídka do důležité via papale. Na pravé straně je pak zachycen celý Anguissolův dům - jedna z vícera dalších budov, obývaných vyslaneckým personálem. Vyobrazení dále skýtá i představu o slavnostních úpravách průčelí, během nichž bývala všechna okna dekorována textiliemi a svícemi, případně loučemi. Veduta názorně dokládá, že císařský vyslanec, jehož obydlí se rozkládala po obou stranách jedné z nejfrekventovanějších římských komunikací, jistě nepřeháněl, když si opakovaně stěžoval na nevhodnost dané lokality.

16. října 1717 pak byly do Říma dovezeny trofeje ukořistěné Turkům před Bělehradem, jež Gallas o dva dny později odvezl se vši parádou a za obrovského aplausu v ulicích papeži na Quirinal. Kliment XI., jenž se tehdy zřejmě naposledy během Gallasových audiencí rozplakal štěsím, přisuzoval vítězství zásahu Panny Marie a rozhodl se darované praporce věnovat kostelům Santa Maria Sopra Minerva, Panny Marie Vítězné, kapli Panny Marie v Loretu a lateránské bazilice.⁶²⁰ 20. listopadu byla ve vyzdobeném velkém sále jezuitského Colleggia Romana recitována "překrásná" elegie oslavující dobytí Bělehradu, dedikovaná císaři - reprezentovanému Gallasem se suitou 22 prelátů a četných kavalírů.⁶²¹ Vojenský triumf opěvovali rovněž členové akademie Quiriniů, kteří své básně věnované

⁶²⁰ BUDER (pozn. 470), III., s. 649.

⁶²¹ *.Diario Ordinario d'Ungheria*, 20. listopad 1717, s. 204.

princi Evženovi vydali též tiskem.⁶²² U příležitosti vítězství u Temešváru a Bělehradu byla v Římě ražena slavnostní medaile vytvořená Ottonem Hameranim (1694 - 1768).⁶²³

Závěrečná etapa Gallasova italského působení měla značně dramatický průběh; politická situace se koncem roku 1717 vyhroutil. Španělé totiž využili tureckých válek císaře k vojenské expanzi do Itálie, kde Habsburkům rastattská jednání přičkla Lombardii, Neapolské království, Sardinii a toskánské pobřeží, a také nástupnické vyhlídky v Parmě a Toskáně. Výsledkem agresivní politiky motorované čerstvou španělskou královnou Alžbětou Farnese a jejím krajanem, kardinálem ministrem Alberonim, bylo obsazení Sardinie roku 1717 a vznesení pretencí na farneské dědictví jménem španělského prince Karla (nar. 1716). Dobyť Sardinie však bylo pouhou předehrou k následné invazi do Neapolska a na Sicílii. Porušení uzavřených dohod a především podpora Stuartovců vedla k opětovnému přistoupení Anglie. Roku 1718 se tak s cílem potlačit španělské ambice zrodila čtyřliance Vídně, Francie, Nizozemí a Anglie.

Gallasovy časté audience na Quirinalu bývaly stále náročnějšími. Papež, na něhož byl vyvíjen stupňující se nátlak, v jejich průběhu opakovaně plakal.⁶²⁴ Gallas tlumočil rozhořčení Vídně nad postupem Španělů porušujících dohody v době, kdy císař v zájmu celé křesťanské Evropy válčí s Tureckem. Vynutil si povolení průchodu císařského vojska papežským státem do Neapolska a příslib jeho vydržování. Hrabě jménem císaře kategoricky odsoudil proradnost některých španělských kardinálů, v prvé řadě španělského protektora Francesca Acquavivy (1665 - 1725). Z Madridu měl být odvolán rovněž nuncius Pompeo Aldovrandi (1668 – 1752) a jeho jednání prověřeno mimořádným nunciem. Do Říma měl být předvolán především hlavní strůjce válečné agrese, kardinál Giulio Alberoni (1664 - 1752).⁶²⁵ Kurie byla vyzvána k vyšetření osudu peněz vybraných na válku proti Turkům a

⁶²² Příloha 6, pol. B IV/72, B VI/519.

⁶²³ *Si e vista in Roma una bellissima Medaglia incisa dall' eccellente Otto Hamerani, che ne presentò alcune a Sua Santità, all' Emminentiss. Sign. Cardinale di Schrattenbach et all' Eccellentiss. Sign. Conte di Gallas Ambasciatore Cesareo, nella cui patte principale si vede il Ritratto dell' Augustissimo Imperatore, colle parole: Carolus VI. D. G. Imp. et Ill. Hisp. R. e nell' altra alcune figurine simboliche, indicati le Vittorie d' ambedue le Campagne, e le loro conseguenze, e specialmente la memorabile espugnazione di Temsavr, e la gloriosa conquista di Belgrado, coll' icrizzazione: Temesvar, et Belgrado expugnatis, et all' intorno: Patet Oriens; e meglio potrà ciò riconoscersi dalla descrizione fata stampare. Questo dono fu ricevuto dalla S. S., e dalli sudetti Signori con speciale gradimento. (Diario Ordinario d' Ungheria, Nr. 91, 22/9 1717, s. 9 - 10).*

⁶²⁴ BUDER (pozn. 470), III., s. 608.

⁶²⁵ Giulio Alberoni (1664 - 1752), působící u madridského dvora byl iniciátorem druhého sňatku Filipa V. s Alžbětou Farnese - dědičkou Parmy. Roku 1715 se stal prvním ministrem a zcela ovládl španělskou zahraniční politiku. Roku 1717 byl jmenován kardinálem. V rozporu se závěry utrechtských jednání inicioval neoprávněnou španělskou invazi na Sardinii v listopadu 1717 uplatňoval nároky na italská území. V roce 1718 inicioval tzv. Cellamareho spiknutí proti Filipu Orleánskému a na jaře následujícího roku podporoval jakobitské povstání ve Skotsku. Právě Alberoniho politika iniciovala vznik protišpanělské čtyřliance. Následně byl vypuzen ze Španělska, ze zajetí se mu podařilo uprchnout. Byl významným sběratelem a vážným kandidátem během konkláve roku 1724. Gaetano

údajně zcizených španělskou církví a následně použitých na financování Rakocziho dobrodružství.⁶²⁶ Desátek z Neapolska a Milánska měl být postoupen císaři na válku s Turky. Konečně bylo požadováno ustanovení Michaela Fridricha Althanna (1682 - 1734), auditora Roty a pozdějšího římského vyslance a neapolského místokrále, kardinálem.⁶²⁷ Anglický dvůr Gallasovým prostřednictvím žádal papežovu omluvu za uvěznění lorda Petersborougha, k němuž došlo "omylem" v Boloni 11. září 1717. Kliment XI. se měl od této záležitosti veřejně distancovat, potrestat zodpovědného boloňského kardinála legáta a zavázat se, že v budoucnu již nebude podporovat pretendenta v akcích narušujících klid anglického království. Přestože byla k dohledu nad splněním těchto požadavků do Středozemního moře vyslána britská flotila,⁶²⁸ papež se zdráhal vyhovět. Gallas tedy v souladu s vídeňskými instrukcemi kontaktoval místokrále Dauna a počátkem prosince odjel bez ohlášení do Neapole, což papeže oprávněněm "zneklidnilo". Hranice Neapolska hrabě přešel 11. prosince; vzhledem k velkému spěchu zde vystupoval *incognito*, tedy s eliminací projevů veřejných poct. Ve skvostně upraveném apartmánu královského paláce pak absolvoval dlouhou rozpravu s guvernérem, jehož tehdy těžce sužovala podagra, po té se kvapem navrátil do Říma.⁶²⁹ Předmět koordinovaného postupu byl záhy zřejmý: Císařem byly pro válečné účely sekvestrovány veškeré neapolské církevní výnosy. Dále byl z Neapolska v doprovodu vojenské eskorty vyhoštěn papežský nuncius s pohrůzkou, že k témuž dojde i ve Vídni a Bruselu. Gallas od své neapolské cesty přerušil veškeré kontakty s Quirinalem a stejně se zachovala též Vídeň. 27. prosince 1717 vyhlásila Anglie Španělsku válku. Po téměř dvou měsících prolomila diplomatické dusno Gallasova audience 14. ledna 1718. Na pár dnů pak těžkosti doby přehlušilo karnevalové veselí, kterého si ovšem již neužil císařský sekretář Giovanni Pietro Primoli, jenž zemřel po několikadenní horečce 5. února.⁶³⁰ Během masopustního úterý a středy (22. a 23. února) zaplnil celé Corso od náměstí Poppolo až k San Marco obligátní maškarní průvod, jehož se Gallas s manželkou krátce zúčastnili. Po té přihlíželi z balkonu vyzdobeného paláce Odescalchi sportovním klání (*Corsa de Palli*) na

MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica* I, 1840, 197 - 199. Antonio del Giudice (1660 - 1743), vévoda z Cellamare byl za regentství Filipa Orleánského španělským vyslancem v Paříži.

⁶²⁶ František / Ferenc II. Rakóczi (1676 - 1735) byl vychován ve Vídni pod kuratelou Leopolda I. ve Vídni. Francie si nicméně tohoto mladého nejbohatšího uherského magnáta na počátku války o španělské dědictví vyhlédla jako svého klíčového spojence. Záměr se ovšem vyzradil a Rakoczi byl uvězněn ve Wiener Neustadt, odkud se mu podařilo uprchnout do Polska. V letech 1703 - 1711 se stal vůdcem uherského protihabsburského povstání. Po jeho potlačení se tento dvojnásobný kandidát na polský trůn přeplavil (1712) z Gdaňsku do Anglie, kde ho ovšem královna odmítla přijmout. Od roku 1713 pobýval ve Francii, od níž požadoval podporu uherských zájmů při mírových jednání v Utrechtu a Rastattu. Odhodlán za každou cenu pokračovat v boji proti císaři, zahájil v roce 1715 jednání s Turky, na jejichž území se z Francie přeplavil roku 1717. Jeho záměry zhatil roku 1718 Požarevacký mír. Až do konce života žil pak v Turecku, v roce 1906 byly jeho ostatky převezeny do košické katedrály.

⁶²⁷ *London Gazette*, 24. prosinec 1717.

⁶²⁸ *Original Weekly Journal*, 9. listopad 1717.

⁶²⁹ *London Gazette*, 7. leden 1718.

⁶³⁰ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 127, 29. leden 1718.

náměstí Santi Apostoli.⁶³¹ V dubnu hrabě papeži a svatému kolegiu předložil kompromata stvrzující, že Madrid skutečně prostřednictvím Alberoniho a Rákocziho nabízel peníze a zbraně Turkům; pokračující boj na italském území pak měl především oslabit císařovy vojenské pozice v Uhrách.⁶³² Vesměs převažovalo podezření, že Quirinal o všech těchto plánech věděl a snažil se je krýt. Kardinál Schrattenbach odmítl zveřejnit v Říši antijansenistickou bulu *Unigenitus*.⁶³³ Zatímco pokračovaly Gallasovy "pětihodinové" audience u papeže, rozkázal milánský guvernér vyzbrojit čerstvě dobudovanou mantovskou pevnost. V létě 1718 Španělé dobyli Sicílii a započaly dlouhotrvající boje o strategický přístav Messinu. V srpnu byl v Požarevaci uzavřen mír s Turky a Angličanům se pod velením admirála Bynga podařilo zničit španělskou flotilu.⁶³⁴ Vídeň následně zvažovala vyslat generála Dauna v čele vojsk na Sicílii a svěřit mu tamní vládu; místo něho se měl správy Neapolska ujmout hrabě Gallas.

Zvuk zbraní ovšem nemohl narušit splendidní společenský život římského *teatro del mondo*. Jak již bylo uvedeno: Okázalé festivity a projevy pompy byly nedílnou součástí politické propagandy, jejíž prestižní scénou bylo právě Věčné město, kde se bojovalo o vliv na politiku papežské kurie. Šlo tedy o jakési paralelní "ušlechtilé bojiště", v němž se mocnosti symbolicky utkávali prostřednictvím svých reprezentantů a s využitím všech prostředků barokní teatrálnosti. Hrabě Gallas tudíž s nezmenšenou okázalostí nadále slavil habsburské *Gala-Tage*. U příležitosti císařova svátku se uskutečnila pontifikální mše v lombardském kostele za účasti 15 kardinálů.⁶³⁵ Obligátně splendidní hostinu v paláci císařského vyslance opět podbarvila hudební kulisa uvedené kantáty. Gallas svým hostům také ukázal dar zaslaný Karlem VI. admirálu Byngovi: Císařův portrét ve zlaceném rámu s diamanty.⁶³⁶ Schrattenbachův palác byl rovněž iluminován, přestože kardinál toho času prodléval ve své vile ve Frascati. Následujícího dne, v neděli se v bohatě vyzdobené Animě konala slavnostní mše *della bellissima Musica degna e per la Compositione, per le Voci, e per l'Istrumenti*, na níž znovu navazal muzikálně proložený banket v Gallasově rezidenci.⁶³⁷ Dva týdny na to papež, u příležitosti výročí své intronizace a za asistence svého dvorního malíře (a rovněž templářského kavalíra) Pierleoneho Ghezziho, učinil templářským rytířem sochaře Cammilla Rusconiho (1658 - 1728), oceňující tímto jím zhotovenou čtveřici kolosálních skulptur apoštolů sv. Ondřeje, Jakuba, Jana s Matouše (1708 - 1718) pro interiér lateránské baziliky.⁶³⁸

⁶³¹ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 131, 12. únor 1718, s.10.

⁶³² *Original Weekly Journal*, 12. duben 1718.

⁶³³ BUDER (pozn. 470), III., s. 833.

⁶³⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 179, s. 12.

⁶³⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 214, 19. říjen 1718, a. 10 - 12.

⁶³⁶ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 218, 5. listopad 1718, s. 9.

⁶³⁷ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 215, 22. říjen 1718, s. 19 - 22.

⁶³⁸ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 227, 26. listopad 1718, s. 22.

Ve středu 18. ledna 1719 papež v doprovodu kardinálů Paulucciho a Schrattenbacha asistoval vystavení Nejsvětější Svátosti v kostele San Marcello, kde se následně rozezněla *dolce Sinfonia dalli piú bravi Suonatori, con molta diversitá d'Instrumenti*. Papež ocenil slavnostní výzdobu, jejímž autorem byl architekt. Ferdinando Poletti.⁶³⁹ O týden později se v chrámu Santa Maria sopra Minerva, jehož interiér byl adaptován na divadlo s 33 lóžemi pro vyslance, knížata a další šlechtu, uskutečnilo představení "Zatracení sekty ateistů pěti panovníky".⁶⁴⁰ Karnevalovému průvodu toho roku kralovali Contestabile s novomanželkou, kteří se každého dne dávali vidět na skvostném voze v rozmanitých kostýmech. Koncem karnevalu se kratochvílí u Gallase zúčastnil též císařský generál vévoda Friedrich Wilhelm I. Šlesvicko-Holštýnský (1682 - 1719), který se spolu s dalšími veliteli a plukovníky císařského vojska během přesunu na jih ubytoval přímo v Římě. Společně s hraběnkou, kardinálem Schrattenbachem a bavorskými princí shlédli 19. února operu v Collegio Clementino.⁶⁴¹ Letních měsíců se dožije z této vznešené společnosti pouze polovina ...⁶⁴²

Při své audienci 19. května Gallas tlumočil císařův protest vůči intrikám, jež umožnily útěk princezny Sobieské z innsbruckého arestu. Zamýšlený sňatek příslušníků dvou "sesazených" panovnických rodů - muže, jehož narození vyvolalo Slavnou revoluci, anglického pretendenta Jakuba (III.) Stuarta (1688 - 1766) s dcerou hrdinného polského krále a švagrovou nevypočitatelného Modrého kurfiřta, Marií Klementinou Sobieskou (1702 - 1735) - byl v kontextu evropských politických a válečných událostí nanejvýš kontroverzní kauzou, v níž se nota bene zcela jasně zrcadlily papežovy preference.⁶⁴³

⁶³⁹ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 243, 20. leden 1719, s. 11- 12.

⁶⁴⁰ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 246, 27. leden 1719, s. 10.

⁶⁴¹ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 253, 18. únor 1719, s. 23.

⁶⁴² Mladší bavorský princ zemře za necelý měsíc (12. března) na spalničky, generál se odebere na věčnost na Sicílii 26. června - přesně měsíc před hrabětem Gallasem..

⁶⁴³ Vídeň, která si nepřála cestu princezny do Španělska, požadovala spolu s Velkou Británií pretendentův návrat z Iberského poloostrova do Říma. Marie Klementina po útěku s Innsbrucku dorazila s doprovodem do Boloně, kde přenocovala ve voršilském klášteře. Dále pak pokračovala přes Loreto a 15. května dorazila do Říma. Před Porta Flaminia jí uvítali kardinálové Gualtieri a Acquaviva a princezna Piombino. Ubytovala se v klášteře voršilek, kam jí papež a kardinál Gualtieri zaslali dárek, občerstvení a rovněž pretendentovu podobiznu od malíře Penella Previsaniho (Angella Trevisaniho?) 17. května princezna, vystupující *incognito* pod jménem "Madame de St. George" prošla quirinalskými zahradami na audienci k papeži, jenž jí přijal "s otcovskou láskou". Během více než hodinového rozhovoru seděla v karmazínem potaženém křesle, darem si pak odnášela kromě vybraných lahůdek i cennou zlatou brož a příslib měsíční renty tisíc tolarů. Ještě téhož odpoledne navštívila vatikánskou baziliku a palác, kde pro ni bylo uchystáno skvělé pohoštění. Následně navštěvovala římské kostely, památky a zahrady. Přestěhovat se z kláštera do pretendentova paláce jí však zatím nebylo povoleno. (from the Hague Courant, dated July 10. Paris, July 3. U příležitosti jejich sedmnáctých narozenin bylo ve voršilském klášteře uvedeno tedeum.

Její matka Marie Kazimíra (1641 - 1716), vdova po slavném Janovi Sobieském (1629 - 1696), pobývala v Římě v letech 1699 - 1714, a to s neúplně naplněnou ambicí zaujmout v rámci zdejší společnosti obdobnou pozici, jaké se předtím těšila Kristýna Švédská. Po příjezdu jí poskytl svůj své obydlí Livio Odescalchi, od roku 1702 žila v paláci Zuccaro (dnešní Bibliotheca Hertziana), který si pro sebe nechala upravit. BUDER (pozn. 470), III., s. 80 - 81.

Během svatodušních svátků papež v quirinalské kapli posvětil relikvii sv. Kříže, vsazenou do zlata a zdobenou diamanty a rubíny, jež byla spolu se zlatou medailí určena pro "bádenského vévodu Ludvíka".⁶⁴⁴ Německého procesí Božího Těla se tehdy zúčastnilo 14 kardinálů. Během večerní oslavy u hraběte Gallase zazněla čtyřhlasá kantáta, v níž se uplatnila i *la famosa Virtuosa di Sua Maestá Cesarea e Cattolica* zvaná Landina.⁶⁴⁵

Il buon gusto di questo Prencipe

Ze shromážděného materiálu i četných zmínek v dobovém tisku je zřejmé Gallasovo silné zaujetí hudbou a operou. Hudební zpestření oslav a společenských večerů, stejně jako přízeň projevovanou italské opeře sice lze nahlížet jako obecnou módní tendenci vyšších sociálních vrstev barokního období; intenzita a četnost je nicméně v Gallasově případě výrazně nadprůměrnou.

Hudba neodmyslitelně provázela veškeré církevní i světské slavnostní okamžiky, jimž dodávala na důstojnosti a okázalosti. Kromě mší a dalších liturgických kompozic se staly v době baroka mimořádně oblíbenými kantáty a serenády objednávané šlechtou, klérem a diplomaty a konající se buď na náměstích nebo v nádvořích či sálech paláců. Náležitá výpravnost i kvalita provedení bývaly bedlivě sledovány a hodnoceny. V době Gallasova římského působení se v Římě pohybovaly významné osobnosti evropské hudby. Krátce před jeho příjezdem zemřel Arcangelo Corelli (1653 - 1713), jenž byl v letech 1707 - 1710 ve službách kardinála Ottoboniho a působil také v kapele španělského národního kostela San Giacomo.⁶⁴⁶ V divadle Capranica a v paláci španělského vyslance (Palazzo Spagna) byla uváděna díla Alessandra Scarlattiho (1660 - 1725), který sem přijížděl z Neapole. Jeho syn Domenico Scarlatti (1685 - 1757) byl až do odjezdu Marie Kazimíry Sobieské do Francie (1714) jejím dvorním kapelníkem.

Kontroverzního sňatku, k němuž došlo 3. září 1719, se již hrabě Gallas nedožil. "Obávaný" manželský pár obýval římský palác Bonneli a přes léto albaniovské Urbino a zplodil hned dva syny: Karla Eduarda (1720 - 1788), zvaného též "Mladý pretendent" nebo též "Bonnie Prince Charlie" a budoucího kardinála Henryho Benedikta (1725 - 1807). Gaetano PLATANIA, *Gli ultimi Sobieski a Roma. Fasti e miserie di una famiglia reale polacca tra Sei e Settecento (1699 - 1715)*. *Studi e Documenti*, Roma 1990.

⁶⁴⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 297, 13/6 1719, 5. Mínen je zřejmě württemberský vévoda Eberhard Ludwig (1676 - 1733) - budovatel proslulého Ludwigsburgu.

⁶⁴⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 304, 17. červen 1719, s. 8 - 11.

⁶⁴⁶ Anna TEDESCO, *Juan Francisco Pacheco V. duca di Uceda, uomo politico e mecenate tra Palermo, Roma e Vienna nell' epoca della guerra di Successione spagnola*, in: Antonio ÁLVAREZ OSSORIO - Bernardo J. GARCÍA GARCÍA - Virginia LÉON (eds.), *La Pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid 2007, s. 510.

Z uvedeného je patrné, že angažování vlastního dvorního komponisty bylo nezbytností a v případě císařských vyslanců ostatně již tradiční záležitostí. Gallasovi předchůdci Lamberg a Grimani takto zaměstnávali Pietra Paola Benciniho (1670 - 1755), který pak přešel do služeb portugalských vyslanců.⁶⁴⁷ Mezi členy Gallasova stálého personálu se řadili též tři zpěváci a třináct hudebníků (dva mladí pěvci, sopránista, violoncelista, basista, loutnista, šest houslistů, dva hráči na lesní roh, dva trumpetisti).⁶⁴⁸

Jako svého dvorního komponistu hrabě Gallas angažoval Giovanniho Bononciniho (1670 – 1743), jenž byl tehdy známým skladatelem [obr. 37e] a cellistou. Pocházel z Modeny a nejprve působil v Boloni a Miláně. V roce 1691 dedikoval sbírku komorních duetů (op. 8) Leopoldovi I., o rok později vstoupil do služeb Contesabileho Filippa Colonna, za jehož podpory vznikla většina Bononciniho skladeb. Od roku 1697 působil i se svým bratrem Antoniem Mariou (1677 - 1726) ve Vídni, v letech 1701 - 1705 pak také v Berlíně. V té době byla jeho díla uváděna rovněž v Anglii. Po smrti Josefa I. se Bononcini vrátil do Itálie, kde ho roku 1714 angažoval Gallas, pro něhož umělec komponoval velké množství slavnostních kantát a serenád, a také opery. Po Gallasově skonu odjel Bononcini na pozvání lorda Burlingtona do Anglie, kde mu ovšem jinak úspěšný život komplikuje jeho katolická víra a dále pak rivalita s Georgem Friedrichem Händelem. Kromě Anglie působil též v Paříži, Madridu a Lisabonu a opětovně ve Vídni.⁶⁴⁹

Divadelní sál paláce vévodů z Capranicy na náměstí Santa Maria in Aquiro se pro veřejnost otevřel během karnevalu 1692. *Teatro Capranica* se stalo jedním ze dvou římských divadel zaměřených výlučně na operu. Bylo zde uvedeno množství děl slavných skladatelů (Alessandro a Domenico Scarlatti, Alessandro Stradella, Antonio Caldara, Antonio Vivaldi ad.). Na scénografii se tu podíleli též Filippo Juvarra a Francesco Galli Bibiena. Divadelní sezóna tehdy bývala omezena na období karnevalu počínaje svátkem sv. Štěpána; provoz divadel podléhal přísné cenzuře. Vrcholné období zažilo divadlo Capranica v letech 1711 - 1751, tedy po zrušení papežského zákazu divadelních představení (1698 - 1710). V době baroka se privátní divadelní představení konala také v mnoha dalších palácích i venkovských rezidencích římské šlechty a kardinálů (Barberini, Colonna, Pamphilji, Ottoboni, paláce Riario

⁶⁴⁷ Tamže, s. 517; Juliane RIEPE, *Der Studienaufenthalt Clemens Augusts in Rom (1717 - 1719). Musik in der Ewigen Stadt aus der Perspektive eines deutschen Reisenden*, in: Frank Günter ZEHNDER (ed.), *Die Bühnen des Rokoko. Theater, Musik und Literatur im Rheinland des 18. Jahrhunderts*, Köln 2000, 129-150; Rainer HEYINK, „Ad honorem nostrae nationis Germanicae ac decorem almae Urbis Romae“. *Festa e musica come strumento della politica imperiale*, in: *Analecta Musicologica*, 33, 2004, s. 169 – 209; Rainer HEYINK, *Fest und Musik als Mittel kaiserlicher Machtpolitik in Rom*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (Eds.), *Kaiserhof – Papsthof*. 16. – 18. Jahrhundert, Wien 2006, s. 285 - 302.

⁶⁴⁸ Viz pozn. 565.

⁶⁴⁹ Angela ROMAGNOLI, *Giovanni Bononcini*, in: Ludwig FINSCHER (ed.), *Die Musik in Geschichte und Gegenwart. Allgemeine Enzyklopädie der Musik begründet von Friedrich Blume*, 3, Stuttgart 2000, s. 359 - 361.

Kristiny Švédské a posléze Zuccaro Marie Kazimíry Sobieské). Od počátku byl registrován velký zájem cizích ambasadorů, kteří v nich soupeřili o lepší místa.⁶⁵⁰

Hrabě Gallas měl v Capranice předlacený celkem čtyři lóže (*palchetti*), z nichž dvě uprostřed prominentního druhého pořadí užíval z titulu císařského a katolického (španělského) vyslance a byly tudíž vyzdobeny příslušnými heraldickými symboly. Zbylé dvě se nalézaly po krajích prvního pořadí v blízkosti orchestry a využíval jich jeho vyšší personál. Gallas měl ke svým lóžím zajištěn separátní přístup, a to přes několik místností, k nimž vedly vnější schůdky z ulice poblíž Collegio Capranica. Tyto komfortně vybavené prostory byly vyhrazeny výlučně jemu. Bývalo v nich mimo jiné připravováno též občerstvení poskytované vyslancovým vyšším personálem vzácným hostům (vévodkyně, dámy, kardinálové a královští vyslanci) během divadelních večerů, kterých se Gallas účastnil. Do své vlastní lóže zval zpravidla přední římské dámy (Tereza Albani, kněžny Cesarini, San Martino, Paganica, madam Carpegna, hraběnky Marescotti, Bolognetti, dámy Veroniku Verospi a Marianu Cardelli) anebo kardinály Schrattenbacha a Barberiniho. Zdvořilostní návštěvy lóží dalších významných osob byly i v divadle (psanou) povinností a probíhaly i zde podle ceremonielních regulí. V případě, že se Gallas účastnil představení pořádaných na jiném místě (různá Collegia či soukromé paláce), nechával si předem rezervovat dvě až tři lóže, které pak musel personál pro hraběte a jeho hosty náležitě dovybavit damaškem a adekvátními křesly. V takovém případě císařský vyslanec ovšem zpravidla dorazil až těsně po začátku představení, aby se nestal svědkem případných nevhodných situací (tlačence, povykování aj.).⁶⁵¹

Z archivních pramenů i tištěných libret lze doložit, že Gallas navštěvoval též další divadla resp. privátní operní představení. Dokonce se zdá, že císařský vyslanec ve své době náležel vůbec k nejvýznamnějším podporovatelům římské opery, což dokresluje fakt, že během jediné karnevalové sezóny (1718) bylo jemu a jeho ženě dedikováno (přinejmenším) pět operních kusů, a to v několika tamních divadlech. Přestože zřejmou motivací dedikantů byla očekávaná přízeň štědrého patrona, nesnižuje to význam této skutečnosti.

⁶⁵⁰ Silvana MATARAZZO, *Teatri a Roma tra storia e contemporaneità*, Napoli 2004; Elisabetha NATUZZI, *Il Teatro Capranica dall'inaugurazione al 1881*, Roma 1999.

⁶⁵¹ HHStA, Italien, Rom, Varia, karton 26, složka „Libro in 71 Capitoli ..“, fol. 368 – 373.

Dokumentovatelná operní představení:

1715

Astarto. Drama Per Musica (Capranica), hudba: Giovanni Bononcini - Luca Antonio Predieri.⁶⁵²

1716

Il Vincislao. Drama Per Musica (Capranica), hudba: Francesco Mancini, libreto: Apostolo Zeno.⁶⁵³

1717

Il Piro. Drama Per Musica (Capranica), autor: Francesco Gasparini.⁶⁵⁴

1718

Telemaco. Dramma in tre atti in versi (Capranica), hudba: Alessandro Scarlatti, libreto: Carlo Sigismondo Capece, dedikováno Janu Václavu Gallasovi.⁶⁵⁵

Berenice Regina d'Egitto ovvero Le Gare d'Amore e di Politica. Dramma per musica dramma in tre atti in versi (Capranica) [obr. 47a], hudba: Domenico Scarlatti - Nicoló Porpora, libreto: Antonio Salvi, dedikováno Marie Ernestině Gallasové.⁶⁵⁶

La Politica per regnare. Opera Tragicomica (palác Rucellai, Corso) [obr. 47b], autor: Giovanni Domenico Pioli, dedikováno Janu Václavu Gallasovi.⁶⁵⁷ O císaři Claudiovi.

Erogene in Beogrado ovvero Il Trionfo della Gloria. Opera Regia (palác Rucellai, Corso) [obr. 47c], autor: Giovanni Domenico Pioli, dedikováno Janu Václavu Gallasovi.⁶⁵⁸

⁶⁵² Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Comm. 410.

⁶⁵³ Roma, Bibliotheca Casanatense. 410/5. Toto drama o nešťastné lásce synů polského (!) krále Vincislava bylo zhudebněno několikrát různými autory. (Kupř. o rok později byla v Teatro di San Agostino s úspěchem uvedena komická opera *il Venceslao*: *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 48, 14. duben 1717, s. 7.

⁶⁵⁴ Během karnevalu 1717 byl hrabě Gallas ve Vídni.

⁶⁵⁵ LANDAU (pozn. 326), s.151. Carlo Sigismondo Capece ("fra gli Arcadi" Metisto Olbiano) byl sekretářem Marie Kazimíry Sobieské.

⁶⁵⁶ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign.451/4.

⁶⁵⁷ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. 500/2.

⁶⁵⁸ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.500/3.

La Pastorella al Soglio. Dramma per Musica (Teatro della Pace) [obr. 47d], autor: Antonio de Rossi a Filippo Albrizzi (?), dedikováno Janu Václavu Gallasovi.⁶⁵⁹ Na smyšlený námět z anglické historie.

1719

Erminia. Favola Pastorale (Teatro della Pace), autor: "un Accademico Quirino", scéna: Domenico Maria Vellani Bolognese, dedikováno Janu Václavu Gallasovi.⁶⁶⁰

L'Etearco. Dramma per Musica (Teatro della Pace), autor: Antonio de Rossi, scéna: Domenico Maria Vellani Bolognese, dedikováno Marie Ernestině Gallasové.⁶⁶¹

Hrabě Gallas angažoval rovněž četné pěvce a pěvkyně, pochopitelně většinou příležitostně a pravděpodobně v souladu s Bononciniho potřebami a požadavky. Uvedený přehled personálu z roku 1716 v tomto ohledu zmiňuje pouze "dva mladé sólisty" a jednoho "sopranistu".⁶⁶² Z dosud podchycených jmen lze uvést sopranistu papežské kapely Francesca Finaju - zmiňovaného roku 1714, sopranistu Domenica Genuensiho, pěvkyně "Landinu" (doložena v červnu 1719) a Agnesu (z. 1723), kterou kresbou zachytil Pierleone Ghezzi [obr. 37f].⁶⁶³ Jedná se pochopitelně o zcela torzální informace, neboť Gallasem angažovaných (sólových) zpěváků musel být vzhledem k množství pořádaných oslav značný počet. Hrabě se ostatně prokazatelně angažoval i v roli "dodavatele" kvalitních interpretů pro vídeňský dvůr, přičemž lze předpokládat dobrý přehled i rozlišovací schopnosti nezbytně podložené pěstovaným hudebním sluchem. V roce 1717 tak Gallas kupříkladu císaři doporučoval mladého sopranistu Domenica Genuensiho působícího již nějaký čas v jeho službách.⁶⁶⁴

⁶⁵⁹ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.501/2.

⁶⁶⁰ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.501. Erminii zpíval sólista neapolské královské kapely Domenico Gizzi.

⁶⁶¹ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.501. Etearca zpíval sólista neapolské královské kapely Domenico Gizzi.

⁶⁶² Viz pozn. 560.

⁶⁶³ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 304, 17. červen 1719, s. 8 - 11; Biblioteca Apostolica Vaticana, Ottob. Lat. 3112, fol. 48.

⁶⁶⁴ ... *È stato al mio servizio, ha goduto in questa Corte altri vantaggi, mentre dalla sua recita in questi Teatri, e dalle musiche, a cui era invitato in questa chiese ritraeva sempre „oltre il d.o onorario“ il profitto di trenta scudi il mese in circa ... Quando poi ó perché la Sua voce non incontri la piena soddisfazione di Sua Maestá, ó per altri motivi, non sia per esser' ammesso al Servizio Cesareo, lo prego V. S.ma M. a fare in modo, che ottenga dalla generosa manifcenza di S. M: qualche mercedo tale, che, soltene, le spese del suo viaggio, del suo ritorno, e della sua dimora in codesta corte, gli resti tanto, che ridondi in suo profitto, e non in suo danno l' intrapreso viaggio, e l' abbandono che ha fatto de' suoi emolumenti in questa Città. ... d.o pover Giovine riguardato da me con tutta parzialitá.* HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 18, Gallasova relace, dato 26. březen 1717; karton 18, relace dato 12. listopad 1717; karton 19, relace dato 8. duben 1718.

Stranou však pochopitelně nezůstaly ani další múzy. Ať už z vlastního zájmu, zdvořilosti nebo se záměrem zvýšení své (resp. císařovy) reputace, se hrabě Gallas neustále účastnil různých učených rozprav, disputací, obhajob a akademií.⁶⁶⁵ Pokud byl císařský ambasador přítomen disputaci nebo akademii pořádané v některém z římských kostelů nebo paláců, při níž mělo být obhajováno či přednášeno dílo dedikované císaři, císařovně nebo jemu samotnému, bylo nezbytné tamní interiér dovybavit baldachýnem a skvostným křeslem (v kostele pouze čestně umístěným křeslem) a příslušnou oficiální podobiznou (panovníka, panovnice, vyslance).⁶⁶⁶ Hrabě Gallas se během svého pobytu v Římě účastnil bezpočtu disputací a akademií konajících se pravidelně i příležitostně v Collegio Clementino (zde sídlila Accademia di Lettere), Collegio Romano, Collegio Nazareno, Accademia Quirini a na dalších místech. Ty se konaly rovněž zejména v průběhu karnevalu, dále pak během svatodušních a letních maránských svátků.

Italské novověké akademie počaly s medicéjskou Florencií 15. století a svého rozkvětu se pak dočkaly ve stoletích 16. a 17. Tyto původní kroužky pravidelně se scházejících a diskutujících učenců a milovníků věd a umění se postupně insitucionalizovaly. Pro příslušníky italské aristokracie se stalo členství v některé z akademií vysoce prestižní záležitostí. Ve větších městech (Benátky, Florencie, Boloňa ad.) existovalo i několik akademií. Nejvýznamnější římská *Accademia dell'Arcadia* byla založena roku 1689 učenici z okruhu švédské královny Kristiny, v jejím čele stál delší dobu kardinál Pietro Ottoboni. Pojmenována byla podle bájného řeckého kraje a její členové vystupovali jako nymfy a pastýři pod anonymními pseudonymy. Bez zřetele k sociální příslušnosti a společenskému postavení se zde setkávali kardinálové, šlechtici a nejrůznější umělci a učenci neurozeného původu. Podmínkami členství byly věk nejméně 24 let, vlastní literární, vědecká nebo hudební činnost a ušlechtilý způsob života. Snahou byl návrat k původnímu projevu antických klasiků, oproštěnému od manýristické vyumělkovanosti. Po vzoru olympijských her byla organizována pravidelná literární, filozofická a hudební klání konající se v "Apollonově posvátném háji" vybudovaném v letech 1725 - 1726 za přispění (arakadiána) portugalského krále Jana V. na římském Janiculu Antoniem Canevarim a Nicolou Salvim. V roce 1728 měla *Accademia dell'Arcadia* ve svých čtyřiceti koloniích přes 2600 členů!⁶⁶⁷ Oslavné řeči arkadiánů doprovázely též vyhlášení výsledků soutěží svatolukášské Akademie (*Concorsi Clementini*). Vždy na přelomu dubna a května bývaly na Kapitolu za přítomnosti mnoha

⁶⁶⁵ Nelze bezpečně určit, zda ony "vznešené rozpravy" (*una nobile conversazione*) konající se v Gallasově paláci zpravidla každou středu, na nichž významně participovala jeho manželka, měly serióznější charakter, nebo zda se jednalo spíše o běžnou, odlehčenější společenskou zábavu.

⁶⁶⁶ HHStA, Italien, Rom, Varia, karton 26, složka „Libro in 71 Capitoli ..“, fol. 203n.

⁶⁶⁷ KAZLEPKA (pozn. 49), s. 114 - 118.

kardinálů a dalších významných přihlížejících udíleny zlaté papežské medaile v jednotlivých uměleckých oborech (malířství, sochařství, architektura).⁶⁶⁸

Přestože Gallas sám nebyl literárně činným, zajistila mu pověstná velkorysost přední místo též v království múzy Kalliopé. Dokladem toho je kupř. již zmiňovaný soubor 67 básní opěvujících hraběte a jeho novomanželku. Byl vydán tiskem u příležitosti Gallasova návratu do Itálie v červnu 1717 a přispělo do něj 62 autorů, včetně řady předních italských arkadiánů.⁶⁶⁹

Autory jednotlivých básní tohoto titulu jsou [doslovná transkripce]:

Gioseppe Antonio Fiorentino Vaccari Gioja da Ferrara, ultimamente defunto, Accad.

Intrepido - (fra gli Arcadi) *Fedrio Epicuriano*

Contessa Angiola Bulgarini Negrisoni da Mantova

Orazio Petrochj da Modena - *Adalsio Metoneo*

D. Gioseppe Antonio Chitó da Ferrara, Accademico Intrepido - *Loriso Croniano*

D. Marcello Filomarino de' Duchi della Torre di Napoli

Abate Anton Maria Salvini di Firenze - *Aristeo Cratio*

Gaetana Passarini da Spello, Accademica Rin vigorita - *Silvia Liceatide*

Conte Maffeo Martinengo da Bergamo

Ab. Giacinto Vincioli da Perugia, Accademico Insensato, Vicecustode della Colonia Augusta - *Leonte Prinéo*

P. D. Alfonso Mariconda Benedettino Cassinese, Regio Cattedratico nell'Università di Napoli

Dott. Lodovico Viti, Accademico Insensato di Perugia

Appolonio Boncompagni da Foligno, Accademico Infecondo, e Rin vigorito

Allesandro Ghivizzani da Firenze

Francesco Maria Benvenuti da Bologna, Accademico Stabile

Dott. Girolamo Tagliazucchi da Modena

Conte Brandaligio Venerosi da Pisa, Vicecustode della Colonia Alfea - *Nedisto Collide*

Gioseppe Aita da Napoli

Dottor Benedetto Piccioli da Bologna

Giustiniano Pagliarini da Foligno, Accademico Insensato, Incolto, e Rivn vigorito

Dott. Giambattista Zappata da Comacchio, Accademico Intrepido - *Britone Dionisopolita*

⁶⁶⁸ BUDER (pozn. 470), III., s. 440.

⁶⁶⁹ *Raccolta di Componimenti Poetici Per le Nozze Dell' Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signore Gio. Vincenslao di Gallas ... Con 'Illustrissima, ed Eccellentissima Sifnora Ernestina Contessa di Dietrichstein*, Foligno 1717. Dochovaný exemplář frýdlantské knihovny, inv. č. 269 (příloha 7, pol. B IV/3).

Abate Anton Maria Salvini da Firenze
Sabenio Sercló
Dott. Ercole Maria Zannotti da Bologna - *Onemio Dianio*
Co. Niccoló Monte Mellini, Principe dell'Accademia degli Insensati di Perugia sua Patria,
Accademico Rinvigorito etc - *Aterno Trionio*
Conte Ercole Aldrovandi da Bologna - *Griseldo Toledermio*
Canonico Marco Giannerini d'Arezzo
Giambattista Boccolini, Accademico Insensato, Operoso, e Rinvigorito
Ab. Carlo Ireneo Brasavola da Ferrara, Accademico Intrepido - *Cresfonte Careconeo*
Dott. Giambattista de Vico da Napoli - *Laufilo Terio*
N. H. Giambattista Recanati di Venezia - *Teleste Ciparissiano*
Canonico Ottavio Angelo d'Abramo da Pisa
Faustina degli Azzi ne'Forti d'Arezzo, Accademica Forzatta - *Selvaggia Eurinomia*
Dottor Niccoló Amenta da Napoli - *Pisandro Antiniano*
Giampetro Zannotti da Bologna - *Trisalgo Larisseate*
Avvocato Francesco Giannettasio da Napoli
Agostino Ariani da Napoli
Ab. Pierfrancesco Lugaresi da Lugo, Accad. Rinvigorito etc.
Dottor Girolamo Baruffaldi da Ferrara, Accademico Intronato, e Intrepido - *Cluento Nettunio*
Baly Gregorio Redi, Vicecustode della Colonia Forzata d'Arezzo sua Patria - *Autone Manturese*
Dottor Giuseppe Chitó da Ferrara
Dottor D. Antonio Cortes da Napoli
Raimondo Pingue da Napoli
Costantino Porfirj da Foligno, Accademico Rinvigorito
Avvocato Francesco Giannettasio da Napoli
Dottor D. Rodrigo Maria Gaudioso da Napoli
Dott. Gaetano Lombardo da Napoli - *Emio Coraconasio*
Dottor Gianlorenzo Gaudioso da Napoli
Cavalier Giambattista Fabj da Bertinoro, Accademico Filopono, Riformato, e Rinvigorito
Dottor Ferdinando de'Federici da Napoli
Antonio Barugi da Foligno, Accademico Rinvigorito
Ippolito Zanneli da Modena
D. Lodovico Rebecca fra i Timidi di Mantova
Dott. Dionisio Andrea Sancassani Magati da Comacchio
Dottor Giuseppe Lanzoni da Ferrara, Segretario dell'Accademia degli Intrepidi, Accademico Curioso di Germania etc. - *Alzindo Epiziano*

Conte Ottavio Ringhieri da Bologna, Accademico Arcade, Filergita, e Gelato
Dottor Giacinto di Cristoforo da Napoli
Silverio Gioseppe Cestari da Napoli, fra gl'Inculti - *Filofrono*
Cavalier Federigo Federiga da Bergamo
Francesco Nocerino da Napoli
Ab. Timoteo Fabj da Bertinoro

Z četných dedikací lze zmínit akademii v piaristickém kostele sv. Pantaleona v neděli 4. září 1715, jejímž závěrem zazněly dvě kantáty "provedené nejproslulejšími římskými mistry". Gallas dorazil se svými sedmi parádními kočáry a v doprovodu více než dvaceti prelátů a množství římské nobility.⁶⁷⁰ V pátek 12. listopadu 1719 se pak uskutečnila *conclusione* v nedalekém kostele Sant' Andrea della Valle, kterou připsal hraběti "jeden z tamních neapolských bratrů".⁶⁷¹ Především rok 1718 byl i v tomto ohledu mimořádně intenzivním (anebo výjimečně dobře zdokumentovaným); jen během letní sezóny císařský vyslanec participoval na mnoha společenských událostech tohoto formátu. Budiž připomenuto, že se jednalo o svrchu vyličené období válečného stavu a značného politického dusna (!). V neděli 12. května 1718 se konala ve vile kardinála Corsiniho v Trastevere akademie Quiriniů s četnými *recitamenti di varie composizioni*.⁶⁷² Během nedělního dopoledne 18. srpna se Gallas s manželkou zúčastnili každoroční kantáty oktávu Nanebevzetí Panny Marie v Collegio Clementino,⁶⁷³ v úterý 6. září odpoledne pak *conclusione* nejmenovaného duchovního Schrattenbachova kostela San Marcello, následujícího dne potom obhajoby filozofické *conclusione* v Collegio Clementino.⁶⁷⁴ U příležitosti tradičních oslav vítězství bitvy u Vídně na svátek Jména Panny Marie 12. září se v Collegio Nazareno konala "akademie" za účasti čtyř kardinálů; vychvalován byl přednes i *magnifica pompa dell'apparato*.⁶⁷⁵ Hned dva dny na to, v předvečer svátku Početí, se v konventu na náměstí Apostoli uskutečnila překrásná "accademia di varie composizioni, e da virtuosi una vaga cantata". Na sklonku léta se v Collegio Clementino odbývala pravidelná závěrečná "Accademia di lettere", v jejímž rámci absolventi kromě literární tvorby předváděli rovněž kavalírská cvičení: Tanec, šerm, turnaje, jízdu a drezuru koní, a to jak uvnitř tak na nádvoří paláce.⁶⁷⁶ Z roku 1718 je konečně *Dissertationum Miscellaneorum* Blasia

⁶⁷⁰ *Avvisi Italiani*, 7. září 1715, s. 156.

⁶⁷¹ *Diario Ordinario d'Ungheria* Nr. 216, 29. říjen 1718, s. 24.

⁶⁷² *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 159, 18. květen 1718, s. 12.

⁶⁷³ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 188, 10. srpen 1718, s. 11 - 12.

⁶⁷⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 196, 27. srpen 1718, s. 10.

⁶⁷⁵ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 203, 14. září 1718, s. 10 - 12.

⁶⁷⁶ Kupř: *Avvisi Italiani*, 11. říjen 1698; HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 13, relace dato 14. Září 1715; *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 203, 14. září 1718,

Caryophyllia původem z Neapole, které bylo v Římě dedikováno císaři a jehož tištěná verze se podnes nachází ve frýdlantské knihovně.⁶⁷⁷

Řadu knižních titulů, dedikovaných přímo Janu Václavu Gallasovi, lze zatím sestavit pouze podmíněně. Zřejmě nejstaršími jsou již zmiňované čtyřsvazkové *Monete del Regno di Napoli da Ruggiero Primo Ré, fino all'Augustissimo Regnante Carlo VI. Imperadore, e III. Ré Cattolico* Cesara Antonia Vergary, vydané v Římě roku 1715.⁶⁷⁸ Nelze vyloučit, že dílo vzniklo přímo na Gallasovu objednávku, neboť hrabě se tehdy, jak bylo uvedeno, zajímal o mince a medaile z pověření svého panovníka. V následujícím roce vyšla v Římě tiskem Postní kázání (*Prediche di quaresima*) paulána Paola Stabileho (1661 - 1729), od roku 1718 biskupa v Bově.⁶⁷⁹ V roce 1717 byl, kromě již zmiňované sbírky svatebních básní editované tiskařem Pompeem Campanou (1679 - 1746),⁶⁸⁰ Gallasovi připsán sedmý svazek učeneckého periodika *La galeria di Minerva*, vydávaného v Benátkách Girolamem Albrizzim.⁶⁸¹ Dataci 1718 nese čtyřsvazkový životopis císaře Leopolda I. (*Vita di Leopoldo Imperatore*, Lucca 1718),⁶⁸² Constantina Roncagliy (1677 - 1737) - člena Kongregace Matky Boží v Lucce. Z pohledu dějin umění je pak jistě nejzajímavější dvojice ilustrovaných alb neapolských kostelů a paláců (*Facciate delle Chiese piú cospicue della Città di Napoli; Facciate delli palazzi piú cospicui della Città di Napoli*) Paola Petriniho.⁶⁸³ Petriniho veduty [obr. 48] průčelí vybraných neapolských staveb, zjevně se inspirující slavným janovským titulem P. P. Rubense, podnes náleží k nejdůležitějším zdrojům studia barokní architektury této metropole. Skutečnost, že Petrini své prestižní (a zřejmě i ambiciozní) tituly dedikoval nikoliv úřadujícímu místokráli Daunovi, nýbrž Gallasovi, stvrzuje domněnku, že pověst bohatého a velkorysého "českého" hraběte tehdy zdaleka přesahovala Mure Romane.

Vztah Gallase k umění byl ovšem příznačně ambivalentní: Plnilo v první řadě funkci vizuálního rámce, stafáže a hudebního pozadí velkolepého barokního spektaklu společenské reprezentace, politických ambicí a sociálních hierarchií.⁶⁸⁴ Podporování umělců bylo jednak projevem velkorysosti, zároveň ale též distinkčním znakem kultivovaného příslušníka vyšší

⁶⁷⁷ viz příloha 6., pol. B VI/113.

⁶⁷⁸ Viz příloha 6, položka B VI/529.

⁶⁷⁹ Viz příloha 6, položka B VI/726.

⁶⁸⁰ Viz příloha 6, položka B IV/3) Ke Campanovi:

<http://www.centrostudifrezzi.it/public/documenti/Campana.pdf>

⁶⁸¹ Viz příloha 6, položka B VI/505.

⁶⁸² Viz příloha 6, položka B VI/538.

⁶⁸³ Viz příloha 6, položka B IV/88.

<http://navigatorcodex2.bnonline.it/nav?internalId=6638&resId=&submitType=internal>

⁶⁸⁴ K podobnému závěru recentě došli badatelé v případě Josefa Leopolda Lamberg a Antonia Rambalda Collalta, kteří v tomto smyslu hovoří o "umělecké politice". Faktem je, že "ryzí nadšení" uměním je produktem moderní doby a v případě raně novověkých aristokratů je projevem spíše výjimečným. POLLEROSS (pozn. 435), s. 526; KAZLEPKA (pozn. 49), s. 104.

společenské vrstvy. Ve srovnání s četnými vyslaneckými kolegy disponoval hrabě Gallas (zdánlivě) dostatečnými finančními zdroji, které se nerozpakoval obětovat svému pompéznímu vystupování uchvacujícímu tehdy Věčné město, na čemž si nota bene velmi zakládal (!). V jakém poměru zde byly jeho přirozený naturel a případná skrytá motivace (sociální strategie), nelze s jistotou stanovit. Vše ale jakoby nasvědčovalo tomu, že Jan Václav Gallas byl vskutku "rozeným barokním diplomatem".

"Kdo přichází?!"

Přestože hrabě Gallas ihned po smrti milánského guvernéra knížete Löwensteina projevil zájem o tento uprázdněný post, poukazující na svou již 28 let trvající obětavou službu arcidomu,⁶⁸⁵ byl nakonec v březnu 1719 jmenován do prestižní, ale náročné funkce místokrále v Neapoli, kde měl vystřídat generála Dauna, o čemž se ve Vídni údajně už dlouho uvažovalo.⁶⁸⁶ Na pozici římského vyslance ho měl nahradit Schrattenbach, jemuž měl asistovat Althann. Koncem jara 1719 byl Gallasův okamžitý odjezd z Říma urgován nanejvýš prozíravými slovy: *Damit du noch vor anfang der wegen der Luft gefährlichen jahrs-Zeit dich nacher Neapel begeben mögest.*⁶⁸⁷ V květnu nastupující vicekrál zveřejnil oznámení, že všichni Sicilané, kteří se prokáží "španělským" pasem vystaveným kardinálem Acquavivou, budou pokládáni za rebely.⁶⁸⁸ V úterý 26. června absolvoval hrabě s náležitou pompou závěrečnou audienci, kterou ovšem vykonal v charakteru vyslance, nikoliv jmenovaného neapolského místokrále. Nebyly mu tudíž prokazovány v takovém případě obvyklé pocty: Třídenní pohostinnost přímo v papežském paláci, stolování s papežem, vlastní švýcarská garda.⁶⁸⁹ Na závěr tohoto Gallasova posledního přijetí se papež rozloučil s celou jeho několikasetčlennou suitou; oficiálně se Gallas pozdravil též s kardinály Pauluccim a Albanim. Odpoledne byly novému místokráli doručeny papežovy dary včetně vzácné tapisérie se sv. Petrem. Privátně dorazila papeži na rozloučenou políbit střevec rovněž Marie Ernestina. Poslední oficiality probíhaly za neutuchajících ovací lidu, jemuž byly před vyslancovou

⁶⁸⁵ HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 21, Gallasova relace, dato 7. leden 1719.

Maximilián Karel Löwenstein – Wertheim - Rochefort (1656 - 1718), který zemřel 26. prosince 1718 byl po bitvě u Höchstadtu habsburským administrátorem Bavorska, v letech 1712 - 1716 císařským komisařem řezenského sněmu a od roku 1717 milánským guvernérem.,

⁶⁸⁶ *British Mercury*, 28. červenec 1714.

⁶⁸⁷ HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 103, Gallasovi, dato Vídeň, 7. Červen 1719.

⁶⁸⁸ *The Post Man and the Historical Account*, 21. květen 1719.

⁶⁸⁹ BUDER (pozn. 470), III., s. 885.

rezidencí za slavnostních tónů trumpet a bubnů rozdávány štědré almužny.⁶⁹⁰ Poslední dny byl palác neustále plný lidí, kteří hraběti nedopřáli ani chvilku klidu. S uspokojením nicméně konstatoval, že se mu podařilo nalézt optimální *modus vivendi* a docílit své zdejší všeobecné oblíbenosti.⁶⁹¹ Oprávněnost jeho dojmů stvrzují též objektivnější zdroje: Gallase si prý v Římě všichni zamilovali (*questo Signore há portato seco il cuor di tutti*). Před svým odjezdem hrabě opět pečlivě vyrovnal veškeré pohledávky a svým propouštěným služebníkům věnoval darem vzácné livreje.⁶⁹²

Správa Neapolska nebyla žádnou vysněnou "procházkou růžovým sadem". Země, zmítaná během posledních desetiletí neustálými politickými a vojenskými převraty, byla rovněž hospodářsky rozvácená a prolezlá korupcí. Přičemž omezit moc zdejších elit, uvyknutých zneužívat bezvládí ke svému vlastnímu prospěchu, nebylo možné. Zdejší habsburský protektorát v letech 1707 - 1734 byl ostatně totálně závislý na přítomnosti spojenecké anglické flotily.⁶⁹³ Šlo o z vícero ohledů "nepříliš atraktivní" post; vedle značných výdajů bylo třeba počítat též s nepřátelskou atmosférou a téměř permanentním válečným stavem.⁶⁹⁴

Přes veškeré zjevné těžkosti měl ovšem Neapolský záliv přinejmenším jedno pozitivum, které ho činilo v očích uměnímilovných barokních aristokratů svrchovaně přitažlivým, a tím byl proslulý hudební život této jihoitalské metropole, kultivovaný již během éry zdejších španělských guvernérů.⁶⁹⁵ Nacházely se zde celkem čtyři konzervatoře

⁶⁹⁰ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 310, s. 13 - 15; Nr. 313, s. 2 - 4.

⁶⁹¹ HHStA, Italien, Rom, Spanisches Rat, karton 21, Gallasova relace, dato 29. červen 1719.

⁶⁹² *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 310, 1. červenec 1719, s. 21.

⁶⁹³ V daném období se na postu místokrále vystřídali Jiří Adam Martinic (1707), Wirich Filip Daun (1707 - 1708), kardinál Vincenzo Grimani (1708- 1710), Giulio Borromeo (1710 - 1713), Wirich Filip Daun (1713 - 1719), Jan Václav Gallas (1719), kardinál Wolfgang Hanibal Schrattenbach (1719 - 1721), Marcantonio Borghese (1721 - 1722), kardinál Michal Fridrich Althann (1722 - 1728), Joaquim Fernandez Portocarrero (1728), Alois Tomáš Raimund Harrach (1728 - 1733) a Giulio Visconti (1733 - 1734).

⁶⁹⁴ Elisabeth GARMS CORNIDES (pozn. 430), s.17 - 34; Silvia CASSANI, *Capolavori in Festa. Effimero barocco a Largo di Palazzo (1683 - 1759)*, Napoli 1997; Johann KRÄFTNER (ed.), *Unter dem Vesuv. Kunst und Künstler vom 17. bis zum 19. Jahrhundert in Neapel und seinem Umfeld aus der Sammlung Harrach*, München - Berlin - London - New York 2006

⁶⁹⁵ Významným Gallasovým protějškem byl přední španělský aristokrat a důležitý diplomat Juan Francisco Pacheco, vévoda Uceda (1649 - 1718), švagr Luise de la Cerdy, vévody z Medinaceli. V obráceném sledu absolvoval stejnou kariéru jako český hrabě: V letech 1687 - 1696 byl místokrálem španělské Sicílie a po té (1699 - 1709) vyslancem Filipa V. v Římě. Za neobjasněných okolností, jež zřejmě souvisely s uvězněním a následnou smrtí Cerdy, přestoupil v roce 1711 k habsburskému táboru a uchýlil se do vídeňského exilu, kde zemřel ve funkci nejvyššího španělského komorníka Karla VI. v Lambergově paláci roku 1718. Pacheco byl mimořádným uměleckým sběratelem (sbírka obrazů) a podporovatelem italské hudby; nashromáždil též významnou knihovnu. Jeho zaujetí múzami převyšovalo zájem o politiku. Co by zanícený milovník hudby a italské opery intenzivně podporoval hudební život Milána, Říma a Neapole. Podíl se na vybudování prvního sicilského operního divadla 1693, palermského Santa Cecilia. Tam, v Královském paláci, malém divadle *Della Marina* nebo v efemerních kulisách byly uváděny též skladby nedomácích skladatelů, např. Giovanniho Bononciniho. Pachecovým dvorním komponistou byl Severo de Luca - původem z Neapole, působící již ve službách

intenzivně spolupracující se zdejšími divadly, z nichž nejvyhlášenějším bylo Teatro San Bartolomeo, úzce provázané s královskou kapelou (*Cappella Reale*). Zdejším dvorním kapelníkem byl v letech 1694 – 1703 a 1708 - 1717 Alessandro Scarlatti (1660 - 1725), za kterým sem roku 1709 přijel Georg Friedrich Händel. Na počest narození arcivévody Leopolda byla ve velkém sále královského paláce 3. května 1716 uvedena Scarlattiova opera *La Virtù Trionfante De l'Odio, e de l'Amore*.⁶⁹⁶ V letech 1720 - 1721 tu rovněž působil tehdy začínající básník Pietro Metastasio (1698 - 1782), činný od roku 1729 u vídeňského dvora. Mezinárodní reputace neapolských hudebníků a zpěváků z nich činila vysoce poptávané zboží u evropských barokních dvorů. Jedním z permanentních úkolů zdejších místokrálů tak bylo vyhledávat a dodávat Madridu resp. Vídni hudebníky a zpěváky (v první řadě zdejší soprány), o čemž ostatně svědčí jak zmínky v případě Gallase (viz výše) tak i později Harracha.⁶⁹⁷ Jan Václav Gallas se zaujetím italskou operou operou přiřadil k neméně vášnivým příznivcům múzy Polyhymnie z řad svých místokrálovských předchůdců - vévodovi z Medinaceli a kardinálu Grimanimu, jenž dokonce sám komponoval operní libreta.⁶⁹⁸ Vždyť jen za pouhé dva týdny své přítomnosti v Neapoli Gallas navštívil přinejmenším dvě operní představení (viz níže).

Neopominutelným byl rovněž zdejší umělecký trh, na kterém bylo k mání to nejlepší z proslavené neapolské malířské školy. Této příležitosti využil vrcholnou měrou především Alois Tomáš Raimund Harrach, po jehož boku se v Neapoli co by místokrálovna na konci roku 1728 podruhé ocitla Gallasova vdova Marie Ernestina, provdaná za Aloise Tomáše roku 1721. Harrach cílenými akvizicemi doplnil o vzácné kusy rodovou sbírku, jejíž jádro bylo vytvořeno jeho otcem Ferdinandem Bonaventurou - rovněž předním habsburským diplomatem.⁶⁹⁹ Na třech kolosálních plátnech (1732) Nicolò Marii Rossiho, dříve dekorujících interiéry vídeňského zahradního paláce, je zachycen neapolský místokrálovský pár účastnící se se vši pompou neapolského oficiálního společenského a náboženského života.⁷⁰⁰

jeho předchůdce Medinaceliho. Anna TEDESCO, *Juan Francisco Pacheco V. duca di Uceda, uomo politico e mecenate tra Palermo, Roma e Vienna nell' epoca della guerra di Successione spagnola*, in: Antonio ÁLVAREZ OSSORIO - Bernardo J. GARCÍA GARCÍA - Virginia LÉON (eds.), *La Pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid 2007, s. 491 - 548 Aurelio MUSI, *Política e cultura a Napoli tra il crepuscolo del sistema imperiale spagnolo e l'avvento degli Asburgo d'Austria (1698 - 1707)*, tamže, s. 465 - 490.

⁶⁹⁶ Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com. 501.

⁶⁹⁷ Thomas GRIFFIN, *Musical References in the Gazzetta di Napoli 1681 – 1725*, Berkeley 1993, s. 326.

⁶⁹⁸ Vicente Lleó CAÑAL, *The art collection of the ninth Duke of Medinaceli*, in: Burlington Magazine, CXXXI, 1989, s. 108 – 116.

⁶⁹⁹ Ulrich ARCO ZINNEBERG, *Graf Harrach'sche Gemäldegalerie. Schlossmuseum Rohrau*, Rohrau 1995.

⁷⁰⁰ Obrazy jsou součástí harrachovské galerie na zámku Rohrau, inv. č. P. F. 77, 78 a 79; Carlo BORRELLI, *La Napoli del Viceregno Austriaco in tre quadri di Nicola Maria Rossi*, Napoli 1994.

Větší část Gallasova personálu včetně koní a kočárů se plavila do Neapole po moři. Hrabě sám se na jih vydal se čtyřicetičlenným doprovodem. Až za hradby Říma ho vyprovodil kardinál Schrattenbach, který se s Janem Václavem (netušíc, že naposledy) několikrát objal. Až do Velletri dělal Gallasově suitě společnost značný počet osob z řad římské aristokracie. V Marinu si hrabě prohlédl tamní sídlo Colonnů. Kardinál Giudice, s nímž se pak setkali, věnoval hraběnce malý relikviář svaté Terezy, tkaný zlatem a posázený diamanty. Po přenocování ve Velletri v paláci Ginnetti, dorazil Gallas příštího dne na pozvání vévody z Cisterny do Sermonety, kde ho přivítaly dělové salvy a očekával oběd v překrásném altánu (*padiglione*). V sobotu 30. června do Neapole dorazil kardinál Pignatelli a dosluhující guvernér, hrabě Daun naposledy navštívil proslulou svatyni svatého Gennara v tamní katedrále. V neděli prvního července večer pak uvítalo lidnaté město nad zálivem nový místokrálovský pár přijíždějící za hřmotu všech pevnostních kanónů, jásotu davu a pozdravů šlechty.⁷⁰¹ Gallas se ubytoval v královském paláci, kde byl i s celou svou domácností po tři dny hoštěn na účet zdejší komory; neustávaly gratulace neapolské aristokracie. V úterý 3. července město opustil Filip Wirich Daun a hrabě Gallas následně za asistence šlechty, ministrů a veřejného aplausu uskutečnil své slavnostní *posseso*, na což po několik dnů následovaly všemožné audience. V neděli 8. července večer s plným uspokojením shlédli neapolskou operu v divadle de Fiorentini.⁷⁰² V úterý 10. července ráno pozdravila neapolská děla admirála George Bynga (1668 - 1733) připlouvajícího ze Sicílie. Gallas mu projevil poctu uvítáním u dveří své galerie. Po obědě a dlouhém vzájemném rozhovoru se Byng na noc odebral do paláce vévody z Bisaccia na pobřeží. Večer místokrálovna poprvé přijala neapolské dámy, které též velkolepě pohostila. Ve středu ráno se hrabě plavil svou soukromou gondolou malebným zálivem Posilipo, v pátek pak přihlížel naložování vojska na Sicílii. V sobotu ráno ho opětovně navštívil Byng, večer se s manželkou zúčastnili představení Alessandro Severo v proslulém divadle Teatro di San Bartolommeo. Když se hrabě Gallas v neděli 16. ráno poprvé oficiálně odebral na mši do královského kostela Santa Marie del Carmine, nemohl tušit, že na tomto místě za pouhý týden spočine navěky. Téhož dne po obědě absolvoval za velké asistence šlechty plavbu místokrálovskou gondolou Posilipem, kterou zpříjemňovala hudba proslulé dvorní kapely (*Cappella Reale*). Záliv tehdy zaplnila nesčetná plavidla těch kdo libozvučnému koncertu rovněž naslouchali.⁷⁰³ Následujícího dne však Gallas onemocněl prudkou horečkou a úplavicí, provázenými záchvaty zvracení a projevy žloutenky. Přestože se manželka, veškerý personál a celé město snažili vytrvalými modlitbami i skutky milosrdenství docílit boží pomoci, zdravotní stav vícekráte se nezlepšoval. V pondělí, kdy se mu mírně ulevilo, podaroval služebnictvo a své

⁷⁰¹ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 313, 8. červenec 1719, s. 24.

⁷⁰² *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 316, 15. červenec 1719, s. 20 - 22.

⁷⁰³ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 319, 22. červenec 1719, s. 20 - 23

blízké livreji a dalšími upomínkami. Jan Václav Gallas zemřel zaopatřen nejsvětější svátostí po sedmidenní nemoci a dvaadvaceti dnech v úřadu místokrále, v úterý 25. července. Čerstvé projevy všeobecné radosti tak záhy vystřídal oficiální i nepředstíraný zármutek.⁷⁰⁴ Jeho smrt městu a okolí oznamovaly smuteční dělové salvy a vyzvánění, světu pak téhož dne kolaterálem vyslaní kurýři. Hned v den úmrtí byla provedena pitva, která konstatovala pouze bezbarvou žluč a zarudlé tlusté střevo. Nemoc i úmrtí byly připisovány proměnám ovzduší během cestování v nejteplejším ročním období, zejména přes místa s tak nezdravým klimatem jako jsou Cisterna, Terracina, a Fondi.⁷⁰⁵ Vyňaté vnitřnosti byly přeneseny k pohřbení do paulánského kostela San Luigi, vlastní tělo bylo pokrálovsku nabalzámováno (*imbalsamato alla reale*) a po tři dny se všemi odznaky guvernérské hodnosti vystaveno na parádním loži ve smutečně upraveném sále Vévody z Alby královského paláce, kde se uprostřed moře svící u čtyřech oltářů za zemřelého modlili příslušníci různých žebavých řádů a četní preláti. V pátek 28. srpna odpoledne bylo tělo s veškerými královskými a vojenskými poctami a zpěvem přeneseno v procesí do královského kostela. Za ztišeného zvuku trumpet a bubnů kráčeli vojáci se sklopenými zbraněmi, následováni modrými almužníky od San Gennaro a dalšími řeholníky se svícemi, Gallasovými služebníky v černém, podkoním s Gallasovým černě oděným koněm bez podkov, nejstarším pážetem na koni s černým praporcem velícího kapitána. Za dalšími duchovními a personálem jel samotný funerální vůz se zesnulým spočívajícím na zlaté podušce, ustrojeným ve zlaceném šatu skořicové barvy, jezdeckých botách, velké státní paruce, klobouku s peřím, zlatým rounem na krku (?) a velitelskou holí v pravici. Vedle něho byly položeny meč, královská koruna a přilba. v sepjatých rukou nebožtík svíral malý slonovinový krucifix. Přímo za vozem kráčeli členové kolaterálu, dále pak pážata s heraldickými symboly a ostatní personál, následováni dvěma rakvemi (zlatě a černě potažená), a celým konvojem vojenské suity. Po zabušení na uzamčená vrata karmelitánského kostela bylo na rituální otázku: *Kdo byl ten, jenž vstupuje?* obřadně proneseno: *Hrabě Gallas, vicekrál, místodržitel a velící kapitán neapolského království.* Načež zaznělo: *Nechť tedy vstoupí v pokoji!* Tělo zesnulého bylo za asistence pážete vneseno dovnitř a umístěno na připravený katafalk. V sobotu ráno se potom konala slavnostní mše - za asistence královské kapely a přítomnosti kolaterálu, ministrů a šlechty.⁷⁰⁶ Pohřední řeč pronesl karmelitán Francesco Maria Vassalli [obr. 49].⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 322, 29. červenec 1719, s. 3 - 12.

⁷⁰⁵ *Avvisi Italiani*, 1. srpen 1719, s. 144.

⁷⁰⁶ *Diario Ordinario d'Ungheria*, Nr. 325, 5. srpen 1719, s. 4 - 22; *Avvisi italiani*, 26. srpen 1719, s. 147 - 148; *Daily Courant*, 21. srpen 1719; Německy psaný popis vydán tiskem ve vídeňské tiskárně vdovy Marie Schmidové. Jeho opis se nalézá v NA, Wunschwitz, sign. 289 (Gallas).

⁷⁰⁷ Její originál se, ve skvostně tkaných deskách s gallasovským erbem dochoval v rodinném archivu (HS Clam - Gallas, inv. č. 1475, karton 418).

Kolateral, který se ujal správy země do příjezdu nového místokrále, odmítl bez instrukcí Vídně umožnit návrat papežskému nunciovi Vicentinimu, jenž se tedy prozatím odebral na ostrov Procida.⁷⁰⁸ V následujícím týdnu přijímala vdova v prostore své ložnice návštěvy a projevy kondolence dam a kavalírů. Snížila počet svého personálu na 4 komorníky, 4 pážata a 12 sluhů a nařídila prodej drahých kočárů, koní a části nákladného vybavení.⁷⁰⁹ Hned 26. července požádala v dopise oznamujícím manželovo úmrtí Schrattenbacha o pomoc ("sama v cizí zemi"), kterou kardinál obratem přislíbil a nabídl jí zároveň přepravu papežskou galerou a bezpečné obydlí ve své vile ve Frascati. Hraběnka však odmítla cestovat s dětmi za horkého letního počasí,⁷¹⁰ takže se spolu setkali ještě v Neapoli, kam Schrattenbach co by nově jmenovaný guvernér dorazil na sklonku léta. Dopisem z Vídně 21. října 1719 byl vyzván, aby dohlédl nad tím, že s sebou vdova - ve spolupráci s hraběcím sekretářem Vicinellim - do Vídně přiveze veškerá Gallasova neapolská a římská akta.⁷¹¹ Ta měla být následně roztříděna a soukromé písemnosti navraceny dědicům.⁷¹² Nikoliv naposledy za svůj život opustila Marie Ernestina jako místokrálovna neklidné město ve stínu Vesuvu 30. října.⁷¹³ Teprve 14. prosince dopravila britská loď do Janova část gallasovské bagáže i s personálem navracejícím se z Neapole do "Německa".⁷¹⁴ Rok na to slibovala hraběnka zaslat Schrattenbachovi císařem uznané a refundované cestovní náklady z Neapole do Vídně ve výši 4500 zl.⁷¹⁵

Kardinál Schrattenbach se nicméně neprojevil jako nejschopnější správce Neapolska.⁷¹⁶ Po konkláve 1721 se vrátil do Olomouce vystřídán Marcantoniem Borghesem. Dobytím Neapole španělským vojskem v květnu 1734 se ukončila dlouhá éra místodržitelů a země se opět stala královstvím s vlastním, tentokráte bourbonským panovníkem.

⁷⁰⁸ *Daily Courant*, 28. srpen 1719.

⁷⁰⁹ *Avvisi Italiani*, 8. srpen 1719, s. 149.

⁷¹⁰ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 3258, karton 1410; inv. č. 3267, karton 1419.

⁷¹¹ " ... *hinterlassene: seine obgehabte functiones betrefende schriften anhero zu unsere handen geliefert werden; und weÿlen selbe dem vernemmen nach mit seinen eigenen Hauss:schriften untermanget dermahlen noch in Verwahr seiner zuruggelassenen Wittib ligen sollen; so lassen Wir dieselbe zwar durch privat-schreiben erinnern, das sie alle bey der Erbschaft befindliche so unss als ihro und denen Erben zuegehörige Acta ohne anderweitte absönderung zusammenmit gelegenheit ihrer des nächstes vorhabenden heraus reiss mit sich anhero bringen, wo sodan deren Separation ordentlich vorgenommen werden solle.*" HHStA, Italien, Neapel Korrespondenz, karton 44 (alt 70).

⁷¹² Truhly s Gallasovými spisy a korespondencí do Vídně skutečně doputovaly, jejich soukromá část se nicméně - jak vyplývá z obsahu gallasovského i harrachovského rodinného archivu - do majetku rodiny zjevně nedostala ... HHStA, Italien, Rom, Korrespondenz, karton 104, Schrattenbachova relace dato Neapol 14. listopad 1719.

⁷¹³ *Original Weekly Journal*, 22. srpen 1719.

⁷¹⁴ *Original Weekly Journal*, 9. leden 1720.

⁷¹⁵ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Arcibiskupství Olomouc, inv. č. 3267, karton 1419.

⁷¹⁶ BUDER (pozn. 470), III., s. 262.

Do Vídně postupně doputovaly jak neapolské tak římské mobilie. Nalézaly se mezi nimi oba baldachýny ze vstupních sálů zesnulého místokrále a jeho manželky (ze žlutého, modrého, bílého a černého atlasu, s hedvábnými třásněmi) dekorované jejich heraldickými symboly, vybavení Gallasovy římské divadelní lože (sametové okenní a dveřní závěsy se zlacením a další textilie), zmíněný papežův dar - hedvábná tapisérie se sv. Petrem ve zlaceném rámu, vzácné nizozemské špalíry,⁷¹⁷ okenní závěsy z červeného damašku tkané zlatem a potištěné hraběcími erby (odhadovány na 180 zl.), perský koberec s pestrobarevnými květy (250 zl.).

Mezi knihami zasílanými 8. října 1719 z Neapole figurují vyobrazení vídeňského a pražského paláce, grafický portrét Jeho Excelence (Scherzerova teze?), svazek ručně psaných italských árií, dvě "*musicalische bücher*" ve zlatostříbrně tkané vazbě, (Petriho ?) veduty Neapole a neapolských staveb, anglických paláců a letních sídel, rezidencí v Ludwigsburgu a zahrad v Kasselu, konvolut různých nákrešů kočárů a koní.⁷¹⁸ Z pozoruhodných položek mobiliáře vídeňského paláce, sepsaného 14. srpna 1719 lze jmenovat především *Cammer opscura von H:n von fieschers*; dále anglický paravan ze zlacené kůže a *auf Indianisch* malovanými ptáky (součást zrcadlového kabinetu), zlacené sáně, zlacenou kolébku potaženou modrým taftem a velký stan používaný u Landavy ("so vor Landau gebraucht worden").⁷¹⁹ Za oba parádní anglické servisové soubory (bílý a zlacený) postoupil hrabě Harrach gallasovským dědicům kolosální sumu 33 tisíc zlatých!

Životní dráhu Jana Václava Gallase rekapitulují komorní předměty, jež mu byly nejbližšími a nalézaly se v jeho privátním neapolském kabinetu. Inventarizace probíhající následně ve Vídni 14. června 1721 podchytila mj. vzácné prsteny ve zlatě tkaném váčku (s rubínem a diamanty, tyrkysem a kamejí), stříbrné kapesní hodinky, dva přenosné mikroskopy (jeden z nich slonovinový), dvě lupy, dva zlacené kompas, zlatá pečatidla, dvě medaile s vyobrazením císaře (zlacená mosaz a anglický cín), anglickou skříňku s mosaznými geometrickými pomůckami (*mathematische instrumenta*), anglickou miniaturní váhu se závažím. Nescházely četné tabatěrky, mj. s portrétem královny Anny, dále ze zlata, želvoviny, lapisu lazuli aj. Z rodinných suvenýrů lze zmínit zlatý sáček se třemi miniaturními portréty hraběte a jeho obou manželek, malou pixlu s portrétem Rudolfa Gallase, stříbrnou zlacenou krabičku s portrétem hraběte Františka Gallase a slonovinový krucifix na stříbrné noze s gallasovským erbem. Dalšími památečnými preciozy byly jaspisový růženec, který hrabě obdržel darem při závěrečné audienci od papeže, miniaturní portrétní řezba anglické

⁷¹⁷ Doložen je osmidílný set nizozemských špalírů s figurami (oceněný na 900 zl.), obdobný sedmidílný s krajinami a figurální stafáží (800 zl.), další pětídílný (550 zl.).

⁷¹⁸ Viz příloha 7, soupis III, str. 299 n.

⁷¹⁹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1961, karton 549. .

královny a váčky s nejrůznějšími zlatými mincemi včetně tolarů "Frýdlantského vévody". Z "každodenních" předmětů pak doplníme ještě zlatou a křišťálovou lahvičku s kolínskou vodou a anglickou čokoládu v prášku. Poslední cenností tohoto barokního kavalíra se pak stal klíč od jeho rakve v neapolském královském kostele Santa Maria del Carmine.⁷²⁰

Frau Gross Mama a nejbohatší z Gallasů

Ze svého téměř padesátiletého života prožil Jan Václav Gallas jen několik málo let v manželství. Oženil se postupně [obr. 2] s oběma dcerami vlivného Filipa Zikmunda Dietrichsteina, po jehož smrti v roce 1716 získal i výstavný Dietrichsteinský (dnešní Lobkovický) palác v bezprostředním sousedství císařského Hofburgu. Z prvního manželství s Marií Annou (1681 – 1704) se dožil dospělého věku pouze syn Filip Josef, jenž se narodil 24. srpna 1703 v Praze. S Marií Ernestinou (1689 – 1745) měl Gallas dvě děti narozené v Římě, kterými byly Marie Alžběta (nar. 18. ledna 1718) a František Karel (nar. 30. dubna 1719), jenž ovšem 25. prosince 1720 ve Vídni zemřel. Vdova po Janu Václavovi se 8. července 1721 ve Vídni znovu provdala za významnou osobnost tamního dvora, hraběte Aloise Tomáše Raimunda Harracha (1669 – 1742), po jehož boku se opět stala neapolskou vicekrálovnou (1728 – 1733). V roce 1724 prodala otcovský vídeňský palác hraběti Althannovi. Přesto ho ještě roku 1730 Keyssler označuje jako „*Graffen Joh. Wenceslai von Gallas Gebäude*“.⁷²¹ S Harrachovým synem, Ferdinandem Bonaventurou (1708 – 1778) byla roku 1733 oddána jediná Gallasova dcera - zmiňovaná Marie Alžběta (1718 – 1737). Z jejich krátkého mladého manželství žádní potomci nevzešli.

Rychlý sled událostí zasahujících rodinné majetkovo - právní vztahy (úmrtí Jana Václava, jeho jednoručního syna, sňatek vdovy) si vynutily během dvou let (1719 - 1721) několikerou inventarizaci, jež probíhala paralelně v Itálii, Vídni, Praze a na venkovských panstvích. Podíly hlavního dědice Filipa Josefa, jeho nevlastní matky a zároveň tety, a konečně nezletilé sestry stanovilo finální porovnání (*Theilungs-Vergleich*) v roce 1721. Šlo o poměrně náročnou proceduru zaměstnávající množství úředníků a několik významných pražských právníků. Kromě obou hofmistrů (Dienebier, Kreisinger) byli vypláceni právníci

⁷²⁰ HS Clam - Gallas, inv. č. 1977, karton 549.

⁷²¹ Viz Johann Georg KEYSSLER, *Neueste Reise durch Teutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweiz, Italien und Lothringen II.*, Hannover 1741, s. 941. K historii tohoto (později Lobkoviczkého) paláce: Barbara FELLER – Friedrich MAYR, *Vom Palais Dietrichstein am Schweinemarkt zum Österreichischen Theatermuseum am Lobkowitz Platz*, in: *Lobkowitzplatz 2. Geschichte eines Hauses*, Wien 1991, s. 32–34.

Václav Neumann z Puchholzu a Hofman, a také profesor Johann Franz Löw z Erlsfeldu (1648 - 1725).⁷²²

Klíčová poručnická úloha připadla babičce malého Filipa Josefa, Johaně Emrencii, která přežila všechny své vlastní děti. Velmi pravděpodobně právě ona též bděla nad výchovou mladého Filipa Josefa, jenž s otcem na jeho misích v Anglii (1704 - 1712) a Itálii (1714 - 1719) nepobýval. Přestože - soudě dle dochované korespondence - měla obě své vnoučata (*Liperl* a *Lieserl*) stejně ráda,⁷²³ docházelo k častým neshodám mezi ní a Marií Ernestinou. Tento argument zaznívá rovněž v žádosti Johany Emerencie českým místodržitelům, které počátkem roku 1721 (mladému svěřenci tehdy táhlo na 18 let) prosí o poručenskou "asistenci".⁷²⁴ Zároveň se také obrací na Harracha, jehož žádá o pomoc ve věci urgencí "odvěkých" gallasovských pohledávek vůči Vídni (ještě po generálovi Matyášovi), z nichž "chudému a zadluženému" Filipu Josefovi náležel poloviční díl, tedy 230 tisíc zlatých.⁷²⁵

Již na jaře 1717 byl v *Agrikolovském* domě naproti rozestavěnému paláci (nazýván též *U zlaté ovce*, pozdější č.p. 160) pod dohledem Dienebiera a (po jeho odjezdu do Itálie) Johany Emerencie zařizován byt mladého Filipa Josefa. Jeho zdejší domácnost tvořili hofmistr, vychovatel, páže, kuchařka, pomocná kuchyňská síla a dva lokajové. Mladý pán měl k dispozici jídelnu, ložnici, komoru a „rohovou místnost“. Vlastním pokojem disponoval hofmistr; vychovatel s pážetem sdíleli další prostoru společně. Místnost kuchařky sloužila zároveň jako jídelna personálu. Vybavení představovaly vesměs "vídeňské mobilie" dovezené z Frýdlantu. Hlavní obytné prostory hraběte měly být potaženy žluto - červenými čalouny, rohová místnost a pokoj hofmistra pak starým nizozemským špalírem z Prahy. V dubnu téhož roku obdržel Filip Josef též vlastní kočár s postroji a párem koní.⁷²⁶

Na počáteční fázi výchovy Filipa Josefa Gallase se měl podílet též budoucí liberecký děkan Antonín Ignác Kopsch (1694 - 1775), v té době student pražské univerzity. Stávající hofmistr "pan Engel" byl 23. listopadu 1720 vystřídán Michaellem Kreisingerem z Eckerfeldu, jemuž Johana Emerencie svěřila dohled nad studiem svého vnuka a výchovou k ušlechtilým vlastnostem (*adelige Eigenschaften*); měl ho rovněž následně doprovodit na plánovanou *Länderreise*. Kreisinger obdržel roční plat ve výši 500 zl., počínaje druhým rokem zvýšený na

⁷²² Za taxaci mobilií a obrazů pražského paláce bylo uhrazeno 750 zl., Neumann obdržel každého půl roku 300 zl., taktéž "Dr. Hofman", Löwovi byla přičtena *ad dies vitae* každoroční částka 400 zl.; Dienebier s Kreisingerem, kteří mj. inventarizovali vídeňský mobiliář, obdrželi půlroční honoráře po 150 zl. Dále bylo zapláceno 600 zl. "účetnímu Parubkovi" a 500 zl. zmocněnému gallasovskému agentovi Bayerovi "za úsilí při zemských deskách". Na překladu italských podkladů do němčiny se měl podílet "sitikovský účetní" J. A. Hager (HS Clam - Gallas, nesetříděný materiál, účty domácí pokladny).

⁷²³ HS Clam – Gallas, inv. č. 1578, karton 458.

⁷²⁴ NA, SČM, sign. 1721 / I / c / 30, karton 6027.

⁷²⁵ RA Harrach, karton 67.

⁷²⁶ AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, první karton.

600 zl. (plus 100 zl. *Weingeld*), po šťastném návratu z cesty pak přislíbený standardní *Recompense* ve výši dvou tisíc zlatých. Hofmistr mohl stolovat s hrabětem a být obsluhován jeho lokaji.⁷²⁷ Průběh závěrečných let výchovy posledního Gallase umožňují rekonstruovat dochované Kreisingerovy účty a korespondence s oběma hlavními poručníky svého svěřence - babičkou Johanou Emerencií a otčímem Aloisem Tomášem Raimundem Harrachem.⁷²⁸ Pravidelně vypláceným personálem byli lokaj a kočí (s měsíčním platem 10 zl.), páže (3 zl. 33 kr) a sluha (2 zl. 36 kr.), dále pak učitelé jazyků (francouzština, italština - 4 zl. 30 kr.), tance (5 zl.), šermu (6 zl.) a jízdy (7 zl.). Čtvrtletně byly hrazeny tištěné noviny "pana Arnolta" (2 zl.). Filipu Josefovi bylo zprvu přidělováno měsíční kapesné 12 zlatých, posléze zvýšené na dvojnásobek; od listopadu 1722 stoupl na 40 zlatých. Ve volném čase mladý hrabě navštěvoval pražské zahrady, divadlo a bály.⁷²⁹ Mezitím se chýlilo ke konci jeho privátní studium u blízkých staroměstských dominikánů, jež završil úspěšnou obhajobou svých tezí u profesora Vavřince Karla Brücknera.⁷³⁰ Filozofické pojednání *Perfecta dies principis* [obr. 50] zabývající se vztahem učení Tomáše Akvinského a devíz habsburských císařů, hrabě dedikoval panovníkovi.⁷³¹ Mladý Gallas si tehdy pořídil novou španělskou paruku a vypravil se na cestu do Vídně, kam dorazil 14. září. V České kanceláři si osobně vyzvedl dekret, jímž císař vyslovil souhlas se záměrem poručníků, podle kterých se mělo další vzdělávání Filipa Josefa odehrávat v Salcburku. O průběhu jeho studia měl hofmistr informovat kancelář i poručníky; bylo mu rovněž nařízeno dohlížet, aby mladík žil " *standgemäss, obschon weithers zu keinen Pracht und überfluss*".⁷³² Koncem října se hrabě Gallas vydal přes Linec do Salcburku a 26. listopadu se spolu se svým pážetem imatrikuloval na tamní benediktinské univerzitě,⁷³³ proslulá v první třetině 18. století především progresivní výukou práva a vyhledávané též šlechtici z českých zemí.⁷³⁴ Hned následujícího dne byly zakoupeny knihy ke studiu občanského a kanonického práva (Engelovo *Jus canonicum*,

⁷²⁷ HS Clam – Gallas, inv. č. 1545, karton 438, složka „Philipp Joseph Gallas, „Erziehung“ (1720 – 1723)“

⁷²⁸ HS Clam – Gallas, inv. č. 1544, karton 437; RA Harrach, karton 84, korespondence Kreisingera s Aloisem Tomášem Raimundem Harrachem.

⁷²⁹ V účtech figuruje spropitné za vstup do Nuselské, Miichnovské, "Stralischer" (?), Kolovratské a Královské zahrady, obor v Bubenči a Hvězdě, vinic Černínů a doktora . Löwa. Za jedno představení v divadle hrabě platil standardně 34 krejcarů.

⁷³⁰ Gallase vzdělávali členové dominikánského Generálního studia, o němž se toho dosud příliš mnoho neví. NA, Archiv české provenience dominikánského řádu,

⁷³¹ Anna FECHTNEROVÁ, *Soupis grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR*, III., Praha 1984, s. 673, Th. 520; Viz příloha VI, položka B VI/47, na str. 313. Celkové výdaje za disputaci ve výši 1514 zl. 28 kr., z čehož stál 607 zl. 27 kr. tisk a 404 zl. 46 kr. vazba. Profesorovi a dominikánskému provinciálovi Lorenzovi bylo zapláceno 439 zl., za cenzuru tisku páteru Zieglerovi 24 zl. 54 kr..

⁷³² NA, SM, sign. G – 2 – 5, karton 778, dato Vídeň, 30. září 1721.

⁷³³ Virgil REDLICH, *Matrikel der Universität Salzburg 1639 – 1801*, Salzburg 1933, s. 366 - *Illmus. Comes Philipp de Gallas, Matrikelnummer: 17269*. Za imatrikulaci zaolatil 4 zl. 10 kr.

⁷³⁴ Christian ROHR (ed.), *Barocker Geist und Raum. Die Salzburger Benediktineruniversität*, Salzburg 2003; KUBEŠ (pozn. 113), zejm. s. 137 - 138; KUBEŠ (pozn. 271), s. 117-140; CERMAN (pozn. 430), s. 25 – 29.

Eiblingerovy *Ad Instituta a Compendium digestorum*) a francouzštiny⁷³⁵ a započato s privátní výukou. Měsíčně bylo placeno učitelům jazyků (5 zl.), zeměpisu (8 zl.), za korepetice práva (12 zl.), dále pak za výuku jízdy (6 zl.) šermu (6 zl.) a tance (4 zl.). Hrabě Gallas, který se ubytoval v Londronovském paláci, mohl v Salcburku využít přízně s tehdejší arcibiskupem Františkem Antonínem Harrachem (1665 – 1727) - starším bratrem svého otčima Aloise Tomáše Raimunda. K dispozici měl vlastní kočár, jenž byl dopraven z Prahy i s lokaji Tobiášem a Ondřejem Kuglerem, tvořícími spolu s hofmistrem, komorníkem a pážetem zdejší Gallasovu domácnost.⁷³⁶ V účtech často figurují nejrůznější služby a odměny harrachovskému personálu, "mladý hraběte Harrach" je Gallasovým častým společníkem. Stejně jako v Praze, bývaly hojnými návštěvy zahrad: Lodronovské, Kuenburské, Gerstnerovské, zejména ale Hellbrunu, bažantice v Klesheimu a arcibiskupských zahrad rezidence a Mirabellu. Na podzim se konaly lovy a četné další vyjížďky.⁷³⁷ Oblíbenými výletními místy byly Bad Reichenhall a Hallein s tamními solnými slojemi. Dále jsou zaznamenány plesy, divadelní představení, ohňostroje, vybudování vlastního kuželníku, návštěva salcburské pevnosti ad. Ve výdajích figurují četné nákupy knih (historie, právo, jazyky, zeměpis), mapy a pomůcky k výuce geografie, dále francouzské noviny a (kromě jídla) především pudr, kolínská voda, mandlový olej. Za zmínku stojí též úhrada 4 zlatých a 10 krejcarů za povolení pojídat maso v postním období. Kromě svátků P. Marie a sv. Jiří (patrona rytířů a šlechticů) zdejší česká komunita (*Böhmische Nation*) slavila též svátek sv. Václava. 21. srpna 1722 nechal Filip Josef sloužit u příležitosti svých devatenáctých narozenin devatenáct děkovných mší a krátce nato třicet zádušních mší za tehdy v Čechách zemřelého gallasovského hejtmana Platze.⁷³⁸ Podzimní univerzitní prázdniny zpestřila koncem září nejprve "*eine kleine Merende so der herr graf denen Jungen Herr Grafen von Harrach beym Schüssen gegeben*", především ale následující měsíční cesta do Bavorska, k níž Gallas obdržel císařův souhlas.⁷³⁹ 5. října opustil Salcburk a přes Burghausen a Alt Ötting dorazil do Mnichova.⁷⁴⁰ Podnětem k této cestě byly avízované svatební oslavy wittelsbašského korunního prince Karla Albrechta (budoucího Karla VII.) s dcerou Josefa I., arcivévodkyní Marií Amálií, které vypukly 17. října 1722 a trvaly po dva týdny. Šlo o nejvelkolepější festivity středoevropského baroka, jež v souladu s mocenskými ambicemi Bavorska Modrého kurfiřta svou pompou programově trumfovaly císařskou Vídeň.⁷⁴¹

⁷³⁵ Celkem stály 11 zl. 14 kr. Jejich svázání vyšlo na 9 zl.

⁷³⁶ Lokajové, kočí i komorník pobírali měsíční plat 10 zl, hofmistr s pážetem pak dohromady 38 zl.

⁷³⁷ Standardní vstup (*Trinkgeld*) v Hellbrunu byl 4 kr., za případné spuštění vodních hříček byl žádán 1 zl.

⁷³⁸ První představovaly výdaj 9 zl. 30 kr., druhé pak 15 zl.; tedy 30 kr. za jednu mši.

Lodronovský zahradník daroval hraběti k narozeninám pomerančovník.

⁷³⁹ NA, SM, sign. G – 2 – 5, karton 778, dato Vídeň 3. září 1722.

⁷⁴⁰ V Alt Öttingu si za 3 zl. prohlédl tamní poklad a 2 zl. 17 kr. vydal za mše a almužny.

⁷⁴¹ Andrea SOMMER MATHIS, *Tu felix Austria nube. Hochzeitsfeste der Habsburger im 18. Jahrhundert*, Wien 1994, s. 53 - 74.

Hofmistr zajistil v přeplněném Mnichově předem ubytování na celý měsíc.⁷⁴² Hrabě si zakoupil tištěný popis oslav (15 kr.), zaplatil za možnost přihlížet z okna slavostnímu průvodu (2 zl. 30 kr.), vstupné na ohňostroj (1 zl.) i jeho ilustrovaný popis (32 kr.). Prohlédl si také všechny zdejší kurfiřtské rezidence.⁷⁴³ Cesta z Mnichova vedla přes Augsburg (navštívena radnice a vodárenská věž), Řezno (radnice, divadlo), Straubing, Pasov, a Scharding. 27. listopadu byl Filip Josef zpět v církevní metropoli nad Salzachem, kde ještě jeden semestr pokračoval ve svých studiích. K Novému roku byly distribuovány obligátní dary personálu univerzity, jízdná a arcibiskupa. Zimní období zpestřovaly četné vyjížděky na saních, v jarních měsících pak v jízdně výuka karuselu.⁷⁴⁴ 10. května 1723 formálně zakončila Gallasovo studium veřejného a procesního práva dvě privátní kolegia, za která bylo následně profesoru Franzi Josefu Herzovi uhrazeno 400 zl. V rámci letních příprav k odjezdu obdržel od hraběte univerzitní pedel diškréci a učitel jízdy darem zlacenou tabatěrku. Pořízeny byly cestovní lékárna (49 zl. 8 kr.) a miniaturní podobizna Filipa Josefa (*Portrait in miniatur* - 16 zl. 40 kr.); kočár s koňma byl 23. července 1723 prodán za 300 zl. "hraběti Felsovi". Konečně byla za dva zlaté sloužena mše "na šťastnou cestu".

Nejpozději od roku 1722 Filip Josef usiloval o své jmenování císařským komorníkem. Kromě hlasů přímluvců spoléhal ve vlastní žádosti na zdůrazňování zásluh svého otce (...*in ansehnung der treuen diensten meines, als Vice König in Neapl, verstorbenen Vatters*). Záměr dosáhnout udělení komornického postu v rámci ceremonií císařské korunovace v Praze 1723 se nicméně nezdařil; Gallas se "nevešel" do pořadníku tehdy úspěšných kandidátů.⁷⁴⁵ Zklamáný mladík se tak namísto do Prahy⁷⁴⁶ vydal opačným směrem [obr. 11] než ve stejné době cestoval lotrinský princ František Štěpán.⁷⁴⁷ Gallas putoval přes Pasov, kde se mohl pár dnů zdržet, neboť získal doporučení od salcburského arcibiskupa, a Řezno, v němž navštívil tamního císařského vyslance a komisaře. Cesta pokračovala přes Norimberk, kde si prohlédl hrad, kostely, zbrojnici, orloj, knihovnu a zahrady, přes Erlangen do Bayreuthu. Tady v rámci pětidenního pobytu Filip Josef navštívil proslulou Eremitage (vstup 2 zl.), platil markraběcím lokajům a hudebníkům a s markraběnkou prohrál 4 zl. 30 kr. V Bamberku si Gallas prohlédl rezidenci, jízdná a vypravil se též do nedalekého zámečku Seehof a schönbornské rezidence v Pommersfelden (vstup 3 zl. 15 kr.). 14.- 18. srpna se zdržoval ve Würzburku (*einige tage den Hof frequentiren, und das Schloss besehen*), kde mj. zaplatil 1 zl. za shlédnutí modelu tamní nové rezidence. Do Frankfurtu doplul po řece a

⁷⁴² Od 1. října do 5. listopadu 97 zl 30 kr.

⁷⁴³ Vstup do Rezidence byl podstatně dražší (7 zl. 51 kr.) než Nymphenburg (2 zl. 34 kr.), Schlessheim (1 zl. 32.- placeno správci a "polírovi" !) a sousední Lustheim (1 zl. 36 kr.).

⁷⁴⁴ Placeno mj. 4 zl. za "Kopfe zum Caroselle".

⁷⁴⁵ RA HARRACH, karton 67, korespondence, Philipp Gallas; karton 84, korespondence, Michael Kreisinger.

⁷⁴⁶ Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha - Litomyšl 2009

⁷⁴⁷ NA, SM, sign. G – 2 – 5, karton 778, dato Vídeň, 19. červen 1723.

prohlédli si zde Römer, Zlatou bulu (3 zl. 30 kr.) a volební sakristii (30 kr.). Dále pokračoval přes Mohuč, Worms, Mannheim, Schwetzingen, Heidelberg, Philippsburg, Speyer, Landau, Hagenau a Strassburg, Zde trvala poslední zastávka tři dny a předmětem zájmu byly citadela a věž katedrály. Konečně 13. září doputoval Filip Josef Gallas do lotrinského Luneville,⁷⁴⁸ a to přesně ve dnech, kdy se během pražských korunovačních oslav tajně dojednával budoucí sňatek lotrinského prince s Marií Terezií. Původně sezónní rezidenční město získalo na významu po té, co francouzské vojsko během válek o španělské dědictví obsadilo metropoli Nancy. Vrcholným obdobím Luneville se stala éra vévody Leopolda Josefa (1679 - 1727), otce pozdějšího císaře Františka Štěpána,⁷⁴⁹ který za asistence francouzského dvorního architekta Germaina Boffranda (1667 - 1754) toto sídelní město přebudoval po vzoru Versailles.⁷⁵⁰ Tehdy zde vznikla velkolepá rezidence s monumentálním vstupním čestným dvorem a rozlehlými zahradami.

V roce 1699 založil vévoda v Nancy šlechtickou akademii (*Académie de Son Altesse Royal de Lorraine*) se standardní skladbou vyučovaných předmětů (jazyky, matematika, fyzika, astronomie, geografie, opevňování - obléhání, historie) a cvičení (jezdeckví, vojenská cvičení, šerm, tanec), která se posléze s dvorem rovněž přesunula do Luneville. Záhy zaznamenala značný úspěch a zájem především z řad šlechticů z Říše, k níž frankofonní Lotrinsko tehdy náleželo. Bylo zde totiž možné seznámit se s francouzským jazykem i nejnovějšími módními trendy, a to na de facto říšském území.⁷⁵¹ Téměř polovina studentů v letech 1714 - 1729 pocházela z katolických území Říše a habsburských zemí.⁷⁵² Z českého prostředí zde studovali kupř. Bedřich Vilém Haugwitz, Karel Maxmilián a Jan Leopold Dietrichsteinové, Rudolf a Jan Karel Chotkové, Ferdinand Leopold a Karel Jakub Buquoyové ad., přičemž řada z nich tu pokračovala ve studiu započatém bezprostředně předtím právě v Salcburku.⁷⁵³ Přestože i nadále bylo oceňováno úzké propojení instituce s vévodským dvorem a tedy možnost bezprostřední praxe kurtoazního vystupování, spočívaly zdejší kvality především v uplatňování progresivních trendů protoosvícenského racionalismu. Gallasův vrstevník, Heřman II. Jakub Černín (1706 - 1784) si ostatně v roce 1725 předsevzal

⁷⁴⁸ Celkem 19 Kreisingerových dopisů se nachází v korespondenci Aloise Tomáše Raimunda Harracha, RA HARRACH, karton 84.

⁷⁴⁹ Druhou slavnou éru prožilo Lotrinsko za Stanislava Leszczyňského, který se stal zdejším vládařem na základě mezinárodních dohod roku 1735. Zofia JURKIWLANEC (ed.), *Stanislaw Leszczyński. Król Polski księciem Lotagynii*, Warszawa 2005.

⁷⁵⁰ Martin POSZGAI, *Germain Boffrand und Joseph Effner. Studien zur Architekturausbildung um 1700 am Beispiel der Innendekoration*, Berlin 2012.

⁷⁵¹ Renate ZEDINGER, 'Chantons Léopold á Jamais' - Herzog Leopold von Lothringen und sein Hof (1698 - 1729), in: *Opera historica* 5, 1996, s. 129 - 149; Jean BOUTIER, *L'académie de Lunéville-Nancy. Education nobiliaire et culture équestre dans la Lorraine ducale (1699 - 1737)*, in: Patrice FRANCHET d'ESPÉREY (ed.), *Lunéville, la cité cavalière par excellence. Perspectives cavalières du siècle des Lumières au Xxe siècle*, Lunéville - Paris 2005, s. 81 - 95.

⁷⁵² LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 107.

⁷⁵³ CERMÁN (pozn. 430), s. 111; KUBEŠ (pozn. 271), s. 188.

vzdělávat se kromě "šlechtické manýry" rovněž "ve věcech hospodářství a obchodu".⁷⁵⁴ Důraz tehdy začínal být kladen na "praktické" aspekty. Denní studijní program zde býval náročný. Dopolední předměty tvořily dvouhodinovky jezdeckví, filozofie a válečných cvičení. Po polední mši a obědě pak následovaly tanec, teoretické předměty (filozofie, historie aj.) a výuka hudby. Večer se zpravidla chodilo do divadla, po kterém následovalo *soupe* při zdejším dvoře.⁷⁵⁵ Přestože jsou hned po příjezdu zaznamenány výdaje související s výukou jezdeckví (baron Cicati, Monsieur Montegu), vrcholí záhy dlouhodobé gradující napětí mezi hrabětem a jeho hofmistrem otevřeným střetem, v němž jakousi roli sehrál nově přijatý komorník Franz Buresch, kterého Gallasova babička v dopise označovala za "již druhého pobudu" ve Filipově domácnosti.⁷⁵⁶ Mladý Gallas však na Kreisingerovu kritiku zareagoval po svém: Jeho propuštěním a úmyslem najmout si nového hofmistra. Tato roztržka vedla k okamžitému návratu do Prahy, kde byl hrabě již 27. října 1723. Panovník následně celou věc diplomaticky označil za 'nedorozumění', Filipu Josefovi nařídil pokračovat v cestě nadále s Kreisingerem; k příslušnému datu pak měl složit povinný dědičný hold.⁷⁵⁷ Celkové výdaje první vzdělávací periody od listopadu 1720 do prosince 1723 činily 14.239 zl.

Počátkem dubna 1724 tak projížděl Gallas opět Plzní, 23. května dorazil do Kolína nad Rýnem, v červnu do Amsterdamu a v červenci v Bruselu. Od 20. října do 12. dubna 1725 pobýval v Římě, kde byla pokračující výuka prokládána návštěvami pamětihodností. Běžnými výdaji tu byly chleba, víno, parmazán, hrozny, ovoce, sušenky, tabák a ustálená trojice nezbytných barokních zkrášlovaadel: pudr, kolínská voda a mandlový olej. Zakoupeny byly též zlacená uzda, vodítka, psí obojek a tabatěrka. Vypláceny byly četné almužny; k novému roku 1725 si hrabě nechal vyložit karty. Koncem ledna vyrazil přes Sermonetu, Terracinu a Fondi do Neapole, kde byl přijat místokrálem Althannem a ubytován v královském paláci. Po té, co si prohlédl zdejší pamětihodnosti a přírodní zajímavosti (mj. Grotta del Cane, Bagno di Nerone), se 13. února se vydal na cestu zpět. Koncem února navštívil vilu Este v Tivoli. Před odjezdem z Říma absolvoval 6. dubna audienci u papeže a šest dnů na to se vypravil přes Foligno do Assisi (14. duben), Loreto (16./ duben), Anconu, Rimini, Ravennu Ferraru a Padovu (22. duben) do Benátek. Zde se během dvoutýdenního pobytu od 23. dubna zúčastnil oslav *Spozalizia*, navštívil Arsenal, dóžecí palác, kampanilu, operu, jízďárnu, ostrovy San Giorgio, Murano (sklářské hutě) a Lido. Placení byli gondoliéři a víno kupované v "Německém domě". 10. května pak pokračoval přes Padovu, Vicenzu, Veronu a Bresciu do Milana (13. - 19. květen) a dále do Turína (19. - 23. květen), v jehož okolí si prohlédl též královské rezidence Venerarii a Rivoli. Následovala poměrně spěšná cesta Francií, a to přes Lyon, Fontainebleau, Chantilly a Paříž. 22. července navštívil Filip

⁷⁵⁴ VOKÁČOVÁ (pozn. 307), s. 386.

⁷⁵⁵ LEIBETSEDER (pozn. 130), s. 108.

⁷⁵⁶ RA Harrach, karton 84, Kreisingerův dopis dato 7. srpen 1723.

⁷⁵⁷ NA, SM, sign. G – 2 – 5, karton 778, dato Vídeň, 29. leden 1724.

Josef Versailles, již 26. srpna se z Noyonu vydal na zpáteční cestu do Čech po již vyzkoušené trase: Lutych, Cáchy, Kolín nad Rýnem, Frankfurt, Norimberk a Amberk.⁷⁵⁸

Počátkem listopadu 1725 byl Filip Josef Gallas zpět v Praze. Již 14. prosince odjel do Vídně, kde hodlal učinit dva zbylé z výše zmiňovaných tří kroků k vlastnímu životu a kariéře: Osobně usiloval o komornickou funkci a dojednával si svůj sňatek - obojí s úspěchem. Vzhledem k tomu, že jeho teta - nevlastní matka krátce předtím prodala rodinný palác, musel se Filip Josef na celé tři měsíce ubytovat v hostinci U tří háků.⁷⁵⁹ Po císařské metropoli se pohyboval *standgemäs* - v doprovodu početného personálu.⁷⁶⁰ Ke standardním výdajům (pudding, pomáda, kolínská voda, víno, biskoty, káva, čokoláda) záhy přibývají četné novoroční prezenty a diškréce. Na program byly návštěvy divadla a vyjíždky do Laxenburgu. Participace na oblíbených karnevalových radovánkách si potom vyžádala značná vydání, mj. "*reiche Pferdt Eqvibäsche*" a nové saně s postroji (za 1600 zl.). 8. února jsou placeny diškréce dvornímu personálu "kvůli audienci u císaře".

Přestože hrabě Gallas svými dárky poctival různé vídeňské "slečny" (hraběnky Kinská, Rottalová, Serényová), měl ohledně své vyvolené již dlouhou dobu jasno. Poslední jména dopsaná v říjnu 1716 na seznam svatebních hostů Jana Václava Gallase zněla "freÿle Colonnin" a "Philipp Graf V: Gallas".⁷⁶¹ Náklonnost mladého hraběte k jeho sestřenicí je vystopovatelná nejpozději od roku 1722 v dopisech hejtmana Kesslera. Ten tehdy svého pána rovněž detailně informoval o všech novinkách v rodině Colonnů, jejíž vazby s Gallasy byly v roce 1718 upevněny druhým sňatkem Karla Linhartu Colonnny z Felsu s Marií Kateřinou Gaschinovou [obr. 2].⁷⁶² Po té, co Filip Josef uhradil 7. března vídeňskému nunciovi 2196 zl. 30 kr. za doručený papežský dispens umožňující sňatek blízkých příbuzných, nestálo již přípravám této události nic v cestě. Hrabě Gallas si pořídil nový parádní kočár s párem plnokrevníků (*Engeländer*),⁷⁶³ personálu nové *Gala* livreje a pro svou nastávající pak bruselský klobouk (za 650 zl.) Svatební obřad nyní již skutečného císařova komorníka s taktéž čerstvou dvorní dámou Marií Annou Colonna-Fels celebroul ve čtvrtek 25. dubna 1726 v Hofburgu papežský nuncius. "Marianna" se narodila 26. února 1702 v

⁷⁵⁸ Úšty domácí pokladny, HS Clam - Gallas, inv. č. 1544, karton 437; inv. č. 2239, karton 598.

⁷⁵⁹ Což ho za období od 23. prosince 1725 do 16. března 1726 stálo 1005 zl. 31 kr.

⁷⁶⁰ Doložení jsou komorník, lokajové Mathes, Martin Ross, Ferdinand Teufel a Johann Galle, stolník Johan Michl Bernhard, kočí Christoph a Andreas, běžci Mathias Candrý, Mathias Oberdorfer a Hansl, pojezdny Hans Georg, předjezdci Fridl a Wenzl Stech, lovčí Hans Georg, valdhornista Antoni, Frantz, pacholek Christoph Miller, pacholek Mathias Wolf a Christoph Piltz.

⁷⁶¹ HS Clam - Gallas, inv. č. 1472, karton 418.

⁷⁶² Karel Linhart se tak stal dvojnásobným strýcem Filipa Josefa. Z dalších collonovských sourozenců figurují v korespondenci František Karel, otec Leopold, Norbert, Mariana, Karolína, Terezie, Luisa, a Markéta. Zprávy hejtmana Kesslera, HS Clam - Gallas, inv. č. 1546, karton 438.

⁷⁶³ Samotný kočár, který stál přes 2600 zl., byl následně ještě upravován malířem a sochařem. Pár württemberských koní vyšel na 1200 zl.

dolnoslezských Gross Strehlitz (Strzelce Opolskie) zmiňovanému Karlu Samuelovi a jeho ženě Johaně Gallasové.⁷⁶⁴

Tři týdny po svatbě se mladý pár odebral do Prahy, kam dorazil 20. května. Již 14. června pak šťastná osmdesátiletá babička svému vnukovi předala rodové písemnosti a následně též veškerý majetek, o němž pečovala za asistence kontroverzního hejtmana Platze (viz níže). Není zřejmé jestli hmotnou situaci hraběte Gallase podstatně vylepšil právě uzavřený sňatek či zda se mu podařilo vymoci pohledávky po otci a pradědovi. Důkazem jeho více než dobré finanční kondice jsou totiž téměř okamžitě následující majetkové akvizice. Již v srpnu 1726 koupil Filip Josef od hraběte Bredy za 291 tisíc zlatých panství Lemberk, čímž byla (po získání Grabštejna roku 1704) dotvořena rozsáhlá gallasovská (a později clam-gallasovská) severočeská doména; Filip Josef Gallas se tak stal pátým nejbohatším pozemkovým vlastníkem v Království.⁷⁶⁵

Přestože se vrchní hejtman Kessler přimlouval za koupi Benátek nad Jizerou, ideálně situovaných na spojnici Prahy s Libercem, směnil hrabě Gallas koncem roku 1727 východočeské Skřivany (Platzův odkaz) s Marií Filipinou Thunovou za středočeské Klecany [obr. 51, 52] nalézající se tehdy dvě hodiny jízdy z Prahy, a to s doplatkem 73.400 zl.⁷⁶⁶ Ty se se vzápětí staly oblíbenou gallasovskou příměstskou rezidencí. V nedatovaném konceptu je klecanský zámek označován jako "ein wohl aussgebautes, in einen sehr angenehmen Prospect stehendes Schloss", jehož nedávná výstavba vyšla na více než 24 tisíc zlatých. Po obou stranách vstupního dvora se nalézaly ohrazené okrasné zahrady se záhony a střihanými dřevinami a dvojice fontán poháněných vodní pumpou. Vjezd lemovala nově založená alej a zdobila socha sv. Jana Nepomuckého. V sousedství se nacházel dobře vystavěný poplužní dvůr, nedaleko malá obora, zeleninová zahrada a ovocný sad. Dole při Vltavě pak nový pivovar (výstavěn za 8 tisíc zl.), dále nájemní mlýn a dvě krčmy, cihlena, kamenný a vápenný lom, vinice, chmelnice, opravený kostel a kaple sv. Mikuláše. Ke Klecanům náležela stará tvrz Přemyšlení upravená na poplužní dvůr. Představu o luxusním

⁷⁶⁴ *Diarium Viennese*, Nr.34, 27. duben 1726; Irene KUBISKA, *Der kaiserliche Hof- und Ehrenkalender zu Wien als Quelle für die Hofforschung. Eine Analyse des Hofpersonals in der Epoche Kaiser Karls VI. (1711-1740)*, Diplomarbeit, Universität Wien, 2009, přílohová část, s. 38

⁷⁶⁵ NA, DZV 499, fol. C22 – C28, dato 19. srpen 1726. V roce 1720 byly uváděny tyto hodnoty gallasovských panství: Frýdlant 786.760 zl., Liberec – 497.427 zl., Grabštejn – 511.808 zl.. Lemberk byl pořízen roku 1726 za 291.000 zl. (HS Clam - Gallas, inv. č. 1905, karton 521).

⁷⁶⁶ NA, DZV 500, fol. E27 – F2, dato 31. prosinec 1727. Kessler zdůrazňoval, že Benátky mají pěkný zámek. Stály by ovšem 500 tisíc zlatých., HS Clam - Gallas, inv. č. 1546, karton 438, zpráva hejtmana Kesslera dato 18. srpen 1724.

vybavení klecanského zámku v době, kdy ho Filip Josef získal, si lze učinit na základě dobového inventáře (viz příloha 4).⁷⁶⁷

Pohledávka uplatňovaná 22. října 1731 za stavební práce vdovy Anny Rosálie Haffeneckerové dokládá Haffeneckerovo působení v Klecanech a jeho podíl na tehdejších stavebních úpravách. Po jeho smrti převzal realizaci a dohled nad veškerými stavbami další gallasovský stavitel, Jakub Schedel, jemuž bylo během stavební sezóny v roce 1733 z klecanských důchodů vypláceno 50 zl. měsíčně. Protože jsou dochované účty torzálními, víme pouze, že byly podle "předložených plánů" v letech 1730 - 1732 vystavěny nový dům zahradníka (celkový výdaj 244 zl. 28 kr.), sýpka (186 zl. 12 kr.) a sousedící obydlí lovčího. Placeni byli tesaři Josef Löffler a Josef Phlesler, zámečník Gotfried Nicht, pokladač Václav Mareš. Jakési práce probíhaly rovněž na pivovaru a také přímo na klecanském zámku, neboť v závěrečném Nichtově účtu z 31. prosince 1731 (celkem 269 zl. 8 kr.) figurují též: biliár, lokajovna, hraběcí pokoj, pět místností, prostora "u sekretáře", místnost personálu, psinec ad. Löffler byl vyplácen i v letech 1733 - 1736, a to v souvislosti s kočárovnou, novou kovárnou, vepřínem, pivovarem a sladovnou, dlážděním a oplocováním stromů zahrady. Na jaře 1741 opravoval zdejší střechy, poškozené vichřicí malostranský pokrývač Antonín Hrubý. Z června 1752 pochází projekt nového zámeckého skleníku od Jana Josefa Hrdličky.⁷⁶⁸

Velkou klecanskou událostí se stal příjezd císařovny Marie Terezie, jež dorazila odpoledne ve středu 28. srpna 1754 se svou švagrovou lotrinskou princeznou Annou Charlottou (1714 - 1773) a velkým doprovodem na slavnostní oběd.⁷⁶⁹ Na tuto hostinu se uchovala jedinečná památka, totiž podélný nákres obou slavnostních tabulí s popisem jednotlivých pokrmů a stolních dekorací.⁷⁷⁰ V souvislosti s chystaným prodejem Klecan byly zdejší mobilie odvezeny v červnu 1774 do Horek.⁷⁷¹

Již 24. dubna 1727 pak Gallasova manželka koupila od hraběte Karla Bredy za 16.500 zlatých svobodný poplužní dvůr v Bubenči (Předním Ovenci), který následně sloužil jako hospodářské zázemí pražské gallasovské rezidence. Jeho zařízení nábytkem a obrazy

⁷⁶⁷ Klecany patřily Clam-Gallasům do roku 1803. Zámek byl značně poškozen požáry v letech 1827 a 1857, na konci 19. století byl zásadně přestavěn. V současné době je "nejdražší" prodávanou nemovitostí v Česku.

⁷⁶⁸ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

⁷⁶⁹ *Wienerisches Diarium*, Nr. 71, 4. září 1754. Císařovna se nezdržela dlouho, neboť téhož dne večer absolvovala maškarní bál ve Španělském sále Pražského hradu.

⁷⁷⁰ Národní muzeum, Oddělení starších českých dějin, inv. č. H 2 - 18.383, rozměry 1705 x 375 mm.

⁷⁷¹ HS Clam - Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

ovšem prozrazuje, že byl zároveň využíván též ke krátkodobým pobytům v sousedství oblíbené královské obory.⁷⁷²

V roce 1728 obsluhovalo hraběcí pár dohromady 37 livrejovaných sloužících, jimž bylo měsíčně vypláceno celkem na 165 zlatých.⁷⁷³ Během případných pobytů v drahé Vídni bylo zaměstnancům přislíbeno navýšení o 10 - 20 %.⁷⁷⁴ Ve 30. letech palácový personál čítal 53 osob, z nichž většina pocházela z gallasovských severočeských lokalit.⁷⁷⁵

Co se vyššího personálu týče, pohybovaly se vyplácené mzdy o něco výše, jak prozrazuje stav z roku 1740:

sekretář Ignác Philippi: 300 zl. (ročně)

podkoní Anton Pacher: 300 zl.

komorník Andreas Huppe: 200 zl.

kuchaři Christoph Fischer a Wenzel Pokorný: 192 zl.

kaplan Josef Gottwald: 180 zl

dveřník Frantz Weisenbach: 130 zl.

sluha Christoph Porsch: 65 zl.

domovník Fridrich Salomon: 70 zl.

domovník U Červeného srdce Johann Georg Kozorovský: 58 zl.

Vyčerpávajícím přehledem je potom daňová fase z přibližně stejné doby podchycující veškeré obyvatele pražského Gallasova paláce.⁷⁷⁶

„Kopf Steuer-Fassion auss dem /:pl. tit:/ Ihre Excell dem Hoch und Wohlgebohrnen Herrn Herrn Philipp Joseph des Keys. Rom. Reichs Grafen von Gallas angehörigen, und in der Jesuiter Gasse situirten Wohnung Haus, als nemblich:

<i>Nahmen deren Inwohnern</i>	<i>derer Weiber</i>	<i>Kinder</i>
<i>hochge. Ihre Excel. Herr Herr Philipp Joseph Graf von Gallas, fals Possessor dieses Hauses</i>	<i>Marie Anna geb. Graffin von Colonna</i>	
<i>Ihre Schwester Louise Graffin von Colonna als Gessellschafts Freÿle</i>		

⁷⁷² HS Clam - Gallas , inv. č. 156, karton 443.

⁷⁷³ Komorník: 6 zl. 15 kr.; stolník: 5 zl.; šest lokajů: 5 zl.; tři běžci: mezi 3 zl. a 7 zl. 15 kr.; dva hejduci: 4 zl.; pět reitknechtů: 5 zl.; tři kočí, mezi 5 zl. a 7 zl.; tři předjezdci: mezi 3 zl. 50 kr. a 4 zl 50 kr.; jedenáct pacholků a podomků: mezi 3 zl. 45 kr.; vrátný: 5 zl.; dva další sluhové: 3 zl. 45 kr. HS Clam - Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny, 1728.

⁷⁷⁴ HS Clam - Gallas , inv. č. 450, karton 109.

⁷⁷⁵ Tamže.

⁷⁷⁶ Na základě konfrontace uvedených jmen s matrikami datovatelné mezi 1740 - 1746, AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, druhý karton.

<i>Page Johann Friedrich Zitte</i>		
<i>Hoff Capelläne: P. Josephus Gottwald P. Carolus Wottig</i>		
<i>Officier: Secretarius: Ignati Philippi Stallmeister: Antoni Pacher Cammerdiener: Bellfried Eichler logiert in der Jesuitter Gassen beym goldenen Lamb</i>	<i>Adelheÿd Barbara</i>	<i>Johanna und Carolus. Charlota</i>
<i>Cancellisten: Antoni Halbhueber Joannes Weber</i>		
<i>Barbierer: Antoni Breüer</i>		
<i>Köch: Christoph Fischer – logiert beym rothen Kräbssen in der Jesuitter Gassen Wentzel Pokorny</i>	<i>Elisabeth</i>	<i>Wentzel</i>
<i>Hausmeister: Johann Friedrich Salomon</i>	<i>Maria Elisabeth</i>	<i>Johann, Michael – dessen Aufenthalt ist unbewusst + Phillip Procop – auf der Wanderschaft als Wachszieher Geselle</i>
<i>Johann Porsche gewester Mahler x</i>		
<i>Laquayen: Wentzl Fiebiger Joseph Juckel Johannes Chmel Johann Riger Lorentz Trencker</i>	<i>Theresia –logirt in alten Martinitzchen Haus auf Hradschin</i>	<i>Franz, Carl, Michel</i>
<i>Jäger: Joseph Keller</i>		
<i>Heüducken:</i>		

<p><i>Johannes Bauer</i></p> <p><i>Georg Zeleznick</i></p>	<p><i>Catharina – lebet schon 14 Jahr nicht mit lhm, und weiss nicht ob sie noch lebt, ob todt ist</i></p>	<p><i>Heinrich – ist in Dinsten beÿm x in Bechin</i></p>
<p><i>Lauffere:</i></p> <p><i>Johann Ressel</i></p> <p><i>Johannes Medenoss</i></p> <p><i>Thorsteher: Adam Müller</i></p>		
<p><i>Reit. Schmied: Paul Pachner</i></p>		
<p><i>Kutschere:</i></p> <p><i>Mathes Elster</i></p> <p><i>Andres Würel</i></p>	<p><i>Anna Maria – logirt ohnweit bey Geist Kirchen beym H. Peter</i></p>	<p><i>Frantz, Maria Anna</i></p>
<p><i>Vorreithere:</i></p> <p><i>Adam Rigler</i></p> <p><i>Joseph Stell</i></p>		
<p><i>Reit. Knechte:</i></p> <p><i>Joseph Franck</i></p> <p><i>Gottfried Baückerfert</i></p>	<p><i>Maria Anna logirt in der Karpfen Gassen beym H. Rechenberger</i></p>	
<p><i>Extra: Knechte, im Stall:</i></p> <p><i>Georg Glassel</i></p>	<p><i>Eva logirt x S. Valentin beym Goldenen Pretzel</i></p>	<p><i>Frantz ein Soldat, Johannes gleichfalls, Anna Maria verhearat in Napoli, Catharina verheürathet mit einem Soldaten</i></p> <p><i>Anna Rosina zu Haus, Maria</i></p>

<i>Johannes Thielle</i>	<i>Dorothea logirt neben S. Maria al Lacunas in dem Teichmanische Haus</i>	<i>Elizabeth dienet, Joseph zu Wien, Frantz auf der Wanderschaft, Antoni in der Lehr des Schuster Handwerck, Johannes dienet bey K. Parrer in Wodolka</i>
<i>Johannes Görlach</i>	<i>Susanna logirt gegen Carolin neben zwey Saulen</i>	
<i>Johannes Guettbier Joseph Liebig Johannes Herbig Gottfried Pöltz Johannes Tscherney Joseph Görlach Gregor Müller Georg Müller</i>		<i>Joannes, Joseph</i>
<i>Haus Knechte: Johannes Kettner Thomas Hawlowsky</i>	<i>Rosina logirt in Bussinischen Haus</i>	
<i>Kuchl und andere Jungen: Antoni Krause Joseph Hütter Christoph Piltz</i>	<i>Eva Maria logirt beym Goldenen Krantz aufn Klein Ringl</i>	
<i>Weibs Volck: und zwar:</i>		

<i>Cammer Jungfern:</i> <i>Magdalena Löwenthalin</i> <i>Barbara Kautterin</i>		
<i>Beschlüsserin: Francisca Gelnikin</i>		
<i>Stueb Menscher:</i> <i>Elisabeth Flachin</i> <i>Magdalena Herbeskin</i> <i>Dorothea Strackin</i>		
<i>Wasch und Kuchel Menscher:</i> <i>Rosina Finckin</i> <i>Ludmilla Ssatinskin</i> <i>Anna Maria Elgerin</i> <i>Elisabeth Nowakin</i>		
<i>Officier Dienstmenscher:</i> <i>Stallmeisters Anna Maria Schmidin</i> <i>Camerdieners Rosina Ramschin</i> <i>Ersten Kochs Maria Anna Hacklin</i> <i>Hausmeisters Dorothea Lantzin</i> <i>dessen Dienstmadel Barbara Hemlin</i>		
<i>Kutscher Mathes Elster</i>		
<i>extra Johann Chr. Görlach</i>		
<i>Magdalena Riplin</i>		

Úspěšně se vyvíjela také Gallasova kariéra v zemských úřadech. Krátce po jmenování tajným radou (27. února 1732) následovala další povýšení. Stejně jako v případě jeho otce, zajišťovaly postup na společenském žebříčku zejména konexe a "hmotné investice". Pokud byl adept na uvolněný post svolný k obligátní "půjčce", stálo ho pak samotné jmenování a instalace už "jen" o dva řády nižší "pakatel". Oficiálně tak Filip Josef (převážně na nejrůznějších diškrécích) uhradil za své ustavení skutečným tajným radou a instalování supernumerálním místodržitelem roku 1733, resp. v lednu 1734 celkem 880 zl. 19 kr.; jmenování nejvyšším lenním sudím ho 28. března 1734 vyšlo na 1532 zl. 51 kr.⁷⁷⁷

⁷⁷⁷ HS Clam - Gallas, inv. č. 1487, karton 418:

Specification deren wegen Ihro Hoch Gräfl: Excellenz /:titul:/ alss würckl: Geheimben Rath, und Statthaltern in Königreich Böhmeib beschehenen Instalation entrichteten Honorarien, Cantzeley Taxen, und anderen Discretionnen; nemblich:en den 5.ten January 1734: Ihro Excell: titul:/ Herrn Herrn Obristen Burggrafen 100 Ducaten á 4 R 9 x - 415 R

Přestože císařský dekret z 1. prosince 1733 v dané souvislosti oceňoval *gnädigste ansehung deren von wäyl: seinen vor Eltern, besonders aber auch von seinem abgelebten Vattern erworbenen diensten, wie auch des von demselben zu des Publici dienst bezeigenden Eÿfers*,⁷⁷⁸ neobešlo se ani jedno z uvedených jmenování bez obligátního "*erleichterung gegenwärtiger schweren Kriegs:erfordernuss*",⁷⁷⁹ a to ve formě "standardní" stotisícové půjčky.⁷⁸⁰ V roce 1735 se stal hrabě přisedícím většího zemského soudu, 5. ledna 1736 byl

Eodem dito dem Herrn Secretari Antonÿ Frantz Richter welcher das Jurament vergelesen hat 12 ducaten á 4 R 9x - 49 R 48x
dem Expeditor H Praschek - 6 R
zu denen Cantzleÿen - 150 R
denen 3 Rolisten - 9
denen Thürstehern - 12
dem Saalhütter - 1[R] 25
demThorschützen - 4
dem Zimmerwarther -,,-
dem einleichter - -,,-
denen Cammerbothen - 2
denen Obrist Burggr: Hauss officiren - 30
desen Livereÿ Bedienten - 14
denen Schloss Thurmern - 1
zur Königl: Landttafel zalt - 161 [R] 12
Zum Starosten Ambt denen Cammerlingen -
dem D Prothocolisten Maÿer vor die gegebene abschrift der Statthalterischen instruction - 24 [R] 54

Summa - 880 R 19 x

Specification deren wegen Obristen Landthofmeisters Würde beÿ der Installation entrichteten honorarien, Cantzleÿ Tacen, und anderen Discretionen, nembt:
Den 6 Maÿ 1734: Ihro Excell: Herrn Herrn Obristen Burggrafen 200 Cremnitzer ducaten á 4 R 12 x - 840 R
dero Hofstats oficiren 20 ducaten á 4 R 9 x - 83 R
desen Page 2 St ducaten - 8 [R] 18x
denen livereÿ bedienten - 24
dem Vice Landtschreiber H Frantz Mathes von Sterneck 30 Cremnitzer ducaten á 4 R 12 x - 126
~~*dem H secretari von Wendau 12 St ducaten - 49 [R] 48*~~
Cantzleÿ Discretion beÿ der Königl: Statthaltereÿ 50 Cremnitzer ducaten á 4 R 12 x - 300
~~*Dem H Expeditor Praschek - 24 R*~~
denen Thürstehern - 24 12 R
denen Saal warther - 2
dem Lehen rechts einheitzer - 2
den Schloss Thürnern - 2
denen Schloss Thorschützen - 42 6 R
denen regiments Music - 20 8 R
denen Statt Trompetern - 42 6 R
denen Alt Stättern, Neüstättern, Kleinseithnern, und Hradschinern Pfeifern und Drommelschlägern vor Jede Partheÿen 6 4 R zusammen - 24
denen Alt Stättern, Neüstättern, und Kleinseithner Burgerwachten zu 4 R dest. - 12 R

Facit " 1532 R 51 x

⁷⁷⁸ NA, SČM, sig. 1733 / XII / a / 8, karton 6005.

⁷⁷⁹ Tamže, sign. 1734 / VIII / d / 48, karton 6006, dato Vídeň, 17. srpna 1734.

⁷⁸⁰ "... .. uns ... aus allerunterthänigster devotion zum behuf gegenwärtiger schweren Kriegs:Erfordernussen eine anticipation von Einmahlhundert Tausend gulden geleistet, und in die Bancalität: Militar zahl-ambts:Cassam wücklich abgeföhret, dergestalten, dass solche die erster fünf

jmenován direktorem berní rektifikační komise.⁷⁸¹ Po té, co jej (spolu se Štěpánem Kinským a Františkem Kokořovcem) královská vyšetřovací komise na jaře 1743 zprostita obvinění z profrancouzské kolaborace a umožnila mu návrat do Prahy, Gallasův vzestup pokračoval.⁷⁸² V prosinci 1743 byl jmenován předsedou královské sirotčí komise,⁷⁸³ 23. ledna 1747 se konečně stal nejvyšším českým hofmistrem,⁷⁸⁴ což ho na diškrécích vyšlo celkem na 1454 zl.

Filip Josef Gallas, který narozdíl od svého otce prožil větší část života v Čechách, věnoval soustředěnou pozornost a péči svým panstvím. Koncem roku tak ve snaze zdokonalit tamní soukenictví ("*die sich auf ... englisch: und holländische mannier verfertigende Tücher nicht begriffen ...* "), objednal ve Vídni u pana Vispiena nové tkalcovské stavy pro manufakturu v Hrádku nad Nisou.⁷⁸⁵ V roce 1733 byla nařízena důkladná inspekce stavu kostelů, far a škol na všech panstvích a následně přistoupeno k jejich úpravám, případně přestavbám.

Vedle výstavby a výzdoby hejnického chrámu (viz níže) byla významným donátorským počinem hraběte Gallase objednávka bočního Růžencového oltáře [obr. 53] pro chrám sv. Vavřince v Jalonném v Podještědí, stojícím na dohled z oken leberského zámku. Jeho zhotovením byl pověřen pražský sochař Matouš Schönher, který v květnu 1733 dorazil z Prahy s formanským povozem a na místě oltář během šesti dnů sestavil. Následně pak dodal ještě řezané figury hlavního výjevu sv. Dominika; za ty mu bylo ke konci roku 1733 doplaceno 90 zl.⁷⁸⁶

Vybrané důchody z panství převáželi formani s ozbrojeným doprovodem do Prahy, kde je předávali hraběcímu pokladníkovi. Gallasovskou pražskou domácnost rovněž zásobovali běžnými komodami: dřevem, plátnem, kožešinami, pivem, rybami, zvěřinou, máslem, vejci či papírem z frýdlantské papírny. Ze sousední Lužice a Slezska (především z Žitavy a Jelení Hory) pak býval dovážen vzácnější artikl: káva, cukr, citrony, rýské víno, koření, sklo aj.

V Praze tvořily nedílnou součást společenského života hudba a divadlo. Hraběcí pár měl předplacenou vlastní lóži v Denziově divadle. Z října 1731 se dochovala abonentka na celkem dvanáct představení za 50 zl.⁷⁸⁷

Jahr still ligen, und mit fünf pr:Cento verzinset, so dann von (1739 – 1748) nebst dem pro rata betragenden Interesse ein zehntel des Capitalis widerumb ab: und zuruk gezahlet werden wird. ...
Tamže, sign. 1733 / XII / d / 38, karton, 6006, dato Vídeň 11. prosinec 1733.

⁷⁸¹ Tamže, sign. SČM 1736 / I / d / 17, karton 6009.

⁷⁸² Tamže, sign. SČM 1743 / IV / dk / 141, karton 6014.

⁷⁸³ Tamže, sign. SČM 1744 / II / a / 1, karton 1241, 20.758, dato, Vídeň, 6. prosinec 1743.

⁷⁸⁴ Tamže, sign. SČM 1747 / III / a / 3, karton 1242, 9163, dato Vídeň 27. únor 1747.

⁷⁸⁵ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny, 1728..

⁷⁸⁶ Vs Lemberk, dodatky, hospodářské zprávy, 1733; HS Clam – Gallas, inv. č. 2205, karton 588.

⁷⁸⁷ Zezadu připsána data: 28 a 30. říjen, 1, 6,8, 11, 13, 15, 18, 20, 22 a 25. listopad.

Přes veškerá rozptýlení a kratochvíle se nad gallasovskými manžely vznášel stín jejich bezdětnosti. Právě ta mohla být příčinou opakujících se, často i několikaměsíčních léčebných pobytů Marie Anny v Karlových Varech. Zajížděla ostatně též do (z Frýdlantu) nedalekých slezských Teplic (Warmbrunn).

Poslední dvě dekády Gallasova života zkalily rovněž válečné události. První francouzská okupace probíhající od února do října 1742 se podepsala převážně na hraběcí kase. Filip Josef, zdržující se tehdy převážně v Klecanech, se u Francouzů tehdy vykoupil nemalou sumou 20 tisíc zlatých.⁷⁸⁸ Krátce na to, 7. března 1743, došlo ve Vídni k první protizednářské razii, během které měl být údajně zasvěcen též hrabě Gallas.⁷⁸⁹ Sebepokrokovější založení ho nicméně neuchránilo před ničujícími důsledky pruské invaze roku 1744, kdy byl zcela vyplundrován jak pražský palác, tak gallasovské severočeské zámky; celková škoda byla vyčíslena na 200 tisíc.⁷⁹⁰ Ne úplně šťastným se potom ukázalo též riskantně dlouhé oddalování Gallasova tehdejšího odjezdu z Prahy, k němuž došlo doslova na poslední chvíli v srpnu 1744.⁷⁹¹ Jeho jednání bylo nicméně nakonec shledáno nezávadným a - jak již bylo uvedeno - v roce 1754 jej Marie Terezie dokonce poctila návštěvou v Klecanech. Na útěku před další pruským vpádem Filip Josef Gallas v Českých Budějovicích 3. května 1757 skonal. Univerzální dědičkou učinil svou ženu, která ho přežila o pouhé dva roky, jež téměř zcela vyplnila jednání zajišťující nástupnictví syna její sestry Markéty Aloisie [obr. 2], tehdy ještě nezletilého Kristiána Filipa Klama (1748 - 1805) - pocházejícího z korutanského rodu usazeného do 16. století v Horním Rakousku. V listopadu 1757 obdržel Kristiánův otec Jan Krištof český inkolát,⁷⁹² dva roky na to byl v souvislosti s impozantním gallasovským dědictvím i se svými sourozenci povýšen do hraběcího stavu a jménem svého syna se ujal jeho správy.⁷⁹³ Smrtí Marie Anny 6. dubna 1759 se dějiny Gallasů v Čechách uzavřely.

⁷⁸⁸ Eduard ŠEBESTA, *Dopisy J. Tadeáše Hubatia z Kutnova hraběti F. V. z Trautmansdorfu 1741 - 1744*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy III/1922, s. 66

⁷⁸⁹ Jiří BERÁNEK, *Tajemství lóží*, Praha 1994, s. 91

⁷⁹⁰ (RA 236)

⁷⁹¹ ŠEBESTA (pozn. 788), s. 95.

⁷⁹² HS Clam - Gallas, inv. č. 1873, karton 517.

⁷⁹³ HS Clam - Gallas, inv. č. 1875, karton 517.

Ve službách Gallasů

V rámci struktury a provozu šlechtického majetků připadla klíčová úloha vyššímu úřednictvu, jež bylo jednak výkonnou složkou vlastní správy, zároveň však též důležitým faktorem rozmanitých sociálních interakcí, a to jak na jednotlivých společenských a teritoriálně-geografických rovinách, tak i mezi nimi. Principiálně se jednalo o tři skupiny úřednictva: První zajišťovala správu a provoz panství a jednotlivých sídel, druhá pečovala o vlastní šlechticovu domácnost, třetí pak dohlížela nad zohledňováním a prosazováním jeho zájmů v prostředí městských a zemských správních center (agenti). Zatímco poslední byli do značné míry autonomním faktorem - jednalo se o najímané profesionály, placené za konkrétní činnost po přesně vymezenou dobu - byly první dvě skupiny úzce provázány a do značné míry se vzájemně prostupovaly, a to už jen z toho důvodu, že se značná část správních úředníků a členů šlechticova "hofštátu" rekrutovala z vrstev jeho vzdělanějších poddaných. Již ve druhé čtvrtině 18. století se v případě gallasovské majetkové správy setkáme s karierními postupy spolehlivých úředníků, jež se stanou v následujících stoletích standardními. Melchior Lorenz, který dal vztyčit kamenný kříž na Ještědu,⁷⁹⁴ začínal svou úřednickou dráhu jako správce v Klecanech (1732 - 1733). Po té se stal purkrabím méně významného Lemberka (1733 - 1737), odkud povýšil na libereckého hejtmana (1737 - 1743). Svou kariéru završil prestižním úřadem frýdlantského hejtmana, v němž působil přinejmenším do roku 1754.

Nelze ovšem generalizovat; je evidentním, že pouze v nemnoha případech se na nejvyšší příčky propracovali daní jedinci skutečně "zdola". Většinou šlo o úředníky - profesionály, jež měli za sebou jistou praxi, vlivné doporučení jiného aristokrata, anebo pocházeli z již etablovaných "úřednických rodin". Tento trend (profesionalizace) navíc v průběhu 18. století neustále posiloval. Nanejvýš signifikantě se v případě gallasovských českých počátků generovali první vlivní úředníci z vojenského prostředí kolem Matyáše Gallase.

Správu daného panství řídil hejtman, jenž měl pod sebou další hospodářské úředníky (kontribuční, obilní, lesní) sídlící a působící ve správním centru panství, kde se rovněž nalézalo panské sídlo tvořící ovšem (podřízenou) autonomní jednotku opečovávanou purkrabím či správcem. V případě rozsáhlejšího majetku býval ustaven i takzvaný vrchní hejtman, regent nebo inspektor, dohlízející nad veškerou pozemkovou držbou a její správou,

⁷⁹⁴ ROHN (pozn. 3), s. 352.

včetně kontroly jednotlivých hejtmanů a správců.⁷⁹⁵ Ti mu *vice versa* - stejně jako hraběti resp. hraběcímu sekretáři - zasílali týdenní zprávy o svém hospodaření. Význam a kompetence všech těchto úředníků narůstaly úměrně postupující tzv. šlechtické urbanizaci, k níž docházelo především v průběhu 17. století.⁷⁹⁶ Barokní aristokraté tehdy počínají trávit převážnou část roku v palácích rezidenčních měst a na svá venkovská sídla dlouhodobě zajíždějí zejména přes (různě dlouhé) letní období. Provoz vlastní domácnosti barokního šlechtice přesouvající se podle potřeby spolu s ním, koordinoval jeho hofmistr. Ze společenského významu a bohatství byl odvozen více či méně početný další osobní a palácový personál. Vedle hofmistra byli jeho důležitými příslušníky sekretář a pokladník. Všichni tři bývali v úzkém vzájemném kontaktu a udržovali bezprostřední styky též se správci a kanceláři jednotlivých panství. Nejvlivnější tandem tedy tvořily hlavní výkonné údy obou okruhů: vrchní hejtman a hofmistr. Specifickou úlohu pak dále sehrávali preceptoři, vychovatelé nebo též hofmistři (prvních domácností) šlechtických synů a dědiců. Často se totiž mezi nimi a jejich svěřenci vyvinul hlubší vzájemný vztah, což se promítlo i do následujících let, kdy se jejich cesty zpravidla rozdělily. Většina gallasovských hejtmanů a preceptorů byla dříve či později nobilitována.

Prvním gallasovským hejtmanem se stal **Štěpán Rathmüller** - původně nadplukovník aldringenovského regimentu.⁷⁹⁷ Rathmüllerova vojenská kariéra se proměnila v úřednickou jmenováním správcem severočeské majetkové akvizice Jana Aldringena, panství Teplice. Po smrti svého přítele, kolegy a švagra v bitvě u Landshutu (1634), získal Matyáš Gallas Rathmüllera do svých vlastních služeb. Od 3. června 1635 byl až do konce života vrchním hejtmanem (vulgo regentem) gallasovských českých majetků,⁷⁹⁸ po smrti Matyáše Gallase se stal spolu s Michnou z Vacínova poručíkem jeho synů (viz výše). V roce 1639 byl gallasovský hejtman povýšen do rytířského stavu s přídomkem "z Rathmühlu", roku 1650 obdržel český inkolát.⁷⁹⁹ Záhy po Rathmüllerově smrti (koncem června 1651)⁸⁰⁰ vypukl spor mezi jeho vdovou Kateřinou Benignou roz. z Kluk, provdanou podruhé Dobřenskou a potřetí Hochhausen, o dlužné pohledávky, jejichž výše se z původních 3.172 zl. 26 kr (roku 1652) vyšplhalo na 15.222 zl. 40 kr.(roku 1669).⁸⁰¹

⁷⁹⁵ KUBEŠ (pozn. 113), s. 157 - 159.

⁷⁹⁶ Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí*, in: Opera Historica, 7, 1999, s. 139 – 161

⁷⁹⁷ REBITSCH (pozn. 7), s. 395.

⁷⁹⁸ HS Clam – Gallas, inv. č. 108, karton 58.

⁷⁹⁹ Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti, II.*, Praha 2010 s. 137.

⁸⁰⁰ KELLER - CATALANO (pozn. 62), III., s. 610.

⁸⁰¹ NA, SM, sign. G – 2 – 10, karton 779; NA, NM G – 19 – 1, karton 204; HS Clam – Gallas, inv. č. 447, karton 106.

Rovněž Christoph Strauch (von Blumenthal), který je v Gallasovských službách podchycen nejpozději od roku 1642 a jenž se stal roku 1657 frýdlantským hejtmanem,⁸⁰² byl původně jedním z válečných sekretářů a zároveň důvěrníkem generála Matyáš Gallase.⁸⁰³

V druhé polovině 17. století se pohyboval roční plat frýdlantských hejtmanů mezi 350 - 500 zl.⁸⁰⁴ V roce 1740 pak činil 332 zl., zatímco zdejší purkrabí pobíral 197 zl. a zahradník 25 zl.⁸⁰⁵

Hraběte z Gallasu Regent, aneb Inspector

Karel Kristián Platz z Ehrenthalu (1663 - 1722) působil ve službách Gallasů celkem 45 roků, z toho déle než 20 let zastával vysokou funkci vrchního inspektora (vrchního hejtmana) spravujícího všechny hraběcí majetky. Platz bývá zřejmě právem interpretován hlavně jako bezskrupulozní vykořisťovatel poddaných.⁸⁰⁶ Život a osudy tohoto ambiciózního úředníka jsou nicméně skvělou ukázkou kariérního vzestupu, a to v širších kulturně-spoločenských souvislostech barokní doby. Kristián Karel Platz se narodil 28. února 1663 v rodině libereckého pláteníka. Svou úřednickou dráhu započal v roce 1677 jako pomocný písař liberecké kanceláře, roku 1686 se stal důchodním písařem ve Frýdlantu. Po propuštění z poddanství byl v roce 1690 jmenován hejtmanem frýdlantského a 1693 též libereckého panství. Roku 1699 se konečně stal vrchním gallasovským hejtmanem, který zastupoval v Čechách dlouhodobě nepřítomného hraběte Jana Václava Gallase.⁸⁰⁷ Jedním z hlavních Platzových úkolů bylo soustavné opatřování nemalých finančních prostředků, nezbytných pro pánovu nákladnou diplomatickou kariéru. V listopadu 1704, před svým odjezdem do Anglie, vybavil hrabě Gallas Platze veškerými pravomocemi. Vrchní hejtman měl nemalé zásluhy na tom, že se i v nelehkém období dařilo soustavně zvětšovat majetkovou základnu (mj. 1704 koupě panství Grabštejn). Nečekaným úmrtím Jana Václava v Neapoli (1719) se finanční situace Gallasů značně zkomplikovala a na schopném správci se staly závislými jak vdova Marie Ernestina tak i její tchýně Johana Emerencie.

⁸⁰² ROHN (pozn. 3), s. 280.

⁸⁰³ REBITSCH (pozn. 7), s. 247.

⁸⁰⁴ HS Clam – Gallas, inv. č. 457, karton 116.

⁸⁰⁵ HS Clam – Gallas, inv. č. 34, karton 29.

⁸⁰⁶ Rudolf ANDĚL, *Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690 – 1722)*, in: Marie VOJTÍŠKOVÁ (ed.), *Sborník příspěvků k době poddanského povstání r. 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 123 – 139.

⁸⁰⁷ Jmenování 21. červen 1699, HS Clam – Gallas, inv. č. 1908, karton 525.

Hraběcí vděčnost nebyla pouze symbolickou; díky Gallasově přímlově byl Platz v lednu 1702 povýšen do šlechtického stavu.⁸⁰⁸ Císařské potvrzení dědičného rytířství (1706) zdůrazňovalo zásluhy Platzova děda, který udatně bojoval roku 1620 v bitvě na Bílé Hoře.⁸⁰⁹ Vrcholem Platzovy životní dráhy byl rok 1716, kdy byl jmenován císařským a královským radou a také se podruhé oženil. Tento druhý sňatek posílil kromě Platzovy hmotné situace i jeho společenskou pozici, a to jak v pražském tak v gallasovském prostředí. Anna Terezie totiž byla váženou vdovou po vladykovi a staroměstském radním Dominiku Marcellovi a zároveň blízkou příbuznou Gallasova italského sekretáře Jana Kašpara Krebekela.⁸¹⁰ Úměrně společenskému vzestupu se tak vyvíjel i Platzův osobní život a vystupování. Z kdysi poddaného se stal urozený muž, zastávající vysokou funkci ve službách předního aristokrata, činného v císařských službách doslova po celé Evropě. Sociálně i kulturně Platz v menším měřítku kopíroval vzorce barokní šlechty. Usilovně shromažďoval kapitál, který mu umožnil postupně získat vlastní nemovitosti a architektonicky tak zhmotnit svůj vzestup, a to jak v Liberci a na gallasovském venkově, tak v Praze.

Časté služební pobyty v zemské metropoli souvisely se získáním novoměstského měšťanství v březnu 1701 i s oběma jeho výhodnými sňatky.⁸¹¹ V květnu 1711 koupil Platz od Karla Josefa Hubatia za 3.300 zl. šosovní dům (později č.p. 895) v Křížalovické (dnešní Panské) ulici na Novém Městě Pražském, který měl v přízemí mj. stáj pro čtyři koně a kočárovnu, šest místností v patře a tři prostory v podkroví.⁸¹²

Hejtman ovšem už delší dobu toužil po vlastním statku na venkově, jenž by ho mj. "zabezpečil na stáří". Jan Václav Gallas mu tedy nabídl a v srpnu 1712 prodal za 30.000 zl. vsi Horní a Dolní Vítkov ležící na samém okraji libereckého panství, při zemské hranici.⁸¹³ Platz se rozhodl vystavět ve Vítkově vlastní obydlí, s jehož plánováním započal nedlouho po svém druhém sňatku na jaře roku 1716. Budování vítkovského sídla dokládá několik kolorovaných kreseb a stavebních rozpočtů zachovaných v clam-gallasovském archivu.⁸¹⁴

⁸⁰⁸ August von DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer*, Prag 1900, s. 183.

⁸⁰⁹ HS Clam – Gallas, inv. č. 1509, karton 525.

⁸¹⁰ Po smrti své první ženy Ludmily se Platz 31. května 1716 v pražském týnském chrámu oženil podruhé, a to s Annou Terezií rozenou Krebekelovou z Thunwaldu. (AMP, sbírka matrik, sign. PMT O3).

⁸¹¹ AMP, městské knihy, Nové Město Pražské, knihy měšťanských práv, sign. 561, fol. 126v – 127r. Co by novoměstský měšťan mohl rovněž Platz v roce 1704 resp. 1705 pro hraběte "koupit" protějšší bývalý Agrikolovský dům U Zlaté ovce, který záhy "prodává" libereckému výberčímu cla Johannu Karlu Herbigovi. (koncept smlouvy: AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, první karton, koncept ze 27/11 1704. Ovšem dle výtahu z 2/6 1789 byl dům N. Sub. 555 na Platze převeden až 17/7 1705; orig. smlouvy z roku 1705: HS Clam – Gallas, inv. č. 1509, karton 525.

⁸¹² Za stejnou cenu dům Platzova vdova v roce 1723 prodala hraběnce Marii Konstancii Bubnové. (AMP, Nové Město Pražské, knihy trhové, sign. 3772, fol. 19v – 20v).

⁸¹³ Koncept smlouvy je datován 13. srpna 1712. Gallasům zůstalo vyhrazeno předkupní právo v případě budoucího prodeje Vítkova. (HS Clam-Gallas, inv. č. 1362, karton 307, složka 18c).

⁸¹⁴ SOA Děčín, HS Clam - Gallas, inv. č. 3154, karton 740.

Nesignované kresby ozřejmují celý průběh plánování Platzovy rezidence - v široké škále od rozlehlého zámeckého objektu, přes zjednodušená a úspornější řešení až po finální poměrně prostou budovu. Přiložené účty se pak vztahují přímo k realizovanému projektu, který nám také pomáhají datovat. Podstatné a nanejvýš zajímavé informace lze získat rozbořením stylu kreseb a rukopisu připojených popisek. Z něho vyplývá, že autorem prvních čtyřech půdorysných návrhů zachycujících prostorné panské sídlo byl gallasovský hofmistr Dienebier (1677 – 1748). Skutečnost, že vrchní inspektor Platz záměr výstavby vlastního sídla ve Vítkově od počátku konzultoval právě s Dienebierem potvrzuje dvojí: Předně Dienebiera pokládal za znalého a zkušeného ve věcech architektury a projektování. Dále, že mezi vyššími gallasovskými úředníky - a zejména mezi Platzem a Dienebierem - panovaly velmi přátelské vztahy a naprostá důvěra. To dokumentuje mj. dochovaná vzájemná korespondence i časté (spolu)kmtrovství dětí, narozených v okruhu gallasovských úředníků či umělců v jejich službách.⁸¹⁵ Ostatně, danou lokalitu mohl Dienebier velmi dobře znát z autopsie, neboť jeho bratr Jan František byl ve Vítkově v letech 1704 - 1707 farářem.⁸¹⁶

Genezi plánování vítkovského sídla je třeba zahájit půdorysem [obr. 54], který byl dle všeho východiskem dalšího Dienebierova postupu.⁸¹⁷ Zachycuje přízemí zámeckého objektu tvořeného středovým kubusem a čtveřicí připojených nárožních hranolů, takže celkový dispoziční vzorec se blíží písmenu H. Kresbu doplňuje měřítková škála v loktech a komentář sdělující, že se jedná o náčrt domu na anglickém venkově, v němž hrabě Gallas během své anglické vyslanecké mise "svého času" pobýval.⁸¹⁸ Symetrické členění přízemí narušuje monumentální schodiště, situované po pravé straně středové předsíně. Tou lze rovněž projít přes navazující jídelnu do zahrady. Po obou stranách jídelny se nacházejí apartmány - každý sestávající z trojice místností (dva pokoje a kabinet). Za schodištěm se pak v pravém nároží nalézá samostatná místnost, vlevo od vstupní předsíně je umístěna kuchyně a místnost personálu. O podobě patra, jenž zřejmě obsahovalo reprezentační místnosti, se nic nedozvídáme.

V roce 2007 se mi lokalitu ("Wittig") nepodařilo přesně určit (Martin KRUMMHOLZ, *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007, s. 153). Za upozornění na dochovanou historickou fotografii Vítkova srdečně děkuji kolegovi Pavlu Suchánkovi.

⁸¹⁵ Dienebier i Platz figurují (někdy i společně) jako kmtři a svědci křtů dětí jak dalších gallasovských vyšších úředníků (pražský agent a pokladník Martin Baumann, správce pražského paláce Fridrich Salamon), tak i umělců (mj. Haffenecker), kteří pro Gallase pracovali (viz kupř: AMP, sbírka matrik, sign. MIK N7, 9. listopad 1722).

⁸¹⁶ ROHN (pozn. 3), s. 294.

⁸¹⁷ Kolorovaná perokresba, 296 x 312 mm, HS Clam-Gallas, inv. č. 3154, karton 740.

⁸¹⁸ Pod kresbu půdorysu Dienebier připsal: *Seiner Zeith haben Sr: Excell in Englandt auffn Landt in einem Haus gewohnt, wie diesser Abrÿs zeigt und solches auch noch verwichen: wie den gesönthen Abrÿs Sr. Excell gezeiget:/ nach gerühmet, auff Jede Eck kommet ein Thorn*, Přes usilovné pátrání v anglických knihovnách a archivech se půdorys nepodařilo identifikovat s žádnou konkrétní stavbou.

Dienebierem zakreslená stavba vychází z obecně rozšířené serliovské dispozice, s jejímž uplatněním se lze v 17. století setkat v celé řadě evropských zemí. Jednoznačná identifikace tohoto "objektu na anglickém venkově" se nezdařila. Z dokumentovaných staveb se mu nejvíce blíží Blyth Hall [obr. 55] v Nottinghamském hrabství, jež je ovšem od Londýna velmi vzdáleno. Tamní, roku 1972 demolované sídlo si v letech 1684-5 vystavěl Edward Mellish (1633 - 1703). Za jeho tvůrce bývá pokládán pozoruhodný (a polozapomeutý) architekt William Tallman (1650 - 1719).⁸¹⁹

Následující půdorys, označený jako "jiné členění" znázorňuje stejný objekt, jehož dispozice se od předchozí liší přísnou symetrií.⁸²⁰ Vstupní prostora má zde proporce rozlehlého sálu, hlavní schodiště je - komunikačně nepříliš šťastně - odsunuto do pravé nárožní věžice, kde stoupá po obvodu, kolem středové šachty. Zbylé prostory zůstávají rozvrženy beze změny. První z obou kreseb (tedy nejmenované anglické venkovské sídlo) se stala odrazovým můstkem Dienebierovy vlastní invence. Rozměrově největší z kreseb [obr. 56] je díky množství detailních komentářů také nejinformativnější.⁸²¹ Znázorňuje půdorys přízemí symetrického komplexu tvořeného hlavní budovou a třemi nižšími křídly, v jejichž osách lze vstoupit do čtvercového nádvoří. Po stranách hlavního klenutého vjezdu - uprostřed vstupního křídla - jsou umístěny místnost vrátného či zahradníka, prostora personálu a dvojice stájí pro šest koní. V bočních křídlech jsou pak situovány kočárovny a čtyři prostory určené k pěstování zeleniny nebo chovu ptactva a drůbeže. Hlavní budova s jednoosými křídly vysunutými do nádvoří je dvoutraktová, o devíti okenních osách. Zahradní průčelí člení rizality (středový a boční) v intervalu 1 - 2 - 3 - 2 - 1. Dispozice je zjevně odvozena ze zmiňovaného "anglického venkovského sídla". Z nádvoří se trojstupňovým schodištěm s konkávně rozevřenou balustrádou vstupuje do předsíně, na kterou po pravé straně navazuje monumentální schodiště. Za ním je umístěna místnost pro písaře a klenutá komora. Vlevo od vstupu se nacházejí místnost personálu a kuchyně s komorou. Dispozice zahradního traktu je - narozdíl od nádvořího - zcela souměrná; dle popisek měla sloužit reprezentačním účelům pána domu. Osou středové jídelny, která měla být vymalována a vybavena dvěma fontánami (blížila by se tak svým charakterem sale terreně), bylo možné po

⁸¹⁹ Nicolaus PEUSNER, *The Buildings of England. Nottinghamshire*, London 1979 (reed.), s. 79; Giles WORSLEY, *William Talman: Some stylistic Suggestions*, in: *The Georgian Group Journal* 2/1992, s. 6 - 18; Francis HARRIS, *William Talman's First Country House*, in: *Architectural History*, 40, 1997, s. 110 - 114; M. D. WHINNEY, *William Talman*, in: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 18, 1955, s. 123 - 139; John HARRIS, *William Talman. Maverick Architect*, London 1982; Howard COLVIN, *A Bibliographical Dictionary of British Architects*, New Heaven - London 1995, s. 948 - 953; Andor GOMME - Alison MAGUIRE, *Design and Plan in the Country House. From Castle Donjons to Palladian Boxes*, London 2008; James LEES-MILNE, *English Country Houses. Baroque 1685 - 1715*, London 1970.

⁸²⁰ HS Clam-Gallas, karton 740, inv. č. 3154, kolorovaná perokresba, 250 x 307 mm.

⁸²¹ Tamže, kolorovaná perokresba, 712 x 463 mm.

nízkém schodišti vyjít do zahrady. Po každé straně jídelny se nacházely obrazy vyzdobená místnost, kabinet a přilehlý záchod. Bohužel nemáme představu o zamýšlené podobě patra, jež muselo obsahovat kromě reprezentativních také obytné prostory. K hlavní budově přiléhala symetricky rozvržená zahrada s květinovými parterly a kruhovým bazénem. Po levé straně panského obydlí byl plánován poplužní dvůr, vpravo pak ovocná zahrada.

Další půdorysný plán je variantou předcházejícího.⁸²² Obsahuje měřítko v loktech, ze kterého lze odvodit proporce jednotlivých částí. Celková dispozice i rozloha objektu jsou zachovány, pouze bylo vypuštěno vstupní křídlo. Objekt je tak nyní trojkřídlý, uzavřený vstupní zdí se středovou bránou. Boční křídla obsahují osově průjezdy, jednu stáj pro šest koní, kočárovnu, prostory pro drůbež a dřevník. Rozvržení hlavní budovy zůstává beze změny s tím, že kromě ústředního vstupu (nyní bez schodiště) vedou do budovy z nádvoří ještě dvoje dveře - ústící do kuchyně a prostory pod hlavním schodištěm.

K této půdorysné variantě se dochoval nárys průčelí hlavní budovy [obr. 57a] zachycující ji v řezu bočními křídly.⁸²³ Z kresby je mj. zřejmé hmotové uspořádání a podoba střech objektu. Stavba je jednopatrová, s trojosým středovým a jednoosými bočními rizality, převýšenými o polopatro. Kromě vertikální bosáže rizalitů člení fasádu kordonové římsy, okna pak rámuje jednoduché lisénové rámce bez dekorativních prvků. Osový rizalit završuje trojúhelný tympanon se skulpturální výzdobou (heraldický reliéf, ve vrcholech vázy a sféra), krajní rizality mají mansardovou střešní konstrukci s vikýřovými okénky do všech tří směrů. Sedlová střecha hlavního traktu obsahuje též dvě větší vikýřová okna se segmentovými nástavci a čučky. Nad hlavním vstupem se segmentovou supraportou vynáší dvojice volutových konzol balustrový balkon prvního patra. Přes značnou schématickosti je očividným inspiračním zdrojem tohoto návrhu, kterým byl v téže době (1713 - 1719) budovaný pražský Gallasův palác [obr. 57b]. V tympanonu zakreslená hraběcí koruna a poznámka na zadní straně sdělující, že Jeho Excellence návrh viděla a prohlásila, že boční rizality nemají být vyšší než střední relativizuje výlučný podíl Platze co by zadavatele.⁸²⁴

Dienebierův projekt zřejmě překračoval finanční možnosti i potřeby stavebníka. Následující návrhy, jejichž atribuce již není snadná, znázorňují stavbu podstatně skromnějšího rozsahu. Žádná z dochovaných půdorysných variant však neodpovídá podobě realizovaného objektu, jak ho známe ze starých fotografií [obr. 58]. Platzem vybudovaný panský dům ve Vítkově byl samostatně stojící jednopatrovou budovou o sedmi okenních osách, s mansardovou střechou a jemně naznačeným trojosým středovým rizalitem.

⁸²² Tamže, kolorovaná perokresba, 346 x 327 mm.

⁸²³ Tamže, kolorovaná perokresba, 172 x 335 mm.

⁸²⁴ Na zadní straně je Dienebierovou rukou připsáno: *diessen Abris haben Sr' Excell gesöhen, und gemöldet dass die Thorn A: B: nicht höher als der Giebel C: sein solten;*

Obdélná stavba měla půdorysné rozměry 40 x 14 loktů. V přízemí se kromě předsíně nacházely kuchyně s komorou a dvě klenuté prostory. V patře se pak kromě hlavní místnosti (sálu), nalézaly pokoj pána s komorou, pokoj paní s komorou a zřejmě pokoj pro hosty. Spodní místnosti měly být všechny klenuté, horní měly mít štukované stropy. Pro stavbu se dochovaly některé účty datované k roku 1716, z nichž mj. vyplývá, že se na ní podíleli pražský kameník Dominik Antonín Rappa pracující pro Gallase v Praze, Liberci i na dalších místech, a dále frýdlantský truhlář Johann Christoph Herman. Rappou signovaný (nedatovaný) výčet zahrnuje do celkové částky 71 zl. 9 kr. kamenná ostění 7 dveří, 15 oken, 2 dvířek do kamen, 2 malých oken a jeden krb. Nesignovaný soupis dalšího potřebného materiálu z 24. června 1716 pak zmiňuje 28 tisíc cihel, 100 sáhů kamene, 180 sudů vápna, dřevo, šindele, hřebíky, sádru aj. Veškerý materiál je v konkrétním množství rozepsán na jednotlivé vesnice gallasovských panství, z nichž měl být (a zjevně také byl) do Vítkova dodán.⁸²⁵ Intenzivní práce probíhaly zejména v letech 1716 - 1719. Vypláceni byli zedníci Hansen, Hanns Hübner z Ruprechtic, hrádecký kameník Hans Christoph Rühmer, grabštejnský tesař Kaspar Breüer. V únoru 1720 je účtováno za dvacet okenních tabulí novostavby celkem 57 zlatých 23 krejcarů.

Nově postaveného zámečku si Platz příliš neužil, neboť již v létě 1720 Vítkov prodal zpět Gallasům.⁸²⁶ Impulzem k tomuto kroku byla zřejmě vyhlídka na koupi lukrativnějšího majetku, který byl nota bene situován mimo gallasovskou doménu. V roce 1721 totiž Platz - přes svůj tehdy již setrvale špatný zdravotní stav - koupil za 127.000 zl. od hraběte Bubny statek Skřivany - Myštěves v hradeckém kraji. Přestože vrchní hejtman vlastnil Vítkov pouhých osm let a čerstvě dokončenou stavbu sotva mohl obývat, byl ještě roku 1735 zdejší panský dům označován jako "platzovská budova".⁸²⁷

Schopný, bohatý a obávaný gallasovský správce zemřel 5. srpna 1722 na frýdlantském zámku a 20. srpna byl pohřben (dle vlastního testamentu *ohne einge Pracht*) v nově vybudované hrobce libereckého kostela sv. Kříže.⁸²⁸ Platzova loajalita vůči Gallasům, kterou dokládají jeho velkorysé odkazy hraběcí rodině (stříbro, statek Skřivany, prominutí

⁸²⁵ HS Clam-Gallas, inv. č. 3154, karton 740.

⁸²⁶ 25. června 1720 koupila Horní a Dolní Vítkov od Platze Johana Emerence Gallasová co by poručnice nezletilého Františka Karla Gallase, za cenu za 30.000 zlatých. (NA, DZV 496, fol. D16 – D18). Ještě roku 1735 byl dům označován jako "Platzovo obydlí". Dle popisu z 27. února 1744 pak byl ve značně dezolátním stavu. Dvojpodlažní stavba o půdorysu 40 x 20 loktů měla celkem 16 oken a v obou patrech po velké místnosti s přílehlou komorou. V té době se v domě nalézaly pouze oválný stůl, 6 židlí s opěkami a jeden stůl se šuplíky. Pokud by se měl objekt stát obyvatelným, bylo ho třeba opravit a dovybavit pěti stoly, 18 židlemi, 6 postelemi, věšáky, stolem a zařízením kuchyně. Celkové výdaje byly odhadovány na 215 zl. 57 kr. (HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny).

⁸²⁷ HS Clam-Gallas, nezpracovaný materiál, knihy hospodářských zpráv.

⁸²⁸ Vlastní hrobku budoval Platz souběžně s vítkovským domem. Pracoval na ní zedník Georg Gösler. Platzův testament též: NA, DZV 357, fol. N6 - N15 ; HS Clam – Gallas, inv. č. 2383, karton 655.

finančních pohledávek ve výši 42.566 zl.), zřejmě souvisela s ne úplně čistým svědomím tohoto vrchnostenského úředníka. Záhy po jeho skonu byly konstatovány četné účetní nejasnosti a ze všech koutů gallasovských panství se hrnuly stížnosti poddaných, jež správce dlouhá léta nelítostně odíral.⁸²⁹ Platzův majetek byl úředně zapečetěn a "k hraběcím rukám" předány veškeré klíče. Hejtmanově vdově, které kromě mobilii připadly i domy v Praze, Frýdlantu a Chrastavě, bylo nařizeno na frýdlantském zámku domácí vězení, z něhož byla propuštěna teprve po složení kauce.⁸³⁰ Soudní spory projednávající Platzovu kauzu se táhly přes deset let.⁸³¹ Poddaní nicméně ještě dlouho poté věřili, že hejtmanův hříchy obtížený duch straší v temných jizerských hvozdech.

Přestože Karel Kristián Platz z Ehrenthalu zosobňoval nám dobře známý "jiráskovský" typ panské zvůle, je třeba jeho osobnost vnímat také v dobových kulturně-sociálních souvislostech. Co by příslušník vyšší společenské vrstvy se četnými odkazy zasloužil o zvelebení řady míst gallasovského dominia. Přestože za svého života do kostela údajně příliš často nechodil,⁸³² formálně projevoval předpokládanou zbožnost. V roce 1691 daroval peníze na hlavní oltář rochlického kostela, částkou 150 zl. pak přispěl na výstavbu libereckého kostela sv. Kříže (1694 - 1696), do jehož interiéru též nechal zhotovit boční oltář morových patronů, zdobený bohatým florálním dekorem.⁸³³ Svými testamentárními fundacemi Platz pamatoval na liberecký kostel sv. Kříže (5.000 zl.), mariánskou statui v Liberci (300 zl.), kostelík svatého Jana Nepomuckého v Janově Dole (500 zl.), sochu téhož světce ve frýdlantském kostele (425 zl.), stavbu hejnického kostela (500 zl.), liberecký a frýdlantský špitál (po 300 zl.), liberecké duchovní a almužníky.⁸³⁴ Z odkazu jeho první ženy Ludmily měl být ve frýdlantském kostele zřízen nový oltář.⁸³⁵

Mariánská morová statue, oprávněně připisovaná dílně Matyáše Bernarda Brauna⁸³⁶ svými kvalitami výrazně převyšuje úroveň veškeré sochařské produkce gallasovského

⁸²⁹ Zpronevěřeny tehdy ale měly být i důchodní peníze z dietrichteinského Šluknova, který Platz dočasně rovněž spravoval. HS Clam-Gallas, inv. č. 448, karton 107.

⁸³⁰ Vdova původně zadržovaná, proto že chtěla ujet z Frýdlantu, byla mj. obviněna, že dala z kabinetu v Platzově kanceláři odnést úřední písemnosti. Mohla volně pohybovat po zámku a navštěvovat mše v zámecké kapli; pokládala nicméně tato opatření za urážku svého rytířského stavu. (tamže).

⁸³¹ Vdova pak pokračovala v soudních sporech jako paní Conway v Watterforth, i po své další svatbě. 14. ledna 1733 píše frýdlantský hejtman Červenka do Prahy ohledně "Platzovských spisů". Mj., že jak slyšel, je "Pan V: Watterfourth pěkný štoural" (*ein Grübler*)

⁸³² HS Clam-Gallas, inv. č. 448, karton 107.

⁸³³ ROHN (pozn. 3), s. 303.

⁸³⁴ Originál Platzovy závěti: HS Clam-Gallas, inv. č. 445, dále: karton 104; inv. č. 1905, karton 521; inv. č. 448, karton 107.

⁸³⁵ "Peníze a zlato v dřevěné truhle v mé kanceláři, zanechané mou první ženou a určené ke zřízení nového oltáře ve frýdlantském městském kostele." (tamže)

⁸³⁶ Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1986, s. 123.

teritoria.⁸³⁷ Původně stávala na Novoměstském náměstí před farním (později děkanským) kostelem sv. Antonína.⁸³⁸ Základní kámen byl položen 3. května 1719, rok na to (16. května 1720) došlo ke slavnostnímu svěcení. Teprve v roce 1877 byla - po vleklých kontroverzích - přemístěna na stávající místo. Jejím fundátorem byl hejtman Platz, dodávky kamene z lomu Křížanech byly nicméně rozepsány na jednotlivé obce celého libereckého panství.⁸³⁹ Vysoký sokl architektury souvisí s původním umístěním uprostřed nádrže městské kašny. Vrcholové Immaculatě níže asistují svatý Jan Nepomucký a tři morovní patroni (sv. Florián, sv. Roch a sv. Šebestián) rozestavení na diagonálně připojených kvadratických soklech, mezi nimiž se nachází vnitřní otvor pro věčné světlo.⁸⁴⁰

Přes nesporně stinné charakterové rysy nelze Platzovi upřít i jisté zásluhy. Faktem je, že jako mecenáš a donátor se na svěřených panstvích zvěčnil v míře nesrovnatelné s dalšími gallasovskými a clam-gallasovskými hejtmany. Ambivalentní osobnost Platze z Ehrenthalu tak lze z dnešního úhlu pohledu charakterizovat jako příznačně barokní. Jeho nástupcem se stal Eliáš Kessler von Ostritz zvaný Sprengseisen. Tento syn předního žitavského měšťana a obchodníka Christoha Kesslera konvertoval ke katolictví a přesídlil i se svým jménem do Čech.

Adeliche Familia: Tugend, Vernunft, Experiencz und Wissenschaft **Scherzerové z Kleinmühlu**

Sociální vzestup rodu **Scherzerů** je pozoruhodně provázán se všemi generacemi "českých" Gallasů [obr. 59]. Chebský měšťan Linhart Scherzer obdržel roku 1578 od Rudolfa II. erb a přídomek "z Rosenau".⁸⁴¹ Jeho pravnuk Julius (z. 1684) vystudoval filozofii na vídeňské univerzitě a následně působil po tři roky jako sekretář regimentu Crivelli, tehdy

⁸³⁷ Přestože frýdlanstkým rodákem byl Ondřej Filip Quitainer (1679 - 1729), nevznikla na rozsáhlém gallasovském území žádná významnější sochařská dílna. Prestižnější exteriérové i interiérové skulptury byly vesměs objednávány ve vyhlášených dílnách okolních panství: u zákupského Ondřeje Dubkeho (1671 - 1749), kosmonoských Jelínků, posléze mimoňského Antona Suskeho a mnichovohradištského Jana Hájka (1734 - 1796).

⁸³⁸ ROHN (pozn. 3), s. 326.; KÚHN (pozn. 10), s. 225 – 226.

⁸³⁹ HS Člam-Gallas, inv. č. 1293, karton 289, složka "Marienstatue, Reichenberg"

⁸⁴⁰ ROHN (pozn. 3), s. 326.

⁸⁴¹ Z rodu chebských Scherzerů pocházel též významný protestantský teolog Johann Adam Scherzer (1628 Cheb - 1683 Lipsko), Allgemeine deutsche Biographie, 31, Leipzig 1890, s. 137 – 138.

obléhajícího švýcarské Lindau.⁸⁴² Někdy roku 1653/1653 se stal správcem (či hejtmanem) v gallasovských Smiřicích, čímž rozšířil řadu raných gallasovských vrchnostenských úředníků rekrutujících se z vojenských elit sklonku třicetileté války. Lze předpokládat, že ho mohl doporučit někdo z Rathmüllerova okruhu.⁸⁴³ 8. srpna 1669 byl Julius Scherzer na přímělu hradeckého krajského hejtmana jmenován novým královským rychtářem ve Vysokém Mýtě, přičemž až do roku 1673 zůstával zároveň i smiřickým hejtmanem.⁸⁴⁴ Jeho letitý soused z nedalekého Nedělišť, Jan Petr Straka z Nedabylic (1645 - 1720), v dopisech Julia tituluje jako "dobrého přítele".⁸⁴⁵ Nejstarší Scherzerova dcera Armelína se provdala v Holohlavech (1673) za Pavla Předměřského, jejím druhým mužem se stal Tomáš Šibraker. Po příchodu do Mýta Julius koupil zdejší pův. Valentinský (Vendlinovský / Malý) dvůr a podruhé se oženil - s bohatou Isabelou Polyxenou Heynovou z Heynberka (z. 1684), se kterou měl pět synů a dceru. Julius Scherzer zemřel jako vysokomýtský rychtář 12. listopadu 1681, pouhých pár měsíců po té, co byl císařem za své zásluhy povýšen do dědičného vladyckého stavu.⁸⁴⁶ O tehdejší zámožnosti rodiny svědčí Isabelin testament rozdělující mj. mezi potomky scherzerovské cennosti, z nichž některé "dostala od hraběnky Gallašovy".⁸⁴⁷ Nejmladší z pěti synů, Filip Jakub (1669 - 1691) pravděpodobně studoval na právnické fakultě v Praze a zemřel ve věku 22 let v Mýtě.⁸⁴⁸ V rodném městě zůstal též jeho bratr a hospodář Heynovského dvora, Matyáš (1661 - 1720), jehož starší syn Karel Antonín (n. 1690) byl dalším z univerzitně vzdělaných Scherzerů⁸⁴⁹ a mladší Filip (1696 - 1762) se posléze stal

⁸⁴² Archiv Národního muzea, Genealogická sbírka H, karton 54, sl. Scherzer; DOERR (pozn. 808), s. 105.

⁸⁴³ HS Clam-Gallas, inv. č. 429, karton 97.

⁸⁴⁴ ANM, sbírka H, karton 11 (pův. S 502).

⁸⁴⁵ HS Clam-Gallas, inv. č. 429, karton 97.

⁸⁴⁶ Opis originální listiny, dato 22. únor 1681, Archiv Národního muzea, Genealogická sbírka H, karton 54, sl. Scherzer.

⁸⁴⁷ "Panu Filipovi, nejmladšímu synu, řetízek zlatey, pás stříbrney, prsten dojnásobní s diamantem a červeným kamínkem, lžic stříbrných šest s dlouhými stopkami; Mariandl dceři, armpanty zlaty a kamínky vysazovaný a k ním groš zlatý 10 dukátů platící, s auškem, šmelcem vykládaný, prsten zlatey, 6 diamantů v něm se nachází (a ten jest straceny), stříbrných lžic šest s dlouhými stopkami, plášť tyktový letní; Matyášovi koflík stříbrný, pozlacený, s puklema a s přikrývadlem, groš zlatey, na něm holubička, prsten s sedmi diamanty s černou ručičkou; péro zlatý s diamanty, šest lžic stříbrnejch dutey; Albrechtovi koflíky stříbrny pozlacený nízký dva, prsten zlatý s černým šmalcem a s diamantovou tabulkou; P. magistrovi Hendrichovi: Ačkoliv buď Bohu chvála, dobře jest zaopatřeny a toho nepotřebuje, nicméně pro památku odevzdávám jemu hodinky stříbrný pozlacený, a dva šály stříbrny pozlacený s lilium; Franzovi největší koflík stříbrný pozlacený s poklema a s víčkem, groš zlatey 5 dukátův platící s auškem, jest na něm kříž. Paní Kateřině Pavlíčkové, sestře mej, na památku odevzdávám a poručím prsten zlatey šmalcovey s pěti diamanty, a dcerám jejím nejstarší zelenou sukni mohegrovou, prostěradlo s sítkami, jednu peřinu spodní atd." Hermenegild JUREČEK, Vysoké Mýto, Vysoké Mýto 1884, y - z.

⁸⁴⁸ V matrice Právnické fakulty Univerzity Karlovy je roku 1690 zaznamenán "Scherzer de Kleinmühl Eques Filip Antonín" z Vysokého Mýta - ztotožnitelný jedině s tímto Juliovým synem.

⁸⁴⁹ Tamže: 19. květen 1711: D. Antonín Scherzer de Kleinmühl z Vysokého Mýta - chovanec Svatováclavského semináře; 12. července 1712 tentýž magistrem filozofie.

zdejší purkmistrem.⁸⁵⁰ Tři zbylí Juliovi synové pak Mýto opustili. Albrecht František (1659 - 1713) se rozhodl pro vojenskou dráhu, na níž slavil četné úspěchy. Pod velením Evžena Savojského válčil v Uhrách, vyznamenal se zejména v bojích o Bělehrad. Za zásluhy byl císařem 23. prosince 1702 povýšen do říšského panského stavu a v roce 1703 pak jmenován velitelem spodní pevnosti ve Freiburgu v Breisgau.⁸⁵¹ Jindřich (1657 - 1689) vystudoval teologii a v roce 1677 vstoupil do jezuitského řádu. Působil jako kazatel a profesor poetiky na kolejích v Brně, Jindřichově Hradci, Olomouci a v Klementinu.⁸⁵² Nejstarší František (1656 - 1708) pak navázal na svého otce: V 80. letech působil jako hofmistr synů Františka Ferdinanda Gallase;⁸⁵³ na tomto postu byl pak vystřídán právě již víckrát zmiňovaným Richterem. Zatímco byl "hrabě Gallas" svědkem na Scherzerově svatbě v roce 1687,⁸⁵⁴ sešli se nad kolébkou jeho prvního syna Františka Julia Ignáce o rok později hned čtyři příslušníci hraběcí rodiny: František Ferdinand, jeho neteř Dorota a synovec Filip s manželkou Charloutou.⁸⁵⁵ Vzájemné vazby přetrvaly ještě přinejmenším do roku 1691.⁸⁵⁶ Ne zcela jasný je pak výskyt Františka Scherzera v Podolí u Louňovic pod Blánkem v letech 1695 - 1696.⁸⁵⁷ Vztah k hraběcím patronům je zřejmý i z nápadně častého výskytu kombinace křestních jmen "Jan Václav" na přelomu 17. a 18. století. Úspěšnou byla kariéra nejstaršího Františkova syna Františka Ignáce (1688 - 1741), kmotřence Františka Ferdinanda Gallase, jenž se stal 4. května 1706 bakalářem a 14. července 1707 magistrem filozofie na pražské univerzitě.⁸⁵⁸ Svou magisterskou univerzitní tezi dedikoval Janu Václavu Gallasovi,⁸⁵⁹ stejně jako o osm let později (1715) v případě svého doktorátu z teologie.⁸⁶⁰ Tehdy už byl František Ignác Scherzer rok vysokomýtským děkanem a posléze též vyšehradským kanovníkem a arcivikářem chrudimského půlkraje.⁸⁶¹ Scherzerově tezi z roku

⁸⁵⁰ I jeho biografické údaje stvrzují "úřednický" charakter scherzerovského rodu: Ženil se 15. listopadu 1725 v Butovicích u Prahy (AMP, sbírka matrik, sign. BUT N101Z1, fol. 213v); Životopisná data vycházejí ze studia vysokomýtských matrik v SOA Zámorsk.

⁸⁵¹ *Avvisi Italiani*, 3. březen 1703.

⁸⁵² Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654 – 1773*, Praha 1986, s. 398.

⁸⁵³ Korespondence ho v této funkci dokládá alespoň v letech 1684 - 1687. (HS Clam – Gallas, inv. č. 1575, karta 453).

⁸⁵⁴ AMP, sbírka matrik, sign. JCH O4, fol. 108v, 25. prosinec 1687. Nevěstou byla Anna dcera po zemřelém novoměstském měšťanovi Pavlu Šlechtovi.

⁸⁵⁵ AMP, sbírka matrik, sign. JCH N7, fol. 250, 11. listopad 1688.

⁸⁵⁶ Tamže, 5. června 1691 byla komtrou Anny Ludmily Scherzerové opět Dorota Gallasová. Spolu s ní zde figuruje Ludmila z Lisova (sign. JCH N7, fol. 320). Vzhledem k tomu, že kmotrem dalšího dítěte se v následujícím roce (1692) stali rytíř Jan Markvart z Lisova a hrabě Oto Nostic, je třeba zřejmě tyto šlechtické rodiny pokládat za Scherzerovi další potenciální zaměstnavatele.

⁸⁵⁷ Zde se Františkovi narodili dcera Anna Terezie (12. květen 1695) a syn Karel Antonín (19. listopad 1696), jehož kmotrem byl strýc Albrecht Scherzer. SOA Praha, sbírka matrik, Louňovice, 2, N.

⁸⁵⁸ Současně s ním zde studoval a absolvoval jeho stejnojmenný vysokomýtský bratranec, chovanec Svatováclavského semináře František Václav Scherzer. Anna FECHTNEROVÁ, *Soupis grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR*, I., Praha 1984, s. 120, 124, 126.

⁸⁵⁹ Tamže, III. s. 416, Th. 306.

⁸⁶⁰ Královská kanonie premonstrátů. Strahovská knihovna, sig. B. F. V. 33/2.

⁸⁶¹ NA, APA I, B 23/4, kniha testamentů, 1739 – 1744, 15. květen 1741, fol. 133v – 135r.

1707 [obr. 91] náleží mimořádné místo v kontextu gallasovské ikonografie, neboť se - vzhledem k tomu, že se nedochovala žádná dobová podobizna - jedná o nejautentičtější ze tří dosud známých grafických portrétů Jana Václava Gallase.

Poslední významnou osobností z rodu Scherzerů se stal Františkův mladší bratr Josef Leopold (1692 - 1748), jenž svá dlouholetá studia na pražské univerzitě završil doktorátem obojího práva 1. září 1722. Dva roky předtím se oženil s Apollonií Handlovou⁸⁶² a 24. září 1723 pak spolu se svým prvním synem Janem obdržel novoměstské měšťanství.⁸⁶³ Souběžně s úspěchy v osobním životě započala Scherzerova hvězdná kariéra. Již v květnu 1720 byl jmenován zemským advokátem a záhy se vypracoval mezi nejvyhledávanější české právníky.⁸⁶⁴ V celé řadě náročných kauz zastupoval mj. přední šlechtické rody. Nejpozději od roku 1722 náležel mezi jeho stálé klienty rovněž Filip Josef Gallas, od něhož dostával Scherzer původně 150, posléze 200 zl. ročně.⁸⁶⁵

Záhy nashromáždil značný majetek. V Praze vlastnil - po epizodické držbě pustého městiště v Široké ulici (1722) - bývalý Kokořovský dům na Dobyčím trhu (1725 - 1732),⁸⁶⁶ menší Procházkovský dům v Lipové ulici (1736 - 1762, dnes č.p. 765)⁸⁶⁷ a především výstavný dům "s věží" na nároží Koňského trhu a Vodičkovy ulice (č. p. 792).⁸⁶⁸ Toto nové reprezentativní obydlí zemského advokáta a přisedícího arcibiskupské konsistoře, jenž zastupoval významné české šlechtice mj. v záležitostech vyplenění jejich paláců během opakovaných invazí v letech 1741 - 1744, bylo zcela vyrabováno pruským vojskem koncem roku 1744.⁸⁶⁹ Za své četné zásluhy byl Josef Scherzer 6. dubna povýšen Marií Terezií do dědičného rytířského stavu.⁸⁷⁰

V souladu s dobovými zvyklostmi si stále movitější úspěšný právník pořizoval též venkovské statky. Od roku 1727 vlastnil statek Lochkov s pivovarem. V roce 1739 koupil od Černínů Luštěnice na Boleslavsku a konečně 1747 přikoupil nedalekou Domousnici s Veselicí. Luštěnice se staly oblíbeným sídlem nové vrchnosti, za níž byl výrazně adaptován

⁸⁶² AMP, sbírka matrik, sign. ŠT O2, fol. 313v, 21. srpna 1720, Apolonie byla pozůstalou dcerou po Martinu Handlovi, měšťanu a nákladníkovi z Jihlavy.

⁸⁶³ AMP, městské knihy, Nové Město, měšťanská práva, 562, fol. 85.

⁸⁶⁴ NA, SČM, sign. 1720 / V / e, karton 6025, dato Laxenburg, 6. květen 1720.

⁸⁶⁵ HS Clam-Gallas, inv. č. 149, karton 108.

⁸⁶⁶ AMP, městské knihy, Nové Město, knihy trhové, 3772, 272r - 273r; 3775, 219v - 221v.

⁸⁶⁷ Tamže, 3777, 32r - 33v.

⁸⁶⁸ Tento kdysi Schönfeldovský dům (též "U Zlatických" / "U Zlatičky") koupil Josef Scherzer 14. ledna 1737 od rytíře Františka Ferdinanda Steina, jenž si vymínil právo doživotního obývání. Tehdy čerstvě přestavěná trojpodlažní stavba obsahovala v přízemí pivní šenk, další místnost, 7 kvelbů, kuchyni, klenutý vjezd, dvě stáje pro 8 a 4 koní, pět sklepů a prostorný dvůr se studnou. V prvním patře se do ulice nacházelo pět místností, do dvora čtyři obslužné prostory s kuchyní, ve druhém pak čtyři další místnosti a do dvora byt o celkem pěti prostorách. Ve věži se nalézaly čtyři menší komory (NA, TK 142, vizitace 1725, Štěpánská čtvrť, Lit. M, Num. 17).

Dům zůstal v majetku Scherzerových potomků až do roku 1801, kdy byl za 16 tisíc zl. prodán (AMP, městské knihy, Nové Město, knihy trhové, 3777, 66r - 68r; 3815, 231r - 232r).

⁸⁶⁹ ŠEBESTA (pozn. 788), s. 100.

⁸⁷⁰ DOERR (pozn. 808), s. 233.

zdejší zámek, jehož nápadná podobnost [obr. 57c] s průčelím pražského Gallasova paláce není pouhou "náhodou". Josef Scherzer s manželkou pak obnovili luštěnickou farnost a vystavěli zde nový kostel sv. Martina.⁸⁷¹ Charakteristický zvoncovitý útvar jeho věže se hlásí k analogickým formám haffeneckerovsko-schedelovské produkce, jak se s nimi lze setkat i na gallasovských severočeských panstvích [obr. 81]. 21. dubna 1750 pak žádala vdova Apolena Scherzerová pražskou konsistoř o schválení nového kostelního zařízení.⁸⁷² Scherzerův syn František Eliáš Luštěnice 10. června 1774 prodal za 100 423 zl. Kristiánu Filipu Clam-Gallasovi, který je připojil k sousedním Brodcům a Horkám.⁸⁷³ Josef Scherzer, jemuž počalo ubývat sil, v březnu 1747 rezignoval na náročnou funkci zemského advokáta⁸⁷⁴ a záhy pořídil testament, kterým přiřkl své ženě k užívání pražský dům a zavázal ji k „bohobojné a *standes mässigen*“ výchově jejich celkem deseti dětí.⁸⁷⁵ Pokud by se rozhodla znovu provdat, měl se o mladší sourozence postarat některý z nejstarších synů, případně jako poručník rytíř Šebestián Losy z Losinthalu. Manželce a pěti dcerám odkázal dvakrát šest tisíc zl. Majetek si měla pětice synů rozdělat následovně: Nejstarší Jan, "na něhož byly dosud vyloženy největší výdaje", měl obdržet statek Lochkov a nedávno přikoupený hostinec u Smíchova. Druhorozený Eliáš získal Luštěnice s veškerým vybavením a příslušenstvím, Josef pak Domousnici. Nejmladší František a Karel si mají rovným dílem rozdělit zbytek nemovitostí i mobilii, tj. pražské domy, upsané i neupsané obligace, zlato, stříbro a hotovost. Scherzer si přál být pohřben na hřbitově u sv. Štěpána. "Svému" luštěnickému kostelu upsal věčnou fundaci v celkové výši 2000 zl., za niž mají být slouženy zádušní mše za něho, jeho matku, manželku a zemřelého syna Karla (1724 - 1745). Dědic Luštěnic měl novou faru co nejdříve obsadit duchovním správcem. Chudým poddaným na svých panstvích přikázal rozdělit 300 zl.⁸⁷⁶ Roku 1762 byli dva nejstarší Scherzerovi synové povýšeni na barony.⁸⁷⁷ František Eliáš (1732 - 1789) krácel v šlépějích svého otce, stal se císařským radou a přísedícím komorního a lenního soudu. Josef František (n. 1736) sloužil ve vojsku jako nadporučík pěšího regimentu Leopolda Dauna (1762) a posléze u Althannova regimentu dragounů (1778). Rod Scherzerů vymřel po meči během první poloviny 19. století.

⁸⁷¹ František BAREŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Mladoboleslavském*, Praha 1905, s. 138 - 144.

⁸⁷² NA, APA I, inv. č. 3064, karton 1313, fol. D 26 (recepta 1750).

⁸⁷³ HS Clam-Gallas, inv. č. 1905, karton 521.

⁸⁷⁴ NA, SČM, sign. 1747 / III / ch / 78.

⁸⁷⁵ Jan Václav (1721 - 1779), František Eliáš (1732 - 1789), Josef František (?), Jan František (1736 - 1762), Leopold Karel (n. 1746), Marie Anna (n. 1737), Marie Apollonie (n. 1738), Josefa Marie (n. 1741), Barbora Josefa, Zuzana Tereza (1747 - 1767).

⁸⁷⁶ AMP, městské knihy, Nové Město, knihy trhové, 3780, 42, 304v - 312r, 20. březen 1749 (včetně Scherzerova testamentu z 26. září 1748).

⁸⁷⁷ DOERR (pozn. 808), s. 247.

Signori miei Conti **Gallasovští hofmistři**

Prvním z hofmistrů provázejících gallasovské kavalíry na jejich cestách byl **Johann Rörich** (Roerich / Röhrich), který putoval s Františkem Ferdinandem a Antonínem Pankrácem po Evropě v letech 1657 - 1659. Ze třech zmiňovaných gallasovských vychovatelů jako jediný nebyl hofmistrem - profesionálem, nýbrž dle všeho rodinným preceptorem, který gallasovské chlapce vychoval a posléze doprovázel na jejich cestě. Sám se po návratu trvale usadil ve východních Čechách. Když se mu na jaře roku 1663 Antonín Pankrác Gallas rozhodl vyjádřit svůj dík, zdůrazňoval, že ho Rörich vychovával od útlého dětství po celých čtrnáct let ("*Mir in allem und jeden meinen Privat angelegenheiten und vielfeltigen schweren verrichtungen mit allem Eýffer, treü und punctualitet in dass 14te Jahr an die Hand gegangen*"). Za to mu - kromě stávajícího svobodného dvora Újezd u Smiřic, který ho ale "nemohl uživit" věnoval ves Srbská (Wünschendorf) na Frýdlantsku.⁸⁷⁸ Rörichovi byl rovněž přičten roční plat ve výši 1050 zl. Ačkoliv měl být Jan Rörich spolu se svými bratry povýšen do šlechtického stavu v roce 1665,⁸⁷⁹ titulují ho gallasovské prameny predikátem "z Kleinbergu" již přinejmenším od roku 1660. Není jasné, zda je Jan totožný s "bývalým hofmistrem Ferdinandem Rörichem", jenž byl v létě 1668 jmenován frýdlantským hejtmanem. V letech 1671 - 1673 působil Jan Rörich ve funkci regenta na Smiřicích. Z jeho potomků pak byl Jan Jakub 1707 povýšen do českého rytířského stavu a Antonín obdržel v roce 1715 zemský inkolát. Po té co Srbskou 26. července 1720 prodala Marie Anna Rörichová z Kleinbergu roz. von Liebeneck za 22 tisíc zl. zpět Johaně Emerencii Gallasové,⁸⁸⁰ zůstaly rörichovským majetkem východočeské statky Huntířov a Barchov.

Narozdíl od Röricha byl **Lepold Wilhelm Richter** etablovaným hofmistrem a "světaznalým" mužem. Z jeho slov vyplývá, že než se stal profesionálním průvodcem mladých kavalírů, působil nějaký čas přímo u císařského dvora ve Vídni.⁸⁸¹ V souladu s dobovou praxí započal Richter s výchovou dospívajících Gallasů nejméně rok před odjezdem do cizích zemí.⁸⁸² Z jeho dalších klientů víme dosud jen o „mladém hraběti“ Sinzendorfovi, s nímž cestoval před Gallasy. V letech 1707 - 1709 pak doprovázel Františka

⁸⁷⁸ NA, DZV 316, fol. C20 – C23, dato 11. duben 1663.

⁸⁷⁹ Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách na Moravě a ve Slezsku od Bílé Hory až do současnosti*, Praha 2010, s. 166.

⁸⁸⁰ NA, DZV 496, fol. F27 – F30, dato 26. červenec 1720; HS Clam – Gallas, inv. č. 1925, karton 521.

⁸⁸¹ Richter, v dopis Františku Ferdinandu Gallasovi, dato Turín 25. Únor 1690. HS Clam - Gallas, inv. č. 1575, sign. XXI/10, karton 453.

⁸⁸² *Von einigen Jahrn hero da ich bey der kajl: hofstatt in dienste gewesen ...* (tamže).

Dominika Liechtensteina cestujícího indognito jako "baron z Lanškrounu", s nímž v léte 1709 v Londýně navštívil hraběte Gallase. Richtera svým vděkem poctil pro změnu kníže Jan Adam Ondřej Liechtenstein, který mu v říjnu 1709 přiznal doživotní roční rentu z výnosů panství Uhřetěves.⁸⁸³

Michael Kreisinger z Eckersfeldu (1677 - 1755) je paradoxně nejlépe vizuálně dokumentovanou osobou celého gallasovského vyprávění. Narozdíl od samotných Gallasů nás totiž s jeho vzezřením seznamují dvě autentické podobizny [obr. 60], nota bene obě připisované významnému malíři Janu Kupeckému.⁸⁸⁴ První portrét, který (dle připojeného nápisu) Kupecký vytvořil v Římě v roce 1700, zachycuje Kreisingera jako třiaadvacetiletého mladíka. Na druhém nedatovaném obraze pak lze spatřit muže ve věku kolem padesátky, což by odpovídalo právě letům, kdy doprovázel Filipa Josefa Gallase. Tuto druhou podobiznu věnovala faře v Okrouhlici v roce 1809 majitelka jemništského panství Isabela Chotková,⁸⁸⁵ a to proto, že portrétovaný náležel k předním dobrodincům tamní farnosti. Co by blízký přítel a společník hraběte Františka Adama Trautmannsdorffa podpořil v roce 1740 jeho rozhodnutí znovuzřízení okrouhlické fary a obnovy tamního kostela sv. Vavřince.⁸⁸⁶ Gallasovské prameny přispívají k objasnění nejasností ohledně Kreisingerovy identity a umožňují částečně korigovat některé dosavadní soudy týkající se obou podobizen. Zásadním je stvrzení jeho profese profesionálního hofmistra, který značnou část svého života strávil periodickým cestováním po Evropě. Byl tedy člověkem mimořádně mobilním, navíc mužem dobře se orientujícím v otázkách umění, módy a dobového vkusu. V případě Kreisingerovy římské podobizny z roku 1700 je třeba vyloučit mylně tradovanou tezi o jakési "liechtensteinské" souvislosti.⁸⁸⁷ Císařským vyslancem v Římě totiž jednak byl Antonín Florian Liechtenstein, nikoliv proslulý mecenáš Jan Adam Ondřej, a to navíc v letech 1690 - 1694!⁸⁸⁸ Na základě znalosti Kreisingerova gallasovského angažmá v letech 1720 - 1725 lze rovněž jednoznačně vyloučit předpokládanou "souvislost" vzniku druhé (okrouhlické) podobizny s pražskou korunovací roku 1723, neboť je jasné, že Kreisinger tehdy v Praze nepobýval. Tento portrét ovšem mohl - se zřetelem k mobilnímu povolání hofmistra, projíždějícího nota bene pravidelně Norimberkem - vzniknout takřka "kdykoliv".

⁸⁸³ HEISS (pozn. 259), s. 177; HALV, kartony 228, 98; Z knih důchodů uhřetěveského panství by tak snad bylo možné odvodit přibližné datum Richtera úmrtí.

⁸⁸⁴ Národní galerie v Praze, inv. č. DO 275; farnost Okrouhlice, dříve zápůjčka do Národní galerie v Praze.

⁸⁸⁵ Jan HERTL, *Dva portréty Michaela Kreisingera z Eckersfeldu od Jana Kupeckého*, in: Umění, 1962, s. 68 - 74; Eduard A. ŠAFAŘÍK, *Tři podoby Michaela Kreisingera od Jana Kupeckého*, in: Umění, 1962, s. 113 - 133; Eduard A. ŠAFAŘÍK, *Johann Kupecky (1666 - 1740). Ein Meister des Barockporträts*, Roma 2001, s. 56 - 57.

⁸⁸⁶ SOKA Benešov u Prahy, Velkostatek Jemniště, inv. č. 1; tamže, farní kniha Okrouhlice I., II.

⁸⁸⁷ ŠAFAŘÍK, 1962 (pozn. 885), s. 188. Z něj pak další literatura.

⁸⁸⁸ Žádného ze synů zde kníže Liechtenstein nezanechal. Roku 1700 se na postu habsburského vyslance ve Věčném městě střídal Jiří Adam Martinic s Josefem Leopoldem Lambergem.

Lze též doplnit stávající biografické údaje: Kreisingerův otec Mates Gotfríd (1616? - 1686) pocházející ze Všerub u Domažlic přišel do Prahy, kde se 4. června 1640 oženil s Ludmilou Šulcovou.⁸⁸⁹ V únoru 1652 získal staroměstské měšťanství a též vlastní dům U zlatého jelena v Celetné ulici (později č.p. 568).⁸⁹⁰ Po smrti druhé manželky Anny Kateřiny (23. prosince 1669) se jeho třetí ženou 13. července 1670 stala Františka Klára roz Uttenhofer von Uttenhof.⁸⁹¹ Třetím synem z tohoto manželství byl Michael, který se narodil 13. června 1677.⁸⁹² Kreisingerův otec zemřel 21. června 1686 ve vlastním domě,⁸⁹³ který následně vdova prodala a zakoupila sousední (pozdější č.p. 569, U Černé Matky Boží), kde - spolu se synem Michaelem (!) - žila až do své smrti 19. května 1708.⁸⁹⁴ Zatím není známo, u kterých šlechtických rodů působil Kreisinger před svým gallasovským angažmá 1720 - 1725; lze předpokládat, že Johana Emerencie v roce 1720 vycházela z jakýchsi referencí. Z Kreisingerovy korespondence s Aloisem Tomášem Raimundem Harrachem vyplývá, že se v roce 1727 chystal na cestu do Nizozemí s "mladým hrabětem Rottalem".⁸⁹⁵ Pravděpodobně se jednalo o Jáchyma Adama Rottala (1708 - 1746), od června 1726 studujícího v Salcburku a absolvujícího svou *Länderreise* v letech 1727 - 1729. Pro šlechtického hofmistra jsou zcela signifikantními úzké vazby (a možné přátelství) s předními umělci. V Kreisingerově případě je dosud známo jeho kmotrovství dvou dětí malíře Václava Vavřince Reinerera.⁸⁹⁶ V těchto letech tedy musel pobývat v Praze; dále je pak možné za styky s Reinerem tušit již tehdy navázané přátelství s hrabětem Františkem Adamem Trautmannsdorffem (1679 - 1762), který koupil roku 1717 panství Jemniště. V tomto případě ovšem vylučuje možnost Kreisingerova působení ve funkci vychovatele skutečnost, že Trautmannsdorff měl pouze tři dcery. Okolnosti sblížení těchto dvou mužů tak dosud nejsou objasněny. Jisté je, že nejpozději od roku 1740 na Jemništi pobýval, a to spíše co by společník než jako služebník. V zámku měl až do své smrti vlastní pokoj. Z roku 1743 pak pocházejí první zmínky o prodeji porcelánových předmětů hraběti Josefu Jiřímu Valdštejnovi, které pokračovaly přinejmenším v letech 1749 - 1753.⁸⁹⁷

Pozoruhodnou je Kreisingerova závěť sepsaná 3. června 1747 a - přes svůj mimořádně bigotní tón - prozrazující ne zcela čisté svědomí a nápadně silné soucítění s

⁸⁸⁹ AMP, sbírka matrik, sign. TÝN O1, fol. 11 (nové 27) 4. červen 1640; tamže, sbírka listin, sign. PPL IV – 5764.

⁸⁹⁰ AMP, městské knihy, Staré Město, knihy měšťanských práv, 536, fol. 409v; AMP, sbírka pergamenových listin, II – 586, PPL IV – 3653).

⁸⁹¹ vše TÝN.

⁸⁹² TÝN N3.

⁸⁹³ TÝN Z1.

⁸⁹⁴ AMP, sbírka matrik, sign. TÝN Z2.

⁸⁹⁵ RA Harrach, karton 84, korespondence s Kreisingerem, (1722-1733), celkem 19 dopisů.

⁸⁹⁶ Pavel PREISS, *Jan Petr Molitor 1702 - 1757. Podobizny a portrétní motivy*, Praha 2000, s. 59; Reinerovu vdovu, které testamentem věnoval 600 zl. označuje Kreisinger jskou svou "kmoťrenku" (viz níže).

⁸⁹⁷ PREISS (pozn. 896), s. 60.

nejnižšími sociálními vrstvami.⁸⁹⁸ Úvodními odkazy Kreisinger pamatoval na 23 kostelů, které za něj měly odsloužit dohromady 2270 (!) zádušních mší. Nejvyšší částku přiřkl pražským barnabítům (300 zl.); z venkovských lokalit zde figurují piaristické chrámy v Benešově a Litomyšli a farní kostely v Postupicích a Okrouhlici na jemnišťském panství. Následuje odkaz 950 zl. chudým, nemocným a uvězněným, 500 zl. na nový oltář do nemocničního sálu Milosrdných bratří, dalším pražským špitálům pak dohromady 450 z.l. Farář postupického kostela je věnováno 100 zl. Při nově vystavěném farním kostele v Okrouhlici byla testamentem zřízena fundace 1000 zl., z jejíž úroků mělo být zdejšímu kantorovi ročně vypláceno 12 zl. za výuku chudých dětí četbě, psaní a zpěvu, dále pak dvěma duchovním 8 zl. za péči o kostel. Následují odkazy jezuitské klementinské kongregaci Andělského pozdravu (150 zl.) a bratrstvu Svatého Kříže v Litomyšli (100 zl.), jejichž byl Kreisinger členem. Další fundace ve výši 1600 zl. měla umožnit stravu a ošacení nemajetných pražských špitálních. Největším odkazem 6000 zl. Kreisinger pamatoval na pražské sirotky a chudé děti, kterým měla být staroměstskými jezuiti zabezpečena péče, výuka a ošacení. Tato Kreisingerova nadace fungovala až do 20. století.⁸⁹⁹ Z privátních osob obdaroval "svou kmotřenku" ("*meiner Frauen Gevatterin*") Annu Veroniku, vdovu po V. V. Reinerovi a její děti (600 zl.), trautmannsdorfského hofmistra Jana Gotfrida Fischera (200 zl.)⁹⁰⁰ a komorníka Jana Jiřího Sadetzkého (50 zl.) a konečně svého vlastního sloužícího a prادلenu.⁹⁰¹ Svým univerzálním dědicem Kreisinger ustanovil přímo Františka Adama Trautmannsdorffa, který měl za účelem naplnění všech odkazů rozprodat veškerý majetek a mobilie (včetně zelené damaškové postele, psacího stolu, knih a obrazů). Nad vykonáním testamentu měli bdít apelační rada František Henet a registrátor Zemských desek František Antonín Pokorný, za což jim mělo připadnout 400 resp. 300 zl. Michael Kresinger zemřel 2. června 1755, jeho testament byl zveřejněn týden po té; pochován byl v kryptě okrouhlického kostela.

Agenti a domovníci

Poslední léta života Františka Ferdinanda Gallase "zpestřila" kauza proradného pražského domovníka (*hausmeister*) **Kristiana Stephanidese** působícího v této funkci od

⁸⁹⁸ "... bin auch bereith, wann ich noch hundert leben hätte, zu Meines Gott und Herms Ehr und Glorj aufzuopfern ..." (Kreisingerova závěť, NA, DZV 375, fol. A 23v – A 30r, dato Praha 3. červen 1747).

⁸⁹⁹ AMP, sbírka papírových listin, sign. I – 541/5 – 7.

⁹⁰⁰ Fischerovi Kreisinger odkázal i truhlu nalézající se v pokoji, který obývá na Jemništi, i s veškerým obsahem.

⁹⁰¹ Sloužící měl obdržet 130 zl. plus 30 zl. za každý započatý rok služby, a dále veškeré Kreisingerovo běžné oblečení.

poloviny osmdesátých let a dohlížejícího mj. na tehdejší přestavbu pražského domu. Stephanides, který po několik let pomoci padělaného gallasovského pečetiidla vystavoval falešné směnky, uprchl koncem listopadu 1693 po té, co se jeho konání vyradilo. V novinách byl posléze zveřejněn zatykač i s popisem: *45 let, celkem vysoká postavá, středně korpulentní, pevný rudý obličej, plochý nos, malé šedé oči, zrzavé vlasy, které si ale pravděpodobně ostříhal a skryl pod parukou*. Nakonec byl dopaden v Lipsku, kde se ukrýval i s falešnou hraběcí pečeti.⁹⁰² V první polovině roku 1694 byl vyslýchán pražským apelačním soudem, kterému předsedal Václav Vojtěch ze Šternberka.⁹⁰³ Objem tehdy zjištěných falešných směnek činil 28 tisíc zl., nicméně se i nadále objevovaly další. Ještě 12. dubna 1736 tak kupř. byly vyplaceny dědicům Jacoba Johanna Ignaze dva tisíce zl. za falešnou stephanidesovskou obligaci.⁹⁰⁴ Po této nanejvýš nepříjemné zkušenosti měl ovšem Jan Václav Gallas so se klíčových úředníků týče "šťastnou ruku". Nejenom, že byli spolehlivými, ale dle všeho spolu dokázali efektivně spolupracovat, což hrabě - prodlévající řadu let mimo zemi - vysoce oceňoval.

Martin Antonín Baumann / Paumann (1666? – 1742) pocházel z Vimperka a v gallasovských službách začínal jako pražský domovník po Stephanidesově útěku. Roku 1708 byl s uvedením četných zásluh povýšen na hraběcího „agenta“ (*unser Agent oder Sollicitator*),⁹⁰⁵ přičemž zároveň působil jako pokladník.; v obou těchto funkcích potom působil až do konce života. Baumann původně obýval zadní trakt Gallasova paláce, tzv. "kleines Stöckl", který byl během fischerovské přestavby zbořen. V lednu 1717 se tedy agent přestěhoval do horního patra protilehlého Agrikolovského domu, neboť prý nemohl bydlet ve svém vlastním domě, který na tři roky pronajal.⁹⁰⁶ Přes uvedený argument zůstal Baumann v Agrikolovském domě (posléze U zlaté ovce) bydlet po celý život, zatímco své vlastní nemovitosti pronajímal.

Paralelně s hraběcím angažmá se ovšem Baumannovi podařilo etablovat rovněž v měšťanském prostředí. Již 14. dubna 1707 obdržel spolu se svými syny Ondřejem Jindřichem a Antonínem Kristiánem staroměstské měšťanství.⁹⁰⁷ Z této skutečnosti pak nemálo profitoval sám hrabě Gallas, neboť právě co by staroměstský měšťan pro něho Baumann v letech 1713 a 1714 zakoupil dva sousední domy, jež byly následně připojeny k

⁹⁰² NA, NM, sig. G – 19 – 16, karton 204.

⁹⁰³ AMP, městské knihy, Staré Město, kniha apelací, 1036, pag. 2r - 23v.

⁹⁰⁴ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

⁹⁰⁵ *Demnach Unsern geschäften von einiger Zeith hör sehr zugenommen haben, und den ansehen nach annoch mehrer anwachsen dörfen* Za pražského domovníka měl být místo něho po dohodě s hejtmanem Platzem ustaven některý ze "schopných" poddaných (JVG koncept povýšení B. na "agenta", AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, první karton.

⁹⁰⁶ Tamže, dopis Jana Václava Gallase (Dienebierovi?) dato Vídeň, 7. leden 1717.

⁹⁰⁷ AMP, městské knihy, Staré Město, knihy měšťanských práv, 538, pag 339.

velkému paláci.⁹⁰⁸ Od roku 1715 až do konce života byl Baumann členem a později direktorem důležitého desetipanského úřadu⁹⁰⁹ a stal se rovněž administrátorem kostela Panny Marie na Louži,⁹¹⁰ ve kterém byl ostatně donátorem oltáře sv. Anny s Brandlovým obrazem.⁹¹¹ Po smrti své první ženy Marie Ludmily (1710) se oženil podruhé.⁹¹² Schopnému finálnímu úředníkovi se zjevně zdařilo vybudovat si vlastní zázemí a prosadit se mezi městskou elitou. V gallasovských službách setrval i po smrti Jana Václava, jeho roční plat se tehdy ustálil na 200 zl. ročně.⁹¹³ 19. září 1735 koupil Baumann od Kateřiny a Prokopa Harrerových dům U černého kříže v Linhartské čtvrti (pův. čp. 110 na rohu Platnéřské a Žatecké ulice), a to za 650 zl.⁹¹⁴ Ještě předtím si ovšem vytvořil své tuskulum za Prahou. V roce 1728 zakoupil - už jako majitel Kotlářky - některé vinice usedlosti Dionýska a část pozemků bývalého Šáreckého dvorce. Tyto majetky pak dalšími akvizicemi rozšířila Baumannova žena Marie Františka (Jelínka, Dolní Pekařka a Neherka). Všechny uvedené pozemky, jež spolu s manželkou „*durch ihrem besonderen Fleiss, Strapazi, undt viele Unkosten empor gebracht*“, byly během válečného roku 1742 zplanýrovány v pole. Po Baumannově smrti byla majitelkou Kotlářky a Pekařky jeho vdova, po ní pak dcera Marie Terezie provdaná Grünerová (1752 – 1754) a po té její syn, hradčanský měšťan František Grüner (1754 – 1769).⁹¹⁵ Někdy před rokem 1725 získal Martin Baumann též trojpodlažní staroměstský dům U Šulců v Dlouhé ulici (dnes č.p. 929) sousedící s domem U zlaté oháňky kameníka Dominika Rappy.⁹¹⁶ Na základě Baumannova testamentu si měli majetek rozdělit manželka Marie Františka roz. Fersterová se synem Antonínem Kristiánem (n. 1701) a dcerou Františkou, provdanou za Arnolda Sissmuta. Druhý syn (Ondřej Jindřich?) se vstupem do servitského řádu v roce 1713 zřekl dědických práv. Otec přesto jeho klášteru učinil (tímto již druhý) odkaz 500 zl., s tím že z jeho úroků má být synovi po dobu života "přelepšováno". Dalšími odkazy pomyslel Baumann na Valtera Kornelia Ullersberga z Nového Města (100 zl.) a Dorotu Heinlovou z Kašperských Hor (150 zl.), snaše Marii Terezii Grünerové postoupil pohledávku 500 zl. u ovdovělé Marie Františky, velkovévodkyně

⁹⁰⁸ AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, druhý karton
⁹⁰⁹ Jindřich ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy, V, 1932, s. 924.

⁹¹⁰ NA, TK 4854, PMS, Geistliche Bekandtnus-Tabella, 21. březen 1727.

⁹¹¹ Joannes Florianus HAMMERSCHMID, *Prodromus Glorise Pragenae*, Praha 1723, s. 55.

⁹¹² Marie Ludmila Baumannová zemřela ve věku 29 let a byla pochována 1. září 1710. (AMP, sbírka matrik, sign. PML Z2, fol. 53).

⁹¹³ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

⁹¹⁴ HS Clam – Gallas, inv. č. 2350, karton 656.

⁹¹⁵ František VACEK, *Dějiny Bubeneč, Dejvic, Šárky a okolí*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy, IV, 1923, s. 368, 384, 398 - 402, 428.

⁹¹⁶ Trojpodlažní kamenný dům, zařazený při vizitacích do kategorie "střední kvality", byl zakoupen za 1.157 zl. Měl malý dvorek, v přízemí jednu místnost s pivním šenkem a sklep, v obou horních patrech pokoj do ulice a komoru směrem do dvorku. Po otci ho zdědila dcera Františka s manželem Arnoldem Sismuthem. (AMP, sbírka rukopisů, 3432, Staré Město, katastr 1748, 1725/6, St: Nicolai Viertl Lit: 31; NA, TK 129, *Visitations Tabellen*, 1725, Mikulášská čtvrť, 31)

Toskánské. Celkem 140 zl. odkázal pražským špitálníkům, vězňům a chudým, 50 zl. špitálu v Kašperských Horách, 100 zl. vimperskému kostelu sv. Bartoloměje, dalších 100 zl. na zádušní mše a konečně celkem 150 zl. "svému" kostelu Panny Marie na Louži, kde byl rovněž 3. května 1742 pochován.⁹¹⁷ Baumannovo rozkročení mezi měšťanským a aristokratickým světem dobře ilustruje výčet kmotrů a svědků jeho tří dětí narozených v letech 1715 - 1719: Hrabě Filip Josef Gallas, rytíř a rektor univerzity Jan František Löw z Erlsfeldu, rytíř a gallasovský hejtman Platz z Ehrentahlu, Jan Michal Bayer, Anna Rozina Lipová z Libenfelsu (?).⁹¹⁸

Blízkým Baumannovým spolupracovníkem se stal advokát a zemský prokurátor **Jan Michal Bayer** / Payer (1662? - 1729), s nímž hrabě uzavřel smlouvu o vyřizování gallasovských záležitostí u pražského vrchního tribunálu, a to za plat 100 zl. ročně.⁹¹⁹ Bayer, který byl stejně jako Baumann staroměstským měšťanem, pak významně asistoval při skrytých akvizicích domů, jež měly být v rámci přestavby připojeny k hraběcímu paláci. Koncipoval rovněž četné smlouvy a významně se podílel na složitých majetkových vypořádáních v letech 1719 - 1721. Za jeho tehdejší "za úsilí při zemských deskách" mu bylo v druhém pololetí 1721 vyplaceno 500 zl.⁹²⁰ Dokladem vzájemné provázanosti příslušníků úřednických a uměleckých elit daného aristokratického prostředí budiž sňatek Bayerovy dcery Marie Magdaleny s "Gallasovským" kameníkem Dominikem Antonínem Rappou 23. ledna 1727.⁹²¹ Jan Michal Bayer zemřel v prosinci 1729 ve vlastním domě U zlaté koruny na Rynku (pozdější č.p. 482).⁹²²

Ve funkci pražského domovníka vystřídal v září 1708 Baumanna liberecký poddaný **Johann Gottfried Wentzel**.⁹²³ Toho zaznamenávají matriky kostela P. Marie na Louži až do jara 1712. Jeho letitým nástupcem se stal **Johann Fridrich Salomon** (1683 – 1771), který pocházel z Liberce a byl profesí krejčí. Kombinace povolání krejčího a domovníka byla ostatně velmi častou.⁹²⁴ Roku 1712 je uváděn jako staroměstský měšťan a v průběhu výstavby nového paláce s Baumannem spolupodpisuje stavební výdaje. Kmotry a svědky křtů Salomonových dětí byli zpravidla Dienebier, Platz, Baumann, a jejich manželky.

⁹¹⁷ AMP, městské knihy, Staré Město, kniha testamentů, 3749, fol. 257v – 259v, 5/9 1739; Vdova Marie Františka zemřela v domě U zlaté ovce 6. srpna 1752 ve věku 87 let (AMP, sbírka matrik, sign. PML Z 2).

⁹¹⁸ Tamže, PML N5, fol. 554, 576 a 611.

⁹¹⁹ Roku 1716 byl Bayerův plat 112 zl. (HS Clam – Gallas, inv. č. 149, karton 108).

⁹²⁰ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

⁹²¹ AMP, sbírka matrik, sign. HV O3, pag. 1.

⁹²² Tamže, sign. HV Z1, fol. 172, 14. prosinec 1729.

⁹²³ HS Clam – Gallas, inv. č. 451, karton 110.

⁹²⁴ Jak vyplývá z údajů ve vizitacích TK 1725/1726.

Kmotrem syna Filipa Jana Prokopa (5. července 1721) byl hrabě Filip Josef Gallas. Roku 1725 je udáván Salomonův roční plat ve výši 170 zl.⁹²⁵

Peritissimo Intendente Enrico Dienebier da Praga

Johann Heinrich (dále Jan Jindřich) **Dienebier** (1677 - 1748) je historikům umění dobře známou osobností, a to v souvislosti se svým dlouholetým působením ve funkci stavebního písaře Pražského hradu, kterou vykonával od roku 1722 až do své smrti.⁹²⁶ Do agendy stavebního písaře spadala péče nejen o rozlehlý areál samotného Hradu, ale rovněž o všechny ostatní komorní objekty v Praze, jejím okolí i celém království. Příslovečnou byla Dienebierova píle a pečlivost přičemž se zdá, že řadu aktivit inicioval dobrovolně a nad rámec svých úředních povinností. Obrovské zásluhy mu potom náleží, co se týče vlastního hradního stavebního úřadu, který reorganizoval a uvedl do příkladného stavu. S Dienebierovým charakteristickým rukopisem se tak lze setkat na značném množství plánového a písemného materiálu pocházejícího z doby před polovinou 18. století. Často totiž nadepisoval, doplňoval či korigoval starší plány a stavební dokumentaci jednotlivých budov. Na úkolech evidenčního ale i projekčního charakteru spolupracoval s celou řadou předních architektů (Tomáš Haffenecker, František Maxmilián Kaňka, Kilián Ignác Diezenhofer ad.), z nichž ho nejtěsnější vazby pojily právě s Haffeneckerem. Společně mj. v letech 1727 - 1729 vypracovali stavební zaměření a popisy všech kostelů a far na českých komorních panstvích. Z titulu své funkce přicházel Dienebier do styku rovněž s řadou dalších předních umělců. Klíčovou pak byla jeho úloha při významných dvorských událostech, především obou pražských královských korunovacích v letech 1723 a 1743, kdy stavební písař uplatnil kromě praktických zkušeností a odborné erudice rovněž svůj výjimečný organizační a logistický talent. Dienebier zvládl tyto náročné úkoly na výbornou a byl také po zásluze odměněn.

⁹²⁵ NA, TK 129, (*Visitations Tabellen*, 1725), Linhartská čtvrť, Lit: T.

⁹²⁶ K Dienebeirovi: Milada VILÍMKOVÁ, *Stavitelé paláců a chrámů*, Praha 1986 zejména s. 163 - 173, 187 - 190. Autorka však mylně uvádí (188) jako rok Dienebierova nástupu do hradní funkce rok 1720! Z Vilímkové pak vychází Pavel VLČEK (ed.) *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 133. Dienebier pak často figuruje v cenných, z odborného hlediska ovšem těžko využitelných titulech Antonína Novotného (Antonín NOVOTNÝ, *Praha v květu baroka. 1700 - 1718*, Praha 1949; tentýž, *Z Prahy dozrívajícího baroka. 1730 - 1740*, Praha 1947; tentýž, *Zle, matičko, zle čili Praha 1741 - 1757*, Praha 2003; tentýž, *Život na Pražském hradě záběry z kolika století*, Praha 2001). Martin KRUMHOLZ, *Gallasovský hofmistr Johann Heinrich Dienebier (1677 - 1748)*, in: *Theatrum historiae*, 9, 2011, s. 375 - 395.

Iniciativní přístup a objem dochovaných autografů vedlo historiky umění k dohadům nad potenciální Dienebierovou vlastní projekční činností, k nimž svádí množství dochovaného materiálu, přestože je mnohdy zjevné, že stavební písař je v první řadě autorem nezvykle detailních přípisků a komentářů.⁹²⁷ Díky nedávným zjištěním lze tyto dohady ozřejmit, na danou otázku částečně odpovědět a komplexněji vykreslit profil Dienebierovy pozoruhodné osobnosti.

Thunovský vrchnostenský písař dolního zámku v Benešově nad Ploučnicí, pan Jiří František Dienebier (Dönebiehrer, Tünnebieher, Tinepier) se 23. listopadu 1671 oženil s ctnostnou pannou Annou Marií Porschovou, s níž pak 19. srpna 1677 pokřtili svého třetího (?) syna Jana Jindřicha Dienebiera, kterému byl kmotrem thunovský vrchnostenský písař z Jílového David Hänel a svědky Michal Hübel obchodník z Hřenska a paní Zuzana Hofmanová manželka vrchnostenského písaře z Malé Veleně.⁹²⁸ Křestní zápis nejstaršího syna Jana Jiřího - pozdějšího měšťana a řemenářského mistra v České Lípě - narozeného roku 1673 se nepodařilo dohledat.⁹²⁹ Nanejvýš reprezentativní sestavou kmotrů se pak mohli pyšnit druhorozený (?) syn Jan František; neboť u benešovské křtitelnice se 16. prosince 1674 sešli písař z Malé Veleně Jiří Antonín Hofman, thunovský purkrabí Mates Hänel, benešovský papírník pan Jindřich Sendör, urozená paní Kateřina manželka valdštejnského vrchního hejtmána Friedricha Eichnerera z Eichenfelsu a urozená paní Dorota Kateřina Rippelová - žena císařského výběrčího cla a daní ve Hřensku.⁹³⁰ Je evidentní, že dienebierovské děti měly úřednickou dráhu doslova vloženu do vínku!

Jejich otec byl od roku 1702 hejtmánem maltézského panství Horní Libchava u České Lípy, kde se dle všeho znovu oženil a také tu po "14 letech ve funkci" v lednu 1717 zemřel, ve věku 74 let.⁹³¹ Z fragmentů korespondence Jana Jindřicha Dienebiera (zejména s gallasovským hejtmánem Platzem) vyplývá, že svého otce v Libchavě pravidelně navštěvoval a udržoval zřejmě dobré kontakty i se svými sourozenci. Ti se vesměs usadili v České Lípě a archivní prameny nám částečně ozřejmují jejich identitu: Byli jimi řemenářský mistr a měšťan Jan Jiří Dienebier (1673 - 1751), Kateřina Fassoltová, Alžběta Schützová, Barbora Rossmeslová, Regina Levinová (z druhého otcova manželství); dále pak Jan Křištof

⁹²⁷ VILÍMKOVÁ (pozn. 926), s. 172 - 173, 189.

⁹²⁸ Státní oblastní archiv v Litoměřicích (dále SOA Litoměřice), sbírka matrik, Benešov nad Ploučnicí, kniha 2, nepaginováno.

⁹²⁹ 22. června 1751 v Lípě ve věku 78 let zemřel měšťan a uzdařský mistr Johann. Georg Dienebier (SOA Litoměřice, sbírka matrik, Česká Lípa, kniha 6, fol. 228); Dne 5. září 1753 zemřela vdova po předchozím, Anna Marie, ve věku 72 let (tamže, fol. 276).

⁹³⁰ SOA Litoměřice, sbírka matrik, Benešov nad Ploučnicí, kniha 2, nepaginováno.

⁹³¹ *Herr Georg Frantz Dinebier, der Grandpriorischen Herrschaft Oberl: gewesener Hauptmann: dessen alter 74 Jahr. hat vor seinen And gebeicht communicirt und Letzte öhlung empfang. Ist geg 14 jähr hauptmann alhier gewesen* (SOA Litoměřice, sbírka matrik, Libchava, kniha 43/1, pag. 670, 2. leden 1717). Rok a půl předtím zemřela ve věku 45 let jeho druhá (?) žena (tamže, pag. 663, 29. říjen 1715), která je, co by svědek křtů zdejšími matrikami uváděna nejméně od roku 1705.

Dienebier (jehož dcera Rosina žila v Úštěku), Rosalie Vondráčková z Hodkovic a Anna Dorota Herbatová (z druhého otcova manželství) - manželka pivovarnického mistra a měšťana na Novém Městě Pražském.⁹³²

Starší bratr Jan František Dienebier (1674 - 1754) - zmiňovaný již v souvislosti s velkolepým křtem - si zvolil dráhu duchovního. Na studium jezuitského gymnázia v Jičíně (kde mohl ostatně studovat i Jan Jindřich!) navázala filozofie, teologie a práva na pražské univerzitě, kterou absolvoval ve svých 24 letech. Vyjma počátečního půl roku ve Falknově pak věnoval svůj celý život duchovní správě na gallasovském libereckém panství. Po primicích 24. května 1699 v libereckém kostele sv. Kříže se stal tamtéž kaplanem; následovala tři léta (1704 - 1707) farářování v Horním Vítkově (Ober Wittig). V březnu 1707 byl Jan František Dienebier ustaven čtvrtým farářem v Rochlicích u Liberce, kde byl za jeho 47leté správy mj. přebudován tamní kostel, slavnostně znovu vysvěcený 24. června 1752.⁹³³

Rovněž v gallasovských službách zakotvil i Jan Jindřich Dienebier. Z konceptu z 1. června 1720, stvrzujícího jeho setrvání v dosavadní funkci se dozvídáme, že Dienebier sloužil zemřelému hraběti Janu Václavu Gallasovi (1671 - 1719) poctivě a věrně 26 let, a to i na mnoha "nebezpečných" cestách.⁹³⁴ O okolnostech Dienebierova vstupu do služeb tohoto významného habsburského diplomata zatím nevíme nic bližšího.⁹³⁵ Předpokládané datum (1693/1694), odvozené z oněch "26 let" připadá na období krátce po Gallasově návratu z kavalírské cesty a počátků jeho působení ve funkci císařského komorníka.⁹³⁶ Lze tedy předpokládat, že mladý Dienebier strávil svá první léta po boku o pár let staršího hraběte ve Vídni.⁹³⁷

Výjimečné Dienebierovy osobní kvality a nezbytnou vzájemnou důvěru dokládá skutečnost, že patřil až do Gallasovy smrti mezi nejbližší osobní úředníky hraběte; nejpozději od roku 1702 je titulován jako hofmistr Jana Václava. Dienebierova spolehlivost a pečlivost patrná z dochované korespondence, účtů, soupisů a jím vedených inventářů byla zcela mimořádnou a v pravém smyslu slova k nezaplacení. Nezištnost tohoto rozeného úředníka umocňoval i fakt, že se neoženil a neměl vlastní potomky, což eliminovalo případná pokušení, kterým panský a vrchnostenský personál mnohdy nedokázal odolat. Extrémní

⁹³² Národní archiv (dále NA), fond APA I, Testamenta, fol. E 15, 1 – 12, testament J Fr. Dienebiera (9. březen 1754).

⁹³³ SOA Litoměřice, sbírka matrik, knihy Česká Lípa.

⁹³⁴ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, fond Historická sbírka Clam-Gallasů (dále HS Clam-Gallas), karton 108.

⁹³⁵ K Janu Václavu Gallasovi viz: Martin KRUMHOLZ, *Gallasové (1634 – 1757)*, in: tentýž, Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence, Praha 2007, s. 11 - 30.

⁹³⁶ Skutečným císařským komorníkem byl Jan Václav Gallas jmenován 25. července 1694 (SOA Litoměřice, pobočka Děčín, HS Clam-Gallas, karton 443).

⁹³⁷ To je ovšem hypotéza, kterou dosud nebylo možné ověřit.

případ domovníka Stephanidese byl zmíněn výše. Značnou část dochované Dienebierovy korespondence tvoří dopisy hejtmanu Platzovi, kterému z Prahy, Vídně či zahraničí sděloval místní novinky a tlumočil hraběcí intence. Platzův vliv kulminoval v obdobích zahraničních diplomatických misí Jana Václava Gallase (1704 - 1719), během nichž hraběte fakticky zastupoval. Z dopisů adresovaných Dienebierem Platzovi do Čech je zřejmé, že v období před odjezdem do Anglie, kde Jan Václav působil jako císařský vyslanec v letech 1705 - 1711, pobývali hrabě a jeho hofmistr převážně ve Vídni, a to v paláci Gallasova tchána Dietrichsteina. Vedle datovaných a lokalizovaných Dienebierových dopisů je k dispozici i množství dalších autografů, jejichž autorství je zřejmé z grafologického hlediska i obsahového kontextu. Jde buď o koncepty a průvodní dopisy, často se vztahující k mobiliím či dalším položkám zasílaným z Čech do Vídně nebo naopak z míst Gallasova diplomatického působení do střední Evropy. V Londýně Dienebierovi připadla klíčová role ve věci zařizování a vybavování pronajatého *Leicester House*. Takový úkol vyžadoval dobrou orientaci v podobných úkonech a předpokládal intenzivní kontakt s místními obchodníky, řemeslníky a umělci. Mezi předměty zasílanými v roce 1711 z Anglie figuruje mj. Dienebierův "model postele" (*Model Vor Einer stiegen, wie solche in dem Prag Hauss gemacht werden solle; Ein Model von Einem beth, so mier Gehörrig.*).⁹³⁸ Nakolik již tehdy Dienebierův zájem o otázky architektury přesahoval rámec jeho předepsaných pracovních povinností, vyplývá jak z pozdějšího podílu na budování pražského Gallasova paláce, tak již zmiňovaného projektování platzovského sídla v Horním Vítkově.

Po té, co bylo - nedlouho po zahájení zásadní přestavby pražského paláce - u dvora rozhodnuto o Gallasově vyslání do Říma, spočinula na Dienebierových bedrech opětovně veškerá logistika a náročné přípravy další vyslanecké mise. Ve srovnání s Anglií ovšem kladlo římské prostředí nesrovnatelně vyšší reprezentativní nároky, a to jak po kvantitativní tak po kvalitativní stránce. Dienebier poprvé cestoval do Itálie v roce 1714, kdy se - jak už bylo uvedeno - stal mj. impresáři oslav na náměstí Santi Apostoli. Aktivní podíl Jana Jindřicha Dienebiera na organizaci tohoto spektaklu podmiňovala dobrá znalost daného typu festivit a běžné praxe jejich přípravy. Zároveň musel navázat úzké osobní kontakty s předními římskými umělci a řemeslníky. Je tudíž zjevné, odkud Dienebier čerpal zkušenosti pro své známé pozdější angažmá koordinátora příprav pražských korunovací v letech 1723 a 1743!

Nevíme, kdy přesně se Jan Jindřich vrátil z Itálie do střední Evropy; dochované písemné prameny zde jeho opětovnou přítomnost podchycují nejpozději v únoru 1716. Z kontextu níže pojednaných skutečností vyplývá, že důvodem Dienebierova návratu do Vídně

⁹³⁸ Tamže.

resp. do Prahy, mohlo být budování pražského Gallasova paláce, které na místě vedl stavitel Tomáš Haffenecker.⁹³⁹ Dienebier jednak pravidelně a důkladně informoval hraběte i hejtmána Platze o průběhu zdejších stavebních prací a všech nezbytných jednáních. V dubnu 1717 pak mimo to zařizoval ekvipáž a provizorní obydlí Gallasova syna Filipa Josefa v tzv. Agrikolovském domě a záhy se odebral podruhé do Itálie, kam hodlal odvézt i "portrét hraběte", jenž měl u sebe jeho (Dienebierův) bratr.⁹⁴⁰ Na jihu se tentokrát nemohl zdržet déle než pár měsíců, neboť již v únoru 1718 je opět doložen ve Vídni, kde spolu s Johannem Bernhardem Fischerem z Erlachu jménem hraběte podepisují smlouvu na parkety piana nobile pražského paláce. Studium nedávno objevených fragmentů původní plánové dokumentace Gallasova paláce pak prokázalo Dienebierův aktivní podíl na vlastním projektování této stavby a jeho čilou spoluprací s Fischerem z Erlachu.⁹⁴¹ Dienebier totiž řadu Fischerových návrhů a skic překresloval a doplňoval nezbytnými údaji a popiskami. Z celého dochovaného konvolutu jsou potom nejzajímavějšími (a umělecky nejhodnotnějšími) Fischerovy velkoformátové variantní návrhy vnitřní výzdoby [obr. 22, 24, 64] hlavního schodiště a reprezentačních prostor.⁹⁴² Ty jsou mj. unikátním dokladem pracovního postupu a komunikace všech účastníků procesu výstavby. Po obsahové i formální stránce je totiž zjevné, že tyto Fischerovy kresby byly hofmistrem (?) doručeny hraběti (do Itálie?), jehož stanoviska pak Dienebier do návrhů zanesl a tlumočil následně (ve Vídni?) architektovi. Kromě bezprostřední spolupráce s Fischerem z Erlachu a Tomášem Haffeneckerem přišel Dienebier v této době do styku i s řadou dalších umělců a řemeslníků, v čele se sochařem Matyášem Bernardem Braunem, štukatérem Santinem Bussim a kameníkem Dominikem Antonínem Rappou. Současně s výstavbou pražského paláce probíhalo budování venkovského sídla gallasovského vrchního hejtmána Platze z Ehrethalu, pojednané výše.

Po té co Jan Václav Gallas v létě 1719 v Neapoli nečekaně zemřel, setrval Dienebier ve službách ovdovělé Marie Ernestiny. Ta na počátku června 1720 - se zdůrazněním četných zásluh - stvrdila jeho stávající pozici a plat 500 zl. ročně, dále pak zdarma byt a stravu a také k ruce jednoho pomocného písaře. Za každý den pracovní cesty měl Dienebier nárok na 1 zl. 30 kr. Pro případ, že by už službu dále nemohl vykonávat, mu byly přislíbeny

⁹³⁹ Martin KRUMMHOLZ, *Stavební historie a osudy Clam-Gallasova paláce*, in: Pražský sborník historický, 35, 2007, s. 155 – 223.

⁹⁴⁰ V létě 1716 Jan Václav Gallas odcestoval z Říma a do Itálie se vrátil až téměř po ročním pobytu ve Vídni resp. Čechách. Zmiňovaný obraz hodlal Dienebier darovat jistěmu "kupci z Verony", jenž o něho před třemi lety (1714) pečoval během jeho onemocnění v Itálii (?)

⁹⁴¹ Kresby byly vystaveny a dosud pouze částečně publikovány během výstavy v Clam-Gallasově paláci na přelomu let 2006/2007. Autor na toto téma v současné době dokončuje komplexní studii.

⁹⁴² Dochovaly se velkoformátové variantní návrhy výzdoby prostor hlavního schodiště, vstupního sálu, audienčního pokoje a parádní ložnice.

doživotní penze a viktuálie.⁹⁴³ Vedle koordinace ustávajících prací na pražském paláci se intenzivně věnoval především inventarizaci majetku zemřelého hraběte, a to jak ve Vídni tak i v Praze. V souvislosti s následným úmrtím jednorochního Františka Karla Gallase (1720) a druhým sňatkem Marie Ernestiny (1721), vznikly krátce po sobě ještě dva další souhrnné soupisy gallasovských mobilii resp. projekty jejich dělení. Vzhledem k nám již známým Dienebierovým výtvarným sklonům lze předpokládat právě jeho autorství v případě ilustrací [obr. 33, 34] některých těchto inventářů. Na inventarizaci se kromě Dienebiera podílel i hofmistr mladého Filipa Josefa Gallase Michael Kreisinger z Eckerfelsu a věhlasný právník Václav Neumann z Puchholzu.⁹⁴⁴ Ještě v květnu 1721 působil Dienebier ve službách hraběnky (mj. i ve Vídni) a svou péči věnoval - stejně jako hejtman Platz - kromě gallasovských statků také jejímu otcovskému severočeskému panství Šluknov.⁹⁴⁵ Nejasná zmínka o Dienebierových "předchozích věrných službách" při královském Důchodním úřadě (1722) pak nevylučuje jakési kratší intermezzo mezi jeho "gallasovským" a "hradním" obdobím.⁹⁴⁶

Na základě císařské rezoluce z května 1722 byl Jan Jindřich Dienebier jmenován stavebním písařem Pražského hradu, do jehož gesce spadala péče o veškeré české komorní nemovitosti (slovy císařského reskriptu: *Besorgung Unserer sämtlichen Hof: ziwil: Lust: und Landgebäude.*) Tento úřad, podléhající vídeňskému generálnímu stavebnímu řediteli administroval po smrti Johanna Balthasara Seilera Martin Leopold Gürther, za asistence Johanna Georga Nonnenmachera. Dienebier do funkce nastoupil 1. července 1722 po složení kauce 3000 zl. Přičten mu byl roční plat 700 zlatých a 14 zl. na kancelářské výdaje, dále pak deputát, otop, pár služebních koní, píce a další příslušné akcidence.⁹⁴⁷ Celkový rozpočet pražského stavebního úřadu tehdy činil 8.000 zl. ročně. Písař, který měl být v kanceláři přítomen denně mezi 8 - 10 hodinou, byl povinen zasílat do Vídně týdenní výkazy (*wochentliche Zettel*) a provádět každoroční vizitace a inventury. Jeho podřízení (řemeslníci, polír, dozorce okapů, hlídač příkopu, podkoní ad.) pak měly předepsánu úřední přítomnost mezi 8 - 12 a 14 - 16 hodinou. Společně měly zabezpečit správu hradních budov, jejich případné opravy, nákup materiálu a zásobování dřevem. Z blízkých objektů byl výslovně předepsán dozor nad stájemi, okrasnou zahradou, ovocným sadem, Stromovkou, mlýnem v Bubenči a vltavskou štolou. Do gesce pražského stavebního úřadu ovšem spadaly

⁹⁴³ „... dann in Ansehung, das derselbe durch 26. Jahr bey meinen seelig Herrn Ehegemahl, sowohle In Verschieden gefährlich Reyssen, alss sonst Traü: und erprüssliche Dienste geleitet. (SOA Litoměřice, pobočka Děčín, HS Clam-Gallas, karton 108, koncept datovaný 1. června 1720).

⁹⁴⁴ Kupříkladu: SOA Litoměřice, pobočka Děčín, HS Clam-Gallas, karton 418, inv. č. 1464.

⁹⁴⁵ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, HS Clam-Gallas, karton 104.

⁹⁴⁶ Zmínka pochází z konceptů korespondence týkající se udělení místa stavebního písaře. Viz odkazy níže.

⁹⁴⁷ Relevantní korespondence: NA, ČK, 1722/ VII/ b/ 61; 1722/ VII/ d/ 18; 1722/ VIII/ a/ 18, inv. č. 4107.

také všechny komorní stavby v království. Počtu těchto nemovitostí je úměrné množství dochovaného písemného a plánového materiálu, jenž by si jistě zasloužil důkladnější katalog. Z četných staveb, kterými se Dienebier intenzivně zabýval, lze jen namátkově zmínit stroměstkou mincovnu (1740), hradčanský císařský špitál (1733 - 1737),⁹⁴⁸ zámek v Králově Dvoře u Berouna (1743).⁹⁴⁹ Přestože je - oproti gallasovským počátkům - tato etapa Dienebierova života poměrně známou,⁹⁵⁰ stála by - zejména s přihlédnutím k nově zjištěným skutečnostem - za systematické zpracování.⁹⁵¹ Neboť nadále již nelze pochybovat o Dienebierově vlastní projekční činnosti, výtvarném talentu a naprosto výjimečných zahraničních (přínejmenším anglických a římských) zkušenostech. Nový pražský stavební písař měl k výkonu své funkce zcela jedinečné předpoklady, k nimž se navíc přidružily nebývalá pracovní píle a důslednost.

Všechny tyto kvality a schopnosti dokázal Dienebier záhy zúročit během příprav pražské královské korunovace v létě 1723.⁹⁵² Vcelku zanedbané prostory Pražského hradu (a jeho okolí) bylo nutné prohlédnout, zabezpečit a upravit tak, aby se podařilo ubytovat celý panovnický dvůr a řadu vzácných hostů, a to adekvátně jejich společenskému postavení. Zároveň bylo třeba myslet na rozmanité potřeby císaře, jeho rodiny a dvořanů, a to v nejširší škále, počínaje ceremonielními a úředními povinnostmi, přes obligátní hudební a divadelní akce až po jízdu na koni a lovecké vyjížděky do blízkého či vzdálenějšího okolí. Bylo zbudováno množství provizorních staveb sloužících jako provozní zázemí a jeviště jednotlivých aktů tohoto velkolepého barokního divadla. V souvislosti s naprosto nepostačující ubytovací kapacitou Hradu musel i sám stavební písař uvolnit vlastní obydlí - služební byt "č. 8" nalézající se v koutě druhého hradního nádvoří v blízkosti pozdější kaple sv. Kříže - a dočasně pobývat v "Knitlichově bytě", v domě "vedle děkana".⁹⁵³ Vzhledem k výše zmiňovaným zkušenostem s organizováním obdobných spektaklů v Římě, obstál Dienebier na výbornou a jeho zásluhy byly posléze uznány a oceněny.⁹⁵⁴ V souvislosti s analogickým úkolem o dvacet let později (pražská korunovace 12. května 1743) ocenila Marie Terezie mimořádné schopnosti, zásluhy i píli svého činorodého úředníka, jemuž v prosinci 1743 darovala 1000 zl. a zlatý řetěz.⁹⁵⁵

⁹⁴⁸ VILÍMKOVÁ (pozn. 926), s.166.

⁹⁴⁹ NA, ČK, 1743/XII/ e.

⁹⁵⁰ Viz úvodní poznámka.

⁹⁵¹ Objemné množství nevytěženého materiálu uchovává především Archiv Pražského hradu.

⁹⁵² Ke korunovaci: Štěpán Vácha - Irena Veselá - Vít Vlnas - Petra Vokáčová, *Karel IV. a Alžběta Kristýna Česká korunovace 1723*, Praha 2009.

⁹⁵³ Seznamy nájemníků obývajících volný byt (1723, 1730, 1746.), Archiv Pražského hradu (dále APH), HBA, inv. č. 2080, 2083 a 2086, karton 107.

⁹⁵⁴ 22. ledna 1730 byl Dienebierovi zvýšen roční plat o 100 zl. a příspěvek na kancelářské potřeby navýšeny o 40 zl. (NA, ČK, 1739/ I/ a/ 4; APH, HBA, i.č. 2416, karton 117.

⁹⁵⁵ NA, ČK, 1743/XII/ a/ 3.

Z titulu své funkce se Dienebier stýkal s množstvím předních umělců a řemeslníků, se kterými ho ostatně často pojily i velmi přátelské vztahy. Také v této oblasti ovšem navázal na své předchozí působení v gallasovských službách, kdy se formovaly jeho úzké vztahy se sochařem Matyášem Bernardem Braunem (1684 - 1738), kameníkem Antonínem Dominikem Rappou (1685? - 1738) a především stavitelem Tomášem Haffeneckerem (1669 - 1730). Haffenecker, jenž po smrti Alliprandiho (1720) zastával post chebského pevnostního stavitele, častěji zaskakoval za nemocného dvorního zednického mistra Giacoma Antonia Canevalleho, jehož pak roku 1727 ve funkci vystřídal, a to zřejmě díky podpoře Dienebiera.⁹⁵⁶ Stavební písař tehdy před dvorním stavebním ředitelem hrabětem Althannem vyzdvihoval Haffeneckerovu píli oproti (dle jeho úsudku) méně usilovnému Františku Maxmiliánu Kaňkovi.⁹⁵⁷ Ostatně obdobně Dienebier intervenoval i za Josefa Lefflera (Löfflera), jenž získal místo dvorního tesařského mistra v roce 1729⁹⁵⁸ a Haffeneckerova nástupce (1732) ve funkci dvorního zednického mistra - Jakuba Schedla (Schodela).⁹⁵⁹ Oba zmiňovaní byli úzkými spolupracovníky Haffeneckera; pracovali mj. i na Gallasově paláci. Do let 1727 - 1729 pak spadá v úvodu zmiňovaná dokumentace a revize stavu sakrálních a farních objektů [obr. 12] českých komorních panství (Brandýs, Přerov, Poděbrady, Kolín, Pardubice, Smrkovice, Králův Dvůr, Točnick, Zbiroh, Mirošov), jež byla velkým společným úkolem Haffeneckera a Dienebiera.⁹⁶⁰ Přirozené prolínání profesních a osobních kontaktů ilustruje kmotrovství a svědectví při křtech Haffeneckerových dětí. V případě jeho synů Martina Františka Jindřicha (9. listopadu 1722), Josefa Ignáce (6. listopadu 1727) a Kajetána Martina (12. listopadu 1729) tak narazíme na Dienebiera a gallasovského pokladníka Martina Antonína Baumanna.⁹⁶¹ Neméně vřelé vztahy pojily Dienebiera i s dalšími umělci. Byl kmotrem dětí Matyáše Bernarda Brauna (1724, 1726, 1728, 1730), Kiliána Ignáce Dienzenhofera (1733, 1736),⁹⁶² Františka Maxmiliána Kaňky (1740, 1744).⁹⁶³ Tento jistě neúplný výčet nelze vnímat jako formální; právě Brauna Dienebier často zvýhodňoval, a to na úkor faktického dvorního sochaře Jana Bedřicha Kohla. Týkalo se to jak realizace Šlikova náhrobku ve svatovítské katedrále,⁹⁶⁴ tak zadání sochy sv. Ludmily stojící původně na Hradní rampě či dvojice lvů a váz Královské zahrady (1730).⁹⁶⁵ Pravděpodobně za pomoci stavebního písaře dopravil v roce 1732 Braun svou přehlíženou sochu Karla VI. do hradní

⁹⁵⁶ VILÍMKOVÁ (pozn. 926), s. 162.

⁹⁵⁷ Tamtéž, s. 163.

⁹⁵⁸ Tamtéž, s. 164.

⁹⁵⁹ Tamtéž, s. 167.

⁹⁶⁰ Tamtéž, s. 167 - 170.

⁹⁶¹ Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), sbírka matrik, Malá Strana, sv. Mikuláš N7 a sv. Tomáš N5. Dále: AMP, sbírka listin, sign. PPL – IV – 151.

⁹⁶² VILÍMKOVÁ (pozn. 926), s. 180.

⁹⁶³ VLČEK (pozn. 926), s. 133, 295.

⁹⁶⁴ Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1965, s. 84.

⁹⁶⁵ Tamtéž, s. 72, 113.

obrazárny,⁹⁶⁶ o 100 zlatých vyšší honorář (250 místo 150 zl.) konečně Dienebier umělci vymohl za alegorii *Dne* pro královskou zahradu v roce 1734.⁹⁶⁷

Veškeré zmínky z obou údobí (27 let ve službách Gallasů a dalších 27 let ve funkci stavebního písaře) stvrzují, že Jan Jindřich Dienebier byl zcela příkladným typem spolehlivého a činorodého úředníka, jenž se v pravém slova smyslu realizoval prací.⁹⁶⁸ Nespornými jsou potom Dienebierovy zásluhy o reorganizaci stavebního úřadu Pražského hradu, kde byla kromě optimalizace aktuální agendy provedena též revize stávajícího spisového a plánového materiálu, o čemž podnes svědčí Dienebierem provedené vpisky a detailní komentáře.

Jan Jindřich Dienebier zemřel 5. června 1748 ve věku 72 let.⁹⁶⁹ Na smrtelné posteli vyslovil přání skromného pohřbu a četných dobročinných odkazů. Vyrovnáním finančních pohledávek pověřil svého dlouholetého spolupracovníka, úředního písaře Eliáše Richtera. Univerzálním dědicem pak jmenoval svého staršího bratra Jana Františka, z jehož rozhodnutí se na inventarizaci pozůstalosti podílel i další z tehdy ještě žijících bratrů, Jan Jiří Dienebier - uzdařský mistr z České Lípy. Ještě dva roky po té (duben 1751) se Dienebierovi dědicové na komoře domáhali vyplacení oné vstupní kauce ve výši 3000 zl.⁹⁷⁰ Prozatímní řízení stavebního úřadu bylo svěřeno Johannu Georgu Nonmacherovi a Richterovi.⁹⁷¹

Dědic Jana Jindřicha, rochlický farář Jan František Dienebier skonal 27. února 1754, stár 80 let.⁹⁷² Testament sepsaný 15. ledna 1754 obsahuje zádušní odkazy Rochlicím a také hejnickým františkánům, jablonským dominikánům, zákupským kapucínům a českolipským augustiniánům. Po 30 zlatých tento Dienebier věnoval kromě rochlického farního chrámu též filiálním kostelům ve Vratislavicích a Rýnovicích, 400 zl. pak odkázal nedávno založenému rochlickému bratrstvu svaté Barbory. Z našeho úhlu pohledu je pozoruhodným odkaz 150 zl. administrátoru pražského stavebního úřadu Eliášovi Richterovi dokládající testátorovu vděčnost tomuto blízkému spolupracovníkovi zesnulého bratra Jana Jindřicha a jistě více než pouze formální poměr Richtera a Dienebierů.⁹⁷³ Univerzální dědicové rochlického faráře - "bratranec" světský duchovní Jan Karel Dienebier a synovec Jan František Dienebier -

⁹⁶⁶ Tamtéž, s. 82.

⁹⁶⁷ Tamtéž, s. 113; VILÍMKOVÁ (pozn. 926), s. 190.

⁹⁶⁸ Dochováno je pouze několik žádostí o udělení dovolené: 15. května 1733 žádal Dienebier o povolení pětidenní cesty "ve vlastních záležitostech" (zřejmě za příbuznými do severních Čech), v srpnu 1738 pak hodlal strávit šest týdnů v císařské rezidenci (NA, ČK, 1733/ VI/ c/ 14, inv. č. 2971; NA, ČK, 1738/ VIII/ a/ 1, inv. č. 4297).

⁹⁶⁹ AMP, sbírka matrik, Hradčany, sv. Vít N2Z1, pag. 338.

⁹⁷⁰ APH, HBA, kopiář 1744 – 1752, rkp. 16, inv.č. 647.

⁹⁷¹ Roku 1749 pak byl stavebním adjunktem ustanoven Joseph Morbacher, a to za roční plat 150 zl.

⁹⁷² SOA Litoměřice, sbírka matrik, Rochlice, kniha 3, pag. 712, zápis z 27. února 1754.

⁹⁷³ NA, APA I, E 15, 1 – 12, Testamenta.

řemenářský mistr v České Lípě, pokračující v řemesle po svém otci Janu Jiřím Dienebierovi - pak měli vyplatit přesně stanovené podíly dalšímu početnému příbuzenstvu.⁹⁷⁴ Celkový majetek byl odhadnut na 9.121 zl. 45 kr. (z toho tvořily 2.753 zl. 38 kr. hotovost a 6.000 zl. pohledávky), z čehož bylo odečteno celkem 340 zl. 19 kr. za pohřební výdaje, dlužné položky a výplaty farnímu personálu. Ve výčtu mobilií Jan Františka Dienebiera figuruje kromě 15 "různých papírových obrazů" rovněž 19 specifikovaných maleb. Jednalo se o obrazy Jana Nepomuckého, Krista Trpitele, dvakrát Máří Magdalenu, svatého Petra, 12 maleb apoštolů, Salomé a konečně podobiznu Jana Žižky z Trocnova (*Zischka*). Některá z těchto děl pravděpodobně pocházela z majetku Jana Jindřicha Dienebiera; snad právě onen Žižkův portrét, jehož držba katolickým duchovním se jeví vpravdě kuriozní.

Posledním významnějším gallasovským "domácím" úředníkem relevantního období byl sekretář **Ignác Philippi** (1695? - 1748), jenž byl příslušníkem početné úřednické rodiny pocházející z colloredovského opočenského panství.⁹⁷⁵ V jeho korespondenci se lze dočíst o sourozencích Maxovi (1722 - 1725 ve službách Jeronýma Colloreda), Ignácovi (1726 Vídeň), Leopoldovi (1729 Olomouc), Štěpánovi (1731 Lucembursko), Václavovi a sestřích Karolíně a Terezii Baudyšové.⁹⁷⁶

S přibývajícím počtem zastávaných funkcí a značným nárůstem majetku, o který bylo třeba pečovat, se úměrně zvyšoval i počet zaměstnávaných **agentů** u pražských a vídeňských úřadů resp. dvora, o nichž již několikrát byla řeč. Zejména Jan Václav Gallas si za jejich asistence udržoval dobrý přehled o domácím dění. Během svého "dovolenkového" pobytu uprostřed anglické mise, ve Vídni 15. září 1707 angažoval sekretáře vídeňského biskupa Norberta Franze Heimerleho, agenta při České dvorské kanceláři, který měl za 150 zl. ročně „ .. *an den kayl: Hoff zuverichten vorfallende graff gallasische Angelegenheiten soviel es möglich sollicitiren, treiben, und sich dereb alles fleissig eýferig, und aufrichtig annehmen, die etwann Ihme zu kommen lassende herrschaftliche Gelder empfangen, und sölbte wieder an die gehörde punctualiter abfuhren...*“⁹⁷⁷ Dalšími doloženými vídeňskými gallasovskými agenty byli: Johann Friedrich Adalbert Jakl (1716 - 1719, 75 zl. ročně),⁹⁷⁸ Götz (1716), JuDr. Johann Hofmann (1719, 150 zl.),⁹⁷⁹ JuDr. Karl Kniebandl (1736, 200 zl.), prokurátor Franz Hofmann (1736, 162 zl.), Johann Heinrich von Schmidt, (1736 - 1748, 200

⁹⁷⁴ SOA Litoměřice, sbírka matrik, Česká Lípa, kniha 4, fol. 69, sňatek Jana Františka Dienebiera. jr. (29. červen 1747).

⁹⁷⁵ Zemřel 30. prosince 1748 v paláci jako sekretář, ve věku 53 let. AMP, sbírka matrik, PML Z2, fol. 172.

⁹⁷⁶ HS Clam – Gallas, inv. č. 422, karton 96

⁹⁷⁷ HS Clam – Gallas, inv. č. 149, karton 108

⁹⁷⁸ Tamže; ANM, sb. H, kart, 17, "Gallas".

⁹⁷⁹ HS Clam – Gallas, inv. č. 149, karton 108

zl.), Václav Heimerle (1741 - 1748), Johan Heinrich Frohlich (1747, 75 zl.) a Josef Rochus Seelbach (1747 - 1748, 72 zl.).

Pražské nemovitosti

V rámci gallasovské rezidenční sítě - tvořené městskými a venkovskými sídly - budiž nejprve zmíněny pražské rezidence a následně pak severočeské lokality.⁹⁸⁰ Kromě velkého paláce na Starém Městě vlastnil starší František Ferdinand Gallas v letech 1693 -1695 dva šosovní domy se zahradou na dnešních Příkopech, později přebudované hrabětem Vernierem na výstavný vrcholně barokní palác (č.p. 859), jehož podobu kolem 1700 zachytil mědiryt C. Wussina.⁹⁸¹ Koupě tohoto domu mohla souviset s návratem staršího syna Jana Václava (1671 - 1719) z kavalírské cesty do Prahy. V té době byl také ještě naživu i mladší syn Rudolf Hubert (1678 – 1699). Dům na Příkopech se tedy mohl v případě dělení rodového majetku mezi oba syny stát pražskou rezidencí druhého z nich. Náhlý prodej po pouhých dvou letech si mohlo vyžádat majetkové vypořádávání uvnitř gallasovské rodiny v souvislosti se smrtí Antonína Pankráce (1695).

Významnou roli pak sehrál staroměstský dům U Hájků (později č.p. 575), nacházející se na Ovocném trhu a kolem poloviny 17. století vlastněný malířskou rodinou Škrétů. Ten získala v roce 1718 Johana Emerencie Gallasová z majetku zemřelé hraběnky Anny Kateřiny Daunové roz. Šporkové.⁹⁸² Tedy ve stejné době, kdy byl v Agrikolovském domě (č.p. 160) naproti nově budovanému velkému paláci v Jezuitské (dnes Husově) ulici zřizován byt mladého Filipa Josefa Gallase. Dům na Ovocném trhu [obr. 61] obývala hraběnka Gallasová až do své smrti (1735). Přešel pak do majetku Filipa Josefa Gallase a po jeho skonu se stal součástí clam-gallasovského dědictví. Prodán byl až roku 1779 Kristiánem Filipem Clam-Gallasem.⁹⁸³ Objekt měl z dnešního pohledu slavnou minulost. Jeho majitelem byl v 16. století známý lékař a učenec Tadeáš Hájek z Hájků, po němž dům po staletí nesl jméno. Od poloviny 17. století byl v majetku významného umělce, malíře Karla Škréty (z. 1674). Škrétova snacha Alžběta Rozina, vdova po Karlu Škrétovi mladším (z. 1691), se

⁹⁸⁰ Ke komplikované terminologii pojmu "rezidence" viz KUBEŠ (pozn. 113), s. 37 – 40.

⁹⁸¹ Zakoupeno 19. listopadu 1693 od hraběte Františka Antonína Šporka za 7.750 zl. Prodáno o dva roky později urozenému panu Janu Bartoloměji Vernierovi za 8.000 zl., AMP, městské knihy, sign. 2266, fol. 77v – 81r; sign. 2273, fol. 149v – 151r; sign. 2276, fol. 331r – 332v; sign. 2277, fol. 56v – 58v.

⁹⁸² NA, DZV 494, fol. E24 – E29, dato 19. červenec 1718.

⁹⁸³ Dům byl zakoupen 28. června 1718 od hraběte Jindřicha Richarda Dauna a poručníků jeho dětí, po té co o něj ve veřejné komisi neprojevil zájem žádný z měšťanů, a to za 8.150 zl. Prodán byl v roce 1779 za 4.000 zl. rytíři Karlu Ferdinandu Arnoldovi, chirurgovi a profesorovi pražské univerzity (NA, DZV 494, fol. E 24 – E 29).

podruhé provdala za Theofila Clea z Roudného, deklamátora zemských desek. Od něho pak dům koupila za 4.000 zl. hraběnka Daunová. V 19. století byl podle svého domovního znamení nazýván U červeného srdce.⁹⁸⁴ Pozdně barokní podobu tohoto domu známe pouze ze starých fotografií, neboť byl počátkem 20. století spolu demolován. Dnes stojí na jeho místě komerční komplex Myslbek. Jak lze soudit z dvojnásobného rozdílu ceny při koupi a prodeji objektu hraběnkou Daunovou resp. jejími dědici, byl tento šosovní dům na počátku 18. století přestavěn do podoby barokního paláce. Jeho rozlohu nám přibližují vizitace z roku 1725. Trojpodlažní, dobře z kamene vystavěný objekt obsahoval v přízemí klenutou stáj pro šest koní, kočárovnu, sklep, studnu, dvorek, menší okrasnou zahradu se zahradním domkem, dále dvě klenuté místnosti, kvelb, komoru, a kuchyňku. V prvním patře se obracely do ulice dvě místnosti a kabinet, směrem do dvora pak byly situovány další tři místnosti, dva kvelby, předsíň a kuchyň. Obdobnou dispozici mělo i druhé patro: dvě místnosti s kabinetem do ulice a pět místností se dvěma komorami do dvora. Dům byl bez nájemníků.⁹⁸⁵

Důležitým kritériem, kterým se Jan Václav Gallas řídil při výběru paláce, jenž si zamýšlel v Praze koupit či pronajmout roku 1712 - před definitivním rozhodnutím přestavět staroměstský palác - byla výhodná poloha. Ideálními se jevíly objekty s přilehlou zahradou a dobrým výhledem. Obojí situace starého rodového domu v samém srdci Starého Města vylučovala. Kratochvilná zahrada byla nezbytnou součástí společenského života barokního aristokrata Gallasova formátu. Jan Václav Gallas se neutěšeným stavem svých pražských nemovitostí počal zabývat až roku 1712, v souvislosti s hrozbou nuceného návratu do Prahy k výkonu zemské funkce nejvyššího českého maršálka.

Původně ovšem Gallasové zahradu v Praze vlastnili. Ke konfiskovanému staroměstskému domu Kinského, který získal generál Matyáš Gallas, totiž náležela i malostranská zahrada u Vltavy - v prostoru Kampy či Újezda. Víme o ní, že byla v letech 1637 - 1638 obnovována z pověření gallasovského regenta Štěpána Rathmüllera z Rathmüllu staroměstským stavitelem Martinem Schwagerem v rámci rozpočtu 18. července 1637 stanoveného 1100 zl.⁹⁸⁶ Zahrada, položená přímo u vody byla ideálním dějištěm v baroku oblíbených ohňostrojů. Jeden takový zde uspořádal Jeroným Colloredo 27. srpna 1641 v rámci "skvělé oslavy".⁹⁸⁷ Během svatebního veselí u příležitosti sňatku Ottavia Piccolominiho s Annou Benignou Sasko - lauenburskou 4. června 1651 zorganizoval nevěstin otec večerní ohňostroj na Malých Benátkách (dnešním Střeleckém ostrově), který

⁹⁸⁴ Jiří ČAREK, *Z dějin staroměstských domů*, Pražský sborník historický XIX, 1986, s. 12.

⁹⁸⁵ NA, TK, sign.129, Staré Město Pražské, Týnská čtvrť, L.

⁹⁸⁶ HS Clam – Gallas, inv. č. 141, karta 61

⁹⁸⁷ KELLER - CATALANO (pozn. 62), IV., s. 837.

svatebčané pozorovali z Gallasovské zahrady na protilehlém břehu.⁹⁸⁸ 19. dubna 1653 byla v souvislosti s "úpravou břehů" zanesena položka 784 zl. 20 kr., následujícího roku pak (8. září 1654) konstatováno, že obnova zahrady "zničené Švédy" si vyžádá 811 zl. 11 kr.⁹⁸⁹ Ke 21. srpna 1660 byl pražskému zahradníkovi Adamu Kropkovi vyplacen roční plat 24 zl.⁹⁹⁰ 18. května 1664 uspořádala v zahradě pro své hosty "merendu" Gallasova švagrová hraběnka Vrbnová, které se mj. zúčastnili kardinál Harrach, nejvyšší purkrabí Martinic a markrabí Leopold Vilém Badenský. Účastníci se pak rovněž plavili lodí po Vltavě.⁹⁹¹ Tím informace o této zahradě končí. Není zřejmé, dokdy zůstala v gallasovském majetku.

14. března 1692 pak koupil František Ferdinand Gallas od hraběte Norberta Libštejnského z Kolovrat a jeho ženy Marie Markéty rozené Slavatové za 12 tisíc zlatých proslulou Slavatovskou zahradu za kostelem sv. Filipa a Jakuba před Újezdskou branou.⁹⁹² Tuto zahradu Jan Václav Gallas počátkem roku 1700 prodal, a to pravděpodobně v souvislosti se svou dvorskou kariérou a přesídlením do Vídně. Nákladné vydržování zahrady v Praze pro něho tehdy nemělo smysl.⁹⁹³ Slavatovská zahrada byla i s letohrádkem vybudována v letech 1673 – 1689 Janem Jiřím Jáchymem Slavatou a patřila mezi nejvýstavnější zahradní komplexy barokní Prahy. Její umělecká výzdoba včetně dochované Medvědí fontány od sochaře Jeronýma Kohla (datované 1689) byla vytvořena krátce předtím, než ji hrabě Gallas získal. V druhé půlce 18. století pak tento zahradní areál pustl a posléze se proměnil ve skladiště. Roku 1815 pozemek zakoupil Aron Příbram a zřídil zde proslulou smíchovskou kartounku.

Dvůr v Bubenci, získaný roku 1727 a fungující jako hospodářské a provozní zázemí velkého paláce již byl zmíněn, stejně jako ve stejném roce získané příměstské sídlo v Klecanech.

⁹⁸⁸ Tamže, III., s. 507.

⁹⁸⁹ HS Clam – Gallas, inv. č. 1084, karton 236.

⁹⁹⁰ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

⁹⁹¹ KELLER - CATALANO (pozn. 62), VII., s. 486.

⁹⁹² HS Clam – Gallas, inv. č. 1084, karton 236. K této se dochoval podrobný soupis stromů a rostlin včetně ocenění, rovněž kompletní inventář tamního letohrádku

⁹⁹³ Zahrada byla prodána 9. února 1700 za 11 tisíc zlatých rytíři Janu Václavu Kunašovi z Načkovic, na němž ještě po třech letech vymáhali doplacení scházejících 4 tisíc zlatých jménem hraběte Platz s Bayerem. jménem hraběte. HS Clam – Gallas, inv. č. 1082, karton 234

Vídeňsky elegantní a česky těžkopádný

Jako *'böhmisch' schwer* a zároveň *'wienerisch' elegant* označil jednu z nejvýznamnějších palácových architektur střední Evropy historik umění Hans Sedlmayr.⁹⁹⁴ Ambivalentní poloha "mezi" vídeňským a českým barokem byla hlavní příčinou, že se tato mimořádná a umělecky prvotřídní stavba paradoxně setkávala spíše s okrajovým odborným zájmem.⁹⁹⁵

Dnešní jednotný exteriér převrstvil strukturu několika starších objektů, která se ovšem promítla do palácové dispozice [obr. 62]. Staroměstský dům získal roku 1634 generál Matyáš Gallas odměnou za svůj aktivní podíl na odstranění Albrechta z Valdštejna. Předtím patřil Vilému Kinskému, zavražděnému s generalissimem v Chebu – stejně jako svrchu zmíněná malostranská zahrada, která rovněž připadla Gallasovi. Jádro tohoto domu, zabírající zhruba tři čtvrtiny hmoty dnešního západního palácového křídla (do Husovy ulice), tvořil původní renesanční Samuelovský dům. Ten stál v místech, kde se ve středověku nacházel dvorec markraběte Jana Jindřicha, k němuž pravděpodobně příslušel i sousední gotický kostel P. Marie na Louži. K významnější přestavbě pražského sídla se rozhodl až Matyášův vnuk Jan Václav, který záhy po převzetí otcovského majetku přikoupil objekt bývalé fary zmiňovaného kostela a sousední dům *U černého gryfa*, na jejichž místě vzniklo nové (severní) palácové křídlo. To postavil v letech 1699 -1700 Gallasy často zaměstnávaný architekt Marcantonio Canevalle (1652 – 1711), s nímž byla v Praze uzavřena smlouva 5. listopadu 1698. Stavba tohoto křídla si vyžádala 30 tisíc zlatých. Podobu Canevallem upraveného palácového průčelí zachycuje kresba z ruky stavitele Giacoma Antonia Canevalleho z roku 1713.

Vznik dnes opěvované fischerovské novostavby si vynutily vnější okolnosti, kdy po Gallasově návratu z Anglie (1711) nebylo zřejmé, jak se bude nadále vyvíjet jeho kariéra;

⁹⁹⁴ Hans SEDLMAYR, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Wien 1976, s. 254.

⁹⁹⁵ Literatura k dějinám paláce: Jiří ČAREK, *Palác Clam-Gallasovský*, Praha 1941; Dobroslav LÍBAL – Andrej BEISETZER, *Jan Bernard Fischer z Erlachu a Clam-Gallasův palác v Praze*, Praha 1956; Hans AURENHAMMER, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Wien 1957; SEDLMAYR (pozn. 994); Jiří ČAREK, *Z dějin staroměstských domů*, in: PSH XI, Praha 1978, 5 – 19; Hellmut LORENZ, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Zürich - München – London 1992; Peter PRANGE, *Entwurf und Phantasie. Zeichnungen des Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656 – 1723)*, Salzburg 2004; Martin KRUMMHOLZ, *Wachovy plány a původní dispozice Clam-Gallasova paláce*, in: Zprávy památkové péče 2005, 344 – 351; Martin KRUMMHOLZ, *Stavební historie a osudy Clam-Gallasova paláce*, in: Pražský sborník historický, 35/2007, 155 – 223; Martin KRUMMHOLZ, *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007. Autor v současné době dokončuje rukopis monografie Clam - Gallasova paláce.

zároveň byl vyzván k faktickému výkonu úřadu nejvyššího českého maršálka, který formálně zastával od roku 1708. Z vidiny návratu do - nahlíženo jeho optikou světáka - provinční Prahy nebyl nijak nadšený. K tomu dále přistupoval problém, že rodový palác byl tehdy v havarijním stavu. Po několika marných zásazích bylo zjevné, že je nutný zásadní stavební zákrok. Stísněná lokalita hustě zastavěného městského centra vylučovala perspektivu případné budoucí prostorové expanze, takže se Gallas jistou dobu snažil o koupi či nájem jiného, pohodlnějšího a lépe situovaného objektu. Zvažovány tehdy byly čerstvě vybudovaný Přehořovského (dnes Lobkovický) a také Thunovský (Toskánský) palác na Hradčanském náměstí. Nakonec se hrabě, někdy v zimních měsících 1712/1713 odhodlal k přestavbě vlastního domu „od základů“, a tou pověřil vídeňského dvorního architekta Johanna Bernharda Fischera z Erlachu (1656 – 1723), jehož prvotní projekt ještě nepočítal s celou plochou dnešního palácového městiště. Zbýlé tři domy totiž byly komplikovaně získány (hraběcími agenty z řad pražských měšťanů) až v průběhu stavby, což se částečně odrazilo na finální dispozici paláce. Architekt svůj počáteční návrh několikrát upravoval, než mu celková rozloha umožnila vytvořit exaktně čtvercové centrální nádvoří, z něhož byl vesměs vyloučen hospodářský provoz. K přikoupenému svatoanenskému domu totiž patřil i prostor vnitrobloku, s vlastní přístupovou uličkou, jenž se dal ideálně využít jako provozní komunikace a hospodářské zázemí paláce. Z tohoto zadního dvora a malého dvorka do Linhartské ulice byly přístupné palácové stáje.

Gallasovy ambice a vkus dobře ilustruje formulace v dopisu pražskému magistrátu z roku 1714, kdy palác existoval ještě pouze na papíře a ve kterém hrabě zdůrazňuje, že své obydlí buduje mj. „k okrase města“. Zadáním projektu přestavby paláce císařskému architektovi J. B. Fischerovi z Erlachu (1656 – 1723) Gallas nepokrytě demonstroval vlastní prestiž. Mezi četnými zákazníky staršího Fischera z Erlachu nalezneme na samém počátku prince Evžena Savojského, jehož městský palác, proslulý zejména svým monumentálním schodištěm, a tehdy (1708 – 1711) čerstvě rozšířený Hildebrandtem, znal hrabě Gallas jistě důkladně. Rovněž další Fischerův zadavatel z přelomu prvního a druhého desetiletí 18. století - nejvyšší český kancléř Jan Václav Vratislav z Mitrovic (1669 – 1712) – byl Gallasovým politickým a diplomatickým souputníkem. Ten architekta pověřil vybudováním nové České kanceláře ve Vídni, jež byla dokončena až Vratislavovým nástupcem a švagrem Leopoldem Šlikem (1663 – 1723). Šlik také nechal Vratislavovi zřídit náhrobek v pražském staroměstském kostele svatého Jakuba, který je druhým pražským dílem J. B. Fischera z Erlachu a je s Gallasovým palácem současný (1713).

Krátce po zahájení projektu pražské přestavby bylo u dvora rozhodnuto o Gallasově odjezdu do Říma, kde měl ve funkci ambasadora strávit čtyři až pět let. Podoba palácového průčelí [obr. 31] vznikla již v roce 1713 a v letech 1714 – 1715 bylo k původní parcele

postupně přikoupeno několik okolních domů. Stavba i složitá jednání o koupi pozemků si vyžadovaly značného úsilí hraběcích úředníků a najímaných agentů, z nichž ty nejdůležitější již známe. Především hofmistr Dienebier mající vlastní zázemí jak v pražském tak ve vídeňském paláci, koordinoval v Praze nákupy pozemků a průběh stavby s pokyny architekta i stavebníka. S hrabětem, Fischerem, provádějícím stavitelem a řemeslníky komunikoval osobně i prostřednictvím korespondence a cestoval v těchto záležitostech nejen mezi Prahou a Vídní, ale rovněž do Itálie. Fischerův projekt pražského paláce ovšem nevznikl bez dobré znalosti lokality; architekt Prahu v této souvislosti několikrát navštívil a optimálně využil daných prostorových i pohledových možností. Podle dochovaného přehledu výdajů obdržel honorář v celkové výši 2 254 zl. 30 kr. Vlastní stavební činnost započala hned v prvním pololetí roku 1713, kdy probíhaly zejména bourací a zpevňovací práce. Tehdy bylo prováděcímu staviteli Tomáši Haffeneckerovi vyplaceno 358 zl., v následujících letech pak 100 zl. ročně. Stavební aktivita kulminovala v letech 1714 – 1718. V říjnu 1716 bylo západní křídlo v hrubé stavbě hotovo a pracovalo se na interiéru hlavního schodiště. Rok na to bylo dokončeno celé první patro; přikoupené domy však byly teprve tehdy demolovány. Již v březnu 1717 pracoval proslulý vídeňský štukatér Santino Bussi na římsách reprezentačních prostor druhého patra, pro které měl v následujícím roce zhotovit vídeňský dvorní truhlář Inger parketové podlahy. Když Jan Václav Gallas v létě 1719 v Neapoli zemřel, stál v hrubé stavbě již celý palác. Zcela dokončeno bylo přízemí, na interiérech prvního patra se pracovalo, značná část druhého patra však ještě byla bez okenních a dveřních rámu. Poté, co byly skončeny nejnnutnější práce, došlo k několikaleté cézúře.

Z této první, fischerovské fáze budování paláce se dochovalo cenné torzo plánové dokumentace. V první řadě jde o několik půdorysných variant, které vznikaly v jednotlivých stavebních etapách, kdy ještě nebyly přikoupeny všechny okolní pozemky. Na finální dispozici lze ocenit, že přes v jádru nejednotnou a měnící se situaci, působí palác navenek kompaktně a monumentálně. Velmi důmyslný je potom komunikační rozvrh. V duchu vrcholněbarokního kánonu navazuje na vstupní vestibul reprezentativní hlavní schodiště vedoucí do slavnostních palácových prostor. V Gallasově paláci se ovšem setkáme ještě s druhým, rovněž poměrně velkolepě proponovaným schodištěm, a to v protilehlém koutu palácového komplexu. Jeho podoba nepochybně souvisela s dodatečným vznikem velkého hlavního sálu v severním křídle. Kromě tří, s rozmyslem umístěných vřetenovitých obslužných schodišť, zabezpečujících bezproblémovou obsluhu panských apartmánů a palácových topných těles, se v severozápadním průjezdu setkáme ještě s posledním schodištěm, jež má značně exteriérový charakter, a které je zjevně reliktem původní situace. Pravděpodobně souviselo s prostorem palácové kaple a později hraběcí koupelny, situovaných v horních podlažích této partie paláce.

Analyzujeme-li funkční skladbu, nalezneme ve vstupním průjezdu místnost portýra. Za ní obsahuje západní palácové křídlo byt správce, velký komplex kuchyně s pekárnou a místnostmi pro skladování. Celý zbytek přízemí paláce pak zabíraly stáje, kočárovny, postrojovna, kovárna a další menší hospodářské prostory. V prvním patře byly situovány obytné prostory hraběcí rodiny, uskupené původně do několika samostatných apartmánů.

Druhé patro (piano nobile) Gallasova paláce zaujímaly reprezentační prostory, řazené kolem čtvercového centrálního dvora. Původní dispozici je možné rekonstruovat na základě starších plánů [obr. 63]. Z nich se dozvídáme, že se z horní podesty velkého schodiště vstupovalo doleva do malého sálu, který měl být první (o něco vyšší) z celkem čtyř prostorných místností parádního apartmánu Jana Václava Gallase. Na tento sál navazovaly dvě další prostory charakteru antekamer, jež měly sloužit audiencím a oslavám; stejně jako čtvrtá, příčně situovaná parádní ložnice. Pro tři z těchto čtyř místností a pro hlavní schodiště se dochovaly původní návrhy jejich výzdoby od Fischera z Erlachu [obr. 64]. Jedná se o alternativní návrhy, z nichž si stavebník měl zvolit některý ze zakreslených tvarů supraport, suprafenster, motivů dekoru ad. Jejich vypovídací hodnotu zvyšují hofmistrem Dienebierem připisané vysvětlivky a zaznamenaná stanoviska hraběte. Pro celé západní křídlo máme navíc dochovány i fischerovské půdorysy jednotlivých místností, do jejichž mřížek měla být zakreslena schémata výzdoby stropů. Z nich vyplývá i dispozice prostor za parádní ložnicí, kde se nalézala úzká příčná „galerie“ a kabinet. Črty tužkou prozrazují zamýšlenou podobu stropů beletáže. Měla se zde uplatnit vykrajovaná středová pole, určená k výmalbě, která by doplnila štuková výzdoba – zcela analogicky současným vídeňským interiéřům Fischera z Erlachu (Trautsonův palác aj.). Jistě by se tak zde objevil jemný a plasticky působivý akant slavného Santina Bussiho, jehož činnost máme v paláci ostatně doloženu v případě korunních říms těchto místností.

Na původní dispozici Gallasova paláce na první pohled zaujme umístění velkého sálu do prostoru severního křídla, vzdáleného hlavnímu palácovému schodišti. Až do roku 1715 nebylo architektem s tímto sálem počítáno, prostor pro něj poskytla až dodatečná koupě přilehlého domu *V jámě Ivové*. Směrem do dnešního Mariánského náměstí se sálem sousedila galerie, na východě pak navazovalo předsálí, jehož označení dokládá funkci přístupové komunikace, a to z druhého palácového schodiště. Předsálí, velký sál a přilehlá galerie tvořily v rámci reprezentačních palácových prostor svým způsobem autonomní jednotku. Díky nezbytnému převýšení velkého sálu, se hmota severního křídla významně pohledově uplatňuje, a to zejména směrem do nádvoří. Setkáme se zde s šestiosým (!) rizalitem s tympanonem, nápadně se podobajícím rizalitu kláštera v Herzogenburgu. Terasy nad jižním průjezdem měly jistě sloužit trubačům a jinému společenskému využití právě ve vazbě k protilehlému velkému sálu.

Hlavní schodiště Gallasova paláce je situováno v samostatném traktu, vysunutém z půdorysu západního křídla do nitra parcely. Výjimečné jsou jeho světelné kvality. Světlo proudí dovnitř velikými okny ze tří stran. Nakolik efektně dokázal Fischer z Erlachu pracovat se světelnou režii se lze přesvědčit na příkladu velkolepého schodiště zmíněného Savojského paláce (od 1696) ve Vídni. Ten se stejně jako palác Batthyány (od 1699) také nachází v husté zástavbě městského jádra. Ve Vídni však bylo ještě více zapotřebí důmyslně rozvrhnout hmoty a ekonomicky naložit s využitelnou plochou. Z důvodu prostorových limitů byl rovněž v paláci Evžena Savojského (dnes již neexistující) hlavní sál „odsunut“ z prostoru čelního palácového křídla, mimo enfiládu přijímacích prostor - analogicky Gallasově rezidenci. Tím bylo též docíleno prosvětlení sálů velkými okny k jihu, kterýmžto směrem se v obou případech na protilehlých stranách nádvoří nacházely zmiňované terasy sloužící jako pohledové dominanty a barokní jeviště. Ve vídeňské Himmelpfortgasse měla zeď na pozadí terasy původně zdobit náročně provedená iluzivní malba.

Batthyányho palác se Gallasovu blíží též celkovým rozvrhem. Pro nedostatečnou hloubku parcely tu však nevzniklo čtvercové nádvoří. Mimo jiné proto, že bylo prioritou vytvoření prstence průchozích místností piana nobile kolem celého dvora. Členění čelního křídla do dvou traktů, kde do uliční fronty za sebou následují zpravidla dva či tři reprezentační přijímací sály, je pro vrcholně barokní beletáž obvyklé, což platí mj. pro všechny Fischerovy paláce.

S vídeňskými stavbami pojí Gallasův palác i četné analogie jednotlivých prvků výzdoby, a to jak sochařské, tak ve štuku. Zajímavá je zejména analogie původně fontánové skulptury Tritona Savojského paláce s jeho pražským protějškem. Shodné ikonografické východisko, jímž byl Carracchiho Polyfemos slavné galerie římského paláce Farnese, dokládá opět určující Fischerův podíl na detailním rozvržení sochařské výzdoby jeho architektury.

Podoba hlavního průčelí Gallasova paláce je ryze výtvarnou záležitostí. V rizalitech nejsou situovány prostory, které by si převýšení o polopatro vyžadovaly. Stejně tak levý portál je pouhou symetrickou kulisou pravého hlavního vjezdu. S pětídílnými průčelími, akcentovými středovými a dvěma krajními rizalitou, se setkáme již v římské antické, zejména vilové architektuře. V kontextu Fischerova díla je bezprostředním předstupněm zahradní průčelí vídeňského Trautsonova paláce [obr. 28]. Nezvyklá podoba krajních rizalitů Gallasova paláce vždy poutala pozornost nejen návštěvníků města při cestě od Karlova mostu, ale i historiků umění. Inspirací tu nepochybně byl římský palác Pamphilji na proslulém piazza Navona [obr. 65], který znali velmi dobře jak architekt, tak hrabě Gallas. Je obecně známo, nakolik inspirativním byl tamní palácový komplex s kostelem Santa Agnese a Berniniho kašnami nejen pro Fischerovu tvorbu.

Již během své anglické mise měl hrabě Gallas příležitost se důkladněji obeznámit s tamními inovacemi v oblasti kultury bydlení. Kromě náročné adaptace pronajatého *Leicester House* (1705) se zabýval opatřováním a zasíláním prvků interiérové výzdoby Evženovi Savojskému. Již bylo zmíněno, co vše si Jan Václav z Anglie dovezl pro sebe. Dienebierův soupis mj. podchycuje dovezený „model schodiště, jež mělo být zřízeno v pražském domě“. Fischerova návrhová kresba dekorace hlavního palácového schodiště [obr. 22] napovídá, že by se oním "modelem" mohla stát předloha inspirující se tehdy čerstvě dokončeným královským schodištěm v Hampton Court [obr. 21]. Objasnilo by to totiž poněkud překvapivé pozdní užití iluzivní malby (architektonický rámeček s figurální stafáží) vídeňským dvorním architektem. Že otázka "anglických inspirací" není v případě Gallasova paláce prázdnou hypotézou, jasně dokládají anglická výsuvná okna (*sash windows*) uplatňující se na Fischerově návrhu audenčního sálu [obr. 23, 24]. Paralely se ovšem kromě typologických námětů (schodiště) a technických novinek (výsuvná okna) týkají i samotné stylové stránky Fischerovy architektury, a to jak exteriérové tak interiérové. Ona pětidílná hmotová skladba průčelí, jež bývá někdy označována jako "palladiánská", má totiž skutečně nečekaně blízko k anglické architektuře éry [obr. 29] královny Anny (1702 - 1714). Za další: Překvapivě konzervativní pojetí interiérové výzdoby Fischera z Erlachu (kolem 1715) jednak téměř vůbec nereflektuje francouzské módní trendy a na druhou stranu se opět blíží některým anglickým "barokním" zámkům [obr. 25] zmiňované éry (Castle Howard).

Vzhledem k tomu, že Johann Bernhard do Anglie v roce 1704(1705) prokazatelně cestoval a očekávatelný impakt tamnějších vlivů na jeho tvorbu zatím nebyl uspokojivě objasněn, skýtají dosud nevytěžené gallasovské kresby mimořádně cenný materiál k obohacení poznatků o činnosti této významné osobnosti evropského baroka.

Pražský palác ovšem stihl reflektovat ještě i italské impulzy, jež hrabě Gallas načerpal během každodenního okázalého působení na nejexkluzivnějších místech a v prostorách nejproslulejších římských paláců. Už samotná volba jeho prvního římského obydlí, kterým se stal slavný Berniniho palác Odescalchi, hovoří sama za sebe. Dobrá znalost z autopsie a zároveň nezbytná péče věnovaná palácové dispozici a funkci jednotlivých prostor ve vztahu ke komplikovaným ceremonielním pravidlům, činily hraběte dostatečně erudovaným v této problematice. Vše nasvědčuje tomu, že ve skladbě parádního apartmánu pražského paláce rezonují [obr. 63] dispozice rezidencí římských kardinálů, zpravidla obsahujících vyšší počet vstupních sálů než jeden. Za dodatečným "vložením" velkého sálu do severního křídla pak lze spatřovat jistou souvislost s Gallasovým nadšením římskou hudbou a operou, o němž byla řeč výše. Lze předpokládat, že nikdy nedokončený (a pouze ve vrchní partii hmotově zachovaný) pražský velký sál měl mít právě tuto funkci (*sala per spettacoli teatrali e cantate*). Další důkaz o aktivním podílu stavebníka na podobě jeho

okázale budovaného obydlí máme mj. z komentáře Fischerových návrhů výzdoby sálů beletáže. V případě parádní ložnice je připsán Gallasův požadavek, že má být vymalována ve stylu Francesca Albaniho („*auff die arth des Albani*“). Jedná se sice o marginální informaci, nicméně Gallasův zájem o záležitosti stavby a umělecké výzdoby pražského paláce je evidentní.

Veškeré kamenické práce v paláci jsou dílem "gallasovského" Dominika Antonína Rappy (1685 – 1738), doloženými autory štukové výzdoby jsou Santino Bussi (1664 – 1736), Girolamo Fiumberti (1657 – 1727) a Rochus Bulla (1688 – 1721). Prvnímu z nich lze připsat zejména čtyři nadokenní medailony druhého patra palácového průčelí a zčásti dochované původní korunní římsy interiérů *piana nobile*. Podíly zbylých dvou štukatérů nejsou příliš jasné. V interiérech paláce se z počáteční, Fischerovy etapy dále dochovaly už jen okenní a dveřní ostění, v prvním patře pak druhotně osazený fischerovský krb.

Sochařská výzdoba paláce pochází z dílny Matyáše Bernarda Brauna (1684 – 1738), kterému bylo v 1713 – 1718 vyplaceno celkem 3.042 zlatých. Pro Gallase pracoval Braunův ateliér ve stejné době jako na výzdobě nedalekého kostela sv. Klimenta, kam dodal na 200 soch. Z nejstarších dochovaných fotografií lze zjistit, že původní sochařská výzdoba palácového průčelí byla mnohem bohatší, než bývá uváděno.⁹⁹⁶ Na atice totiž stálo nikoliv třináct, ale sedmnáct (a možná ještě o dvě více) soch. Z bezpečnostních důvodů byly roku 1891 odstraněny dvojice alegorických figur suprafenester středových oken druhého patra všech tří rizalitů, z nichž prostřední držela hraběcí erb a korunu. Opakovaně pak byly restaurovány či nahrazovány kopiemi i ostatní sochoprávní díla a reliéfy z měkkého pískovce. Z těsných analogií jednotlivých prvků výzdoby průčelí Gallasova paláce a vídeňských Fischerových staveb jasně vyplývá, že architekt, který byl *nota bene* původním školením sochař (!), vytvořil rovněž detailní návrh sochařské výzdoby. Přestože Braunovi tak nebylo ponecháno příliš prostoru pro vlastní invenci, prokazuje jeho nesporné mistrovství kvalita zdejších sochoprávních děl. To se týká v první řadě herkulovských reliéfů soklových partií portálů a rubensovsky pojaté postavy Tritona v ose vstupního průjezdu. Svými kvalitami výjimečný je potom dosud neznámý reliéf tympanonu paláce představující shromáždění olympských bohů. Čestné místo v přehledu Braunova díla mu zajišťuje zejména náročné odstupňování jednotlivých plánů, blízké zejména reliéfu Tří králů z Nového lesa u Kuksu (Betlém).

Z ikonografického hlediska je průčelí paláce členěno do pěti zón: Na spodních soklech s reliéfy Herkulových skutků stojí monumentalizované dvojice Herkulů – atlantů. Vlys nad nimi zdobí reliéfní vojenské motivy (zbraně, trofeony, okovy aj.) V úrovni parapetů

⁹⁹⁶ Martin KRUMMHOLZ, *Neue Erkenntnisse zur plastischen Ausstattung und Innendekoration des Prager Palais Gallas*, in: Barbara BALÁŽOVÁ (ed.), *Generationen, Interpretationen, Konfrontationen*, Bratislava 2007, s. 217 - 225.

prvního patra následují sokly váz s dalšími mytologickými reliéfy, přičemž dominuje merkurovská tematika. Čtyři medailony suprafenester druhého patra pak znázorňují ovidiovské náměty (Fäethonův vůz, Apollona a Dafné, Gigantomachii a Merkura s Argem). V této zóně se původně nacházely i tři páry figur, spočívajících nad okny v osách rizalitů; prostřední měly podobu „fám“ či „glorií“, vynášejících hraběcí erb a korunu. Reliéf tympanonu zobrazuje „shromáždění olympských bohů“, s nimiž se ve volné skulptuře setkáme na palácové atice, kde ústřední trojici tvoří Jupiter, Apollon a Merkur. Herkules a Apollon personifikují dva vzájemně se doplňující ideály barokního aristokrata – udatného i uměnilovného. Herkulovskou symboliku a vojenské motivy lze vztáhnout k osobnosti generála Matyáše Gallase. Nápadně četná merkurovská tematika pak souvisí s kariérou stavebníka paláce. Jan Václav Gallas byl císařským vyslancem, tak jako byl Merkur nejspolehlivějším, osobním poslem Jupitera.

Když se ve druhé polovině dvacátých let stavební činnost za Filipa Josefa Gallase obnovila, nebyl už Johann Bernhard Fischer naživu. Nic ovšem nenasvědčuje tomu, že by mladý hrabě využíval předtím jeho služeb tak jako otec. Interiéry piana nobile byly totiž dokončeny podle nové koncepce a v souladu s proměněným dobovým vkusem. Namísto štuky se měla na stropech sálů uplatnit monumentální fresková výmalba s iluzivní architekturou. Dne 15. května 1727 byla v Praze uzavřena smlouva s renomovaným Carlem Innocenzem Carlonem (1686 – 1775), který se za 6 tisíc zlatých zavázal do tří let provést nástropní malby schodiště a dalších šesti místností západního křídla. Umělec však dodržel pouze část této smlouvy a roku 1729 Prahu definitivně opustil.⁹⁹⁷ Do poloviny třicátých let pak byly interiéry paláce – s výjimkou velkého sálu – dokončeny (viz příloha 5). Tehdy byla rovněž dovybavena palácová kaple a vznikla podnes dochovaná palácová knihovna (viz příloha 7). Francouzská okupace Prahy v roce 1742 byla pouhou předeheurou pohromy, která stihla čerstvě dobudovaný palác během pruské invaze o dva roky později. Na podzim 1744 se v Gallasově paláci ubytoval pruský generál Hacke a dům byl záhy vojáky zcela vyrabován. Rekvírovaný mobiliář byl zčásti vydražen nebo rozprodán pražským Židům a zbytek odvezen do Slezska, Lužice a Saska. V seznamech odcizených mobilií figuruje i podstatná část gallasovské obrazové sbírky (viz příloha 6). Celková výše škody na vybavení paláce překročila 200.000 zlatých.

Palác byl ve druhé polovině 18. a během 19. století několikrát interiérově upravován; ve své hmotě i členění však zůstal takřka intaktně dochován. Významnějšími zásahy byly především vertikální i horizontální fragmentace prostoru nedokončeného velkého sálu v první

⁹⁹⁷ Martin KRUMMHOLZ, *Santino Bussi und Carlo Innocenzo Carlone im Prager Palais Clam-Gallas*, in: Martin MÁDL – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ – Zora WÖRGÖTTER (eds.), *Baroque Ceiling Painting in Central Europe / Barocke Deckenmalerei in Mitteleuropa*, Praha 2007, s. 219 – 232.

třetině 19. století a po té v padesátých letech vznik dnešního "mramorového" sálu čelního křídla, jež si vyžádal zánik dvou původních barokních prostor s Carloneho freskami a Bussiho štukem.

Východočeská sídla

Fatálně nedostatečnými jsou stávající poznaky ohledně východočeských Smiřic [obr. 66] a Hoříněvse [obr. 67], jež byly nejbližnějšími venkovskými sídly Antonína Pankráce (Smiřice, do 1685) a Františka Ferdinanda (Hoříněves, do 1674) Gallasů ve třetí čtvrtině 17. století (viz výše).⁹⁹⁸ Hospodářský krach mladšího z bratrů vedl k prodeji obou panství, jejichž budoucí majitelé v době vrcholného baroka oba tamní zámky zásadním způsobem přestavěli. Tyto pozdější úpravy setřely stopy starších stavebních etap, takže případné hypotézy lze opřít vesměs o analýzu dispozic a hmotové skladby.

Výchozí premisou budiž předpoklad, že oba zámky byly za Gallasů přestavovány. A to jednak z důvodu, že si to jejich stav po náročném období třicetileté války vyžadoval, dále pak vzhledem k tomu, že zde tito mimořádně bohatí šlechtici hojně pobývali, a to dokonce se svým nanejvýš vybraným příbuzenstvem (Martinicové, Arcové). Ostatně bývalo zvykem, že si nový majitel nechal své sídlo adaptovat, zejména nebylo-li v předchozím období řádně obýváno a udržováno. Přes výjimečně skromný objem dochovaných relevantních písemností se podařilo nalézt v korespondenci hoříněveského správce Michaela Sachse několik zmínek týkajících se stavební činnosti. Jeho dopis Františku Ferdinandu Gallasovi z 8. srpna 1662 sděluje o nově přestavovaném zámku: "*Die Stuben nebest dem Grossen Saal. Ist mit Ofen undt fenstern gantz verfertigt, Item die Kammer daran des Gleichen. Die neuerbaute stuben Gegen dem Hof Wirdt anitzo auch aussgeputzt, undt Ehestes verfertigt werden.*"⁹⁹⁹ V jiném dopise z 6. dubna 1663 se pak Sachs vyjadřuje k projektu a rozpočtu novostavby pivovaru a sladovny v sousedství hoříněveského zámku, které dodal pražský malostranský stavitel Georg Aichpauer (*Eychpauer*). Správce označuje Aichpauerův návrh za příliš drahý. Dodává ale, že ostatní pražští stavitelé jsou rovněž příliš vytížení, jenže narozdíl od Aichpauera nemají tolik tovaryšů.¹⁰⁰⁰ Ze Sachsových slov vyplývá, že s Aichpaeurem dosud neměl osobní zkušenost, tudíž předcházející adaptaci zámku musel provádět jiný, dosud

⁹⁹⁸ Vladimíra KAŠŤÁKOVÁ, *Barokní zámky v Hoříněvsi a v Nedělišti*, in: Umění, 35, 1985, s. 425 - 432.

⁹⁹⁹ HS Clam – Gallas, inv. č. 1103, karton 268., dato Hoříněves, 8. srpen 1662. V předchozích listu z 25. května 1662 pak Sachs sděluje, že "malíř odjel včera do Prahy".

¹⁰⁰⁰ *Der Meister so teuer ist ... er es wol machen würde, dann die andere Meister in Prag schon alle verdingste orbeith haben, Eben dieser Zwar auch, aber hat viel gesellen.* (tamže, dato Hoříněves, 6. duben 1663).

neidentifikovaný stavitel. Domnívám se, že s touto raně - barokní přestavbou zdejšího zámku lze spojovat vznik dvou "nárožních" kubusů [obr. 67] tehdy přisazených ke starší podélné struktuře. Stejně periodě pak lze přiřadit obdobný solitérní hranol [obr. 66], vystupující východním směrem z později sjednocované hmoty smiřického zámku. Pokud skutečně proběhla přestavba obou objektů v téže době, což je vysoce plausibilním, bylo by - vzhledem ke geografické blízkosti i úzkým stykům obou bratrů - pravděpodobným rovněž autorství identického, avšak dosud neidentifikovaného stavitele.¹⁰⁰¹

Severočeské dominium

Severočeské gallasovské dominium se při dnešním pohledu z Prahy jeví jako "odlehlá" enkláva [obr. 1]; historická skutečnost byla nicméně poněkud odlišná.¹⁰⁰² Zejména Frýdlantsko bylo totiž tradičně provázáno se sousedními regiony Lužice a Slezska, což se mj. promítlo i do stylu zdejší architektury. Až do německé kolonizace ve 13. století pokrývaly celé budoucí gallasovské území hluboké lesy. Nejstarší sídliště je tu doloženo poblíž Hrádku nad Nisou. Liberec - nejmladší ze tří pozdějších správních center - postoupil v roce 1278 Přemysl Otakar II. spolu s Frýdlantem Biebersteinům, kteří své majetky rozprostřeli po obou stranách zemské hranice. Počátkem 16. století tento německojazyčný region opanovala reformace, jejímiž stoupenci byli též po Biebersteinech nastupující (1558) Redernové. Za nich dochází k rozvoji soukenictví, plátenictví a sklářství; Liberec se konečně proměňuje ve město a centrum samostatného panství; jsou zakládány četné nové obce. Epizodickou byla pobělohorská držba (1622 - 1634) Frýdlantu a Liberce Albrechtem z Valdštejna, který si jako rezidenční centrum svého "frýdlantského vévodství" vybudoval Jičín. Po Valdštejnově smrti získal obě panství Matyáš Gallas.¹⁰⁰³

Trojmezí Čech, Lužice a Slezska trpělo válečnými událostmi jak na počátku tak i koncem sledovaného údobí. Až do roku 1649 byl Frýdlant obsazen švédskými vojáky.¹⁰⁰⁴ Rovněž dlouhé období rakousko-pruských válek - počínaje už 40. lety 18. století - se na

¹⁰⁰¹ Dynamické konvexněkonkávní formy hoříněveského zámku jsou výsledkem pozdější vrcholně barokní přestavby, stejně jako úpravy fasád. Pozdější velmi nepřesná kresba Jana Rudolfa Šporka z první poloviny 18. století (kupř. KAŠŤÁKOVÁ (pozn. 998), s. 428) nemůže být východiskem věcné argumentace.

¹⁰⁰² V barokní době trvala standardní cesta z Prahy do Liberce tři dny, nocovalo se zpravidla v Nové Hospodě a Hodkovicích.

¹⁰⁰³ Viz pozn. 87.

¹⁰⁰⁴ Roku 1647 si Frýdlantsko okupující Švédové mj. vynutili Gallasův i císařův souhlas s povolením protestantské liturgie. REBITSCH (pozn. 7), s. 396 - 397.

gallasovských panstvích těžce podepsalo. Kromě hmotných škod způsobovaly průchody a pobyt vojsk obou válčících stran četné epidemie. V dubnu 1757 Prusové vyrabovali liberecký zámek.¹⁰⁰⁵ Při hodlování poddaných obou panství po smrti Filipa Josefa Gallase (1757) se musela jeho vdova nechat zastoupit hejtmanem Paulem. Pro přítomnost nepřátelských vojsk zde totiž nebylo bezpečno; oba vydrancované zámky ostatně nebyly obyvatelnými.¹⁰⁰⁶ Stejná situace se opakovala i o dva roky později (1759), kdy jménem svého syna přebíral gallasovský majetek Jan Kryštof Klam.¹⁰⁰⁷

Blízkost zemské hranice přinášela Gallasům vedle komplikací též četné výhody. Svůj pražský palác a další středočeská sídla mohli zásobovat nejenom dřevem, plátnem, zvěřinou a papírem se severočeských panství, ale také zbožím nakupovaným na trzích v nedaleké Žitavě a Jelení Hoře (rýnské víno, citrony, káva, cukr, sklo).¹⁰⁰⁸ Mnoho facet měly vztahy Gallasů s nejdůležitějšími slezskými sousedy - rodem Šafgočů, vlastním rozsáhlé území za jizerskohorským hřebenem. Kromě letitého sporu o průběh hranice v nejvyšší partii pohoří (Smrk), pojily oba rody převážně přátelské vztahy. Dochované detailní účty z let 1738 - 1741 dokládají intenzivní vzájemné návštěvy obou hraběcích rodin a mezi Frýdlantem a Teplicemi (Warmbrunn) čilou frekvenci posílů s dopisy a oboustranně zasílanými dary.¹⁰⁰⁹ 29. srpna 1739 stolovali na frýdlantském hradu během cesty na studia do Prahy dva mladí Šafgočové.¹⁰¹⁰ Šafgočovskými návštěvami bývaly ovšem separátně poctívány i Hejnice, kde byli vzácným hostům k dispozici jak gallasovská tabule, tak livrejovaný personál. Druhým nejvýznamnějším donátorem hejnického kostela (po gallasovských fundátorech) byl ostatně nejvyšší pražský purkrabí Jan Arnošt Antonín Šafgoč (1675-1747) z české větve tohoto rodu.¹⁰¹¹

Specifickou situaci regionu pod Ještědem a Jizerskými horami dokresluje také tehdejší nejednotnost zdejší církevní správy. Zatímco Liberecko a Chrastavsko náleželo k pražskému episkopátu (ovšem s děkanstvím v Žitavě!), byla řada obcí Frýdlantska původně přiřazena k Zawidowu (Seifersdorf) a spadala tak do míšeňské diecéze.¹⁰¹² Po redernovské konfiskaci byla hornolužická část jejich majetku dána do zástavy saskému vévodovi.

¹⁰⁰⁵ ROHN (pozn. 3), s. 392.

¹⁰⁰⁶ Tamže, s. 401.

¹⁰⁰⁷ Tamže, s. 425.

¹⁰⁰⁸ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, knihy hospodářských zpráv.

¹⁰⁰⁹ Poslu, který tehdy překonával šestimílovou vzdálenost dělící obě rezidence šlechtických sousedů, bylo placeno šest krejcarů za jednu míli (HS Clam-Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny z let 1738 - 1741).

¹⁰¹⁰ Josef BENNESCH, *Ortsgeschichte von Haindorf, Friedland* 1924, s. 211.

¹⁰¹¹ NA, Archiv české františkánské provincie I., karton 129.

¹⁰¹² Roku 1523 vypověděl zavidovský arcikněz poslušnost míšeň. biskupovi a deklaroval protestantství. Sám míšeňský biskup Jan IX. Haugvic pak konvertoval 1581.

Následně vzniklo (1624) ve Frýdlantu katolické děkanství podřízené Praze, od roku 1784 Litoměřicím.¹⁰¹³ Přes veškeré rekatolizační úsilí zůstávaly ještě po polovině 17. století dvě třetiny zdejšího obyvatelstva nekatolíky.¹⁰¹⁴ Jejich zatěžování robotou a zvyšujícími se daněmi pak vedlo k poddanským rebeliím vrcholícím v letech 1679 - 1680.

Až do druhé poloviny 17. století bylo Frýdlanstko a Liberecko "uměleckou periferií" orientující se na nedaleká a prosperující lužická města Zhořelec a Žitavu. Právě odtud na pozvání Redernů přišli na přelomu 16. a 17. století stavitelé Marco Spazio / Markus Spatz a Jan Arkon (z. 1623) budující zdejší nejvýznamnější architektonické památky a po panských hradech zároveň první kamenné stavby regionu: frýdlantské a liberecké zámky, kostely a radnice.

Kulturní sounáležitost s lužickoslezským regionem je zřejmá i z rozšířeného typu jednoduchého kostelního jednodolí s předsazenou osovou věží, jejíž spodní hranolová partie přechází v horní části v oktagon. Teprve na samém sklonku 17. století sem s příchodem **Marcantonia Canevalleho (1652 - 1712)** začínají pronikat vlivy z českého vnitrozemí. Přestože dosud není znám žádný přímý archivní doklad, lze právě Canevalleho označit za prvního z významnějších "gallasovských" architektů; četnost jeho realizací ve službách tohoto rodu k tomu totiž plně oprávnjuje. Zřejmě nejstarší Canevalleho zakázkou pro Gallase se stala první etapa úprav pražského paláce za Františka Ferdinanda na přelomu 80. a 90. let 17. století. Indikovalo by to mj. svědectví gallasovského hofmistra Kristiana Stephanidese při křtu Canevalleho dítěte v roce 1691.¹⁰¹⁵ Tímto rokem ovšem počíná i "devoční" období Johany Emerencie - jak bylo uvedeno výše, velmi pravděpodobně související s úmrtím dvou nejstarších synů. Od roku 1691 působí Canevalle v Hejnicích, kde opravuje kostel, ambít a posléze buduje nový františkánský klášter. Někdy v těchto letech provádí též sjednocující přestavby frýdlantského hradního jádra a v letech 1699 - 1700 pak staví nové severní křídlo pražského paláce.¹⁰¹⁶ Pro další vývoj architektury gallasovského regionu jsou ovšem zásadními především tři zdejší sakrální novostavby, a to v Liberci (1694 - 1696), Rýnovicích (1698 - 1699) a Vratislavicích nad Nisou (1700 - 1701).¹⁰¹⁷ Přestože se liberecký kostel sv.

¹⁰¹³ Gallasovskými hornolužickými sousedy byli Nosticové (1626 - 1691) a po té pání z Einsiedel (1691- 1945).

¹⁰¹⁴ Milan SVOBODA, *Severočeská doména*, in: Martin KRUMMHOLZ (ed.), *Clam-Gallasův palác*. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence, Praha 2007, s. 60.

¹⁰¹⁵ VLČEK (pozn. 926), s. 100. Stephanides je zde mylně označován jako "zednický polír".

¹⁰¹⁶ Smlouva podepsaná 5. listopadu 1698 obsahovala aprobovaný návrh, přesný popis a značný celkový rozpočet 30 tisíc zlatých. AMP, materiály ke stavební historii Clam - Gallasova paláce, nezpracovaný materiál, druhý karton.

¹⁰¹⁷ Stavba kostela sv. Kříže (1694 - 1696) vyšla (bez materiálu) na 1305 zl.ROHN (pozn. 3), s. 303. Hlavní oltář byl hrabětem objednan z Vídně (1696) a stál 3500 zl., jeho mensa se dnes nachází v Mníšku. Na něm byla roku 1698 umístěna pozdněgotická "anglická pieta" z roku 1506. Oba boční

Kříže [obr. 77a, 80c] nedochoval v původní Canevalleho podobě, náležel pravděpodobně i tento k danému typu jednoduché prostorné haly s vtaženými opěráky a obdélným presbytářem, kterým se Canevalle v Čechách uvedl a jehož velkolepým exemplérem se stal pražský kostel sv. Voršily (1702 - 1704). Pokud byl ovšem druhý liberecký svatostánek skutečně komponován na půdorysu řeckého kříže, jak bývá tradováno, lze si přibližnou představu o jeho vzhledu učinit podle kostela v Hrádku nad Nisou [obr. 77b], který je dílem Canevalleho "plagiáta" J. J. Kunze.

Vzhledem k tomu, že se první vlna rozšiřujících adaptací týkala především nejstarších a tehdy nejlidnatějších farností,¹⁰¹⁸ lze předpokládat, že jisté zásahy "canevallovského období" neminuly ani významné svatostánky v Rochlicích [obr. 70a, c] a Stráži nad Nisou [obr. 70b, d], které přes druhotné zásahy několika stavebních etap vykazují řadu překvapivě shodných prvků.¹⁰¹⁹ Prostorné lodi je předsazena charakteristická věž, flankovaná koutovými emporovými přístavky. K zaobleným nárožím kostelní lodi přiléhá o málo užší, hluboký polokruhově zakončený presbytář. Členění fasád lisénovými rámci a jednotně pojatými, stlačenými oblouky sklenutými velkými okny, by mohlo odpovídat spíše druhé až čtvrté dekádě 18. století, jak ostatně vyplyne ze srovnání s řadou dalších kostelů [srovnej obr. 73, 75]. Jednalo by se tedy spíše o periody Haffeneckera a Schedela než Canevalleho či Mazzy.

Gallase k volbě nejrenomovanějšího architekta císařské metropole nevedly pouze jeho společenské ambice. Oba **Fischerové z Erlachu** měli totiž blízko přímo k hraběcí domácnosti. Již bylo zmíněno, nakolik zásadními se staly pro Gallasovu kariéru přízeň a konexe vlivného tchána, po jehož smrti roku 1716 získal i vídeňský Dietrichsteinský palác [obr. 68]. V tomto domě ovšem Gallas pobýval již za Dietrichsteinova života, což dle dobových inventářů dokládá i tamní umístění monumentálních gallasovských rodinných portrétů (viz příloha 6). Tehdy podruhé jmenovanému nejvyššímu podkonímu Filipu Zikmundu Dietrichsteinovi daroval k šedesátým narozeninám (26. května 1711) Joseph Emanuel Fischer z Erlachu dvě kresby paláce a rok nato k svátku vyobrazení císařské

oltáře - Nejsvětější Trojice Morových patronů (1698) - zdobily bohatě řezané zlacené rozviliny. Druhý z nich objednal hejtman Platz. (HS Clam – Gallas, inv. č. 3151, karton 740); Originál smlouvy na kostel v Rýnovicích viz: HS Clam – Gallas, inv. č. 3172, karton 742.

¹⁰¹⁸ Nejstaršími, již od středověku doloženými farními kostely regionu byly Liberec, Rochlice, Vratislavice, Horní Vítkov a Rýnovice. Franz HÜBLER, *Führer durch Reichenberg und Umgebung*, Reichenberg 1883, s. 66.

¹⁰¹⁹ Původní rochlický hlavní oltář z roku 1691 nahradil v roce 1709 nový, objednaný hejtmanem Platzem, který měl obsahovat " vzácný oltářní obraz neapolského mistra" s námětem Kristova křtu v Jordánu - KÜHN (pozn. 10), s. 288; též HS Clam – Gallas, inv. č. 3151, karton 740. Během přestavby v letech 1727 - 1728 byl nahrazen rovněž hlavní rozvilinový oltář kostela ve Stráži, jenž se podnes nalézá v liberecké zámecké kapli.

projížďky na saních po Novém Trhu (Neuer Markt).¹⁰²⁰ V obou případech se jednalo o předlohy ilustrací chystané edice vídeňských *Prospecte und Abrisse einiger Gebäude* obou Fischerů, kterou vydal v roce 1715 tiskem J. A. Delsenbach.¹⁰²¹ Rukopis tohoto díla Fischerové roku 1713 dedikovali k dalším narozeninám Dietrichsteinovi, od kterého si slibovali patřičnou podporu svého edičního záměru. Právě v těchto letech (1712 – 1713) hrabě Gallas prodléval ve Vídni, a to v bezprostřední blízkosti svého tchána. Nejpozději tehdy tak měl možnost přímého kontaktu s oběma architekty. Podle projektu staršího Fischera z Erlachu pak probíhaly i úpravy průčelí vlastního Dietrichsteinského paláce, jejichž datování je stále sporné¹⁰²² a v jejichž rámci vznikl náročně komponovaný portál s diadémovitě vykláněnou archivoltou. Středový rizalit byl završen atikovým polopatrem s reliéfy a balustrádou se sochami a doplněn dvojicí ležících okapníkových vodních božstev.

V roce 1710 se Fischer podílel na přestavbě farního kostela ve Šluknově [obr. 69] - centru Dietrichsteinova severočeského panství - realizované v následujících letech zednickým mistrem Zachariasem Hoffmannem z Lipové.¹⁰²³ Exteriér šluknovského kostela nese rysy fischerovské architektury: Monumentální toskánské pilastry na vysokých soklech, profilace jejich patek a především signifikantní formy velkých oken bočních fasád a chóru navazují na sakrální stavby vznikající na přelomu století 17. a 18. století pro salcburského arcibiskupa Thuna (poutní kostel Maria Kirchenthal, špitální, univerzitní a voršilský kostel v Salcburku).

Ačkoliv nelze přesně stanovit, kdy se sám hrabě Gallas stal přímým zadavatelem staršího Fischera z Erlachu, je pravděpodobné, že k tomu došlo ještě před budováním pražského paláce. Přestože se v Anglii zřejmě minuli, neboť Fischer tam dle všeho pobýval ještě během mise Vratislava z Mitrovic, poznali oba velmi dobře z autopsie dobové novinky, kupř jíž zmiňovaná anglická výsuvná okna [obr. 23], která pak Fischer na Gallasovu žádost navrhl pro pražský palác [obr. 24]. Úkoly svěřované Fischerovi mohly být vskutku rozmanité, neboť je známo, že Fischer navrhoval rovněž nábytek, dekorace a nejrůznější další předměty, často utilitárního charakteru. V inventáři gallasovských vídeňských mobilií z roku 1719 tak kupříkladu figuruje camera obscura zhotovená či navržená Fischerem z Erlachu („*Cammer Opuscula von H:n von Fieschers*“).¹⁰²⁴ Kontakty dietrichsteinské domácnosti s Fischery se za Gallase snad dokonce zintenzivnily. Během studijního pobytu Josepha Emanuela Fischera v Římě mu měl Gallas, co by císařský vyslanec vyplácet roční

¹⁰²⁰ Peter PRANGE, *Entwurf und Phantasie. Zeichnungen des Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656 – 1723)*, Salzburg 2004, s. 55, 57.

¹⁰²¹ Hellmut LORENZ – Huberta WEIGL (eds.), *Das barocke Wien. Die Kupferstiche von Joseph Emanuel Fischer von Erlach und Johann Adam Delsenbach (1719)*, Petersberg 2007

¹⁰²² Hellmut LORENZ, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Zürich - München – London 1992, s. 130.

¹⁰²³ Petr MANDAŽIEV, *K počátkům tvorby Zachariase Hoffmanna z Lipové. Několik poznámek ke vzniku architektury šluknovského kostela*, in: Mandava 2010, s. 15 - 18.

¹⁰²⁴ HS Clam – Gallas, inv. č. 1961, karton 549.

stipendium ve výši 800 zlatých.¹⁰²⁵ Dosud se mělo za to, že římský pobyt mladého Fischera skončil roku 1716. Soupis obyvatel (Stati Anime) však zaznamenává Josepha Emanuela i v roce 1717, kdy bydlel (stejně jako roku 1716) v palazzettu Gallasovy římské rezidenci (palazzo Cesarini).¹⁰²⁶ Z 1. ledna 1719 se ostatně dochovala kvittance Johanna Bernharda Fischera, stvrzujícího příjem z gallasovské pokladny ve výši 400 zl. – půlročního stipendia pro syna Josefa Emanuela.¹⁰²⁷

Jediným doložitelným stavitelem působícím na Frýdlantsku a Liberecku během intermezza mezi Canevalleho smrtí a intenzivní činností Haffeneckera byl **Giovanni Francesco Mazza / Franz Matz**, o němž se toho ovšem ví velmi málo. Zřejmě se jedná o původního Canevalleho políra působícího v letech 1692 - 1695 při stavbě hejnického kláštera¹⁰²⁸ a tedy téhož "Matzu", kterému Canevalle roku 1711 odkázal polovinu svých pohledávek.¹⁰²⁹ Doloženým Mazzovým dílem je přestavba kostela sv. Máří Magdaleny ve frýdlantském Větrově [obr. 72] realizovaná v letech 1708 - 1709. K původnímu presbytáři tohoto kostelíka byla již v letech 1695 - 1699 přistavěna plochostropá loď. Mazzovým úkolem bylo dle smlouvy, uzavřené 15. července 1708, přistavět malou předsíň (5 x 6 loktů), upravit průčelí se štítem, prorazit nová okna a sjednotit fasády, loď měla být opatřena dlažbou a novým fabionovým stropem. Celkový rozpočet činil 165 zl. Spolu s Mazzou zde parcovali frýdlantští řemeslníci truhlář Christoph Hermann a tesař Michael Otto. 20. února 1712 věnovala hraběnka Gallasová kostelu liturgické předměty a paramenta (zlacený kalich, patěnu, misál a oltářní ubrusy ke dvěma menším oltářům).¹⁰³⁰ Vnitřní vybavení kostela tvořily barokní kazatelna a oltáře, z nichž boční rozvilinové byly donací hejtmána Platze a děkana Griegera.¹⁰³¹

Tvarosloví tohoto kostelíka se natolik blíží další obdobně drobné stavbě, že je možné počítat s Mazzovým podílem i v jejím případě, byť ho zde prameny explicitně nezmiňují. Kaple sv. Jana Nepomuckého vznikla v letech 1715 - 1716 v prospektu obce Janův Důl, která byla nově založena na polích vykoupených od libereckých měšťanů v letech 1704 - 1705. Ve dvou řadách zde bylo podél potoka vystavěno celkem 62 roubených řemeslnických (převážně tkalcovských) domků opatřených domovními znameními, a dále krčma. Stavba kostelíka vyšla celkem na 539 zl. 26 kr., podíleli se na ní zednický mistr Hans Christoph

¹⁰²⁵ Viz pozn. 563.

¹⁰²⁶ Viz pozn. 562.

¹⁰²⁷ Viz pozn. 563.

¹⁰²⁸ HS Clam – Gallas, inv. č. 720, karton 192.

¹⁰²⁹ VLČEK (pozn. 926), s. 418. .

¹⁰³⁰ Vs Frýdlant, karton 2289, kostelní účty.

¹⁰³¹ KÜHN (pozn. 10), s. 349.

Hübner z Ruprechtic, tesař Kaspar Breuer a kameník Hans Christoph Riemer z Hrádku.¹⁰³² Hraběnka Gallasová věnovala nové kapli modrý damašek na mešní roucho, hrabě pak z "londýnských oltářních předmětů" kalich, misál, měšní roucho a kasuli. Hejtman Platz posléze učinil kapli testamentární odkaz ve výši 500 zl. Jednoduchá stavbička o rozměrech 17 x 11 m má mělký konvexní presbytář a elegantně konkávně vykrojena obě východní nároží. Při jižní straně je připojena menší sakristie, uvnitř vedou na vestavěnou kruchtu po obou stranách vstupu vřetenová schodiště.¹⁰³³

Do "mazzovského období" spadá též dvojice venkovských kostelů s pozoruhodně rozšířenými, trojlaločnatě měkce zvlněnými závěry v Horním Vítkově [obr. 73b] a Jindřichovicích [obr. 73a]. Nakolik se jeví toto pojetí slohově progresivním, je třeba brát v potaz komorní měřítko obou staveb. V tomto případě je eventuelní Mazzovo autorství spíše hypotetické. Původní kamenný farní kostel Navštívení Panny Marie v Horním Vítkově byl postaven roku 1671 a ve vrcholně - barokním duchu rozšiřován v letech 1714 - 1720. Z těchto let jsou doloženi stejní řemeslníci jako v Janově Dole: Zedník Hans Georg Hübner, tesař Kaspar Hauser, kameník Hans Christoph Rühmer.¹⁰³⁴ Na přestavbě jindřichovického kostela Nejsvětější Trojice se v letech 1715 - 1718 podíleli rýnoltický zednický mistr Georg Gähler, tesař Kaspar Breuer z Grabštejna, "truhlář z Frýdlantu" a frýdlantský štafíř Adalbert Springsholz. V letech 1729 - 1730 byla Johannem Fogenauerem o osm loktů zvýšena kostelní věž, která byla opatřena čtyřmi velkými okny zvonice.¹⁰³⁵

Hejnice

Nejvýznamnějším fundátorským počinem Gallasů bylo založení františkánského kláštera na tradičním poutním místě v Hejnicích u Frýdlantu, k němuž došlo za Františka Ferdinanda a jeho manželky Johany Emerencie v roce 1691. V hejnické kostelní kryptě bylo tehdy vybudováno gallasovské (a později clam-gallasovské) mauzoleum. Nadregionální význam a popularita Hejnic jako poutního místa se zakládala mj. na skutečnosti, že Frýdlantsko náleželo až do 16. století k míšeňské diecézi. Už od poloviny 14. století byla tato lokalita cílem poutí z Lužice; vratislavský biskup udílel hejnickým poutníkům odpustky již v 15. století. Devoci prokazovanou obyvateli sousedních regionů stvrzovala zdejší přítomnost

¹⁰³² Malíři Franz Kaulferschov pozlatil za 3 zl 40 kr korouhev a křížek štítu.

¹⁰³³ Pavla MOHAUPTOVÁ, *Kaple sv. Jana Nepomuckého v Janově Dole*, Liberec 1999; Opis listiny vložené do zdejší makovice (1715), HS Clam – Gallas, nesetříděný materiál.

¹⁰³⁴ HS Clam – Gallas, inv. č. 1362, karton 307.

¹⁰³⁵ Vs Frýdlant, karton 2205, kostelní účty.

oltářů měst Žitavy, Zhořelce, Budyšina a Lobavy.¹⁰³⁶ Období stagnace mezi vypuknutím reformace a Bílou Horou následoval setrvalý nárůst počtu poutníků.¹⁰³⁷ České kázání konající se 2. července 1692 pro poutníky z vnitrozemí ovšem autor hejnického místopisu zařadil k "výjimečným událostem" (!)¹⁰³⁸ Roku 1679 byl kolem kostela vybudován původní klenutý ambit se čtyřmi kaplemi a hrobkou dobrodinců, čímž hrabě Gallas pověřil pražského stavitele Abrahama Leuthnera.

Počátkem roku 1690 oslovili František Ferdinand a jeho žena františkánského provinciála - přestože zájem tehdy projevovali kapucíni, augustiniáni, karmelitáni a cisterciáci - s žádostí o usazení několika řádových bratří v Hejnicích (*die da sich werden in das Einöde Leben finden*). Johaně Emerencii, jež v předchozím roce oplakala dva již dospělé syny, leželo zaopatření posvatného místa duchovními obzvláště na srdci. Právě pohnuté rodinné události roku 1689 pravděpodobně stimulovaly hejnickou fundaci: *Je ehender, je besser, dann wir seynd alle sterblich*, píše hraběnka v dopise františkánům 9. ledna 1690.¹⁰³⁹ Už 24. dubna 1691 byli vysláni do Hejnic dva první františkánští bratři - předvoj budoucího dvanáctičlenného konventu. Jedním z dvojice byl otec Viktorinus Winter, jehož si hraběnka Gallasová adresně vyžádala. V zakládací listině z 29. listopadu téhož roku se fundátoři zavázali do tří let vystavět a vybavit nový klášter, který budou podporovat oni i budoucí majitelé frýdlantského panství.¹⁰⁴⁰

Již 9. října 1691 podepsal přímo v Hejnicích smlouvu na tříletou výstavbu konventu pražský gallasovský stavitel Marcantonio Canevalle a 27. dubna 1692 byl za doprovodu dělových salv slavnostně položen základní kámen. Přestože byla klášterní novostavba dokončena již v roce 1696, došlo k jejímu oficiálnímu předání řádu teprve 3. března 1698.¹⁰⁴¹ Canevalle roku 1696 rovněž zpevnil a opravil kostelní ambit, jehož statika byla tehdy narušena; v roce 1698 v něm stály sochy sv. Anny, Josefa, Františka a Antonína.¹⁰⁴² Na konci roku 1698 pak bylo architektovi vyplaceno 200 zl. za novou zeď klášterní zahrady a 100. zl. za dvě nové hrobky v kostele.¹⁰⁴³ Z archivních pramenů vyplývá, že se závazky vůči hejnickým františkánům staly pro Jana Václava Gallase nepříjemnou finanční zátěží.¹⁰⁴⁴ Vzhledem k tomu, že hejnický kostel kapacitně naprosto nedostačoval masám poutníků, jejichž počet se mezi roky 1692 a 1719 zčtyřnásobil na celkem 80 tisíc zbožných návštěvníků

¹⁰³⁶ BENNESCH (pozn. 1010), s. 102.

¹⁰³⁷ Tamže, s. 105.

¹⁰³⁸ Tamže, s. 140.

¹⁰³⁹ Tamže, s. 179.

¹⁰⁴⁰ NA, Archiv české františkánské provincie I., regesta, 327, 329; karton 128 - opisy zakládacích listin.

¹⁰⁴¹ BENNESCH (pozn. 1010), s. 185 - 186.

¹⁰⁴² Tamže, s. 112 - 113.

¹⁰⁴³ HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny (1698).

¹⁰⁴⁴ NA, APA I, inv. č. 3470, karton 2100, historica Hejnice.

v roce 1720,¹⁰⁴⁵ odhodlala se Johana Emerencie k velkorysé přestavbě. V březnu 1721 žádala arcibiskupskou konsistoř o povolení přestavby podle předložených plánů¹⁰⁴⁶

a hned následujícího roku byla zahájena barokní novostavba, jež vyšla v letech 1722 - 1732 celkem na 58.370 zl.¹⁰⁴⁷ Jejím autorem byl **Tomáš Haffenecker** (1669 - 1730), tehdejší gallasovský architekt realizující též novostavbu pražského paláce a působící mj. i v Klecanech (viz výše).¹⁰⁴⁸ Haffeneckerovi byl vyplácen honorář 100 zl. ročně, přičemž do Hejnic dojížděl zpravidla třikrát do roka kontrolovat a koordinovat průběh stavebních prací, které na místě řídil polír Johann Fogenauer.¹⁰⁴⁹

Terénní situace a širší urbanistický koncept si vynutily změnu orientace; původní středověký kostel se tak stal boční kaplí (resp. křídlem "transeptu") monumentální novostavby, která byla vtěsnána do prstence raně barokního ambitu. Schválený projekt chrámu, komponovaného na půdorysu řeckého kříže byl posléze modulován nastavením hlavní lodi o jedno klenební pole, čímž zvětšený kostel (o výsledném půdorysu 50 x 37 m) maximálně a poněkud neproporčně "vyplnil" poutní okrsek [obr. 79a] striktně vymezený ostrohem nad korytem říčky Smědé. Z dochované korespondence se dozvídáme, že k této zásadní změně došlo zhruba v polovině roku 1725.¹⁰⁵⁰ Před vánoci 1724 sděluje hejtman Kessler Filipu Josefovi do Říma, že Hejnice se budou stavět ještě alespoň dva roky a jen samotná výstavba vyjde minimálně na dalších devět tisíc zlatých. Johana Emerencie prý hodlá do "prvních čtyř" kaplí (ambitu?) umístit "*Romanische Altar*". Velký oltář pro kapli sv. Antonína bude stát stejně jako čtyři zbylé. Již brzy prý bude zbořen starý kostel (teprve!) - s výjimkou "kaple" s milostnou sochou.¹⁰⁵¹ Na zmínku o stále scházejících patronech velkého oltáře, kazatelny a varhan reagoval mladý hrabě rozhodnutím zaplatit hlavní oltář, jehož náklad Kessler odhadoval přinejmenším na 1500 - 1800 zl.¹⁰⁵² Tato zakázka byla následně svěřena pražskému staroměstskému sochaři Johannu Wilhelmu Stephanovi, s nímž byla 11.

¹⁰⁴⁵ BENNESCH (pozn. 1010), s. 105.

¹⁰⁴⁶ NA, APA I, inv. č. 3036 (karton 1098), dopis Johany Emerencie, dato 28. březen 1721.

¹⁰⁴⁷ (RA 193). Ke stavební historii Hejnic: HS Clam - Gallas, kartony 193 - 197. Dále: Mojmír HORYNA, *Tomáš Haffenecker a stavba poutního kostela v Hejnicích*, Umění 29/1981, s. 437 - 447; Daniela ŠTĚRBOVÁ, *Tomáš Haffenecker (sakrální architektura)*, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze 2007.

¹⁰⁴⁸ Haffeneckerův statut gallasovského stavitele mj. dokládají křty jeho dětí, při nichž se lze v širokém rozpětí let 1715 - 1727 opakovaně setkat mj. s nám již známými hraběcími úředníky Martinem Baumannem a Heinrichem Dienebierem (křestní zápisy malostranského kostela sv. Mikuláše; též AMP, sbírka listin, PPL - IV - 151.

¹⁰⁴⁹ HS Clam - Gallas, inv. č. 720, karton 193. Haffenecker přijížděl do Hejnic na počátku stavební sezony, na sv. Jana Křtitele 24. června a pak během zářijových mariánských svátků. Ze jeden den pobytu mu bylo propláceno 2 zl.

¹⁰⁵⁰ Hejtman Kessler počátkem července 1725 vyslovuje vážné obavy, že pro stále narůstající počet poutníků bude *auch die ganzte Neue Kirche, welches Gott baldt geben fertig sein mechte, so glaube doch dass die zur itzigen Zeit noch weith zu klein sein dörfte*. Žádá tehdy "posunutí" nového ambitu o 8 loktů od závěru kostela; BENNESCH (pozn. 1010), s. 126.

¹⁰⁵¹ Zprávy hejtmana Kesslera, HS Clam - Gallas, inv. č. 1546, karton 438, dato 10. prosinec 1724.

¹⁰⁵² Tamže, 3. únor 1725.

září 1729 uzavřena smlouva též kazatelnu.¹⁰⁵³ Součástí z Prahy dovezeného hlavního oltáře bylo kromě velkého obrazu (10 x 5,5 lokte) sedm figur, pět putů a holubice Ducha svatého. Vše celkem za 750 zl.¹⁰⁵⁴ Autorem štukové výzdoby ambitů (?) byl Johann Jakob Stancke (1724),¹⁰⁵⁵ chrámového interiéru pak pražský štukatér Abondio Bolla (1729).¹⁰⁵⁶ Vlastní hrubá stavba byla dokončena roku 1729, nad dalšími úpravami dohlížel po Haffeneckerově smrti (1731) jeho nástupce, synovec a blízký spolupracovník Jakub Schödel (1699 - 1751). Na jaře 1734 už prý v kostele scházelo pouze dokončit oltář sv. Antonína v jeho kapli a štafírovat kazatelnu, chórová zábradlí a poprsně empor a kůru, a rovněž čtveřici oltářů v ambitu. V září téhož roku dodal "liberecký malíř" (Kaulfersch?) návrh oltáře se sochou Panny Marie.

27. května 1735 bylo rozhodnuto zadat výrobu hejnických grafik "muži z Rýnovic".¹⁰⁵⁷ Některé mědirytiny měly být zhotoveny v Praze a ve Frýdlantu pak oštemplovány. 26. června 1735 bylo konstatováno, že na dvou místech zatéká do věže u kláštera, což bylo přičítáno na vrub špatně odvedené práci pražského klempíře. V září 1736 pro změnu zatékalo do kostelních věží, jež tehdy ještě neměly "nové bání".¹⁰⁵⁸

Prvního května 1761 vypukl v klášterní kuchyni požár, který se posléze rozšířil na kostel. Zničeny tehdy byly věže, krov, proražena klenba, poškozen interiér. Škody byly vyčísleny na 7000 zl. Na opravách pracoval v roce 1762 stavitel Johann Jedlička. Hejnický chrám opakovaně zasahovaly horské vichřice.¹⁰⁵⁹

Starší literatura hejnický kostel mylně připisovala J. B. Fischerovi z Erlachu, se kterým Haffenecker spolupracoval na pražském Gallasově paláci a jehož tvorba pro něho byla inspirativní.¹⁰⁶⁰ Hejnický chrám ovšem zajímavým způsobem reflektuje především tvorbu Kryštofa a Kiliána Ignáce Dietzenhoferů. Týká se to jednak samotné chrámové dispozice a původně zamýšlené prostorové skladby s vykláněnými pasy a pronikovými klenbami, tak vlastní podoby hlavního průčelí [obr. 80a]. Přes plausibilní vliv současně dokončovaného

¹⁰⁵³ HS Clam – Gallas, inv. č. 720, karton 195. Za 160 zl. a sud piva. Její doprava stála 38 zl.

¹⁰⁵⁴ Tamže.

¹⁰⁵⁵ Za celkem 227 zl. 15 kr. zhotovil 30 velkých (po 4 zl. 30 kr.) a 32 malých (po 2 zl. 15 kr.) hlavic a devět kartuší (po 2 zl. 15 kr.) HS Clam – Gallas, inv. č. 720, karton 193.

¹⁰⁵⁶ Obdržel 3. srpna 1729 celkem 291 zl. za: Dva hraběcí erby nad kaplemi, 48 hlavic (po 4 zl. 45 kr.), 6 kartuší s orly a listovím (po 3 zl.) a čtyři kartuše evangelistů (po 3 zl. 30 kr.) HS Clam – Gallas, inv. č. 720, karton 195, položka 61.

¹⁰⁵⁷ Ten požadoval za 100 malých (čtvrt lokte) kusů 15 kr., za sto velkých (půl lokte) kusů 30 kr., a za největších (loket - jako je zasláný obraz) sto kusů 1 zl. Žádá též o dodání papíru. Páteru Turbovi (bývalému hejnickému kvadriánovi) vyhotovil 2000 kusů (100 ks á 15kr).

¹⁰⁵⁸ Vs Frýdlant, dodatky, hospodářské zprávy, 1729, 1733):

¹⁰⁵⁹ BENNESCH (pozn. 1010), s. 139.

¹⁰⁶⁰ Jako první dal Hejnice do souvislosti s Fischerem z Erlachu Schaller (Jaroslaus SCHALLER, *Topographie von Böhmen 4. Bunzlauer Kreis*, Prag 1786, s. 298), od něhož tuto atribuci převzal mj. Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen II. Bunzlauer Kreis*, Prag 1834, s. 317. Ale též i historik umění Albert Ilg - autor první fischerovské monografie. (Albert ILG, *Leben und Werke Johann Bernhard Fichers von Erlach*, Wien 1895, s. 14, 24 a 735 – 737.

chrámu sv. Vavřince v Jablonném v Podještědí, který měli Gallasové nadohled ze svého lemberského sídla, je nápadnou zejména podobnost s průčelím Dietzenhoferova kostela v Lehnickém Poli z let 1727 - 1733 [obr. 80b] Zatím nelze konstatovat více než, že jde o jednu z indicií úzkých souvislostí Haffeneckerovy tvorby s dílem Kiliána Ignáce Dietzenhofera, se kterým se ostatně osobně velmi dobře znal. Monumentálním hejnickým průčelím se potom inspirovalo několik gallasovských a clam-gallasovských stavitelů, jejichž činnost se zdaleka neomezovala pouze na oblast severních Čech. Závislost regionální architektury na hejnickém exemplu názorně ilustruje kupř. průčelí libereckého kostela svatého Kříže z let 1753 - 1757 [obr. 80c] - dílo gallasovského dvorního stavitele Johanna Josefa Kunze (1724 - 1800) inspirujícího se ostatně vesměs právě Canevalleho a Haffeneckerovými stavbami [obr. 77]. Téměř neprobádanými jsou pak možné vazby Haffeneckerovy tvorby a slezské architektury za hřebenem Jizerských hor.¹⁰⁶¹ Pozoruhodným je v tomto směru například obdobně dynamicky tvarované průčelí klášterního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Luboměři [obr. 80d], vybudovaného v letech 1727 - 1730 a vzdáleného od Hejnic necelých třicet kilometrů. Je zřejmé, že hejnický poutní kostel představuje blízkou analogii ke skupině slezských sakrálních staveb reflektujících dynamizující dietzenhoferovské půdorysné a prostorové invence.

Zednický mistr z Nového Města pod Smrkem **Johann Fogenauer / Felgenhauer** (1682 - 1739) působil jako polír Haffeneckera a po něm Schedela. Podílel se mj. na budování hejnického chrámu (1722 - 1729), věže jindřichovického kostela (1729 - 1730), přestavbě libereckého kostela sv. Antonína (1733 - 1735) a kostela sv. Mikuláše v Mníšku (1739 - 1740). Není příliš pravděpodobné, že by byl schopen vlastní architektonické tvorby

Jakub Schedel / Schödl (1699? - 1751) byl Haffeneckerovým synovcem, spolupracovníkem a nástupcem,¹⁰⁶² a to i na postu gallasovského dvorního stavitele. Nejpozději od roku 1732 je doložen téměř na všech hraběcích stavbách, ať už v Praze, Klecanech nebo v severních Čechách. Z titulu svého postu hraběcího stavitele s ročním platem 75 zl. vykonával pravidelné vizitace panských sídel, kostelů i hospodářských staveb, které též opravoval nebo přestavoval.¹⁰⁶³

¹⁰⁶¹ Jan WRABEC, *Koscioly barokowe na Pogórze Izerskim pomiędzy dominium Schaffgotschów i Gallasów, Krzeszowem i Lubomierzem*, in: Andrzej Koziel (ed.), *Wokol Karkonoszy i Gór Izerskich. Sztuka baroku na ślasko-czesko-luzyckim pograniczu*, Jelenia Góra 2012, s. 13 - 22.

¹⁰⁶² ŠTĚRBOVÁ (pozn. 1047), s. 2.

¹⁰⁶³ Za cesty mimo Prahu mu byly propáčeny denní diety ve výši 1 zl. 30 kr. Jednotlivé vrchnostenské stavby objížděl spolu s kočím a revidentem. 1733: liberecká papírna a bělárna, lemberský pivovar; 1734: frýdlantské chlěvy a pivovar; 1735: nová fara v Horním Vítkově, opravy frýdlantské zámecké kaple a fontány, přestavby kostelů v Mníšku, Suché a Arnolticích; 1736: frýdlantský neü *aufbauene solenne Wasser kunst*, kostel v Suché, pivovar ve Stráži.

Farní kostel svatého Archanděla Michaela v Bulovce [obr. 75b] se svým vrcholně barokním exteriérem blíží jak svrchu popisovaným "velkým" kostelům v Rochlicích a Stráži [obr. 70c, d], tak celé řadě venkovských svatostánků projektovaných následně Schedelem nebo ovlivněných jeho tvorbou. Vzhledem k časnému datu (1720 - 1728) však nelze v případě Bulovky zcela vyloučit ani (spolu)autorství Haffeneckera. Rovněž zde jsou doloženi liberecký zednický mistr Adam Möller, frýdlantský truhlář Johann Christoph Herrmann a raspenavský tesař Georg Köhler.¹⁰⁶⁴

Nejvýznamnějším Schedelovým úkolem na poli sakrální tvorby se stala přestavba libereckého farního kostela sv. Antonína [obr. 83], povýšeného na děkanský, kterou pod jeho dozorem realizoval v letech 1733 - 1735 Johann Fogenauer.¹⁰⁶⁵ Původní pozdně gotický polygonální závěr nahradil prostorný transept a čtvercový v rozích zaoblený chór [obr. 82]. Dokončený kostel byl posléze nově zařízen. Donátorem bočního oltáře sv. Anny byl liberecký celník Karel Herbig,¹⁰⁶⁶ o němž padla řeč výše v případě koupě pražského Agrikolovského domu.¹⁰⁶⁷

Novostavba filiálního kostela sv. Máří Magdaleny v Arnolticích [obr. 74b] vznikla podle Schedelova projektu (1735 - 1738) za spoluúčasti zednického mistra Adama Möllera z Liberce, tesaře Friedricha Siegmunda z Noviny, kameníků Josepha Brücknera z Liberce a Josepha Riemera z Hrádku a frýdlantského truhláře Hanse Chr. Hermanna. Malíř Franz Herckner pak obdržel 6 zl. za oba panské znaky a postament oltáře.¹⁰⁶⁸ V letech 1735 - 1736 vznikl rovněž nový kostel sv. Jošta v Dolních Pertolticích,¹⁰⁶⁹ kde se údajně nacházel "vzácný oltářní obraz od Carla Maratti".¹⁰⁷⁰

Kostel sv. Mikuláše v Mníšku [obr. 74a] byl inspekci, vykonanou v létě 1733 označen jako "na spadnutí". Následně byl Schedel pověřen vypracováním plánů novostavby realizované v letech 1739 - 1740 polírem Fogenauerem. Dále zde pracovali již osvědčení řemeslníci tesař Kaspar Breuer z Hrádku, zednický mistr Johann Tugemann, kameníci z Hrádku a Bílého potoka.¹⁰⁷¹

¹⁰⁶⁴ Velkostatek Frýdlant, karton 2131, kostelní účty; Anton MATZIG, *Chronik von Bullendorf*, Friedland 1928, s. 201.

¹⁰⁶⁵ HS Clam – Gallas, inv. č. 3172, karton 742, kostelní účty.

¹⁰⁶⁶ ROHN (pozn. 3), s. 349 - 350.

¹⁰⁶⁷ V polovině května 1734 se při snášení původní klenby zřítil do chrámové lodi velký kámen, který se propadl podlahou do hrobky Anny Marie Šlikové - Mikulášky, sestry Kateřiny z Redernu. Poškozená rakev s "velkými cennostmi" byla opravena, vše uvedeno do původního stavu a hrobka opatřena novým svrchním kamenem. Na konci listopadu téhož roku se pak zedníci dožadovali piva, "jak je zvykem při zakončení klenby tak velké stavby". Vs Liberec, nezpracovaný materiál, hospodářské zprávy.

¹⁰⁶⁸ Velkostatek Frýdlant, karton 2121, 2123, kostelní účty.

¹⁰⁶⁹ Vs Frýdlant, nezpracovaný materiál, hospodářské zprávy.

¹⁰⁷⁰ Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen II. Bunzlauer Kreis*, Prag 1834.

¹⁰⁷¹ V roce 1760 sem byl přemístěn původní hlavní ("vídeňský") oltář libereckého kostela sv. Kříže, roku 1762 vznikla nová kazatelna libereckého truhláře Johanna Chr. Breyera a mnichovohradištského

Součástí haffeneckerovského dědictví, jež se prostřednictvím Schedela a jeho následovníků ujalo i na gallasovských (a clam-gallasovských) územích, je signifikantní typ věže vrcholící mansardovitým zvoncem [obr. 81]. Na první pohled rozptýlené lokality, v nichž se s těmito věžicemi setkáme, mají společného jmenovatele, a tím je stavitel přináležející právě k umělcům gallasovského (či "haffeneckerovského") okruhu.

Na svrchu resumovanou tvorbu nejvýznamnějších gallasovských architektů Canevalleho, Haffeneckera a Schedela pak těsně navázali dva následující "dvorní" architekti tehdy již nastupujících Clam-Gallasů, a to **Jan Antonín Jedlička** (1736 - 1780) a především **Johann Joseph Kuntz** (1724 - 1800). Zatímco první jmenovaný se v letech 1761 - 1762 podílel na obnově hejnického chrámu po velkém požáru, spadá Kunzova prvotina ještě na sklonek gallasovského období. V letech 1753 - 1756 tento, tehdy začínající stavitel realizoval rozšiřující přestavbu libereckého kostela sv. Kříže [obr. 80c], jíž si vynutil narůstající počet poutníků přicházejících se poklonit "zázračné" "anglické" pietě [obr. 8], kterou ze své kavalerské cesty kdysi přivezl František Ferdinand Gallas.¹⁰⁷² Kunzovým zásahem se původní kostel (snad na půdorysu řeckého kříže) proměnil v prostorné jednolodí [obr. 83] vyzdobené posléze freskami Jana Václava Spitzera (1761), malbami Františka Xavera Palka, J. P. Molitora, Felixe Antonína Schefflera a Filipa Leubnera, též sochami Antonína Hájka.¹⁰⁷³ Zatímco položení základního kamene novostavby 14. května 1753 byl ještě přítomen poslední hrabě Gallas, v době slavnostního svěcení 6. září 1761 byl již čtyři roky nebožtíkem. Tehdejší slávy, během které byla též uvedena "*musicalische Operetta in teutscher Sprache*" sepsaná chrastavským kantorem a syndikem Kajetánem Schwertnerem a zhudebněná libereckým panským kapelníkem Franzem Posseltem, se zúčastnil bývalý frýdlantský děkan a nyní pražský světicí biskup Jan Ondřej Kaiser.¹⁰⁷⁴ Z Kunzovy přestavby je nicméně evidentním značně eklektický ráz jeho tvorby [obr. 77, 80] opírající se jak o Canevalleho (jednolodí), tak o Haffeneckerova (průčelí) exempla.

Posledním uvedeným umělcem nebude sarchitekt, nýbrž kameník. Na příkladu **Dominika Antonína Rappy** (1685 – 1738) lze rekapitulovat mnohé z dosud uváděného.¹⁰⁷⁵ Tento vyhledávaný pražský umělec byl spolupracovníkem předních architektů (Kaňka, Dienzenhofer, Haffenecker) a sochařů (Braun). Pro Gallase pracoval jak v Praze, tak v Klecanech, Horním Vítkově a na Frýdlantu.

sochaře Johann Starcka (130 zl.), v roce 1769 pak nový boční oltář sv. Jana Nepomuckého od Jana Hájka (80 zl.). Anton RESSEL, *Geschichte der Gemeinde Einsiedel*, Friedland 1929, s. 165 - 166.

¹⁰⁷² HÜBLER (pozn. 1018), s. 144.

¹⁰⁷³ KÜHN (pozn. 10), s. 122.

¹⁰⁷⁴ ROHN (pozn. 3), s. 432 - 437.

¹⁰⁷⁵ K Rappovi: LORENC – TRÍSKA (pozn. 84), s. 122 – 123; VLČEK (pozn. 926), s. 537.

Rappa byl od ledna 1711 staroměstským měšťanem a bydlel od roku 1726 až do své smrti v bezprostřední blízkosti Gallasova paláce, nejprve v domě *U zlatý oháňky*,¹⁰⁷⁶ od roku 1728 *U červenýho raka*. Kmotrem jeho syna Filipa Jana Michala Maxima byl v říjnu 1727 hrabě Filip Gallas¹⁰⁷⁷ a v případě dalších matričních zápisů narazíme na známá jména gallasovských úředníků a agentů - Baumanna, Dienebiera a Bayera. S dcerou zemského prokurátora (a svého přítele) Jana Michaela Bayera, Marií Magdalenou se Rappa 23. ledna 1727 dokonce oženil.¹⁰⁷⁸ Jeho syn František Dominik (1735 - 1766) z prvního manželství se ostatně stal rovněž právníkem. Pozůstalostní inventář tohoto úspěšného umělce, který zemřel 5. července 1738 ve věku 53 let,¹⁰⁷⁹ prozrazuje jak jeho zámožnost, tak i opravdu úzké vazby k hraběcímu rodu Gallasů, neboť mezi celkem 74 obrazy (oceněnými dohromady na 525 zl. 54 kr.) se nalézala též "*Contrafait Ihro Excell: Graf von Gallasch*".¹⁰⁸⁰

Hrady a zahrady

:

V případě původních, ještě gallasovských sídel, se jednalo vesměs o středověké hrady adaptované v době renesance a baroka. Dispoziční a stylovou nejednotu zde předurčoval původní účel a funkce. Kupříkladu Frýdlant a Grabštejn si uchovaly svůj gotický ráz a mladší zámecké objekty vyrostly samostatně při úpatích kopce, z něhož svému okolí nadále vévodilo středověké hradní jádro s válcovou věží. To v budoucnu umožnilo odlišné využití obou částí těchto komplexů pro různorodé účely (reprezentační, obytné, hospodářské, muzejní).

V jádru rovněž středověký Lemberk (1726) byl za předchozích majitelů jednoduše přestavěn v raně barokním stylu. Omezený prostor však neumožnil další rozvinutí stavby v bezprostřední blízkosti hradního jádra. Proto byla velkolepě navržená zámecká zahrada s letohrádkem (tzv. Bredovský zámek) vybudována separátně na druhém konci přilehlé osady. Ta byla za Filipa Josefa Gallase v letech 1729 - 1730 upravována a doplněna novými alegorickými soškami.¹⁰⁸¹ Grabštejn a Lemberk - dosud centra samostatných panství - ztratily integraci s gallasovským majetkovým jádrem na svém původním významu a nadále

¹⁰⁷⁶ Dům *Bej goldenen Fliegelwadel* v Dlouhé ulici na, který zakoupil zesnulý 1726 za 4.500 zl. (AMP, městské knihy, Staré Město, knihy smluv, 4, fol. 315).

¹⁰⁷⁷ AMP, sbírka matrik, sign. PML N5, fol. 725, 27. říjen 1727.

¹⁰⁷⁸ Tamže, sign. HV O3, pag. 1.

¹⁰⁷⁹ AMP, sbírka matrik, sign. PML Z2, fol. 114v.

¹⁰⁸⁰ AMP, městské knihy, Staré Město, knihy testamentů, 1183, fol. 524v – 532v, zaneseno 21. červenec 1738; položka č. 58, fol. 530v.

¹⁰⁸¹ Vs Lemberk, neseříděný materiál, hospodářské zprávy, 1729, 1733.

sloužily vesměs k přechodnému pobytu panstva a jako centra vrchnostenské správy. Oblíbeným příležitostným sídlem Filipa Josefa Gallase byl rovněž nově vybudovaný zámeček v Černousech.¹⁰⁸² Hlavní venkovskou rezidencí Gallasů (a později Clam-Gallasů) byl až do 20. století Frýdlant, na kterou se rovněž soustředila největší pozornost.¹⁰⁸³

Frýdlantský hrad [obr. 84], jenž v poslední čtvrtině 17. století dvakrát (1676, 1684) vyhořel,¹⁰⁸⁴ upravoval v devadesátých letech Marcantonio Canevalle; z té doby pochází rovněž parádní krb velkého sálu. Již od roku 1681 je ovšem doložena zdejší okrasná zahrada, do níž byla dovážena semena a rostliny z pražské újezdské zahrady.¹⁰⁸⁵ Nejpozději v roce 1707 stál ve frýdlantské zahradě též letohrádek.¹⁰⁸⁶ V průběhu druhé dekády 18. století jsou pak doloženy adaptace dolního zámku - "nad stájemi" a "nad kanceláři".¹⁰⁸⁷ K větším úpravám pak došlo v průběhu obecně nanejvýš intenzivního stavebního období 30. let. Dochované zprávy nás informují, že byla v letech 1733 - 1734 pod Schedelovým dohledem nově budována "terasa" či "vyhlídka", opravovány fasády kaple, následně pak malovány všechny hlavní prostory. Čtyři horní pokje "auf Brande", které tehdy obývali páter Evžen, sekretář, kancelista a páter Jakub, byly "plné postelí a dalšího nábytku" (srovnej příloha 3). Sousedního pokoje tehdy využíval "mladý hrabě Šafgoč", další hostinská místnost měla červený mobiliář. 1734 - 1736 pak byla opravována zámecká fontána s vodotryskem ("*solenne Wasserkunst*") trpící slabým tlakem. V létě 1735 byla upravována též krytá chodba spojující horní hrad s kaplí.¹⁰⁸⁸ Roku 1727 byl do zámecké kaple z kostela ve Stráži nad Nisou přenesen oltář sv. Kateřiny.¹⁰⁸⁹ Kolem roku 1714 byl pak poměrně náročně upravován frýdlantský kostel Nalezení sv. Kříže, který tehdy rovněž obdržel nové varhany a především hlavní oltář.¹⁰⁹⁰

Gallasovské podobizny a jejich autoři

¹⁰⁸² O (ne)náročnosti vybavení jednotlivých sídel si lze učinit představu na základě inventářů uvedených v příloze 3.

¹⁰⁸³ Dobroslav LÍBAL (a kol.), *Frýdlant v Čechách. Stavebně-historický průzkum*, Národní památkový ústav 1978

¹⁰⁸⁴ ROHN (pozn. 3), s. 295, 298.

¹⁰⁸⁵ KÜHN (pozn. 10), s. 158.

¹⁰⁸⁶ HS Clam – Gallas, inv. č. 3047, karton 715.

¹⁰⁸⁷ Tamže.

¹⁰⁸⁸ Vs Frýdlant, nesetříděný materiál, hospodářské zprávy.

¹⁰⁸⁹ KÜHN (pozn. 10), s. 215.

¹⁰⁹⁰ ROHN (pozn. 3), s. 317.; Vs Frýdlant, karton 2160, kostelní účty.

Přestože dobové inventáře (viz příloha 6) i starší literatura stvrzují existenci velkého množství gallasovských podobizen, do dnešních dnů se jich dochovalo skutečné minimum. Příčinami byly jednak opakované "návštěvy" hraběcích sídel nepřátelskými vojsky (zejména 1744 a 1759), dále pak - poněkud paradoxně - okolnosti vzniku prvního českého "muzea", které na samém prahu 19. století vybudoval v prostorách frýdlanstkého hradu Kristián Kryštof Clam-Gallas. Ten totiž nechal za tímto účelem namalovat novou rodovou portrétní galerii, jež se dodnes nalézá v tamním velkém sále [obr. 85]; autory většiny monumentálních podobizen byli liberecký malíř Philip Leubner a pražský Joseph Bergler.¹⁰⁹¹ Při té příležitosti totiž byly některé starší obrazy sloužící za předlohy Leubnerových replik odstraněny. Část z nich byla pravděpodobně tehdy přemístěna do (staré a posléze nové) liberecké radnice. Mezi šestnácti tam visícími podobiznami se nalézaly i tři gallasovské portréty v životní velikosti, a to Františka Ferdinanda [obr. 86], Johany Emerencie [obr. 87] a Jana Václava,¹⁰⁹² z nichž ovšem Kühn zmiňuje už pouze dva první.¹⁰⁹³ Po druhé světové válce byly portréty z radnice za ne zcela jasných okolností deponovány v libereckém muzeu, kde se je v nedávné době podařilo restaurovat.¹⁰⁹⁴ Tato plátna mohla donedávna platit za jediné dobové gallasovské podobizny, neboť v případě dvou nejvýznamnějších příslušníků rodu - Matyáše Gallase a jeho úspěšného vnuka Jana Václava - se dle všeho žádné autentické malby na českém území nedochovaly.

Skutečnou podobu generála Gallase tak nejspíše zachycují především dva obrazy, a to tříčtvrtinový portrét z Tridentu [obr. 88] a monumentální podobizna vídeňského vojenskohistorického muzea [obr. 89].¹⁰⁹⁵ Proslulý Gallasův portrét z dílny Franse Leuyxe, jenž byl východiskem četných kopií a replik, se dosud nepořilo identifikovat. Leuyxova podobizna nicméně pozoruhodným způsobem "retušovala" Matyášovu italskou fyziognomii.

Zatímco tvář Františka Ferdinanda zachycuje kromě zmiňovaného obrazu z libereckého muzea též portrétní miniatura ze soukromého majetku [obr. 90], je situace v případě Jana Václava Gallase zcela tristní. Dosud nebyl identifikován žádný jeho autentický dobový portrét. Spoléhat se tak lze především na tři známé grafiky, z nichž dvě vznikly téměř současně. První z nich je teze Františka Ignáce Scherzera z Kleinmühlu [obr. 91] vytvořená

¹⁰⁹¹ "Většina těch starších [obrazů] jsou dobře dochované originály, některé byly namalovány jako kopie zemřelým libereckým malířem Philippem Leubnerem." Franz NÉMETHY, *Das Schloss Freidland in Böhmen*, Prag 1818, s. 39.

Bez důkladné restaurátorské analýzy nelze rozhodnout, zda se v některých případech nejedná o autentická starší díla, což ovšem zejména v případě monumentálních celofigurových obrazů nepokládám za příliš pravděpodobné.

¹⁰⁹² Značně poškozené obrazy byly tehdy restaurovány malířem Rudolfem Müllerem. Franz Hübler, *Führer durch Reichenberg und Umgebung, Reichenberg 1883*, s. 90, 132 - 133,

¹⁰⁹³ KÜHN (pozn. 10), s. 254. František Ferdinand Gallas, olej, 185 x 104 cm, nesign.; Johana Emerencie Gallas, olej, 198 x 104 cm).

¹⁰⁹⁴ Martin KRUMMHOLZ (ed.), *Clam-Gallasův palác*. Johann Bernhard Fischer von Erlach.

Architektura, výzdoba, život rezidence, Praha 2007, č. kat. 11 a 12, s. 20, 128.

¹⁰⁹⁵ Tamže, č. kat. 3, s. 127.

roku 1707 J. J. Thumerem, zobrazující mimořádně reprezentativním způsobem polofiguuru hraběte Gallase v alonžové paruce a splendorným nočním oděvu ve stylu Ludvíka XIV.¹⁰⁹⁶ Z hlediska typologie barokního portrétu je protějškem Scherzerovy teze Gallasova podobizna předního anglického portrétisty Gotfrieda / Godfreye Knellera (1646 - 1723),¹⁰⁹⁷ jež vznikla v Londýně v první polovině téhož roku. Zachovala se pouze v grafickém přepisu Johna Smitha [obr. 92].¹⁰⁹⁸ Typicky knellerovská podobizna znázorňuje hraběte v kyrysu, alonžové paruce a natočením hlavy směrem k divákovi. Posledním, do nedávna neznámým portrétem Jana Václava pak je drobná grafika zachycující ho již jako císařského vyslance v Římě [obr. 93]; je tudíž datovatelná do let 1714 - 1719. Přes méně idealizovanou tvář vykazuje tato drobná práce natolik shodné rysy s Knellerovou podobiznou, že se zdá být její pouhou "aktualizovanou" replikou.

O vzezření Filipa Josefa Gallase se toho donedávna příliš nevědělo. Během průzkumu mobiliáře bývalých gallasovských objektů mne ovšem zaujaly dva na první pohled kvalitní a takřka identické dobové portréty, představující zhruba dvacetiletého šlechtického mladíka, z nichž jeden se nalézal na Frýdlantu [obr. 94] a druhý na Grabštejně [obr. 95].¹⁰⁹⁹ Konfrontací fyziognomie tohoto muže s tvářemi Filipa Josefa Gallase [obr. 96a] a jeho matky Marie Anny Dietrichteinové [obr. 96b] na monumentálních obrazech (replikách) frýdlantské portrétní řady, se ukázalo jako vysoce plausibilním, že oním mladým aristokratem je právě Filip Josef Gallas. Lze předpokládat, že alespoň jedna z obou identických podobizen, vznikla během jeho výše popisované kavalírské cesty s hofmistrem Kreisingerem.

Z malířů působících v gallasovských službách zaujímá zvláštní místo rod frýdlantsko-libereckých Kaulferschů, z něhož vzešli nejméně čtyři výtvarně činní umělci. Nejstarším z nich byl **Christian Kaulfersch** (Calvers, z. před 1666), který v roce 1626 v Praze vytvořil proslulý frýdlantský portrét Albrechta z Valdštejna. Na základě stylové analýzy mu byly dále připsány redernovské podobizny z liberecké radnice.¹¹⁰⁰ Není zřejmé, zda on nebo jeho stejnojmenný syn byl autorem signovaného a do roku 1660 datovaného portrétu frýdlantského děkana Christiana Augusta von Ostritz nalézajícího se původně v prostorách tamního děkanství.¹¹⁰¹ **Kristián Václav Kaulfersch** se v Liberci poprvé oženil 4. října 1666 s Martou Vížkovou a po té znovu koncem října 1681, a to s vdovou a libereckou měšťankou Reginou Löfflerovou. Jejich svatební smlouva zmiňuje, že se Kaulferschův syn **Jan František** (14. říjen 1667 - 15. červen 1737) tehdy u otce školil v malbě (*welchen der H:*

¹⁰⁹⁶ Tamže, č. kat. 24, s. 129.

¹⁰⁹⁷ Michael Morris KILLANIN, *Sir Godfrey Kneller and his Times, 1646 - 1723*, London 1948; J. Douglas STEWART, *Sir Godfrey Kneller and the English Baroque Portrait*, Oxford 1983.

¹⁰⁹⁸ Tamže, s. 106.

¹⁰⁹⁹ NPÚ - ÚOP Liberec, Grabštejn, inv. č. G 252.

¹¹⁰⁰ KÜHN (pozn. 10), s. 104.

¹¹⁰¹ KÜHN (pozn. 10), s. 225.

Vater die Mahler Kunst lehret).¹¹⁰² Z korepondence hejtmána Julia Scherzera se dozvídáme, že Kristián Kaulfersch ml. v létě 1670 pro Františka Ferdinanda namaloval "dva portréty",¹¹⁰³ čímž ovšem zcela jistě jeho činnost pro libereckou vrchnost nekončila. V roce 1686 vytvořil malby evangelistů a sv. Pavla poprsně kazatelny kostela ve Stráži nad Nisou. Od osmdesátých let se mu ostatně dařilo značně rozhojnit vlastní majetek,¹¹⁰⁴ o čemž svědčí mj. i skutečnost, že v letech 1691 - 1693 založená obec Nové Pavlovice byla vybudována na pozemcích zakoupených roku 1683 právě od "libereckého malíře Christiana Kaulfersche".¹¹⁰⁵ Jan František Kaulfersch se oženil 28. února 1696, měl být mj. autorem maleb dvanácti apoštolů pro liberecký kostel sv. Anotnína.¹¹⁰⁶ Jeho syn **Antonín Ignác** (13. leden 1699 - 13. květen 1757) vytvořil v roce 1732 několik monumentálních obrazů koní, z nichž se dochovalo plátno s běloušem a vedutou Frýdlantu v pozadí.¹¹⁰⁷ Jednou z jeho posledních zakázek byly malby na plechu 14 zastavení křížové cesty při rozšířeném libereckém kostele sv. Kříže.¹¹⁰⁸ V polovině 18. století převzal od Kaulferschů štafetu **Filip Leubner** (1730 - 1803).¹¹⁰⁹

Na základě zkoumaných pramenů lze sumarizovat excerpované zmínky o podobiznách a malířích. Z účetních materiálů první kavalírské cesty vyplývá, že 8. dubna 1658 bylo malíři v Dole zapláceno 11 zl. *von Eür Gnaden Contrafect*. V Paříži pak byly 10. srpna zakoupeny *zwey kleine Landtschaftel* za 3 zl.¹¹¹⁰ a 9. října pak 2. *kleine Taffelen mit Pfürsichen* za 6 zl.¹¹¹¹

V roce 1660 byl pro Františka Ferdinanda Gallase v Praze činným nizozemský malíř "**Abrahamu de Han**", jemuž byl mj. ve čtyřech splátkách vyplácen roční plat 104 zl.¹¹¹² S

¹¹⁰² Soka Liberec, Archiv města Liberec, I, gruntovní kniha č. 588, fol. 251 - 252, 29. říjen 1681.

¹¹⁰³ HS Clam – Gallas, inv. č. 426, karton 96, Scherezrův dopis z července 1670.

¹¹⁰⁴ Soka Liberec, Archiv města Liberec, I, gruntovní kniha č. 588, fol. 450v; kniha 589, fol. 242, fol. 486v - 487r).

¹¹⁰⁵ Vs Liberec, karton 3151. Byly zde postaveny krčma a obydlí pro 21 rolníků a 17 zahradníků.

¹¹⁰⁶ KÜHN (pozn. 10), s. XXV.

¹¹⁰⁷ Martin KRUMMHOLZ (ed.), Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence, Praha 2007, č. kat. 274, s. 156..

¹¹⁰⁸ ROHN (pozn. 3), s. 431.

¹¹⁰⁹ Filip Jakub se narodil v Liberci 1. května 1730 jako syn Jeremiase Leubnera a Anny Marie. Oženil se 25. ledna 1763 s vdovou Rosálií Hackovou z Liberce. Tehdy je označován jako *pictor*, nicméně později je uváděn zároveň jako obchodník. Zemřel 13. května 1803 v č.p. 280. Leubnerův testament jednak svědčí o neobyčejně vřelém vztahu s jeho ženou (*meiner treuest liebsten Ehegattin Rosalia für alle mi während unsers Ehestandes erzeugte Liebe und Treue! Gott schencke ihr langes Leben, Gesundheit und Wohlergehn!*), dále pak o slušném majetku. Vlastnil dva domy ve druhé městské čtvrti, z nichž první (č.p. 280) i se zahradou (obojí v ceně 5000 zl) zdědil jediný syn Václav, druhý (č.p. 282) pak rovným dílem všichni dědicové (kromě syna a vdovy šestice dcer: Karolína, Marianna, Josepha, Johanna, Franziska a Antonia). Tento druhý dům od svých příbuzných následně vykoupila Karolína (provd. Posseltová) za 1500 zl. Soka, kn. 549, fol. 116v - 117r; 121v - 123r)

¹¹¹⁰ Možná identické s P I/52 a 53, nebo P I/164 a 165 (příloha 6)

¹¹¹¹ Identické s P I/23 a 24 ?

¹¹¹² HS Clam – Gallas, nezpracovaný materiál, účty domácí pokladny.

největší pravděpodobností šlo o Abraham I. de Haen - příbuzného Abrahama II. de Haena (1701 - 1748).¹¹¹³

Prokazatelná je dále rovněž tvorba předního domácího malíře třetí čtvrtiny 17. století, **Karla Škréty**.¹¹¹⁴ Ten byl již roku 1657 autorem předlohy zmiňované univerzitní teze Františka Ferdinanda. Pro vzájemný vztah tohoto umělce ke Gallasům se nicméně zdá být rozhodujícím impulzem martinický sňatek roku 1660. Bernard Ignác z Martinic tehdy Škrétu angažoval mj. i na Svaté Hoře, kde záhy vznikala trojice kaplí nejvyššího purkrabího a jeho obou zeťů.¹¹¹⁵ V inventáři gallasovských obrazů z roku 1678 (příloha 6) figurují tři Škrétova díla, a to portrét "hraběte Straky" (P I/30), velkoformátový výjev z římských dějin (P I/81) a malý obraz kupida vyřezávajícího si luk (P I/107). Škréta však vytvořil pro Františka Ferdinanda též jeho podobiznu, která ovšem nakonec zůstala v malířově ateliéru a tvořila položku č. 116 pozůstalosti po Karlu Škrétovi ml. z ledna 1691.¹¹¹⁶ Zřejmě právě tohoto "konterfektu celé osoby pana hraběte France Gallaše" se týká zmínka v dopise gallasovského agenta Materny z 3. listopadu 1676 o tom, že se Škréta (jr.) dotazoval ohledně portrétu, ale bylo mu řečeno, že částka 150 zl. je příliš vysoká.¹¹¹⁷ Zřejmě právě neshoda ohledně požadované ceny za zhotovenou podobiznu byl příčinou, že obraz tehdy neopustil škrétovský ateliér. Jiného díla se pak musely týkat dvě dokumentové splátky Františka Ferdinanda Škrétovi, a to (na neznámou částku) 31. října 1669¹¹¹⁸ a 191 zl. z 27. února 1670.¹¹¹⁹ V srpnu roku 1671 si pak měl od Škréty vypůjčit 900 zl. Antonín Pankrác Gallas. V létě 1685 konečně nabízel bývalý hofmistr Rörich Františku Ferdinandovi ke koupi portrét Mathiase z Volckhentorfu (Volkendorfu?) *von dem berühmten Pensel des H. Screti*.¹¹²⁰

¹¹¹³ <http://www.richardredsingantiques.com/collection/paintings/oil-painting-pn-canvas-by-abraham-i-de-haen>

¹¹¹⁴ Lenka STOLÁROVÁ - Vít VLNAS (eds.), *Karel Škréta 1610 - 1674. Doba a dílo*, Praha 2010; Lenka STOLÁROVÁ (ed.), *Karel Škréta a malířství 17. století v Čechách a Evropě*, Praha 2011.

¹¹¹⁵ Martinicova frýdlantská podobizna je ovšem jiné než gallasovské provenience, neboť v inventářích není, narozdíl od portrétu hraběte Straky, zmiňována Jaromír NEUMANN, *Karel Škréta 1610-1674*, Praha 1974, s. 48. Gustav PAZAUREK, *Schloss Friedland*, in: *Mitteilungen der Nordböhmisches Gewerbe-Museums XXIII*, 1905, s. 56.

¹¹¹⁶ Karel Vladislav ZAP – Karel J. ERBEN, *Inventář pozůstalosti po Karlovi Škrétovi ze Zátvořic*, s. 326.

¹¹¹⁷ *Der Screti hatt gestern, wegen des Bildts zu mir gesigt ich im sagen lasen Euer hoch graf gnad werden beÿ dem Schenher czaiten baim solches bildt per 150 toler schwewlich behaufe ich ain 150 tol um ein bildt zu geben saÿ zu viel*, HS Clam – Gallas, inv. č. 1575, sig. XXI/9, karton 452.

¹¹¹⁸ ANM, sbírka H, karton 16. Tuto kvitanci se nepodařilo dohledat.

¹¹¹⁹ AMP, Sbírka papírových listin, sign. PPL – V – 1008.

¹¹²⁰ HS Clam – Gallas, inv. č. 1575, sig. XXI/10, karton 453. dopis Johanna Röricha Františku Ferdinandu Gallasovi, dato Újezd, 27. červen 1685. Rörich zde zmínku o portrétu uvádí zajímavým příměrem: "*Der grosse Alexander hat von keinem anderen als dem Apelle, dieser aber blos von dem berühmten Pensel des H: Screti.*" Ve stejném dopise se Rörich zmiňuje o čtyřech malbách od Rembrandta (*4 Stuckh Mahlereÿen vom Rimbrandt*)

Ve stejném dopise, v němž je Škrétův obraz označován za předražný, je řeč o dalším pražském malíři, a to **Kristiánu Šebestiánu Dittmannovi** (později "von Lavenstein"), umělci původem z Krupky, který se na pražském Novém Městě roku 1664 oženil a v říjnu 1670 stal malostranským měšťanem,¹¹²¹ kde pak žil a úspěšně působil až do své smrti.¹¹²² 10. května 1677 sděluje agent Materna Františku Ferdinandovi, že se malíř Dittmann ucházel o místo učitele "mladého hraběte".¹¹²³ Sám Dittmann se v dopise z roku 1677 zmiňuje o portrétech "císaře" a "nejvyššího purkrabího".¹¹²⁴ Z 10. října 1678 je pak nejasná zmínka o Dittmannově "malířském platu", z níž by bylo možné odvozovat, že se stal skutečným gallasovským malířem.¹¹²⁵ 19. října 1685 píše Materna hraběti, že se Dittmann dotazuje, jak má být pojat (jeho) portrét (*auf wass vehr eine manier*), zda stejně jako podobizna jeho bratra či jinak (*ob also alss Ihr gnaden der her graf Antoni, oder anderst*). Také žádá sdělit, jaké *simbolum* má přijít do namalovaného vavřínového věnce a připisuje "*Nil funestum quod honestum.*"¹¹²⁶ Je tedy doloženo, že Dittmann vytvořil v roce 1685 portrét Františka Ferdinanda Gallase a krátce předtím též Antonína Pankráce. V létě následujícího roku se hofmistr Scherzer zmiňuje o portrétování hrabat Václava a Františka, pravděpodobně rovněž Dittmannem (*dal pittore*). Nelze rozhodnout, zda se této nebo ještě nějaké další zakázky týkaly umělcovy upomínky o zaplacení dlužných 121 zl. z 16. prosince 1687 a 23. ledna 1688.¹¹²⁷

V létě 1682 se na Frýdlantu cestou z Vratislavi do Prahy zastavil italský freskař **Francesco Marchetti** podílející se tehdy mj. na výzdobě Šternberkova trojského zámku.¹¹²⁸

¹¹²¹ AMP, městské knihy, Malá Strana, knihy měšťanských práv, sign. 569, fol. 61, 7. říjen 1670.

¹¹²² Jeho testament ze 17. prosince 1701: AMP, sbírka papírových listin, sign. PPL IV – 3527.

¹¹²³ HS Clam – Gallas, inv. č. 1575, sig. XXI/9, karton 452.

¹¹²⁴ HS Clam – Gallas, inv. č. 1574, sig. XXI/3, karton 446.

¹¹²⁵ HS Clam – Gallas, inv. č. 1575, sig. XXI/9, karton 452.

¹¹²⁶ Tamže.

¹¹²⁷ HS Clam – Gallas, inv. č. 1574, sig. XXI/3, karton 446.

¹¹²⁸ Pietro DELPERO, *Francesco Marchetti, un pittore trentino tra Italia e Boemia (1641–1698)*, disertační práce, Università degli Studi di Milano 1996, s. 206. Za tento odkaz děkuji Martinu Mádlovi.

Závěr

Zatímco většině obyvatelstva působí válka strádání a utrpení, vyskytnou se jedinci schopní vždy za daných okolností budovat vlastní kariéru - díky vojenskému řemeslu i válku provázejícím majetkovým transferům. Rovněž v období třicetileté války šel kariérní postup v armádní hierarchii ruku v ruce s akvizicemi nemovitostí, jimiž císař své věrné vojevůdce odměňoval. Obrovský pozemkový fundus uvolněný v důsledku pobělohorských a posléze valdštejnských konfiskací, přilákal do Českého království řadu šlechtických rodů, které dosud se zdejším prostředím neměly mnoho společného. Záhy ovšem tento svůj společenský vzestup legitimizovaly patřičně okázalou reprezentací a stavebními počiny.

Pohnuté mantovské události let 1626 – 1631 vedly k zániku velkolepých a slavných gonzagovských sbírek. Různými cestami se v několika vlnách na evropský trh dostalo obrovské množství uměleckých předmětů prvotřídní kvality. V Čechách se usazující nová vrstva šlechty tak díky "mantovskému dobrodružství" získala příležitost se obohatit též o tamní skvosty, což se týkalo především velkých generálů, v první řadě Matyáše Gallase. Právě díky jeho válečné kariéře a majetkovým akvizicím se jeho synové zařadili mezi největší šlechtické boháče v Čechách. V následujících třech generacích se gallasovský rod úspěšně integroval v rámci sociálních struktur středoevropské aristokracie. Ilustrují to sňatky i "standardní" průběh kariér. Druhá generace Gallasů si svou pozici upevnila vazbami na vlivného nejvyššího purkrabího Bernarda Ignáce z Martinic. Přes svůj značný majetek Gallasové nevytvořili fideikomis, jak bylo v té době běžným, a to zjevně proto, že se rod nikdy nerozvětvil. Ve třetí i čtvrté generaci žil totiž vždy pouze jeden mužský potomek. Rozsáhlá majetková základna a promyšlené rodinné strategie umožnily "světovou" (a nesmírně nákladnou) kariéru Jana Václava Gallase, kterou bylo možné díky dochovanému materiálu přiblížit nejvíce. Tomuto schopnému habsburskému diplomatovi evidentně konvenoval náročný životní styl a okázalé vystupování využívající všech prostředků barokních fines. Nečekaný skon ve funkci neapolského místokrále zřejmě zabránil dosažení vrcholných kariérních met. Lze předpokládat, že pouze smrt připravila Jana Václava Gallase o Zlaté rouno a další vysoké pocty, jež by mu - za jeho obětavost - zcela jistě přínáležely. Vzhledem k jeho mimořádnému nadšení italskou operou by pravděpodobně sehrál rovněž významnou úlohu v dějinách barokní hudby v Čechách, což ostatně prozrazuje nedokončený velký sál jeho pražského paláce. Jedině tato významná architektonická památka podnes odráží výjimečnost osobnosti uměnilovného hraběte - jeho ambice, vkus a evropský

rozhled. Pozoruhodnou skutečností jsou bezprostřední vlivy anglické a římské architektury na tuto pražskou stavbu. Nejbohatším Gallasem, Filipem Josefem pak tento rod vymřel po měči.

Vývoj gallasovské rezidenční sítě koresponduje s kariérami jednotlivých příslušníků rodu. Matyáš Gallas zůstal provždy italsky a německy hovořícím Tridentanem, který si před koncem života vybudoval v rodném městě novou rezidenci skrývající též jeho "proslulý" poklad. České akvizice mu sloužily především jako zdroj příjmů. Jeho potomci nicméně alpskou vlast opustili a natrvalo přesídlili do Čech, kde původní dvě majetková jádra na východě (Smiřice) a severu (Frýdlant, Liberec) nahradilo třetí a čtvrtou generací Gallasů rozšířené kompaktní severočeské dominium, náležící k největším šlechtickým majetkům v zemi. Kosmopolitní Jan Václav Gallas se v Čechách téměř nezdržoval, přesto v rámci možností vytrvale investoval do rozšiřování majetkové základny. Ta představovala důležitý zdroj příjmů a rovněž zástavní kapitál, nutný pro nákladnou dvorskou kariéru a adekvátní reprezentaci. Pokud zrovna nepobýval v cizině, trávil většinu času ve Vídni, kde měl k dispozici vlastní výstavný palác. Po té co se podařilo zúročit hmotné oběti související s vojenskou a diplomatickou dráhou Matyáše Gallase a jeho vnuka Jana Václava, umožnily optimalizované poměry četné akvizice, k nimž došlo ve čtvrté generaci. Pro posledního z Gallasů byla příznačnou poklidnější zemská kariéra, během které zveleboval jak hlavní, tak vedlejší rezidence. Přikoupený Grabštejn a Lemberk – původně okázalá sídla dříve samostatných panství – pozbyla integrací s frýdlantsko-libereckým jádrem na svém významu a byla nadále využívána především jako správní centra. Hlavními venkovskými rezidencemi Gallasů se staly Frýdlant a Liberec. Gallasovskou rezidenční sítí tehdy doplnily též dvě lokality plnící nezbytnou hospodářskou a společensko-reprezentativní funkci: bubenečský dvůr (hospodářské zázemí pražské domácnosti) a klecanský zámek určený pro rekreaci nedaleko zemského hlavního města.

Z částečně rekonstruovaného kulturně - sociálního kontextu gallasovských kariér a mecenátu jsou zřejmé jednak obecně platné skutečnosti, totiž rozhodující role příbuzenských vazeb a typu kariéry na kvalitativní i kvantitativní stránku konkrétního mecenátu. Zcela výjimečnou osobností byl v tomto ohledu Jan Václav Gallas, který nejenom působil na mnoha místech tehdy bouřlivě se proměňující Evropy, ale zároveň se ocital v četných sociálních, ceremonielních a uměleckých interakcích, jež se přirozeně odrazily i na jeho budovatelských počinech v Čechách.

Ty by nebylo možné realizovat bez aktivního spolupůsobení celé "armády" spolehlivých úředníků, agentů a nejrůznějších prostředníků pohybujících se na pomezí šlechtických, měšťanských a uměleckých ambientů. Společnými rysy většiny z nich byly dobré vzdělání, kompetence, konexe a často též nezávislé postavení. Nakolik se právě z

těchto kruhů vrchnostenských či městských úředníků rekrutovaly budoucí společenské elity, dokládá nejlépe uvedený případ Scherzerů z Kleinmühlu. Ovšem i jedinci působící v rámci nastíněných aristokratických sociálních sítí (Platz, Dienebier, Kreisinger, Rappa) byli ve své době důležitým faktorem barokního kulturního života a četných uměleckých objednávek. Prostřednictvím mezinárodní kariéry Jana Václava Gallase a zmíněných konkrétních sociálních interakcí se propojily "velké scény" evropského baroka (Řím, Vídeň, Praha) s "odlehlym" územím pod Ještědem a Jizerskými horami.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Archiv Pražského hradu

Dvorní stavební úřad

Archiv univerzity Karlovy

Univerzitní matriky

Archiv Národního muzea

Genealogická sbírka H

Archiv hlavního města Prahy

Sbírka matrik

Sbírka rukopisů, městské knihy

Královská kanonie premonstrátů na Strahově

Knihovna

Moravský zemský archiv

Karel Kühn (fond G 177)

Národní archiv

Archiv pražského arcibiskupství

České gubernium - Publikum

České místodržitelství

Česká dvorská kancelář

Genealogická sbírka Dobřenský

Genealogická sbírka Rentz

Genealogická sbírka Ubelli

Genealogická sbírka Wunschwitz

Úřad desek zemských

Národní knihovna České republiky

Oddělení rukopisů a starých tisků

Státní oblastní archiv v Hradci Králové

Archiv města Hradce Králové

Státní oblastní archiv v Litoměřicích

Sbírka matrik

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Děčín

Historická sbírka Clam-Gallasů
Ústřední správa Clam-Gallasů
Velkostatek Frýdlant
Velkostatek Grabštejn
Velkostatek Liberec
Velkostatek Lemberk
Velkostatek Šluknov

Státní oblastní archiv v Litoměřicích, pobočka Liberec
Město Liberec, městské knihy

Státní oblastní archiv v Praze
Sbírka matrik

Státní oblastní archiv Zámorsk
Sbírka matrik

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc
Arcibiskupství Olomouc
Univerzita Olomouc

Mnichov

Bayerisches Hauptstaatsarchiv
Personensekten

Bayerisches Nationalmuseum
Bibliothek

Bayerische Staatsbibliothek
Handschriften und alte Drucke

Řím

Archivio Vicariato
Stati anime

Archivio Capitolino
Notai Capitolini

Archivio di Stato di Roma
Camerale
Archivio Sforza Cesarini

Biblioteca Apostolica Vaticana
Codici Ottoboni

Biblioteca di Archeologia e Storia dell'Arte
Raccolta Lanciani

Biblioteca Casanatense

Videň

Allgemeines Verwaltungsarchiv
Familienarchiv Harrach

Haus-, Hof- und Staatsarchiv

Staatenabteilungen:

England

Italien, Spanisches Rat

Neapel

Rom

Rom, Vatikan

Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein

LITERATURA

dobová tištěná periodika:

Avvisi Italiani (ed. Giovanni van Ghelen)

British Mercury

Daily Courant

Diario di Roma, (ed. Francesco Valesio)

Diario Ordinario d'Ungheria, (ed. Giovanni Francesco Chracas)

English Examiner

London Gazette

Original Weekly Journal

Post Boy

Post Man and the Historical Account

Weekly Journal or British Gazetteer

Wienerisches Diarium

GALLASIANA A MÍSTOPIS

Rudolf ANDĚL, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, in: *Z minulosti Děčína a Českolipska*, 3, 1977, s. 101 – 119

Rudolf ANDĚL, *Kristián Karel z Platz a Ehrenthalu v čele správy gallasovských statků (1690 – 1722)*, in: Marie VOJTÍŠKOVÁ (ed.), *Sborník příspěvků k době poddanského povstání r. 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 123 – 139

Sibylle APPUHN RADTKE, *Das Thesenblatt im Hochbarock. Studien zu einer graphischen Gattung am Beispiel der Werke Bartholomäus Kilians*, Weissehorn 1988

Pavel BALCÁREK, *Dobyvatel Mantovy*, in: *Studie muzea Kroměřížska*, 1990, s. 76 - 92

František BAREŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Mladoboleslavském*, Praha 1905

Arnold BARTŮNĚK – Petr JUSTA – Jiří STŘEDA, *Restaurování hlavního portálu Clam – Gallasova paláce*, in: *Zprávy památkové péče LVIII*, 1998, s. 212 – 217

Olga BAŠEOVÁ, *Pražské zahrady*, Praha 1991

Kateřina BEČKOVÁ, *Svědectví Langweilova modelu Prahy*, Praha 1996

Josef BENNESCH, *Ortsgeschichte von Haindorf*, Friedland 1924

Josef BERGL, *Das Palais Clam-Gallas*, in: *Alt-Prager Almanach*, Praha 1926, s. 154 – 172

Josef BERGL, *Franz Clam-Gallas*, in: *Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues*, XXIV, 1930, s. 4 – 11

Libuše BÍLKOVÁ, *Střelecké štíty 1819 – 1862*, Liberec 1993

Jiří BOCK, *Františkov 1657 – 2007*, Liberec 2007

Barbora BOUZKOVÁ, *Česká šlechta a její pokus o oživení českého uměleckého života na konci 18. a počátku 19. století*, in: *Documenta Pragensia*, 9, 1991, s. 269 – 295

Prospero COLONNA, *I Colonna dalle origini all' inizio del Secolo XIX*, Roma 1927

Jiří ČÁREK, *Palác Clam-Gallasovský*, Praha 1941

Jiří ČÁREK, *Z dějin staroměstských domů*, in: *Pražský sborník historický*, XI, Praha 1978, s. 5 – 19

Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654 – 1773*, Praha 1986

DEHIO, *Handbuch der Kunstdenkmäler in Polen Schlesien*, München - Berlin 2005

Olga DRAHOTOVÁ, *Severočeské barokní řezané sklo ve světle historicky lokalizovaných památek*, in: *Ars vitraria*, 4, 1973, s. 20 - 35

Anna FECHTNEROVÁ, *Soupis grafických listů univerzitních tezí uložených ve Státní knihovně ČSR*, Praha 1984

Petr FIDLER, " ... *alla moderna* gebaut und vom sehr artigen gout ... ". *Das Palais Lobkowitz in Wien. Zur Frage des französischen Einflusses in der mitteleuropäischen Architektur des 17. Jahrhunderts*, in: *Acta Historiae Artium*, 3, 1994, s. 145 – 174

V. G., *Kunstsachen. Etwas zur Kunstgeschichte Böhmens*, in: Joseph DOBROWSKY (ed.), *Böhmische Literatur auf das Jahr 1779*, Prag 1779, s. 205 – 235

Michael S. HABSBURG-LOTHRINGEN, *Die Familie Hoyos. Geschichte und Persönlichkeiten*, in: Herbert KNITTLER (ed.), *Adel im Wandel*, Wien 1990, s. 565 - 584

Edgar HAIDER, *Verlorenes Wien. Adelspaläste vergangener Tage*, Wien – Köln 1984

Hermann HALLWICH, *Gallas*, in: *ADB (Allgemeine deutsche Biographie)*, 8, Leipzig 1878, a. 319 – 320

Hermann HALLWICH, *Gestalten aus Wallenstein´s Lager. Johann Merode*, Leipzig 1885

Hermann HALLWICH, *Mathias von Gallas*, in: *ADB (Allgemeine deutsche Biographie)*, 8 Leipzig 1878, s. 320 - 331

Hermann HALLWICH, *Octavio Piccolomini*, in: *ADB (Allgemeine deutsche Biographie)*, s. 26, Leipzig 1888, s. 95 – 103

Hermann HALLWICH, *Reichenberg und Umgebung*, Reichenberg 1874

Hermann HALLWICH, *Töplitz*, Leipzig 1886

Joannes Florianus HAMMERSCHMID, *Prodromus Glorae Pragenae*, Praha 1723

Günther HEINZ, *Graf Harrach´sche Gemäldegalerie*, Wien 1960

Jan HERAIN, *Stará Praha*, Praha 1902, s. 165 - 168

Jan HERTL, *Dva portréty Michaela Kreisingera z Eckersfeldu od Jana Kupeckého*, in: *Umění*, 1962, s. 68 - 74

Howard HIBBARD, *Palazzo Borghese Studies I. The Garden and its Fountains*, in: *Burlington Magazine*, C, 1958, s. 205 – 212

Guido HINTERKEUSER, *Berlin - Wien - Prag: Andreas Schlüter, Johann Bernhard Fischer von Erlach und das Palais Gallas*, in: *Život pražských paláců*, *Documenta Pragensia*, 28, 2009, s. 59 - 75

Adam HNOJIL, *Wachovy plány letohrádku Kinských na Smíchově*, in: *Zprávy památkové péče*, 2005, 1

Constantin HÖFLER, *Die diplomatische Correspondenz des Grafen Johann Wenzel Gallas*, Wien 1869

- František Xaver HOLAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Příbram 1929
- Mojmír HORYNA, *Tomáš Haffenecker a stavba poutního kostela v Hejnicích*, in: *Umění*, 29, 1981, s. 437 – 447
- Mojmír HORYNA, *Dvě skupiny sakrálních staveb Tomáše Haffeneckera*, in: *Vít VLNAS - Tomáš SEKYRKA (eds.), Ars baculum vitae*, Praha 1996, s. 178 - 187
- Franz HÜBLER, *Führer durch Reichenberg und Umgebung*, Reichenberg 1883
- Aleš CHALUPA, *Panství Smiřice a jeho poddaní v polovině 17. století*, in: *Hradecký kraj II, Hradec Králové* 1958, s. 197 - 214
- Edwin Beresford CHANCELLOR, *The History of the Squares of London*, London 1907
- Josef JANÁČEK, *Valdštejn a jeho doba*, Praha 1978
- JANKO, *Rambold XII. Collalto*, in: *Allgemeine deutsche Biographie*, 4, Leipzig 1876, s. 404 - 405
- Julius JANOVSÝ, *Smíchov v Arbesově době*, Praha 1946
- Elke JARNUT – DERBOHLAV, *Die Österreichische Gesandtschaft in London (1701 – 1711). Ein Beitrag zur Geschichte der Haager Allianz*, Bonn 1972
- Tomáš JELÍNEK, *Ceny potravin za pruské okupace Prahy*, in: *Documenta Pragensia*, 5, 1985, s. 247 – 261
- Hermenegild JUREČEK, *Vysoké Mýto*, Vysoké Mýto 1884
- Vladimíra KAŠŤÁLKOVÁ, *Barokní zámky v Hořiněvsi a v Nedělišti*, in: *Umění*, 35, 1985, s. 425 - 432
- Katrin KELLER - Alessandro CATALANO (eds.), *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*, Wien 2010
- Peter KELLER – Johannes NEUHARDT (eds.), *Erzbischof Paris Lodron (1619 – 1653). Staatsmann zwischen Krieg und Frieden*, Salzburg 2003
- Franz Christoph KHEVENHÜLLER, *Conterfet Kupfferstich ... II*, Leipzig 1722
- Jan KILIÁN, *Gallasové na Frýdlantsku a Liberecku*, diplomová práce, Technická univerzita v Liberci 2000
- Jan KILIÁN, *Jan Matyáš Gallas pohledem kritické historiografie*, *Fontes Nissae*, 3, 2002, s. 37 – 59
- Johann Georg KEYSSLER, *Neueste Reise durch Teutschland, Böhmen, Ungarn, die Schweitz, Italien und Lothringen I., II.*, Hannover 1740/1741
- KLECANY obec - město. Po stopách historie*, Klecany 2006
- Lubomír KONEČNÝ, *The Clam-Gallas Palace in Prague: Emblematic Architecture?*, in: *Emblematica*, 18, 2010, s. 1 - 10

Josef KOPEČEK, *Svatá Hora*, Kostelní Vydří 2006

Jiří KROUPA, *Zámek Valtice v 17. a 18. století*, in: Emil KORDIOVSKÝ (ed.), *Město Valtice*, Valtice 2001, s. 155 – 196

Martin KRUMMHOLZ, *Obrazová sbírka Jana Václava Gallase*, in: *Umění 2005*, s. 273 – 285

Martin KRUMMHOLZ, *Wachovy plány a původní dispozice Clam-Gallasova paláce*, in: *Zprávy památkové péče*, 2005, s. 344 – 351

Martin KRUMMHOLZ (ed.), *Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura, výzdoba, život rezidence*, Praha 2007

Martin KRUMMHOLZ, *Neue Erkenntnisse zur plastischen Ausstattung und Innendekoration des Prager Palais Gallas*, in: Barbara BALÁŽOVÁ (ed.), *Generationen, Interpretationen, Konfrontationen*, Bratislava 2007, s. 217-225

Martin KRUMMHOLZ, *Sacco di Mantova (1630 – 1631)*, in: Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (eds.), *Valdštejn*, Praha 2007, s. 320 – 326

Martin KRUMMHOLZ, *Santino Bussi und Carlo Innocenzo Carlone im Prager Palais Clam-Gallas*, in: Martin MÁDL – Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ – Zora WÖRGÖTTER (eds.), *Baroque Ceiling Painting in Central Europe / Barocke Deckenmalerei in Mitteleuropa*, Praha 2007, s. 219 – 232

Martin KRUMMHOLZ, *Stavební historie a osudy Clam-Gallasova paláce*, in: *Pražský sborník historický*, 35, 2007, s. 155 – 223

Martin KRUMMHOLZ, *Clam-Gallasův palác a jeho umělecký význam*, in: *Documenta Pragensia*, 28, 2009, s. 77 - 89

Martin KRUMMHOLZ, *O výstavě Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura - výzdoba - život rezidence*, in: *Sborník Národního památkového ústavu ÚOP v Liberci* 2008, s. 87 - 94

Martin KRUMMHOLZ, *Gallasovský hofmistr Johann Heinrich Dienebier (1677 - 1748)*, in: *Theatrum historiae*, 9, 2011, s. 375 - 395

Martin KRUMMHOLZ, *Seiner Zeith haben Sr: Excell in Englandt aufn Landt in einem Hauss gewohnt. Gallasové a Slezsko. Interregionální souvislosti architektury počátku 18. století*, in: Andrzej KOZIEL (ed.), *Wokol Karkonoszy i Gór Izerskich. Sztuka baroku na ślasko-czesko-luzyckim pograniczu*, Jelenia Góra 2012, s. 49 - 61

Bohumil KUBÁT, *Zámecká kaple v Liberci*, in: *Umění*, 26, 1978, s. 174 – 182

Karl KÜHN, *Topographie der historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale im Bezirke Reichenberg*, Brno – Praha – Leipzig – Wien 1934

Karl KÜHN, *Verzeichnis der kunstgeschichtlichen und historischen Denkmale im Landkreis Friedland*, 1943, rukopis, v kopii knihovna ÚDU AV ČR

Karl KÜHN, *Die Kunstdenkmale der Stadt Reichenberg*, Liberec, b. d.

Helmut LAHRKAMP, *A Portrait by the Painter Jan Boeckhorst and the Imperial Military Commander Ottavio Piccolomini's Contacts with the Art World*, in: Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (eds.), *1648. Krieg und Frieden in Europa II.*, München 1998, s. 209 - 214

Milada LEJSKOVÁ – MATYÁŠOVÁ, *Státní zámek Lemberk*, Praha 1955

Dobroslav LÍBAL (a kol.), *Frýdlant v Čechách. Stavebně-historický průzkum*, Národní památkový ústav 1978

Dobroslav LÍBAL (a kol.), *Grabštejn. Stavebně-historický průzkum hradu - zámku*, Národní památkový ústav 1998

Dobroslav LÍBAL – Andrej BEISETZER, *Clam-Gallasův palác v Praze. Stavebně-historický průzkum*, Národní památkový ústav Praha 1955

Dobroslav LÍBAL – Andrej BEISETZER, *Jan Bernard Fischer z Erlachu a Clam-Gallasův palác v Praze*, Praha 1956

Dobroslav LÍBAL – Jan MUK, *Staré Město Pražské*, Praha 1996

Antonín LIŠKA, *Model Prachnerovy sochy Vltavy*, in: *Umění II*, 1954, s. 299 – 304

Alexandra Maria LÖFF, *Die Ahnengalerien der Grafen von Harrach*, Diplomarbeit, Universität Wien 2007

Hellmut LORENZ, *Wolfgang Wilhelm Praemers 'Palaz zur Accomodirung eines Landt-Fürsten'*, in: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, XXXIV, 1981, s. 115 – 130; XXXVI, 1983, s. 191 – 202

Gerhard LUTZ, *Fürstbischof Franz Ludwig von Pfalz-Neuburg und seine Residenz Neisse*, in: HV (ed.), Ryszard HOŁOWNIA - Mateusz KAPUSTKA (eds.), *Nysa. Sztuka w dawnej stolicy księstwa biskupskiego*, Wrocław 2008, s. 195 - 204

Bruno MAHLKNECHT, *Die Herren von Völs*, in: Josef NÖSSING (ed.), *Völs am Schlern 888 – 1988*, Völs 1988, s. 213 - 248

Elisabeth MACH, *Johann Wenzel Graf Gallas, kaiserlicher und königlich-spanischer Botschafter am Hof der Königin Anna von England (1705 – 1711)*, Dissertation, Universität Wien 1966

Petr MAŤA, *Anna Ludmila Gräfin Gaschin (1642 - 1700)*, in: Joachim BAHLCKE (ed.), *Schlesische Lebensbilder*, 9, Neustadt an der Aisch 2007, s. 191 - 198.

Dobroslava MENCLOVÁ, *Zámek Lemberk. Stavebně-historický průzkum hradu - zámku*, Národní památkový ústav, s. d.

Pavla MOHAUPTOVÁ, *Kaple sv. Jana Nepomuckého v Janově Dole*, Liberec 1999;

- Raffaella MORSELLI, *L'ordine segreto degli oggetti*, in: Raffaella MORSELLI (Ed.), *Gonzaga. La Celeste Galeria*, Mantova 2002
- Marie MŽYKOVÁ, *Přepych, sláva a pád aristokrata: Eduard hrabě Clam-Gallas*, in: *Život pražských paláců*, Documenta Pragensia 28, 2009, s. 125 - 142
- Vratislav NEJEDLÝ – Pavel ZAHRADNÍK, *Mariánské, trojiční a další světecké sloupy a pilíře v Libereckém kraji*, Praha 2003
- Franz NÉMETHY, *Das Schloss Freidland in Böhmen*, Prag 1818
- Alfons NOWACK, *Die Reichsgrafen Colonna, Freiherrn von Fels, auf Gross-Strehlitz, Tost und Tworog in Oberschlesien*, Gross-Strehlitz 1902.
- Friedrich OHMANN, *Architektur und Kunstgewerbe der Barockzeit, des Rococo und Empires aus Böhmen und anderen österreichischen Ländern*, Wien 1896/1900
- František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 321 – 417
- David PARROTT, *Der Mantuanische Erbfolgestreit und der Dreissigjährige Krieg*, in: Klaus BUSSMANN – Heinz SCHILLING (edd.), *1648. Krieg und Frieden in Europa*, München 1998
- Gustav PAZAUREK, *Schloss Friedland*, in: *Mitteilungen der Nordböhmisches Gewerbe-Museums*, XXIII, 1905, s. 43 – 60
- Luciano PELLICIONI, *Storia della famiglia Galassi di Castelcampo*, Roma, sine dato (1978?)
- František Martin PELZL, *Abbildungen der böhmischen und mährischen Gelehrten und Künstler IV.*, Praha 1782, s. 124 – 128
- Lenka PIVRNCOVÁ, *František Clam-Gallas (1854 – 1930) – poslední pán na Frýdlantě*, in: *Sborník Národního památkového ústavu v Liberci*, 2007, s. 90 - 94
- Antonín PODLAHA, *K dějinám bývalého kostela P. Marie na Louži v Praze*, in: *Památky archeologické*, 29, 1917, s. 43 - 44
- Emanuel POCHE – Pavel PREIS, *Pražské paláce*, Praha 1973
- Pavel POLKA, *Triumf času a pravdy*, Praha 1991, s. 183 – 184
- Jan PORT, *Šlechtické divadélko v Clam-Gallasově paláci v Praze I.*, in: *Za starou Prahu*, Praha 1929, s. 28 – 30
- Laura DEL PRÁ (ed.), *I Madruzzo e I. Europa*, Milano 1993
- Pavel PREISS, *Jan Petr Molitor 1702 - 1757. Podobizny a portrétní motivy*, Praha 2000
- Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Vite e azioni di personaggi militari e politici*, Vienna 1674
- Robert REBITSCH, *Mathias Gallas (1588 – 1647)*, Münster 2006
- Anton RESSEL, *K selskému povstání 1680*, in: *Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues*, XX, 1926, s. 1 – 62

Anton RESSEL, *Beiträge zur Geschichte der gräflichen Familien Gallas und Clam-Gallas*, in: Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues, XXI, 1927, s. 95 – 111

Anton RESSEL, *Beiträge zur Geschichte der gräflichen Familien Gallas und Clam-Gallas. 2. Die gräfliche Familie Clam-Gallas*, in: Mitteilungen des Vereins für Heimatkunde des Jeschken-Iseragaues, XXIII, 1929, s. 84 – 94, 159 - 170

Johann Carl ROHN, *Chronic Vormals Böhmischer Cron-Lehen. Friedland und Reichenberg*, Praha 1763

Antonín SEDLÁČEK, *Diplomatická činnost Jana Václava Gallase v Anglii v letech 1704 – 1711*, in: *Sborník Severočeského muzea*, 9, Liberec 1988, s. 53 – 67

Ulrike SEEGER, *Městský palác prince Evžena ve Vídni jako možný zdroj pro Jana Václava hraběte Gallase*, in: *Život pražských paláců*, Documenta Pragensia, 28, 2009, s. 109 - 124

Ernst Alwin SEELIGER, *Die Geschichte des Friedländischen*, Friedland 1927

F. H. W. SHEPPARD (ed.), *Survey of London, vol. XXXIV. The Parish of St. Anne Soho*, London 1966

Jaroslav SCHALLER, *Beschreibung der königl. Haupt- und Residenzstadt Prag III*, Prag 1796, s. 650 - 655

Jaroslav SCHALLER, *Topographie von Böhmen 4. Bunzlauer Kreis*, Prag 1786

Jana SCHLESINGEROVÁ, *Jan Filip Leubner (1733 – 1803)*, diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci 2012

Janko SCHOETTER, *Johann von Aldringen*, in: ADB (Allgemeine deutsche Biographie), 1 Leipzig 1875, s. 327 - 329

Julius Max SCHOTTKY, *Prag, wie es war und ist*, Prag 1831 s. 228 – 229

Johann SINAPIUS, *Des Schlesischen Adels Anderer Theil ...*, Leipzig – Breslau 1728

Helena SMÍŠKOVÁ, *Historická sbírka (Rodinný archiv Clam-Gallasů). Inventář*, rukopis, SOA Děčín 1996

Helena SMÍŠKOVÁ, *K počátkům děčínské pobočky Státního oblastního archivu v Litoměřicích aneb budování zemědělsko-lesnického archivnictví*, in: Otto CHMELÍK - Marcela OUBRECHTOVÁ - ZEMANOVÁ - Václav ZEMAN (eds.), *Amicae Decini cum honore. Pocta archivářce Heleně Smíškové k pracovnímu jubileu*, Děčín - Litoměřice 2012, s. 42 - 58.

Věra SMOLOVÁ – KROPÁČOVÁ, *Pražský radní, mědirytec a knihkupec Kašpar Zachariáš Vusín*, in: Documenta Pragensia 10, 1990, s. 291 - 297

Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen II. Bunzlauer Kreis*, Prag 1834

Jan SOUKUP, *Palác Clam-Gallasovský*, Praha 1935

Karl STAUDINGER, *Geschichte der kurbayerischen Heeres 1651 – 1679*, München 1901

- Milan SVOBODA, *Rezidence pánů z Redernu na přelomu 16. a 17. století*, Opera historica, 7, 1999, s. 201 – 221
- Milan SVOBODA, *Vějíř z Kutné Hory (Clam-Gallasové a jejich přátelé kolem roku 1860)*, in: Fontes Nissae, 2, 2001, s. 146 - 156
- Milan SVOBODA, „*Poslední svého rodu*“. *Konec pozemské pouti Franze hraběte Clam-Gallase (1854 – 1930)*, in: *Svět historie - historikův svět*, Liberec 2007, s. 261 – 293
- Eduard A. ŠAFAŘÍK, *Tři podoby Michaela Kreisingera od Jana Kupeckého*, in: Umění, 1962, s. 113 - 133
- Eduard A. ŠAFAŘÍK, *Johann Kupezky (1666 - 1740). Ein Meister des Barockporträts*, Roma 2001, s. 56 - 57
- Jindřich ŠEBÁNEK, *Desetipanský úřad Starého města pražského a jeho knihy*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy, V, 1932, s. 767 – 929
- Eduard ŠEBESTA, *Dopisy J. Tadeáše Hubatia z Kutnova hraběti F. V. z Trautmansdorfu 1741 - 1744*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy III, 1922, s. 1 – 110
- Vladimír ŠKUTINA, *Český šlechtic František Schwarzenberg*, Praha 1990
- Daniela ŠTĚRBOVÁ, *Tomáš Haffenecker (sakrální architektura)*, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze 2007
- Radka TIBITANZLOVÁ - Štěpán VÁCHA, *Pražský malíř Matěj Zimprecht (1624 - 1680)*, in: Umění, LX, 2012, s. 255 - 280
- Ondřej TIKOVSKÝ, *Panství Smiřice za vlády rodu Gallasů*, in: Východočeské listy historické, 21 - 22, 2004, s. 319 - 333
- Jaroslav TVRZSKÝ, *Pražští zednáři*, in: Hana SVATOŠOVÁ (ed.), *Praha Mozartova*, Praha 2006, s. 52 - 59
- František VACEK, *Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí*, in: Sborník příspěvků k dějinám Prahy IV, 1923, s. 1 – 110
- Martin VAŇÁČ, *Problémy s umístěním Katolické teologické fakulty české univerzity v letech 1891 – 1939*, in: Sborník Katolické teologické Fakulty Univerzity Karlovy v Praze 7, 2005, s. 376 – 392
- Paola VENTURELLI, *Le Camere del tesoro. 'Havendo hanimo tutti li christalli, e altre vasi, cameo grande et altri camei'. Oggetti preziosi della collezione Gonzaga (dal duca Guglielmo al 1631)*, in: Raffaella MORSELLI (Ed.), *Gonzaga. La Celeste Galeria*, Mantova 2002
- Pavel VLČEK - Martin EBEL, *Biskupská rezidence v Hradci Králové. Stavebně-historický průzkum*, Národní památkový ústav Praha 1990
- Hugo WECZERKA, *Handbuch der historischen Stätten Schlesien*, Stuttgart 1977
- Manuel WEINBERGER, *Das Wiener Palais Clam-Gallas*, in: Documenta Pragensia ,28, 2009, s. 99 - 108
- Polona WIDMAR (ed.), *Zapuščina rodbine Leslie na ptujskem gradu*, Ptuj 2002

Jan WRABEC, *Koscioly barokowe na Pogórze Izerskim pomiędzy dominium Schaffgotschów i Gallasów, Krzeszowem i Lubomierzem*, in: Andrzej Koziel (ed.), *Wokol Karkonoszy i Gór Izerskich. Sztuka baroku na ślasko-czesko-luzyckim pograniczu*, Jelenia Góra 2012, s. 13 - 22

Karl Vladislav ZAP, *Der kleiner Wegweiser durch Prag*, Praha 1852, s. 35

Jaroslav ZEMAN, *Polozapomenutý historik umění Karl Friedrich Kühn (1884 - 1945)*, in: *Sborník Národního památkového ústavu, Územního pracoviště v Liberci*, 2007, s. 85 - 89

Josef ZEMAN, *Hejtmani a úředníci na zámku smiřickém*, in: *Archiv* 1, 1904, s. 48, 56

ARCHITEKTURA A UMĚNÍ

Barbara ARCISZEWSKA, *Johann Bernhard Fischer von Erlach's Villa Huldberg at Weidlingau. Architecture and the Politics of Dynastic Identity within German Empire c. 1700*, in: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 52, 2002, s. 95 - 112

Hans AURENHAMMER, *Begegnung der Rivalen. Zur Baugeschichte des Palais Schwarzenberg*, in: *Alte und Moderne Kunst*, 1957, Heft 7/8, s. 7 - 9

Hans AURENHAMMER, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Wien 1957

Hans AURENHAMMER, *J. B. Fischer von Erlach*, London 1973

A BARGHINI, *Il Palazzo Ducale a Torino (1562 - 1606)*, in: *Atti e Rassegna Tecnica della Società degli Ingegneri e Architetti in Torino*, 42, 1988, N. 7/8, s. 127 - 134

Amalia BARIGOZZI BRINI – Klára GARAS, *Carlo Innocenzo Carloni*, Milano 1967

Růžena BAŤKOVÁ (ed.), *Umělecké památky Prahy. Nové Město - Vyšehrad*, Praha 1998

Elfride BAUM, *Giovanni Giulinani*, Wien 1964

Christian BENEDIK, *Der Codex Montenuovo des Johann Bernhard Fischer von Erlach*, in: *Barockberichte*, 50, 2008, s. 308 - 311

Fabio BENZI – Caroline VINCENTI MONTANARO, *Palaces of Rome*, London 1997

Oldřich J. BLAŽÍČEK, *J. B. Fischer z Erlachu a F. M. Brokof*, in: *Johann Bernhard Fischers von Erlach*, Brno 1960, s. 38 - 40

Georg Andreas BOECKLER, *Architectura Curiosa Nuova. 1664*, reedice Graz 1968

Franco BORSI, *Bernini Architetto*, Milano 1980

Richard BÖSEL - Christoph Luitpold FROMMEL (eds.), *Borromini. Architekt im barocken Rom*, Wien - Milano 2000

- Adam BOWETT, *English Furniture 1660 - 1714. From Charles II. to Queen Anne*, Woodbridge 2002
- CARLO INNOCENZO CARLONI 1686/7 – 1775. *DIPINTI E BOZZETTI*, Pinacoteca Züst Rancate, Milano 1997
- Franco CARESIO, *Arte in Piemonte. Il Barocco*, Torino 2005
- Enrico CASTELNUOVO (ed.), *La Reggia di Venaria e i Savoia*, Torino 2007
- Simonetta COPPA, *Carlo Innocenzo Carlone*, in: Silvia A. COLOMBO – Simonetta COPPA, *I Carlone di Scaria*, Lugano 1997
- Ladislav DANIEL - Marek PERŮTKA - Milan TOGNER (eds.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009
- Paul DECKER, *Fürstlicher Baumeister oder Architectura civilis*, Augspurg 1713
- Richard Kurt DONIN, *Wiener Bauten des J. B. Fischer von Erlach und sein Aufenthalt in Venedig*, in: Jahrbuch des Vereines für Geschichte der Stadt Wien, 15/16, 1959/60, s. 157 – 167
- Sibylle EINBECK, *Stuck an Bauten Fischers von Erlach*, Diss. Salzburg 1970
- Marcello FAGIOLO - Giuseppe BONACCORSO (eds.), *Studi sui Fontana*, Roma 2008
- Marcello FAGIOLO - Paolo PORTOGHESI (eds.), *Roma Barocca. Bernini, Borromini, Pietro da Cortona*, Roma 2006
- Petr FIDLER, *Architektur des Seicento. Baumeister, Architekten und Bauten des Wiener Hofkreises*, habilitační práce, Universität Innsbruck 1990
- Petr FIDLER, *Das Palais Lobkowitz in Wien*, in: Acta Historiae Artium, 37, 1994, s. 145 - 174
- Dagobert FREY, *Johann Bernhard Fischer von Erlach. Eine Studie über seine Stellung in der Entwicklung der Wiener Palastfassade*, Wien 1923
- Christoph Luitpold FROMMEL, *Der Römische Palast der Hochrenaissance*, Tübingen 1973
- Klara GARAS – Wilfried HAUSMANN, *Carlo Innocenzo Carlone (1686 – 1775). Ölskizzen* (katalog Salzburger Barockmuseum), Salzburg 1986
- Bruno GRIMSCHITZ, *Wiener Barockpaläste*, Wien 1944
- Bruno GRIMSCHITZ, *Johann Lucas von Hildebrandt*, Wien 1959
- Hellmut HAGER - Susan S. MUNSHOWER, *Architectural Fantasy and Reality. Drawings from the Accademia Nazionale di San Luca in Rome. Concorsi Clementini 1700 - 1750*, Pennsylvania 1982
- Harald HELLER (ed.), *Johann Bernhard Fischer von Erlach. Entwurf einer historischen Architektur*, Dortmund 1978
- Eberhard HEMPEL, *Carlo Rainaldi. Ein Beitrag zur Geschichte des römischen Barocks*, München 1919

- Sabine HEYM, *Henrico Zuccalli. Der Kurbayerische Hofbaumeister*, München 1984
- Guido HINTERKEUSER, *Das Berliner Schloss*, Berlin 2003
- Mark HINTON - Oliver IMPEY (eds.), *Kensington Palace and the Porcelain of Queen Mary II*, London 1998
- Albert ILG, *Leben und Werke Johann Bernhard Fischers von Erlach*, Wien 1895
- Peter Heinrich JAHN, *Johann Lucas von Hildebrandt (1668 - 1745). Sakralarchitektur für Kaiserhaus und Adel*, Petersberg 2011
- Tomáš JEŘÁBEK, *Nová fischeriana. K tvorbě Johanna Bernharda Fischera z Erlachu na Moravě*, in: Emil KORDIOVSKÝ (ed.), *Město Valtice*, Valtice 2001, s. 197 - 208
- Tomáš JEŘÁBEK, *Dějiny valtického zámku v 19. a 20. století*, in: Jiří KROUPA (ed.), *Ars naturam adiuvars. Sborník k poctě Miloše Stehlíka*, Brno 2003, s. 135 - 149
- Tomáš JEŘÁBEK, *Nová fischeriana*, in: Jiří Kroupa (ed.), *Ars naturam adiuvars*, Brno 2003 s. 135 - 149.
- JOHANN BERNHARD FISCHER VON ERLACH – ENTWURFF einer Historischen Architektur*, Wien 1721
- Harald KELLER, *Rückblick auf das Fischer von Erlach Jahr*, in: *Kunstchronik X*, 1957, 185 – 205
- Elisabeth KIEVEN, *Johann Bernhard Fischer von Erlach und die zeitgenössische Architekturausbildung in Rom: Abraham Paris (Preiss/Preuss) und Nikodemus Tessin*, in: *Barockberichte*, 50, 2008, s. 279 - 290
- Michael Morris KILLANIN, *Sir Godfrey Kneller and his Times, 1646 - 1723*, London 1948
- Ivo KOŘÁN, *Braunové*, Praha 1999
- Marie Anna KOTRBOVÁ, *Johann Bernhard Fischer z Erlachu a jeho činnost v českých zemích, zejména na Moravě*, in: *Johann Bernhard Fischers von Erlach*, Brno 1960, s. 9 - 13
- Michael KRAPF, *Palais Trautson*, Wien 1990
- Andreas KREUL, *Barock im Widerstand - 'Englische Beziehungen' des Johann Bernhard Fischer von Erlach*, in: *Barockberichte*, 50, 2008, s. 265 - 272
- Andreas KREUL, *Johann Bernhard Fischer von Erlach. Regie der Relation*, Salzburg – München 2006
- Johann KRONBICHLER, *Grandezza. Der Barockmaler Daniel Gran 1694 – 1757*, St. Pölten 2007
- Jiří KROUPA, *Palazzo in villa, memoria a bellaria. Poznámky k sémantice architektonické úlohy v baroku*, in: Jiří KROUPA (ed.), *Ars naturam adiuvars. Sborník k poctě Miloše Stehlíka*, Brno 2003, 117 - 132

Martin KRUMMHOLZ (rec.), Andreas KREUL, *Johann Bernhard Fischer von Erlach. Regie der Relation*, Salzburg – München 2006, in: *Umění* 2008, s. 252 - 254

Martin KRUMMHOLZ (rec.), Peter Heinrich JAHN, *Johann Lucas von Hildebrandt (1668 - 1745). Sakralarchitektur für Kaiserhaus und Adel*, Petersberg 2011 (v tisku)

Martin KRUMMHOLZ, *J. B. Fischer von Erlach und Böhmen*, in: *Barockberichte* 50, 2008, s. 273 – 278

Martin KRUMMHOLZ, *Baroque stucco in Bohemia and Moravia*, in: Christine CASEY - Conor LUCEY (eds.), *Decorative plasterwork in Ireland and Europe. Ornament and the Early Modern Interior*, Dublin 2012, s. 93 - 110

Georg KUNOTH, *Die Historischen Architektur Fischers von Erlach*, Düsseldorf 1956

Matthias KUNZE, *Daniel Seiter 1647 - 1705. Die Gemälde*, Berlin 2000

Alastair LAING, *Fischer von Erlach's Monument to Wenzel, Count Wratislav von Mitrowitz and its Place in Typology of the Pyramid Tomb*, in: *Umění*, 33, 1985, s. 204 – 218

Brigitte LANGER, *Carlo Innocenzo Carlone 1686 – 1775. Biographie und Chronologie der Werke*, S. 60, in: Peter O. KRÜCKMANN (ed.) *Carlo Carlone 1686 – 1775. Der Ansbacher Auftrag*, Landshut 1990

Hellmut LORENZ, *Zur 'Internationalität' der Wiener Barockarchitektur*, in: *Wien und der europäische Barock* (Akten des XXV. Internationalen Kongresses für Kunstgeschichte Wien 1983), Wien-Köln-Graz 1986, s. 21 – 30

Hellmut LORENZ, *Domenico Martinelli und die österreichische Barockarchitektur*, Wien 1991

Hellmut LORENZ, *Fischer von Erlachs 'Schloss der Rosse' in Eisgrub*, in: Reinhold Baumstarck (ed.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Einsiedeln 1990, s. 70 - 81

Hellmut LORENZ, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Zürich - München – London 1992

Hellmut LORENZ, *Der habsburgische 'Reichstill' - Mythos und Realität*, in: *Künstlerischer Austausch – Artistic Exchange*, Akten des 28. Int. Kongress für Kunstgeschichte 1992, Berlin 1993, s. 163 – 176

Hellmut LORENZ, *Überlegungen zu einer unbekanntem Festarchitektur Johann Bernhard Fischers von Erlach*, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 57, 1994, s. 430 - 439

Hellmut LORENZ (ed.), *Geschichte der Bildenden Kunst in Österreich. Barock*, München – London – New York 1999

Hellmut LORENZ, *Italien und die Anfänge des Hochbarocks*, in: *L'Europa e l'arte italiana*, Venezia 2000, s. 419 – 434

Hellmut LORENZ, *Der Architekt Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656-1723). Seine Auftraggeber und seine Reisen*, in: Friedrich POLLERROSS (ed.), *Reiselust & Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich*, Petersberg 2004, s. 63 – 74

Hellmut LORENZ - Jiří KROUPA - Radka MILTOVÁ - Stanislav BOHADLO, *Domenico Martinelli - Tvář génia barokní architektury. Genie der Barockarchitektur*, Rousínov 2006.

Hellmut LORENZ – Huberta WEIGL (edd.), *Das barocke Wien. Die Kupferstiche von Joseph Emanuel Fischer von Erlach und Johann Adam Delsenbach (1719)*, Petersberg 2007

Hentie LOUW, *A constructional history of the sash-window, c. 1670 - c. 1725*, in: *Architectural history*, 41, 1998, s. 82 - 130; resp. 42, 1999, s. 173 - 239

Petr MANDAŽIEV, *Hlavní a boční oltáře kostela sv. Jana Nepomuckého ve Starých Křečanech*, in: Mandava 2009, s. 118 - 125

Petr MANDAŽIEV, *K počátkům tvorby Zachariase Hoffmanna z Lipové. Několik poznámek ke vzniku architektury šluknovského kostela*, in: Mandava 2010, s. 15 - 18.

Petr MANDAŽIEV, J. L. *Hildebrandt und die Barockarchitektur im Schluckenauer Zipfel*, Rumburk 2012

František MAREŠ, *Stavitel Jan Bernard Fischer z Erlachu a knížecí dům Eggenberský*, in: *Památky Archeologické XIX/1901*, s. 312 – 353

Franz MATSCHE, *Joseph Emanuel Fischer von Erlach und die französische Architektur*, in: Norbert REIMANN (ed.), *Adel und Stadt*, Münster 1998, s. 45 – 95

Jörg Martin MERZ, *Pietro da Cortona and Roman Baroque Architecture*, New Heaven - London 2008

Paolo MICALLIZI (ed.), *Roma nel XVIII Secolo. Atlante Storico delle Città Italiane 3*, Roma 2003

Almamaria MIGNOSI TANTILLO, *La Galleria e l'alcova dell'cardinale Chigi: Troppa E. C. Fancelli nel palazzo ai Santi Apostoli*, in: Maria Grazia BERNARDINI - Silvia DANESI SQUARZINA - Claudio STRINATI (eds.), *Studi di Storia dell'Arte in onore di Denis Mahon*, Milano 2000, s. 305 - 312

Stanislaw MOSSAKOWSKI, *Die Kurfürstenkapelle Fischers von Erlach im Breslauer Dom*, in: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, 19, 1962, s. 64 – 87

Stanislaw MOSSAKOWSKI, *Zwischen Rom, München und Warschau. Rätselhafte Zeichnungen in der Sammlung des Architekten Tilman van Gameren*, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 1994, s. 201 - 218

Věra NAŇKOVÁ, *Fischer z Erlachu a Martinelli v Thunovské korespondenci*, in: *Umění*, 21, 1973, s. 541-542

Věra NAŇKOVÁ, *Fischer z Erlachu v Thunovské korespondenci*, in: *Umění*, 31, 1983, s. 334 - 339

Věra NAŇKOVÁ, *Barokní architektura v Čechách a M. D. Pöppelmann*, in: Doc. dr. Pavlu Preissovi, DrSc. k 60. narozeninám, Praha 1986, rukopis knihovna NG, s. 127 - 130

Věra NAŇKOVÁ, *Architektura vrcholného baroka v Čechách*, in: *Dějiny českého výtvarného umění II/2*, Praha 1989

Christine OPPITZ – Huberta Weigl, ... *Wo durch Eure Hochwurdten und Gnadten sich einen Ewigen Nahmen machten ... Ein Brief Johann Bernhard Fischers von Erlach an den Herzogenburger Propst Wilhelm Schmerling*, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, LXI, 2007, s. 423 - 438

PALAZZO PAMPILJ, Salvador 2001 "

Günter PASSAVANT, *Studien über Domenico Egidio Rossi und seine baukünstlerische Tätigkeit innerhalb des süddeutschen und österreichischen Barock*, Karlsruhe 1967

Petra PĚŠKA, *Die Böhmisches Hofkanzlei von Johann Bernhard Fischer von Erlach*, seminární práce (strojopis), Universität Wien 2001

Victor PINKAVA, *Geschichte der Stadt Gabel und des Schlosses Lämberg in Böhmen*, Gabel 1897

Götz POCHAT – Brigitte WAGNER (eds.), *Barock Regional – international*. Kunsthistorisches Jahrbuch, 25, Graz 1993

Emanuel POCHE, *Materiálíe k dějinám úpravy a výzdoby kostela sv. Jakuba v Praze I. v letech 1735 - 1739*, in: Památky archeologické, 42, 1939 – 1946, s. 131 - 141

Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1965

Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Praha 1986

Emanuel POCHE, *Matyáš Bernard Braun*, Innsbruck 2003

Friedrich POLLERROSS (ed.), *Fischer von Erlach und die Wiener Barocktradition*, Wien 1995

Friedrich POLLERROSS, *Docent et delectant. Architektur und Rhetorik am Beispiel von Johann Bernhard Fischer von Erlach*, in: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte 49, 1996, s. 165 - 206

Friedrich POLLERROSS, *Von Rom nach Wien: Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656 – 1723)*, in: Arte Barroco e ideal clásico, Roma 2004, s. 209 – 230

Martin POSZGAI, *Germain Boffrand und Joseph Effner. Studien zur Architekturausbildung um 1700 am Beispiel der Innendekoration*, Berlin 2012

Wolfgang Wilhelm PRAEMER, *Architektonischer Schauplatz*, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. ser. nov. 365

Peter PRANGE, *Das Palais Trautson in Wien – eine Ungemeine Architektur*, in: Pantheon 52, 1994, s. 101 - 119

Peter PRANGE, *Vom Entwurf zum Schaubild. Zu architekturzeichnungen Johann Bernhard Fischer von Erlach*, in: Barockberichte, 20/21, 1998, s. 272 – 276

Peter PRANGE, *Entwurf und Phantasie. Zeichnungen des Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656 – 1723)*, Salzburg 2004

Pavel PREISS, *Italští umělci v Praze*, Praha 1986

Pavel PREISS, *Carlo Innocenzo Carlone a jeho činnost v Čechách*, in: Baroko v Itálii. Baroko v Čechách, Praha 2003, s. 577 - 588

Wolfgang PROHASKA, *Der Freskant Carlo Innocenzo Carlone (1686 – 1775) als Maler der fürstlichen Glorie*, in: Friedrich POLLERROSS (ed.), *Reiselust & Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich*, Petersberg 2004, s. 103 – 118

Hans RAMISCH, *Die Kirche zum hl. Kreuz in Tetschen/Elbe, ein frühes Werk des Johann Bernhard Fischer von Erlach*, in: Münster, 1996, s. 98 – 108

Hans RAMISCH, *Drei Fürstbischöfe aus dem Hause Thun-Hohenstein als Mezenäe barocker Kunst*, Barockberichte, 2001, Heft 1, s. 30 – 41

Eugenio RICCOMINI, *Gli Atlanti della faccità*, in: *Il Museo Davia Bargellini*, Bologna 1987, s. 61 – 66

Václav RICHTER, *Fischeriana*, in: *Umění X*, 1962, s. 507 – 523

Eva ŘEHOVÁ, *Činnost J. B. Fischera z Erlachu na Moravě*, in: *Umění*, 16, 1968, s. 127 – 159

Bohumil SAMEK (ed.), *Ahnensaal des Schlosses in Frain an der Thaya*, Brno 2003

Joachim von SANDRART, *Romae antiquae et novae Theatrum Illustratum. Des alten und neuen Roms grosser Schauplatz*, Nürnberg 1685

Hans SEDLMAYR, *Fischer von Erlach der Ältere*, München 1925

Hans SEDLMAYR, *Entwürfe Fischers von Erlach für ein Lustschloss Friedrichs I. von Preussen*, in: *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, 53, 1932, s. 57 – 64

Hans SEDLMAYR, *Zum Oeuvre Fischers von Erlach*, in: *Belvedere*, 1932, Heft 9/10, s. 89 – 115

Hans SEDLMAYR, *Johann Bernhard Fischer von Erlach*, Wien 1976

Ulrike SEEGER, *Stadtpalais und Belvedere des Prinzen Eugen*, Wien 2004

Hermann SCHLIMME, *Die Kirchenfassade in Rom*, Petersberg 1999

SCHLOSS LUDWIGSBURG. Geschichte einer barocken Residenz, Tübingen 2004

Justus SCHMIDT, *Fischer von Erlach als Bildhauer*, in: *Belvedere*, XIII, 1938/9, s. 1 – 10

Artur SCHNEIDER, *Johann Bernhard Fischers Handzeichnungen für den Entwurf einer historischen Architectur*, in: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 1, 1932, s. 249 – 270

Elisabeth SLADEK, *Palazzo Chigi an der Piazza SS. Apostoli*, Dissertation, Universität Wien 1983

Elisabeth SLADEK, *Der Palazzo Chigi-Odescalchi an der Piazza SS. Apostoli. Studien und Materialien zu den frühen Bauphasen des 16. und 17. Jahrhunderts*, in: *Römische historische Mitteilungen*, 27, 1985, s. 439 - 505

Elisabeth SLADEK, *Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656-1723)*, in: *L'Esperienza Romana e Laziale di architetti stranieri e le sue conseguenze*, Roma 1999, s. 9 – 33

Michael SNODIN - Nigel LLEWELLYN (eds.), *Baroque 1620 - 1800. Style in the Age of Magnificence*, London 2009

Miloš STEHLÍK, *Kašna Parnas od Johanna Bernharda Fischera z Erlachu*, Brno 1996

Peter STEPHAN, *Fischer von Erlachs Kaiserstil und Schlüters Fassadenkunst in Vorderösterreich: Der Entwurf Georg Anton Gumppts des Älteren für das Rottenburger Schloss*, in: *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, LVI, 2002, s. 239 – 260

J. Douglas STEWART, *Sir Godfrey Kneller and the English Baroque Portrait*, Oxford 1983

J. Douglas STEWART, *Prudentia, Patrons and Artists: The Barberini, Sir Anthony Van Dyck, Sir Godfrey Kneller; and Emperor Constantine!*, in: Lorenza MOCHI ONORI – Sebastian SCHÜTZE – Francesco SOLINAS (eds.), *I Barberini*, Roma 2007, s. 619 - 628

Lenka STOLÁROVÁ (ed.), *Karel Škréta a malířství 17. století v Čechách a Evropě*, Praha 2011

Lenka STOLÁROVÁ - Vít VLNAS (eds.), *Karel Škréta 1610 - 1674. Doba a dílo*, Praha 2010

Christina STRUNCK (ed.), *Un regista del gran teatro del barocco. Johann Paul Schor und die internationale Sprache des Barock*, München 2008

John SUMMERSON, *Architecture in Britain. 1530 to 1830*, New Heaven 1993

Hans TIETZE, *Wolfgang Wilhelm Praemers Architekturwerk und der Wiener Palastbau des XVII. Jahrhunderts*, in: *Jahrbuch des Allerhöchsten Kaiserhaus*, XXXII, 1915, s. 343 – 402

Hans TIETZE, *Beiträge zur Geschichte der österreichischen Barockarchitektur*, in: *Kunst und Kunsthandwerk* XXI, 1918, s. 395 - 408

Jutta TREMMEL – ENDERS, *Denkmalarchitektur oder Architektur mit Denkmalcharakter? Studien zur Kunst Johann Bernhard Fischers von Erlach*, Dissertation, Universität Trier 1996

Ludovica TREZZANI, *Gaspere Vanvitelli, il „pittore di Roma moderna“*, in: *Gaspere Vanvitelli e le origini del vedutismo*, Roma 2003, s. 33 - 46

Milada VILÍMKOVÁ, *Stavitelé paláců a chrámů*, Praha 1986

Pavel VLČEK (ed.), *Umělecké památky Prahy. Staré Město - Josefov*, Praha 1996

Pavel VLČEK, *Praha 1610 – 1700. Kapitoly o architektuře raného baroka*, Praha 1998

Pavel VLČEK (ed.), *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*, Praha 1999

Pavel VLČEK (ed.), *Umělecké památky Prahy. Pražský hrad a Hradčany*, Praha 2000

Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004

Pavel VLČEK - Petr SOMMER - Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998

Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001

Patricia WADDY, *Seventeenth Century Roman Palaces. Use and the Art of the Plan*, New York 1990

Patricia WADDY, *Barberini Cardinals needs places to live*, in: Lorenza MOCHI ONORI – Sebastian SCHÜTZE – Francesco SOLINAS (edd.), *I Barberini*, Roma 2007, s. 487 - 500

Renate WAGNER RIEGER, *Das Verhältniss J. B. Fischers von Erlach zur österreichischen Architektur*, in: *Alte und moderne Kunst*, 3, 1958, Heft 4, s. 12 – 15

Renate WAGNER RIEGER, *Borromini und Österreich*, in: *Studi sul Borromini II*, Rom 1967, s. 215 – 233

Stefanie WALKER, *Tessin, Roman Decorative Arts and the Designer Giovanni Paolo Schor*, in: *Konsthistorisk tidskrift*, 72, 2003, s. 103 - 112

Stefanie WALKER, *Fischer von Erlach in der Werkstatt Giovanni Paolo Schors*, in: *Barockberichte*, 50, 2008, s. 291 - 300

Eva WEBER ZEITHAMMER, *Studien über das Verhältnis von Architektur und Plastik in der Barockzeit. Untersuchungen an Wiener Palais des 17. und 18. Jahrhunderts*, in: *Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte*, XXI/1968, s. 158 – 215

Huberta Alexandra WEIGEL, *Stift Herzogenburg – Ein Klosterneubau*, in: *Die Klosteranlagen Jakob Prandtauers*, Dissertation, Universität Wien 2002

Patrick WERKNER, *Johannes Paul Schor als römischer 'Dekorationsingenieur'*, in: *Alte und moderne Kunst* 25, 1980 (H. 169), s. 20 – 28

Jakob WERNER, *Santino Bussi*, Diplomarbeit, Universität Wien 1993

Rudolf WITTKOWER, *Studies in the Italian Baroque*, London 1973

Rudolf WITTKOWER, *Art and Architecture in Italy 1600 - 1750*, New Heaven - London 1982

Thomas ZACHARIAS, *Joseph Emanuel Fischer von Erlach*, Wien 1960

Karel Vladislav ZAP – Karel J. ERBEN, *Inventář pozůstalosti po Karlovi Škrétovi ze Zátvořic*, in: *Památky archeologické*, 2, 1857, s. 325 – 328, 368

VÍDEŇSKÝ DVŮR A ZAHRANIČNÍ POLITIKA

Antonio ÁLVAREZ OSSORIO - Bernardo J. GARCÍA GARCÍA - Virginia LÉON (eds.), *La Pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid 2007

Alessandra ANSELMINI, *Il Palazzo dell'Ambasciata di Spagna presso la Santa Sede*, Roma 2001

- Luciano ARCANGELI – Angela NEGRO – Lucilla DE LACHENAL (eds.), *La Roma di Papa Albani (1700 – 1721)*, Roma 2001
- Ronald G. ASCH (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Régime. Von Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600 - 1789)*, Köln - Weimar - Wien 2001
- Reinier BAARSEN - Phillip M. JOHNSTON - Gervase JACKSON STOPS - Elaine EVANS DEE (eds.), *Court and Colonies. The William and Mary Style in Holland, England and America*, New York 1988
- Walter BARBERIS (ed.), *I Savoia. I secoli d'oro di una dinastia europea*, Torino 2007
- Beatrix BASTL - Gernot HEISS, *Hofdamen und Höflinge zur Zeit Kaiser Leopolds I. Zur Geschichte eines vergessenen Berufstandes*, Opera historica, 5, 1996, s. 187 - 266
- Reinhold BAUMSTARCK (ed.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Vaduz 1990
- Wolfgang Johannes BEKH, *Ein Wittelsbacher in Italien*, München 1971
- Heinrich BENEDIKT, *Kaiseradler über dem Apennin. Die Österreicher in Italien 1700 bis 1866*, Wien – München 1964
- Richard BLAAS, *Die k. k. Agentie für geistliche Angelegenheiten*, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 7, 1954, s. 47 - 89
- Richard BLAAS, *Das Kardinalprotectorat der deutschen und österreichischen Nation im 18. und 19. Jahrhundert*, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 10, 1957, s. 148 - 185
- Richard BLAAS, *Das kaiserliche Auditoriat bei der Sacra Rota Romana*, in: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, 11, 1958, s. 37 - 152
- Christian Gottfried BUDER, *Leben und Thaten des klugen und berühmten Pabsts Clementis des Eilffften*, Frankfurt am Main 1720
- Carlo BORRELLI, *La Napoli del Viceregno Austriaco in tre quadri di Nicola Maria Rossi*, Napoli 1994
- Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (Edd.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006
- Abel BOYER, *History of the life and reign of Queen Anne*, London 1735
- Max BRAUBACH, *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 1964/1965
- Beatrice CACCIOTI, *La collezione del VII Marchese del Carpio tra Roma e Madrid*, in: Bolletino d'Arte, 86/87, 1994, s. 133 - 197
- Vicente Lleó CAÑAL, *The art collection of the ninth Duke of Medinaceli*, in: Burlington Magazine, CXXXI, 1989, s. 108 – 116
- Edward CORP, *The Stuart Court in Rome*, London, 2003

Giuseppe CUCCO (ed.), *Papa Albani e le arti a Urbino e a Roma 1700 – 1721*, Urbino – Roma – Venezia 2003

Frank DRUFFNER, *Unter Legitimationszwang: Wilhelm III. von Oranien und Maria II. Stuart*, in: *Bourbon – Habsburg – Oranien*, Köln – Weimar – Wien 2008, s. 74 - 84

Jeroen DUINDAM, *Vienna und Versailles, The Courts of Europe's Dynastic Rivals 1550 - 1780*, 2003, Cambridge 2003

Friedrich EDELMAYER – Virginia León SANZ – José Ignacio RUIZ RODRÍGUEZ, *Hispania – Austria III. Der Spanische Erbfolgekrieg. La Guerra de Sucesión española*, Wien – München 2008

Hubert Christian EHALT, *Ausdruckformen absolutistischer Herrschaft. Der Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, Wien 1980

Eliška FUČÍKOVÁ – Ladislav ČEPIČKA (eds.), *Valdštejn*, Praha 2007

Elisabeth GARMS CORNIDES, *Spanischer Patriotismus und „österreichische“ Propaganda. Habsburger-Porträts in einer römischen Kirche aus der Zeit des spanischen Erbfolgekriegs*, in: *Römische Historische Mitteilungen* 31, 1989, s. 255 – 282

Elisabeth GARMS CORNIDES, *Das Königreich Neapel und die Monarchie des Hauses Österreich*, in: Wolfgang PROHASKA – Nicola SPINOSA (eds.), *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*, Wien – Neapel 1993, s. 17 - 34

Elisabeth GARMS CORNIDES, *Liturgie und Diplomatie. Zum Zeremoniell des Nuntius am Wiener Kaiserhof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (Edd.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 125 - 146

Hubert GLASER (ed.), *Kurfürst Max Emanuel. Bayern und Europa um 1700*, München 1976

Thomas GRIFFIN, *Musical References in the Gazzetta di Napoli 1681 – 1725*, Berkeley 1993

Karl GUTKAS (ed.), *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, Salzburg – Wien 1985

Sabine HAAG - Gudrun SWOBODA (eds.), *Die Galerie Kaiser Karls VI. in Wien. Solimenas Widmungsbild und Storffers Inventar (1720 - 1733)*, Wien 2010

Brigitte HAMANN, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996

Liselotte HANZL-WACHTER (ed.), *Schloss Hof. Prinz Eugens tusculum rurale und Sommerresidenz der kaiserlichen Familie*, St. Pölten 2005

Herbert HAUPT, *Diplomatie und Representätion im Dienst des Kaiserhauses. Die öffentlichen Einzüge des Fürsten Joseph Wenzel von Liechtenstein*, in: Reinhold BAUMSTARK (ed.), *Joseph Wenzel von Liechtenstein. Fürst und Diplomat im Europa des 18. Jahrhunderts*, Vaduz - Einsiedeln 1990, 26 - 31

Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, Konstanz 2004

Milan HLAVAČKA, *Karel Albrecht. Příběh druhého zimního krále*, Praha 1997

Michael HÖRRMANN, *Fürst Anton Florian von Liechtenstein (1676 – 1735)*, in: Volker PRESS – Dietmar WILLOWEIT (eds.), *Liechtenstein – Fürstliches Haus und staatliche Ordnung*, Vaduz 1988, s. 189 – 210

Agnes HUSSLEIN ARCO - Marie Louise PLESSEN, *Prinz Eugen. Feldherr und Kunstfreund*, Wien 2012

Ludwig HÜTTL, *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679-1726. Eine politische Biographie*, München 1976.

Edward IMPEY, *Kensington Palace*, London - New York 2003

Charles W. INGRAO-Andrew L. THOMAS, *Piety and Power: The Empress-Consort of the High Baroque*, in: Clarissa CAMPBELL ORR (ed.), *Queenship in Europe 1660 – 1815*, Cambridge 2004, s. 107 – 130

Zofia JURKOWLANIEC (ed.), *Stanisław Leszczyński. Król Polski księciem Lotaryngii*, Warszawa 2005

Antony KAMM, *The Jacobites*, Edinburgh 2009

Arne KARSTEN (ed.), *Jagd nach dem roten Hut. Kardinalskarrieren im barocken Rom*, Göttingen 2004.

Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien - Köln - Weimar 2005

Gisbert KNOPP, *Santa Maria dell'Anima. Die deutsche Nationalkirche in Rom*, Bonn 1988

Walter KOSCHATZKY (ed.), *Maria Theresia und ihre Zeit*, Wien 1980

Martin KOVÁŘ, *Anglie posledních Stuartovců*, Praha 1998

Irene KUBISKA, *Der kaiserliche Hof- und Ehrenkalender zu Wien als Quelle für die Hofforschung. Eine Analyse des Hofpersonals in der Epoche Kaiser Karls VI. (1711-1740)*, Diplomarbeit, Universität Wien, 2009

Johann KRÄFTNER (ed.), *Unter dem Vesuv. Kunst und Künstler vom 17. bis zum 19. Jahrhundert in Neapel und seinem Umfeld aus der Sammlung Harrach*, München – Berlin – London - New York 2006

Eva Bettina KREMS, *Zur Repräsentationskultur der Wittelsbacher zwischen Habsburg und Bourbon*, in: *Bourbon – Habsburg – Oranien*, Köln – Weimar – Wien 2008, s. 267 - 283

Martin KRUMMHOLZ (rec.), Friedrich POLLEROSS, *Die Kunst der Diplomatie. Auf Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 - 1706)*, Petersberg 2010, in: *Umění*, 2012, s.158 - 162

Martin KRUMMHOLZ (rec.), Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723*, Praha - Litomyšl 2009, *Folia historica bohemia*, 25, 2010, s. 179-185

Marcus LANDAU, *Rom, Wien, Neapel während des spanischen Erbfolgekrieges*, Leipzig 1885

Emilio LAVAGNINO, *Il Settecento a Roma*, Roma 1959

Milena LENDEROVÁ, *Casimir Freschot: Zpráva o vídeňském dvoře (Videň a habsburská říše očima francouzského benediktina)*, in: *Opera historica*, 5, 1996, s. 293 - 308

Girolamo LUNADORO, *Relazione della Corte di Roma*, Roma 1697

Gerhard LUTZ, *Fürstbischof Franz Ludwig von Pfalz-Neuburg und seine Residenz Neisse*, in: Ryszard HOŁOWNIA - Mateusz KAPUSTKA (eds.), *Nysa. Sztuka w dawnej stolicy księstwa biskupskiego*, Wrocław 2008, s. 195 - 204

Franz MATSCHE, *Die Kunst im Dienst der Staatsidee Kaiser Karls VI. Ikonographie, Ikonologie und Programmatik des 'Kaiserstils'*, Berlin - New York 1981

Gaetano MORONI, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, I. - CIII., Venezia 1840 - 1861

Aurelio MUSI, *Politica e cultura a Napoli tra il crepuscolo del sistema imperiale spagnolo e l'avvento degli Asburgo d'Austria (1698 - 1707)*, in: Antonio ÁLVAREZ OSSORIO - Bernardo J. GARCÍA GARCÍA - Virginia LÉON (eds.), *La Pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid 2007, s. 491 - 548

Marie MŽYKOVÁ, *Šlechta ve službách diplomacie I. Španělsko, Anglie, Nizozemí*, Praha 2001

Marie MŽYKOVÁ, *Šlechta ve službách diplomacie II. Itálie, Turecko, Rusko, Švédsko*, Praha 2001

Friedrich NOACK, *Das Deutschtum in Rom seit dem Ausgang des Mittelalters I - II*, Berlin - Leipzig 1927

Miguel Ángel OCHOA BRUM, *Embajadas Rivales: la presencia diplomática de España en Italia durante la Guerra de Sucesión*, Madrid 2002

Werner PARVICINI (ed.), *Zeremoniell und Raum*, Sigmaringen 1997

POLLERROSS, *Die Kunst der Diplomatie. Auf Spuren des kaiserlichen Botschafters Leopold Joseph Graf von Lamberg (1653 - 1706)*, Petersberg 2010

Wolfgang PROHASKA - Nicola SPINOSA (eds.), *Barock in Neapel. Kunst zur Zeit der österreichischen Vizekönige*, Wien 1993

Gerhard RILL, *Die Staatsräson der Kurie im Urteil eines Neustoizisten (1706)*, in: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 14, 1961, s. 317 - 329

Stefan SEITSCHKEK - Herbert HUTTERER - Gerald THEIMER (eds.), *300 Jahre Karl VI. 1711 - 1740. Spuren der Herrschaft des 'letzten' Habsburgers*, Wien 2011

Bettina SCHERBAUM, *Die bayerische Gesandtschaft in Rom in der frühen Neuzeit*, Tübingen 2008

Bettina SCHERBAUM, *Festkultur, Diplomatie und Familienglanz. Die Festlichkeiten in Rom anlässlich der Geburt des Kurprinzen Joseph Ferdinand 1692*, in: Rainald BECKER - Daniel BURGER - Thomas HORLING - Hannelore PUTS (eds.), *Akteure - Beziehungen - Ideen. Bayerische Geschichte im interterritorialen Zusammenhang*, Kallmünz 2010, s. 213 - 233

Stefan SIENELL, *Die Geheime Konferenz unter Kaiser Leopold I. Personelle Strukturen und Methoden zur politischen Entscheidungsfindung am Wiener Hof*, Frankfurt am Main 2001

Anna TEDESCO, *Juan Francisco Pacheco V. duca di Uceda, uomo politico e mecenate tra Palermo, Roma e Vienna nell' epoca della guerra di Successione spagnola*, in: Antonio ÁLVAREZ OSSORIO - Bernardo J. GARCÍA GARCÍA - Virginia LÉON (eds.), *La Pérdida de Europa. La guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Madrid 2007, s. 491 - 548

Simon THURLEY, *Hampton Court. A Social and Architectural History*, London 2003

Simon THURLEY, *Somerset House, The Palace of England's Queens 1551 - 1692*, London 2009

LA TOISON D'OR, Bruges 1962

Štěpán VÁCHA - Irena VESELÁ - Vít VLNAS - Petra VOKÁČOVÁ,
Karel VI. a Alžběta Kristýna. Česká korunovace 1723, Praha - Litomyšl 2009

Vít VLNAS, *Princ Evžen Savojský. Život a sláva barokního válečníka*, Praha – Litomyšl 2001

Helen WATANABE O'KELLY, *Religion and the consort: two Electresses of Saxony and Queens of Poland (1697 – 1757)*, in: Clarissa CAMPBELL ORR (ed.), *Queenship in Europe 1660 – 1815*, Cambridge 2004, s. 252 - 275

Josef WODKA, *Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie*, Publikationen des ehemaligen Österreichischen Historischen Instituts in Rom, IV/1, Innsbruck - Leipzig 1938

Joseph WODKA, *Das Kardinalprotektorat deutscher Nation und die Protektorate der deutschen Stiftungen*, in: *Römische Zeitschrift für Rechtsgeschichte*, 33, 1944, s. 301 - 322

Elisabeth WÜNSCHE - WERDEHAUSEN, *Turin 1713 - 1730. Die Kunstpolitik König Vittorio Amedeos II.*, Petersberg 2009

Renate ZEDINGER, *'Chantons Léopold á Jamais' - Herzog Leopold von Lothringen und sein Hof (1698 - 1729)*, in: *Opera historica*, 5, 1996, s. 129 - 149

Renate ZEDINGER, *Franz Stephan von Lothringen (1708 – 1765)*, Wien – Köln – Weimar 2008

Heinrich ZIMMERMAN (ed.), *Inventare, Acten und Regesten aus der Schatzkammer des Allerhöchsten Kaiserhauses*, Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses, X, 1889, s.CCI – CCCXXIV

ŠLECHTA A SÍDLA

Pavel BALCÁREK, *František kardinál Ditrichštejn*, České Budějovice 2007

- Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Příspěvky k dějinám umění XVII. stol. z archivu Sternbersko – Manderscheidského*, in: Památky archeologické, 34, 1924 – 1925, s. 492 – 497
- Lenka BOBKOVÁ (ed.) *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992
- Antonín BOČEK, *Přehled knížat a Markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství Moravském*, Brno 1850
- Monika BRUNNER, *Raudnitz und Richelieu. Die frühbarocken Residenzschlösser zweier Erster Staatsminister im kunsthistorischen Vergleich*, in: Opera historica, 7, 1999, s. 311 - 329
- Monika BRUNNER - MELTERS, *Das Schloss von Raudnitz 1652 – 1684. Anfänge des habsburischen Frübarocks*, Worms 2002
- Irena BUKÁČOVÁ, *Zámecká společnost ve světle obrazových a písemných pramenů v Manětíně na počátku 18. století*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.) *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 190 – 203
- Irena BUKÁČOVÁ, *Zámek Manětín. Katalog zámecké obrazárny I.*, Domažlice 1999
- Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*. Opera historica, 7, 1999, s. 5 – 25
- Václav BŮŽEK (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty (1600 - 1750)*. Opera historic, 5, 1996
- Lucia CALABRESE (ed.), *Palazzo Sforza Cesarini*, Roma 2008
- Giorgio CARPANETO, *Le famiglie nobili romane*, Roma 1994
- Giorgio CARPANETO, *I palazzi di Roma*, Roma 1998
- Baldassare CASTIGLIONE, *Dvořan*, Praha 1978
- Alessandro CATALANO, *Ernst Adalbert von Harrach tra Roma e Vienna*, in: Opera historica 10, 2003, s. 305 – 330
- Alessandro CATALANO, *Příběhy jednoho mýtu. Bernard Ignác z Martinic - kardinál Vojtěch Harrach - jezuité*, in: Slánské rozhovory, 2005, s. 25 - 34
- Alessandro CATALANO, *Zápas svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598-1667) a protireformace v Čechách*, Praha 2008
- Ivo CERMÁN, *Chotkové. Příběh úřednické šlechty*, Praha 2008
- Ivo CERMÁN, *Šlechtická kultura v 18. století*, Praha 2011
- Claire CONSTANS, *L'escalier des Ambassadeurs*, in: *Charles Le Brun (1619 – 1690). Le décor de l'escalier des Ambassadeurs á Versailles*, Paris 1990, s. 29 - 38
- Gian Camillo CUSTOZZA, *Colloredo. Una famiglia e un castello nella storia europea*, Udine 2003
- Wilhelm DEUER, *Das Palais Trautson in Wien. Vom Fürstenpalais zum Justizministerium*, Wien 2009

- August von DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer*, Prag 1900
- Richard VAN DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999
- Erwin H. ELTZ – Arno STROHMEYER (edd.), *Die Fürstenberger. 800 Jahre Herrschaft und Kultur in Mitteleuropa*, Weitra – St. Pölten 1994
- Giovanni Battista FALDA, *Li Gairdini di Roma*, in: Joachim von SANDRART, *Romae antiquae et novae Theatrum Illustratum. Des alten und neuen Roms grosser Schauplatz*, Nürnberg 1685
- Giovanni Battista FALDA, *Palazzi di Roma*, reedice Farnborough 1967
- Alvar GONZÁLES PALACIOS, *Arredi e ornamenti alla corte di Roma 1560 – 1795*, Milano 2004
- Petr FIDLER, "Form follows Function". Zur Funktionalität der Profanarchitektur der frühen Neuzeit, in: *Život pražských paláců*, Documenta Pragensia, 28, 2009, s. 25 - 57.
- Peter Michael HAHN - Hellmut LORENZ (eds.), *Formen der Visualisierung von Herrschaft. Studien zu Adel, Fürst und Schlossbau vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Postdam 1998
- Herbert HAUPT, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein 1611-1684. Erbe und Bewahrer in schwerer Zeit*, München – Berlin – London – New York 2007.
- Mark HENGERER – Peter BLICKLE, *Adel im Wandel I*, Ostfildern 2006
- Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen III*, in: *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 26, 1887-88, s. 102 – 107
- Zdeněk HOJDA, *Rezidence české šlechty v baroku*, in: Lenka BOBKOVÁ (Ed.) *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 161 - 177
- Zdeněk HOJDA, *Bernard Ignác z Martinic - pokus o portrét fundátora*, in: *Slánské rozhovory*, 2008, s. 12 - 18
- Mojmír HORYNA – Jiří T. KOTALÍK – Petr MACEK – Martin PAVALA – Josef ŠTULC, *Toskánský palác v Praze*, Praha 1999
- Mojmír HORYNA – Pavel PREISS – Pavel ZAHRADNÍK, *Černínský palác v Praze*, Praha 2001
- Josef HRDLIČKA, *Potraviny, stolování a jídelníček na raně novověkých aristokratických dvorech*, in: *Český časopis historický*, 98, 2000, s. 18 - 45
- Bronislav CHOCHOLÁČ, *Návštěvy u nejvyššího zemského komorníka*, *Opera historica*, 7, 1999, s. 575 – 593
- Miroslava JOUZOVÁ - Ladislav JOUZA, *Adolf Vratislav ze Šternberka jako stavebník pražského paláce na Malé Straně a barokního areálu v Zásmukách*, in: *Život pražských paláců*. Documenta Pragensia, 28, 2009, s. 193 - 217

Roswitha JUFFINGER – Christoph BRANDHUBER – Walter SCHLEGEL – Imma WALDERDORFF, *Fürsterzbischof Guidobald Graf von Thun 1654 – 1668. Ein Bauherr für die Zukunft*, Salzburg 2008

Barbara KAISER, *Schloss Eggenberg*, Graz 2006

Zdeněk KAZLEPKA, *Ostrov italského vkusu*, Brno 2011

Tomáš KNOZ, *Höfische und lokale Künstler im Dienste Johann Baptists von Verdenberg*, in: *Opera historica*, 10, 2003, s. 469 - 491

András KOLTAI, *Adam Batthyány in Wien. Die Hofkarriere eines ungarischen Aristokraten in der Mitte des 17. Jahrhunderts*, in: *Opera historica*, 10, 2003, s. 275 - 304

Michal KONEČNÝ (ed.), *Kryštof Pavel z Liechtensteinu-Castelkornu a Morava v časech třicetileté války*, Brno 2010

Markéta KORYCHOVÁ, *Dvůr posledního Eggenberka v Českém Krumlově*, *Opera historica* 5, 1996, s. 423 – 439

Markéta KORYCHOVÁ, *Personální složení dvora Jana Kristiána z Eggenberku a jeho manželky Marie Arnoštky v Českém Krumlově mezi léty 1665 – 1719*, in: *Jihočeský sborník historický* 69/70, 2000/2001, s. 30 – 51

Jiří KROPÁČEK, *Arcibiskupský palác: Účelnost a styl*, in: *Život pražských paláců*. *Documenta Pragensia*, 28, 2009, s. 143 - 155

Martin KRUMMHOLZ, *Vídeňské rezidence Schwarzenbergů a Johann Bernhard Fischer z Erlachu*, in: Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 207 – 218

Martin KRUMMHOLZ, *Les résidences viennoises des Schwarzenberg*, in: Olivier CHALINE - Ivo CERMÁN (eds), *Les Schwarzenberg. Une famille dans l'histoire de l'Europe XVIe - XXe siècles*, Paris 2012, s. 173 - 182

Jiří KUBEŠ, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37 – 1689) v proměně*, in: *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series C, Faculty of Humanities* 9, 2003, s. 49 – 83

Jiří KUBEŠ, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500 – 1740)*, disertační práce, Jihočeská univerzita České Budějovice 2005

Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, in: *Porta Bohemica. Sborník historických prací*, 3, 2005, s. 86-119.

Jiří KUBEŠ, *Palác rodu Colloredů z Wallsee na Malé Straně v první polovině 18. století*, in: *Život pražských paláců*. *Documenta Pragensia*, 28, 2009, s. 171 - 192

LIFE AND THE ARTS IN THE BAROQUE PALACES OF ROME, New Heaven – London 1999

Václav LEDVINKA - Bohumír MRÁZ - Vít VLNAS, *Pražské paláce*, Praha 1995

LOBKOWITZPLATZ 2 - Geschichte eines Hauses, Wien – Köln – Weimar 1991

Hellmut LORENZ - Wilhelm Georg RIZZI, *Das barocke Gartenpalais Strozzi in Wien*, in: Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege, LXI, 2007, s. 439 - 455

Marie MAREŠOVÁ, *Účet domácí pokladny Františka Václava z Trauttmansdorffu z let 1701 – 1702*, in: Prameny k dějinám Pardubického kraje 1, 2005, s. 85 – 102

Franz MARTIN, *Salzburgs Fürsten in der Barockzeit (1587 bis 1812)*, Salzburg 1996

Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, Praha 2010

Franz MATSCHE, *Mythologische Heldenapotheosen in Deckengemälden Wiener Adelspaläste des frühen 18. Jahrhunderts*, in: *Ex Fumo Lucem. Baroque Studies in Honour of Klára Garas*, Budapest 1999, s. 315 - 352

Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí*, in: Opera Historica, 7, 1999, s. 139 – 161

Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500 – 1700)*, Praha 2004

Petr MAŤA, *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provincial estates in seventeenth-century Bohemia*, in: Balázs TRENCSENYI - Márton ZÁSZKALICZKY (eds.), *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*, Leiden - Boston 2010, s. 405 - 442.

Wilhelm MRAZEK, *Zwischen Herkules und Apollo. Zur Symbolik des fürstlichen Palastbaus in der Barockzeit*, in: *Alte und Moderne Kunst*, 1957, Heft 1. s. 19 – 22

Evelin OBERHAMMER (ed.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstum Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, München 1990

PALAIS DAUN-KINSKY. WIEN - FREYUNG, Wien 2001

Jaroslav PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu*, in: Opera historica 5/1996, s. 19 - 42

Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Sídla oloumouckých biskupů. Mecenáš a stavebník Karel z Liechtensteinu-Castelkorna 1664 - 1695*, Olomouc 2001

Jakob PERSCHY (ed.), *Die Fürsten Esterházy. Magnaten, Diplomaten und Mäzene*, Eisenstadt 1995

Susanne Claudine PILS, *Schreiben über Stadt – Das Wien der Johanna Theresia Harrach 1639 – 1716*, Wien 2002

Martin PLEVA, *Hmotná kultura moravské barokní šlechty ve světle pozůstalostních inventářů*, in: Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales, 85, 2000, s. 131 - 155

Friedrich POLLEROSS, *Adelige Repräsentation in Architektur und bildender Kunst vom 16. bis 18. Jahrhundert in Ostösterreich*, in: Opera Historica, 2, 1992, s. 49 - 59

Pavel PREISS, *K dějinám paláce Maxmiliána Thuna na Malé Straně*, in: Staletá Praha, 6, 1973, s. 61 - 68

Pavel PREISS - Mojmír HORYNA – Pavel ZAHRADNÍK, *Zámek Trója u Prahy*, Praha 2000

- Volker PRESS (ed.), *Adel im Wandel. Politik, Kultur, Konfession 1500 – 1700*, Wien 1990
- Claudio RENDINA, *I Palazzi storici di Roma*, Roma 2005
- Gerhard RILL, *Geschichte der Grafen von Arco. Reichsvasallen und Landsassen*, Horn 1976
- Eduard A. SAFARIK, *Palazzo Colonna*, Roma 1999
- Ulrike SEEGER, *Stadtpalais und Belvedere des Prinzen Eugen*, Wien 2004
- Ulrike SEEGER, *Dekorationsentwürfe von Carlo Lurago für Schloss Náchod unter Fürst Ottavio Piccolomini*, in: Zeitschrift für Kunstgeschichte, 70, 2007, s. 89 – 112
- Jiří SEHNAL, *Vztah Barokní české šlechty k hudbě a hudebníkům*, in: Opera historica 5, 1996 s., 535 – 545
- Harry SCHLIP, *Die neuen Fürsten. Zur Erhebung in den Reichsfürstenstand und zur Aufnahme in den Reichsfürstenrat im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Volker PRESS - Dietmar WILLOWEIT (eds.), Liechtenstein, Vaduz – München – Wien 1988, s. 249 – 292
- Ulrich SCHÜTTE, *Residenzen*, in: TENTÝŽ (ed.), Architekt und Ingenieur, Wolfenbüttel 1984, s. 189 - 203
- Rostislav SMÍŠEK, *Proměny dvora Jana Adama z Questenberku v první polovině 18. století*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2000, České Budějovice 2001, s. 125 – 156
- Rostislav SMÍŠEK, *Jan Adam Questenberk mezi Vídní a Jaroměřicemi*, in: Opera historica, 10, 2003, s. 331 – 354
- Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I*, České Budějovice 2007
- Antje STANNEK, *„Kleider machen Grafen“ im Spiegel der Familienkorrespondenz und der Reisekostenabrechnungen der Grafen von Dernath, 1688 - 1689*, in: Lenka BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVÁ (eds.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 279 –291
- Valentin URFUS, *Nejvyšší zemský sudí František Antonín Přehořovský, barokní velmož, právník a ekonom v Čechách na počátku 18. století*, in: Právněhistorické studie, 31, 1990, s. 193 – 207
- Štěpán VÁCHA, *Šlechtické kaple v kostele Panny Marie ve Staré Boleslavi. Oltářní výzdoba a fundace v 17. století*, in: Umění, LVIII, 2010, s. 17 - 41
- VALDŠTEJNSKÝ PALÁČ V PRAZE, Praha 2002
- Aleš VALENTA, *Lesk a bída barokní aristokracie*, Hradec Králové - České Budějovice 2011
- Petra VOKÁČOVÁ, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí a císařský dvůr v době vrcholného baroka*, disertační práce, Masarykova univerzita v Brně 2007
- Michaela VÖLKEL, *Das Bild vom Schloss*, München – Berlin 2001

Petr VOREL, *Šlechtická aristokracie barokní doby a její sídla ve východních Čechách*, in: *Opera historica*, 5, 1996, s. 335 – 357

Patricia WADDY, *Barberini Cardinals needs places to live*, in: Lorenza MOCHI ONORI – Sebastian SCHÜTZE – Francesco SOLINAS (eds.), *I Barberini*, Roma 2007, s. 487 – 500

CESTY, SBĚRATELSTVÍ, FESTIVITY

Ulrich ARCO ZINNEBERG, *Graf Harrach'sche Gemäldegalerie. Schlossmuseum Rohrau*, Rohrau 1995

Clelia ARNALDI DI BALME - Franca VARALLO (eds.), *Feste barocche. Cerimonie e spettacoli alla corte dei Savoia tra cinque e settecento*, Milano 2009

Rainer BABEL - Werner PARAVICINI (eds.), *Grand Tour. Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2005.

Fabio BENZI (ed.), *Gaspare Vanvitelli e le origini del Vedutismo*, Roma 2002

Paola BIANCHI, *La corte di Savoia: disciplinamento del servizio e delle fedeltà*, in: Walter BARBERIS (ed.), *I Savoia. I secoli d'oro di una dinastia europea*, Torino 2007, s. 135 - 174

Paola BIANCHI, *"Baron Litron" a gli altri. Militari stranieri nel Piemonte del Settecento*, Torino 2008

Paola BIANCHI, *In cerca del moderno. Studenti e viaggiatori inglesi a Torino nel Settecento*, in: *Rivista storica italiana*, 105, 2003, fasc. III, 1021 - 1051

Lenka BOBKOVÁ – M. NEUDERTO VÁ (eds.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995

Kateřina BOBKOVÁ VALENTOVÁ - Eva DOLEŽALOVÁ - Eva CHODĚJOVSKÁ - Zdeněk HOJDA - Martin SVATOŠ (eds.), *Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková*, Praha 2010

Stanislav BOHADLO, *Antonio Denzio*, in: Alena JAKUBCOVÁ (ed.), *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla*, Praha 2007, s. 133 - 137

Gerhard BOTT (ed.), *Die Grafen von Schönborn, Kirchenfürsten, Sammler, Mäzene*, Nürnberg 1989

Jean BOUTIER, *L'«accademia dei nobili» di Firenze. Sociabilità e educazione dei giovani nobili negli anni di Cosimo III*, in: *La Toscana nell'età di Cosimo III*, Firenze 1993, s. 205-224

Jean BOUTIER, *L'académie de Lunéville-Nancy. Education nobiliaire et culture équestre dans la Lorraine ducale (1699 - 1737)*, in: Patrice FRANCHET d'ESPÉREY (ed.), *Lunéville, la cité cavalière par excellence. Perspectives cavalières du siècle des Lumières au Xxe siècle*, Lunéville - Paris 2005, s. 81 - 95

Antonín BREITENBACHER, *Dějiny arcibiskupské obrazárny v Kroměříži I., II.*, Kroměříž 1925, 1927

Silvia CASSANI, *Capolavori in Festa. Effimero barocco a Largo di Palazzo (1683 – 1759)*, Napoli 1997

Alessandro CATALANO, *L'educazione del Principe: Ferdinand August Leopold von Lobkowitz e il suo primo viaggio in Italia*, in: *Porta Bohemica* 2, 2003, s.104 - 127

José Luis COLOMER (ed.), *España y Nápoles. Coleccionismo y mecenazgo virreinales en el siglo XVII*, Madrid 2009

Norbert CONRADS, *Ritterakademien der frühen Neuzeit. Bildung als Standesprivileg im 16. und 17. Jahrhundert*, Göttingen 1982

Eva Maria CSÁKY LOEBENSTEIN, *Studien zu Kvalierentour österreichischer Adelige im 17. Jh*, in: *Mitteilungen österreichischen Geschichtsforschung*, 79, 1971, s. 408 – 434

Paolo CORNAGLIA, *L'Accademia Reale e il Teatro, invenzioni castelmontiane*, in: *Esiti*, 18, 2000, s. 51 - 57

Zuzana DRAHOŇOVSKÁ, *Kavalířská cesta Františka Leopolda a Karla Jakuba Buquoyů v letech 1726 – 1731*, bakalářská práce, Univerzita Pardubice 2009

Marcello FAGIOLO, *La Festa a Roma*, Roma 1997

Maurizio FAGIOLO dell' Arco (ed.), *La festa barocca*, Roma 1997

Maurizio FAGIOLO dell' Arco – Silvia CARANDINI (eds.), *L'Effimero Barocco*, Roma 1978

Ludwig FERTIG, *Die Hofmeister. Ein Beitrag zur Geschichte des Lehrerstandes un der bürgerlichen Intelligenz*, Stuttgart 1979

Petr FIDLER, *La Contesa dell'Aria e dell'Acqua. Zu Zeit- und Raumbegriff einer Barockperformance*, in: *Opera historica*, 8, 2000, s. 359 – 379

Victor FLEISCHER, *Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler (1611 - 1684)*, Wien - Leipzig 1910

Lenka FLORKOVÁ, *Kavalířská cesta Dominika Ondřeje z Kounic*, in: *Vyškovský sborník* 4, 2004, s. 87-111.

Tomáš FOLTÝN, *Biografie Ferdinanda Augusta z Lobkowicz. Příspěvek k poznání výchovy, vzdělávání a počátkům kariéry barokního šlechtice*, diplomová práce, Univerzita Pardubice 2008

Theodor von FRIMMEL, *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*, München 1913

Jiří FRONEK (ed.), *Phaeton. Příběh obrazu Francesca Solimeny*, Praha 2005

Elisabeth GARMS CORNIDES, *Hofmeister auf Grand Tour*, in: Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (eds.), *Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Paris 2000, s. 251 – 273

Hilliard Todd GOLDFARB, *Richelieu (1585 - 1642). Kunst, Macht und Politik*, Ghent 2002

Mario GORI SASSOLI, *Della „China“ e di altre „machine di gioia“*, Milano 1994

- Thomas GRIFFIN, *Musical References in the Gazzetta di Napoli 1681 – 1725*, Berkeley 1993
- Andreas GUGLER, *Constantia et Fortitudine. Bankette und Schauessen im Zusammenhang der Krönungsfeierlichkeiten in Prag 1723*, in: *Opera historica*, 5, 1996, s. 267 – 292
- Sabine HAAG - Gudrun SWOBODA (eds.), *Die Galerie Kaiser Karls VI. in Wien. Solimenas Widmungsbild und Storffers Inventar (1720 - 1733)*, Wien 2010
- Frederick HAMMOND, *Music and Spectacle in Baroque Rome*, Yale 1994
- Francis HASKELL, *Patrons and Painters. A Study in the Relations Between Italian Art and Society in the Age of Baroque*, New Heaven - London 1980
- Günther HEINZ, *Graf Harrach'sche Gemäldegalerie*, Wien 1960
- Gernot HEISS, *Integration in die höfische Gessellschaft als Bildungsziel: Zur Kavalierstour des Grafen Johann Sigmund von Hardegg 1646/50*, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Nieder Österreich*, N.F. 48/49, 1982/83, s. 99 – 114
- Gernot HEISS, *Erziehung und Unterricht der Fürsten von Liechtenstein im Zeitalter des Absolutismus*, in: Evelin OBERHAMMER (ed.), *Der ganzen Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürsttum Liechtenstein in der frühen Neuzeit*, München 1990, s. 155 - 181
- Gernot HEISS, *Bildungsreisen österreichischer Adelliger in der frühen Neuzeit*, in: Lenka BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVIÁ (eds.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 251 – 268
- Gernot HEISS, *Bildungsreisen österreichischer Adelliger in der frühen Neuzeit*, in: Rainer BABEL – Werner PARAVICINI (eds.), *Adeliges Reisen und europäische Kultur vom 14. bis zum 18. Jahrhundert*, Ostfildern 2004, s. 217 – 235
- Ulrich HERMANN (ed.), *Christina Königin von Schweden*, Osnabrück 1997
- Rainer HEYINK, „*Ad honorem nostrae nationis Germanicae ac decorem almae Urbis Romae*“. *Festa e musica come strumento della politica imperiale*, in: *Analecta Musicologica* 33, 2004, 169 – 209
- Rainer HEYINK, *Fest und Musik als Mittel kaiserlicher Machtpolitik in Rom*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (eds.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 285 - 302
- Zdeněk HOJDA, *K využití pozůstalostních inventářů*, in: Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Doc. dr. Pavlu Preissovi, DrSc. k 60. narozeninám*, 1986, rukopis knihovna Národní galerie v Praze, s. 42 - 46
- Zdeněk HOJDA, *Sbírka obrazů v pozůstalosti nostického hofmistra*, in: *Album Amicorum*. Sborník k 70. narozeninám dr. Lubora Machytky, 1986, rukopis knihovna Národní galerie v Praze, s. 35 - 40
- Zdeněk HOJDA, *'Kavalírské cesty' v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216 – 239
- Zdeněk HOJDA, *Několik poznámek k budování šlechtických obrazáren v barokní Praze*, in: *Documenta Pragensia* 9, 1991, s. 257 – 267

- Zdeněk HOJDA, *Delitiae Italiae, Česká aristokracie a barokní Evropa*, in: Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Artis pictoriae amatores. Evropa v zrcadle pražského barokního sběratelství*, Praha 1993, s. 63-95.
- Zdeněk HOJDA, *Český Merkur, Barokní Čechie na cestách*, in: Vít VLNAS (ed.), *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století*, Praha 2001, s. 147-162.
- Zdeněk HOJDA, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16. – 18. století*, in: Slánské rozhovory, 2005, s. 35-40.
- Zdeněk HOJDA - Vít VLNAS (eds.), *Cesty a cestovatelé v raném novověku*, Litoměřice - Praha 1994
- František HRUBÝ - Libuše URBÁNKOVÁ, *Lev Vilém z Kounic, barokní kavalír: Jeho deník z cesty do Itálie a Španělska a osudy kounické rodiny v letech 1550-1650*, Brno 1987
- Jana HUSÁKOVÁ, *Čeští kavalíři ve Francii a jejich francouzská reflexe: Adam František ze Šternberka, Heřman Jakub Černín, bratři Šternberkové Karel Ignác, Jan Norbert, Václav Vojtěch, Jindřich Hýzrle z Chodů*, diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze 2004
- Eva CHODĚJOVSKÁ, *La gita da Roma a Napoli – una tappa dei viaggi d'educazione nel Seicento*, in: Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Praga 2009, s. 263 - 287.
- Zdeněk KALISTA, *Humprecht Jan Černín jako mecenáš a podporovatel výtvarných umění v době své benátské ambasády (1660 – 1663)*, in: Památky archeologické, 36, 1928 - 1930, s. 53 – 78
- Hermann KELLENBENZ, *Die Anfänge der Militärakademie in Turin*, in: Archiv für Kulturgeschichte, 1961, s. 299 – 316
- Ludwig KÖCHEL, *Kaiserliche Hof-Musikkapelle in Wien von 1543 bis 1867*, Wien 1869
- Stefan KÖRNER - Jakob PERSCHY (eds.), *Blaues Blut und Druckerschwärze. Aristokratische Büchersammlungen von 1500 bis 1700*, Eisenstadt 2007
- Johann KRÄFTNER (ed.), *Unter dem Vesuv. Kunst und Künstler vom 17. bis zum 19. Jahrhundert in Neapel und seinem Umfeld aus der Sammlung Harrach*, Wien 2006
- Jiří KROUPA, *Ditrichštejnové v polovině 17. století a model tzv. kavalírské cesty*, in: Historická Olomouc a její současné problémy, 4, 1983, s. 109 – 117
- Martin KRUMMHOLZ, *Obrazová sbírka Jana Václava Gallase*, in: Umění, 2005, s. 273 – 285
- Martin KRUMMHOLZ, *'Zu unaussprechlicher Freude allerhöchsten Herrschaften wie auch zum höchsten Troste allhiesiger Inwohner.' Zwei Illuminationen vor dem Wiener Stadtpalais Schwarzenberg anlässlich der Geburt der ältesten Söhne Maria Theresias*, in: Jiří KROUPA - Michaela ŠEFERISOVÁ LOUDOVÁ - Lubomír KONEČNÝ (eds.), *Orbis artium*, Brno 2009, s. 539 - 553

Martin KRUMMHOLZ (rec.), Christina STRUNCK (ed.), *Un regista del gran teatro del barocco. Johann Paul Schor und die internationale Sprache des Barock*, München 2008, in: *Umění*, 2009, s. 582 - 585

Martin KRUMMHOLZ, *Die Bilder des Hieronymus Graf von Colloredo (1674 - 1726). Zu den Anfängen der Colloredo-Mannsfeld'schen Gemäldesammlung in Opočno und zur Baugeschichte des Prager Palais*, in: Roswitha JUFFINGER (ed.), *Zentrum der Macht. Die Kunstsammlungen der Salzburger Fürsterzbischöfe*, Salzburg 2011, s. 561 - 603

Jiří KUBEŠ, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004

Jiří KUBEŠ, *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, in: *Theatrum historiae*, 1, 2006, s. 83-108

Jiří KUBEŠ, *Rudolf Joseph Colloredo von Wallsee und sein Studium in Salzburg 1723-1725*, in: *Salzburg Archiv*, 32, 2007, s. 117-140

Jiří KUBEŠ (ed.), *Šlechtic na cestách v 16. – 18. století*, Pardubice 2007

Jiří KUBEŠ, *Friendship, Admiration, or Hatred? The Image of the United Provinces in the Travel Diaries of the Czech Nobility (1650-1750)*, in: *Theatrum historiae*, 4, 2009, s. 215-233.

Jiří KUBEŠ, *Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620 - 1750)*, habilitační práce, Univerzita Pardubice 2011

Harry KÜHNEL, *Die adelige Kavalierstour im 17. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, 36, 1964, s. 364 - 384.

Hubert LANDA, *Katalog der Gemälde-Galerie des Fürsten Colloredo-Mannsfeld in Opočno*, Opočno 1929

Mathis LEIBTSEDER, *Die Kavalierstour. Adlige Erziehungsreisen im 17. und 18. Jahrhundert*, Köln 2004.

Manfred LEITHE JASPER, *Location and Development of the Treasury in the Hofburg*, in: *Kunsthistorisches Museum Vienna. Guide to the Secular and Ecclesiastical Treasuries*, Wien 1991, s. 11 - 18

Silvana MATARAZZO, *Teatri a Roma tra storia e contemporaneità*, Napoli 2004

Antonín MATĚJČEK, *Zámecká galerie v Opočně*, in: *Umění*, 9, 1936, s. 13 – 36

John E. MOORE, *Prints, Salami and Cheese: Savoring the Roman Festivals of the Chinaea*, in: *Art Bulletin*, 77, 1995, s. 584 - 608

John E. MOORE, *Building Set Pieces in Eighteenth-century Rome: The Case of the Chinaea*, in: *Memoirs of the American Academy in Rome*, 43/44, 1998/1999, s. 183 – 292

Josef NOVÁK, *Soupis obrazů v zámku v Lysé v letech 1723 - 1733*, in: *Časopis společnosti přátel starožitností*, 19, 1911, s. 89 – 98

Stefan SEITSCHEK, *Karussell und Schlittenfahrt im Spiegel der Zeremonialprotokolle – nicht mehr als höfische Belustigungen?*, in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ –

Thomas WINKELBAUER (eds.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 357 – 434

Milan SVOBODA, *Velkvaradínský svátek. Festivita jako oslava vítězství nad Turky*, in: *Opera historica*, 8, 2000, s. 381 – 397

Andrea SOMMER MATHIS, ... *ma il Papa rispose, che il Re de' Romani a Roma era lui. Frühneuzeitliche Krönungsfestlichkeiten am Kaiser- und am Papsthof*, in: Richard BÖSEL – Grete KLINGENSTEIN – Alexander KOLLER (eds.), *Kaiserhof – Papsthof. 16. – 18. Jahrhundert*, Wien 2006, s. 251 - 284

Andrea SOMMER MATHIS, *Tu felix Austria nube. Hochzeitsfeste der Habsburger im 18. Jahrhundert*, Wien 1994

Petr MAŤA, *Karneval v životě a myšlení raně novověké šlechty*, in: *Opera historica*, 8, 2000, s. 163 – 187

Elisabetha NATUZZI, *Il Teatro Capranica dall'inaugurazione al 1881*, Roma 1999

Pavel POKORNÝ - Pavel PREISS, *Zámek Duchcov. Valdštejnská rodová galerie. Václav Vavřínek Rainer. Obrazy a fresky*, Praha 1992

Paul RAABE (ed.), *Öffentliche und Private Bibliotheken im 17. und 18. Jahrhundert: Raritätenkammern, Forschungsinstrumente oder Bildungsstätten?*, Wollfenbüttel 1977

Barbara RIEDERER - GROHS, *Das Festspiel "Il Greco in Troia" im Jahre 1689*, in: *Kunst des Barock in der Toskana*, München 1976, s. 225 - 233

Juliane RIEPE, *Der Studienaufenthalt Clemens Augusts in Rom (1717 - 1719). Musik in der Ewigen Stadt aus der Perspektive eines deutschen Reisenden*, in: Frank Günter ZEHNDER (ed.), *Die Bühnen des Rokoko. Theater, Musik und Literatur im Rheinland des 18. Jahrhunderts*, Köln 2000, s. 129-150

Václav RICHTER, *Inventáře obrazů z Collaltského majetku*, in: *Památky archeologické*, 4 - 5, 1934 - 1935, s. 111 - 120

Michael F. ROBINSON, *Naples and Neapolitan Opera*, Oxford 1972

Christian ROHR (ed.), *Barocker Geist und Raum. Die Salzburger Benediktineruniversität*, Salzburg 2003

Herbert SEIFERT, *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Tutzing 1985

Stefan SEITSCHEK, *Karussell und Schlittenfahrt im Spiegel der Zeremonialprotokolle – nicht mehr als höfische Belustigungen?*, in: Irmgard PANGERL – Martin SCHEUTZ – Thomas WINKELBAUER (ed.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonial-Protokolle (1652 – 1800)*, Wien 2007, s. 357 – 434

Renate SCHREIBER, *'Ein galerie nach meinem humor'. Erzherzog Leopold Wilhelm*, Wien 2004

Lubomír SLAVÍČEK (ed.), *Artis Pictoriae Amatores*, Praha 1993

Lubomír SLAVÍČEK, *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – sbírky Otty Nostice ml. (1608 – 1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649 – 1706)*, in: *Opera historica*, 5, 1996, s. 483 - 511

Lubomír SLAVÍČEK, *Visual Documentation of the Aristocratical Collections in Baroque Bohemia*, in: *Opuscula historiae artium* F 40, 1996, s. 75 - 100

Lubomír SLAVÍČEK, *Sběratelství a obchod s uměním v Čechách 17. a 18. století. Stav a úkoly českého bádání*, in: *Barokní Praha – Barokní Čechie 1620 – 1740*, Praha 2004, s. 491 – 538

Lubomír SLAVÍČEK, *Obrazová sbírka Thunů kolem roku 1700*, in: *Umění*, 2006, s. 357 – 366

Lubomír SLAVÍČEK, *„Sobě, umění, přátelům“: Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Brno 2007.

Hana SLAVÍČKOVÁ, *Portrétní galerie Thun-Hohensteinů*, Děčín 1998

J. Douglas STEWART, *Prudentia, Patrons and Artists: The Barberini, Sir Anthony Van Dyck, Sir Godfrey Kneller; and Emperor Constantine!*, in: Lorenza MOCHI ONORI – Sebastian SCHÜTZE – Francesco SOLINAS (eds.), *I Barberini*, Roma 2007, s. 619 - 628

Herbert SEIFERT, *Die Oper am Wiener Kaiserhof im 17. Jahrhundert*, Tutzing 1985

Milan SVOBODA, *Velkovaradínský svátek. Festivita jako oslava vítězství nad Turky*, *Opera historica* 8/2000, 381 – 397

Valentin URFUS, *Maškarní plesy, předpisy o nich a pražský primátor v 18. století*, in: *Documenta Pragensia*, 12, 1995, s. 149 - 157

Mercedes VIALE FERRERO, *Feste delle Madame Reali di Savoia*, Torino 1965

Petr VOIT, *Encyklopedie knihy*, Praha 2006

Michaela VÖLKEL, *Schlossbesichtigungen in der Frühen Neuzeit*, München- Berlin 2007

Rudolf H. WACKERNAGEL, *Carozze romane*, in: *Barockberichte*, 50, 2008, s. 301 - 307

Jiří ZÁLOHA, *Eggenberští výtvarní umělci v Českém Krumlově v 2. polovině 17. století*, in: *Umění*, 35, 1987, s. 304 – 313

Heinrich ZIMMERMAN (ed.), *Inventare, Acten und Regesten aus der Schatzkammer des Allerhöchsten Kaiserhauses*, *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, X, 1889, s.CCI – CCCXXIV

Milan ŽĎÁRSKÝ, *Rodová galerie Piccolominiů na zámku v Náchodě*, in: *České památky*, 10, 1999, č. 1, s. 5 - 7

SEZNAM VYOBRAZENÍ

- 1 Schéma gallasovských majetků (autor)
- 2 Rodokmen Gallasů a s nimi spřízněných rodů (autor)
- 3 Matarello, akvarel, poč. 19. století (SOA Litoměřice, Děčín)
- 4 Tridentský palác, akvarel, poč. 19. století (SOA Litoměřice, Děčín)
- 5 Tridentský palác - kaple, první pol. 17. století
- 6 Mantova, vévodský palác
- 7 Univerzitní teze Františka Ferdinanda Gallase (1657), Augsburg, SSB, Kilian B. 19 (převzato z APPUHN RADTKE, *Das Thesenblatt im Hochbarock*, s. 83)
- 8 Takzvaná "anglická" pieta (1506), Liberec, kostel sv. Kříže (foto Martin Mádl)
- 9 Schéma kavalírské cesty Františka Ferdinanda a Antonína Pankráce Gallasů, 1657 - 1659 (autor)
- 10 Schéma kavalírské cesty Jana Václava Gallase, 1688 - 1691 (autor)
- 11 Schéma kavalírské cesty Filipa Josefa Gallase, 1722 - 1724 (autor)
- 12 Svatá Hora Hora u Příbrami, kaple Vrbovská, Martinická a Gallasovská (foto autor)
- 13 Komparace štuku Vrbovské a Gallasovské kaple (foto autor)
- 14 Friedrich Bernhard Werner, slezské Bobolice - Schrebsdorf (1748 - 1752), sídlo Filipa Františka Gallase (http://www.dokumentyslaska.pl/werner/litera_b/bobolice.html)
- 15 Turínská akademie (převzato z Franco CARESIO, *Arte in Piemonte. Il Barocco*, Torino 2005)
- 16 Kresba benátského zrcadla (1691), HS Clam - Gallas, karton 358, Richterův dopis, dato 20. leden 1691
- 17 Hampton Court (foto autor)
- 18 Kensington Palace (foto autor)
- 19 Leicester House (1727), veduta (převzato z: F. H. W. SHEPPARD (ed.), *Survey of London, vol. XXXIV. The Parish of St. Anne Soho*, London 1966)
- 20 Leicester House, půdorys piana nobile (tamže)
- 21 Hampton Court, Královské schodiště, Antonio Verrio, dok. 1704 (foto autor)
- 22 J. B. Fischer z Erlachu, návrh výzdoby schodiště Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717 (archiv autora)
- 23 Hampton Court, sál královského apartmánu

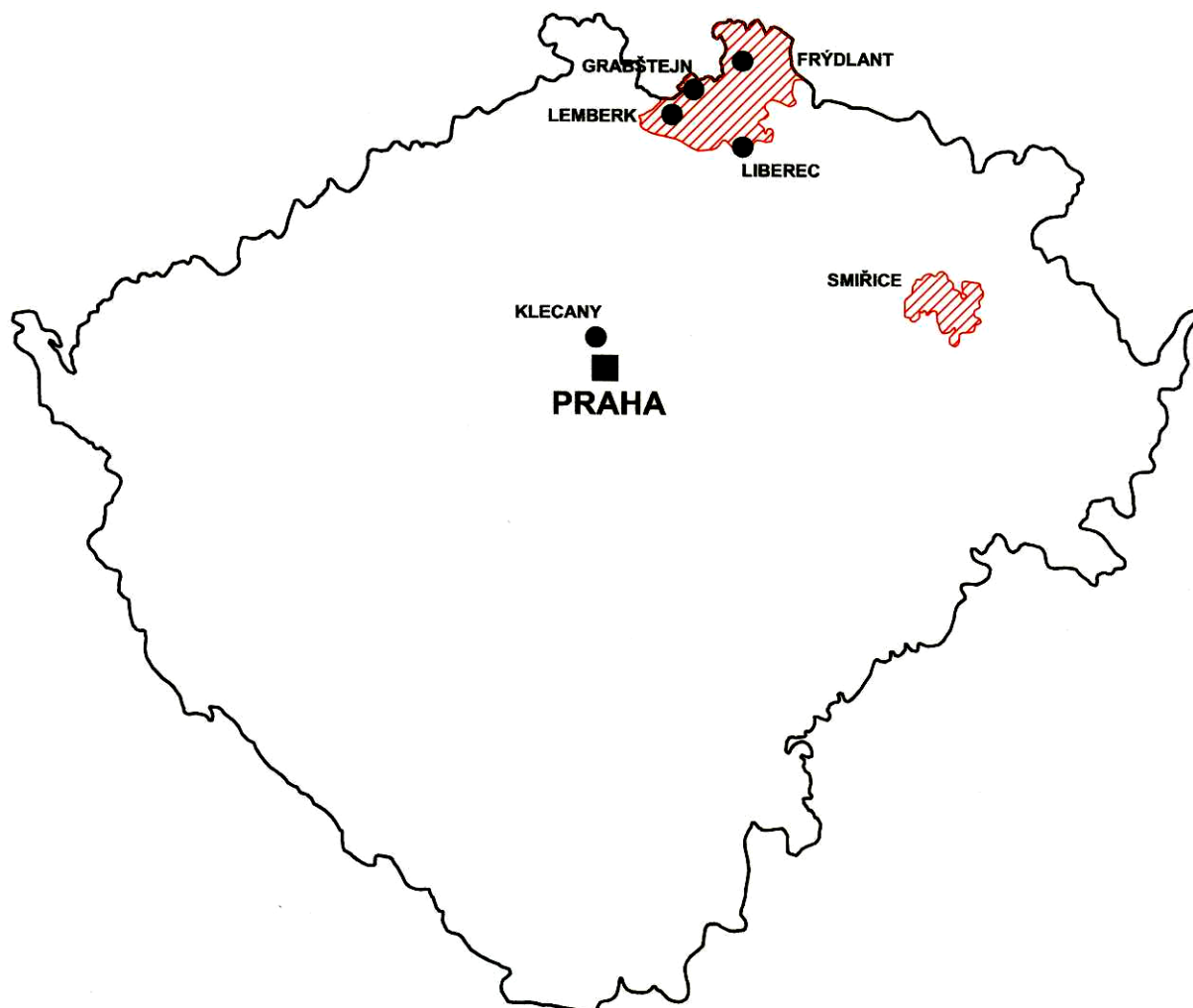
- 24 J. B. Fischer z Erlachu, návrh audienčního sálu Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717 (archiv autora)
- 25 John Vanbrugh, Castle Howard, 1699 - 1712, krb vstupní haly
- 26 J. B. Fischer z Erlachu, krb parádního apartmánu Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717 (archiv autora)
- 27 William Talman, Chatsworth House, západní průčelí (do 1707)
- 28 J. B. Fischer z Erlachu, návrh budovy České dvorské kanceláře (1709)
- 29 Christopher Wren (?), Burley on the Hill, od 1696
- 30 J. B. Fischer z Erlachu, zahradní průčelí Trautsonova paláce (1710)
- 31 J. B. Fischer z Erlachu, průčelí Gallasova paláce (1713)
- 32 Ilustrační foto anglické dogy (převzato z *Der vollkommene Teutsche Jäger*, Leipzig 1719)
- 33 Inventář anglických mobilíí (1719), HS Clam - Gallas, inv. č. 1959, karton 549. Ilustrační foto dobového nástěnného svícnu
- 34 Ilustrovaný inventář anglických mobilíí (1719), HS Clam - Gallas, inv. č. 1959, karton 549. Ilustrační foto dobových orientalizujících nádob
- 35 Ukázky anglického sedacího nábytku z počátku 18 století (převzato z: Adam BOWETT, *English Furniture 1660 - 1714. From Charles II. to Queen Anne*, Woodbridge 2002)
- 36 Pierleone Ghezzi, portrét Klimenta XI. (1710 - 1712), Museo di Roma
- 37 Pierleone Ghezzi, portréty Anibala Albaniho, markýze Del Draga, Gallasových štolbů, literáta Paola Vanniniho, Giovanniho Bononciniho, pěvkyně Agnesy, Contestabileho Fabrizia Colonnny a Agnes Colonnny. (BAV, Ottob. Lat. 3112)
- 38 Slavnostní vjezd benátského vyslance N. Duoda do Říma a na Quirinal (1714), Museo di Roma 1443, 1444
- 39 Veduta paláce Odescalchi a půdorys jeho piana nobile (před 1699), tamže GS 1149
- 40 Vyobrazení hostin pořádaných Gallasem při *Gala - Tage* roku 1714, vyšlo tiskem Paola Komarka.
- 41 Efemerní ohňostrojevá architektura, předloha Giulia Continiho pro Komarkův tisk.
- 42 Situace obydlí hraběte Gallase a jeho personálu (1716)
- 43 Půdorys piana nobile paláce Cesarini (1739)
- 44 Efemerní architektura zbudová před palácem Cesarini u příležitosti oslav dobytí Bělehradu 1717, Museo di Roma, GS 197
- 45 Palác Cesarini na fotografii z konce 19. století.
- 46 Palác Riario, počátek 18. století

- 47 Libreta operních představení dedikovaných v roce 1718 Gallasovi a jeho manželce:
- a. Berenice - Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. 451/4.
 - b. Erogene - Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.500/3.
 - c. Postorela, - Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.500/3.
 - d. Politica - Roma, Bibliotheca Casanatense, sign. Com.500/2
- 48 Paolo Petrini, *Facciate piú cospicue della Città di Napoli* (1718), Frýdlant, zámecká knihovna, inv. č. 9359
- 49 Pohřební řeč Francesca Marii Vassalliho, 1719, HS Clam - Gallas, inv. č. 1475, karton 418
- 50 Teze Filipa Josefa Gallase (1720)
- 51 Klecany, počátek 19. století
- 52 Současný stav klecanského zámku (foto autor)
- 53 Jablonné v Podještědí, chrám sv. Vavřince, Matouš Schönher, Růžencový oltář, 1733
- 54 J. H. Dienebier, návrh zámku v Horním Vítkově (1714), kolorovaná perokresba, HS Clam-Gallas, karton 740, inv. č. 3154
- 55 William Talman (?), Blyth Hall (1684 - 1685)
- 56 J. H. Dienebier, návrh zámku v Horním Vítkově (1714), kolorovaná perokresba, HS Clam-Gallas, karton 740, inv. č. 3154
- 57 Totéž, návrh průčelí průčelí
Průčelí Gallasova paláce
Zámek v Luštěnicích (kolem 1750)
- 58 Realizovaná panská stavba v Horním Vítkově, historické foto
- 59 Rodokmen Scherzerů z Kleinmühlu (autor)
- 60 Podobizny Michaela Kreisingera, Národní galerie v Praze, inv. č, DO 275; farnost Okrouhlice, dříve zápůjčka do Národní galerie v Praze
- 61 Gallasovský dům č. p. 575 na Ovocném trhu, první polovina 20. století
- 62 Původní situace městiště Gallasova paláce (autor)
- 63 Rekonstrukce piana nobile Gallasova paláce (autor)
- 64 J. B. Fischer z Erlachu, návrh výzdoby vstupního sálu Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717 (archiv autora)
- 65 Srovnání krajních rizalitů Gallasova paláce a Palazzo Pamphilji
- 66 Zámek Smiřice (www.hrady.cz)
- 67 Zámek Hořiněves (www.hrady.cz)
- 68 Vídeňský Dietrichsteinův, posléze Gallasův palác

- 69 Šluknovský kostel, Zacharias Hoffmann podle J. B. Fischera z Erlachu (1710)
- 70 a. c. Rochlice, kostel sv. Jana Křtitele
 b, d Stráž nad Nisou kostel sv. Kateřiny
 e. Vratislavice, kostel Nejsvětější Trojice, M. A. Canevalle, 1700 - 1701
 f. Rýnovice, kostel sv. Ducha, M. A. Canevalle, 1698 - 1699.
- 71 a Vratislavice, kostel Nejsvětější Trojice
 b Rýnovice, kostel sv. Ducha,
- 72 a. c. Janův Důl, kaple sv. Jana Nepomuckého, Franz Mazza (?), 1715 - 1716
 b. d. Větrov, kostel sv. Máří Magdaleny, adaptace Franz Mazza, 1708 - 1709
- 73 a Jindřichovice, kostel Nejsv. Trojice, přest. 1715 - 1717, věž 1729 - 1730
 b Horní Vítkov, kostel Navštívení Panny Marie, přestavba 1714 - 1720
- 74 a Mníšek, kostel sv. Mikuláše, J. Schedel, 1735 -1740
 b Arnoltice, kostel sv. M. Magdaleny, J. Schedel, 1735 - 1738
- 75 a Dolní Pertoltice, kostel sv. Jošta, J. Schedel, 1735 - 1736
 b Bulovka, kostel sv. Archanděla Michaela, T. Haffenecker – J. Schedel (?), 1720 - 1728
- 76 a Horní Řasenice, J. Schedel, nepřímo dol. mezi 1733 - 1738
 b Rynoltice, kostel sv. Barbory, upravován 1746
- 77 a Liberec, kostel sv. Kříže, J. J. Kunz, 1753 - 1756
 b Hrádek nad Nisou, Kostel sv. Bartoloměje, J. J. Kunz, 1763 - 1764
- 78 a Kunratice - Kunratice (Fr), J. J. Kunz, 1785 - 1791
 b Andělka - Andělka, kostel sv. Anny, J. J. Kunz, 1783 - 1785
- 79 a Hejnice - 79, T. Haffenecker, 1722 - 1729
 b Stráž pod Ralskem, kostel sv. Zikmunda, J. J. Kunz, 1772 – 1775
- 80 a Hejnice, průčelí, 1722 - 1732
 b Lehnické Pole. 1727 - 1729
 c Liberec, sv. Kříž, 1753 - 1756
 d Lubomierz, 1727 - 1730
- 81 Ukázky haffeneckerovsko-schedelovských věžic: Jeřmanice, kostel sv. Anny;
 Liberec, kostel sv. Antonína; Luštěnice, farní kostel; Kryštofovo Údolí, zvonice;
 Manětín, zámek; Klecany, farní kostel.
- 82 Liberec, kostel sv. Antonína, plán přestavby, APA I, inv. č. 3047 karton 1225
- 83 Liberec, kostel sv. Kříže, půdorys (převzato z KÜHNA)
- 84 Frýdlant, dolní nádvoří, počátek 19. století
- 85 Frýdlant, Rytířský sál s podobiznami (foto Martin Mádl)
- 86 František Ferdinand Gallas, Severočeské muzeumv Liberci, inv. č. Ob 51

- 87 Johana Emerencie Gallasová, Tamže, inv. č. Ob 453.
- 88 Portrét Matyáše Gallase, Trento, Museo del Buonconsiglio, inv. č. 6402
- 89 Portrét Matyáše Gallase, Vídeň, HGM, inv. č. DBI 563, kolem 1635
- 90 František Ferdinand Gallas, soukromý majetek
- 91 Teze Františka Ignáce Scherzera z Kleinmühlu (1707)
- 92 John Smith podle Godfreye Knellera, Jan Václav Gallas (1707), NPÚ - ÚOP Liberec, Frýdlant 5128
- 93 Anonym, Jan Václav Gallas, Frýdlant, NPÚ - ÚOP Liberec, Frýdlant 5063
- 94 Filip Josef Gallas, NPÚ - ÚOP Liberec, Frýdlant 423
- 95 Filip Josef Gallas, Grabštejn, NPÚ - ÚOP Liberec, Grabštejn, G 252
- 96 a. Filip Josef Gallas, replika, detail, NPÚ - ÚOP Liberec, Frýdlant 490
b. Marie Anna Gallasová - Dietrichsteinová, replika, detail, tamže
- 97 Knižní vazba Františka Ferdinanda Gallase
- 98 Knižní vazba Jana Václava Gallase

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

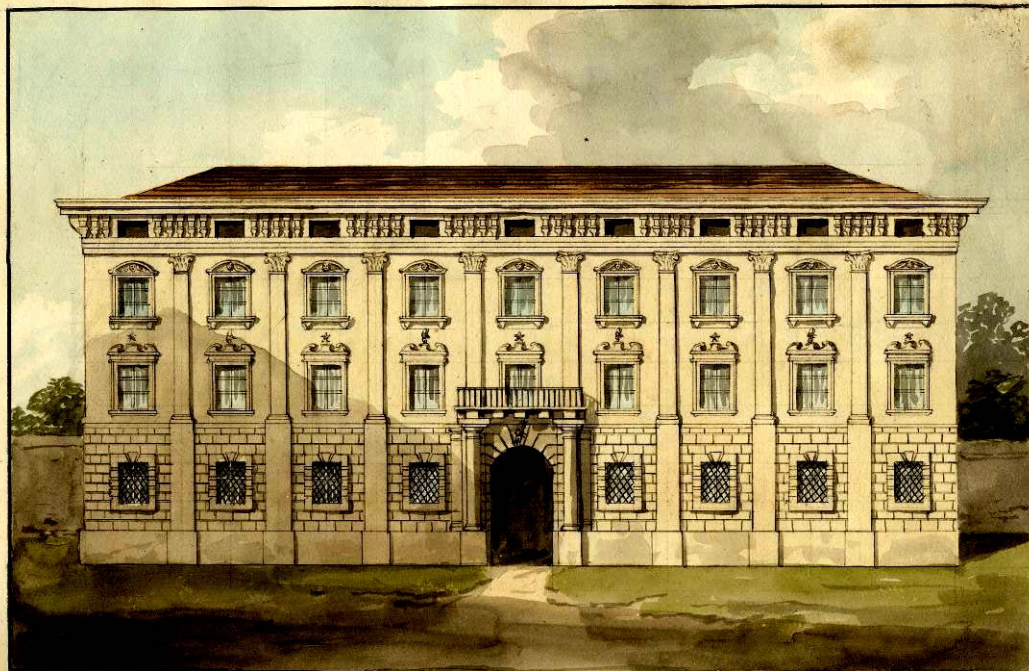

1. Gallasovské majetky

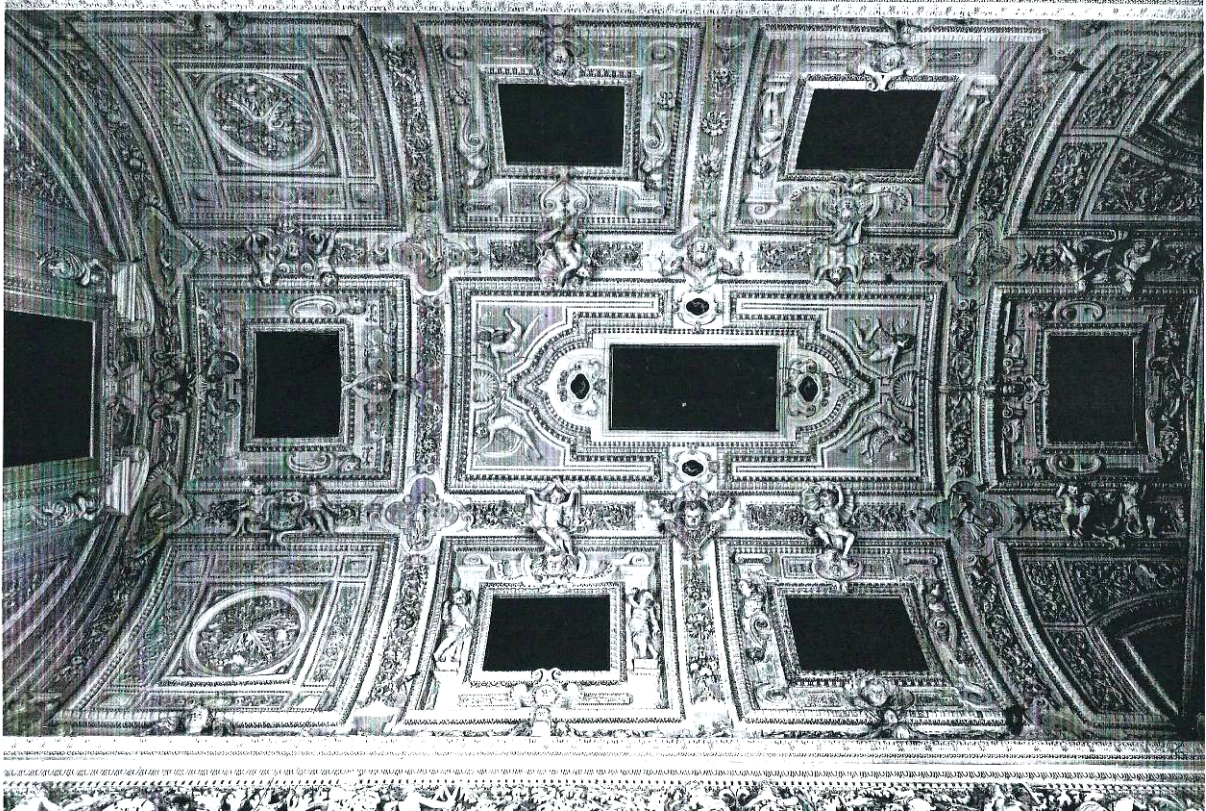
Hochgräflich Thunnisches Schloss zum freyen Thurm in Matarello bei Trient.

3. Hrad Freyenthurn v Matarellu

Hochgräflich Thunnisches Haus in Trient Palazzo Gallas genannt.

4. Tridentský palác

5. Kaple tridentského paláce

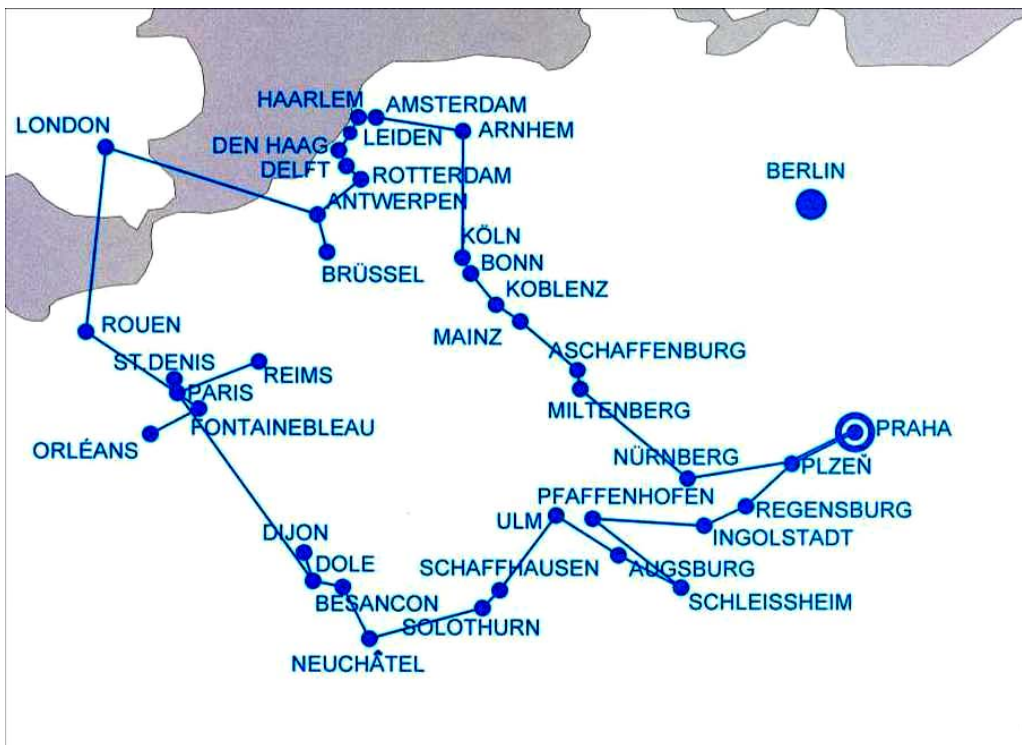
6. Mantova, Vévodský palác

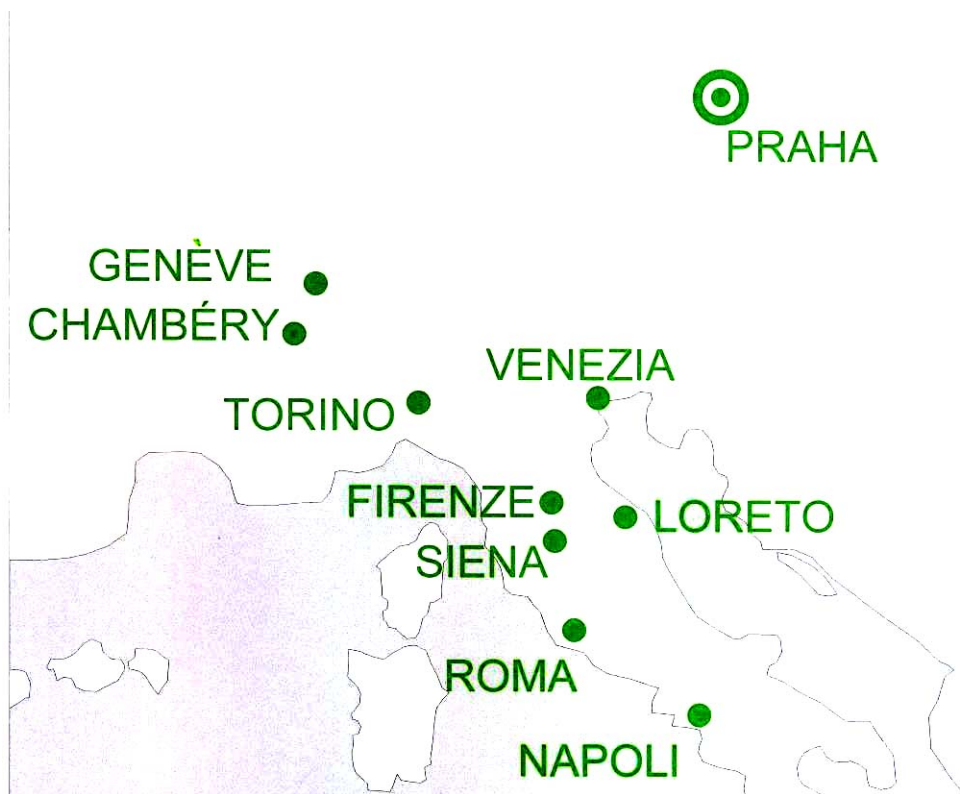
7. Univerzitní teze Františka Ferdinanda Gallase (1657)

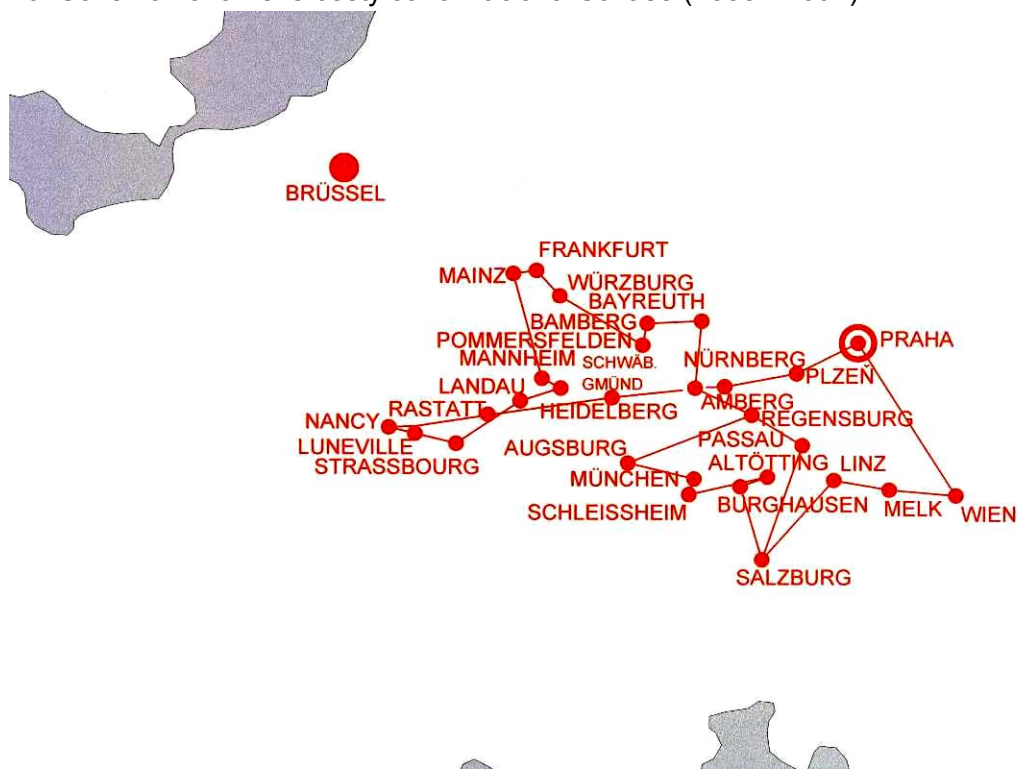
8. "Anglická" pieta z kostela sv. Kříže v Liberci (1506)

9. Schéma kavalírské cesty Františka Ferdinanda a Antonína Pankráče Gallasů (1657 – 1659)

10. Schéma kavalírské cesty Jana Václava Gallase (1688 - 1691)

11. Schéma kavalírské cesty Filipa Josefa Gallase (1722 – 1724)

12. Svatá Hora u Píbrami, Vrbnovská, Martinická a Gallasovská kaple

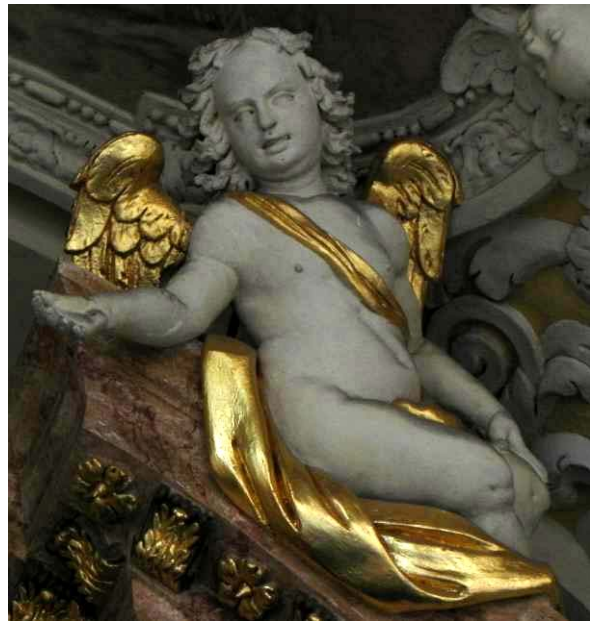

13. a. Svatá Hora, Gallasovská kaple

13. b. Svatá Hora, Vrbovská kaple

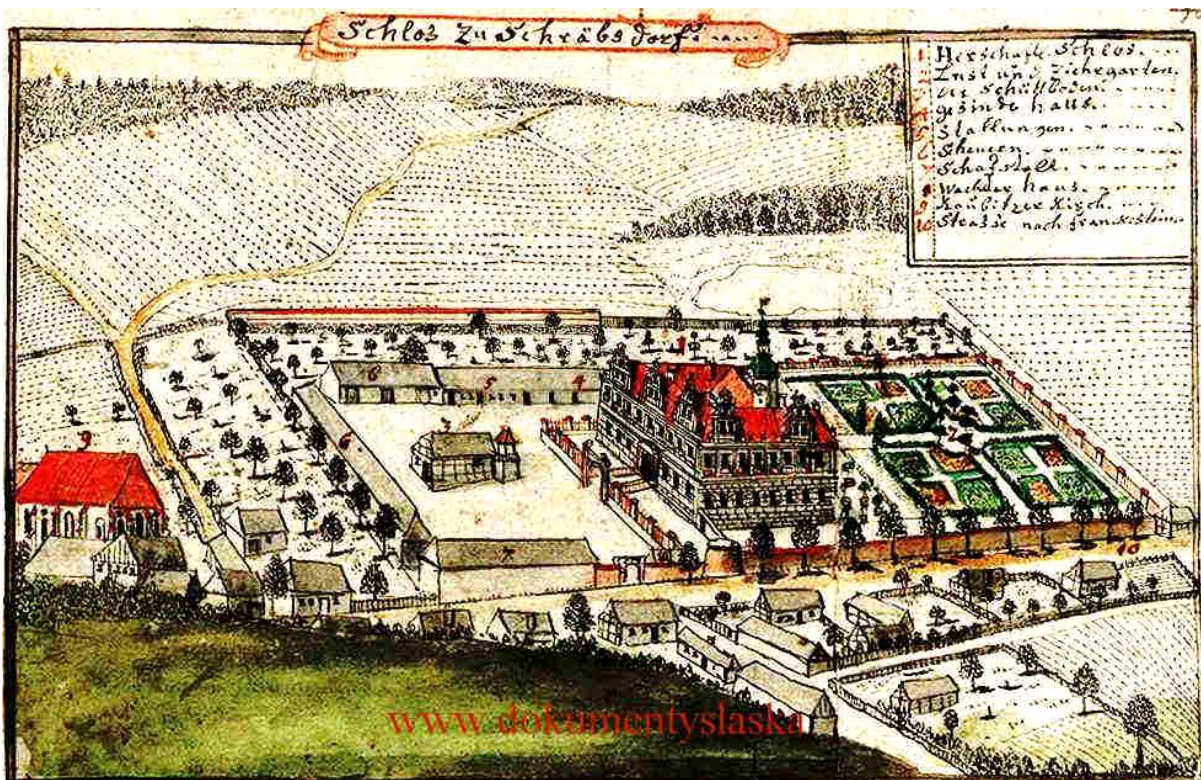

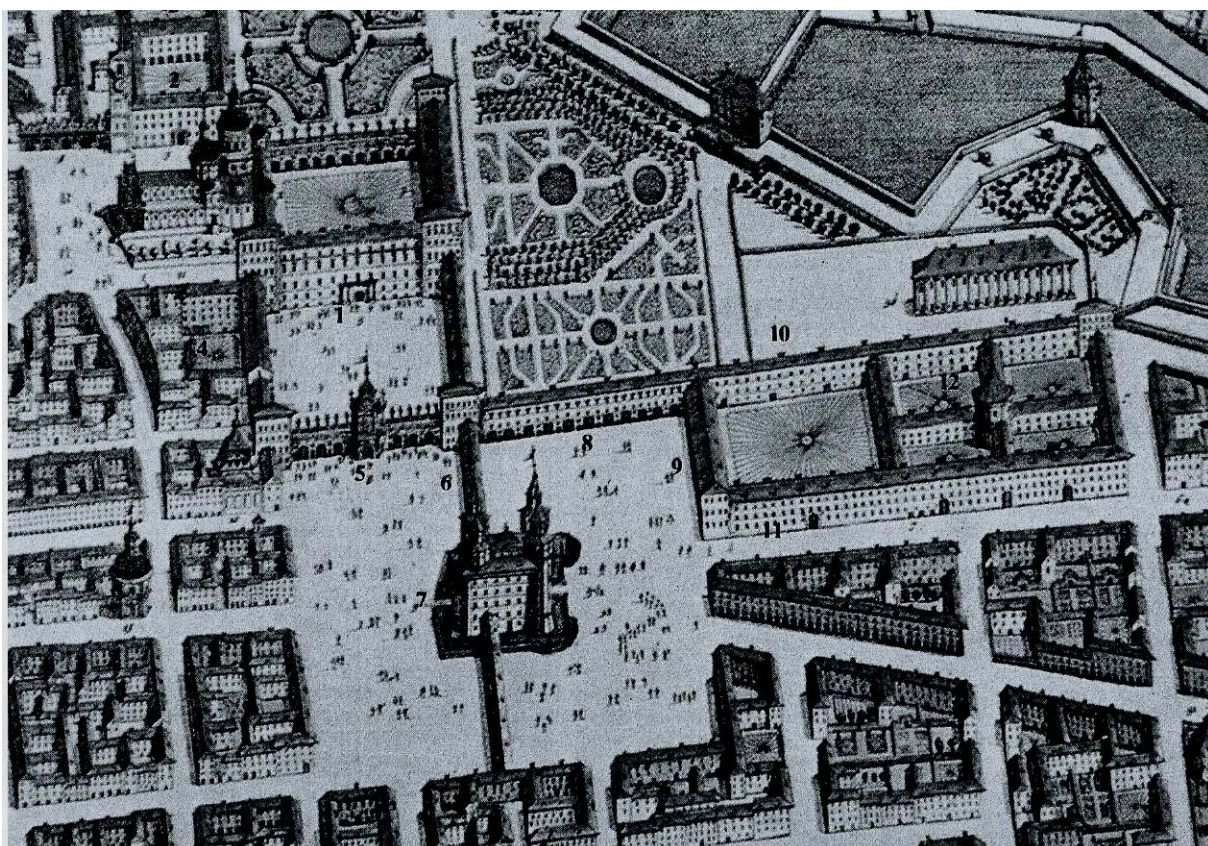
13. c. Svatá Hora, Gallasovská kaple

13. d. Svatá Hora, Vrbnovská kaple

14. Slezské Bobolice /Schrebsdorf, sídlo Filipa Františka Gallase

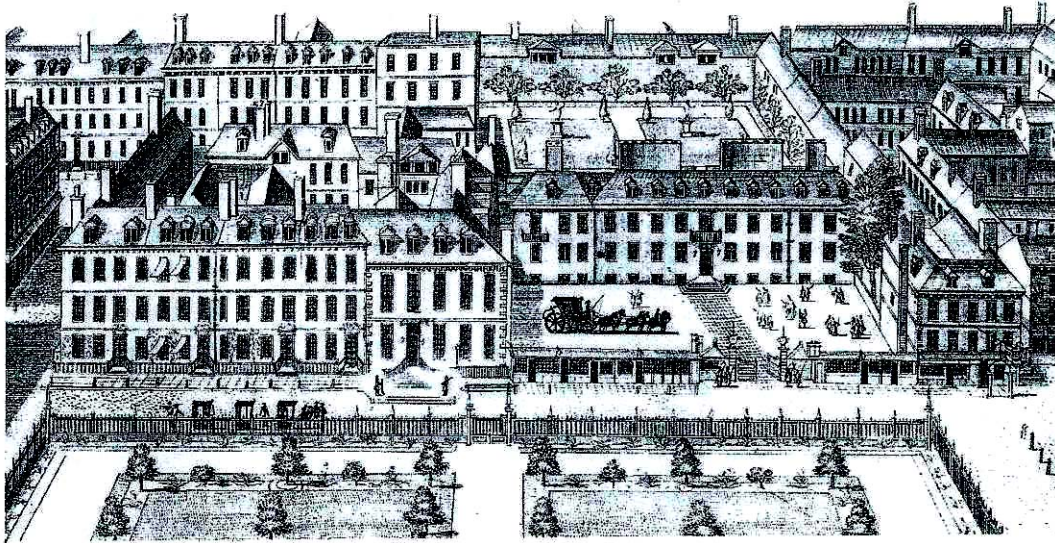
15. Komplex turínské Akademie (vpravo)

17. Hampton Court

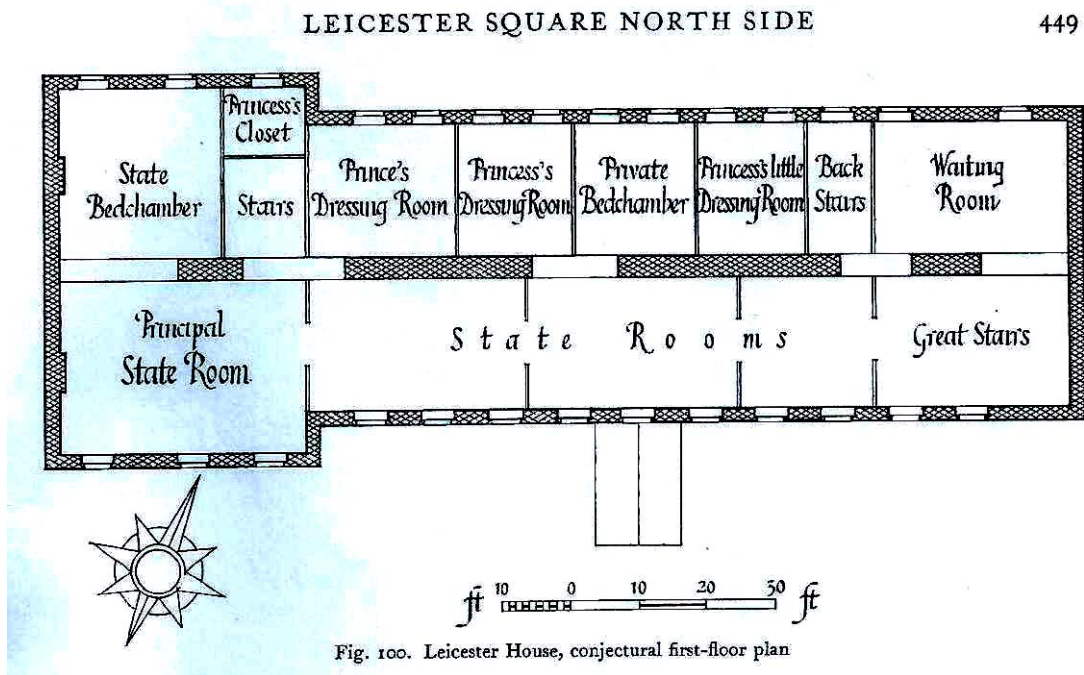

18. Kensington Palace

a. (Left) Nos. 1-6 Leicester Square (pp. 458-60), (centre) Leicester House (p. 452), (right) the Royal Standard Tavern (p. 454) in c. 1727. Demolished

19. Leicester House (1727)

20. Leicester House, dispozice piana nobile

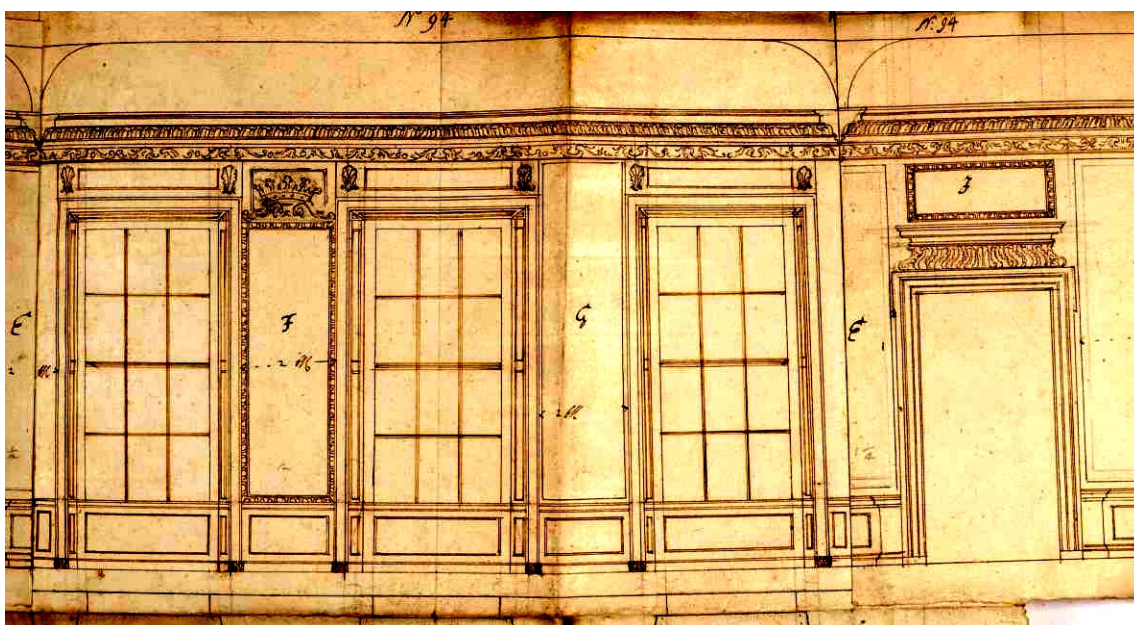
21. Hampton Court, Královské schodiště, Antonio Verrio (dok.1704)

22. J. B. Fischer z Erlachu, návrh výzdoby schodiště Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717

23. Hampton Court, sál královského apartmánu

24. J. B. Fischer z Erlachu, návrh výzdoby audienčního sálu Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717

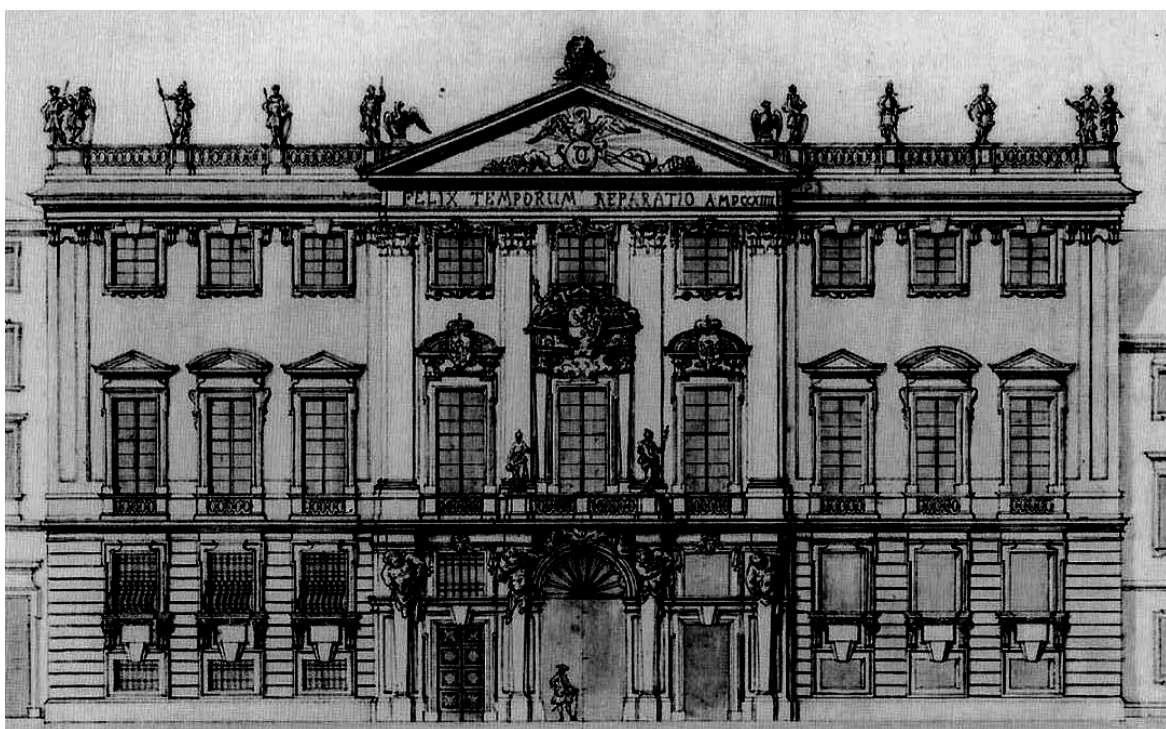
25. Castle Howard, krb velké haly, 1699 - 1712

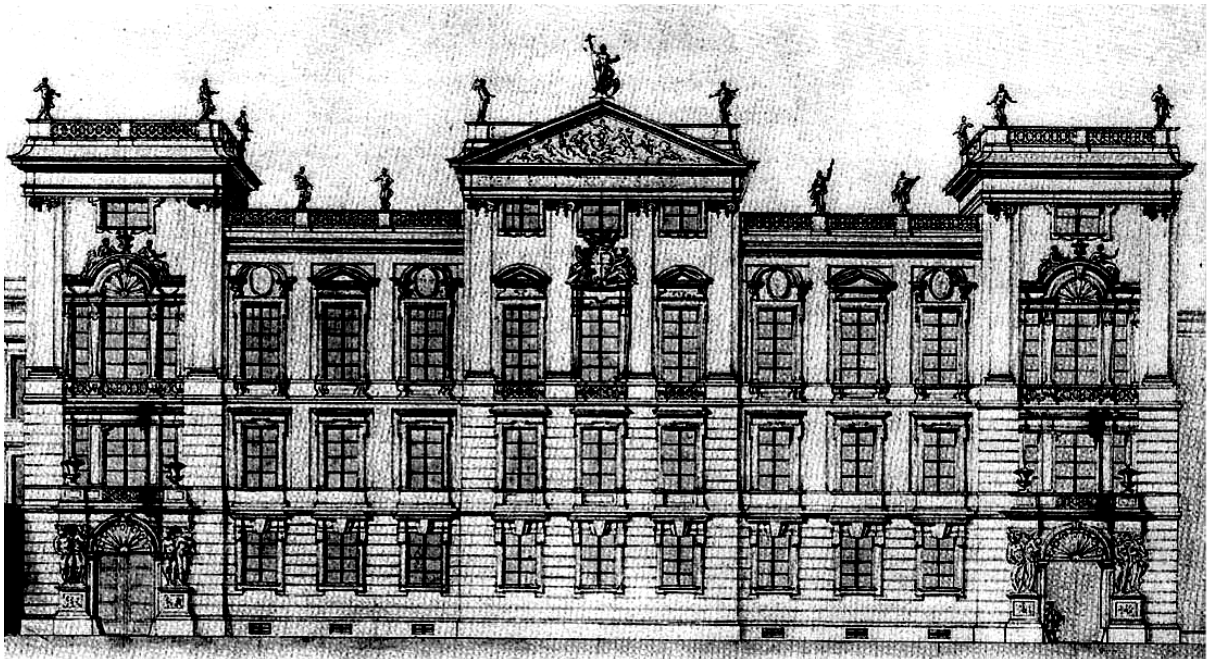
26. J. B. Fischer z Erlachu, návrh krbu parádního apartmánu Gallasova paláce, mezi 1714 - 1717

27. Chatsworth, které průčelí, William Talman (do 1707)

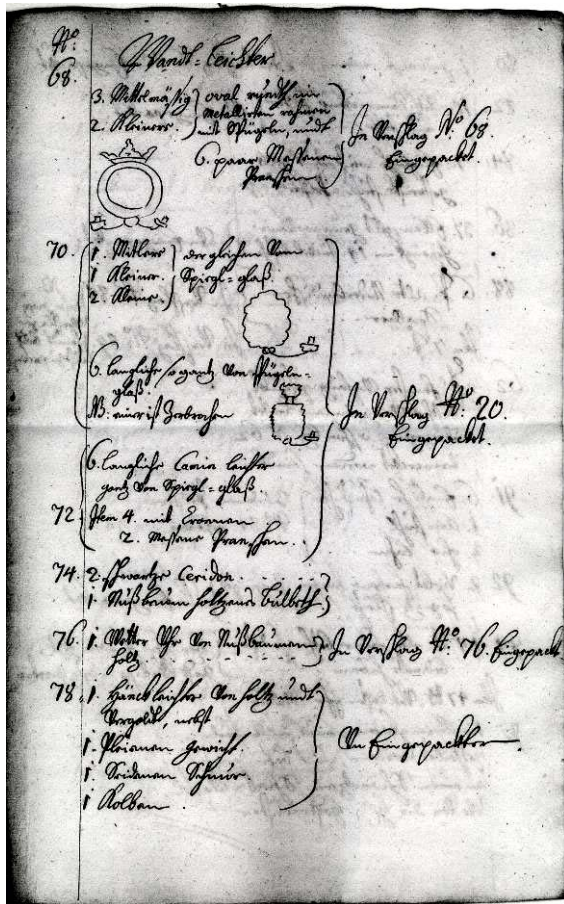
28. J. B. Fischer z Erlachu, návrh České dvorské kanceláře (1709)

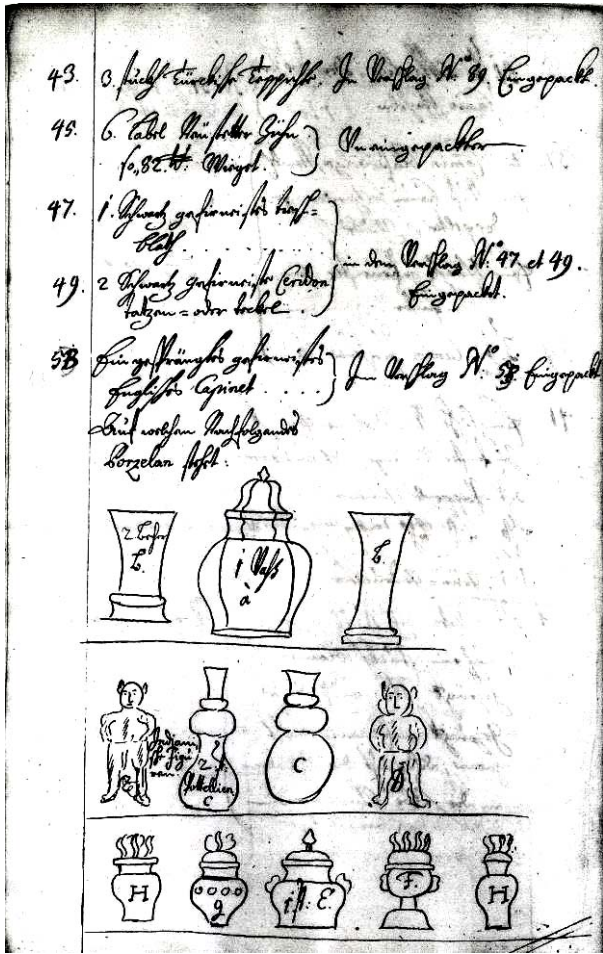
29. Burley on the Hill, Christopher Wren (?), od 1696

30. J. B. Fischer z Erlachu, zahradní průčelí Trautsonova paláce (1710)

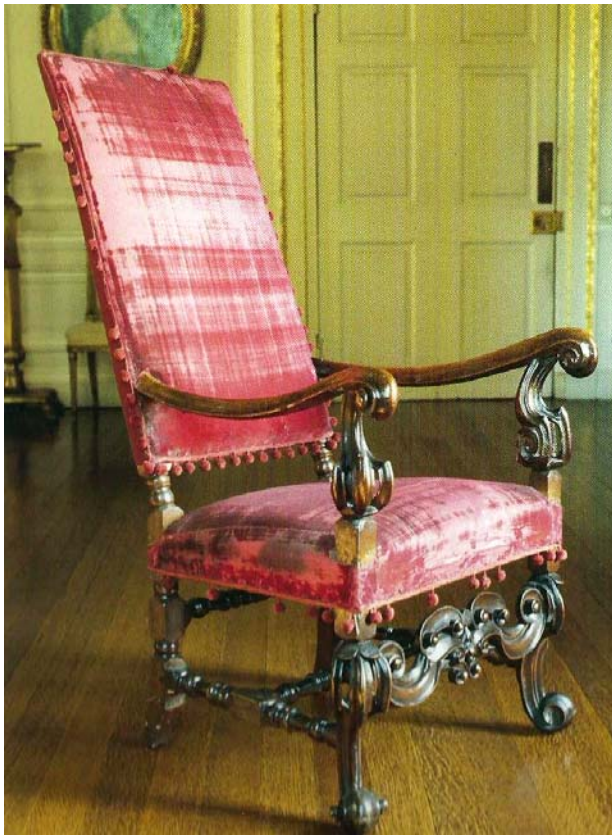
31. J. B. Fischer z Erlachu, průčelí Gallasova paláce (1713)

32. a 33. Inventáře anglických importů. Anglická doga, nástěnný svícen (ilustrační foto)

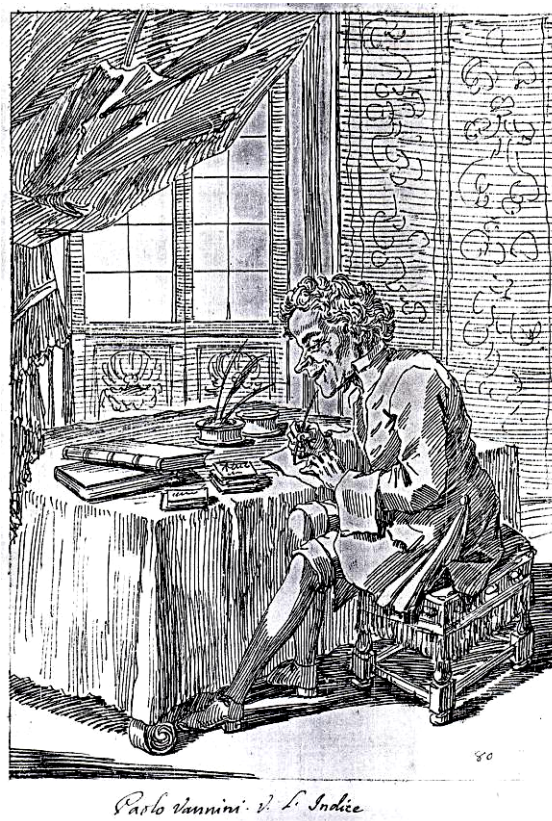
34. Inventáře anglických importů (ilustrační foto)

35. Ukázky anglického sedacího nábytku počátku 18. století

36. Pierleone Ghezzi, papež Kliment XI.

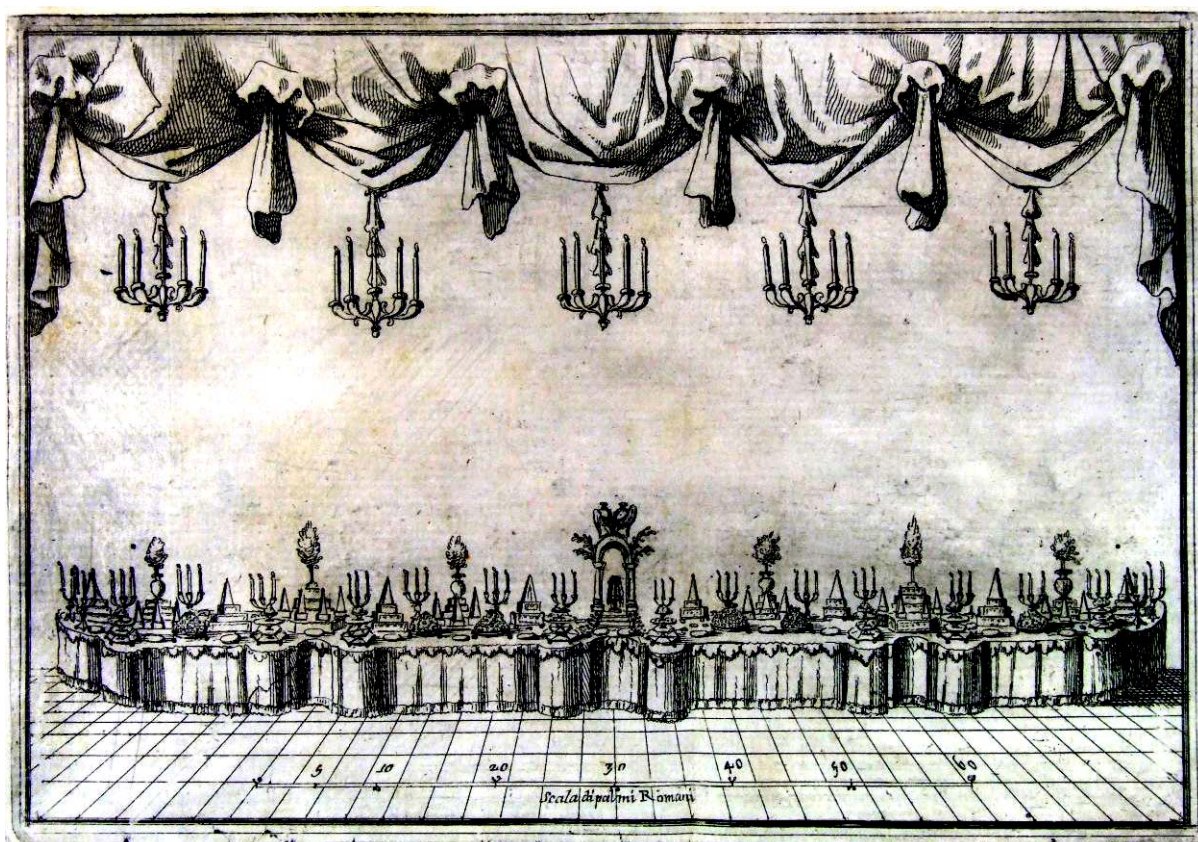
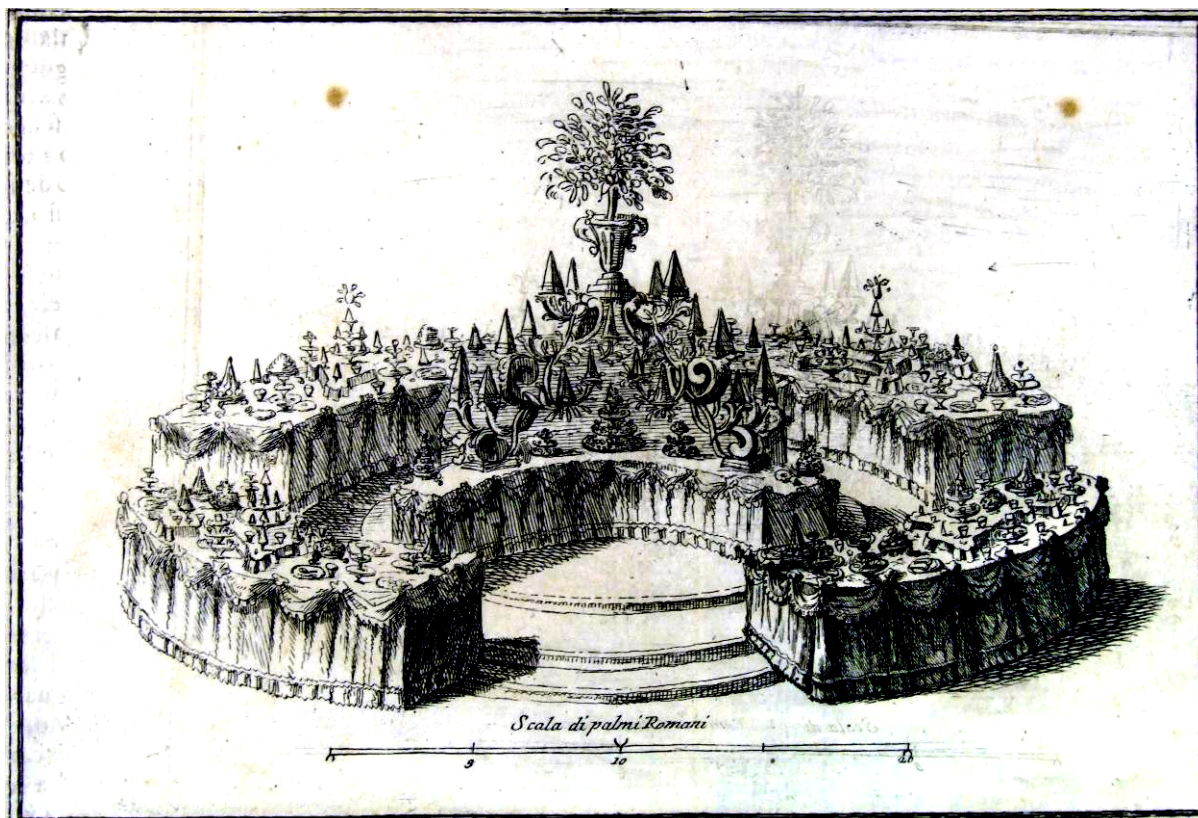
37. Pierleone Ghezzi, a. Anibale Albani; b. markýz Del Drago; c. Gallasovi štolbové; d. literát Paolo Vannini

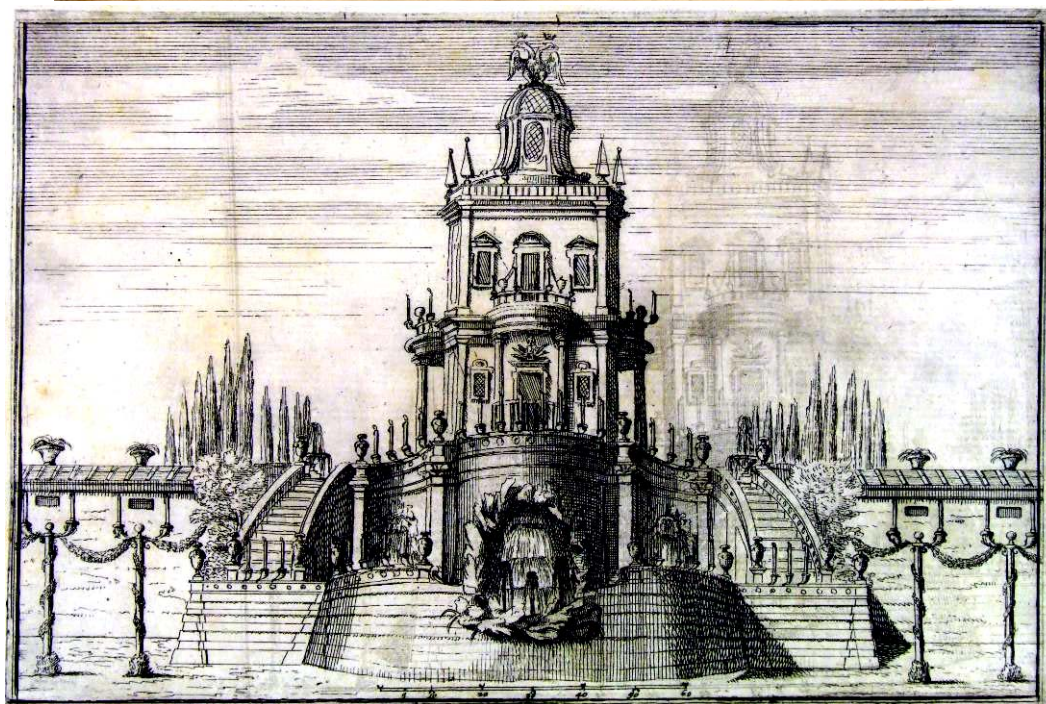
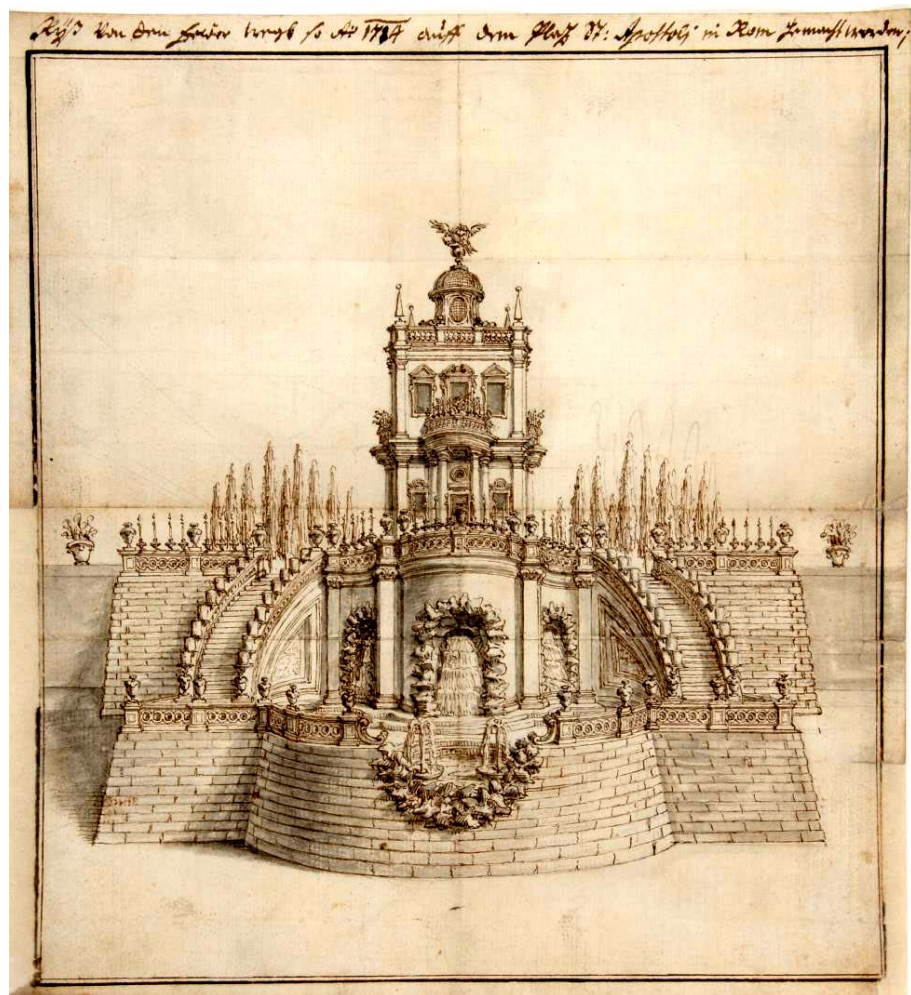
37. Pierleone Ghezzi, e. Giovanni Bononcini; f. pěvkyně Agnesa;
g. Contestabile Fabrizio Colonna; h. Agnesa Colonna

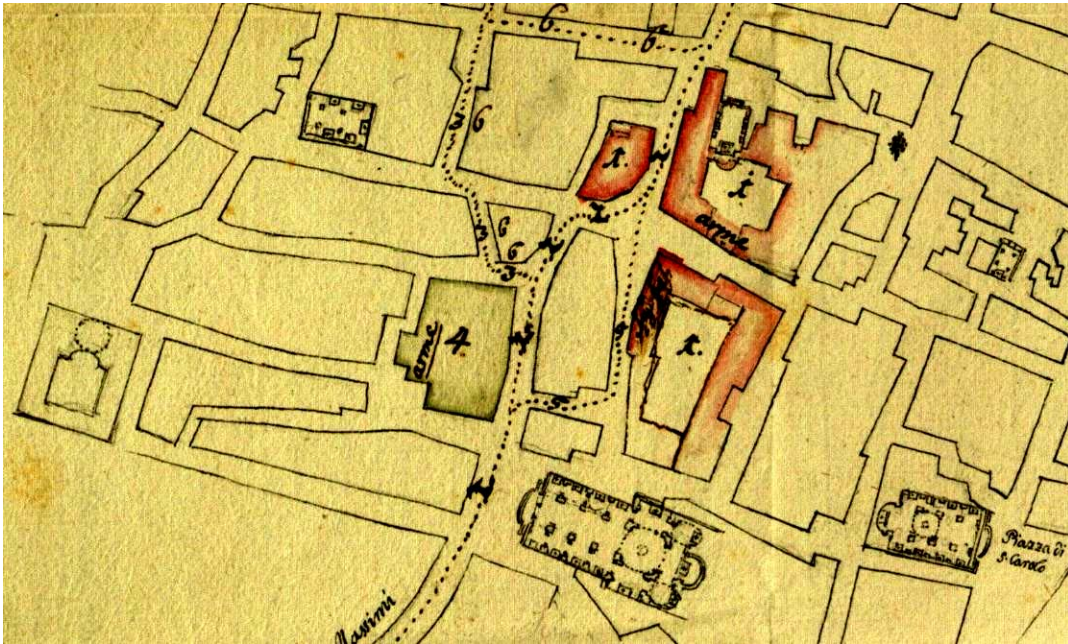
38. Slavnostní vjezd benátského vyslance N. Duoda do Říma a na Quirinal (1714)

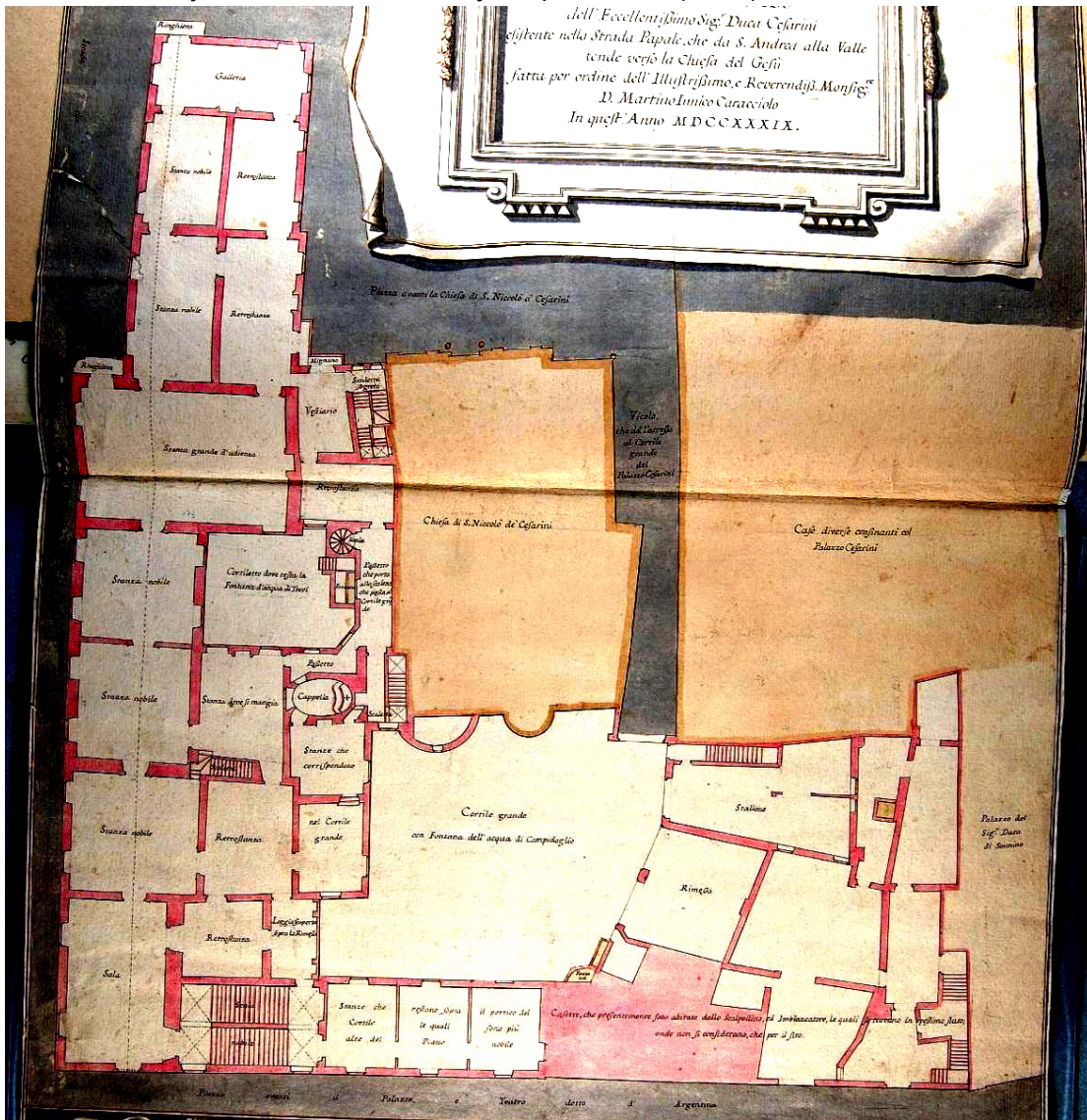
40. Hostiny pořádané hrabětem Gallasem u příležitosti Gala – Tage, 1714

41. Efemerní ohňostrojevá architektura objednaná hrabětem Gallasem u příležitosti *Gala – Tage*, 1714

42. Situace obydlí hraběte Gallase a jeho personálu (1716)

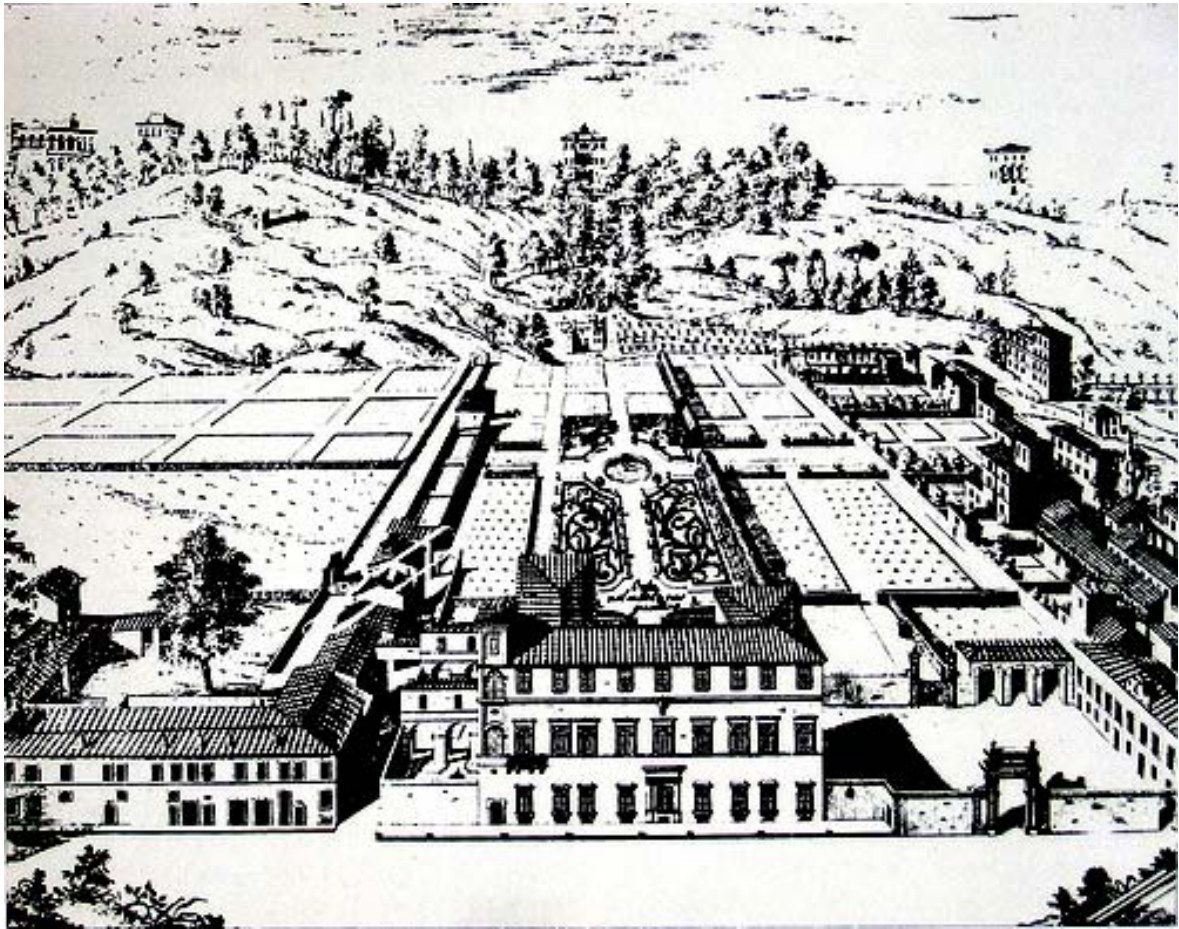
43. Půdorys piana nobile paláce Cesarini (1739)

44. Efemerní architektura zbudovaná před palácem Cesarini (vlevo) u příležitosti oslav dobytí Bělehradu (1717)

45. Palác Cesarini koncem 19. století

46. Palác Riario (DATUM)

BERENICE
 REGINA DI EGITTO, (4)
 O VERO
 Le Gare di Amore, e di Politica
 DRAMMA PER MUSICA
 Da recitarsi nella Sala de' Signori Capranica
 nel Carnevale dell'anno 1718.
 DEDICATO
 All' Illma & Ecc.^{ma} Signora,
 LA SIG. CONTESSA
ERNESTINA
 DI GALASSO,
 Nata Contessa di Dietrechstein.
 Ambasciatrice di S. Maestà Cesarea Cattolica
 alla Santa Sede.

Si vendono a Pasquino nella Libreria di Pietro Leone
 all'Insegna di S. Gio. di Dio.
 In ROMA, nella Stamperia del Bernabò. 1718.
 Con licenza de' Superiori.

EROGENE
 IN
BELGRADO (3)
 O VERO
 IL TRIONFO DELLA GLORIA
 Opera Regia
 Dedicata all' Illmo, & Eccmo Signore
 IL SIGNOR CONTE
DI GALLAS
 Ambasciadore Cesareo, e Cat-
 tolico in Roma &c.
 DA GIO: DOMENICO PIOLI,
 Da rappresentarsi nella solita Sala
 de' Signori Ruccellai al Corso
 nel Carneuale 1718.

IN ROMA, MDCCXVIII.
 Nella Stamperia della R. C. Apost.
 Con licenza de Superiori.

LA 135
PASTORELLA (5)
 AL SOGLIO
 Dramma per Musica
 Da rappresentarsi nel famoso, e rin-
 novato Teatro della Pace
 L' Anno 1718.
 DEDICATO
 All' Illustrissimo, ed Eccellentissimo Signor
 IL SIGNOR CONTE
WENCESLAO
 DI GALASSO
 Ambasciadore Cesareo, e Cattolico alla
 Santa Sede Apostolica &c.

IN ROMA, Per Antonio de' Roffi, e si vende
 dal medesimo alla Chiavica del Bufalo.
 l'anno 1718.
 Con licenza de' Superiori.

LA POLITICA
 PER REGNARE (1)
 Opera Tragicomica
 Dedicata all' Illmo, & Eccmo Sig.
 IL SIGNOR CONTE
DI GALLAS
 Ambasciadore Cesareo, e Cat-
 tolico in Roma &c.
 DA GIO: DOMENICO PIOLI
 Da rappresentarsi nella solita Sala
 de' Signori Ruccellai al Corso
 nel Carneuale 1718.

IN ROMA, MDCCXVIII.
 Nella Stamperia della R. C. Apost.
 Con licenza de Superiori.

47. Libreta oper dedikovaných v roce 1718 Gallasovi a jeho manželce

48. Paolo Petriani, *Facciate più cospicue della Città di Napoli* (1718)

49. Pohřební řeč Francesca Marii Vassalliho, 1719

PROLEGOMENA LOGICA Gall ARISTOTELICO - THOMISTICA.

IN AUGUSTISSIMIS AUSTRIACORUM IMPERATORUM SYMBOLIS

Humili Ingeniulatione Ideata,
Et Philosophorum Ethicis Salibus instructa.

Ab ILLUSTRISSIMO DOMINO DOMINO

PHILIPPO JOSEPHO S. R. I. COMITE A GALLAS.

Ac sub Assistentia P. LAURENTII CAROLI BRÜCKNER, ex Sacro Ordine Prædicatorum Professoris,
Exercitationi Scholasticæ in primam Philosophicam Theſeram propoſita.

Vetero - Pragæ ad S. Ægidium apud RR. PP. Ordinis Prædicatorum. Anno Augustiffimæ Redemptionis
Humane MDCCXX. Die 26. Januarij, horis poſt meridiem conſuetis.

I. CONSTANTIA & FORTITUDINE. CAROLUS VI. AUGUSTISSIMUS ORBIS DECUS.

Doctrinam & Usum ab eodem resplendere agente,
mundo exhibet & terrestri & maritimo, ubi fraus
& dolus non patrocinantur; ut proinde meritò & Philo-
sophari liceat, quòd :

In Logicorum Analyſi, Docens & Utiens, idem realiter
ſit habitus, ſecus in Topica & Sophiſtica. Nam:
Ingenua indoles adulari nequit.
Ex Ethica Ariſtoteſis Philoſophi.

II. AMORE & TIMORE. JOSEPHUS I. IMPERATOR FELICISSIMUS.

Exoſam hæreticæ genti demonſtraverat Argumen-
tandi vim, dum & Naturalem Auſtriaci Sangvini
in Bonos Clementiam, Amore Pater, & Artiſticale in
Malos bellandi Genus aſſeruit, Timore Victor, Ut
& Philoſophi adſtrere valeant :

Præter Logicam Naturalem dari Artiſticalem ad
graviam & difficillimam Intellectûs conantem &
dirigentem, nam:
Generoſorum Hæreditas fortia agere & pati.
Ethica eſt Ciceronis.

III. CONSILIO & INDUSTRIA. LEOPOLDUS I. IMPERATOR OPTIMUS.

Orbi præfulſit mirificè, adunans in ſe Superiore,
quæ in inferioribus diſperſa gloriantur : Idem
erat in Sago, idem in Toga; Scientiarum fluentia libe-
raliter emittens è Solio, Artium Miranda feliciter effi-
ciens in Campo; ut & Philoſophi dignè agnoſcamus :

Scientiam verè & propriè, cum Arte Liberali in
Logica Artiſtiali adinveniri. Nam:
Excellentiam naturæ augmentat numerus
Talentoꝝ. Secundum Ethicam Ariſtoteſis.

IV. PRO DEO, & POPULO. FERDINANDUS IV. IMPERATOR PIJSSIMUS.

Omnibus omnia factus, ſuas cunctis impendit operas, omnibus ſuam impres-
ſoriam formam, qui DEO, & populo perfecti eſſe cuperent; Ut magno Lo-
gicæ honori proſit ſententia : quâ

Perſectus cuiuſcuſque Scientiæ Status neceſſariò requirit Logicam Artiſticalem; tan-
quam non ita ſibi, uti alijs Scientijs, cui formæ Syllogiſticæ ſervientem. Nam:
Salus publica præpoſita privata generat honorem. Docente Ethica Socratis.

V. JUSTITIA & PIETATE. FERDINANDUS III. IMPERATOR MAGNIFICENTISSIMUS.

Inter Sapientum ſubſellia Primas obtinuit, docens:
Mentis opæ rectè inſtructa tramite, aliorum facile
occurrere auſibus, ſuccurrere viribus: Ut & majori
curat Scientiarum Encomio, quòd

Intra Intellectûs dirigendi officia ſiſtens Logica ſit
ſimpliciter ſpeculativa ſub praxiſ ſimilitudine. Nam:
Sat diſertus, qui pauca & utilia ſapienter.
Ethica monet Ariſtoteſis.

VI. PER TOT DISCRIMINA RERUM. MAXIMILIANUS I. IMPERATOR ACUTISSIMUS.

Et ſtimulum addidit in Virtutis directionem, &
ſepem poſuit in Moderaminis directionem, ut &
inde Extenſio Logicæ ſub directione legitima non ſit im-
probanda, dum aſſeritur, quòd :

Objeſtum quidem Logicæ ſunt omnes res, voces &
actus Intellectûs, ſed non niſi prout ſormantur
ſecunda Intentione directiva Intellectûs; Nam:
Famæ & honoris nutrimentum, prudens actio-
num diſpoſitio. Indicat in Ethica Rugerius
Philoſophus.

VII. FULGET CÆSARIS ASTRUM. RUDOLPHUS II. IMPERATOR FULGENTISSIMUS.

Plendorem gloriæ in Galeas Virtutis appendit æmu-
lis Agonothetarum; Honorem cui Honorem, Vires
cui vires, indicans tribuendas: ut valde appoſite pro
Thomitiæ Schola Ariſtotele abinde deducatur; quòd:

Intellectus Creatus ſolus non poſſet efficiendi Entis ra-
tionis, nullò modò verè ſcientias aus ſenſus, imò
nec DEUS, eſt cuncta etiam imaginabilia pe-
netraſſiſſime cognoscat. Nam:
Maximum animi munimentum Intelligentiæ,
Ethica adſtruit Epimenidis Philoſophi.

VIII. PLUS ULTRA. CAROLUS V. IMPERATOR MAGNUS.

Inlytò præferbat ſcutò, non undè eoque quocunq; contentus Diademate, Her-
culeos notans decere Humeros, ſuccollari non Unitis, ſed numero Columnarum.
Ut abinde clareſcat etiam deſiderij Scientiarum mathura Theſis, quòd:

Nobilitatis ſit, Appetitu Uroque ferri in Scientiam omnem, proinde & in Logicam,
magis tamen in cæteras pro gradu dignitate. Nam:
Vita hominis abique literis, eſt mors. Epilogante Ethica Heraclyti.

Vetero - Pragæ, Typis Joannis Wenceslai Helm.

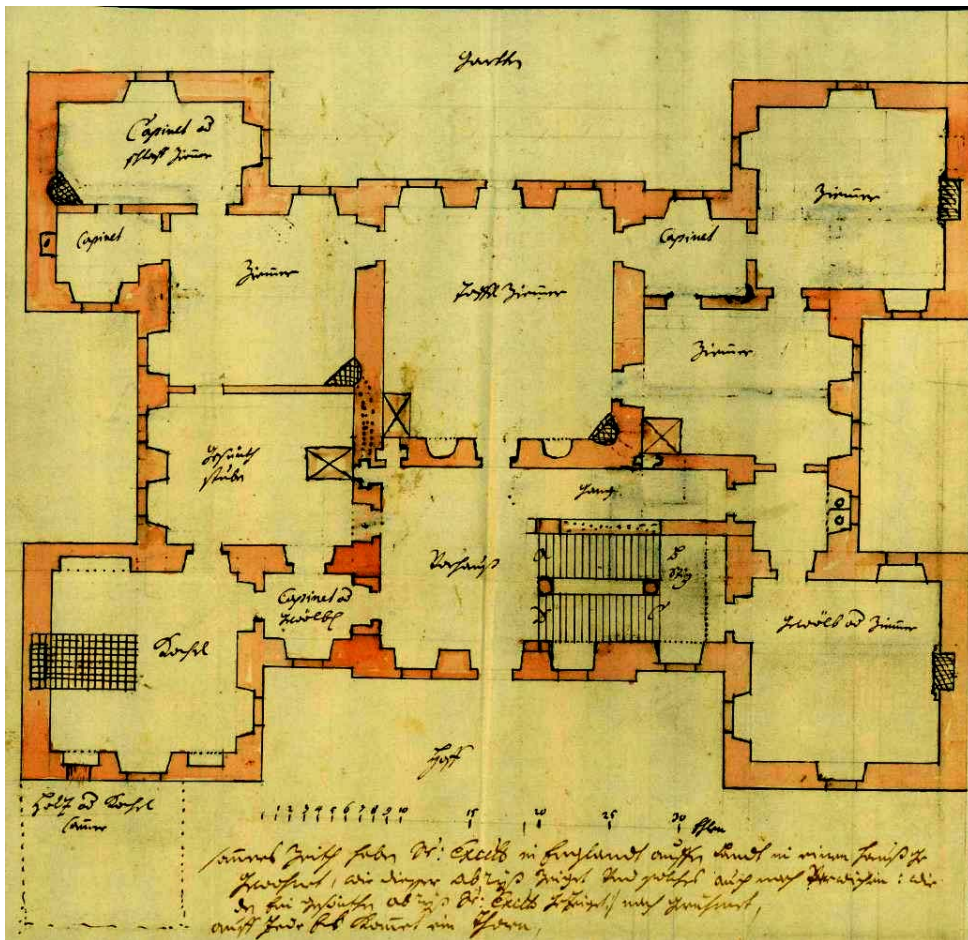

51. Klecany na počátku 19. st.

52. Současný stav klecanského zámku

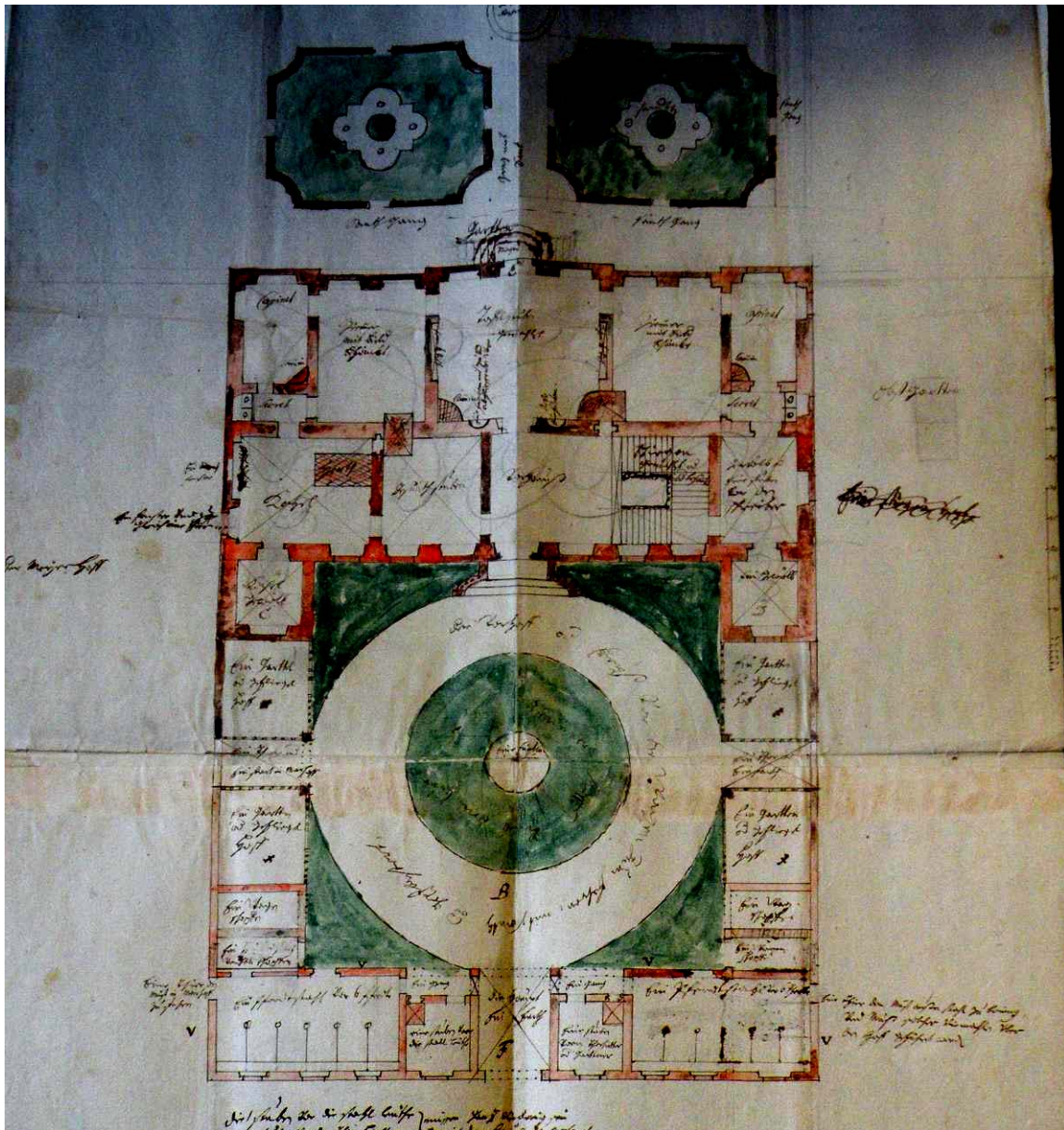
53. Jablonné v Podještědí, chrám sv. Vavřince, Matouš Schönher, Růžencový oltář, 1733

54. J. H. Dienebier, návrh zámku v Horním Vítkově (1714)

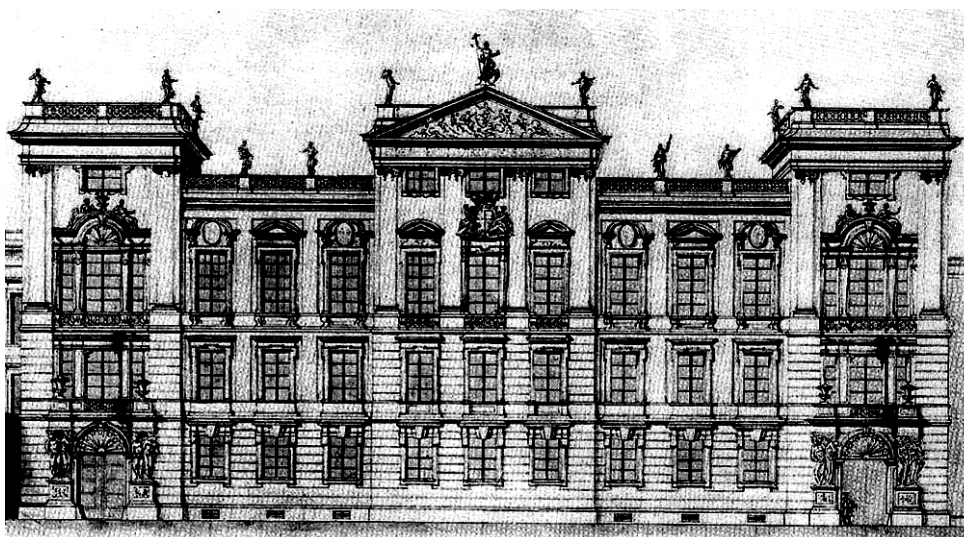
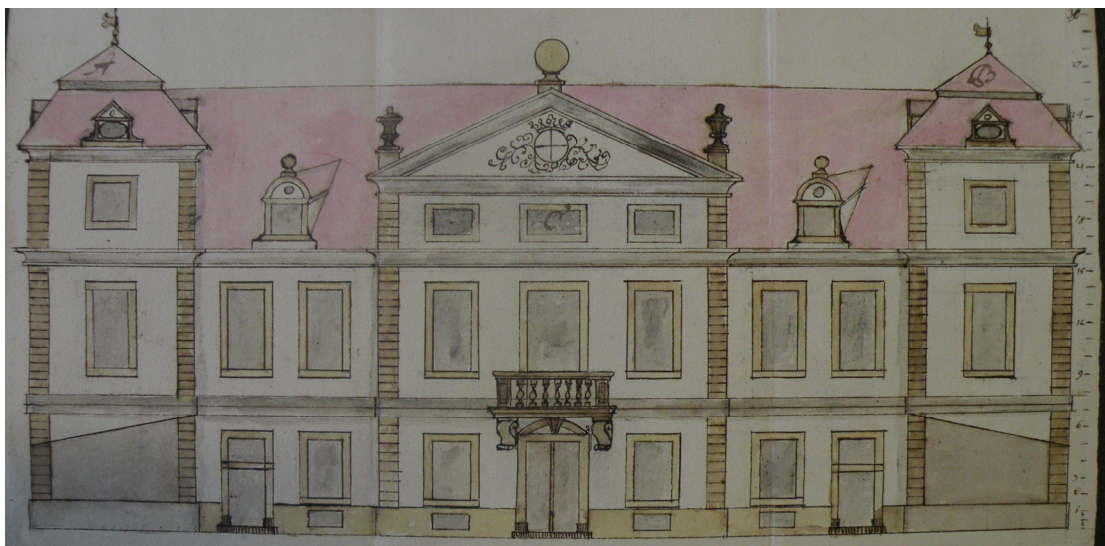
55. Blyth Hall

56. J. H. Dienebier, návrh zámku v Horním Vítkově (1714)

58. Realizovaná panská stavba v Horním Vítkově

57. a. J. H. Dienebier, návrh zámku v Horním Vítkově (1713)

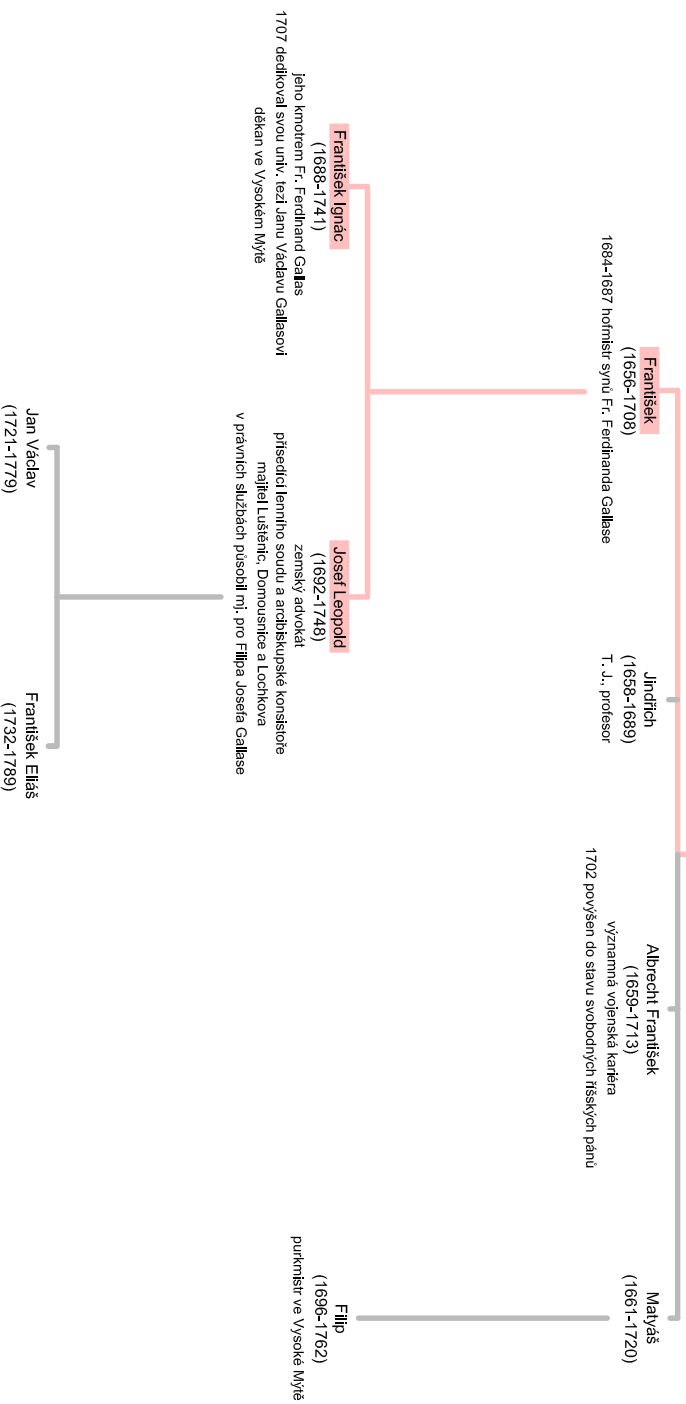
57. b. J. B. Fischer z Erlachu, průčelí Gallasova paláce

57. c. Zámek v Lušenicích, kolem 1750 ?

Scherzerové z Kleinmühlu ve službách Gallasů

Julius
(z. 1684)
od 50. let gallasovský hejman ve Smřicích
1685-1673 gallasovský hejman v Horněvsi
od 1668 královský rychtář ve Vysokém Mýtě

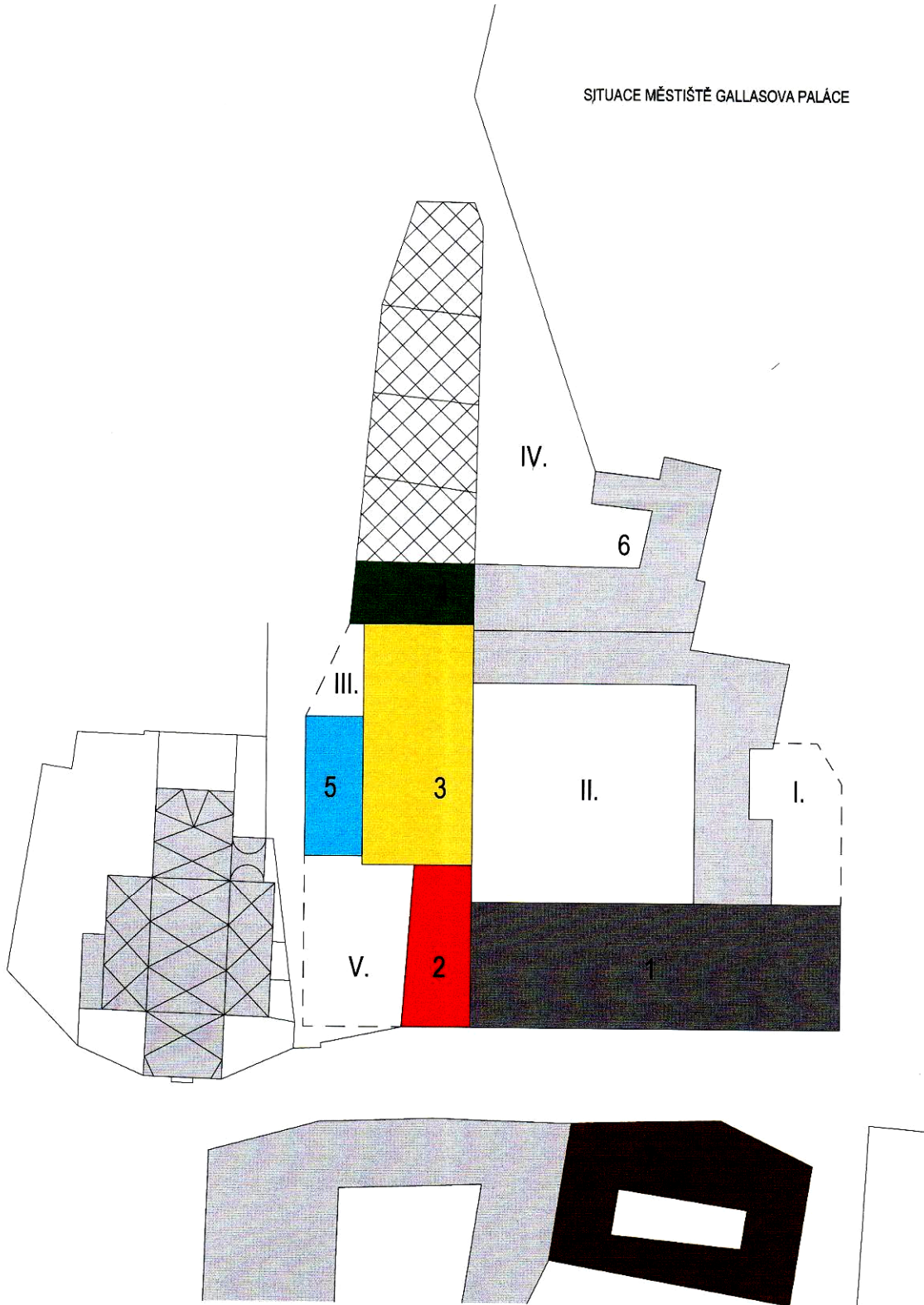

60. Podobizny Michaela Kreisingera

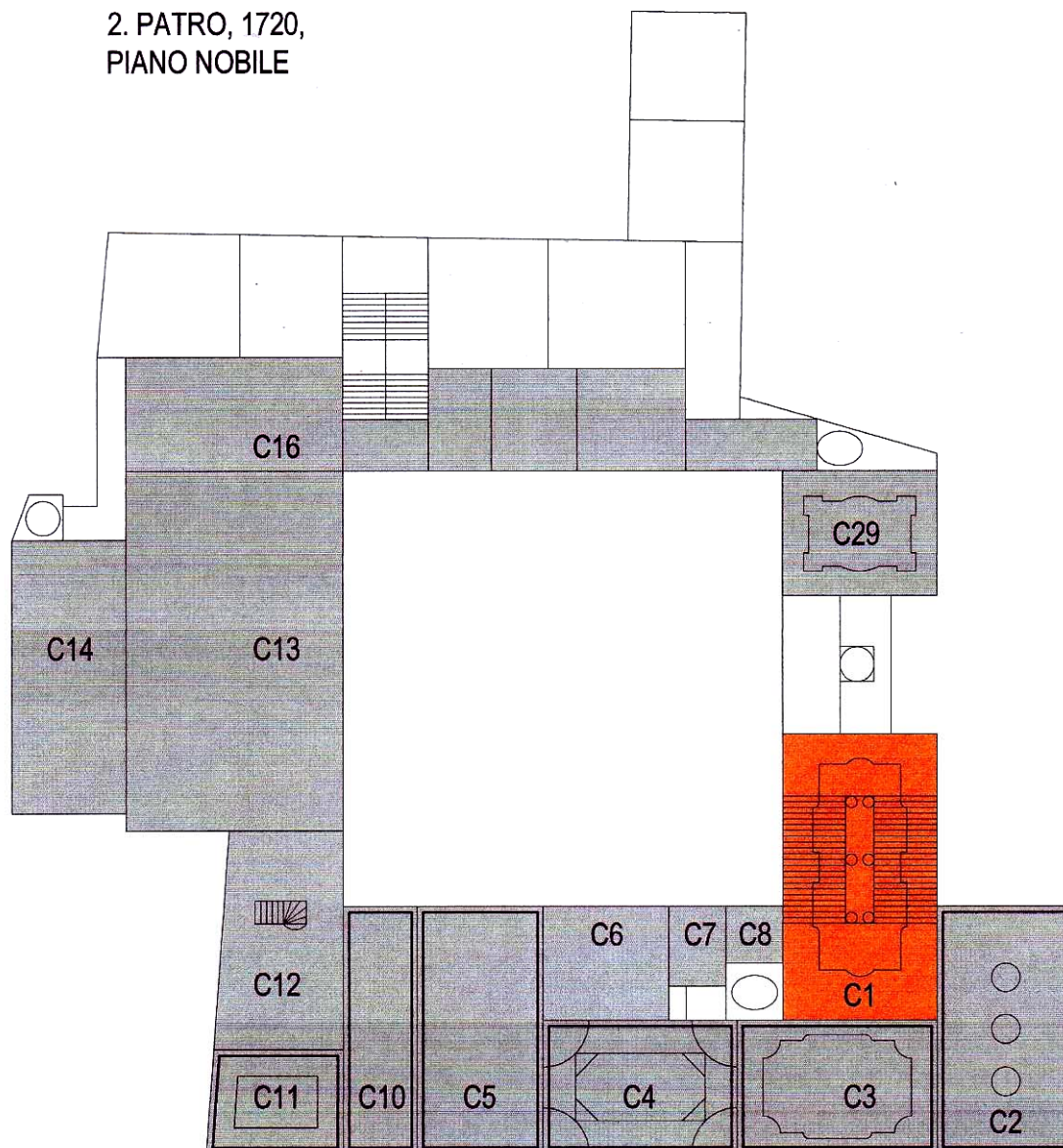
61. Gallasovský dům č. p. 575 na Ovocném trhu.

SITUACE MĚSTIŠTĚ GALLASOVA PALÁCE

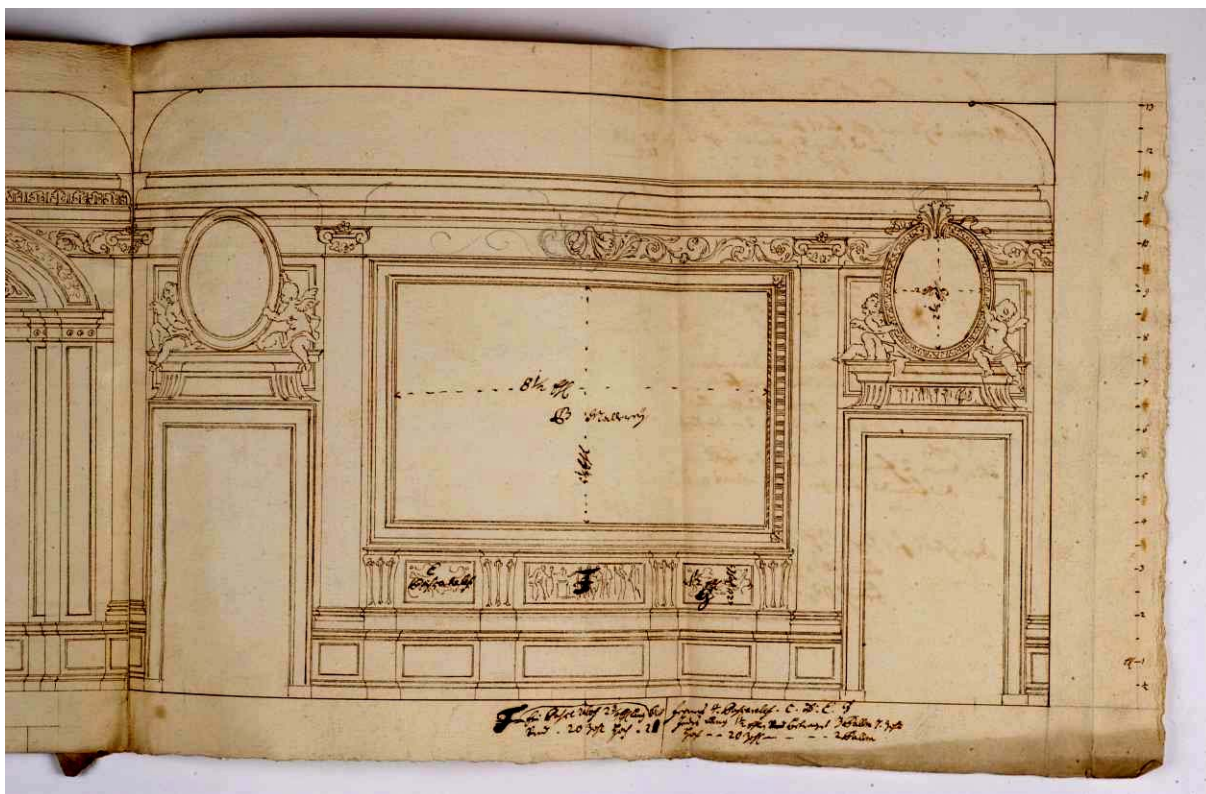

62. Původní situace Gallasova obydlá

2. PATRO, 1720,
PIANO NOBILE

63. Rekonstrukce piana nobile Gallasove paláce

64. J. B. Fischer z Erlachu, návrh interiéru vstupního sálu (1714 - 1717)

25a Krajní rizalit Clam-Gallasova paláce, detail

25b Rizalit římského paláce Pamphilji

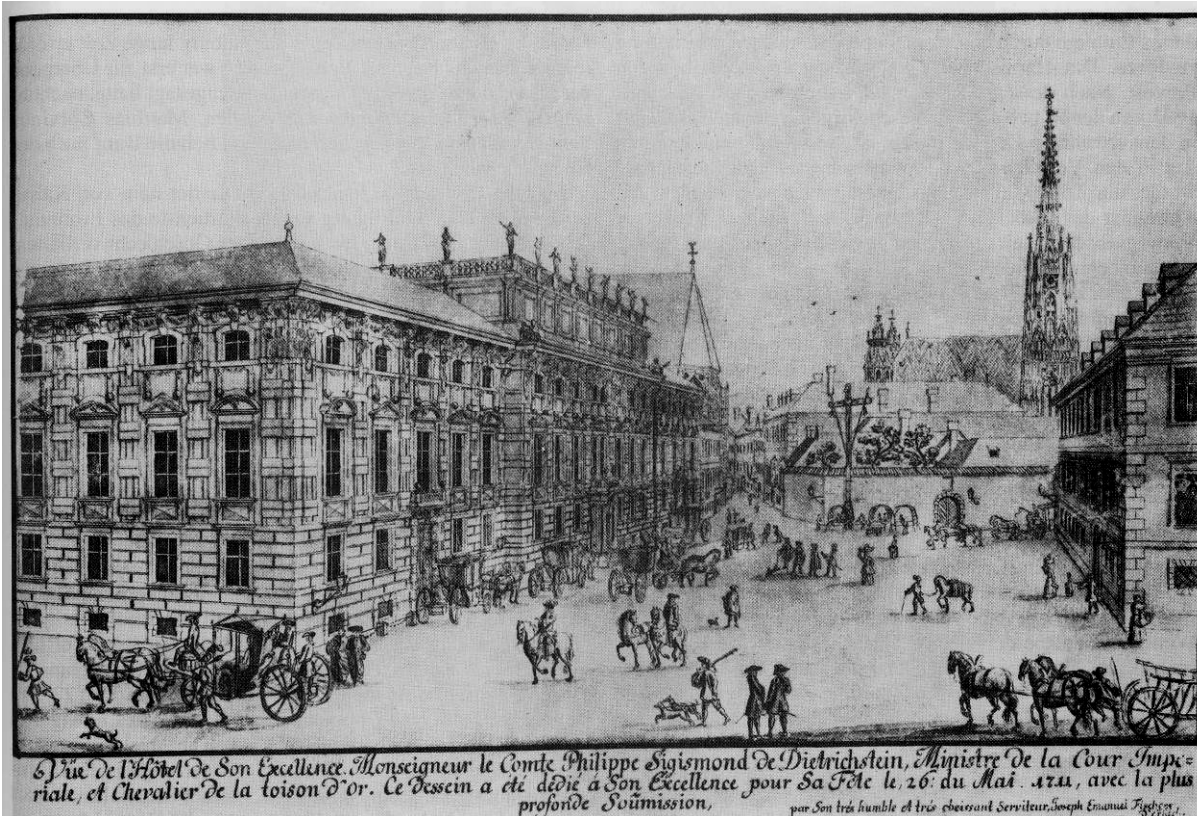
65. Srovnání krajních rizalitů Gallasova paláce a Palazzo Pamphilji

66. Zámek ve Smiřicích

67. Zámek v Hořiněvsi

68. Vídeňský Dietrichsteinův – Gallasův palác

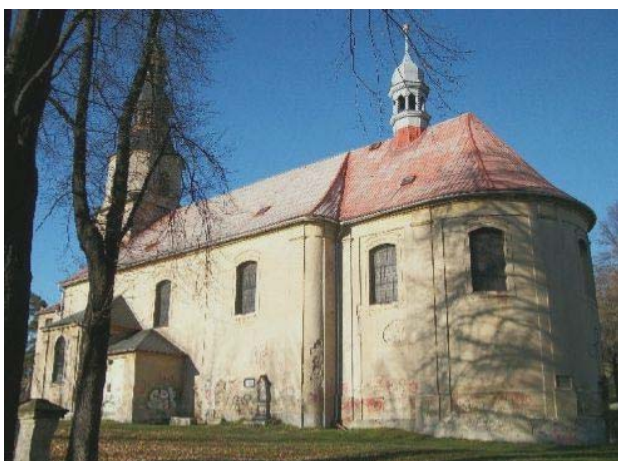
69. Kostel ve Šluknově

70 a. c. Rochlice, kostel sv. Jana Křtitele

70 b. d. Stráž, kostel sv. Kateřiny

70 e. Vratislavice, dok. 1701

70 f. Rýnovice, dok. 1699

71 a. Vratislavice, kostel Nejsvětější Trojice,
M. A. Canevalle, 1700 - 1701

71 b. Rýnovice, kostel sv. Ducha, M. A. Canevalle, 1698 - 1699

72 a. c. Janův Důl, kaple sv. Jana Nepomuckého, Franz Mazza (?), 1715 - 1716

72 b. d. Větrov, kostel sv. Máří Magdaleny, adaptace Franz Mazza, 1708 - 1709

73 a. Jindřichovice, kostel Nejsv. Trojice, přest. 1715 - 1717, věž 1729 - 1730

73 b. Horní Vítkov, kostel Navštívení Panny Marie, přestavba 1714 - 1720

74 a. Mníšek, kostel sv. Mikuláše, J. Schedel, 1735 -1740

74 b. Arnoltice, kostel sv. M. Magdaleny, J. Schedel, 1735 - 1738

75 a. Dolní Pertoltice, kostel sv. Jošta, J. Schedel, 1735 - 1736

75 b. Bulovka, kostel sv. Archanděla Michaela, T. Haffenecker – J. Schedel (?),
1720 - 1728

76 a. Horní Řasenice, J. Schedel, nepřímo dol. mezi 1733 - 1738

76 b. Rynoltice, kostel sv. Barbory, upravován 1746

77 a. Liberec, kostel sv. Kříže, J. J. Kunz 1753 - 1756

77 b. Hrádek nad Nisou, Kostel sv. Bartoloměje, J. J. Kunz 1763 - 1764

78 a. Kunratice (Fr), J. J. Kunz 1785 - 1791

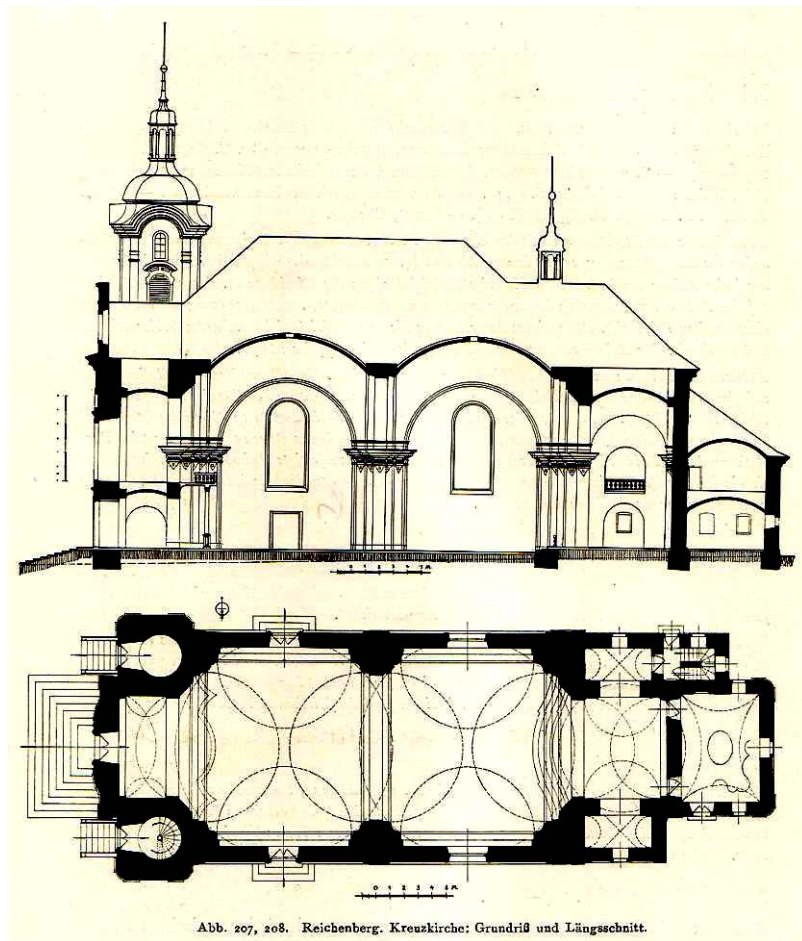
78 b. Andělka, kostel sv. Anny, J. J. Kunz 1783 - 1785

79 a. Hejnice, T. Haffenecker, 1722 - 1729

79 b. Stráž pod Ralskem, kostel sv. Zikmunda, J. J. Kunz, 1772 – 1775

79. c. Pohled na Hejnice

83. Liberec, kostel sv. Kříže

80. a. Hejnice, průčelí, 1722 - 1732

80. c. Lubomierz, 1727 - 1730

80. b. Lehnické Pole. 1727 - 1729

80. d. Liberec, sv. Kříž, 1753 - 1756.

Jeřmanice, kostel sv. Anny
sv. Martina

Liberec, kostel sv. Antonína

Luštěnice, kostel

Kryštofovo Údolí, zvonice
Nanebevzetí

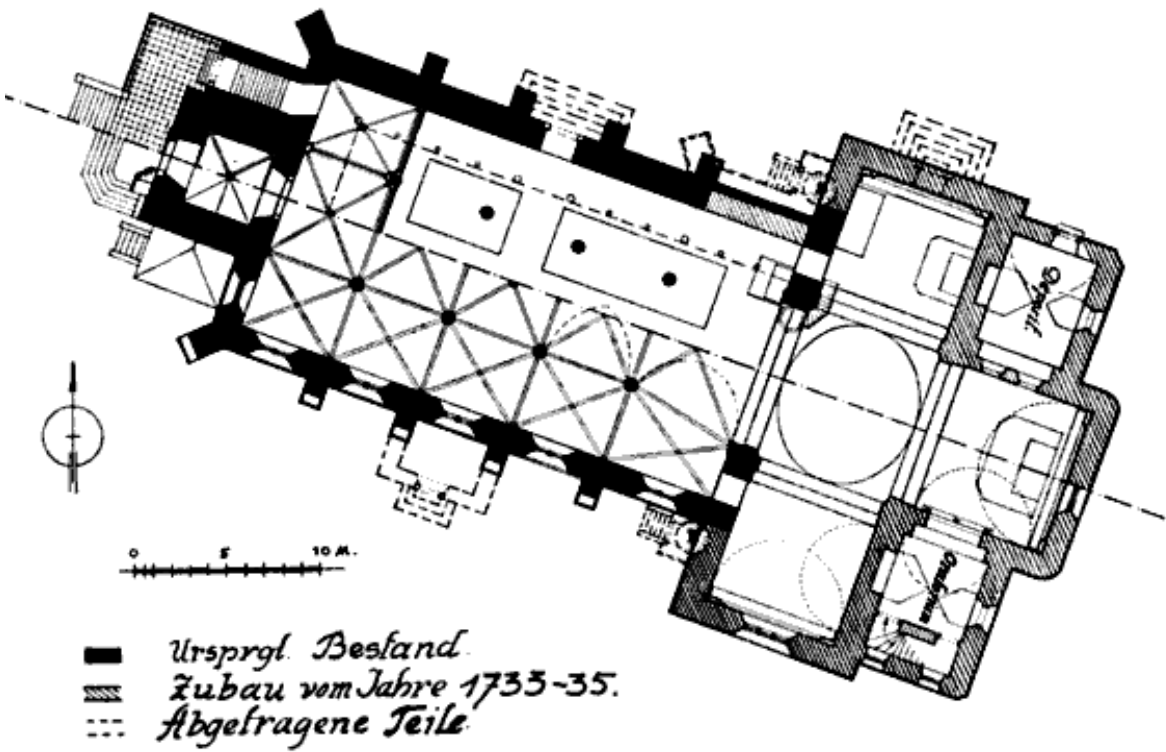
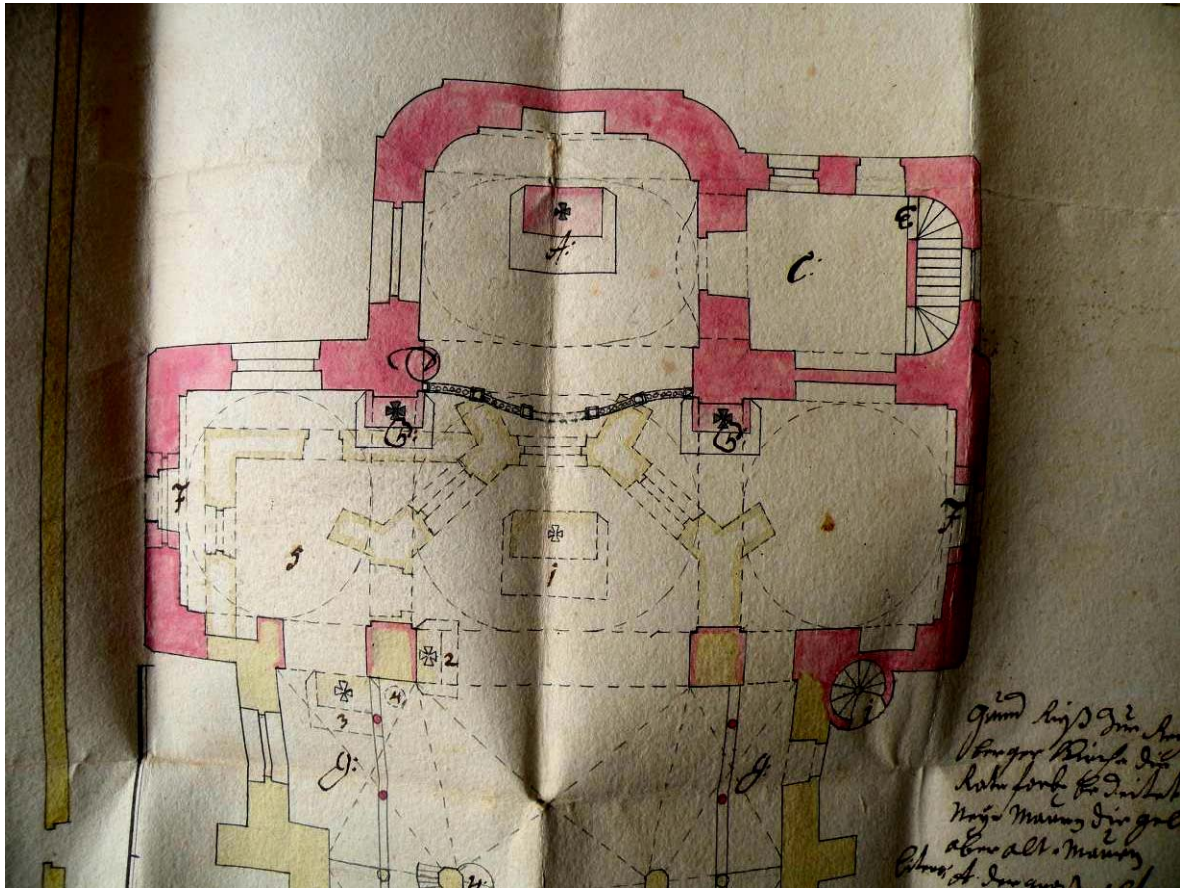

Manětín, zámek

Klecany, kostel

81. Věže haffeneckerovsko – schedelovského typu

82. Liberec, přestavba kostela sv. Antonína, J Schedel, 1733 - 1735

84. Frýdlant, dolní nádvoří, počátek 19. století

85. Frýdlant, Rytířský sál s podobiznami, současný stav

86. a 87. František Ferdinand Gallas a Johana Emerencie, Severočeské muzeum v Liberci

90. František Ferdinand Gallas, soukr. majetek
89. Matyáš Gallas, Vídeň, HGM

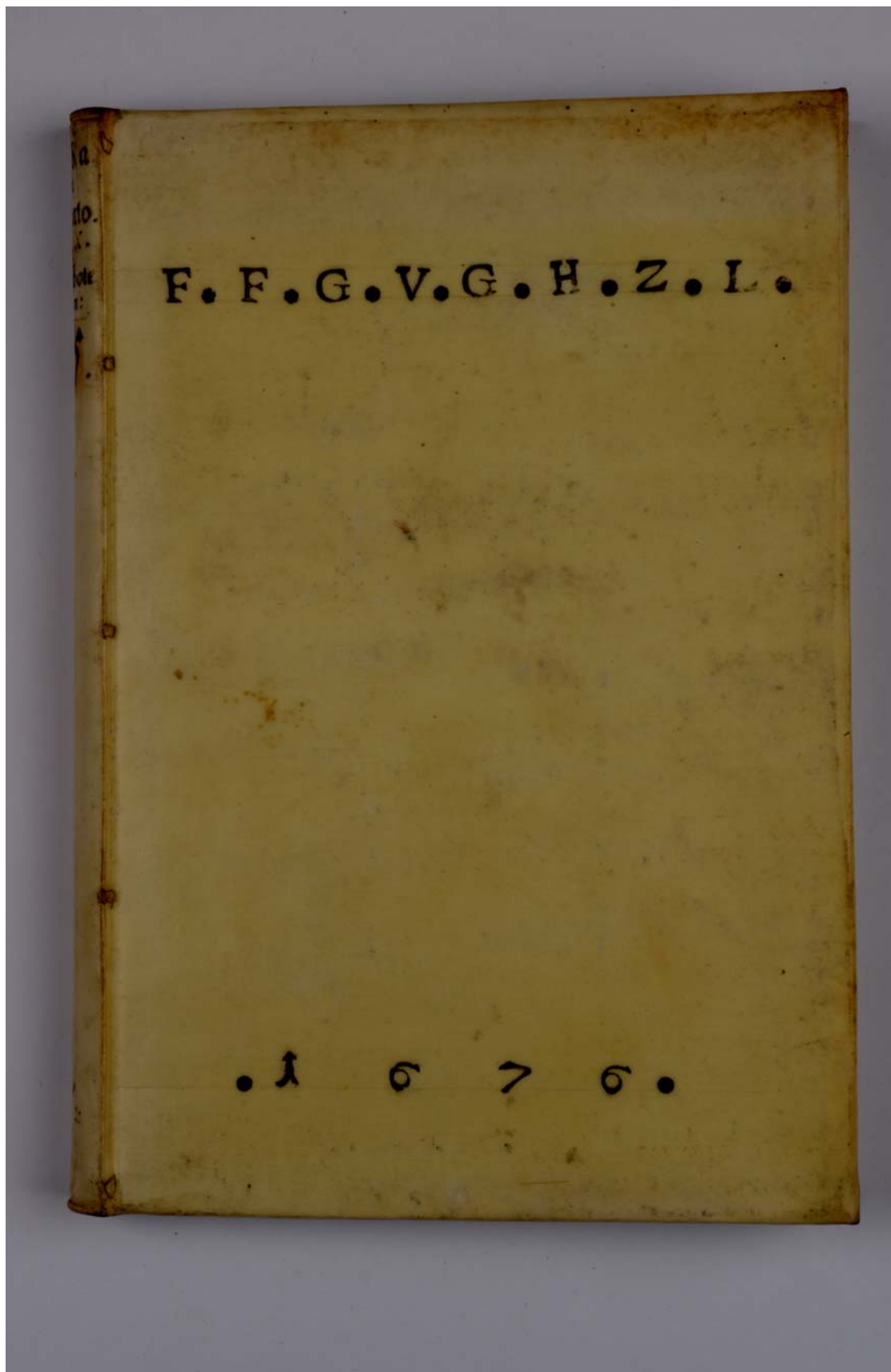

88. Matyáš Gallas, Trident 91. Jan Václav Gallas (Scherzerova teze), 1707
93. Jan Václav Gallas, mezi 1714 – 1719
92. Jan Václav Gallas, Smith podle Knellera, 1707

94. a 95. Filip Josef Gallas (určeno), Grabštejn a Frýdlant

96. a. b. Detaily Filipa Josefa Gallase a jeho matky z Rytířského sálu

97. Vazba Františka Ferdinanda Gallase

98. Vazba Jana Václava Gallase